SUMMA THEOLOGIÆ

AD USUM SCHOLÆ ACCOMODATA

TOMUS QUINTUS,

QUI DUOS COMPLECTITUR TRACTATUS:

I. DE ACTIBUS HUMANIS.

II. DE LEGIBUS.

AUCTORE

NICOLAO L' HERMINIER,

SACRÆ FACULTATIS PARISIENSIS DOCTORE,
INSIGNIS ECCLESIÆ CENOMANENSIS CANONICO THEOLOGO,
ET IN EADEM ECCLESIA ARCHIDIACONO DE PASSAIO.

EDITIO PRIMA VENETA

AD POSTREMAM PARISIENSEM

Ab innumeris mendis expurgata, ac Indicibus locupletissimis aucta.

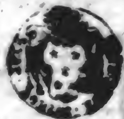

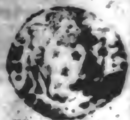
VENETIIS

MDCCLXI.

TYPIS JO. BAPTISTÆ PASQUALI.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO.

TRACTATUS
DE
ACTIBUS HUMANIS.

Quid sit Actus humanus & quotuplex.

Actus humanus dicitur ille qui fit ab homine humano modo agente, id est, ex prævia ratione, ex mentis attentione & judicio; unde ab actu hominis vulgo secernitur: Actus enim hominis est actio quæ fit ab homine quovis modo agente, vel etiam citra quamlibet mentis attentionem. Actus humanus dicitur moralis, quia subjicitur regulis morum, adeoque pertinet ad mores.

Ex actibus humanis alii sunt eliciti, alii imperati. Eliciti sunt ii qui a voluntate sola producuntur, eliciuntur, ut amor virtutis & odium peccati. Imperati dicuntur ii qui licet imperentur a voluntate, tamen ab aliis facultatibus exercentur, ut locutio, ambulatio.

Actus imperati, vel sunt interni, vel externi. Interni qui exercentur a potentia existente in organo interno, quales sunt actus qui procedunt ab intellectu & appetitu sensitivo. Externi sunt ii qui exercentur a potentia existente in organo externo, qualis est locutio, vel scriptio.

Præterea actus humani sunt duplicis generis: alii enim spectant finem, alii spectant media: Tres numerantur qui spectant finem, videlicet amor, intentio & fruitio: Tres itidem qui versantur circa media, nempe consensus, electio & usus: hæc divisio est S. Thomæ 1. 2. q. 8. & ratione, vel ipsa uniuscujusque nostrum experientia nititur.

Amor hic est actus voluntatis quo bonum aliquod diligit, in eoque sibi complacet sine ulla intentione inquirendi media quibus illud comparare possit; interdum enim placet voluntati objecti alicujus bonitas, de cujus tamen adeptione non cogitamus, ejusmodi est amor regiæ dignitatis in plebejo.

Intentio est actus voluntatis quo in in finem contendit per media universim spectata, & quæcunque tandem illa sint, quantumvis nondum definita sint illa media, quod non fit nisi per electionem; unde recte definitur, amor, finis cum cogitatione mediorum conjunctus.

Fruitio est actus voluntatis in bono adepto & possesso conquiescentis. Porro non est perfecta fruitio quæ non est Dei ipsius possessio; in eo enim tota perficitur virtus moralis, quod scit homo uti utendis nempe rebus, & frui fruendis nempe Deo, qui solus est finis ultimus noster, ut mox demonstraturi sumus. Et hi quidem sunt actus voluntatis circa finem.

Consensus est actus voluntatis medium aliquod tanquam finis consecutioni idoneum approbantis; medium porro dicitur quod inter intentionem & finis ipsius possessionem medio veluti loco positum est.

Electio est actus voluntatis unum medium præ alio assumentis; electio & consensus inter se differunt in eo quod possit esse consensus quo plurima probentur media ad finem adipiscendum idonea, unum tamen duntaxat eligatur, unde medium placet voluntati

per consensum, alteri præfertur per electionem.

Usus est actio voluntatis seipsam aliasque sibi subjectas facultates applicantis ad utendum mediis jam in ordine ad finem consequendum assumptis; usus & electio inter se differunt, electio enim fit persæpe rei futuræ & longe ante usum.

His tribus voluntatis actibus quæ spectant media, anteire dicitur deliberatio seu consultatio, quæ scilicet est mediorum inquisitio & ad quam actionem pertinet aliqua mediorum cum fine & eorumdem inter se collatio; an ejuscemodi actio sit intellectus an voluntatis, acrius disputare animus non est nec otium; ad utramque facultatem satius dicetur pertinere: ad intellectum quidem quatenus illa media percipiuntur, ad voluntatem vero quatenus expenduntur.

Horum omnium actuum existentiam, seriem & ordinem fatebitur & animadvertet, quisquis supra seipsum paulo attentius reflectere voluerit; ut primum enim objectum quoddam ut bonum ab intellectu proponitur voluntati, nascitur illico in voluntate quidam amor, quædam complacentia: tum voluntas vehementius in illud bonum contendit, efficacius illud prosequitur, & est intentio: deinde inquirit media ad ejuscemodi propositum finem conducentia, eaque inter se comparat vel cum ipso fine, idque per deliberationem & consultationem; hæc media quæ fini consequendo videntur maxime idonea, approbat per consensum: ex iis vero quæ utiliora sunt præ aliis assumit per electionem; tum postea facultates sibi subditas adhibet ad illa media assumenda & applicanda, & est usus: denique in adepto semel fine conquiescit, & est fruitio; ista constabunt in quovis exemplo.

Atque his velut jactis fundamentis, ut perfecte & cum ordine omnia pertractentur quæ ad actus humanos universim spectatos attinent, duo potissimum examinabuntur, videlicet principia actuum humanorum & illorum naturam seu regulas, ex quibus suam mutuantur bonitatem vel malitiam.

De principiis Actuum humanorum.

Principia actuum humanorum ea dicuntur omnia, quæ quovis modo concurrunt ad actus humanos efficiendos; eaque sunt duplicis generis, scilicet externa & interna. Principia externa ea dicuntur quæ posita sunt extra hominem, ut finis; interna quæ sunt in ipso homine, ut facultates & habitus.

Principia interna sunt duplicis generis, videlicet congenita & acquisita. Congenita dicuntur ea quæ a natura sunt in homine nec pendent a labore & industria, ejusmodi sunt intellectus & voluntas. Acquisita dicuntur, quæ studio, labore & vigiliis comparantur, quales sunt habitus qui resident in potentiis. De his omnibus actuum humanorum principiis agendum est; prius vero de externis quæ tria numerari solent, videlicet bonum, finis & beatitudo; siquidem actus omnis humanus fit propter aliquem finem, finis omnis est bonus, & si est simpliciter ultimus, est etiam summum bonum & beatitudo. Sed quoniam in iis quæ pertinent ad finem & bonum pertractandis, operam sufficientem navare solent Philosophi Morales, his prætermissis fusius pro officio nostro agimus de beatitudine.

De Beatitudine hominis.

Beatitudo satis intelligitur id quod nos reddit beatos, describitur a Cicerone 3. Tuscul. quæst. *Bonorum omnium secretis malis omnibus cumulata complexio.* Idemque plane est ac felicitas

tas & summum bonum. Duplex distinguitur, nempe naturalis & supernaturalis: beatitudo naturalis est ea quæ solis naturæ viribus potest comparari, qualem admittebant Philosophi Gentiles, & qualis etiam foret cognitio Dei ut autoris naturæ, in mente eorum qui statum naturæ puræ possibilem esse arbitrantur; beatitudo supernaturalis est ea quæ sine auxilio supernaturali comparari non potest, qualis est beatitudo Christianorum pro altera vita, de qua quidem beatitudine nunc disserere ratio instituti postulat.

Hæc beatitudo supernaturalis alia est objectiva, alia est formalis: objectiva est objectum quod hominis appetitum satiare potest; formalis vero est actio per quam possidetur hocce summum bonum: de utraque agendum est.

De Beatitudine objectiva.

Cum experientia compertum haberent Philosophi Gentiles nulla boni creati possessione expleri unquam posse appetitum humanum, innumeras variasque pro variis affectibus de objecto beatitudinis opiniones commenti sunt: siquidem avari homines summum bonum in divitiis positum esse dixerunt, libidinosi in voluptatibus corporeis, quidam in honoribus, alii in sola virtute, *ridenda & miseranda*, inquit S. Augustinus, *superborum hominum felicitas*. De beatitudine naturali, qua donari posset homo hac in mortali vita, disserebant illi Philosophi.

Nos vero contendimus & neminem in terris degentem posse ex omni parte esse beatum, & solum Deum esse perfectæ beatitudinis objectum; in hunc finem sit

CONCLUSIO.

Solus Deus est objectum nostræ beatitudinis. Siquidem objectum beatitudinis est summum bonum plene & perfecte satians appetitum hominis: atqui solus Deus plene & perfecte satiare potest appetitum hominis. Tunc enim plene & perfecte non satiatur appetitus hominis, cum ipsi aliquid amplius optandum superest: atqui solus Deus ita potest satiare appetitum hominis, ut ei nihil amplius optandum relinquatur; quocunque enim bono creato possesso appetitus seu voluntas hominis expetere potest bonum increatum: atqui solus Deus bonum omne, bonum infinitum, bonum increatum complectitur; ergo solus Deus plene & perfecte sui possessione explere potest appetitum hominis; adeoque solus Deus est beatitudo objectiva hominis.

Quamobrem Deus in Scripturis passim dicitur beatitudo nostra. Genes. 15. *Ego protector tuus sum & merces tua magna nimis.* ubi nomine mercedis intelligitur vita æterna & suprema beatitudo, ut explicare solent Interpretes. Psal. 15. *Dominus pars hæreditatis meæ.* & Psal. 72. *Quid enim mihi est in Cælo, & a te quid volui super terram? defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum ..... mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino meo spem meam.* Apocalyp. 21. *Qui vicerit, possidebit me, & ero illi Deus.* Quibus accedunt alia Scripturæ testimonia, quibus mox ostendetur in visione & amore Dei positam esse beatitudinem formalem. Joan. 17. *Hæc est vita æterna ut cognoscant te Deum verum & quem misisti Jesum Christum.* 1. Joan. 5. *Hic est verus Deus & vita æterna.*

Idemque docent SS. Patres quorum modo referemus testimonia, ut ostendamus positam esse beatitudinem formalem in visione intuitiva Dei; egregie vero inter cæteros August. lib. 12. de Civitate Dei cap. 1. *Dicimus itaque,* inquit, *incommutabile bonum non esse, nisi unum verum Deum, ea vero quæ fecit,*

fecit, bona quidem esse quod ab illo, verumtamen mutabilia, quod non de illo, sed de nihilo facta sunt .... quod cum ita sit huic naturæ quæ in tanta excellentia creata est, ut licet ipsa sit mutabilis, inhærendo tamen incommutabili bono, id est summo Deo, beatitudinem consequatur, nec expleat indigentiam suam, nisi utique beata sit, eique explendæ non sufficit nisi Deus, profecto non illi adhærere vitium est. Paulo antea dixerat: *Non est creaturæ rationalis vel intellectualis bonum quo beata sit nisi Deus.*

Rursus vero id ostenditur, quia vel solus Deus est beatitudo objectiva hominis, vel illa dici potest consistere in aliquo bono creato: atqui nullum est bonum creatum quod dici possit beatitudo objectiva hominis: id enim caderet vel maxime in divitias & bona fortunæ, vel in voluptates corporeas, vel in dignitates & honores, vel in virtutem ipsam, vel denique in illorum omnium simul complexionem: ad hæc enim capita revocari possunt singulæ Philosophorum Gentilium, etsi prope innumeræ, opiniones: atqui nemo rectus & sapiens dixerit in aliquo ex istis præfatis bonis positam esse hominis beatitudinem.

Ac primo quidem non consistit in divitiis & bonis fortunæ: siquidem objectum beatitudinis debet esse præstantissimum quo nihil melius & majus desiderari possit, aliter plene & perfecte non satiaret appetitum; præterea debet esse proprium bonis, non commune bonis & malis; constat enim malos nunquam posse felices esse; denique debet esse constans & non caducum, aliter enim homo non erit ab omni anxietate & sollicitudine immunis: atqui opes & bona fortunæ non sunt ejusmodi; sunt enim divitiis alia bona longe meliora, scilicet bona spiritalia quæ ad animum non ad corpus pertinent; insuper bonis & malis hominibus sunt communia, quin potius a viris malis & facilius obtinentur & abundantius possidentur; ac demum fluxa sunt & caduca, quandoquidem pendent ab incerta causa, ita ut nobis etiam invitis & sine culpa amittantur; ergo non consistit beatitudo objectiva hominis in opibus & bonis fortunæ.

Quamobrem id frequenter prædicant sacræ Scripturæ. Proverb. 22. *Melius est bonum nomen quam divitiæ multæ, supra argentum & aurum gratia bona.* Ecclesiastici 31. *Beatus dives qui inventus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris.* Matth. 5. & Lucæ 6. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum Cœlorum.* Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes & da pauperibus, & sequere me.*

Secundo, nec in voluptatibus corporeis & sensibilibus collocari potest hominis beatitudo; quia similiter non sunt bonum præstantissimum, non spectant enim partem hominis nobilissimam, cum ei conveniant secundum partem sensitivam, quæ quidem rationali est longe inferior. Deinde vero voluptas corporis & sensuum communis est bonis & malis, quin potius convenit & animantibus brutis. Ac demum non est bonum constans & firmum, sed facile turbatur & evanescit; pendet enim ab operationibus corporis, quod cum multis obnoxium sit infirmitatibus persæpe læditur; adeoque in voluptate corporis & sensuum non consistit objectiva hominis beatitudo.

Quocirca id inculcant passim Scripturæ, quæ non modo invehuntur adversus libidinosos qui hac in mortali vita sectantur corporeas voluptates, sed & putidum profligant Cerinthi & Mahometanorum errorem, qui vitæ futuræ beatitudinem in voluptatibus tam cibi & potus quam veneris collocabant. Joan. 6. *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam:* si au-

si autem iste cibus periturus est, profecto non poterit in eo consistere patriæ beatitudo, sed in alio longe excellentiori. Matth. 22. sic loquitur Christus: *In resurrectione nec nubent, nec nubentur, sed erunt homines sicut Angeli Dei*. Id est puri & liberi ab omni hujus vitæ carnali voluptate, ut & ipsi Angeli. Unde Apostolus ad Rom. 14. *Non est enim Regnum Dei esca & potus, sed justitia & pax & gaudium in Spiritu sancto*. Ubi per Regnum Dei supremam intelligit beatitudinem, per escam vero & potum, carnales epulas & corporis delicias omnes. Quod idem docet 1. ad Corinth. 15. his verbis: *Caro & sanguis Regnum Dei possidere non possunt*. Ubi nomine sanguinis & carnis intelligit carnis opera & delicias.

Tertio, non est posita hominis beatitudo in honoribus & dignitatibus mundanis propter rationes superius allatas; non sunt enim bonum optimum & præstantissimum, cum virtus ipsa sit longe excellentior: honor quippe est solummodo virtutis & excellentiæ testimonium, honor non propter se expetitur, sed propter virtutem. Deinde viris probis pariter ac improbis honores attribuuntur, quin potius viri magni & sapientes persæpe honores contemnunt, quos vident sæpius delatos qualibet honoratione indignis. Sunt denique bonum quoddam maxime caducum & labile, honor enim non est in nostra potestate, est in honorante, non in honorato, difficile acquiritur, facile amittitur, pendet enim ab hominum levitate & inconstantia; igitur dici non potest summum hominis bonum, suprema beatitudo.

Quo fit ut hancce vanam hominum gloriam aperte reprobet Scriptura, Matth. 6. & Joan. 12. de hypocritis gloriam hominum quærentibus sic loquitur Christus: *Qui dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei*; & de Pharisæis, Joan. 5. *Quomodo potestis credere gloriam ab invicem expectantes & gloriam quæ a Deo est non quærentes*. Matth. 6. ait Christus: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus ut videamini ab eis*, & cap. 16. verba faciens de iis qui vanam de suis operibus captant gloriam, ait: *Amen dico vobis receperunt mercedem suam*. Unde passim in iisdem Scripturis posita esse dicitur beatitudo in contumeliis & persecutionibus. Matth. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est Regnum Cælorum. beati estis cum maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversus vos mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in Cælis*. Et in Epistola Jacobi cap. 5. *Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt*.

Quarto, nec in ipsa virtute consistit beatitudo objectiva hominis; siquidem beatitudo objectiva est summum bonum propter se expetibile, in quo debemus conquiescere tanquam fine simpliciter ultimo: atqui virtus, vel etiam christiana non est ejusmodi; est enim expetibilis propter Deum, ad quem tendere debet homo & evehi per virtutum exercitationem: omnis enim habitus est propter actionem, & omnis actio debet esse propter Deum, cujus est finis & præmium; igitur beatitudo objectiva hominis posita non est in ipsa virtute. His adde quod virtus moralis hominem non reddit a morbis, doloribus, egestate, cæterisque vitæ miseriis immunem, ut docet experientia: sed hominem qui sit ejusmodi miseriis & calamitatibus obnoxius, beatum tamen esse solus sibi persuadebit Stoicus, cujus omnino ridenda est hac in parte animi vanitas & superbia, ut egregie scribit S. Augustinus Epist. 155. c. 1. *O nimium superba jactantia, si beata vita est in cruciatibus corporis, cur non in ea manet sapiens ut fruatur? si autem*

tem. misera est, quid obsecro te, nisi typhus impedit, ne fateatur, ne oret Deum, ne justo & misericordi supplicet, qui potens est & vitæ hujus mala vel avertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omni modo liberare, & post hæc vere beatam vitam dare, quo nullum malum admittatur, & ubi summum bonum nunquam amittatur.

Quinto denique nec in illorum omnium bonorum creatorum vel cumulatissima complexione posita est hominis beatitudo propter rationes mox adductas; nec enim & illa omnia simul congregata hominis appetitum explere possunt; quod quidem expertus olim docebat nos Ecclesiastes, cum omnia bona creata vanissima esse toties pronuntiat, *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*. Accedit quod illa omnia bona non sint in nostra potestate, difficile possint acquiri, facile vero vel nobis invitis amitti, cum fortunæ & levitati hominum subjaceant, non sint bonum optimum & præstantissimum, quibus nempe Deus longe melior & præstantior, quo solo satiari queat appetitus hominis, quippe qui solus *replet in bonis desiderium nostrum*, *merces nostra magna nimis*; igitur illa bona vel etiam cumulate in eodem homine collecta, non possunt æstimari judicio viri prudentis objectum nostræ beatitudinis. Unde superest ut in solo Deo omnem nostram collocemus beatitudinem, ad eumque solum tanquam finem simpliciter ultimum tendamus.

Objicies: Illud non est objectiva hominis beatitudo, quod non potest ab homine possideri: atqui Deus non potest ab homine possideri, quia in Deum jus & dominium habere non potest homo; ergo.

Distinguo min. Deus non potest ab homine possideri possessione civili & juridica, C. possessione objectiva, quomodo objectum possidetur a facultate, N. Non eget ista responsio majori explicatione, cum enim dicimus Deum possideri ab homine, id intelligimus de ea possessione, qua objectum possidetur ab aliqua facultate quæ ipsum attingit, quomodo Deus a creatura rationali possidetur, per cognitionem scilicet & amorem fruitivum.

Instabis: Ut Deus possideatur ab homine per cognitionem & amorem, inter facultates hominis & Deum debet esse aliqua proportio: atqui inter facultates hominis & Deum nulla omnino est proportio; siquidem inter objectum infinitum & facultatem finitam nulla est proportio, ut per se patet; ergo nequidem possessione objectiva Deus ab homine possideri potest.

Dist. maj. Inter facultates hominis & Deum debet esse aliqua proportio habitudinis, C. proportio entitatis, subdistinguo; proportio generica & imperfecta, C. proportio perfecta & specifica, N. Proportio idem est ac convenientia & similitudo; unde verum est facultatem debere cum objecto habere aliquam proportionem, debent enim objectum & facultas convenire in aliquo communi attributo. Hæc proportio seu convenientia est entitatis, est enim penes aliqua attributa quæ sunt in entitate tum objecti tum facultatis. Unde non parum hallucinantur omnes fere Theologi recentiores, quando isti dudum in Scholis tritæ objectioni respondent; ajunt enim inter Deum & intellectum humanum non reperiri proportionem entitatis, quod manifeste falsum est, Deus enim & intellectus humanus conveniunt in aliquo suæ entitatis attributo, puta in immaterialitate; quo fit ut dici debeat solum non reperiri Deum inter & intellectum humanum proportionem entitatis perfectam, quia non conveniunt in omnibus & singulis suis attributis.

Scilicet proportio entitatis duplex distinguitur, generica nimirum & specifica:

fica: proportio entitatis generica ea est quæ in generica quadam similitudine entitatis, id est quorumdam genericorum attributorum communione, posita est; est v. gr. inter hominem & lapidem proportio generica, quia in nonnullis perfectionibus genericis conveniunt; proportio entitatis specifica ea est quæ in perfecta similitudine entitatis quoad omnes perfectiones vel etiam specificas consistit, qualis est proportio inter Petrum & Paulum qui sunt ejusdem naturæ specificæ. Revera inter facultatem & objectum debet esse proportio habitudinis, vel etiam debet esse proportio entitatis (siquidem proportio habitudinis fundatur in proportione entitatis eamque requirit) debet, inquam, esse proportio entitatis generica; non autem debet esse proportio entitatis specifica; satis est enim quod in aliquo conveniant, ratione cujus se habere possint ut facultas & objectum.

Porro Deus & homo non habent quidem proportionem entitatis specificam, habent vero proportionem genericam: utrinque enim substantiæ sunt immateriales, quo fit ut Deus ex una parte sit intelligibilis, homo vero quoad *animam spiritalis* quoque & immaterialis sit intellectivus; quæ proportio & convenientia saltem generica & imperfecta sufficit ad fundandam proportionem habitudinis, hoc est, potentiæ & objecti.

Instabis: Atqui non sufficit proportio generica entitatis ad fundandam proportionem habitudinis, videlicet potentiæ & objecti. Siquidem si proportio generica entitatis sufficeret ad fundandam proportionem habitudinis, inter lapidem & Deum videndum foret proportio habitudinis, est enim inter Deum & lapidem proportio generica; quandoquidem lapis est ens & substantia, sicut Deus est ens & substantia: atqui sine absurditate dici non potest esse proportionem habitudinis Deum inter & lapidem: ergo non sufficit proportio generica entitatis ad fundandam proportionem habitudinis.

Nego subsumptum. Ad probationem dist. maj. Si proportio generica entitatis quæcunque vel etiam remota sufficeret ad fundandam proportionem habitudinis, C. si proportio generica entitatis proxima tantum, N. Cum ergo dicimus proportionem genericam entitatis sufficere ad fundandam proportionem habitudinis, id intelligimus non de qualicunque proportione generica entitatis; aliter quæcunque facultas posset attingere quodlibet objectum; inter duo enim, quæcunque sint, reperitur saltem proportio generica entis; verum id intelligimus de certa quadam proportione entitatis non remotissima sed proxima, & quæ sit convenientia in attributo, vi cujus habeat facultas ut illud objectum attingere possit. Quamobrem quod lapis sit ens & substantia, sicut Deus est ens & substantia, cum ejusmodi proportio sit nimis remota, non sufficit ad fundandam proportionem habitudinis inter lapidem & Deum cognoscendum; sed cum homo quoad animam sit spiritalis ut Deus spiritalis est, ejusmodi proportio entitatis generica sufficit ad fundandam proportionem habitudinis inter Deum cognoscendum & hominem; quia spiritalitas est attributum vi cujus homo est intellectivus, adeoque potest attingere Deum intelligibilem.

Instabis: Est inter oculum corporeum & Angelum proportio generica proxima, proportio quæ est potentiæ & objecti; oculus enim corporeus cognoscitivus est, & Angelus est cognoscibilis: atqui tamen id non sufficit ad fundandam proportionem habitudinis oculum inter & Angelum; ergo non sufficit proportio generica entitatis etiam proxima inter facultatem & obje-

ctum ad fundandam proportionem habitudinis.

Distinguo maj. Proportio generica maxima, talis quæ non sit apta ad fundandam proportionem habitudinis, C. talis quæ sit apta ad fundandam proportionem habitudinis, N. scilicet posita etiam majori proportione entitatis inter oculum corporeum & Angelum, quam quæ sit Deum inter & lapidem, tamen non ea reperitur quæ sufficiat ad fundandam propotionem habitudinis; non est enim in oculo corporeo virtus cognoscitiva spiritalis, qualis in intellectu creato reperitur, qui proinde Deum per cognitionem attingere potest.

Instabis: Non potest dici quid sit illa proportio entitatis generica, quæ sufficiat ad fundandam proportionem habitudinis inter facultatem & objectum: neque enim posita est in eo quod facultas sit corporea sicut objectum est corporeum, quia per auditum percipi non possunt colores; neque in eo quod facultas sit finita sicut objectum est finitum, quia oculus corporeus non potest attingere Angelum; nec denique in eo quod facultas sit cognoscitiva sicut objectum est cognoscibile, quia visus non potest percipere sonum; ergo dici non potest quid sit illa proportio entitatis sufficiens ad dandam proportionem habitudinis; adeoque gratis & sine fundamento affirmatur occurrere ejuscemodi proportionem entitatis Deum inter & intellectum creatum.

Nego ant. & dico ejuscemodi proportionem entitatis aliud nihil esse quam convenientiam & similitudinem in certo quodam attributo, vi cujus facultas attingere possit objectum; atque adeo v. g. proportio quam dicimus intercedere Deum inter & hominem, posita est in convenientia immaterialitatis, vi cujus habet homo quod sit intellectivus, sicut Deus est intelligibilis.

Instabis: Objectum infinitum attingi non potest nisi per actionem infinitam, actio enim specificatur ab objecto: sed intellectus hominis non est capax actionis infinitæ; ergo non potest attingere Deum infinitum.

Nego majorem: actio enim sequitur conditionem agentis; juxta illud axioma receptissimum in Scholis, modus operandi sequitur modum essendi; quapropter actione finita Deum cognoscimus nunc in terris, ut nemo diffitetur. Quod vero dicitur actionem specificari a termino, id intelligitur de specificatione secundum quid spectata & quoad aliqua; siquidem actio quandam accipit ab objecto denominationem, non autem simpliciter & quoad omnia, quasi actio debeat esse infinita, supernaturalis, sancta, &c. quia versatur circa objectum infinitum, supernaturale, sanctum, &c. vel, ut aiunt, actio specificatur ab objecto extrinsece, terminate, & ratione objecti, non autem intrinsece.

Objicies: Illud est objectiva beatitudo hominis quod illius appetitum satiare potest: atqui bonum creatum satiare potest appetitum hominis; nam appetitus creatus & finitus satiari potest bono creato & finito: atqui appetitus hominis creatus est & finitus; ergo.

Nego min. contrarium enim docet experientia. Ad probat. dist. min. Appetitus hominis est finitus intrinsece & entitative, C. extrinsece & objective, N. Siquidem appetitus hominis & versari potest circa objectum infinitum, & ad ejuscemodi bonum infinitum, nempe Deum, ordinatus est in ipsa creatione; ut ex eo maxime liquet, quod nullius boni creati possessione expleri possit, sed nova semper inquirat donec ad Deum pervenerit. Unde ait præclarissime S. Augustinus Epist. 55. cap. 10. *Animæ*, inquit, *ad ea quæ amant propterea nituntur, ut perveniendo requiescant. Et multa quidem per corpus delectant, sed non est in eis æterna requies, nec saltem diuturna, & propterea magis sordidant animam, & aggravant potius*, *ut*

ut sincerum ejus pondus, quo in superna fertur, impediat. Cum ergo anima seipsa delectatur nondum re incommutabili delectatur, & ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cum superior sit Deus, & lib. 1. Confess. cap. 1. haec verba dirigit ad Deum: *Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.*

Instabis: Facultas finita intrinsece est etiam finita extrinsece, nec enim habere potest capacitatem vel habitudinem infinitam; ergo.

Nego maj. Facultas enim dicitur infinita extrinsece, eo praecise quod occupatur circa objectum infinitum; nil vero impedit quominus facultas finita intrinsece occupetur circa objectum infinitum. Quod autem aiunt facultatem finitam non habere habitudinem infinitam, id intelligitur eo sensu quod facultatis finitae modus agendi esse non possit infinitus: non autem eo sensu quod attingere non possit objectum infinitum.

De Beatitudine formali.

OBservandum est primo quaestionem hic agitari solummodo de beatitudine patriae quae sola vera est & perfecta beatitudo; certum est enim neminem hac in mortali vita posse omni ex parte esse beatum nisi in spe, juxta illud Apostoli ad Rom. 8. *Spe salvi facti sumus*. Ex quo testimonio Divus Thomas hanc solum beatitudinem in hanc vita agnovit, 1. p. q. 69. art. 1. Unde cum in Scripturis qui juste vivunt, simpliciter vocantur beati; Psal. 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*. Psal. 118. *Beati immaculati in via*, & Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam*, &c. ejusmodi loca explicari debent in sensu causali, quasi nempe bona illa opera sint causa futurae beatitudinis, ut satis aperte indicant ista Christi verba Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*.

Nec moror quod & a nonnullis SS. Patribus, & a multis Theologis justi hac in vita degentes absolute & simpliciter dicantur beati; id enim solum intelligitur de beatitudine quadam inchoata & imperfecta, quia nimirum spe futurae beatitudinis erecti pacate & tranquille vivunt, ut aiebat S. Augustinus lib. 11. de Civit. Dei cap. 12. *Cum hodie*, inquit, *non imprudenter beatos vocemus, quos videmus juste & pie cum spe futurae immortalitatis hanc vitam ducere sine crimine.*

Supponendum est secundo beatitudinem formalem positam esse in aliqua operatione; id constat, 1. ex ipsis Philosophis, Aristoteles enim ubique beatitudinem hominis posuit in operatione; 2. ex sacris Scripturis & SS. Patribus, qui quidem, ut mox ostendetur, ubi de beatitudine patriae verba faciunt, eam collocant vel in visione Dei, vel in amore, vel in delectatione & gaudio; 3. demum, quia beatitudo formalis est apprehensio, affecutio, & possessio summi boni, quod est beatitudo objectiva; sed summum bonum non videtur aliter apprehendi & possideri quam per operationem: quo fit ut res insensibiles & inanimatae quae non sunt operationis capaces, non censeantur apprehendere, possidere & frui.

Quaeritur in qua operatione posita sit beatitudo formalis qua Deum possidebit homo in altera vita; sunt autem super ea re variae Theologorum opiniones.

Prima est Hugonis a S. Victore, qui tom. 3. de sapientia animae Christi, ait animas Sanctorum esse beatas formaliter per actionem increatam, quippe quae ipsa Dei increata cognitione Deum cognoscunt, sic enim de Deo loquitur: *Ipse est sapientia qua cognoscimus, ipse amor quo diligimus, ipse gaudium quo exultamus*. Hoc commentum jam confutavimus in Tractatu nostro de Incarnatione Verbi divini, quoad expresse affirmat iste Theologus animam Chri-

sti non esse sapientem, nisi sapientia divina & increata. Est etiam hæc sententia cujusdam Joannis de Ripa, qui beatos censuit non alia visione Deum videre quam visione qua Deus seipsum videt, communicata nempe & unita intellectui cujuscunque beati, quam opinionem Parisiis fuisse publice propugnatam testatur Gregorius in 2. d. 7. q. 2.

Secunda opinio tribuitur Henrico Gandavensi, qui affirmare videtur beatitudinem hominis consistere in quodam Dei illapsu in essentiam animæ beatæ, eo fere modo quo ignis illabitur in substantiam ferri candentis; an revera ejusmodi illapsum existimaverit Henricus esse beatitudinem formalem, vel solum objectivam, fusius examinare non vacat.

Tertia est eorum, qui beatitudinem formalem in aliqua operatione animæ reponunt, iterum variæ sunt & diversæ. Volunt enim Thomistæ eam positam esse in solo actu intellectus, visione scilicet essentiæ divinæ; ita ut amor fruitivus Dei sit duntaxat illius proprietas ab ea inseparabilis. E contra vero docent Scotistæ beatitudinem formalem consistere in solo actu amoris, quo diligitur Deus propter se; ita ut nonnisi præsuppositive se habeat visio. Cæteri demum Theologi censent in utroque actu cognitionis simul & amoris fruitivi positam esse beatitudinem, quam quidem sententiam nos amplectimur.

Prima Conclusio.

Beatitudo formalis non est posita in actione increata. Siquidem beatitudo formalis est assecutio seu possessio objecti beatifici, videlicet Dei: sed possessio Dei, hoc est, actio per quam possidetur Deus a beato non est increata, non est actio ipsius Dei, quia universim loquendo, ut aliquis attingat objectum, debet id efficere per actum sibi proprium quo possit denominari formaliter agens, formaliter possidens: sed actus increatus, quo Deus videt seipsum, non est ulla ratione proprius ipsius hominis beati, per illum beatus non potest denominari nec reddi formaliter agens, formaliter possidens Deum; actus enim proprius alicujus agentis effective ab eo elici debet, cognitio est a cognoscente, amor ab amante, ut per se patet; ergo beati non possunt dici videre Deum per visionem increatam. Quemadmodum enim homo hac in mortali vita non est justus formaliter per justitiam Christi, sed per justitiam propriam sibi inhærentem, ut diximus in Tractatu de Justificatione, & ostendimus autoritate Concilii Tridentini; ita similiter sine absurditate dici non potest justos in altera vita formaliter esse beatos per actionem divinam & increatam.

His accedit quod ejusmodi opinio, ut ab omni ratione aliena est, ita manifeste adversatur sacris litteris quæ testantur homines eatenus esse beatos, quatenus Deum intuitive vident, Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Sed qui Deum videt, profecto videt per visionem a se productam, videre in creatura rationali est producere intellectionem. Deinde idipsum aperte supponit Concilium Viennense, cum definit in Clementina, Ad nostrum, *Beatum non posse videre Deum, nisi ipsius intellectus lumine gloriæ roboretur*. Si enim visione increata beati viderent Deum, frustra necessarium esse diceretur lumen gloriæ. Quod enim dicunt nonnulli lumen gloriæ non requiri, ut intellectus visionem intuitivam Dei eliciat, sed ut supernaturaliter evehatur ad ordinem divinum, quo fiat capax ut divina essentia illi uniatur per modum speciei intelligibilis, plane frivolum est, & doctrinæ Concilii Viennensis mox laudati manifeste contrarium.

At, inquies, beatitudo formalis hominis est ejus unio cum Deo: sed ejusmodi unio recte intelligitur sine ulla operatione ex parte hominis per solam Dei præsentiam; ergo.

Distin-

Distinguo maj. Unio vitalis quæ fit per cognitionem Dei & amorem, C. unio localis quæ fit per solam substantiæ præsentiam, N. ut enim diximus, beatitudo essentialiter posita est in aliqua operatione, est actus animi ratione utentis, inquit Aristoteles; quo fit ut in dormientibus, amentibus & infantibus nulla plane sit beatitudo. Quamobrem Deus intime quidem unitur cum anima & *intellectu* hominis beati, unione quadam generali secundum essentiam vel immensitatem, qua intime præsens est rebus omnibus, sed eo præcise homo non redditur beatus; requiritur præterea unio quæ fiat per operationem, videlicet per cognitionem & amorem fruitivum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Beatitudo formalis non consistit in *speciali* quodam illapsu Dei in animam beati. Siquidem id intelligit Henricus Gandavensis, quem hic impugnamus, de fictitio quodam & commentitio illapsu: Et ratio est qnia non loquitur de illapsu qui Deo convenit ratione suæ immensitatis; ex ea enim habet ut secundum suam substantiam in eodem loco *præsens* sit cuicunque creaturæ, malis sicut & bonis; per quem proinde illabendi modum creaturam non efficit formaliter beatam. Secundo non loquitur Henricus de illapsu qui fiat mediante aliquo effectu producto in anima beati; quia ejusmodi illapsus est quidem possibilis, sed in eo posita non est beatitudo formalis; per id enim beatus non est formaliter beatus per quod non est formaliter agens, beatitudo enim formalis, ut supra ostensum est, posita est in actione, beatitudo formalis est fruitio, est possessio per modum actus ex parte possidentis: atqui beatus non est formaliter agens per effectum a Deo productum; nisi ejusmodi effectus Dei intelligatur esse cognitio & amor fruitivus beatorum ad quem concurrit Deus, quod profecto non sensit Henricus, qui fictitium suum illapsum distinguit ab operatione intellectus & voluntatis beatorum; unde superest, ut talem illapsum fieri dicat per divinam essentiam quæ se ipsa immediate & formaliter beatam reddat animam, quod quidem sine absurditate dici non potest; essentia enim divina non est forma per quam aliquid creatum tale sit formaliter; igitur beatitudo formalis non consistit in speciali quodam illapsu Dei in animam beati.

Dices: non modo ad essentiam beatitudinis attinet, ut facultates animæ Deum possideant per suas operationes, quod quidem fit per visionem intuitivam & amorem fruitivum, sed & Deo ipso tota impleri debet animæ substantia: atqui per solum divinitatis illapsum in animam, tota impletur beatorum anima, quo scilicet divinæ fiunt consortes naturæ; ergo beatitudo formalis consistit in quodam illapsu divinitatis beatorum.

Nego maj. Sufficit enim ad essentiam beatitudinis utraque operatio intellectus & voluntatis visio intuitiva & amor fruitivus; hinc enim ex una parte Deus plene & perfecte possidetur ab homine, quo plane modo possideri potest possessione scilicet vitali & objectiva; siquidem possidetur quatenus summe verus per operationem intellectus, & possidetur quatenus summe bonus per operationem voluntatis. Hinc vero ex altera parte omnis hominum sistitur motus, omnis appetitus; est quippe duplex tantum appetitus hominis pro duplici facultate, unus nimirum qui tendit ad cognitionem veri, alter ad amorem boni. Quid præterea requiratur ad essentiam beatitudinis, & quid sit præfatus divinitatis illapsus in ipsius animæ substantiam, quæ supponitur Deum videre intuitive & diligere amore fruitivo, ego quidem plane non video.

TER-

TERTIA CONCLUSIO.

Beatitudo formalis essentialiter posita est in visione Dei intuitiva simul & in amore fruitivo.

Probatur 1. ex Scripturis quæ beatitudinem modo reponunt in cognitione, modo in amore & gaudio. In cognitione quidem Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, quasi dicat, ideo beati, quia videbunt Deum. Joan. 14. *Si quis diligit me, manifestabo ei me ipsum*, quæ verba de beatitudine patriæ intelliguntur; hæc enim tanquam præmium diligenti promittitur. Cap. 17. *Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi*, quibus verbis Christus Dominus apprecatur suis Electis beatitudinem patriæ, ut nempe videant claritatem suam, hoc est, divinitatem; mitto alia verba ejusdem capitis: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum*: quæ a multis Patribus explicantur de cognitione viæ per fidem, quanquam & ab aliis interdum de beatitudine patriæ intelligantur, ut videre est apud S. Augustinum Tract. 3. in Joan. Idem vero aperte declarat S. Paulus 1. Corint. capit. 13. his verbis: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, & rursus: *Tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.*: ubi Apostolus beatitudinem patriæ distinguit a beatitudine viæ penes cognitionem claram & obscuram. Item 2. ad Corinth. 5. *Dum sumus*, inquit, *in corpore peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulamus & non per speciem*: id est, per claram Dei visionem & manifestationem, ut & habetur 1. Joan. 3. *Nunc sumus filii Dei, sed nondum apparuit quod erimus, cum autem apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est*: ubi promittitur visio Dei tanquam præmium, merces & beatitudo. Idem vero passim affirmatur in Scripturis de amore fruitivo seu gaudio. Psalm. 16. *Satiabor cum apparuerit gloria tua*. Psalmo 35. *De torrente voluptatis tuæ potabis eos; quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*: ubi nempe uterque commemoratur actus. Matth. 25. *Euge serve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui*. Joan. 16. *Gaudium nostrum nemo tollet a nobis*. Ad Rom. 14. *Regnum Dei justitia, pax & gaudium*.

Probatur 2. ex SS. Patribus, qui similiter in visione Dei intuitiva ejusque amore fruitivo nostram beatitudinem uno ore collocant. Ita quidem S. Irenæus lib. 4. cap. 37. *Potens est enim*, inquit, *in omnibus Deus, visus quidem tunc per spiritum Propheticæ, visus est autem & per Filium adoptive, videbitur autem & in Regno Cœlorum paternaliter, Spiritu quidem præparante hominem in Filium Dei, Filio autem adducente ad Patrem, Patre autem incorruptelam donante in æternam vitam, quæ unicuique evenit ex eo quod videat Deum*.

Idem & clarius docet S. Gregorius Nazianz. Orat. 15. p. 230. ubi loquens de statu Justorum in altera vita: *Atque illos quidem*, inquit, *lux omni sermone præstantior excipiet, & sanctæ regiæque Trinitatis purius jam & clarius illuminantis, totamque se cum tota mente miscentis contemplatio (in qua ego vel sola Regnum Cœlorum maxima ex parte positum esse censeo) hos autem, &c.* & Orat. 10. has preces coram Deo fundit: *Utinam ad ipsum fontem postea perveniamus, pura mente, puram veritatem intuentes, atque hanc laboris in virtutis studio exhausti mercedem inveniamus, ut perfectius illic summi boni consortio & contemplatione fruamur*.

Accedit S. Basilius qui manifeste supponit positam esse beatitudinem in visione Dei, lib. de Spiritu sancto c. 16. ubi

ubi probat Spiritum sanctum in rerum omnium dispensatione nusquam separari a Patre & Filio: *Throni vero & Dominationes*, inquit, *Principatus & Potestates, quomodo beatam traducerent vitam, nisi semper viderent vultum Patris qui in Cœlis est? At visio non est absque Spiritu.*

S. Ambrosius lib. 2. de Officiis Ministrorum cap. 2. *Itaque Philosophi*, inquit, *vitam beatam alii in non dolendo posuerunt, ut Hieronymus: alii in rerum scientia, ut Herillus ..... Scriptura autem divina vitam æternam in cognitione posuit divinitatis & fructu bonæ operationis*, & libro de Isaac cap. 8. *De quo Propheta ait* (*Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.*) *Hoc solum videre desideravit, sicut ipse alibi ait:* (*Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationem Domini & considerem Templum ejus.*) *Si quis igitur purum illud & incorporeum summum illud videre meruerit, quid habeat aliud quod desideret? Denique Petrus in monte gloriam resurrectionis Christi vidit & nolebat descendere, dicens* (*Domine, bonum est nos hic esse.*) *Et quanto incomparabilior est illa divinitatis gloria & lux inaccessibilis, quam si quis viderit, quid aliud concupiscat? non regna, non facultates, honores, gloriam, potestates.*

Et longe expressius, si fieri potest, S. Augustinus Tractatu 3. in Joann. *Nobis quid promittitur?* inquit, *vita æterna. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum & quem misisti Jesum Christum; cognitio Dei promittitur, ipsa est gratia pro gratia. Fratres, modo credimus, non videmus; pro ista fide præmium erit, videre quod credimus.* Lib. de spiritu & littera cap. 33. *Jam vero*, inquit, *cum sinistri ierint in combustionem æternam; Quia* (*Hæc est*, inquit, *vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum & quem misisti Jesum Christum*) *illa cognitione, illa visione, illa contemplatione satiabitur in bonis animæ desiderium. Hoc enim solum bonum ei sat est, ultra non habet quod appetat, quod inhiet, quod requirat*, quod idem fuse admodum docet lib. 1. de Trinitate.

Idem porro S. Doctor aliis in locis indiscriminatim beatitudinem reponit in gaudio, sic lib. 10. Confess. cap. 23. *Beata quippe vita est*, inquit, *gaudium de veritate. Hoc est enim gaudium de te qui veritas es, Deus illuminatio mea, salus faciei meæ, Deus meus. Hanc vitam beatam omnes volunt, hanc vitam quæ sola beata est omnes volunt, gaudium de veritate omnes volunt*, & lib. 1. de doctrina Christi cap. 38. *Sed*, inquit, *fidei succedit species quam videbimus, & spei succedit beatitudo ipsa, ad quam perventuri sumus: charitas autem etiam istis decedentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cœperimus? Et si sperando diligimus, quo nondum pervenimus, quanto magis cum pervenerimus?*

Demum & hæc fuit sententia S. Bernardi, sic enim habet sermone 4. in solemnitate omnium Sanctorum: *Tripliciter enim, Fratres*, inquit, *in æterna illa & perfecta beatitudine fruemur Deo; videntes eum in omnibus creaturis, habentes eum in nobis ipsis, & quod his omnibus ineffabiliter jucundius sit atque beatius, ipsam quoque cognoscentes in semetipsa Trinitatem & gloriam illam sine ullo ænigmate mundo cordis oculo contemplantes*, & Serm. 5. in vigilia Nativitatis Domini: *Sanctificamini hodie*, inquit, *& estote parati; crastina die videbitis Deum & gaudebitis, & gaudium vestrum implebitur. Quid enim majestas illa non impleat? etiam superimplebit & supereffluet, quandoquidem mensuram bonam & confertam & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinus*

finus vestros. Cui sententiæ astipulati sunt Theologi veteres pene singuli.

Favet Constitutio Benedicti XII. qua definivit animas Sanctorum ante diem judicii videre Deum & eo frui: *Nec non definimus*, inquit, *quod ex tali visione, & fruitione eorum animæ sunt vere beatæ*. Cui affine est quod paulo antea pronuntiaverat Concilium Viennense, cum Beguardos damnavit qui affirmabant animam non indigere lumine gloriæ ad videdum Deum, scribit enim in Clement. Ad nostrum, *anima indigere lumine gloriæ ad videndum Deum, eoque beate perfruendum*. Quasi manifeste supponatur positam esse beatitudinem in utraque illa operatione.

Id vero rursus probatur ratione. Scilicet beatitudo formalis est actio possessiva Dei, qui solus est beatitudo objectiva, ut ostendimus: atqui visio intuitiva & amor fruitivus sunt actiones possessivæ Dei, quia per illas actiones possidemus Deum, possessione scilicet vitali, ut diximus, per quas Deo intime conjungimur & jucunde adhærescimus: atqui cognitio & amor Dei sunt actiones quibus Deo intime conjungimur & jucunde adhærescimus, per cognitionem quidem Deo tanquam summo vero intime conjungimur; per amorem vero Deo tanquam summo bono adhærescimus; ergo beatitudo formalis consistit in cognitione simul & amore Dei.

Et certe illæ actiones ad essentiam beatitudinis pertinent, sine quibus nec esse, nec concipi potest beatitudo formalis: atqui sine visione intuitiva & amore Dei fruitivo nec esse nec concipi potest beatitudo formalis; & quidem sine visione intuitiva, is enim beatus non est qui non videt quod amat; neque etiam sine amore, cum nemo etiam beatus sit qui non amat quod videt, quando est summe bonum & amabile.

Præterea in ea operatione consistit beatitudo formalis, quæ omnem sistit hominis motum, omnem appetitum, ita ut nihil amplius desiderare possit; aliter non esset ex omni parte beatus; sed ejuscemodi sunt visio intuitiva & amor Dei fruitivus; cum enim in agente rationali duplex sit facultas, intellectus videlicet & voluntas; dulex est etiam appetitus, quorum alter tendit ad summum verum, alter ad summum bonum; unde fit ut plene & perfecte satiari non possit anima rationalis, sicut nec Angelus, nisi per cognitionem simul & amorem; proindeque illæ ambæ operationes ad essentiam beatitudinis formalis pertinent.

Objicies cum Scotistis beatitudinem formalem non consistere in cognitione Dei. In ea quippe operatione non consistit beatitudo formalis, quæ non est possessiva summi boni: atqui visio Dei intuitiva non est possessiva summi boni, non enim habet pro objecto summum bonum, quod est solummodo objectum voluntatis per amorem; ergo.

Dist. min. Non est possessiva summi boni, quatenus amandum est, C. quatenus cognoscendum, N. itaque cognitio seu operatio intellectus non versatur quidem circa summum bonum quatenus amandum, sed versatur circa ipsum quatenus cognoscendum, ambæ enim facultates, videlicet, intellectus & voluntas, per suam propriam agendi rationem versantur circa idem objectum; unde fit ut per utriusque operationem possideatur Deus qui solus est summum bonum.

Instabis: Beatitudo formalis nihil aliud est quam fruitio objecti beatifici: atqui fruitio pertinet ad voluntatem, neutiquam verò ad intellectum: ergo.

Dist. min. Fruitio pertinet ad voluntatem, non ad intellectum, si fruitio sumatur stricte, C. si sumatur latius & minus proprie, N. Fruitio stricte sumpta est amor complacentiæ in bono possesso: fruitio vero latius spectata est quævis adhæsio facultatis objecto proprio per actionem sibi propriam; quo sensu auris dicitur frui concentibus musicis, oculus colo-

coloribus. Revera ad solam voluntatem pertinet fruitio stricte sumpta, utpote quæ sit amor complacentiæ in objecto possesso, verum ad aliam quamlibet facultatem pertinet fruitio latius spectata; quælibet enim suum proprium attingit objectum per propriam operationem, adeoque Deo etiam fruitur intellectus per cognitionem.

Instabis: Beatitudo formalis est merces & præmium virtutis: atqui merces ad solam pertinet voluntatem: solius est enim voluntatis mereri mercedem; ergo.

Nego min. Namque merces proprie loquendo ad aliquam facultatem non pertinet, sed ad personam; hominis voluntas proprie non dicitur mereri, sed homo per voluntatem; unde homo qui per actiones intellectus & voluntatis *meruit* in hac vita, in actionibus quoque intellectus & voluntatis, visione scilicet & amore coronabitur.

Objicies cum Thomistis beatitudinem formalem consistere in sola cognitione Dei. Id enim aperte legitur in Scripturis sacris, quæ in sola visione Dei beatitudinem reponunt, Joan. 14. Christo dixit Philippus Apostolus, *Ostende nobis Patrem & sufficit nobis*. & c. 17. *Hæc est vita æterna ut cognoscant Deum verum*. ergo.

Nego ant. Ex illis enim & similibus Scripturæ testimoniis nihil omnino colligitur; siquidem & nonnunquam solius amoris & solius gaudii mentionem faciunt iidem sacri Codices, ut constat ex locis superius adductis, quæ profecto dicta non sunt cum exclusione visionis intuitivæ; quin potius ex illis simul collectis inferri debet positam esse beatudinem in utraque operatione, videlicet in visione intuitiva Dei, ejusque amore fruitivo, quo plane modo judicandum est de mente & doctrina sanctorum Patrum.

Instabis: In eo solum posita est beatitudo formalis, quod est quid primum in ea: atqui sola cognitio est quid primum in beatitudine, cognitio enim est prior amore, amor ex cognitione proficiscitur, quia prius debemus objectum cognoscere quam amare; ergo.

Disting. maj. Quod est quid primum ut tota essentia rei, C. ut pars essentiæ tantum, N. scilicet essentia rei cum sit composita ex multis partibus seu physicis, seu metaphysicis, una semper est altera prior aliquo prioritatis genere: quemadmodum genus est prius differentia secundum essendi consecutionem, quia est pars communior, quod sane non impedit quominus differentia sit pars essentiæ vere pertinens ad rei essentiam. Quamobrem cum essentia dicitur quid primum in re, id intelligitur de tota essentia respectu propietatum. Unde licet aliquo sensu cognitio prior sit amore, amor tamen est pars ad essentiam beatitudinis pertinens, quia non fluit amor a cognitione ut proprietas ab essentia.

Instabis: In illa operatione consistit beatitudo formalis quæ reddit objectum præsens: atqui amor non reddit objectum præsens, amantur enim absentes; ergo in amore posita non est beatitudo formalis.

Nego maj. quia beatitudo formalis non reddit objectum præsens, sed supponit; est enim possessio fruitiva objecti præsentis; unde cum Deus beatis exhibeat se præsentem, eatenus illi beati sunt quatenus Deo fruuntur per visionem & amorem.

Instabis: Si Deus per amorem possideretur ea possessione quæ esset beatitudo, sequeretur homines posse hac in mortali vita esse beatos, Deum enim vere amant: absurdum consequens; ergo & ant.

Dist. maj. Si possideretur per amorem qualemcumque, C. si possideretur per amorem fruitivum duntaxat, N. amor enim fruitivus supponit objectum intime præsens & intuitive cognitum; unde a viatoribus non possidetur Deus nisi imperfecte, quatenus nimirum spe salvi facti sunt Deo jucunde non adhærentes, do-

donec evacuatum fuerit quod imperfe-ctum est, quod in altera demum vita continget, cum videbimus Deum sicuti est.

Instabis: Beatitudo formalis consistit in operatione præstantissima: atqui sola operatio intellectus est præstantissima, est enim præstantior amore, seu operatione voluntatis; ergo.

Disting. maj. In operatione præstantissima in genere beatitudinis, C. in alio quovis genere, N. nihil itaque attinet hac in controversia, an operatio intellectus sit præstantior operatione voluntatis in genere scilicet operationis, vel in genere entis, vel in alio genere, nisi sit præstantior in genere beatitudinis: porro operatio intellectus non est præstantior operatione voluntatis in genere beatitudinis; utraque enim in suo genere est præstantissima, per utramque suo modo Deus possidetur possessione fruitiva, per utramque Deo jucunde adhærescit homo, neutra est altera præstantior in hoc genere, adeoque in utraque simul posita est nostra beatitudo.

Instabis: Quæ beatitudo posita est in gaudio, nec consistit in visione, nec in amore: atqui beatitudo formalis posita est in gaudio; nemo quippe beatus dici potest nisi gaudio & voluptate efficiatur; adeo ut si posset Deum videre intuitive & amare, nec ullum inde voluptatis & lætitiæ sensum haberet, profecto non foret beatus; ergo.

Solent respondere duplex esse gaudium, aliud videlicet directum & aliud reflexum: gaudium directum illud appellant quod est de Deo immediate; gaudium vero reflexum quod est de possessione Dei, seu quidam delectationis sensus ortus ex cognitione reflexa supra beatitudinem formalem, de qua aliquis cogitans gaudet se beatitudinem possidere. Porro, inquiunt, beatitudo formalis consistit quidem in gaudio directo, quia ipse est amor, sed non consistit in gaudio reflexo.

Verum hæc responsio mihi non arridet, tametsi non parum communis sit apud Theologos; gaudium enim etiam directum confundi non potest cum amore, siquidem amor est propensio voluntatis in objectum, & gaudium est delectatio orta ex illa propensione, quæ duo magnopere differunt; unde contendunt nonnulli Christum Dominum semper fuisse beatum per visionem & amorem fruitivum divinitatis, & tamen aliquando tristem fuisse & sine gaudio.

Respondeo igitur negando minorem, scilicet beatitudinem formalem positam esse in gaudio. Revera nemo beatus dici potest nisi gaudio & voluptate afficiatur; sed inde sequitur tantummodo gaudium esse proprietatem beatitudinis formalis, non autem esse ipsam beatitudinem formalem; siquidem beatitudo formalis est possessio Dei, quæ fit per visionem intuitivam & amorem fruitivum, ex quibus sequitur semper gaudium, quia voluntas amare non potest quin sibi placeat in amore & gaudeat, sed illa cum ipso gaudio confundi non debent.

De Beatitudine corporis.

QUanquam beatitudo ad ea proprie non pertineat quæ omni ratione carent, sua tamen erit, ut speramus, humano corpori felicitas: oportet enim ut homo sit beatus secundum se totum & quoad ambas partes essentiales ex quibus componitur; decetque ut quæ pars socia fuit laborum, sit & præmii & coronæ particeps; quod quidem ut tanquam certum habeatur, operæ pretium esse puto hic dogma catholicum de resurrectione corporum stabilire, eamque lubentius de resurrectione carnis disquisitionem data occasione aggredimur, quod firma hujusce dogmatis persuasio multa complectitur capita fidei christianæ, quæ quidem e diverso ruerent plane omnia, si nulla futura sit carnis no-

nostræ resurrectio; *Si enim*, inquit S. Paulus 1. ad Corint. 15. *mortui non resurgunt; neque Christus resurrexit: quod si Christus non resurrexit, vana est fides*. Scilicet si non resurrexit Christus, nec vere mortuus est, alioqui morte detineretur; si non vere mortuus, id dicetur potissimum, quia non habuit veram, sed phantasticam carnem; quibus accedit quod non parum affine sit istud dogma cum immortalitate animæ & summa Dei providentia, qua plenam piis hominibus mercedem & debita improbis supplicia retribuere debet; quocirca sit

De resurrectione corporum.

Futuram corporum resurrectionem negarunt olim inter Judæos Sadducæi, qui nullos spiritus esse credebant, & resurrectionem mortuorum rejiciebant, ut constat ex Act. cap. 23. Hos secuti sunt Marcion, Basilides & nonnulli alii veteres Hæretici, quibus ultro astipulantur quotquot sunt impii & Athei, in quos sit

CONCLUSIO.

Certum est atque indubitatum corpora nostra aliquando resurrectura; id aperte legitur in utroque Testamento: in veteri quidem, Job enim confidenter ait cap. 19. *Scio*, inquit, *quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo*. Psal. 15. ajebat David: *Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe: quoniam non derelinques animam meam in inferno*, hoc est, non relinques me in sepulchro, *nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*. Quasi dixisset, maximam animo concepi lætitiam, quod sperem me a mortuis excitandum ad vitam, eamque felicem, addit enim: *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo*. Quæ quidem verba, tametsi a Petro & Paulo in Actis adducta fuerint, ut quæ pertinerent ad Christi resurrectionem, ipsi tamen Davidi jure adaptari possunt; quibus nempe de sua resurrectione futura se bene sperare ita significavit, ut fidem ac mentem suam in Christum extulerit, sciens ejus typum se fuisse datum Ecclesiæ.

Carnis resurrectionem præcinuerunt & alii pene singuli Prophetæ. Sic Isayas cap. 26. *Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent, expergiscimini & laudate qui habitatis in pulvere... Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, & revelabit terra sanguinem suum*, &c. Daniel cap. 12. *In tempore autem illo consurget Michael Princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui, & veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo Gentes esse cœperunt usque ad tempus illud. Et in tempore illo salvabitur populus tuus, omnis qui inventus fuerit scriptus in libro. Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt, alii in vitam æternam, & alii in opprobrium*. Similiter Oseæ cap. 13. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne, consolatio abscondita est ab oculis meis*. Quo testimonio usus est Apostolus 1. ad Corint. cap. 15. hæc porro plurima e veteri Testamento adducere placuit, quod nonnulli hodie sunt qui contendant in Scriptura veteri nihil haberi de resurrectione mortuorum, atque incognitum & plane inauditum fuisse Judæis alterius vitæ statum, quasi solis bonorum temporalium promissionibus inescata fuerit rudis illa Gens & imperita.

Futuram corporum resurrectionem ostendit ipse Christus Sadducæos sic alloquens Matth. cap. 22. *Erratis, nescientes*

Scripturas neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed sunt sicut Angeli Dei in Cœlo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob: non est Deus mortuorum, sed viventium.

Idem expresse docuit Apostolus 1. ad Corint. cap. 15. *Si autem Christus prædicatur*, inquit, *quod surrexit a mortuis: quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides vestra .... Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba (canet enim tuba) & mortui resurgent incorrupti.* Quæ quidem doctrina fuit similiter aliorum Apostolorum, ut constat ex Symbolo, cujus quidem unus est iste articulus, *carnis resurrectionem*.

In id vero consenserunt omnes & Græci & Latini Patres. Luculentum est quod legitur in Oratione S. Polycarpi apud Eusebium lib. 4. hist. c. 15. sic enim suprema vota coram Deo fundit vir iste plane Apostolicus: *Pater*, inquit, *unigeniti & benedicti Filii tui J. C. per quem tui notitiam accepimus, Deus Angelorum, & potestatum, & universæ creaturæ, omniumque justorum qui vivunt in conspectu tuo: Benedico te qui me in hunc diem & ad horam hanc perducere dignatus es, ut partem caperem in consortium Martyrum & in Calice Christi tui, in resurrectionem vitæ æternæ, animæ simul & corporis in incorruptione Spiritus Sancti.*

S. Justinus sic de Christo loquitur Apolog. 2. *Duplicem siquidem ejus adventum & præsentiam prænuntiarunt sancti Vates, unam quidem jam exhibitam, ut despecti & passionibus subjecti hominis; secundam autem, quando e Cœlis cum gloria & angelica militia sua adveniet, aderitque: cum omnium etiam qui unquam extitere mortalium corpora suscitabit, atque dignos quidem induet natura incorruptibilitatis universæ experte, injustos autem in perpetuo sensu una cum malis geniis in ignem mittet sempiternum.*

Sic Athenagoras, lib. de resurrectione mortuorum, quosdam impugnat dicentes ejusmodi corporum resurrectionem Deo esse impossibilem: *Cui enim*, inquit, *ante cujusquam rei procreationem ignota non erat futurorum elementorum natura? ex quibus corpora suum ortum traxerunt, neque partes elementorum incognitæ fuerunt, ex quibus decerpturus erat quod placeret ad humani corporis constitutionem; abunde manifestum est neque eum ignoraturum, quo singula recedant quæ ad perfectionem corporis assumpsit, ubi integritas illa dissipata fuerit ... atqui vires Dei sufficere ad corporum restitutionem indicat vel ipsorum procreatio: si enim hominum corpora, cum non essent, condidit, eorumque principia, unde originem trahunt, procreavit, etiam quomodocunque dissoluta cum eadem facilitate instaurabit; id enim illi æque possibile est.*

Idem fuse & multis momentis demonstrat S. Irenæus, l. 5. advers. hæres. *Quomodo*, inquit cap. 2. *carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur, & est membrum ejus? .... Et quemadmodum lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram & dissolutum multiplex surgit per Spiritum Dei qui continet omnia, quæ deinde per sapientiam in usum hominibus veniant, & percipientia Verbum Dei Eucharistia fiant, quod est Corpus & Sanguis Christi; sic & nostra corpora ex ea nutrita & reposita in terram, & resoluta in ea resurgent in suo tempore, verbo Dei resurrectionem eis donante in gloriam Dei Patris.* Idem cap. 6. 7. 8. 12. & 14.

Omnium

Omnium vero disertissime Tertullianus, qui dedita opera scripsit librum *de Resurrectione carnis* adversus nonnullos hæreticos qui insanum Sadducæorum errorem imbiberant: *Nunc autem*, inquit cap. 2. *ad alios Sadducæos præparamur, partiarios sententiæ illorum. Ita dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animæ, aspernati carnem, sicut & ipsum Dominum carnis.* Ubi non modo in illos hæreticos auctoritate Scripturarum insurgit Tertullianus, sed & Gentiles aggreditur docens Philosophis etiam ignotam non fuisse resurrectionem corporum; tum vulgus irridet existimans nihil superesse post mortem. *Et tamen*, inquit initio libri, *defunctis parentant, & quidem impensissimo officio pro moribus eorum & pro temporibus esculentorum, ut quos negant sentire quicquam, escam desiderare præsumant.*

Egregie vero S. Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 20. *Resurrectionem quippe mortuorum*, inquit, *futuram esse in carne, quando Christus venturus est vivos judicaturus & mortuos, oportet, si Christiani esse volumus, ut credamus. Sed non ideo de hac re inanis est fides nostra, si quemadmodum futura sit, perfecte comprehendere non valeamus. &* in Enchiridion cap. 84. *Resurrecturam carnem omnium, quicunque nati sunt hominum atque nascentur, & mortui sunt atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus.*

Cæteri vero Patres astipulati sunt in asserendo hoc fundatissimo Religionis nostræ dogmate, quorum testimonia huc adducere nihil necesse est; abunde enim, ut puto, id confectum est ex adductis Scripturæ & Veterum testimoniis; consulat tamen qui plura voluerit, S. Cyrillum Jerosolymitanum Catechesi 18. Origenem contra Celsum lib. 5. p 245. S. Basilium moral. Regul. 1. cap. 2. S. Greg. Nyssenum dialogo de anima & resurrectione; S. Ambros. toto lib. 2. de fide resurrectionis; S. Hieron. Epist. 61. ad Pammachium; Theodoretum lib. 5. hæret. fab. c. 19. S. Greg. M. lib 14. Moral. in Job cap. 27. &c.

His accedunt nonnullæ rationes luculentissimæ quibus & ipsa revincatur Philosophorum insania.

Prima ratio petitur ex summa Dei justitia, quæ quidem postulat ut defunctorum corpora vitæ restituat; plerumque enim videmus hoc in sæculo improbos ex una parte florere potentia & honoribus, affluere divitiis, & molliter tractari eorum corpora; ex altera vero parte pios & probos variis & gravissimis incommodis laborare, tum & duriter accipi singulis vitæ suæ momentis, sed ista videntur omnino divinæ justitiæ adversari, nisi futura sit aliquando corporum resurrectio; par est enim ut corpus quod animæ consociatum fuit in edendis tam rectis quam pravis actionibus, una cum illa vel gaudia vel pœnas experiatur; quantumvis enim stupidum sit corpus, nec de se quicquam sapere possit, quia tamen idoneum est instrumentum ad opera externa, quæ sine ipso obire non potest anima, postulat justitia ut post mortem conjungantur denuo ad perferendas pœnas vel reportanda præmia. Quod argumentum eleganter usurpat Tertullianus lib. de Resurr. carnis cap. 7. *Artes per carnem*, inquit, *studia, ingenia per carnem, opera, negotia, officia per carnem, atque adeo totum vivere animæ carnis est ut non vivere, animæ nihil aliud sit, quam a carne devertere: sic etiam ipsum mori carnis est, cujus & vivere. Porro si universa per carnem subjacent animæ, carni quoque subjacent, per quod utaris, cum eo utaris necesse est; ita caro dum ministra & famula animæ deputatur, consors & cohæres invenitur; si temporalium, cur non & æternorum?*

Secunda ratio est, quia si qua ex causa negaretur futura corporum resurrectio, maxime quia Deo videtur impossibilis, quo argumento usi sunt olim Philosophi Gentiles Celsus & Porphirius, cum istud fidei

fidei nostræ dogma impugnarunt : atqui resurrectio mortuorum neutiquam Deo impossibilis est ; qui enim hominem fecit, potest & reficere, inquit Tertullianus libro citato cap. 11. *Ex nihilo*, inquit, *Deus molitus est cuncta, poterit carnem in nihilum perductam exprimere de nihilo ; sive de materia modulatus est alia, poterit & carnem quoque dehaustam evocare de alio. Et utique idoneus est reficere qui fecit, quanto plus est fecisse quam refecisse, initium dedisse quam reddidisse*. Quin potius scribit S. Greg. M. in 6. Moral. id omnibus debere constare, longe difficilius esse creare quæ non fuerunt, quam ea reparare quæ fuerant.

Sunt & alia ejusmodi momenta quæ legi possunt apud citatos Auctores, & a quibus referendis abstinemus, ne in immensum crescat hæc dissertatio.

Objicies : Multa sunt loca in Scripturis quæ corporum resurrectioni manifeste adversantur. Psalm. 77. legitur Deum utcumque castigasse Judæos in deserto, sed noluisse iram suam omnino in eos effundere, quia *recordatus est quia caro sunt & spiritus vadens & non rediens*. Si vero non redeunt animi, profecto nulla est corporum resurrectio. Psal. 113. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum ;* hoc est, in sepulchrum. Ecclesiastis cap. 3. *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & æqua utriusque conditio, sicut moritur homo, sic & illa moriuntur .... quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus jumentorum descendat deorsum?* Job cap. 14. testatur non eandem esse rationem hominis & arborum seu herbarum : *Lignum habet spem*, inquit, *si præcisum fuerit rursum virescit, & rami ejus pullulant. Si senuerit in terra radix ejus, & in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est. Homo vero cum mortuus fuerit & nudatus atque consumptus, ubi, quæso, est?* Quibus adde quædam alia loca in quibus universalis saltem omnium negatur resurrectio, Psalm. 1. *Ideo non resurgent impii ;* & multis non omnibus communem fore carnis resurrectionem testatur Daniel cap. 12. *Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt*. Frustra igitur spem habemus mortuos aliquando revicturos.

Respondeo ex his aliisque similibus Scripturæ locis nihil quicquam inferri posse adversus resurrectionem corporum.

Ad primum quidem dico his verbis Psal. 77. *Spiritus vadens & non rediens*, animum intelligi Judæorum levem atque instabilem : scilicet cum rebus adversis premebantur admodum Israelitæ in deserto, & a Deo justis de causis puniebantur, clamabant ad eum ut liberaretur, qui tamen paulo post, ut erant ingenio fluxo & versatili, iterum in Idololatriam recidebant ; quo fit ut in resurrectionem corporum objici non possint præfata verba.

Deinde quod secundo loco proponitur testimonium e Psal. 113. *Non mortui laudabunt te, &c.* mentem exprimit orantis ut parcatur piis hominibus, ne illis assumptis desint qui Deum celebrent, *Non mortui laudabunt te, &c.* Scilicet in orbe terrarum, in Cœlis quidem nunquam desunt qui eum laudent ; sed vult Deus non tantum in alio sæculo prædicari & laudari, sed etiam in his terris, quod fieri non potest si pii ab impiis consumantur. Adde quod ex illis verbis probaretur animam non esse immortalem ; si enim anima corpore exuta superstes sit, poterit ipsa sine corpore Deum laudare.

Atque nihilo plus virium habet locus Ecclesiastis, tum quia, ut multi volunt interpretes, verba hæc sunt impii ; & voluptarii, qui ut in carnalibus & terrenis deliciis se se liberius ingur-

ingurgitet, ait in corde suo, aut saltem sibi fingere amat parem futuram hominum & jumentorum in morte conditionem, quemadmodum ait apud Apostolum 1. ad Corint. 15. *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur*. Tum quia si hæc verba non sunt impii impie loquentis, profecto intelligi debent de quibusdam attributis quæ communia sunt hominibus & brutis; scilicet ut jumenta pereunt in morte, ita & homines quoad corpus quod similiter corrumpitur & abit in pulverem; unde eatenus *nihil habet homo jumento amplius*. Quod vero addit Salomon, *Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum?* Non idcirco negat animam hominum ut & jumentorum fore superstitem, sed difficultatem indigitat detegendæ animorum immortalitatis solo ratiocinio.

Quarto, inepte meo quidem judicio objicitur locus capitis 14. Job; quia ipse circumscribit tempus quo mortuus homo ad vitam non revertetur; scribit enim hominem non revicturum *donec atteratur Cœlum*. Et postea, *Quis mihi hoc tribuat ut in inferno protegas me & abscondas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus in quo recorderis mei?* Non ergo inficiatur Jobus, immo affirmat, postquam Cœlum præterierit, homines resurrecturos. Quibus merito addideris quæ ex libro Job adduximus ad istud dogma demonstrandum exquisitissima.

Denique nec obstat quod dicitur in in Psalmo 3. impios non resurrecturos, *ideo non resurgent impii*: addit enim Psaltes Regius, *in judicio*. Quasi dixisset, non stabunt, sed cadent causa impii, quoniam ad Tribunal Dei non absolventur, sed condemnabuntur; unde Christus Dominus impiorum ut & justorum resurrectionem anuntiat Joan. 5. his verbis: *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii*. Quod autem sacræ Litteræ crebrius mentionem faciant Sanctorum resurrectionis quam impiorum, vel etiam illorum resurrectionem negare videantur, ex eo maxime fit quod illa sit potius æterna infelicitas & mors, quam vitæ alicujus renovatio; atque ita nullus ex Danielis testimonio remanet scrupulus.

De affectionibus, seu proprietatibus Beatitudinis.

EX illis beatitudinis nostræ proprietatibus, quæ nempe sequuntur plenam illam atque integram Dei possessionem qua donantur Beati in Cœlis, aliæ sunt quæ ad totum hominem, hoc est, ad corpus peræque ac animam pertinent, qualis est beatitudinis semel adeptæ perennitas; aliæ quæ ad solam animam attinent, qualis est impeccabilitas; aliæ demum quæ solam spectant corpus, quales sunt impassibilitas, claritas, subtilitas & agilitas, quæ corporis gloriosi dotes appellari solent; de quibus singulis nunc agendum est, prout nempe insignes illas beatitudinis proprietates reperiemus confirmatas in divinis Litteris; video enim paulo intemperantius hac in materia disserere nonnullos Theologos; cum beatis assignant dotes, de quibus nulla vel in Scripturis, vel apud SS. Patres injicitur mentio. Quanquam nec omnes & singulas me assecutum facile crediderim; ut enim ait S. Paulus 1. ad Corinth. 2. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.*

An

An perennis futura sit Sanctorum beatitudo.

SAnctorum & hominum & Angelorum beatitudinem sicut damnatorum non fore perpetuam docuit Origenes, si fides habeatur testimonio Sancti Hieronymi, Epistola 59. ad Avitum id expresse referentis ex libro primo περὶ ἀρχῶν ejusdem Origenis. Quominus autem ab illo errore vindicetur ejus fides, quod tentarunt nonnulli recentiores Critici, ut Sixtus Senensis lib. 5. Bibl. annot. 126. & Sotus in 4. dist. 50. quæst. 1. art. 1. vetat diserte S. Augustinus lib. de hæresibus c. 43. ubi cum circa nonnulla capita defendisset Origenem, sic loquitur: *Sed sunt hujus Origenis alia dogmata quæ Catholica Ecclesia omnino non recipit, in quibus nec ipsum falso arguit, nec potest ab ejus defensoribus falli, maxime de purgatione & liberatione, ac rursus post longum tempus ad eadem mala revolutione rationalis universæ creaturæ.*

Ut ut sit, docet catholica fides Sanctorum beatitudinem fore perpetuam nullique vicissitudini obnoxiam. Id aperte indicant Scripturæ, Sapientiæ 5. *Justi autem in perpetuum vivent.* Matth. 6. hæc ait Christus: *Thesaurizate vobis thesauros in Cœlo, ubi nec ærugo nec tinea demolitur.* Cap. 25. *Sic ibunt isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*, & S. Paulus 1. ad Corint. cap. 15. toties citato: *Oportet*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?* quo testimonio in eam rem luculentius esse potest nihil.

Tum vero astipulantur omnes SS. Patres, qui quoties agunt de futura vita, eam prædicant vel æternam, vel incorruptibilem, vel immortalem. Sanctus Justinus, loco superius citato Apolog. 2. *Cum omnium*, inquit, *etiam qui unquam extitere, mortalium corpora suscitabit, atque dignos quidem induet natura incorruptibilitatis.*

Idem docet Athenagoras legatione pro Christianis: *Persuasi sumus*, inquit, *nos in hac mortali defunctos vita, alteram hac terrestri vita meliorem nempe cœlestem victuros, ut apud Deum & cum ipso jam immutabilis & impassibilis anima.* Ibi non suam opinionem, sed universam & catholicam fidem profitetur vetus ille Scriptor. Cui subnectere possumus quod cum refert Eusebius lib. 4. hist. cap. 15. Martyrium S. Polycarpi, ait sanctissimum Martyrem *immortalitatis* corona fuisse redimitum.

Insignis vero est locus S. Cypriani lib. de exhort. Martyrum in fine hæc scribentis: *Clauduntur oculi persecutionibus terræ, sed patet Cœlum; minatur Antichristus, sed Christus tuetur; mors infertur, sed immortalitas sequitur; occiso mundus eripitur, sed restituto Paradisus exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed æterna reparatur. Quanta est dignitas, & quanta securitas exire hinc lætum! &c.* Igitur gloria per Martyrium reportata erit secura, erit immortalis, erit æterna.

Idem reperias apud S. Ambros. de fide resur. lib. 2. *nam si per se ipsa*, inquit, *vita fugienda est, ut molestiarum fuga, requies ærumnarum, quanto magis ea requies est expetenda, cui futuræ resurrectionis voluptas perpetua succedet*, & postea in fine: *Quid enim mihi superest solatii quam quod me citius ad te, frater, spero venturum, nec digressus tui inter nos longa divortia fore, tuisque intercessionibus mihi hoc posse conferri, ut citius desiderantem tui advoces. Quis enim est qui non sibi debeat istud optare præ cæteris, ut corrupti-*

ptibile hoc induat incorruptelam, & mortale hoc induat immortalitatem, ut qui nunc morti corporis fragilitate succumbimus, supra naturam sit, ut mortem jam timere nequeamus.

Omnium vero fusissime tractat S. Augustinus, integro nempe libro 22. de Civit. Dei, quem sic orditur: *Sicut*, inquit, *in primo libro superiore promisimus, iste hujus totius operis ultimus disputationem de Civitatis Dei æterna beatitudine continebit. Quæ non propter ætatis per multa sæcula longitudinem, tamen quandocunque finiendam, æternitatis nomen accepit, sed quemadmodum scriptum est in Evangelio (Regni ejus non erit finis.)* & cap. ultimo ejusdem libri: *Quanta erit*, inquit, *illa felicitas, ubi nullum erit malum, nullum latebit bonum; vocabitur Dei laudibus qui erit omnia in omnibus. Nam quid aliud agatur, ubi neque ulla desidia cessabitur, neque ulla indigentia laborabitur, nescio. Admoneor etiam sancto Cantico, ubi lego vel audio: Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Omnia membra & viscera incorruptibilis corporis, quæ nunc videmus per usus necessitatis varios distributa, quoniam tunc non erit ipsa necessitas, sed plena, certa, secura, sempiterna felicitas, proficient in laudibus Dei.* Cui doctrinæ astipulantur cæteri Patres nullo excepto, tum ea Concilia in quibus proscripti fuerunt Origenis errores, ac demum christianæ fidei Symbolum, quo profitemur nos expectare *vitam æternam*.

Accedit & ratio. Siquidem ad veram & perfectam beatitudinem requiritur, ut beati desiderium omne satietur & expleatur: atqui nisi perennis futura sit beatitudo, sed vicissitudini obnoxia; immo nisi qui beatus est certo sciat æternam fore suam beatitudinem, dubio procul non erit ille perfecte beatus, non omne illius satiabitur desiderium; legitima enim ex causa securitatem suæ beatitudinis desiderabit, simulque in perpetua versabitur sollicitudine & anxietate amittendi eam qua fruitur felicitatem; igitur Sanctorum beatitudo, cum sit vera & perfecta, perennis sit & in æternum duratura, omnino necesse est.

An Beati peccare possint.

BEatos non posse jam peccare docet inter sanctos Patres Augustinus Enchiridio c. 57. his verbis: *Templum Dei hoc est totius summæ Trinitatis, sancta est Ecclesia scilicet universa in Cœlo & in Terra. Sed de illa quæ in Cœlo est, affirmare quid possumus, nisi quod nullus in ea malus est, nec quicquam deinceps inde cecidit, aut casurus est, ex quo Deus Angelis peccantibus non pepercit?* & cap. III. *Post resurrectionem*, inquit, *facto universo completoque judicio suos fines habebunt Civitates duæ, una scilicet Christi, altera diaboli, una bonorum, altera malorum, utraque tamen & Angelorum & hominum; istis voluntas, illis facultas non poterit ulla esse peccandi.* Quod idem docet lib. 13. de Civit. Dei cap. 24. & lib. 22. cap. 30.

Ad solam terrestrem naturam peccatum pertinere scribit quoque S. Greg. Nazian. Orat. 40. p. 640. *Quoniam*, inquit, *omni peccati labe carere Dei est, primæque & incompositæ naturæ (simplicitas enim pacata est, atque ab omni dissidio remota) audacter etiam addam & Angelicæ, quæ aut prorsus extra peccandi aleam est; aut ad id certe ob eam propinquitatem, quam ad Deum habet, proxime accedit, peccare autem humanæ ac terrenæ compositionis.* Unde manifeste sequitur animas beatorum, ut & ipsos Angelos ab omni peccato vel peccandi facultate esse immunes.

Dixerat pridem S. Irenæus lib. 3. cap. 37. peccati finem inferri carnis resolutione: *Prohibuit Deus*, inquit, *ejus transf-*

transgressionem interponens mortem, & cessare faciens peccatum, finem inferens ei per carnis resolutionem, qua fieret in terra, uti cessans aliquando homo vivere peccato, & moriens ei inciperet vivere Deo.

Sanctis Angelis perennem ejusmodi justitiam, qui ita sint in bono confirmati ut non possint in deterius commutari, tribuit S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 23. *Firmissime tene*, inquit, *& nullatenus dubites omnem creaturam naturaliter immutabilem a Deo incommutabili factam, nec tamen jam posse quemlibet sanctorum Angelorum in deterius commutari, quia sic acceperunt æternam beatitudinem qua Deo stabiliter perfruuntur, ut ea carere non possint.* Quæ ratio cum sit communis hominibus & Angelis, probat etiam homines a statu suo per peccatum nunquam casuros.

Et ratio est, quia ille est impeccabilis qui Deo indivulse adhæret & conjungitur; in eo enim præcise positum est creaturæ rationalis peccatum, quod a Deo, qui rerum omnium finis est debitus, & omnis virtutis regula, deflectatur: atqui justorum animæ quæ visione intuitiva Dei ejusque amore fruitivo semel donatæ sunt, Deo per visionem & amorem possesso indivulse adhærent & conjunguntur: tunc enim anima immobiliter & indivulse conjungitur alicui objecto, cum per illius objecti possessionem ita expletur & satiatur, ut ab ea nihil amplius desiderari possit: atqui per visionem Dei ejusque amorem fruitivum ita expletur & satiatur beatorum appetitus, ut ab illis aliud quidquam desiderari non possit; siquidem, ut diximus, per visionem summi veri & amorem summi boni plene & perfecte sistitur omnis motus intellectus & voluntatis; ergo beati Deo indivulse & immobiliter adhærent, proindeque sunt omnino impeccabiles.

Deinde is peccare non potest qui Deum necessario diligit, aliter peccatum una cum perfecta Dei dilectione in eodem subjecto reperiretur: atqui beati necessario Deum diligunt; ita ut ab illo amando abstinere non possint: Deus quippe est summum bonum: atqui voluntas ita diligit summum bonum, ut ab eo amando nunquam abstinere possit; etenim voluntas se habet ad summum bonum clare cognitum, ut intellectus se habet ad prima principia clare cognita: atqui intellectus necessario præbet assensum primis principiis clare cognitis; ergo pariter voluntas amat necessario summum bonum & finem ultimum clare cognitum, proindeque non concipitur voluntatem beatorum posse unquam ab amore Dei divelli, adeoque peccare non potest.

His adde rationem quam affert S. Thomas lib. 4. contra Gentes cap. 92. *Voluntas creata*, inquit, *peccare non potest quin præcesserit in intellectu error & incogitantia;* ut enim legitur Proverb. 14. cap. *Errant qui operantur malum*, atqui error & incogitantia non videtur posse irrepere in eum qui clare & intuitive videt Deum: ejusmodi enim incogitantia, quæ vel esset peccatum vel causa peccati, in eo posita esset quod non attenderet homo ad ea quæ a peccato avocare solent; efficacius autem ea consideraret quæ ad peccatum alliciunt: atqui id omnino accidere non potest beatis quos supponimus visione & amore Dei donatos; siquidem tantæ virtutis est visio divinæ essentiæ, ut beatus non possit amplius bona creata considerare & ad ea se convertere; igitur beati semel Deum possidentes peccare non possunt.

An vero hæc impeccantia ab intrinseco, ut aiunt, vel solum ab extrinseco, competat beatis? an præterea de potentia Dei absoluta possit cum visione aut amore beatifico peccatum actuale vel saltem habituale reperiri? ejuscemodi sunt quæstiones frivolæ quas consulto prætermittere solemus, ne in vanas subtilitates metaphysicas evagari videatur Theologia nostra.

Qua-

Quænam sint dotes corporis gloriosi:

SIC dicuntur quædam dignitates, quædam ornamenta quæ in corpora ipsa beatorum derivabuntur post eorum resurrectionem.

Quatuor numerari solent a Theologis, videlicet impassibilitas, claritas, agilitas & subtilitas, quas ex hoc uno S. Pauli loco I. ad Corint. 15. depromunt: *Seminatur*, inquit Apostolus, *in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale:* Impassibilitatem quidem ex his verbis: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione;* Claritatem ex istis: *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria;* Agilitatem ex sequentibus: *Seminatur in infirmitate, surget in virtute;* denique subtilitatem ex aliis, *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.*

Ac prima quidem beatorum conditio erit *impassibilitas*, ut enim ait ibidem Apostolus, *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba (canet enim tuba) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Porro corpus quod est incorruptibile, fit quoque impassibile necesse est, quatenus enim corpus patitur aut suarum partium solutionem, aut certe nonnullum dolorem, ut famem, sitim, morbum, eatenus imminuitur, atteritur, corrumpitur. Id porro intelligi debet, ut puto, de istis vel similibus affectionibus quibus liberabuntur Sancti; sunt enim aliæ passiones, quæ subjectum potius delectant & perficiunt, quam lædant: pulchris enim coloribus non læditur oculus, neque auditus grata quadam harmonia, & sonis bene compositis.

Secunda corporis post resurrectionem gloriosi dos est *claritas* seu fulgor, cujus expressa passim mentio habetur in Scripturis, Sapient. 3. *Fulgebunt justi & tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* Daniel. 12. *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad justitiam erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Quod & ipse docet Christus Matth. 13. his verbis: *Tunc justi fulgebunt sicut Sol in Regno Patris eorum.* & postea Apostolus loco citato: *Alia est*, inquit, *claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum.* Hunc porro fulgorem qui ut præmium beatis rependetur, & quidem dispar pro disparitate meritorum, ut aperte indicat præfatum Apostoli testimonium, in corpora beatorum non immerito derivatum putant Theologi ab intuitiva Dei visione, ex qua tantam concipiunt jucunditatem & lætitiam, ut inde ad corpus redundet; animi enim lætitia solet exhilarare frontem & corpus floridum reddere. Hujus corporum beatorum conditionis specimen dedit Christus in sua Transfiguratione super montem Thabor, ubi facies ejus instar solis resplenduit.

Tertia assignatur beatitudinis affectio, nempe *agilitas* in beatis corporibus, quæ in eo sita est ut corpus facile possit ab uno loco transire in alium, ita ut ei gravitas & pondus carnis minime obstet, non tamen, ut nugantur nonnulli Scholastici, impertransito medio, quod omnino impossibile est. Hæc porro corporum beatorum alacritas colligitur ex nonnullis Scripturæ testimoniis. *Fulgebunt justi*, ait Auctor sacer Sapient. 3. *& tanquam scintillæ in arundineto discurrent*, id est, current per aera ut scintillæ ignis per arundines seu per stipulam. I. ad Thessalon. cap. 4. sic loquitur Apostolus: *Quoniam ipse Dominus in jussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de Cœlo, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, si-*

mul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Id certe supponit magnam fore beatorum corporum agilitatem, ut super aera nempe ad Christum ascendant. Hac excellenti facultate pollebat Christi corpus, cum ambulabat super aquas, cumque e terris in Cœlos evolavit.

Quarta demum corporum beatorum dos & conditio erit *subtilitas*: nam, ut ait S. Paulus, *seminatur corpus animale, surget spiritale*. Scilicet corpus est animale hac in mortali vita, egens ut cætera animalia cibo, potu & somno, item durum est, crassum & impenetrabile; at *surget spiritale* in resurrectione, id est spiritui fere in omnibus conformatum; ita ut cibo & potu non egeat, non laboret, non fatigetur, carens crassitie illa & mole repletiva, ita ut instar spiritus omnia alia corpora penetrare possit & pervadere. Id egregie, ut moris est, explicat S. Augustinus lib. de Fide & Symbolo cap 6. ubi loquens de Philosophis qui vix intelligere poterant quod credimus assumptum Christi terrenum corpus in Cœlum, sic habet: *Nostras enim Scripturas*, inquit, *non noverunt, nec sciunt quomodo dictum sit: Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale; non ita dictum est, quasi corpus vertatur in spiritum & spiritus fiat, quia & nunc corpus nostrum, quod animale dicitur, non in animam versum est & anima factum. Sed spiritale corpus intelligitur, quod ita spiritui subditum est, ut cœlesti habitationi conveniat, omni fragilitate ac labe terrena in cœlestem puritatem & stabilitatem mutata atque conversa*. Hujus subtilitatis nonnulla dedit argumenta Christus Dominus post suam resurrectionem, cum videlicet ad Apostolos ingressus est foribus clausis.

Nonnullæ de resurrectione proponuntur quæstiones.

HIS quatuor corporis gloriosi dotibus abunde, ut puto, expositis, non abs re erit impræsentiarum nonnullas proponere quæstiones, quarum solutio ad plenam hujusce rei intelligentiam nonnihil afferet lucis atque utilitatis.

Quæritur 1. utrum corpora resurgentium futura sint eadem quæ fuerunt in terris.

Respondeo affirmative; id aperte testatur Job cap. 19. *Scio*, inquit, *quod Redemptor meus vivit & in novissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum*. Item S. Paulus I. ad Corint. cap. 15. *Oportet*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem*. ubi pronomen *hoc* demonstrat illum existimasse hoc suum corpus futurum aliquando incorruptibile & immortale per resurrectionem. Id insuper confirmatur ex ipsius Christi Domini exemplo, qui cum a mortuis resurrexisset suam ipsam assumsit carnem, cicatrices vulnerum secum reducens: *Infer digitum tuum huc*, inquit Thomæ, Joan. 20. *& vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus*, velut sibi decorum atque honorificum esse duceret si ea servaret vulnera, per quæ genus humanum redemerat; quocirca pulchre & ingeniose Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. 19. *Nescio quo autem modo*, inquit, *sic afficimur amore Martyrum beatorum, ut velimus in illo Regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt, & fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit. Nec ideo tamen si aliqua Martyribus amputata & ablata sunt membra, sine*

sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum, quibus dictum est: Capillus capitis vestri non peribit. Sed si hoc decebit in illo novo sæculo, ut indicia gloriosorum vulnerum in illa immortali carne cernantur, ubi membra, ut præciderentur percussa vel secta sunt, ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditis, non perditis apparebunt.

Quamobrem audiendus non est Origenes qui homines in corpore quidem, sed absque carne resurrecturos esse docuit lib. 2. περὶ ἀρχῶν. cap. 3. si enim resurget idem corpus, reddentur etiam eædem carnes & membra. Christo certe potius est credendum; qui paulo post suam resurrectionem ajebat: *Palpate & videte quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicuti me videtis habere.* Quibus adde quod nos resurrecturos in eadem carne in qua vivimus, definivit Concilium Toletanum IV. cap. 1. in confessione fidei, & Lateranense magnum, cap. *Firmiter*. Idemque aperte pronuntiatur in Symbolo, ubi non dicimur credere corporis, sed *carnis resurrectionem*.

Quin & manifesta est ratio; si enim tempore judicii ultimi quælibet anima suum proprium corpus suammet carnem non assumeret, sed alienam de novo a Deo creatam & productam; jam tum nulla foret resurrectio, sed nova aliorum corporum, & consequenter aliorum hominum productio; cum enim essentialiter componatur homo ex corpore & anima; ut sit idem homo, debet esse eadem anima, debet esse idem corpus: sed in resurrectione debet idem homo reviviscere, ut per se patet; igitur corpora resurgentium eadem plane futura sunt quæ fuerunt in terris.

Unica est porro super ea re difficultas, quam sibi velut ab Ethnicis objectam proponit S. Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. 12. *De ipsis etiam corruptionibus*, inquit, *& dilapsionibus corporum mortuorum, cum aliud vertatur in pulverem, in auras aliud exhaletur; sint quos bestiæ devorent, sint quos ignis absumat, naufragio vel quibuscunque aquis ita quidam pereant, ut eorum carnes in humorem putredo dissolvat; non mediocriter permoventur, atque omnia ista recolligi in carnem & redintegrari posse non credunt. Consectantur etiam quæcunque fœditates & vitia, sive accedant, sive nascantur, ubi monstrorum partus cum horrore atque irrisione commemorant, & requirunt, quænam cujusque deformitatis resurrectio sit futura. Si enim nihil tale redire in corpus hominis dixerimus, responsionem nostram de locis vulnerum, cum quibus Dominum Christum resurrexisse prædicamus, se confutaturos esse præsumunt. Sed inter hæc omnia quæstio difficillima illa proponitur, in cujus carnem reditura sit caro, qua corpus alterius vescentis, humana viscera fame compellente, nutritur. In carnem quippe conversa est ejus, qui talibus vixit alimentis, & ea quæ macies ostenderat detrimenta, supplevit.* Cui difficultati respondet cap. 20. his verbis: *Absit autem*, inquit, *ut ad resuscitanda corpora vitæque reddenda non possit omnipotentia Creatoris omnia renovare quæ vel bestiæ, vel ignis absumpsit, vel in pulverem cineremve collapsum, vel in humorem solutum, vel in auras est exhalatum. Absit ut sinus ullus secretumque naturæ ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, ut omnium Creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem..... Quicquid enim carnium exhausit fames, utique in auras est exhalatum, unde diximus omnipotentem Deum posse revocare quod fugit ... sua vero illi quem fames exinanierat, ab eo qui potest etiam exhalata revocare, reddetur.*

Quæres 2. an singula corpora resurrectura sint in proprio sexu.

Resp. 1. teste S. Augustino lib. 22. de Civit. Dei cap. 17. credidisse nonnullos in sexu fœmineo resurrecturas non,

non esse fœminas, ex hoc scilicet loco Apostoli ad Ephes. cap. 4. *Donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*. Quæ quidem opinio a nonnullis tribuitur S. Hilario can. 23. in Matth. S. Basilio in Psal. 144. & S. Athanasio regulis de virginitate. Injuria tamen meo quidem judicio, ut cuipiam hæc loca perlegenti patebit.

Resp. 2. affirmative. Siquidem, ut supra ostensum est, tempore resurrectionis idem numero corpus resurget; aliter vera non esset resurrectio: atqui non resurgeret idem numero corpus, si fœminæ non in proprio sexu, sed in virili resurgerent; quæ enim intercedit inter homines differentia penes sexum haud dubie insignis est; igitur quælibet corpora resurgent in proprio sexu. Sic vero id apertè tradit S. Augustinus loco mox citato: *Sed mihi melius*, inquit, *sapere videntur qui utrumque sexum resurrecturum esse non dubitant ... corporibus ergo illis vitia detrahentur, natura servabitur; non est autem vitium sexus fœmineus, sed natura ... Qui ergo utrumque sexum instituit, utrumque restituet. Denique & ipse Jesus interrogatus a Sadducæis qui negabant resurrectionem, cujus septem fratrum erit uxor quam singuli habuerunt, dum quisque eorum vellet defuncti semen, sicut lex præceperat, excitare; erratis*, inquit, *nescientes Scripturas neque virtutem Dei. Et cum locus esset ut diceret, de qua enim me interrogatis, vir erit etiam ipsa, non mulier, non hoc dixit, sed dixit: In resurrectione enim neque nubent, neque uxores ducent, sed sunt sicut Angeli Dei in Cœlo. Æquales utique Angelis immortalitate ac felicitate, non carne, sicut nec resurrectione qua non indiguerunt Angeli, quoniam nec mori potuerunt. Nuptias ergo Dominus futuras negavit esse in resurrectione, non fœminas*. Quod idem scribit Hieronymus Epist. 71. ad Pammachium, tum & antea docuerat Tertullianus lib. de resur. carnis cap. 6.

Quod autem præfatum objiciunt Apostoli testimonium ex cap. 4. Epist. ad Ephes. petitum, in eo sane neutiquam promovent; siquidem Apostolus eo loci non agit de resurrectione corporum, sed de spiritali restauratione animorum quæ fit in hac vita per fidem & charitatem, quasi nempe dixisset S. Paulus, hic hierarchicus ordo, ut alii sint Apostoli, alii Prophetæ, alii Evangelistæ, &c. manebit durabitque, donec omnes in unitatem fidei & amoris Christi occurramus, *in virum perfectum*, hoc est, in fide & charitate simus viri, non infantes, perfecti & constantes, non autem fluctuantes: *Ut jam*, inquit, *non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris; veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia qui est Christus*. Ubi manifestum est Apostolum non loqui de viro perfecto in altera vita post resurrectionem, non est enim timendi locus, ne quis post resurrectionem circunferatur omni vento doctrinæ.

Ex quibus perspicuum est immerito etiam ex eodem Apostoli loco nonnullos inferre corpora beatorum omnium resurrectura in ætate virili, matura & robusta; quandoquidem ibi non agitur de corporum resurrectione.

Si quis tamen curiosius percontaretur in qua ætate resurrectura sint omnium hominum vel etiam infantium corpora, ab eis non valde recederem qui opinantur perfecta & robusta corporum statura donandos esse beatos, quæ quidem fuit S. Augustini sententia lib. 22. de Civit. Dei cap. 14. *Quid ergo de infantibus dicturi sumus*, inquit, *nisi quia non in ea resurrecturi sunt corporis exiguitate qua mortui, sed quod eis tardius accessurum erat tempore, hoc sunt illo Dei opere miro atque celerrimo recepturi. In sententia*

quip-

quippe Domini, ubi ait, (Capillus capitis vestri non peribit) dictum est non defuturum esse quod fuit, non autem negatum est adfuturum esse quod fuit, non autem negatum est adfuturum esse quod defuit; defuit autem infanti mortuo perfecta quantitas sui corporis, perfecto quippe infanti deest utique perfectio magnitudinis corporalis.

Quæres 3. an simus omnes simul resurrecturi, vel alii prius, alii posterius; hoc enim postremum indicare videtur Apostolus I. ad Thessalonicenses cap. 4. his verbis: *Quoniam ipse Dominus in jussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera.*

Respondeo ex illo Apostoli testimonio colligi non debere ex hominibus quosdam prius, alios posterius resurrecturos: nuspiam enim vult determinare quo ordine resurrecturi sint mortui, sed tantum observare nos qui nunc vivimus resurrecturos ut & cæteros qui pridem mortui sunt; unde ait, *simul rapiemur cum illis*. Quæ quidem verba nullum relinquunt hac in parte scrupulum: aperte enim significant nos omnes & singulos simul resurrecturos.

Quæres quarto utrum homines qui vivi reperientur in die judicii, non morituri sint, sed cum cæteris resurgentibus accensendi: hæc porro dubitatio suboriri potest ex eo quod dicatur Christus in Symbolo *venturus judicare vivos & mortuos*.

Respondeo morituros esse omnes & singulos homines antequam resurgant: cum enim communis pro omnibus lata fuerit moriendi necessitas atque lex, in pœnam videlicet peccati originalis; nulla ex causa videntur ab illa communi lege eximi posse ulli homines: id quidem primum affirmaverat S. Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis cap. 31. quosdam scilicet mortem tunc temporis non experturos; sed istam sententiam corrigere videtur lib. 2. Retract. cap. 33. longe vero apertius Epist. 193. ad Mercatorem his verbis: *Sed vellem*, inquit, *hinc potius audire doctiores, ne illis etiam, qui putant aliquos morte non præcedente vivificatos, ad vitam perpetuam transituros, dicere inveniatur Apostolus, (stulte tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur;) Nam & illud quod in plerisque Codicibus legitur (omnes resurgemus,) unde fieri poterit, nisi omnes moriamur? Resurrectio quippe, nisi mors præcesserit, nulla est. Et quod nonnulli Codices habent, (omnes dormiemus,) multo facilius & apertius id cogit intelligi; & si quid aliud tale in sanctis Litteris invenitur, ad id videtur impellere, ut nullus hominum existimetur immortalitatem nisi mors præcesserit adepturus. Proinde ubi dixit Apostolus (Et nos viventes qui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui ante dormierunt; ipse enim Dominus in jussu, in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de Cœlo, & mortui in Christo resurgent primi; deinde nos viventes, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, & ita semper cum Domino erimus.) Vellem, sicut dixi de his audire doctiores, & si modo potuerint, hæc ita exponi, ut in eis possit intelligi, omnes homines qui vivunt vel post nos victuri sunt, esse morituros, corrigere quod hinc aliquando aliter sensi.* Ubi licet doctiorum sententiam postulare videatur S. Augustinus, quasi hac in parte maneat dubius & anceps, probat tamen ex Apostolo nos omnes, & quotquot in die judicii reperientur vivi, vere morituros antequam resurgant: *Legitur enim*, inquit, *omnes resurgemus, & unde fieri poterit, nisi omnes moriamur?*

Quamobrem vivi illi quos Christus dici-

dicitur in Symbolo judicaturus, sunt ii qui vivi & superstites erunt in die judicii, qui quoniam per brevissimum duntaxat tempus erunt mortui, non tam mortui quam vivi censebuntur; siquidem eorum mors non videbitur esse mors, sed transitus ad meliorem vitam; quemadmodum Lazarum dicebat Christus non mortuum esse, sed vivere & dormire, quem videlicet mox ad vitam rediturum sciebat.

Quæres demum quid sit sentiendum de resurrectione impiorum, & quænam futura sit illorum conditio.

Respondeo 1. certo futuram esse resurrectionem impiorum ut & Sanctorum, ut supra dictum est cum explicuimus illud Psalmi primi, *Non resurgent impii*. 2. Quod spectat ad dotes resurrectionis, habebunt sane immortalitatem, ut perpetua afficiantur ignominia perpetuisque doloribus, ut fusius ostendetur in Tractatu de Peccatis; cæteras vero dotes priorum non obtinebunt. Non erunt quidem impassibiles, quandoquidem immensis cruciatibus afficientur: *Ibi erit fletus & stridor dentium*, inquit Christus Luc. 13. Neque etiam luce atque claritate donabuntur, quin potius *ejicientur in tenebras exteriores*, Matth. 8. cap. alacres item & agiles non erunt, quod *ligatis manibus ac pedibus mittendi sint in tenebras exteriores*, Matthæi 22. denique nec subtilitas ipsis continget, ea saltem quæ sit acuta & exquisita sensuum perceptio, siquidem affectibus crassissimis turbabuntur, ne quid desit eorum miseriæ.

De principiis congenitis Actuum humanorum.

INterna actuum humanorum principia duplicis sunt generis, ut jam observatum est: alia nempe sunt congenita, alia vero acquisita. De acquisitis quales sunt habitus, præsenti loco dicere nihil necesse est, ista quippe satis superque tractata habentur apud Philosophos. Congenita actionum humanarum principia sunt facultates a natura concessæ quæ ad actus humanos bonos vel malos moraliter concurrunt, quæ quidem facultates sunt intellectus, voluntas & libertas, de quibus sigillatim nobis dicendum est.

De Intellectu morali.

INtellectus moralis est facultas cognoscitiva spiritalis directrix actionum humanarum ad honestatem: quo sensu practicus est intellectus non mere speculativus; spectat enim objectum quatenus operabile. Ad mentem moralem duo potissimum pertinent, nempe synderesis & conscientia, vel ut loquuntur alii, intellectus moralis voluntatem dirigit per synderesim & conscientiam.

Synderesis est cognitio primorum bene vivendi principiorum, qualia sunt ista, *Fac bonum, declina a malo, alteri ne feceris quod tibi fieri non vis*; & se habet in moralibus & practicis ut in metaphysicis & speculativis intelligentia.

Conscientia quæ secundum etymologiam nominis idem est ac cum alio scientia, quia importat ordinem scientiæ ad aliquid, vulgo definitur judicium practicum intellectus dictantis hoc & illud in particulari esse agendum vel non agendum; & se habet in practicis ut scientia in speculativis, applicans synderesim ad facta particularia, sicut scientia applicat intelligentiam ad conclusiones particulares. Ubi notandum est synderesim nunquam ex omni parte deleri, in quovis enim homine vel perditissimo manet notitia primorum principiorum; conscientia vero per inveteratam peccandi consuetudinem omnino extingui potest, quos enim Deus tradidit in reprobum sensum, eo usque corde & animo obduruerunt, ut nullos interdum conscientiæ stimulos experiantur.

Con-

Conscientia insuper distinguitur a recta ratione, a lege naturali & prudentia. A recta quidem ratione, in eo quod recta ratio versatur circa speculabilia & operabilia, seu sint universalia seu particularia; conscientia vero non sit nisi de practicis & quidem particularibus. Differt a lege naturali, quod lex naturalis præcise sit dictamen rectæ rationis nullum importans secum voluntatis pondus, nullam propensionem, sed velut objective posita in intellectu hominis regula sit agendorum respectu conscientiæ; unde duplex morum distinguitur regula: una remota quæ lex est, altera proxima quæ nimirum conscientia est. Denique conscientia differt a prudentia, quod hæc sit in intellectu tantum; est enim habitus cognoscitivus conclusionum quæ eruuntur ex generalibus bene vivendi principiis; at vero conscientia quandam propensionem voluntatis in veritates practicas secum importat.

E variis conscientiæ officiis præcipuum est mores nostros instar regulæ dirigere, quod fit examinando utrum legi congruant; ea propriè obligat sub pœna peccati, ut enim ait Apostolus ad Rom. 14. *Quod non est ex fide*, hoc est, *quod fit contra conscientiam*, *peccatum est*, tametsi non adversetur legi.

Conscientia tamen pertinet ad intellectum simul & ad voluntatem, nonnulli enim actus qui conscientiæ tribui solent, ad intellectum pertinent, ut judicare & testificari; nonnulli vero ad voluntatem, ut pungi & remordere, instigare: quo pacto facile conciliantur Theologi plus æquo hac in parte dissidentes.

Conscientia ut & synderesis duplex distingui debet, habitualis nimirum & actualis. Synderesis habitualis est habitus cognoscendi prima bene vivendi principia; actualis vero est assensus quem primis illis principiis practicis actu præbemus: certum est enim per ejusmodi assensus actualis repetitionem acquiri habitum quo postea facilius & promptius eliciantur illi actus. Quanquam, ut fateor lubens, synderesis pro habitu, & conscientia pro actu frequentius soleat accipi. Utraque dividitur in congenitam & acquisitam, de acquisita potissimum agimus.

Conscientia tam habitualis quam actualis duplex est, scilicet vera & erronea: conscientia vera quæ conformis est cum recta ratione agendorum, ut quæ præcipit Deum esse colendum; erronea quæ non est conformis rectæ rationi agendorum, ut quæ judicat esse mentiendum.

Conscientia erronea duplex est, scilicet vincibilis & invincibilis: vincibilis est ea cujus error superari & removeri non potest. Invincibilis dicitur excusare a peccato, non autem vincibilis, quia omne peccatum debet esse voluntarium, quod autem fit ex ignorantia invincibili, voluntarium non est; secus vero quod fit ex ignorantia vincibili, ut fusius postea dicetur.

Conscientia erronea iterum duplex est, videlicet scrupulosa & laxa seu remissa: Scrupulosa, quando mens supra modum ex levissimis ratiunculis timens aberrat, ex quo fonte apud scrupulosos seu timoratos homines innumera scaturiunt peccata; conscientia laxa est seu remissa quando mens errat soluta ab omni peccandi metu vel ex ignorantia vel ex pravo affectu: utramque conscientiam egregie describit Aristoteles: *Qui omnia timet*, inquit, *stultus est*; *qui vero nihil timet*, *stolidus*.

Denique & conscientia dividi solet in certam, dubiam & probabilem: Certa est tunc temporis conscientia, cum mens nostra certum & definitum de bonitate aut malitia alicujus actus fert judicium. Dubia est, cum nutat & vacillat animus, suum suspendens judicium: quæ quidem in casu nulla est proprie loquendo, conscientia, quandoquidem nomine conscientiæ intelligitur definitum quoddam animi judicium; Denique tunc pro-

probabilis est conscientia, cum quis verisimilia sequitur, & e duabus oppositis opinionibus unam aut alteram cum aliqua formidine amplectitur. Quoniam vero hanc materiam (de conscientia nimirum probabili) constat omnium longe creberrimis & contentiosissimis implicatam quæstionibus, in ea plenius atque uberius expoonenda præsenti loco diutius immorabimur.

De opinionum probabilitate.

GRavissima profecto hæc controversia est quæ non semel Theologos cum Theologis & Juristas cum Juristis commisit: ex ea quippe religata pendet fere omnis doctrina morum; sed quoniam plurimæ hoc in negotio occurrunt difficultates, ut clare & nitide singulas enucleare possimus, placet insigne hoc argumentum variis quoque titulis explicare.

Ac primo ab accurata nominum idea & notione auspicabimur, quo nempe omnis auferatur vocum ambiguitas, omnis æquivocatio; & videbimus quid sit opinio, quidve opinio probabilis.

Secundo omnium difficillima hac in re quæstionem pertractabimus, an scilicet aliquis possit tuta conscientia sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

Tertio demum examinabimus utrum operans ad usum licitum sententiæ quam eligit & amplectitur, judicium omnino certum habere debeat de bonitate actionis, absolutam & metaphysicam certitudinem; vel sufficiat moralis quædam certitudo, judicium moraliter certum.

Quid sit opinio probabilis.

OPinio primum est assensus datus alicui propositioni propter rationem probabilem & incertam, vel, ut dicunt alii, est assensus ex motivo fallibili. *Opinio*, inquit S. Bernardus lib. 5. de Consider. cap. 2. *est quasi pro vero habere aliquid quod falsum esse nescias.* ex S. Thoma 1. p. q. 9. art. 9. ad 4. *Opinio significat actum intellectus qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius.* Eo nempe quod innitatur motivo fallibili, quod non videtur infallibilem habere connexionem cum veritate proposita.

Probabile, si spectetur etymologia nominis, idem plane sonat quam quod probari potest: ut enim ait sanctus Augustinus libro de utilitate credendi cap. 11. *Quomodo est illud quod sequuntur, si non probatur, probabile?* An vero prudenter probari vel potius approbari possit una pars, cum opposita magis, ut ita dicam, approbatur, eadem plane quæstio est quam mox examinaturi sumus, an remaneat opinio probabilis in concursu probabilioris.

Probabile autem hic accipitur pro eo quod vero simile est, quantumvis non cognoscatur certo ut verum. Scilicet inter propositiones quæ menti objiciuntur, & de quibus determinatum fert judicium, aliæ certo cognoscuntur ut veræ, aliæ certo cognoscuntur ut falsæ, aliæ demum sunt quarum nec veritas nec falsitas certo percipitur; sed quæ tantum verisimiliter creduntur veræ vel falsæ, quod cognoscitur certo ut verum non est mere probabile, sed plusquam probabile; quod cognoscitur certo ut falsum non est probabile, sed improbabile; quapropter probabile idem est ac verisimile, quod nempe apparet esse verum.

Opinio igitur probabilis est judicium mentis quo creditur aliquid esse tale sub motivo tamen fallibili, & cum formidine partis oppositæ.

Duplicem probabilitatem distinguunt Theologi, scilicet intrinsecam & extrinsecam. Probabilitas seu apparentia veritatis intrinseca est ea quæ nititur momentis, ut aiunt, intrinsecis, rationibus nempe validissimis quæ opinan-

tem vehementer impellant ad amplectendam illam opinionem. Probabilitas extrinseca nititur auctoritate & testimonio Doctorum qui in eandem sententiam conspirasse videntur, & in quorum fidem aliquid judicatur verum. Quid vero sentiendum sit de illa probabilitate extrinseca, quæ unius tantum vel alterius Doctoris suffragio fulcitur, paulo inferius examinabitur.

Est autem insuper observandum probabilitatem esse respectivam ad opinantem: ita ut quod probabile est uni, non sit probabile alteri; nam motivum opinionis urgere dicitur per ordinem ad intellectum viri docti vel probi: unde aliqua persæpe opinio alicui videtur certa quæ alteri nequidem apparet probabilis: nam hæreticis *fundamenta* suarum opinionum apparent non modo fidei catholicæ articulis probabiliora, sed & longe certiora, quæ tamen, ut nos ipsi recte contendimus, doctrinam continent manifeste falsam. Et sæpe fit ut quæ opinio Theologo fuit aliquando probabilis, eidem reddatur absolute improbabilis post accuratam veritatis inquisitionem. Scilicet non alia est opinionum varietatis causa præter veritatis ignorantiam, ideo aliquid *probabile* est tametsi falsum, quia ignoratur esse falsum, & rursus probabile *licet* verum, quia certo non cognoscitur esse verum.

Deinde opinio dupliciter dicitur probabilis, nimirum subjective & objective. Opinio probabilis est subjective, cum propria est ipsius operantis & in ejus mente subjective existens, qui nempe fixo & determinato judicio, probabili tamen, judicat ipse aliquid esse licitum: ut si quis post diligentem & accuratam veritatis inquisitionem ex propria sententia judicet, v. g. hunc vel illum contractum non esse usurarium, sed maxime licitum. Opinio probabilis objective est ea quæ probabilis est prout in mente aliorum, & ideo in mente operantis objective tantum versatur: ut si quis contractum propria scientia eredens usurarium & illicitum, videret gravissimos Auctores judicare opinione probabili ejusmodi contractum esse licitum.

Denique observandum est, aliud esse opinionem aliquam esse tutiorem altera, aliud vero eam esse probabiliorem: persæpe enim contingit ut opinio aliqua sit tutior in praxi quam opposita, & tamen non sit probabilior, qualis est sententia nonnullorum qui docuerunt hominem statim post commissum peccatum teneri sub præcepto illud confiteri Sacerdoti: nemo enim non videt ejusmodi opinionem esse tutiorem opposita, quantumvis sit longe minus probabilis. Et ratio est quia probabilitas major vel minor est, prout opinio magis vel minus accedit ad veritatem, prout majorem vel minorem præ se fert veritatis speciem & apparentiam; est autem tutior in praxi, eo præcise quod magis a peccato & peccati periculo hominem removet; his autem consulto præmissis nunc inquirendum est,

An licitum sit sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

UT in fronte hujus celeberrimæ disputationis certa sejungamus ab incertis, observabimus primo quæstionem istam agitari totam inter Theologos de opinionibus quæ fidem vel mores spectant, non autem quæ in mera speculatione sistunt: neque enim diffitemur posse quempiam inter disputandum in Scholis opinionem defendere hoc in genere opposita minus probabilem, ut si quis, v. g. contendat astra esse paris magnitudinis, terram non esse rotundam, & cætera id genus, ut aperte declarat S. Thomas quodlibeto 3. art. 10. dicens hoc in casu locum habere quod Apostolus scribit ad Rom. 14. *Unusquisque in suo sensu abundat*, sed quæ-

quæstio est an possit quis in rebus ad praxim & mores pertinentibus, tuta conscientia sequi opinionem minus probabilem in conflictu probabilioris, eaque relicta probabiliori.

Supponimus secundo quæstionem istam non agitari de consiliis, sed de præceptis: cum enim de consiliis agitur, nec tutiorem nec probabiliorem partem amplecti tenemur; satis sit si utraque pars sit tuta & probabilis; quare non omnes tenentur vel cœlibatum vel religiosam vitam eligere, tametsi hæc conditio statu matrimonii sit in negotio salutis tutior: unde præsens quæstio proponitur his verbis: An liceat sequi opinionem minus probabilem quæ legi adversetur, faveatque libertati, relicta nimirum probabiliori quæ libertati adversetur faveatque legi; agitur itaque de opinionibus quæ versentur circa res præceptas, non autem circa consilia.

Supponimus tertio non teneri semper hominem e duabus oppositis opinionibus tutiorem amplecti, sed posse illæsa conscientia sequi minus tutam, si nempe ista quæ minus tuta est, sit aliunde altera tutiori probabilior: siquidem e duabus opinionibus quarum una judicat licite non posse Clericum simul possidere plura Beneficia Ecclesiastica etiam sine cura animarum & cum dispensatione; altera vero judicat id licite fieri posse in præfatis circunstantiis, dubio procul prior opinio est posteriori tutior; sed quia posterior est probabilior altera utroque probabilitatis genere, quatenus nempe validioribus est obfirmata momentis, & longe plures & gravissimos habet fautores; nemo certe dixerit Clericum non posse tuta conscientia possidere simul plura beneficia, ut ajunt, simplicia cum dispensatione summi Pontificis.

Atque innumera proferri possunt ejusmodi exempla, quibus ostenditur e duabus opinionibus oppositis tutiorem in praxi non esse semper sequendam, in conflictu nempe probabilioris, ut aperte declarat S. Antoninus 1. p. Summæ tit. 3. cap. 10. *Quod sint*, inquit, *contrariæ opiniones inter Doctores sanctitate & scientia maximos in materia morali, aliquando etiam ad salutem necessaria, patet per exempla. Nam B. Thomas in 4. tenet, quod post lapsum in mortale, non oportet aliquem statim confiteri sub præcepto habita copia Confessoris, nisi in paucissimis casibus qui ibi ponentur dist. 17. & cum eo tenet Ricardus. Sed Hugo de S. Victore & B. Bonaventura sunt in hoc contrariæ opinionis, &c. Neutra opinio illorum reprobatur, etsi B. Thomæ opinio communius teneatur, quæ tamen minus tuta videtur. Raymundus Decretista & Sanctus in Summa tenet, quod participare cum excommunicatis majori excommunicatione in loquela, cibo & hujusmodi in casu non concesso sit mortale universaliter: sed B. Thomas in 4. & Joannes Andreas & Archidia tenent contrarium; & sic innumera exempla possunt poni.* Unde cum vulgo dicitur, *In dubiis seligendum esse tutius*, id intelligitur quando utraque opinio est æque probabilis, ut aperte indicant axiomatis verba, quibus supponitur hominem esse in dubio positum.

Observandum insuper ex illa comparatione, qua quidem in proposita quæstione conferuntur inter se duæ opiniones, quarum una dicitur probabilior, altera minus probabilis, colligi non debere hanc quæ dicitur minus probabilis, esse propterea absolute, vere & proprie loquendo probabilem in conflictu scilicet oppositæ probabilioris; quia nempe si hoc supponeretur, eo præcise certum esset posse quemlibet licite sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori; potest enim quivis sequi in praxi & tuta conscientia opinionem vere & absolute probabilem; si modo probabile dicatur quod nititur gravi & prudenti fundamento; quare

mox,

mox ostendemus adversus eos qui opinionis minus probabilis in concursu probabilioris licitum esse usum docent, opinionem aliquam non remanere absolute, vere & proprie loquendo probabilem, quando ejus contradictoria apparet operanti probabilior.

Atque hinc fit, ut plerumque in mente illorum Probabilistarum opinio aliqua in concursu probabilioris, reputetur solummodo probabilis probabilitate extrinseca; ita ut ejusmodi probabilitas non pendeat ab intellectu qui hujus propositionis tanquam probabilis veritati assentiatur, sed ab electione voluntatis, cui liberum est eligere in praxi illam sententiam quæ apparet minus probabilis, quia ab auctoribus propugnatur ut probabilis. Rem ita explicat unus ex illis benignis Doctoribus qui fultus auctoritate Caramuelis famosi Probabilistarum antesignani docet, *Potentiam physicam intellectus ad assentiendum parti qua minus efficacibus fundamentis nititur, non esse necessariam ad electionem opinionis; quia, ut ait Caramuel, aliud est gubernare mentem, & voluntatem. Non est homini liberum judicare esse minus verisimile, quod majorum rationum efficacia suadetur, aut quod plerumque in Academiis a viris eruditis defenditur: at est homini liberum eligere in praxi illam sententiam quæ est minus verisimilis, atque ideo dicitur minus probabilis. Electio hæc actus voluntatis est, & non efficit ut intellectus aliter judicet quam judicabat. Nam potest & solet homo prudens eam sententiam eligere quam cognoscit esse minus probabilem. Stat intellectum, v. g. nequire ex principiis directis judicare, licitum esse pingere in die festo, quia motiva suadentia esse opus servile præponderant; ita ut nequeat huic parti assentire, & tamen reflexè cognoscat esse inter Doctores bona nota diversas opiniones, alteram altera probabiliorem circa idemmet objectum, & rursus etiam esse inter Doctores controversiam, an liceat eligere quam minus probabilem ex duabus quis judicat, recte, inquam, stat judicare quid sit probabilius, licere eligere opinionem minus probabilem propter efficaciora motiva sibi proposita. Quibus positis probabilius censet licitum sibi eligere opinionem tuentem licitum esse pingere in die festo ob auctoritatem Doctorum ita existimantium, cuius tamen ex principiis directe probativis, ut dixi, judicium suspenderit.* Ita P. Moya tom. 2. in append. ad tract. 1. de opinione probabili q. 7. num. 38.

Porro tradi primum incepisse videtur probabilistarum isthæc opinio ad finem sæculi decimi sexti, nam Antonius Cordubensis insignis e Franciscanorum familia Theologus in suo Quæstionario Theologico in lucem edito anno 1571. cum in prima assertione dixisset partem tutiorem esse tenendam, quando illa est probabilior opposita, statim addit, *Et in hoc omnes Theologi consentiunt.* Ita autem intra exiguum temporis spatium crevit illa opinandi licentia, ut anno 1597. cum opus suum *de restitutione* typis mandasset Petrus de Navarra lib. 3. cap. 1. num 137. affirmet *juxta communiorem sententiam Theologorum sufficere ad securitatem conscientiæ probabili opinioni se conformare, etiamsi sit minus probabilis.* Quo anno 1597. nondum aliquis Scriptor e Societate Jesu opinionem illam benigniorem amplexus fuerat, inquit P. Thyrsus Gonzales ejusdem Societatis Præpositus generalis in suo Tractatu Theologico de recto usu opinionum probabilium.

Scriptori huic si fides habeatur, *Falso aliqui sententiam benignam de usu licito opinionis minus probabilis & minus tutæ in occursu probabilioris & tutioris appellant sententiam Jesuitarum & Casuistarum, quasi soli Jesuitæ & Casuistæ hanc sententiam tenuerint: Falso enim*, inquit, *nostris Theologis tribuitur sententia quæ jam erat communis anno 1598. quando*

illi,

illi hanc quæstionem versare cœperunt : falso eisdem solis tribuitur sententia illa quam amplexi sunt ex omni religiosa familia : falso dicitur Casuistarum doctrina ea pro qua P. Stephanus Dechamps in erudito Opusculo, cui titulus, Quæstio facti, *extra Societatis Auctores citat Episcopos decem, Doctores Sorbonicos quatuor, & ex aliis orbis christiani Doctoribus citat viginti duos. Quomodo vere dici potest sententia Casuistarum illa, quam præter primos Theologos Societatis, nimirum Gabrielem Vasquez, Franciscum Suarez, Gregorium de Valentia, Leonardum Lessium; e sacra Prædicatorum familia tenuerunt etiam primi Theologi Scholastici hujus sæculi, nimirum Bartholomæus de Medina* 1. 2. *q.* 19. *art.* 6. *Dominicus Bannez* 2. 2. *q.* 10. *art.* 1. *Didacus Alvarez in suis Commentariis ad* 1. 2. *q.* 18. *disput.* 12. *art.* 3. *& Joannes a S. Thoma tom.* 2. *in* 1. 2. *q.* 18. *disp.* 12. *art.* 3. Utut sit hac omissa contentione de ortu & historia Probabilismi, in id solummodo incumbemus, ut quo poterimus studio doctrinam eorum plus æquo laxam & benignam radicitus evellamus.

Non desunt tamen inter illos probabilitatis præcones, qui doceant licitum esse solummodo opinionis minus tutæ & minus probabilis usum, quando excessus probabilitatis in opinione probabiliori non est manifestus & evidens, sed dubius, eo quod non sit magnus, & qui proinde loquuntur de opinione probabili minus tuta quæ sit fere æqualis probabilitatis cum tutiore, quando dicunt licitum esse sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori; ita Martinus de Esparza in appendice de usu licito opinionis probabilis art. 112. *Fieri non potest*, inquit, *ut opiniones invicem contradicentes maneant ambæ probabiles apud eum cui est evidens ac manifestum & indubitabile alteram opinionem niti motivo absolute & simpliciter, omnibusque hinc inde consideratis majori; quia ad probabilitatem opinionis requiritur, ut nitatur opinio fundamento & absolute & comparative magno, id est fundamento quod non solum seorsim & secundum se sit difficile, solubile, & valide pertrahat ad assensum; sed quod comparative etiam, cum fundamento oppositæ partis retineat etiam vim magnam pertrahendi ad assensum.*

Verum licet isti paulo rigidiores Probabilistæ viam non ita latam sternant laxitatibus ac cæteri; docent tamen in rei veritate licitum esse sequi sententiam minus probabilem in concursu probabilioris, quos proinde iisdem plane momentis una cum aliis debellabimus.

CONCLUSIO.

Non licet tuta conscientia sequi in praxi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

Id primum invicte ostenditur ex plurimis Scripturæ sacræ testimoniis. 1. enim Auctor sacer sapienter nos admonet, ne salutis nostræ periculo nos exponamus, Ecclesiast. cap. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo;* sed qui sequitur in praxi opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, peccato manifeste se exponit: tunc enim ipsi timendi locus est, ne peccet opinionem probabiliorem deserens.

2. Et ex Sapientum consilio semper agendum esse passim ibidem præcipitur, Prov. 12. *Via stulti recta in oculis ejus; qui autem sapiens est, audit consilia.* Et cap. 13. *Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.* Cap. 15. *Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium: ubi vero sunt plures consiliarii, confirmatur.* Cap. 19. *Audi consilium & suscipe disciplinam.* Ecclesiastici 25. *Quam speciosum canitiei judicium & Presbyteris cognoscere consilium! Quam speciosa veteranis sapientia & gloriosus intellectus & consilium!* Et cap. 32. *Ante omnia opera verbum verax præcedat*

dat te, *& ante omnem actum consilium stabile*. Hoc est, firmitas rationum, ut explicant Interpretes. At non consulto, sed temere agunt hodierni Probabilistæ; non ex consilio sapientum & veterum, sed juniorum: siquidem ante centum annos aut circiter plane inaudita fuit effrenis illa opinandi licentia, ut mox ostendetur: quod consilium sequuntur juniorum est, videlicet recentiorum hujus sæculi Casuistarum, via quam tenent non est recta, nisi in oculis eorum, adeoque via stultorum est.

Huc accedit quod nos passim admonent Scripturæ, ut cum timore operemur nostram salutem, ad Rom. cap. 11. *Noli altum sapere, sed time*, ad Philip. 2. *Cum metu & tremore salutem vestram operemini*. Sed qui e duabus oppositis partibus eam seligit in praxi quæ minus est probabilis relicta probabiliori, neutiquam operatur salutem cum tremore, sed cum falsa securitate, ignorans num tutius non esset sequi alteram partem probabiliorem; in hoc certe agendi modo nullus timor, nulla sollicitudo.

Favet aperte quod dicit Christus Dominus Matth. 7. *Quam arcta via & angusta est qua ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!* Quo argumento usus est clarissimus Mechliniensis Archiepiscopus in decreto quo censura notavit libros Caramuelis an. 1655. *Quod nempe faciat*, inquit, *plurima licita quæ hactenus æstimantur esse peccata, & sic viam Cœli in dies latiorem & faciliorem reddat. Quasi vero possit adinventionibus suis mendacem facere sermonem Evangelicum Domini nostri J. C. dicentis: Intrate per angustam portam, quia lata est porta & spatiosa quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!* Hæc vero reipsa scribere ausus fuerat Caramuel: *Ecclesia Catholica*, inquit, *felicior debet dici, quod exuberet sanctissimis & doctissimis viris qui introduxerunt benignas opiniones; quia damnarentur plurimi quos sententiæ probabilitas salvat, nec inde Ecclesia infelix quod Doctores opinentur passim, sed & inde felicior quod benignius & facilius suos possit ad lauream empyream promovere*. Quibus certe damnosius proferri potest nihil.

Eodem spectant quæ scribit Apostolus ad Rom. cap. 14. *Quod non est ex fide peccatum est*. Hoc est, ut exponunt Interpretes, quod non est secundum conscientiam, quod fit contra propriam conscientiam, peccatum est: sed qui sequitur in praxi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, non agit secundum rectam conscientiam, quin potius agit contra propriam conscientiam, ut fusius mox demonstrabitur.

Quibus & adjungere possumus ubique passim præcipi strictam & accuratam mandatorum Dei observationem; ita ut vel latum unguem ab ea discedere nunquam liceat, Deuteron. 26. *Hodie Dominus Deus præcepit tibi, ut facias mandata hæc atque judicia, ut custodias & impleas ex toto corde tuo & tota anima tua*. Et Psal. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*, id est, valde. Matth. 5. *Amen dico vobis donec transeat cœlum & terra, jota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis*, *&c.* Sed qui sequitur opinionem minus probabilem faventem libertati adversus legem spreta probabiliori, non multum sollicitus est de mandatorum Dei observatione, quin potius Dei voluntati non modo non obtemperat, sed expresse resistit; suam propriam opinionem legi æternæ anteponit; tametsi enim probabilius ei videatur Deum hoc vel illud velle & præcipere, tamen idipsum non sequitur, non seligit.

De-

Denique & istud invicte demonstratur ex iis Scripturæ testimoniis, in quibus admonemur omnem probare doctrinam, & ab ipsa mali specie abstinere, sic Apostolus 1. ad Thessal. 5. *Omnia autem probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos*. Et ut ait S. Thomas hunc locum exponens, Omnia probate, *scilicet quæ sunt dubia, manifesta enim examinatione non indigent*. Quum nempe non est omnino comperta doctrinæ veritas vel falsitas, prudenterque timetur ne quid veneni lateat.

Quo pertinent istæ preces quas quotidie & singulis horis coram Deo fundimus: *Da mihi intellectum ut sciam testimonia tua. Doce me justificationes tuas, doce me facere voluntatem tuam. Da mihi intellectum ut vivam. Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi. Vias tuas, Domine, demonstra mihi*. Sed in systemate Probabilistarum nemo tenetur suam probare doctrinam & veritatem inquirere; quin potius cum dubitatur an res sit licita vel non, & tametsi urgentiora sint momenta quæ persuadeant rem esse illicitam; tamen tuta conscientia potest quis opinionem illam sequi, non tenetur eniti ad veritatem, quasi falso id oneris imponatur hominibus, sed ex unius aut alterius Doctoris suffragio judicat rem illam esse licitam, quo quidem agendi modo nihil est in praxi periculosius.

Probatur 2. ex SS. Patribus qui præfatas Scripturæ sententias uno ore confirmarunt, e quibus videlicet nullus est qui aperte non doceat sedulo & diligenter fugiendum esse erroris periculum, & in dubiis consilio Sapientum esse adhærendum; monent nos ut cum tremore salutem nostram operemur; arctam esse & angustam viam quæ ducit ad vitam; nemini licitum esse agere contra propriam fidem & conscientiam; ac demum nos passim hortantur ad accuratam Dei mandatorum observationem & sinceram veritatis inquisitionem: quibus omnibus subrui penitus probabilitatis commentum nemo non videt.

His porro addiderim nonnulla selectiora Patrum testimonia quæ ad materiam istam specialius pertinere videntur.

Sic egregie Tertullianus lib. de Spectaculis cap. 20. *Erramus*, inquit, *nusquam & nunquam excusatur quod Deus damnat. Nusquam & nunquam licet, quod semper & ubique non licet. Hæc est veritatis integritas, & quæ ei debetur disciplinæ plenitudo & æqualitas timoris & fides obsequii, non mutare sententiam, nec variare judicium. Non potest aliud esse, quod vere quidem est bonum seu malum. Omnia autem penes veritatem Dei fixa sunt. Ethnici quos penes nulla est veritatis plenitudo, quia nec Doctor veritatis Deus, malum ac bonum pro arbitrio ac libidine interpretantur: alibi bonum quod alibi malum, & alibi malum quod alibi bonum*. Ibi Ethnicos insectatur Tertullianus, quod bonum vel malum pro arbitrio ac libidine definire solebant, & apud quos nulla esset veritatis inquisitio; quid vero tandem aliud prædicant Probabilistæ qui opinionem sequuntur ut veram, &, ut ajunt, probabilem, pro arbitrio & libidine unius aut alterius Doctoris illam propugnantis, qui alibi bonum quod alibi malum, & alibi malum quod alibi bonum approbant; quandoquidem tuta conscientia nemo non potest quamlibet amplecti sententiam, ubi vel minima affulget probabilitas; quod enim ut licitum permittit unus ex illis Doctoribus ex quorum suffragio aliqua opinio redditur probabilis, idipsum condemnat alter ut illicitum, quo fit ut idem sit bonum & malum probabiliter.

Mox vero docet S. Greg. Nazianz. Orat. 27. ad securitatem conscientiæ non satis esse scire quod multis verum appareat, nisi & ipsi operanti comperta

sit

sit veritas: *At plerisque*, ait, *secus videtur, inquies. Quid vero mea interest, qui rei veritatem magis curo? hoc enim vel me condemnaverit vel absolverit, hoc miserum vel beatum reddiderit. At quid aliis videatur, nihil ad nos, quemadmodum neque alienum somnium*.

Similiter & S. Basilius testatur non debere nos sine diligenti examine amplecti doctrinas hominum, quin prius prudenter judicaverimus illas esse veras, videlicet in ista verba Psal. 61. *Mendaces filii hominum in stateris*, sic habet: *En tibi datur libra quæ sufficiens discrimen boni & mali demonstrat, corporea namque pondera in libræ lancibus comprobamus; quæ vero ad instituendam vitam eligenda veniunt, per liberum arbitrium, ratione scilicet regularum, discernimus quod &c. stateram nominamus, quod momentum æquale ad utramlibet partem capere possit*.

Proferimus & S. Chrysostomum qui Homil. 13. in Epist. II. ad Corint. sic habet: *Ne igitur multorum opiniones habeamus, sed res ipsas inquiramus, quomodo autem non absurdum propter pecunias aliis non credere & ipsa numerare & supputare, pro rebus autem amplioribus aliorum sententiam sequi simpliciter, præsertim cum habeamus omnium exactissimam trutinam & gnomonem ac regulam divinarum, inquam legum assertionem. Ideo obsecro & oro omnes vos, ut relinquatis quidnam huic vel illi videatur, deque his a Scripturis hæc omnia inquirite, & veras divitias discentes eas sectemur, ut æterna bona assequamur*. Ex quo patet postulare hominis prudentiam, ut quoties in materia morum occurrit aliqua dubitatio an aliquid sit licitum vel illicitum, debeat sedulo & diligenter inquirere veritatem, scrutari Scripturas quibus compertum habeat quid sit divina lege prohibitum. Et quamvis veritatem evidenter assequi non posset, quia ex utraque parte urgent momenta & auctoritatis & rationis; postulant ejusdem prudentiæ leges, ut quod verisimilius est & legi conforme, amplectatur potius quam quod minus verisimile est, & aliunde adversus legem favet libertati.

Idem eleganter tradit Auctor Homil. 44. in Matth. apud eundem S. Crysost. *Si vestimenta empturus*, inquit, *gyras unum negotiatorem & alterum, ut ubi meliores vestes inveneris & pretio viliori ab illo compares; quomodo non oportet populum circuire Doctores & inquirere ubi sincera veritas Christi vendatur, & ubi corrupta, & omnium confessiones cognoscere & veriorem eligere plusquam vestimentum*. Quo testimonio nihil ad rem istam illustrius esse potest.

Audiatur & S. August. lib. 22. de Civit. Dei cap. 23. ubi ait vigiliis continuis excubandum esse, *ne opinio verisimilis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne se tenebræ alicujus erroris effundant, ne quod bonum est malum, aut quod malum est bonum esse credatur, ne ab his quæ agenda sunt metus revocet, ne in ea quæ agenda non sunt cupido præcipitet, &c.* Quia autem dixerit se opinione verisimili non esse deceptum, cum illam oppositæ verisimiliori anteponit? Sane methodum hanc dirigendi conscientias ope probabilitatis, ita ut in veram securitatem adducantur sine alia veritatis indagatione, manifeste reprobavit sanctus Doctor in Academicis. Scilicet communis erat apud Academicos regula hæc: *Cum agit quisque quod ei probabile videtur, nec peccat nec errat*: in eam sic insurgit Augustinus lib. 3. contra Academ. c. 16. *Id igitur audiens adolescens insidiabitur pudicitiæ uxoris alienæ: te te consulo, M. Tulli, de adolescentium moribus vitaque tractamus, cui educandæ atque instituendæ omnes illæ litteræ tuæ vigilaverunt. Quid aliud dicturus es, quam non tibi esse probabile ut id faciat adolescens? at illi probabile est; nam si ex alieno probabili vivimus, nec tu debuisti administrare Rempublicam, quia Epicuro visum est non esse faciendum* ...

Taceo de homicidiis, parricidiis, sacrilegiis, omnibusque omnino quæ fieri aut cogitari possunt flagitiis aut facinoribus quæ paucis verbis, & quod est gravius, apud sapientissimos Judices defenduntur: nihil consensi, & ideo non erravi: quomodo autem non facerem quod probabile visum est? Qui autem non putant ista probabiliter posse persuaderi, legant Orationem Catilinæ, *qua patriæ parricidium, quo uno continentur omnia scelera, persuasit, jam illud quis non ridet? Ipsi dicunt nihil se in agendo sequi nisi probabile, & quærunt magnopere veritatem, cum eis sit probabile non posse inveniri.. illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si hæc ratio probabilis erit, cum probabile cuiquam visum fuerit esse faciendum, tantum nulli quasi vero assentiatur, non solum sine sceleris, sed etiam sine erroris vituperatione committat.* Ubi manifeste docet Augustinus nefarium esse facere quod videtur probabile in materia morum, id censet capitale, formidolosum & optimo cuique metuendum: nihilominus tamen si audiantur Probabilistæ, nefas non est facere quod est probabile, tametsi oppositum sit probabilius; tametsi verisimilius sit, inquiunt, hunc vel illum contractum esse illicitum & lege divina prohibitum; quia tamen eum esse licitum censent nonnulli Doctores, vel id etiam unus docuit Caramuel, eo præcise probabile est licitum esse contractum, qui proinde tuta conscientia iniri potest; hac securitate quid perniciosius?

Huc accedit quod docet passim idem sanctus Doctor, nobis omnibus, quoad fieri potest, ad detegendam veritatem semper enitendum; ita ut ignorantia non excuset a peccato, si nempe sit vincibilis, qualis est in iis qui probabilitatis methodum sectantur. *Si quis,* inquit, *bonum putaverit esse quod malum est, & fecerit, hoc putando utique peccat. Et ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quando quisque bene fieri putat, quod male fit.* Sed & longe clarius cum disputat adversus Donatistas, nam l. 1. de Baptismo c. 3. hoc proposito casu: *Quid Donatista ad Catholicam Ecclesiam redire meditatur? jam fatetur se certum esse baptismum in Ecclesia Catholica recte suscipi, sed dubitat an recte apud Donatistas suscipiatur,* sic respondet: *Si dubium haberet non illic recte accipi, quod in Catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus; vel eo solo quod certis incerta præponeret.* Et cap. 5. *Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est, non esse peccatum?* Quæ cum ita sint, nemo potest sine peccato partem minus verisimilem eligere in praxi, relicta probabiliori; tunc enim dubitat, num sequendo hanc partem minus probabilem, agat adversus legem; cum e contra certus sit se posse sine peccato sequi opinionem probabiliorem quæ legi divinæ conformis est, nec favet libertati.

Eandem doctrinam aperte tradit S. Bernardus lib. de præcepto & dispensatione cap. 14. *Ceterum,* inquit, *sicut oculum simplicem duo ista faciunt bona, amor boni & cognitio veri, sic nequam oculum duo e regione mala constituunt, cæcitas qua fit ut veritatem non agnoscat, & perversitas qua fit ut diligat iniquitatem. Porro inter duo hæc bona quæ nec fallere nec falli sinunt, & duo illa mala quæ tam falli quam fallere faciunt, duo sunt media unum quidem bonum, per quod oculus interior, etsi falli queat ignorantia veri, zelo tamen boni fallere penitus non consentit, alterum vero malum, quod licet veri notitiam non impediat, amorem tamen boni præ malitia minime sentit.* Tum vero sub finem capitis: *Attamen sine malo quocunque non erit decepta simplicitas, cur inquis? nunquid non ex fide? prorsus ex fide,*

sed

sed falsa, vel certe potius non ex fide, quia fides falsa fides non est: Denique de fide vera non falsa puto dixisse Apostolum (Omne quod non est ex fide peccatum est..) Non autem ex fide vera bonum creditur quod malum est: est enim falsum, peccatum igitur est. Utrumque proinde complectitur præsens capitulum, (Omne quod non est ex fide peccatum est) & cæcam videlicet malitiam, & deceptam innocentiam; quia quod a nesciente fit; & bonum prorsus condemnat intentio prava, & malum non penitus excusat recta. Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum quod operaris, utrumque peccatum est, quia neutrum ex fide; licet sane levius admodum peccetur, ubi sana intentione sola reprehensibilis actio foris apparet, quam ubi maligna latet etiam in bona actione intentio. Verum quod absque vel minimo peccato non est purum, bonum minime est. Ubi diserte pronuntiat S. Bernardus vitiosam esse actionem quæ fit ex ignorantia veritatis, ut quæ fit ex dilectione iniquitatis, peccatum esse id omne quod non fit ex fide, vel quod fit ex fide falsa; quibus profecto principiis omnem funditus disjicit probabilismum; qui enim ad normam probabilitatis mores dirigit suos, eatenus agit contra legem ex ignorantia veritatis & quidem vincibili, sciens enim & volens non sequitur partem probabiliorem quæ legi magis favere videtur, partem vero amplectitur minus probabilem probabiliter legi contrariam; tum vero contra propriam fidem conscientiam agit, quod utrumque vehementer improbat S. Bernardus, vitioque accenset non vulgari.

Quin & S. Thomas apertissime his suffragatur, insignis est locus qui legitur quodlib. 8. art. 13. *Respondeo*, inquit, *dicendum quod duobus modis aliquis ad peccatum obligatur: uno modo faciendo contra legem, ut cum aliquis fornicatur; alio modo faciendo contra conscientiam, etiam si non sit contra legem, ut si conscientia dictat alicui quod levare festucam de terra sit peccatum mortale. Ex conscientia autem obligatur aliquis ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario ejus quod agit, sive etiam habeat opinionem cum aliqua dubitatione. Illud autem quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam, & similiter quod est contra conscientiam, est malum, quamvis non sit contra legem. Quod autem nec contra conscientiam, nec contra legem est, non potest esse peccatum. Dicendum est ergo, quod quando duæ sunt opiniones contrariæ de eodem, oportet esse alteram veram, & alteram falsam. Aut ergo ille qui facit contra opinionem Magistrorum, utpote habendo plures Præbendas, facit contra veram opinionem, & sic cum faciat contra legem Dei, non excusatur a peccato; quamvis non faciat contra conscientiam, sic enim contra legem Dei facit. Aut illa opinio non est vera, sed magis contraria quam iste sequitur; ita quod vere licet habere plures Præbendas, & tunc distinguendum est, quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic iterum peccat contra conscientiam faciens, quamvis non contra legem; aut non habet conscientiam de contrario, sed certitudinem sibi nempe licitum esse habere simul plures Præbendas; sed tamen in quandam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, & sic si manente dubitatione plures Præbendas habet, periculo se committit; & sic procul dubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale quam propriam salutem; aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, & sic non committit se discrimini, nec peccat.* Quod idem repetit quodlib. 9. art. 15. his verbis: *Respondeo dicendum quod omnis quæstio in qua de peccato mortali quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur; quia error quo non creditur esse peccatum mortale*

tale quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto. Error vero quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale. Præcipue autem periculosum est, ubi veritas ambigua est, quod in hac quæstione accidit. Quæ quidem divi Thomæ verba nulla plane indigent explicatione; apèrte enim definit eum peccare qui e duabus partibus contrariis unam seligit dubius & anceps an bene vel male agat; tunc enim, inquit, committit se periculo peccandi, & peccat; sed qui opinionem minus probabilem sequitur spreta probabiliori, agit incertus an bene vel male agat; nam videt quidem ex una parte momenta seu rationis seu auctoritatis, quæ innuunt actionem esse licitam; sed urgentiora videt & majora quæ persuadent illam esse illicitam, proindeque, &c.

His vero consentiens fuit veterum omnium Theologorum sententia, quorum testimonia si hic singula attexerem, in immensum cresceret ista dissertatio. Non omiserim tamen verba Gersonii antiqui juxta & clarissimi Doctoris & Cancellarii Parisiensis, quem super isto negotio in suas partes trahere non dubitarunt multi Probabilistæ; sic loquitur in Tractatu de præparatione ad Missam, Considerat. 3. *Nam omnis scrupulus aut dubitatio de peccato mortali impediunt celebrantis dignitatem. Patet, quia certitudo moralis, qualem diximus* Consid. 2. *sufficere, compatitur secum vacillationem quandam animi, aut hæsitationem quandam, vel suspicionem vel scrupulos, quod homo non sit sufficienter dispositus, aut quod aliquo impedimento ligatus est .... Si quis opposuerit quod dubitans de aliquo, an sit illicitum, & stante dubio illud agens peccat, qui discrimini se scienter objicit. Respondeo cum Altissiodorensi regulam hanc magistralem intelligendam esse de dubio tali, quod est vehemens & magis aut saltem æque inducit mentem credere quod est mortaliter illicitum, sicut quod est licitum. Secus est ubi mens plus inclinatur & judicat quod est licitum quam illicitum, quamvis non habeat usquequaque certitudinem evidentem aut fixam, quia nec hoc ipsum requiritur*.

Idem vel expressius docet in Regulis moralibus, hanc enim inter alias tradit Regulam: *Exponere se periculo peccati mortalis est peccatum mortale, vel sic agere incertum & dimittere certum in materia morali, est peccatum mortale, si tale sit incertum quod sit mortale non solum per conjecturas leves, aut ex suspicione trepida & scrupulosa proveniente ex nimio timore cadendi in via Dei: sed intelligitur, dum tale est vehementer & probabiliter incertum, æque sicut oppositum vel magis; tunc enim illud quod agitur non carebit mortali culpa, aliter non oportet*. Ubi licet ad actionem moraliter bonam & licitam non exigat Gersonius certitudinem de honestate objecti usquequaque evidentem & indubitatam (quod nos suo postea loco demonstrabimus adversus rigorosiores Casuistas); tamen requirit certitudinem moralem, qualis certe non reperitur in eo qui opinionem sequitur minus probabilem spreta probabiliori, is quippe in eo casu certus est e contra certitudine morali actionem suam esse illicitam; nisi falsa gaudeat securitate. Idem docet lib. de vita spirituali lect. 4. coroll. 8.

Atque huic doctrinæ ultro astipulati sunt cæteri Theologi pene singuli: Scotus in 4. dist. 11. q. 6. Joan. Major in 4. Sentent. q. 2. Prolog. 3. & 5. Gabriel in 4. dist. 15. q. 8. art. 13. Henricus Gandavensis quodlib. 4. qu. 33. S. Antoninus 3. parte Tract. 5. cap. 2. Antonius Cordubensis lib. 2. quæstionarii quæst. 13. ubi citat Adrianum in 4. de rest. Sylvester verbo *dubium* num. 4. Navarrus in cap. *Si quis autem*. Dominicus Soto lib. 3. de just. & jure q. 6. art. 5. & alii pene innumeri qui scripserunt ante finem sæculi decimi sexti. Ubi

Ubi & observatione dignissimum est, in effrænem & solutam probabilitatis licentiam quando cœpit vulgari centum abhinc annis, acriter insurrexisse Theologos omnes melioris notæ: inter illos citari possunt Comitolus & Blancus e Societate Jesu Presbyteri, uterque Italus; e Dominicanis ex professo scripserunt in Italia Julius Mercorus Inquisitor Mantuanus; in Hispania, Joannes *Martinez de Prado* multis voluminibus, & in Gallia Joannes-Baptista Gonet, Vincentius Contenson & plures alii. Tum vero Joannes Sinnichius Doctor Lovaniensis meritissimus in libro quem inscripsit *Saul Exrex*. Ex Doctoribus jurisperitis Antonius Mereada eminens Professor paulo hac in materia severior; & Prosper Fagnanus utriusque Juris Canonici & Civilis peritissimus, qui Commentariis in librum primum Decretalium ad caput *ne innitaris* quam fuse tam erudite benigniorem Probabilistarum sententiam impugnavit. Quibus & merito accensere possumus suffragium P. Thyrsi Gonzalez Theologiæ Professoris Salmanticensis, & Societatis Jesu Præpositi Generalis, qui paucis abhinc annis copiosum edidit Tractatum de recto usu opinionum probabilium, in quo latissime ostendit licitum non esse sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

Observat insuper doctissimus Fagnanus etiam ex Theologis nostri temporis non multos esse qui generaliter & indistincte in omni casu affirment licere in concursu probabilium opinionum eligere minus probabilem & minus tutam, cum plurimi sentiant oppositum in Judice, in Medico, in Rege & in Ministro Sacramentorum.

Ac primo non licere Judici fere sententiam pro parte minus probabili, tenet Sanchez in Decalog. tom. 1. lib. 1. c. 9. num. 31. item Villalob. in Summa tom. 1. Tract. 1. diff. 25. Bannez in 2. 2. q. 63 art. 4. Layman. in Theolog. Morali lib. 1. Tract. 1. c. 5. Malderus in 1. 2. q. 19. art. 5. Filliucius tom. 2. Tract. 21. c. 4. Becanus in Summa tom. 2. Tract. 1. c. 4 q. 9. Tannerus in 2. 2. Disp. 4. q. 4.

Similiter nec Medico licere uti opinione probabili absque reatu mortalis peccati, scripserunt Sotus lib. 3. de just. & jure quæst. 6. art. 6. Suarez tom. 4. in 3. p. Disput. 26. sect. 6. Villalob. in Summa tom. 1. Tract. 1. Vasquez in 1. 2. tom. 1. Disput. 54. c. 4. Sanchez in Decalog. t. 1. lib. 1. c. 9. Becanus in Summa tom. 1. cap. 4.

Tertio. Nec Regem posse bellum indicere, si pro utraque parte sint opiniones probabiles, & longe minus si contradicat opinio probabilior, censent Vasquez in 1. 2. tom. 1. Disput. 29. q. 5. Villalob. in Summa tom. 1. Tract. 1. difficult. 17. & alii nonnulli.

Denique nec licitum esse uti opinione probabili in administratione Sacramentorum scripserunt Medina in 1. 2. q. 19. art. 6. Henriquez de Sacramentis in genere cap. 9. Bartholomæus a Ledesma de Sacramentis in genere, dubio quinto; Sanchez de Matrimonio lib. 3. Disput. 20.

Ex quibus manifeste colligitur hanc nostram sententiam quæ docet licitum non esse usum opinionis minus probabilis in conflictu probabilioris semper & a majori & a saniori Theologorum parte fuisse propugnatam, quæ vero purus putusque probabilismus est, nonnisi a paucioribus nec melioris notæ Theologis traditam.

Probatur insuper conclusio auctoritate summorum Pontificium, qui vel in suis responsis, cum de eadem re duas sententias oppositas explicarunt, tutiorem semper & probabiliorem amplexi fuere; vel interdum Probabilistarum sententiam censura notarunt. In Clementina *de verborum significatione*, capite *Exivi*, cum Fratres Minores interrogassent Clementem V. an tenerentur ex vi præcepti ad.

ad nonnulla quæ continebantur in Regula sub verbo imperativi modi, Pontifex respondit: *Nos itaque qui in sinceris horum conscientiis delectamur, attendentes quod in iis quæ ad animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda: Dicimus, quod, licet Fratres non ad omnium quæ verbis imperativi modi ponuntur in Regula, sicut ad præceptorum, seu præceptis æquipollentium observantiam teneantur; expedit tamen ipsis Fratribus, ad observandam puritatem Regulæ, & rigorem, quod ad ea sicut ad æquipollentia, præceptis se noverint obligatos, quæ hic inferius notantur.* Porro si in mente summi Pontificis pars securior est tenenda, a fortiori pars probabilior in conflictu minus probabilis. Item in Clementina unica de summa Trinitate ex fide Catholica dicitur, *opinionem secundam tanquam probabiliorem, &c. duximus eligendam.*

Insuper Alexander VII. qui magno & diligenti reformandæ Theologiæ Moralis studio incubuit, quinque supra quadraginta propositiones tanquam scandalosas in praxi perniciosas damnavit, hæ porro propositiones, quippe quæ in variis capitibus sanctitatem morum impetebant, nec alio fundamento ab illis benignioribus Casuistis prolatæ fuerant, quam quia probabiles, adeoque securæ in conscientia ipsis videbantur.

Tum vero anno 1679. Innocentius XI. solemne decretum emisit adversus sexaginta quinque propositiones, partim ex Libris Casuistarum, partim ex Thesibus excerptas, quas quidem damnavit tanquam scandalosas & in praxi perniciosas; ex illis autem hæc ordine secunda est, *Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem etiam probabilem.* Quæ vero numeratur tertia sic concepta est, *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca quatumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus; semper prudenter agimus.* Tum quarta quæ hæc est, *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.*

Atque in hujusce veritatis confirmationem merito subjungere possumus quæ paucis ab hinc annis gesta sunt in Galliis occasione cujusdam Libri gallico idiomate scripti, & inscripti, *Apologie pour les Casuistes*, scilicet in hunc libellum, qui sub finem anni 1657. lucem conspexit, pro sua pastorali vigilantia acriter insurrexerunt Parochi fere omnes ac singuli totius Regni; nec ullus pene fuit similiter inter Episcopos qui censura librum non confixerit, eo potissimum nomine quod Probabilismi Doctrinam velut cæterarum in Morali Christiana corruptelarum radicem continebant; sic inter alios loquitur Archiepiscopus Senonensis suæ censuræ art. 2. *Hæc doctrina, quæ auctor fas esse censet neglecta probabiliore & tutiore sequi opinionem minus probabilem & minus tutam (id est, amplecti & exequi quod illicitum esse quam licitum probabilius putes, atque ad probabilitatem opinionis unius scriptoris auctoritatem sufficere affirmat) falsa & periculosa est, innumeris corruptelis viam aperit, bonam conscientiam, quæ secunda est humanarum actionum regula, prorsus extinguit: Ac proinde erronea est, ac B. Paulo contraria, & Christianos ad certam salutis perniciem inducit.*

Adde & censuram sacræ Facultatis Parisiensis quæ lata fuit 3. Febr. anno 1665. in librum cui titulus, *Amadæi Guimenii Lomarensis olim primarii sacræ Facultatis Professoris opusculum*, ubi cum auctor totis viribus effrænem probabilitatis licentiam tradat, hanc doctrinam confixit sacer Ordo, ut *falsam, temerariam, quæ innumeris novitatibus & corruptelis viam aperiat, & conscientiæ regulas evertat.*

Probatur demum hæc nostra sententia ex nonnullis validissimis momentis e ratione petitis.

Pri-

Prima est, quia in praxi & in rebus moralibus nunquam licet agere imprudenter: Sed qui tenet licitum esse sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, manifeste docet aliquem posse in praxi agere imprudenter: Nam ad hoc satis est, quod revera is agat imprudenter, cum judicio valde imprudenti, qui partem minus probabilem eligit relicta probabiliori: *Sed ille* valde imprudenter se gerit qui partem eligit minus probabilem relicta probabiliori; prudentia quippe est habitus qui dictat vera cum ratione quid homini bonum sit, ut illud prosequatur; quid vero malum, ut illud fugiat, inquit Aristoteles 6. Ethic. c. 5. sed vera ratio non dictat homini aliquid esse bonum & licitum, quod verisimilius ipse cognoscit esse malum & illicitum, nisi vel de industria caecutiat ejus ratio: cum enim aliquis perpendit an hic vel ille contractus, v. g. sit licitus aut illicitus; si secundum opinionem minus probabilem licitus est, & secundum opinionem magis probabilem illicitus est. Tunc certe homini stanti inter duas illas opiniones ratio dictat contractum esse illicitum, nec prudenter judicare potest contractum esse licitum; judicium enim practicum est illud quo operans sibi firmiter persuadet sibi hic & nunc aliquid esse licitum: atqui tunc homo sibi firmiter persuadet talem contractum hic & nunc sibi non esse licitum; id enim persuadent ut verisimilius major auctoritas, plures longe Doctores, & graviora momenta; igitur valde imprudens ille sit necesse est qui quidem *in illis* circunstantiis talem celebravit contractum: Adeoque & valde imprudens & temerarius qui in praxi partem eligit minus probabilem relicta probabiliori.

Atque utrum in hoc agendi modo imprudentia occurrat necne, colligere merito possumus ex nonnullis rerum humanarum exemplis; certum est, v. g. eum contra leges amicitiae peccaturum, cui suppeterent validissima momenta ad credendum actione aliqua graviter offensum iri amicum suum, ab illa tamen non abstineret, ductus ratione longe minus verisimili, quod ejusmodi actio non sit amico injuriosa.

Aliud exemplum. Sint quatuor peritissimi Medici qui testentur aegrotanti sorberi non posse aliquam potionem citra manifestum mortis periculum, aegrotus tamen velit pertinaciter hanc sumere potionem, eo quod unus ex adverso Medicus affirmat hac in re nihil esse periculi; insuper sincere expendat infirmus ille utriusque opinionis fundamenta, & ei urgentiora longe videantur & verisimiliora quae ab quatuor Medicis proferuntur, quam opposita; nonne imprudentissime se geret aegrotus & moriendi manifestum adibit periculum, si in illis circumstantiis sumat potionem?

Hic autem ita res se habet, decem Doctores probatissimae fidei mihi testantur aliquem contractum esse manifeste usurarium, adeoque illicitum, & simul momenta quibus innititur eorum opinio mihi apparent graviora, quam quae proferuntur a quinque tantum Doctoribus id negantibus, unde probabilius est utroque probabilitatis genere hunc contractum esse legi contrarium, certe omnium judicio imprudens sim & temerarius, si velim in illis circunstantiis hunc inire contractum, prudenter enim judico hos quinque Doctores errare ob oppositam aliorum auctoritatem eorumque graviora momenta.

Secunda ratio est, quia implicat ut qui judicat actionem esse malam, possit licite illam actionem exercere in sensu composito illius judicii, nemini enim licet unquam agere contra propriam conscientiam, ut vel ipsi fatentur benigniores Probabilistae: Sed qui sequitur sententiam minus probabilem relicta probabiliori, judicat in rei veritate illam actio-

actionem esse intrinsece malam & lege prohibitam: Is quippe judicat actionem esse malam qui judicat opinionem minus probabilem qua existimatur licita, esse falsam: Sed in illa hypothesi qui sequitur opinionem minus probabilem, cum oppositam videt probabiliorem, judicat eam quæ minus probabilis est, esse falsam; siquidem non potest judicare eam quæ probabilior ipsi apparet esse veram, quin statim judicet minus probabilem esse falsam; non potest quis, v. g. judicare istam propositionem, *contractus est usurarius*, esse veram, quin simul judicet istam, *contractus non est usurarius*, esse falsam; e duabus enim propositionibus sibi contradicentibus de uno & eodem enuntiatis una est vera & altera falsa: Sed qui sibi repræsentat duas propositiones, quarum una est longe probabilior altera, is profecto judicat illam propositionem quæ ei verisimilior apparet, esse veram; sunt enim ex parte illius propositionis ea omnia quæ solent intellectum trahere ad assensum, puta major Doctorum auctoritas & graviora momenta; Igitur judicat sincere opinionem verisimiliorem esse veram; adeoque quando sequitur opinionem minus probabilem, eo ipso amplectitur opinionem sibi cognitam ut falsam, quod nunquam licitum esse potest.

Tertia ratio hæc. Nemo potest licite aliquam exercere actionem, quin prius judicio moraliter certo judicaverit illam actionem esse bonam & honestam, quia, ut ait S. Thomas 2. 2. qu. 17. art. 2. *Homo in iis qua ad propriam personam pertinent, debet formare conscientia ex propria scientia*. Propria enim cujuslibet conscientia est ei primaria in agendis regula legem cognitam applicans: Sed qui sequitur opinionem minus probabilem in conflictu probabilioris propria scientia & juxta dictamen propriæ conscientiæ, certus non est illam actionem, quæ juxta opinionem minus probabilem æstimatur licita, esse bonam & honestam; nec homo certus est se non peccare sequendo opinionem hanc minus probabilem; cum enim, v. g. duæ concurrunt opiniones contrariæ, quarum una affirmat contractum aliquem esse contrarium legi divinæ, eaque est longe probabilior altera quæ affirmat eundem contractum non esse contrarium legi divinæ; certe non possum esse certus me non peccare celebrando illum contractum; dum scilicet mihi verisimilius apparet celebrationem illius contractus esse contrariam legi Dei; hæc enim secum pugnant judicia, quæ quidem in eo casu simul formare teneretur homo, primum quidem quo diceret, *rebus attente & diligenter pensatis mihi verisimilius apparet hunc contractum esse illicitum & contrarium legi divinæ*; alterum vero istud, *Certus sum me non agere contra legem Dei celebrando talem contractum*. Quæ quidem duo judicia, ut videre est, simul de una eademque re ab eodem formari non possunt; Unde sequitur hominem, si juxta propriæ conscientiæ dictamen agat, secuturum semper opinionem probabiliorem relicta minus probabili.

Quarta ratio hæc afferri potest. Si licitum esset sequi opinionem quamcunque probabilem in conflictu probabilioris, jam inutile omnino redderetur studium Theologiæ moralis; oleum & operam perdunt tot sapientes viri, cum in evolvendis Patrum & Casuistarum scriptis assidue laborant, unus ipsis sufficit consulendus auctor pure historicus qui in omnibus morum controversiis catalogum opinionum probabilium contexuerit; scilicet eo tendit solummodo hæc nostra Theologia Moralis, ut nobis aperiat quinam actus humani sint moraliter boni & honesti, quinam vero sint turpes & illiciti, ut scilicet quod bonum est faciamus, quod malum fugiamus: Sed si quælibet opinio probabilis etiam in concursu probabilioris assu-

assumi potest ut regula ad recte operandum, facile innotescet aliquam actionem esse licitam & honestam, non opus erit acuto ingenio, magno studio & labore; satis erit ad operandum confidenter & in securitate conscientiæ nosse talem opinionem approbari ut licitam ab aliquo Doctore; quin potius satis erit vel initium disputationis legisse, aut etiam sine ulla lectione ab *amico* accepisse ejusmodi opinionem ab aliquo Doctore fuisse propugnatam; hoc enim pacto apud Probabilistas aliqua opinio redditur probabilis quam proinde sequi possumus in praxi & tuta conscientia; Igitur in illo systemate otiosum plane erit atque inutile ad agendum tuta conscientia & aliquid secure operandum ut licitum, tot libros evolvere, tot Casuistas & Scripturarum Interpretes consulere, satis erit vel indices librorum legere vel titulos; satis erit unum legere Dianam, qui in suis controversiis moralibus ultra tres mille recenset quæstiones, in quibus ait dari opinionem probabilem pro una aut altera parte. Tum vero frustra nos scribemus denuo circa quæstiones morales inter Theologos dudum ventilatas; frustra hi novi eduntur Libri & Tractatus *morales*, vel ut ex animis evellantur *scrupuli*, vel ut certis finibus coerceatur licentia, quo omnis dirigitur doctrina morum; ad id enim sufficit historica cognitio opinionum probabilium, qua poterit quivis cognoscere quinam actus sint boni vel mali moraliter.

Quin immo hac præsupposita Probabilistarum sententia non solum inutile erit controversias morales in deliberationem mittere, & ad majorem conscientiæ securitatem viros doctos, quorum judicium est extra omnem suspicionem positum, consulere; verum etiam id videbitur plane illicitum; siquidem nefas erit impugnare opiniones minus probabiles, & hanc Probabilistarum doctrinam evertere; nam ubi supponitur licitum esse sequi opinionem quamcunque probabilem, ea statim opinio propugnatur ut tuta & secura in conscientia: Atqui nefas est improbare ut falsam, iniquam & damnosam doctrinam quam aperte intelligimus esse sanam & tutam; quemadmodum iniquum esset Medico, si vellet pharmacum aliquod evertere, quod nosset ipse nonnihil profuturum, licet aliud supponeretur melius atque utilius; igitur in sententia Probabilistarum, quæ supponit licitum esse sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, nefas est impugnare vel solutissimam opinandi licentiam; ubi scilicet vel minima affulgebit probabilitas ex unius Doctoris, qualiscunque tandem ille sit, suffragio petita.

Quinta ratio est, quia hæc benignior Probabilistarum doctrina aperte viam sternit ad affirmandum legem non obligare cum certa, & indubitata non est ejus obligatio; si quis enim hanc semel imbiberit sententiam, se non debere sequi opinionem stantem pro præcepto, tametsi probabiliorem; quia nempe satis est, si sequatur opinionem minus probabilem, utpote cum probabilior sibi non proponatur ut certa, in hunc modum ratiocinari poterit; si nempe duæ, v. g. occurrant opiniones quarum una longe probabilior altera teneat aliquem contractum esse lege divina prohibitum; altera vero minus probabilis affirmet contractum non esse prohibitum; tunc, inquam, homo stans inter duas illas opiniones poterit sic discurrere: Sententia quæ non nititur fundamento certo & indubitato, relinquit oppositam sententiam ut probabilem; sola enim certitudo unius partis excludit probabilitatem alterius oppositæ; unde Caramuel in sua Theologia fundamentali num. 275. *Omnis omnino actus humanus licitus est, qui non impingit evidenter in aliquam legem obligatoriam evidenter*: Atqui sententia quæ affirmat contractum illum esse divina lege prohibitum, non nititur funda-

damento certo & infallibili; hoc, est, non est omnino certum divina lege prohibitum esse id quod opinione probabiliori affirmatur esse prohibitum; opposita enim opinio, ut supponitur, est probabilis, & doctrina Probabilistarum, quando in concursu duarum opinionum una pars est probabilis, altera quoque est probabilis; Ergo sententia quæ docet contractum esse licitum & non esse divina lege prohibitum, est probabilis, eo quod non sit omnino certa obligatio legis talem contractum prohibentis; quo fit ut probabiliter iniri possit citra ullum peccandi periculum.

Quod autem sine absurditate dici non possit legem non obligare, statim atque certo non creditur obligare & quandam probabilitatis speciem habere videtur sententia legi opposita; ex eo maxime colligitur, quod ex consensu omnium Theologorum possit quis graviter peccare, tametsi non sit ei certa & evidens præcepti notitia; aliter id omne licitum erit quod in controversiam cadit inter Theologos; cum illi, v. gr. disputant utrum aliquis contractus sit usurarius necne, an aliqua resignatio Beneficii Ecclesiastici sit simoniaca vel non, poterit quivis in illa hypothesi absque ullo conscientiæ scrupulo facere quod voluerit, quia hoc ipso quod sciat id esse controversum inter Casuistas, inferre poterit illud non esse certo prohibitum & legi contrarium; qua quidem, ut puto, doctrina nihil esse potest in praxi periculosius; nemo enim nescit ea solum in controversiis moralibus mitti in deliberationem, de quibus certo non constat an sint licita vel illicita, eam ob rem consuluntur viri sapientes & peritissimi quique Doctores; ita ut quod malum & illicitum esse post maturam deliberationem definierint, revera ut illicitum & prohibitum existimetur; sic certe se geret quisquis in tuto esse amabit.

Hinc Judæi & alii Tyranni qui persequebantur Apostolos, non modo id sibi licitum esse putabant, sed etiam existimabant se obsequium præstare Deo in hoc opere, remque ei gratissimam exhibere, ut prædixerat ipse Christus, Joan. 16. his verbis: *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Quis vero propterea ejusmodi homines ab omni crimine excusatos haberi voluerit?

Similiter certum est Hæreticos peccare quod Fidei Catholicæ dissentiantur; nemo enim negaverit hæresim esse peccatum: Atqui tamen non habent illi certam & indubitatam veræ fidei notitiam; quin potius certo & firmo judicio absque ulla dubitatione suis adhærent opinionibus; quas putant Fide Catholica longe certiores, ex ignorantia scilicet & errore culpabili; Ergo non requiritur ad obligationem præcepti ejus certa & indubitata notitia, proindeque falsa est Probabilistarum doctrina, ex qua manifeste sequitur legem non obligare, cum operanti certa & indubitata non fuerit ejus obligatio.

Sexta ratio ex nonnullis erui potest exemplis. Certum est, v. g. debere Medicum in applicandis medicamentis sequi opinionem probabiliorem relicta minus probabili; adeo ut si dubitaverit an medicamentum calidum sit frigido utilius ad valetudinem ægrotanti restituendam, & rebus sedulo & diligenter pensatis videat probabiliorem stare sententiam pro applicatione medicamenti calidi, non possit tuta conscientia applicare medicamentum frigidum, quamvis pro eo stet sententia probabilis.

Item certum est, quando opiniones versantur circa jus, teneri judicem in conscientia judicare secundum sententiam probabiliorem: 1. Quia unicum judicis munus est jus suum unicuique tribuere; quocirca debet judex diligenter inquirere apud quem sit jus verum, adeoque semoto omni præjudicio litigantium rationes & momenta pondera-

re;

re; quod utique non præstaret, ut per se patet, si judicaret secundum sententiam minus probabilem relicta probabiliori: 2. Quia si judex in ferenda sententia sequi potest quamcunque opinionem probabilem spreta probabiliori, jam non judex & arbiter erit, sed supremus bonorum & prædiorum uniuscujusque dominus, rem scilicet de qua lis movebitur cui maluerit ad libitum poterit adjudicare: 3. Quia in illa sententia nec Principes tenentur ad justitiæ administrationem procurandam eligere viros sapientiores & legum peritissimos; tum nec ipsi judices debent operam impendere in libris Jurisconsultorum evolvendis, ut inde doctiores evadant; nullo enim negotio detegitur aliquam opinionem esse probabilem, quandoquidem unius Jurisconsulti opinio sufficit. Denique illa sententia viam sternit judicibus, ut inique admodum omnia judicent, ut muneribus corrumpantur, ut potentibus, amicis & consanguineis faveant etiam tuta conscientia, si nempe in gratiam illorum judicare possint vel minima affulgente probabilitate.

Quamobrem id aperte improbat Scriptura sacra non uno in loco, postulat enim persæpe ut Judices judicent in veritate., Exod. 18. *Provide autem de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas & qui oderint avaritiam*. Deuteron. 16. *Venies ad Sacerdotes Levitici generis & ad judicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis qui judicabunt tibi judicii veritatem*. Psal. 2. *Erudimini qui judicatis terram*. Ecclesiast. 20. *Judex sapiens judicabit populum*. Quibus adde quod præscribunt leges, ut judices sententiam proferant juxta probabiliora ex regula 41. juris in 6. *Inspiciendum in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*.

Ex iis porro exemplis & hominum usibus in ipsa æquitate & prudentia fundatis, manifeste sequitur in præsenti materia non aliter esse agendum, adeoque probabiliorem semper amplectendam esse partem relicta minus probabili; videtur quippe absurdissimum esse majorem adhibere cautionem, quando agitur de rebus temporalibus, ac si de conscientia atque æterna animæ salute agatur. *Quomodo*, inquit S. Chrysostomus loco supra citato, *non absurdum propter pecunias aliis non credere, sed ipsas numerare & supputare, pro rebus autem amplioribus aliorum sententiam sequi simpliciter*.

Nec moror quod dicant adversarii, non idcirco posse Medicum vel Judicem sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, quia tunc eorum error cadit in damnum proximi; cum e contra, si quis opinionem minus probabilem sequetur in præsenti materia, nullum inde præjudicium redundet in proximum; hæc, inquam, responsio nullius plane est roboris, quia non magis licet sibi quam alteri damnum inferre; estque rationi naturali valde consentaneum, ut quæ cautio ad fugiendum temporale damnum adhibetur, ea ipsa ad conservandam æternam salutem non omittatur.

Septima est ratio; quia si liceat unicuique in foro conscientiæ ex duabus opinionibus oppositis, cui voluerit, adhærere, & minus probabilem tenere in praxi, relicta probabiliori, innumeræ propugnari poterunt sententiæ, quibus tota penitus Moralis Christiana perturbabitur ac confundetur, vix ullum admittetur peccatum, vix ulla actio humana quæ sit turpis & inhonesta, vix quicquam illicitum & vetitum, vix denique ullum erit præceptum quod illa benigniori doctrina eludi non possit; siquidem in rebus moralibus vix datur casus, in quo non concurrant duæ opiniones contradictoriæ & probabiles; seu probabilitate intrinseca, ut ajunt, quæ aliquo nititur ratiocinio, seu probabilitate extrinseca quæ ex unius scriptori au-

auctoritate & testimonio petitur; quamobrem tutum erit in foro conscientiæ & maxime licitum sequi in praxi quod famosus olim docuit Caramuel inter Casuistas si quis unquam mitissimus; id enim in eorum principiis licitum quod probabile, illud probabile quod unus tenuit gravissimus Doctor: hujus inter alios si vel nonnullas hic recenseamus laxitates in materia morum & excessus, horrorem profecto auribus incutient, adeo monstrosa scripsit recentior iste Casuista.

Lib. 4. Theolog. Moral. num. 1559. ait: *Deorum pluritatem stando puris principiis naturalibus defendi & propugnari posse*. Unde manifestum est opinionem quæ docet plures esse Deos, esse probabilem; quod supinam redolet ignorantiam, nec parum favet Polytheismo: istud porro è Caramuele exemplum producimus, tametsi materiam morum non spectet, ut inde cuilibet innotescat quanti æstimari debeat in cæteris ejusce hominis doctrina, & quam damnosum sit in praxi unius Magistri suffragio cæteris reclamantibus adhærere.

In Theologia Morali lib. 2. nu. 799. usuram manifeste approbat his verbis: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præsentem quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuario exigere, & eo titulo ab usura excusari*.

Ejusdem libri num. 864. sic loquitur de simonia, quam velut infamem & flagitiosam nundinationem in Clericis semper damnavit Ecclesia: *Si scriptor*, inquit, *scrupulosus sit, nulla erit circunstantia ab hoc contagio libera; si autem audentior, ipsius simoniæ conceptus erit idea Platonica, ut dicitur, quæ non reperitur in rebus*, quia nempe in doctrina recentiorum Casuistarum, satis est ut quis ab omni simoniæ labe purgetur, quod pecuniam non dederit tanquam pretium & sub illo pretii motivo.

Lib. 3. num. 1470. *Si actor*, inquit, *velit nolit advocatus, accusare vult, vel etiam de facto accusat, tametsi nullum jus videatur habere, potest illi advocatus patrocinari; Nimirum quantum per leges liceat, examinando bene testes, eorum responsa conferendo & notando; sæpe enim contingit causas bene fundatas male cedere, & sæpe male fundatas bene succedere*.

In Theologia fundamentali num. 1142. Doctrinam P. Amici qua docet *licere Clerico vel Religioso calumniatorem gravia crimina de se vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius defendendi modus non suppetit*, ut veram approbat his verbis, *doctrinam Amici solam esse veram & oppositam improbabilem censemus omnes docti*.

De rebus divinis sic nugatur epistola præliminari ad Dianam, *Navarrus*, inquit, *& quotquot internam attentionem requirunt in officio divino, considerata vivacitate humani ingenii, concludunt vix aut ne vix quidem posse hominem satisfacere sine aliqua distractione veniali; sic de præceptis aliis pariformiter philosophantur. At nos qui contra generose sentimus, & sensum nostrum armato ratiocinio firmamus, non solum milites, sed & virgines sumus; possumus enim ita horis aut aliis Ecclesiæ præceptis satisfacere, ut ne in levem culpam labamur, prolatio enim & quæcunque alia extrinseca operatio est facillima, & humanæ Principum Leges Ecclesiasticæ aut sæculares sint, non præcipiunt interna*.

In Theolog. fundam. num. 44. sic suam ipse describit devotionem, *Uno momento*, inquit, *cœlum verso, altero ad subterranea transeo, nulla in Oratorio movetur musca quæ mihi non sit impedimento; attendere lectioni desidero, sed distractiones non evito involuntarias, millies interdum etiam voluntarias, & nihilominus nullo crucior scrupulo; nullo dubio angor; quia prudenter suppono me ad*

ad attentionem internam non teneri; eam habere bonum esse, & ea carere nequidem levem esse culpam.

Ridenda plane quæ scribit in Theolog. fundam. p. 139. *Petrus*, inquit, *die sabbathi sub mediam noctem, ut primum audivit duodecimam, comedit carnes, & postquam satur excessit e mensa audivit aliud horologium significans horam duodecimam. Die sequenti communicare vult, & sic discurrit: Horologia habent opinionum probabilium virtutem: at ego comederam antequam tale horologium sonuerit; ergo probabile est quod comedi ante duodecimam; ergo probabile est quod sim jejunus: at opinioni probabili conformare conscientiam possum; ergo potero communicare.* Quibus positis beneficio plurium horologiorum, quoniam & ea probabilitatis privilegio gaudent, poterit quis eadem die jejunii præcepto satisfacere & carnes etiam ad saturitatem usque comedere.

Pudet referre quæ de mollitie cæterisque infandis obscœnitatibus scribit, instar speciminis est quod legitur in Theologia Morali num. 1603. mollitiem jure naturæ non esse prohibitam, quæ sublato Dei præcepto per quod vetita est, sæpe esset bona & aliquando obligatoria sub peccato mortali, num. 1605. comparat eam cum esu pomi vetiti de se indifferenti, si nullum a Deo latum fuisset mandatum.

Atque quod in hac doctrina horribilius mihi videtur, hæc omnia & alia similia consectaria recte & legitime ex probabilismo illata vidit Caramuel, qui tamen ab illo nunquam discedere religioni duxit; id manifeste colligitur ex Theolog. fundam. pag. 549. ubi sic habet: *Dices ex hac doctrina multa suboriri inconvenientia & ideo rejiciendam esse. Et respondeo hanc*, ex tali aut tali assertione magna pericula & damna suboriuntur; ergo est falsa, *non esse bonam consequentiam . . . . hinc est quod ego judicem summa inconvenientia sequi ex multis opinionibus quæ hodie circunferuntur, nec tamen ideo illas improbabiles esse. Multa enim suboriuntur ex restrictionibus mentalibus, multa ex occultis compensationibus, multa ex licentia occidendi injustum judicem aut testem, quam nonnulli concedunt; multa etiam ex illa opinione quæ docet de occultis non judicare Ecclesiam; multa ex aliis quibus tamen non obstantibus inconvenientibus illæ sententiæ in terminis quibus hodie in Scholis traduntur, sunt ut minimum probabilissimæ & minime damnari possunt.*

Ex quibus manifeste colligitur nihil esse in Morali doctrina perniciosius quam istud Probabilistarum systema, quandoquidem latissimum ad omnia laxitatum portenta aditum pandit; unde sequitur nullam esse in moribus corruptelam quæ non sit secura, innoxia & in praxi usurpanda, ac demum ex quo fit ut vix ullum supersit præceptum quod eludi non possit, vixque ulla omnino sit actio mala moraliter & illicita; quocirca recentioribus Casuistis gratulabatur Caramuel, quod ope probabilitatis viam salutis reddiderint faciliorem, & peccatorum numerum feliciter imminuerint, *Si jam autem*, inquit, *sunt probabiles quæ antea non erant, jam non peccant homines, cum antea peccarent, cum omne probabile a peccato excuset.*

Octava demum ratio peti potest adversus probabilitatis doctrinam, ex eo quod poterit quisque quam voluerit pro nutu & sine peccato amplecti & retinere Religionem, Judæi Judaismum, Mahometani Alcoranum, Ethnici Ethnicismum, suus est enim cuique error probabilis non in moribus modo, sed in fide; nullus est hæreticus qui non affirmaverit sibi suam sectam visam esse non modo probabilem, sed fide catholica probabiliorem, qui propterea sine peccato in sua hæresi permanere poterit; cui consecutioni, quoniam

niam cum Probabilismo indivulse cohæret tacite consensit Caramuel, cum ejusmodi difficultatem proponit & insolutam relinquit in Theolog. fundam. pag. 472. cujusdam Lutherani ratiocinium proferens his verbis : *Quia Basanomenus Lutheranorum filius & in Lutherana urbe natus inter Lutheranos nutritus, magistros habuit & prædicantes Lutheranos, sic ubi primum P. Valerianum magnum Capucinorum decus & alios audivit inculcantes, vel esse redeundum ad Romanam Ecclesiam, vel recedendum a Cristo, fervide insurrexit & dixit : Christianismus probabilissima religio est, & sub ipso dantur sectæ antiquiores, juniores, severiores, benigniores, universaliores, minus universales, & præcipue Romana, Lutherana, Calviniana quæ vere probabiles ; ergo mihi, Lutherano, non est necessario redeundum ad Romanam Ecclesiam, aut secedendum a Christo. Nam præter Romanam Religionem cui probabilitatem non nego, etiam Lutherana est Christiana & probabilis & multo Romana benignior. Vim rationis jam penetras : jam vides quo respiciat hæreticus. Tenet primo esse probabile quod Deus mentiri nequeat : secundo probabile quod revelarit sacram Paginam, & si velit, ut sic loquar, dictaverit : tertio esse probabile quod eandem Romana Ecclesia bene exponat : & tamen addit iis non obstantibus harum antitheses esse probabiles. Resolutionem hanc sic ille confirmat & dilucidat : Doctrina Aristotelis, inquit, prout hodie traditur in Academiis Italicis, Hispanicis, Gallicis, probabilissima est : nec contra hanc ipsam probabilitatem militat mundi æternitas & animæ rationalis mortalitas ; nam isti & similes errores sunt expuncti nec jam traduntur a Christianis Philosophis. Hæc ipsa doctrina & schola Aristotelis in tres sectas dividitur, Thomisticam, Scoticam & Nominalem, omnes probabiles, omnes celebres, omnes plausibiles. Dicant Dominicani, Nostra Schola Aristotelica est & antiquior Nominali & Scotica ; ergo redeundum ad ipsam vel secedendum est ab Aristotele, quid inde ? Nam a Franciscanis videbuntur qui æquo jure reponent, vel admittendam esse Scoti Scholam vel relinquendum Peripateticismum ; tunc enim argumentatio urgeret cum vel una sub Christo religio, vel una sub Aristotele Schola demonstrationes produceret. Nam si una secta demonstraretur esse vera, reliquæ demonstrarentur esse falsæ, & in nostro casu, ait Basanomenus, omnes has Religiones Ronanam, Lutheranam, Calvinianam esse Christianas & probabiles judico, & omnes has Scholas, Thomisticam, Scotisticam & Nominalem esse Aristotelicas & probabiles censeo : & hanc ob rem ratiocinio illo disjunctivo, vel redeundum est ad Romanam Ecclesiam vel secedendum est a Christo, convinci aut urgeri non possunt. Nec antiquitatem ipse & Concilia generalia morabitur, hæc enim, ut ait, probabilia argumenta & non evidentia ministrant, quoniam Schola Aristotelis Christi religione multo antiquior, & Academiæ Peripateticæ multo numerosiores Magistros habent quam Generalia Concilia ; & si licet P. Magno doctrinam Peripateticorum de errore & tyrannide arguere ; cur non licebit Basanomeno esse & cautiori ? cur non dicere Romanam quidem Ecclesiam esse probabilissimam, adeoque in foro interno esse securissimam ; & tamen hoc ipso non obstante Lutheranam quam ipse profitetur, esse etiam probabilem, atque æque Christianam ac securam imo securiorem omnino ; quoniam minus probabilis sententia, si benignior etiam securior est ; cur non licebit addere se esse in quieta conscientia apud Lutherum, adeoque non teneri redire ad Ecclesiam Romanam, nec a Christi religione secedere ?* Hanc doctrinam quantumvis impiam cum Probabilismo esse conjunctam iterum confitetur Caramuel, cum observat plerosque alios Casuistas ejus-

modi consequentiam non admittere, hæcque addit: *Vel omnia debent transgluttire, vel a principali opinione discedere*, qua nempe id omne licitum affirmant quod probabile est, tametsi falsum.

Atque ne videamur immerito nefarium hoc consectarium Probabilistmo tribuere, alterius Calvistæ verba ipsissima referemus: Erardus scilicet Billius tract. 3. de fide cap. 1. sic habet: *Sic etiam puer baptizatus, quia fides quam suscepit in Baptismo, satis non est ad profitendam fidem, nisi & proponantur mysteria fidei & explicentur, non peccabit credendo hæresi sibi propositæ & quam a parentibus edoctus est, nisi habeat argumenta convincentia & probabilitatem excludentia suæ sectæ. Quandiu enim probabilis est, non peccat eam sequendo. Quo fit ut multæ puellæ usque ad vigesimum annum vix censeri possint hæreticæ. Quis enim dicet eas non habere argumenta probabilia suæ sectæ: at nemo peccat sequens opinionem probabilem quantumcumque ad cœnam, ut appellant, accedant*. Quibus, ut puto, in tota re Christiana horribilius & damnosius fingi potest nihil.

Solvuntur Objectiones.

Objicies nonnulla Scripturæ loca quæ doctrinæ Probabilistarum nonnihil favere videntur, nempe Christus Dominus dicit Matth. 11. *Jugum meum suave est, & onus meum leve*, & S. Joan. Epist. 1. cap. 5. *Mandata ejus gravia non sunt*. Si enim, inquiunt, satis non sit inter agendum in Moralibus sequi opinionem probabilem, quæ scilicet cognoscitur ab operante non adversari Scripturis, sanctis Patribus, & Canonibus Conciliorum; aliunde vero vel gravissimorum Doctorum suffragio, vel validissima ratione innititur; profecto jugum Christi non erit suave sed asperum, onus legis similiter non erit leve, & mandata non modo observatu difficilia, sed & impossibilia; aut quia sententia probabilior nunquam indulget libertati, aut quia ut plurimum inter duas opiniones quæ concurrunt, vix intelligitur quænam sit altera probabilior.

Responderi posset primum retorquendo argumentum; si enim ex una parte legitur in Scripturis jugum Christi suave esse, legitur ex alia quod dicit ipse Christus Matth. 7. *Intrate per angustam portam; quia lata porta & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam: quam angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam!* Sed qui docent licitum esse in praxi sequi opinionem probabilem relicta probabiliori, latam portam & spatiosam viam aperiunt hominibus: hinc enim sequitur, ut dictum est, omnia fere esse licita. E contra vero qui docent teneri unumquemque sequi opinionem probabiliorem relicta minus probabili, arctam viam & angustam portam monstrant hominibus. Quin & hæc leguntur alia in Scripturis. Matth. 11. *Regnum Cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*. Cap. 12. *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines reddent rationem de eo in die judicii*. Legimus *semper orandum*, Lucæ 18. *Faciendos fructus dignos pœnitentiæ*. Lucæ 3. *Inimicos diligendos*, Matth. 5. *Corpus suum castigandum & in servitutem redigendum*, 1. ad Corint. cap. 9. & alia ejusmodi, quæ manifeste ostendunt fucum facere Probabilistas, cum præfata Christi verba in præsidium suæ causæ adducunt.

Respondeo 2. ex illis & similibus Scripturæ locis nihil posse colligi in gratiam opinionum probabilium; cum enim jugum Christi dicitur suave, non definit esse jugum; cum onus dicitur leve, non cessat esse onus; unde verbis

bis & proposito Christi vim faciunt benigniores Probabilistæ, cum adeo perniciosam tradiderunt hominibus doctrinam, quæ tot laxitatum in moribus principium est & radix, sic enim jugum Christi non reddunt levius, quod omnino confringunt & ab hominum cervice penitus excutiunt hoc suo ætatis nostræ commento, Patribus antiquis & sacræ Scripturæ Interpretibus plane inaudito; adeo ut cum magno Guigone Carthusianorum Generali merito exclamare possimus, *Apostolorum tempora infelicissima, o Viros illos ignorantiæ tenebris involutos & omni miseratione dignissimos, qui ut ad vitam pertingerent, propter verba labiorum Dei tam duras vias custodiebant & hæc nostra compendia nesciebant.*

Consulamus igitur, ut Theologum decet, veteres Patres super illis Scripturæ testimoniis; & profecto videbimus suavitatem Evangelicæ Legis ex doctrina probabilitatis non pendere, sed ex gratia & charitate per quam onus Christi longe levius redditur, ejusque mandata observatu multo faciliora, ut eleganter docet Augustinus Sermone 96. cap. 1. *Durum videtur*, inquit, *& grave quod Dominus imperavit, ut si quis eum vult sequi abneget seipsum. Sed non est durum nec grave quod ille imperat, qui adjuvat ut fiat quod imperat. Nam & illud verum est quod ei dicitur in Psalmo, (Propter verba labiorum suorum ego custodivi vias duras.) Et illud verum est quod ipse dixit (Jugum meum leve est & onus meum leve est.) Quicquid enim durum est præceptis, ut sit lene charitas facit*, & in Psal. 118. super illa verba, *Quomodo dilexi legem tuam, Domine*, sic habet, *Sæpe admonuimus laudabilem latitudinem, in qua nullas, cum mandata Dei facimus, patimur angustias, intelligendam esse charitatem. Propter quod etiam in magno isto Psalmo cum superius dixisset, latum mandatum tuum valde, in hoc sequenti versu ostendit, unde sit latum, dicens, Quomodo dilexi legem tuam, Domine; dilectio ergo est latitudo mandati.*

Atque id expresse docet S. Joannes I. epist. cap. 5. ubi eatenus gravia non esse mandata Dei significat, quatenus ex charitate custodiuntur, *In hoc cognoscimus*, inquit, *quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus & mandata ejus faciamus. Hac est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus & mandata ejus gravia non sunt.* Quo plane modo suavitatem Legis Evangelicæ explicat Concil. Trident. sess. 6. cap. 11. his verbis: *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet facere quod possis, & petere quod non possis, & adjuvat ut possis, cujus mandata gravia non sunt, cujus jugum suave est & onus leve. Qui enim sunt filii Dei, Christum diligunt; qui autem diligunt eum, ut ipsemet testatur, servant sermones ejus, quod utique cum divino auxilio præstare possunt.*

Volunt alii plerique Interpretes Legem Evangelicam appellari jugum suave & onus leve per comparationem ad Legem Mosaicam; quatenus nempe in Lege Mosis infinita prope erat præceptorum multitudo, quibus obruebantur Judæi ut ait S. Petrus Act. 15. *Quid tentatis Deum imponere jugum super cervices Discipulorum, quod nec Patres nostri neque nos portare potuimus?* Evangelium vero Christi nonnisi pauciora continet mandata, quibus nonnisi necessaria ad salutem præcipiuntur.

Adde quod, inquit Maldonatus, super citatum Matthæi locum, sublata sunt in Evangelio supplicia illa gravissima quæ lex comminabatur, *Dentem pro dente, oculum pro oculo*, Exodi 20. *Lex enim iram operabatur*. Rom. 4. Spiritus legis spiritus erat timoris & servitutis; *non enim recepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei*. Rom. 8.

Spi-

Spiritus autem Evangelii spiritus est charitatis; unde volentes aliquando Discipulos ignem de Cœlo evocare, ut Samaritanos, qui Christum recipere noluerant, absumeret, Dominus increpavit, dicens: *Nescitis cujus spiritus estis*, Lucæ 9.

At nullus unquam ex Interpretibus Scripturæ, nullus ex sanctis Patribus ejusmodi Scripturæ loca, in quibus jugum suum suave esse pronuntiat Christus Dominus, ad istam probabilitatis doctrinam revocavit, hac enim arte in potestate & arbitrio hominis esset addere quicquam vel imminuere de mandatis Domini, posset ea quivis pro nutu vel dilatare vel coarctare, quod quidem ne vel facere tentemus, districte prohibet Jus Canonicum 24. qu. 1. ex Augustino, *Non afferamus stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes, Hoc grave, hoc leve est; sed afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis tanquam de thesauris dominicis, & in illa quid sit gravius, quod levius appendamus; immo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus.*

Objiciunt nonnulli ex Probabilistis auctoritatem sancti Augustini, qui satis *aperte*, inquiunt, Probabilismi Patronum se exhibuit; cum dixit se aliquando persuaderi ratione probabili ad credendum quod a vero non abhorreat; id autem scribit Epistola 82. c. 1. quæ est ad S. Hieronymum; ubi, cum inquirit utrum Apostolus vere an ficte solum Antiochiæ divum Petrum reprehenderit, eorumque refellit rationes & momenta qui Petrum nonnisi simulate reprehensum a Paulo existimabant, sic habet: *Alios ita lego*, inquit, *ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant; non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi vel per Auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, mihi persuadere potuerunt.*

Verum ob id Probabilismi perperam accusatur S. Augustinus, quasi crediderit licitum esse sequi opinionem minus probabilem spreta probabiliori; quia nempe ideo testatur S. Doctor se aliquando moveri probabili ratione ad id credendum quod a vero non abhorreat; quando nec ulla aliunde contraria occurrit dubitandi ratio, nec pro viribus certitudinem & veritatem assequi potest, quem certe agendi modum, quoniam rectæ rationi maxime consentaneus est, nemo rerum æquus æstimator unquam increpaverit: hanc porro mentem fuisse Augustini constat.

Primo, quia neutiquam eo loci comparat Augustinus rationem minus probabilem cum probabiliori, loquitur solum de probabili ratione quæ persuadere possit aliquam sententiam a vero non abhorrere; testatur enim se aliis scriptoribus præter sacros fidem adhibere, non præcise propter illorum testimonium, quia falli possunt *quantalibet doctrina & sanctitate præpolleant*, sed quia ratione probabili suam sententiam confirmant; ubi per rationem probabilem non intelligit opinionem minus probabilem stantem in concursu probabilioris; sed rationem quæ sit fortior & probabilior; tum quia eam æquiparat auctoritati Librorum Canonicorum ad veritatem assequendam, *vel per auctores Canonicos vel probabili ratione*. Tum quia supponit hac probabili ratione veritatem attingi, *quod a vero non abhorreat*. Sed veritatem profecto non assequitur quin potius a vero abhorret, quisquis opinionem sequitur minus probabilem relicta probabiliori; ergo S. Augustinus eo loci hanc non approbat Probabilistarum methodum, qua opinionem minus probabilem ut tutam in praxi sequuntur in conflictu probabilioris.

Secundo, quia non uno in loco, ut superius a nobis ostensum est, absurdam illam probabilitatis doctrinam re-

jicit S. Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. 23. affirmat necessarium esse hominibus, si suæ saluti velint consulere, *ut continuis excubent vigiliis*, *ne eos fallat verisimilis opinio*. Lib. 2. de Moribus Ecclesiæ c. 3. ait *Oportere omnem hominem quod optimum est, sequi*. Lib. 1. contra Donatistas cap. 3. eum damnat peccati mortalis qui dubium Baptismum apud Donatistas recipit eo neglecto quem in Ecclesia certum conferri novit; idque *ex eo solo quod certis incerta proponit*. Denique id aperte conficit libris contra Academicos Probabilitatis veros defensores. Scilicet existimabant ad vitam rite peragendam sufficere, si sapiens sequeretur quod ei verisimile videretur, *& veritatem vel obrutam latere*, *vel confusam non eminere*, *sive id eveniret propter naturæ tenebras*, *sive propter rerum similitudinem*, *unde cum agit quisquis quod ei videtur probabile*, *nec peccat nec errat*. Quæ quidem ridet refellitque Sanctus Doctor ut absurdissima, quia, ut ait lib. 3. cap. 16. *Optimo cuique metuendum*, *quod nefas omne*, *si hæc ratio probabilis erit*, *cum probabile cuiquam visum fuerit*, *esse faciendum*, *tantum nulli quasi vero assentiatur*, *non solum sine sceleris*, *sed etiam sine erroris vituperatione committat*. Perperam igitur adducitur S. Augustinus tanquam opinionum probabilium defensor & patronus.

Objiciunt insuper hæc verba S. Leonis M. deprompta ex ejus Epistola secunda quæ est ad Rusticum, *Sicut quædam sunt*, inquit, *quæ nulla possunt ratione convelli*, *ita multa sunt*, *quæ aut pro consideratione ætatum*, *aut pro necessitate rerum oporteat temperari: illa semper conditione servata*, *ut in his quæ vel dubia fuerint*, *aut obscura*, *id noverimus sequendum quod nec præceptis Evangelicis contrarium*, *nec Decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum*. Sed qui sequuntur opinionem minus probabilem in dubiis & obscuris, id sequuntur quod nec Evangelio, nec sanctis Patribus adversatur; ergo.

Dist. maj. in his quæ vel dubia sunt vel obscura sequendum est quod nec Scripturis nec Patribus est adversum, & aliunde verisimilius & probabilius, C. si non sit pars verisimilior, N. hæc profecto regula morum quam præscribit S. Leo nequaquam favet Probabilistarum doctrinæ; fatemur enim ultro in dubiis & obscuris id sequendum esse quod nec Scripturis nec SS. Patribus, ut ait S. Leo, *invenitur adversum*, adhibita scilicet matura deliberatione, & postquam summa ope contendimus, ut certitudinem explosa omni formidine habeamus & veritatem assequamur: sed non ideo sequitur licitum esse in dubiis amplecti opinionem minus probabilem relicta probabiliori: qui enim hanc methodum usurpant in controversiis moralibus, hanc suam partem quam sequuntur, non inveniunt Scripturis & SS. Patribus non esse contrariam, id enim examini non submittunt; aut potius non dubitant saltem citra culpam, quin illa pars quam sequuntur sit præceptis evangelicis & Patribus adversa; sequuntur enim opinionem faventem libertati contra præceptum.

Quod autem perperam & immerito inter benignioris istius doctrinæ fautores accenseatur Leo Magnus, manifeste ostenditur ex illius scriptis; sic enim loquitur Serm. 5. de Nativit. cap. 1. *Non in solo opere virtutum*, *aut in sola observantia mandatorum*, *sed etiam in tramite fidei angusta & ardua via est quæ ducit ad vitam*, *& magni laboris est magnique discriminis*, *inter dubias imperitorum opiniones & verisimiles falsitates per unam sanæ doctrinæ semitam inoffensis gressibus ambulare*; *& cum undique se laquei erroris opponant*, *omne periculum deceptionis evadere*. Ubi supponit in exercendis virtutum operibus & in observantia mandatorum arduam & an-

& angustam viam esse; sed in systemate Probabilismi angusta non est via, sed lata & spatiosa; & Sermone 11. de Quadragesima cap. 4. ait in operibus nostris pensandum esse quid interdicatur, quidve præcipiatur a lege: *Quis fidelium nesciat, quibus virtutibus studere & quibus debeat vitiis repugnare? Quis conscientiæ suæ aut tam gratiosus, aut tam imperitus est arbiter, qui ignoret, quid a se auferri, aut quid in se oporteat augeri? Nemo quippe ita rationis est alienus, qui aut conversationis suæ non intelligat qualitatem, aut cordis sui secreta non noverit. Non ergo per omnia sibi placeat, nec se secundum carnis oblectamenta dijudicet, sed omnem consuetudinem suam in divinorum præceptorum lance constituat, ubi cum alia jubeantur ut fiant, alia interdicantur ut non fiant, justo se trutinabit examine, qui vitæ suæ mores ex utriusque ponderis comparatione pensaverit.*

Objiciunt prætererea auctoritatem S. Antonini Archiepiscopi Florentini qui septuagenarius obiit an. 1459. & parte 1. Summæ tit. 3. cap. 10. sic habet: *Qui agit scienter id de quo dubitat esse mortale permanente dubitatione peccat mortaliter, etiamsi illud in se non esset mortale sumendo & proprie & stricte dubitationem. Sed si dubitet leviter quis per modum scrupuli, sicut dubitat, seu formidat habens opinionem de aliquo quia ita inhæret ipsi sententiæ, ut formidet de opposito sic agendo contra tale dubium non peccatur, dum adhæret opinioni alicujus Doctoris & habet rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita opinione; etiamsi ipsa opinio quam tenet non esset vera. Et hoc nisi opinio sumpta esset contra manifestum testimonium Scripturæ, vel determinationem Ecclesiæ: talis enim non operatur in dubio mortalis, sed secundum opinionem probabilem.* Ubi testatur S. Antoninus licitum esse sequi opinionem probabilem, vel etiam unius Doctoris, tametsi esset falsa, modo non adversetur Scripturis sacris, vel determinationi Ecclesiæ. Unde sententiam divi Thomæ qui docet illud universim esse malum quod agitur contra legem, mirum in modum emollit ibidem: *Quod autem*, inquit, *dicit B. Thomas in quodlibeto* 8. *art.* 13. *quando sunt duæ opiniones contrariæ de eodem, oportet alteram esse veram, & alteram falsam. Si ergo ille qui facit contra opinionem Magistrorum, ut puta in habendo plures Præbendas, facit contra veram opinionem, non excusatur a peccato cum faciat contra legem Dei, quamvis non faciat contra conscientiam. Hæc enim verba B. Thomæ non possunt intelligi de his, ubi manifeste patet ex Scriptura vel Ecclesiæ determinatione, quod sit contra legem Dei, & non de illis intelligit, ubi non apparet, alias sibi contradiceret in eodem libro, quod non esset credendum.*

Sed frivole omnino & perperam nobis objiciuntur hæc S. Antonini verba; ut enim satis clare suam ipse mentem aperit, loquitur de opinione quæ non modo sit probabilis, sed quæ opposita probabilior visa sit operanti post accuratam & diligentem veritatis inquisitionem; vult enim ad vitandos errores, *Ut quis se ad gratiam præparet quantum potest, ut sapientiam invocet per orationem, ut Scripturas diligenter investiget, ut quærat eam quasi pecuniam, ut adhibeat diligentiam in inquirendo*; hunc vero clarissimum Casuistam non nisi de opinione probabiliori locutum manifeste indicant hæc verba: *Sic agendo*, inquit, *contra tale dubium non peccatur dum adhæret opinioni alicujus Doctoris & habet rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita opinione*. Et postea: *Notandum*, inquit, *quod cum bona conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis & secundum eam operari, excluso saltem scandalo, quæ scilicet pars habeat pro se notabiles Doctores, dummodo talis opinio non sit contra auctori-*

 tatem

tatem expressam Sacræ Scripturæ nec contra determinationem Ecclesiæ Catholicæ, & quod etiam ex contrarietate talium opinionum non inducatur ad dubitandum; sed bonam sibi conscientiam & credulitatem formet de eo quod credit, tanquam de probabiliori parte. Quæ quidem adeo clara sunt, adeo liquida, ut mirum sit quibusdam ætatis nostræ Probabilistis ita hoc placuisse commentum, ut in partes suas invitum plane ac reluctantem traherent S. Antoninum.

Objicit Caramuel in Apologemate de probabilitatibus contra Fagnanum Ep. 4. resolut. 11. num. 136. hac nostra sententia sceleris accusari prope innumeras summorum Pontificum dispensationes, in quibus secuti sunt opinionem minus probabilem relicta probabiliori. Nam, inquit, ea opinio probabilior est, quæ docet summum Pontificem non posse dispensare in voto solemni castitatis, ut tenet S. Thomas 2. 2. q. 88. art. 11. & nihilominus fertur dispensasse Alexander III. cum Justiniano Monacho professo, ut a Religioso statu transiret ad nuptias. Rursus opinio probabilior tenet non posse summos Pontifices dispensare a vinculo matrimonii rati; & nihilominus constat in hoc sæpe eos dispensasse; quia, ut refert auctor additionum ad Manuale Navarri cap. 28. Pius V. dispensavit quater aut amplius, & Gregorius XIII. tredecim ejusmodi dispensationes una die concessit. Non potest igitur citra magnam summorum Pontificum injuriam ea propugnari sententia, quæ docet non esse licitum sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

Respondeo hanc esse summorum Pontificum mentem & praxim, ut in illa dispensationum concessione opinionem sequantur probabiliorem & nunquam minus probabilem; quatenus nempe secundum opinionem probabiliorem judicant se posse valide concedere ejusmodi dispensationes, seu quia hoc debitum est Sedi Apostolicæ, seu quia ab Ecclesia in Concilio generali hæc ipsis data fuit potestas. Revera id ipsum quod permittunt, ut, v. g. rati matrimonii dissolutio, licitum esse non potest ante dispensationem secundum opinionem & communiorem, & tutiorem, & probabiliorem; sed quia contendunt summi Pontifices sibi devolutam esse dispensandi potestatem in præfato casu, idque secundum opinionem probabiliorem. Inde fit ut in illa praxi dispensationum suo exemplo non doceant licitum esse & tutum in conscientia sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

Hic porro sapienter monet P. Gonzalez fidem non esse adhibendam omnibus declarationibus & responsis quæ sub nominibus summorum Pontificum circumferuntur, quæ videlicet ab historicis leviter interdum ex solo auditu referuntur & falsi suspicione non carent, qualis est declaratio Gregorii XIII. circa potionem chocolaticam, quasi expresse responderit summus Pontifex licitam esse potionem chocolaticam in die jejunii, ut refert Augustinus de Padilla Archiepiscopus Hispaniæ in India Lib. 2. Historiæ Regni Mexicani cap. 84. quod tamen responsum a Gregorio fuisse emissum negant Leander & Murcia.

Objicies: Cum opinio probabilis ea sit quæ nititur fundamento gravi & prudenti; qui operatur secundum opinionem probabilem, operatur prudenter: Sed qui operatur prudenter, hoc est prudenter judicans actionem suam esse bonam & laudabilem, eo præcise non peccat; cum enim prudentia sit certa & proxima actuum humanorum regula, nemo potest peccare sequendo illius dictamen; Ergo qui operatur secundum opinionem probabilem, non peccat. Sed qui eligit in praxi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, tunc operatur secundum opinionem probabilem; tametsi enim opinio sit minus pro-

probabilis, est tamen absolute probabilis; quemadmodum homo minus doctus altero, non desinit esse absolute doctus: quia, ut ajunt dialectici, comparativum arguit positivum, minus doctum arguit doctum, minus probabile arguit probabile; ergo is non peccat qui sequitur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris.

Huic argumento ut clare ac nitide respondeamus, supponi debet opinionem probabilem sic accipi & dici probabilem proprie & omni sublata verborum æquivocatione, pro ea opinione quæ nititur fundamento gravi & prudenti, sicut accipitur in hac prima objectionis propositione, *cum opinio probabilis ea sit quæ nititur fundamento gravi & prudenti, &c.* Ex eo enim potissimum occurrit difficultas in præsenti controversia, quod non satis inter se consentiunt auctores circa definitionem opinionis probabilis; hac vero præsupposita notione opinionis probabilis, quam usurpant ipsi adversarii in hac objectione, dico id omne verissimum esse quod continetur in priori syllogismo; verum est nempe eum operari prudenter qui operatur secundum opinionem probabilem, hoc est opinionem quæ nititur fundamento gravi & prudenti; verum est etiam eum non peccare qui agit prudenter propter rationes in objectione adductas. Sed quod spectat sequentem syllogismum, dico majorem esse manifeste falsam; falsum est videlicet eum operari secundum opinionem probabilem, qui agit secundum minus probabilem relicta probabiliori.

Et ratio est, quia fatentibus adversariis, ut mox dictum est, opinio probabilis est ea quæ nititur fundamento gravi & prudenti: Sed implicat opinionem minus probabilem in conflictu probabilioris niti fundamento gravi & prudenti; debet homo prudenter seu judicio prudenti judicare ejusmodi opinionem esse veram: Sed nemo potest judicio prudenti judicare opinionem minus probabilem in conflictu probabilioris esse veram; qui enim judicat prudenter opinionem oppositam, quæ videlicet probabilior est, esse veram, profecto non judicat prudenter opinionem minus probabilem esse veram; cum enim in præsenti casu concurrant duæ opiniones contradictoriæ, quarum una est vera, si altera sit falsa, utpote cum una affirmet aliquid esse licitum, altera vero illud ipsum non esse licitum; qui judicat unam opinionem esse veram, judicet necesse est alteram esse falsam: sed cum homo stat inter duas propositiones contradictorias, quarum una censetur minus probabilis & altera probabilior; tunc prudenter judicat opinionem probabiliorem esse veram: videt enim fortiora & urgentiora momenta militare pro illa opinione quæ eatenus ab operante cognoscitur ut probabilior; igitur qui judicat prudenter opinionem probabiliorem esse veram, non judicat consequenter opinionem minus probabilem esse veram; adeoque remanere absolute probabilem.

Nec dicas operantem in illo casu prudenter judicare posse, utramque sententiam esse veram; quatenus nempe utraque opinio habere potest momenta quæ impellant ad assensum prudentem, tametsi quæ stant ex parte probabilioris sint fortiora & validiora; ubi enim quis multas opiniones propugnatur ut veras, non semper quælibet nititur æquali momentorum pondere. Istud, inquam, responderi non potest ad argumentum propositum: Siquidem id solummodo verum est quando duæ opiniones non sunt inter se oppositæ; ita ut veritas unius non importet falsitatem alterius: Porro in ista hypothesi duæ concurrunt opiniones ita invicem oppositæ, ut veritas unius importet falsitatem alterius; quod enim una affirmat esse licitum, altera affirmat esse illicitum; Igitur homo stans inter ejusmodi opiniones invicem oppo-

oppositas, prudenter judicare non potest utramque esse veram; adeoque opinio quæ minus probabilis vulgo censetur in concursu probabilioris, non remanet in illo conflictu absolute probabilis.

Hinc facile intelligitur nihil plane difficultatis superesse ex comparatione adducta; idcirco enim homo minus doctus altero, est absolute doctus, quia nempe esse doctum & esse minus doctum non opponuntur contradictorie, quemadmodum opponuntur ista duo, contractus est licitus, quorum scilicet unum sit verum, alterum falsum omnino necesse est. Quamobrem comparativum tunc arguit solummodo positivum, quando extrema quæ comparantur non sunt opposita, secus vero si sint opposita.

Atque id ingeniose observabat olim S. Augustinus, ut videre est Lib. 3. contra Cresconium cap. 73. ubi nempe hocce in hæretico idem carpit ratiocinium, hæc dixerat Cresconius Donatista adversus Catholicos: *Si enim vos probabilius, nos ergo probabiliter, quia sic est probabiliter & probabilius, ut si dicas vere & verius; & quia gradus iste quod ante positum est auget, non quod ante dictum est, improbat.* Unde colligebat Cresconius doctrinam Donatistarum esse veram & probabilem, eo quod suam ut veriorem & probabiliorem propugnabant Catholici; cui objectioni sic respondet Augustinus cap. 74. *Considera diligentius ne forte invenias in Latina locutionis auctoribus, quibus Grammaticorum artificialia serviunt, non semper istum gradum quod ante positum est augere, sed aliquando contrario superferri; cujus locutionis exemplum interim mihi ex Apostoli Epistola occurrit quam scripsit ad Hebræos; cum enim loqueretur de benedictione terræ quæ accepta pluvia fructum reddit, deinde subjecit, (Proferens autem spinas & tribulos, reproba & maledictioni proxima est, cujus finis in ustionem.) Quod ne illis quidem loquebatur optasse videretur, (confisi sumus autem, inquit, de vobis, Fratres charissimi, meliora & hærentia saluti.) Attendis certe, quomodo hic dixerit, meliora, non quia bona erant quæ supra dixerat, proferre spinas & tribulos & ustionem mereri; sed magis quia mala erant, ut illis devitatis meliora eligerent. Quid si & ego tanquam dicerem probabiliter comparativum pro positivo ponens, non quia vos probabiliter, sed magis quia improbabiliter; sicut ille meliora, non quia illa erant bona, sed magis quia mala; tu quare tam temere concludis, ex hoc confirmasse me vos probabiliter, quia dixi nos probabilius.* Ex quibus patet opinionem non ideo esse probabilem absolute quod dicitur minus probabilis respectu alterius.

Instabis: Illa opinio remanet absolute probabilis, quæ manifeste videtur innixa testimonio & approbatione multorum Sapientum & Doctorum magni nominis: Atqui plerumque opinio minus probabilis manifeste videtur ab operante innixa suffragio & approbatione multorum Sapientum & Doctorum magni nominis in Ecclesia; Igitur illa opinio remanet absolute & simpliciter probabilis.

Dist. maj. Si alia & opposita opinio non propugnetur ab aliis Doctoribus, vel numero pluribus, vel auctoritate majoribus, C. secus, N. porro hæc quidem opinio, quæ dicitur minus probabilis, nititur suffragio multorum Sapientum & Doctorum (esto enim quod non dicatur probabilis ob unius tantum Doctoris suffragium, quod etiamnum pauci docent inter Casuistas), sed & altera stat opinio e diametro opposita, quæ vel a pluribus longe Doctoribus, vel auctoritate majoribus propugnatur, quæ vel etiam validioribus nititur momentis; ita ut inde sit altera probabilior, id enim supponitur in præsenti controversia. Quod autem in illo casu opinio non maneat absolute & simpliciter probabi-

babilis, tametsi fulta nonnullorum Sapientum judicio jam abunde a nobis demonstratum est; ut enim opinio sit probabilis, niti debet fundamento gravi & prudenti: Sed opinio minus probabilis in concursu probabilioris non nititur fundamento gravi & prudenti, nemo enim prudenter judicare potest licitum esse aliquem contractum, eo quod eum ut licitum approbant nonnulli Casuistæ, quando eundem illicitum esse tradunt alii plures & majoris auctoritatis validioribus innixi momentis, & quæ ut validiora innotescunt operanti; Igitur opinio multorum licet Sapientum suffragio innixa, non remanet absolute & simpliciter probabilis in concursu probabilioris.

Instabis: Illa opinio remanet absolute probabilis, quæ ab operante certo cognoscitur non esse falsa: Atqui isthæc opinio quæ dicitur minus probabilis in concursu *probabilioris* certo cognoscitur ab operante non esse falsa; siquidem ea opinio certo cognoscitur non esse falsa, quæ manifeste intelligitur non adversari Scripturis sacris, traditioni Sanctorum Patrum & Decretis Conciliorum: Atqui hæc opinio quæ dicitur a Casuistis Probabilismum propugnantibus minus probabilis intelligitur ab operante non adversari Scripturis sacris, Doctrinæ SS. Patrum & Decretis Conciliorum, ut supponitur in præsenti controversia; neque enim ullus ex Probabilistis docuit unquam opinionem esse probabilem, quæ ab operante vel minimum cognoscitur contraria aut Scripturis, aut SS. Patribus, aut Conciliorum Decretis; Ergo.

Nego min. & ad probat. dist. min. Intelligitur ab operante non adversari Scripturis sacris, Doctrinæ SS. Patrum & Decretis Conciliorum; intelligitur, inquam, ex conscientia imprudenti & consequenter erronea, C. ex conscientia prudenti & vera, N. Cum enim nonnulli auctores affirment eam opinionem quæ dicitur minus probabilis non adversari Scripturis & Traditioni, contrarium vero doceant alii longe plures validioribus innixi momentis & rationibus, ratio prudentiæ postulat ut illud ipsum reputetur Scrituris & Traditioni adversum, quod tenet opinio minus probabilis. Siquidem imprudens, ne dicam, temeraria est conscientia, quæ dictat aliquid esse licitum, quod quidem illicitum esse longe plura & validiora persuadent momenta, quin potius impossibilis est ejusmodi conscientia quæ dictet, v. g. contractum aliquem esse licitum, quando ab ipso operante cognoscuntur majora urgere momenta seu intrinseca, ut aiunt, seu extrinseca quæ persuadent eundem contractum esse licitum & Legi divinæ contrarium; non enim possum formare judicium prudens de honestate actus, quando mihi compertum fuerit post accuratam & diligentem veritatis inquisitionem adesse majora & urgentiora momenta, quæ persuadeant illum actum esse turpem & inhonestum: Atqui in ista hypothesi operans videt post accuratam & diligentem veritatis inquisitionem urgentiora momenta ad judicandum actionem esse illicitam, ut supponimus; Ergo prudenter judicare non potest ejusmodi esse licitam; vel id si judicat, cæcutiat necesse est, & agat ex conscientia imprudenti & erronea.

Instabis, tametsi verisimilius sit hunc contractum esse illicitum, & Legi divinæ vel Traditioni contrarium; quia nempe plures auctores docent illum esse illicitum, quem pauciores affirmant esse licitum: tamen istud non est evidens & manifestum; adeoque non est certum: Atqui opinio remanet absolute & simpliciter probabilis, eamque potest quivis prudenter sequi ut tutam & licitam, quandiu non est evidens & manifestum, adeoque non est certum illam esse falsam; Ergo licet verisimilius sit contractum esse illicitum, potest tamen quis prudenter & licite illum celebrare. Ne-

Nego min. siquidem opinio probabilis ea est quæ nititur fundamento gravi & prudenti (neque enim ab illa definitione, quæ fundatissima est hac in disputatione, vel latum unguem discedere liceat) atqui licet opinio non cognoscatur evidenter & manifeste ut falsa, non idcirco ea nititur fundamento gravi & prudenti, præsertim quando opposita est verisimilior, tunc enim, ut fusissime a nobis jam ostensum est, imprudenter judicatur ut vera, quæ verisimilius est falsa; igitur opinio non remanet absolute probabilis, licet non cognoscatur certo & evidenter esse falsa. Quamobrem cum passim docent adversarii in humanis actionibus nonnisi probabilitatem necessario requiri; id ultro fatemur, modo adsit vera & proprie dicta probabilitas: neque enim, ut mox dicetur, exigimus perfectam certitudinem, qua quis sciat suam actionem esse rationi & legi conformem; sed requiritur ea probabilitas quæ sit conspicua & sincera post accuratam veritatis inquisitionem, & probabilitati partis oppositæ absolute præponderet, qualis certe non reperitur in opinione minus probabili, quando concurrit cum alia probabiliori.

At, inquies, ejusmodi responsio a scopo & præsenti quæstionis statu longe aberrare videtur: constat enim opinionem non esse probabilem eo præcise quod vel minimum Legi divinæ, aut SS. Patribus, aut Conciliorum Decretis, aut etiam rationi adversatur, id fatentur omnes Probabilistæ; id solum, inquiunt, materia est opinionum probabilium, quod nec verum nec falsum certo & evidenter cognoscitur, quod nec in Scripturis, nec in Decretis Conciliorum definitum manifeste legitur; sed in utramque partem agitari solet inter Casuistas: quo fit ut operans cognoscat clare & evidenter, judicetque conscientia vera & prudenti, eam partem quam sequitur secundum opinionem minus probabilem tuta conscientia retineri posse in praxi.

Respondeo nequaquam nos a proposito quæstionis statu aberrare, cum dicimus opinionem minus probabilem in conflictu probabilioris non esse absolute probabilem; quin potius a veritate vehementer alieni sunt adversarii, qui tenent opinionem minus probabilem in conflictu probabilioris esse probabilem; quæ tamen in rei veritate non est absolute & simpliciter probabilis. Scilicet non sufficit ad fundandam veram alicujus opinionis probabilitatem, quod ejusmodi opinio non cognoscatur manifeste falsa, & Legi divinæ contrairia; debet enim præterea, ut supra dictum est, inniti fundamento gravi & prudenti; quod sane non competit opinioni minus probabili in conflictu probabilioris. Quamobrem argumentum quod proponunt adversarii, verum quidem esset de opinione quæ oppositam non haberet probabiliorem, quia nempe in ea hypothesi quod cognosceretur non adversari Scripturis, Patribus & Conciliis, tunc esset probabilis nulla nimirum stante alia opinione probabiliori; sed locum habere non potest, ubi opinio dicitur probabilis in conflictu probabilioris, siquidem id manifeste implicat.

Instabis: Ille non peccat qui ignorat ignorantia inculpabili quid sit eligendum, quid sit agendum: sed qui sequitur opinionem minus probabilem relicta probabiliori, tunc ignorat ignorantia inculpabili quænam pars sit verior altera, quid sit eligendum, quid sit agendum: siquidem ex S. Thoma quæst. 17. de verit. art. 3. ad 4. *Quando error est circa ea quæ quis non tenetur scire, ex sua conscientia absolvitur*. Sed qui sibi proponens duas opiniones oppositas, evidenter cognoscens neutram esse legi contrariam & prohibitam, si errat, certe errat circa ea quæ non tenetur scire; cum enim semel judicaverit utramque opinionem esse legi & rectæ rationi con-

conformem, non debet ulterius quicquam inquirere; ergo qui sequitur opinionem minus probabilem, persæpe ignorat & quidem ignorantia inculpabili, quænam sit pars potior & verior, & consequenter eatenus non peccat.

Nego min. Siquidem ea ignorantia culpabilis est, quæ facili negotio superari potest: sed ignorantia qua laborat quilquis opinionem sequitur minus probabilem relicta probabiliori, nesciens quænam pars sit altera verior, quænam potius eligenda, facili negotio superari potest, si nempe sincere velit attendere ad momenta quæ pro utraque parte militant; si velit sincero animo veritatem inquirere, prout recta ratio postulat & prudentia; quia profecto tunc videbit eam potius eligendam esse partem, quæ verisimilior est, quæ validioribus nititur momentis, adeoque probabiliorem sequendam relicta minus probabili.

Quod autem dicunt adversarii hominem in illa hypothesi errare circa ea quæ scire non tenetur, tam falsum est quam quod falsissimum; qua enim ex causa homo tenetur ab omni peccato abstinere, & omne peccandi periculum fugere, eadem sane & tenetur sincere veritatem inquirere & ad regulas morum respicere, ut quod licitum vel illicitum, bonum vel malum, tandem judicare possit; ut enim ait doctissimus noster Gersonius in Regul. Moral. Reg. 1. *Ea quæ tibi præcepit Deus cogita semper, quilibet obligatur scire illud absque cujus notitia non potest evitare peccatum*. Quid porro pertineat in materia morum ad ignorantiam, an & quatenus excuset a peccato, paulo uberius infra discutietur.

Objicies: Si quid virium haberent præfata superius argumenta, ut evinceretur teneri hominem sequi opinionem probabiliorem relicta minus probabili, eadem sane probarent teneri hominem sequi in praxi partem tutiorem relicta minus tuta; quia in uno peræque ac in altero casu nimirum & cum sequitur opinionem minus probabilem, & cum sequitur minus tutam, exponitur periculo peccandi & agendi contra legem Dei: atqui tamen, ut supra dictum est, nemo tenetur sequi opinionem tutiorem relicta minus tuta, sed homo sequi potest licite opinionem minus tutam & rigidam, modo altera pars sit probabilior; ergo.

Nego maj. quia ratio potissima propter quam dicimus non esse licitum sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, est, quia id summam arguit in operante imprudentiam & temeritatem: unde sequitur eum non satis caute & provide fugere peccandi periculum, veritatem sedulo & diligenter non inquirere, saluti suæ non satis invigilare, & cætera id genus quæ ex primaria illa ratione veluti derivata pendent. Quibus positis manifesta est disparitas inter utrumque casum: qui enim sequitur opinionem benignam & minus tutam relicta tutiori & rigidiori, quando post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, opinio benigna & minus tuta ab eo judicata est probabilior; tunc sane prudenter agere censetur, adeoque & licite; unicuique enim licet exequi quod prudenter judicat sibi licitum esse, unde in illa hypothesi neutiquam exponit se peccandi periculo: sed qui sequitur opinionem minus probabilem relicta probabiliori, non modo prudenter non se gerit, sed omnino imprudenter & temere: eatenus enim veritatem non amat, legem contemnit, & manifesto peccandi periculo se exponit, ut centies a nobis dictum est; igitur non est par utrobique ratio inter præfatum utrumque casum.

Objicit Caramuel in Apologemate num. 283. *Debeo eligere probabiliorem; ergo possum eligere minus probabilem*. Probat consequentiam his verbis: *Debeo sequi probabiliorem per te: sed pars quæ docet licere sequi minus probabilem*, *est* pro-

probabilior, cum sit omnium fere Theologorum contra paucos; ergo debeo illam sequi. Certe possum, quia possum id quod debeo.

Cui argumentum respondemus negando minorem, scilicet negamus partem quæ docet licere sequi opinionem minus probabilem, esse probabiliorem; siquidem, ut manifeste constat ex probationibus superius adductis, hæc nostra sententia quæ docet non esse licitum sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, est longe altera probabilior, utpote quæ pluribus & validioribus innititur fundamentis, tum ex ipsa ratione, tum ex auctoritate & Patrum & summorum Pontificum & Theologorum petitis.

Objicies: Subditus & licite potest, & ex officio tenetur sequi opinionem minus probabilem, cum nempe Superiori obtemperat; persæpe enim contingit ut aliquid præcipiat Superior quod subdito ex probabiliori sententia apparet illicitum: sit enim, v.g. Religiosus qui ex propria scientia & opinione sibi probabiliori putet licitum non esse in die festo laborare per duas horas, tenetur tamen Superiori assensum præbere judicanti licitum esse laborare in die festo per duas horas, & revera ei obtemperare: Siquidem ea certa est in moribus atque indubitata regula teneri subditum obedire legitimo Superiori, in iis saltem rebus in quibus manifeste non præcipitur aliquid illicitum; id inter cæteros Patres aperte docet S. Bernardus lib. de præcepto & disp. cap. 9. *Sive enim Deus*, inquit, *sive homo Vicarius Dei mandatum quodcunque tradiderit; pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non præcipit homo... Nam de præpositis certum tenemus ipsius veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos, (Qui vos spernit, me spernit)..... Quamobrem quicquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus. Quid enim interest, utrum per se an per suos ministros, sive homines, sive Angelos hominibus innotescat suum placitum Deus? Sed homines, inquit, facile falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda & in præcipienda fallere possunt. Sed enim quid hoc refert tua cui conscius non es? præsertim cum teneas de Scripturis (quia labia Sacerdotis custodiunt scientiam & legem ex ore ejus requirunt, quia Angelus Domini exercituum est) Requirunt, dixerim, legem, non quam vel authentica ulla Scriptura tradiderit, vel ratio manifesta probaverit (de hujusmodi quippe nec præceptor expectandus nec prohibitor auscultandus est) sed quod ita latere aut obscurum esse cognoscitur, ut in dubium venire possit, utrumnam Deus sic an aliter forte velit, si non de labiis custodientibus scientiam, & ex ore Angeli Domini exercituum certum reddatur. A quo denique alio divina consilia requirentur quam ab illo cui credita est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.* Igitur interdum homo licite potest sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

Dist. ant. Subditus & licite potest, & ex officio tenetur sequi opinionem minus probabilem, cum Superiori obtemperat, in sensu diviso, hoc est, si opinio quæ visa est subdito minus probabilis, ipsi post acceptum a Superiore præceptum appareat probabilior, C. in sensu composito, si nempe hæc opinio etiam post præceptum Superioris adhuc judicetur a subdito minus probabilis, opposita vero probabilior, N. Scilicet contingit nec raro, ut quæ opinio erat minus probabilis subdito ante Superioris præceptum, fiat postea & consequenter ad illius præceptum probabilior, quia nimirum auctoritas Superioris qui vices Dei tenet erga subditum, sufficienter ipsum movet ex regulis obedientiæ

tiæ ad judicandum id esse licitum, quod antea judicabatur illicitum; quo quidem in casu poterit subditus sequi opinionem minus probabilem, hoc est, quæ erat minus probabilis ante præceptum Superioris, sed inde neutiquam sequitur subditum sequi posse opinionem minus probabilem ex judicio practico cognitam ut minus probabilem relicta probabiliori, hoc est, retinendo opinionem suam ac judicium quo probabilius existimabat rem illam esse contra præceptum divinum; sic enim certissime peccaret subditus agendo contra conscientiam propriam.

Quamobrem cum a Superiori aliquid præcipitur subdito, quod isti verisimilius apparet illicitum; vel istud illi certo & manifeste constat malum esse & legi contrarium, vel solummodo ex aliqua opinione id judicat, ut vulgo accidit, cum in dubia quadam materia diffident inter se Doctores Catholici; si primum, profecto Superiori non tenetur obedire, ut fatentur omnes; si secundum, tenetur subditus obedire Superiori, sed & simul debet deponere judicium quo judicabat rem illam esse malam, idque propter auctoritatem Superioris, cujus sequi debet mentem & judicium præsumens eum recta præcipere, qui nempe, ut ait S. Bernardus loco mox citato, vices Dei gerit in suo regimine. Unde sequitur subditum eatenus non sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori; quandoquidem opinio, quæ ante præceptum Superioris erat minus probabilis, evadit postea probabilior.

Atque adeo verum est istam objectionem ab adversariis perperam nobis obtrudi, ut contra in eorum sententiam manifeste labefactetur obedientia Superioribus debita; siquidem subditus hac Probabilistarum doctrina imbutus non tenebitur obedire Superiori præcipienti rem, de qua extant contrariæ opiniones probabiles, quia nempe in eorum principiis potest alterutram opinionem tuto sequi, utpote quæ sit absolute & simpliciter probabilis.

Objicies: Potest Confessarius contra propriam opinionem absolvere pœnitentem detentum opinione probabili, quam ipse Confessarius minus probabilem judicat; tunc, inquam, potest ac debet prudenter Confessarius propriam opinionem contemnere & conformare se opinioni pœnitentis quam novit esse graviorum Doctorum sententiam; id aperte docent Adrianus Tract. de Confess. q. 5. dub. 7. Navarrus in Manuali cap. 26. Sotus in 4. dist. 18. q. 2. art. 5. Victoria in Summa de Confess. num. 177. & alii. Et ratio est quia injustum foret, v. g. in Confessario, si peculiari opinione credens aliquem contractum esse illicitum, pœnitenti denegaret absolutionem, eo quod vellet ejusmodi contractum inire, quem ipse pœnitens existimaret esse licitum secundum opinionem longe probabiliorem, nimirum ob auctoritatem Doctorum manifeste præponderantem auctoritati Confessarii, & propter rationes quæ citra præoccupatum judicium ei visæ sunt urgentiores. Adde quod si in illo casu pœnitenti absolutionem deneget Confessarius, necesse erit ut pœnitens agat secundum opinionem minus probabilem, videlicet secundum opinionem quæ dictat illicitum esse præfatum contractum; unde sequitur hominem posse licite sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori.

Respondeo negando majorem, & dico Confessarium nec licite posse nec debere pœnitenti absolutionem dare contra propriam opinionem; tum quia generatim loquendo nemo potest agere propria reclamante conscientia; sed in illo casu ageret Confessarius propria reclamante conscientia, opinionem enim pœnitentis suæ contrariam sequeretur; tum quia Sacerdos tunc agit ut Judex; abso-

absolutio est adinstar actus judicialis quo a Sacerdote velut a Judice sententia pronuntiatur: Atqui Judex non debet proferre sententiam juxta opinionem minus probabilem relicta probabiliori; tunc enim ageret secundum opinionem quam judicaret esse falsam, ut ostendimus; igitur licite non potest Confessarius contra propriam opinionem absolvere pœnitentem utentem opinione probabili, quam ipse Confessarius judicat minus probabilem.

Ex iis porro omnibus abunde demonstratis nonnulla consectaria manifeste colligi possunt.

Ac primo quidem sequitur nunquam esse licitum homini sequi in praxi sententiam quantumvis censeatur maxime probabilis, quatenus multis innititur rationibus & gravissimorum Doctorum auctoritate, statim atque opposita probabilior est, quia nempe huc recurrunt momenta omnia quæ fuse a nobis deducta sunt; scilicet in illa hypothesi operans deliberate faceret rem malam & illicitam; in hoc suo operandi modo imprudenter omnino se gereret; manifeste ageret contra conscientiam & judicium practicum evidenter dictans esse prohibitam; humano modo & quantum posse veritatem non inquireret, non sectaretur, & cætera id genus.

Colligitur secundo quid homini agendum sit, cum ipsi proponuntur duæ opiniones contrariæ æque probabiles.

1. Enim certum est intellectum necessario manere dubium in ejusmodi occursu duarum opinionum inter se oppositarum æque probabilium, ut aperte docet S. Thomas quæst. 14. de verit. art. 1. his verbis: *Quandoque intellectus noster non inclinatur magis ad unum quam ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habemus; propter apparentem æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, & ista est dubitantis dispositio qui fluctuat inter duas partes contradictionis*. Et ratio est quia nequidem ex imperio voluntatis intellectus assentiri potest uni parti potius quam alteri, quando una pars non est verior altera; intellectus enim nullam habet aliam rationem sui assensus motivam quam veritatem ipsi apparentem: Sed quando proponuntur duæ opiniones contrariæ æquæ probabiles, una non apparet verior altera, ut per se patet; necesse est igitur intellectum manere dubium in occursu duarum opinionum æque probabilium.

2. Cum ex illis duabus opinionibus oppositis æque probabilibus una est rigida, favens præcepto, & affirmans aliquid non esse licitum, altera vero benigna indulgens libertati, & affirmans aliquid esse licitum, dico intellectum tunc assentiri non posse opinioni benignæ, quia nemo potest eligere opinionem in praxi, nisi formato prius judicio practico quo judicet licite se posse talem actionem exercere; ut enim ait Apostolus ad Rom. 8. *Quod non est ex fide*, id est, quod non est secundum dictamen conscientiæ, *peccatum est*: Atqui homo in occursu duarum opinionum æque probabilium, sincere & judicio practico judicare non potest sibi licitum esse ejusmodi actionem exercere; ergo in occursu duarum opinionum æque probabilium in praxi eligere non potest opinionem benignam.

Quapropter quivis saluti suæ consulens in præfato casu constitutus debet in praxi agere secundum opinionem rigidam, quæ affirmat rem esse illicitam, relicta benigniori. Siquidem juxta constantem Juris regulam traditam in cap. *Ad audientiam*, & cap. *Significasti* de homicidio, & cap. *Juvenis* de Sponsalibus, *in dubiis tutior pars eligenda*: atqui in concursu duarum opinionum æque probabilium, in dubio proprie suspensus manet intellectus; aliunde vero pars rigidior quæ favet præcepto contra libertatem, & quæ affirmat rem es-

se

ſe illicitam, eſt longe tutior altera benigniori quæ indulget libertati, & affirmat rem eſſe licitam; Igitur in concurſu duarum opinionum æque probabilium homo tenetur ſequi opinionem rigidam ſpreta benigniori.

Colligitur tertio quam falſum & in moribus periculoſum ſit eorum ſyſtema, qui contendunt aliquam opinionem libertati faventem contra præceptum eſſe *probabilem*, adeoque tutam in praxi, ſtatim atque unius tantum Doctoris ſuffragio innititur, quantumvis oppoſita longe plurium teſtimonio munita ſit, præterquamquod enim homo in illo caſu imprudenter & temere agit, ſequendo opinionem neutiquam probabilem, ut non ſemel dictum eſt; inſuper conſequens eſt infinitas prope approbari & introduci laxitates tanquam licitas, quæ tamen vel nominari non poſſunt inter Chriſtianos: id omne ſcilicet licitum erit & tutum in praxi, quod unus tenuit Caſuiſta; poterit quivis mortem patris exoptare ad percipiendam ejus hæreditatem; poterit actor aut reus occidere Judicem ſi ab eo iniquam timeat ſententiam; poterit Judex in cauſa ſibi dubia & ancipiti ab uno ex litigantibus pecuniam accipere, & cætera id genus vel longe monſtroſiora quæ ab uno aut altero e Caſuiſtis tradita ſunt. Atque non modo unius Doctoris ſuffragium non ſufficit ad reddendam aliquam opinionem probabilem; ſed nec ſatis eſt, ſi eadem opinio quatuor, ſex, decem vel viginti Doctorum calculo munita ſit, quando oppoſita vel majori teſtium numero, vel urgentioribus ſtabilitur momentis; quia nempe in his noſtris principiis opinio, quæcumque tandem illa ſit, deſinit eſſe probabilis, cum alia concurrit oppoſita, quæ operanti apparet probabilior.

An liceat aliquando operari ſecundum opinionem probabilem.

HActenus atque, ut puto, invicte demonſtratum eſt nemini licitum eſſe ſequi in praxi opinionem minus probabilem in conflictu probabilioris; & in hoc falſa mitiorum Caſuiſtarum ſeu Probabiliſtarum principia valide confutavimus; ſed ne quis nos plus æquo rigidæ perperam ſententiæ inſimulet, oſtendemus id non ita accipiendum eſſe, quaſi non liceat aliquando operari ſecundum opinionem mere probabilem, & requiratur ut operans certo & firmo judicio omnem excludente formidinem judicet actionem eſſe honeſtam.

Extremam hanc ſententiam & laxitatibus in materia probabilitatis e diametro oppoſitam tradiderunt ſuperiori ſæculo nonnulli recentiores, qui quidem in mitiores Probabiliſtas crude nimis & acerbe invecti docuerunt ad ſecuritatem conſcientiæ non ſufficere ullam opinionem probabilem; ita Joannes Sinnichius libro cui titulus *Saul ex-Rex*, ubi diſerte ſcribit *opinari nunquamnon vitioſum eſſe, nunquamnon inordinatum, nunquamnon naturæ rationali diſſentaneum ac malum ... Non licet*, inquit, *ſequi opinionem vel inter probabiles probabiliſſimam*.

Idem ſenſit Willelmus Wendrokius in notis ad Epiſtolam quintam e Provincialibus, ubi generaliter pronuntiat eum certiſſime peccare qui contra veram opinionem agit, tametſi eam probabilem & oppoſita probabiliorem exiſtimet; hanc doctrinam duplici potiſſimum fulcit fundamento, ſcilicet quia quicquid contra legem Dei eſt, peccatum eſt, etiamſi ignoretur eſſe contra legem, & quia ad honeſtatem actionis requiritur, ut operans judicio certo non probabili tantum judicet illam eſſe legi conformem. Sed quia primum iſtius ſeverioris, ut puto, ſententiæ fundamen-

mentum paulo post examinaturi sumus, ubi de ignorantia invincibili & voluntaria instituemus controversiam; nunc paucis de posteriori dicemus, missa in deliberationem quæstione, an scilicet ad honestatem actionis sufficiat ut pars quæ eligitur ab operante, appareat ipsi probabiliter vera, & opposita probabilior, vel contra requiratur judicium certum ab omni formidine liberum, &, ut ajunt, mathematica & perfecta certitudo, qua sciat actionem esse honestam & legi conformem.

Conclusio.

Ut quis licite operetur & sine peccato non requiritur ut perfectam certitudinem habeat de veritate sententiæ quam sequitur; sufficit certitudo moralis, adeoque potest in securitate conscientiæ sequi opinionem mere probabilem, modo sit opposita probabilior, post accuratam & diligentem veritatis inquisitionem.

Id primum manifeste innuunt Scripturæ sacræ Deuteronomii 17. Judaico populo præcipit Deus, ut Judicum & Sacerdotum sententiam sequatur in dubiis & arduis: *Si difficile & ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & Judicum inter portas tuas videris verba variari; surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus: Veniesque ad Sacerdotes Levitici generis, & ad Judicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis qui judicabunt tibi judicii veritatem. Et facies quandocumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum.* Porro certum non est hunc locum accipi debere de supremo Ecclesiæ Tribunali, sed intelligi facile potest de privatis Sacerdotibus quorum judicium non est omnino infallibile; quod tamen quivis non modo potest, sed & ex mandato Dei tenetur sequi.

Favet præterea quod passim in iisdem Scripturis legitur aut parum aut nihil oneris esse in observatione legis Evangelicæ, Matth. 11. cap. *Jugum meum suave est, & onus meum leve;* & I. Joan. 5. *Mandata ejus gravia non sunt.* Sed si homo non posset operari secundum opinionem probabilem, nec sufficeret certitudo moralis de honestate actionis, profecto humeris hominum imponeretur onus quod portare non possent, quia non nisi raro occurrit inter agendum in moralibus ejusmodi certitudo mathematica; ergo licitum est sequi opinionem mere probabilem, si post diligentem veritatis inquisitionem appareat operanti verisimilior quam opposita.

Eandem sententiam ultro amplexi sunt celeberrimi Theologi & Casuistæ inhærentes hac in parte vestigiis Sanctorum Patrum, ita D. Thomas 2. 2. q. 70. art. 2. in corpore articuli probat duorum vel trium testium assertionem in omni judicio sufficere: *Respondeo dicendum*, inquit, *quod secundum Philosophum in primo Ethicorum, certitudo non est similiter quærenda in omni materia; in actibus enim humanis, super quibus constituuntur judicia & exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa eo quod sunt circa contingentia & variabilia: Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ ut in pluribus veritatem attingat, & si in paucioribus a veritate deficiat. Est autem probabile quod magis veritatem contineat dictum multorum quam dictum unius.* Idem quodlibeto 8. art. 13 *Si aliquis*, inquit, *adhibens diligentiam, inquirens an habere plures præbendas sit licitum, nec invenit aliquid quod ipsum moveat ad hoc quod sit illicitum, videtur quod sine peccato plures possit habere præbendas.* Quæ verba, quoniam apertissima sunt, nulla egent explicatione.

Idem

Idem docet illustrissimus Gersonius Academiæ Parisiensis Cancellarius Tractatu de Præparatione ad Missam, Consid. 3. his verbis: *Si quis opposuerit quod dubitans de aliquo an sit illicitum, & stante dubio illud agens peccat, quia discrimini se scienter objicit. Respondeo cum Altissiodorensi regulam hanc magistralem intelligendam esse de dubio tali quod est vehemens, & magis aut saltem æque inducit mentem credere quod est mortaliter illicitum, sicut quod est licitum: Secus est, ubi mens plus inclinatur & judicat quod est licitum quam illicitum; quamvis non habeat usquequaque certitudinem evidentem aut fixam, quia nec hoc ipsum requiritur*. Ex quo loco perspicuum est idem sensisse Guillelmum Altissiodorensem Episcopum.

Et rursus Gersonius idem part. 2. de Contrac. propos. 13. *Probabilis certitudo*, inquit, *sufficit in moralibus, ut non exponat se quis periculo, ut dicunt Doctores de celebrante Missam & similibus, ubi requiritur status gratiæ, quod sufficit probabilis conjectura; quia certitudo alia sine revelatione non habetur, prout in moralibus dicit Aristoteles, sumendam esse certitudinem grosse & figuraliter, quæ certitudo non removet in una parte omnem probabilitatem, vel opinionem alterius partis, licet magis declinet ad istam vel ad aliam, quod sufficit*. Ex quibus sequitur non requiri perfectam certitudinem, vel ut ait Cancellarius, usquequaque evidentem aut fixam, qua cognoscatur quid liceat necne, sed in securitate conscientiæ sufficere certitudinem moralem.

Sequitur S. Antoninus Archiepiscopus Florentinus qui eadem pene verba Gersonii exscribit part. 1. Summæ tit. 3. cap. 10. *Notandum*, inquit, *secundum Cancellarium quod certitudo quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjectura. Et pro hujus declaratione sciendum quod triplex est certitudo, una supernaturalis, alia naturalis, tertia civilis seu moralis. tertia certitudo scilicet moralis tangitur una cum præcedenti in principio Ethicorum; ubi dicitur quod disciplinati est in unaquaque re certitudinem quærere juxta exigentiam materiæ: æque enim vitiosum est persuadentem quærere mathematicum, & moralem demonstrantem. Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuralibus magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus. Dicitur autem probabile quod pluribus & maxime sapientibus apparet verum. Ex his igitur sequitur quod in humanis agibilibus quæ tantam habent varietatem, teste Aristotele & experientia, sufficit talis certitudo quæ non semper scrupulos omnes abjiciat, sed sufficit ut contemnat seu superet eos. Ad quod etiam optime facit illud Leonis Papæ dicentis, in his quæ dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis Sanctorum Patrum invenitur adversum, dist. 14. cap. Sicut quædam. Ista autem certitudo moralis colligitur ex uno trium modorum, videlicet ex alterius auctoritate; quod pertinet ad incipientes, qui scilicet erudiuntur per alios in doctrinis; & addiscunt, & obediunt, juxta illud Deuter. 14. (Interroga patrem tuum & annuntiabit.) Secundus modus est ex propria eruditione quod congruit proficientibus studendo in Scripturis, juxta illud Proverb. 27. (Stude sapientiæ, Fili mi) Tertius modus ex circumspectione circunstantiarum; & hoc quoad perfectos*. Quibus sane nihil ad rem nostram illustrius afferri potest. Mitto cæteros recentiores qui sententiæ divi Thomæ hac in parte ultro astipulati sunt.

Atque ad hujus veritatis confirmationem accedit indubitata hæc & inconcussa juris regula, *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*. Inde enim manifeste sequitur id absolute permitti ut lici-

licitum quod pro vero habetur, quod vero similius apparet omnibus mature consideratis & post diligentem veritatis inquisitionem *in obscuris*, adeoque quando perfecta certitudine omnem excludente formidinem non cognoscitur quid sit agendum, quid eligendum, ut scribit Fagnanus jam citatus in suo Tractatu de usu opinionum probabilium ad caput *Ne imitaris*.

Insuper Alexander VIII. Papa anno 1690. 7. Decembris in Congregatione generali sanctæ Romanæ & universalis Inquisitionis damnavit unam ac triginta propositiones, *tanquam temerarias*, *scandalosas*, *& male sonantes*, *injuriosas*, *hæresi proximas*, *hæresim sapientes*, *erroneas*, *schismaticas & hæreticas respective*, quarum tertia ordine est ista: *Non licet sequi opinionem probabilem vel inter probabiles probabilissimam*. Unde sequitur manifeste ex Decreto Alexandri VIII. posse quemvis in praxi & in securitate conscientiæ sequi opinionem mere probabilem, modo sit opposita probabilior, adeoque non requiri perfectam certitudinem vel evidentiam veritatis, quæ sit extra omnem formidinem posita, ut volunt adversarii.

Nec est quod dicatur legitime non inferri ex illius propositionis condemnatione, posse hominem aliquando sequi sententiam faventem libertati adversus legem, quamvis non sit omnino certus de ipsius veritate; in quantum hæc propositio: *Non licet sequi opinionem probabilem vel inter probabiles probabilissimam*, damnata a summo Pontifice non exprimit opinionem minus tutam vel faventem libertati contra legem; proindeque satis esse, si ex illa censura colligatur hæc affirmativa propositio, *licitum est sequi opinionem probabilissimam quando non pugnat contra legem*. Sed nihilominus ego quidem existimo ex illa summi Pontificis censura recte colligi licitum esse sequi omnem opinionem mere probabilem; quo sensu id propugnamus, hoc est, licet certo perfecta certitudine non cognoscatur ejusmodi opinionem esse legi conformem, 1. Quia præfata propositio accipi debet in sensu obvio & naturali; sed sensus obvius & naturalis hujus propositionis condemnatæ, *Non licet sequi opinionem probabilem vel inter probabiles probabilissimam*, manifeste indicat requiri in omnibus actibus humanis certitudinem & evidentiam de honestate actionis, ut per se patet; ergo summus Pontifex hoc sensu censura notavit istam propositionem; 2. Nihil opus erat ut Alexander VIII. declararet licitum esse sequi opinionem probabilissimam, *quando non pugnat contra legem*. Siquidem istud nemo unquam revocavit in dubium; unde præfata censura fuisset omnino inutilis.

Denique & hæc nostra sententia nonnullis rationibus efficacissimis confirmamari potest.

Prima ratio est, quia potest quivis tuta conscientia facere quod prudenter judicat esse licitum; prudentia quippe in Moralibus est prima honestatis regula, quæ vera cum ratione dictat quid sit agendum, quidve fugiendum. Sed qui sequitur opinionem probabilem quam aperte videt opposita probabiliorem, tametsi certo perfecta certitudine non cognoscat illam esse veram & legi conformem, in illo tamen casu agit prudenter, & prudenter judicat actionem esse licitam; tunc enim prudenter judicat operans aliquam actionem esse licitam, quando post sinceram & accuratam veritatis inquisitionem fortiora & urgentiora ipsi suppetunt momenta ad judicandum illam esse licitam, quam ad judicandum esse illicitam: Atqui in ista hypothesi fortiora & urgentiora operanti suppetunt momenta ad judicandum actionem esse licitam, quam ad judicandum illam esse illicitam; ex hypothesi enim opinio quæ dictat rem esse licitam, est probabi-

babilior opposita quæ minus est probabilis, & quam operans tunc prudenter contemnere potest, quia comparata cum probabiliori nullius est ponderis; & operans in iisdem videtur positus circunstantiis ac si unica ipsi proponeretur opinio probabilis; ergo prudenter judicare potest ejusmodi actionem esse licitam, adeoque licite sequi potest opinionem mere probabilem.

Secunda ratio est, quia, ut jam diximus, non tenetur homo semper sequi opinionem tutiorem, cum nempe opposita ipsi apparet probabilior, aliter enim qui commisit peccatum mortale, teneretur statim illud in Sacramento Pœnitentiæ confiteri, istud enim longe tutius est; similiter nemo poterit licite plura Beneficia Ecclesiastica simul possidere etiam cum dispensatione summi Pontificis, tutius est enim unicum retinere, & cætera id genus: Atqui, *si non* licet homini sequi opinionem mere probabilem, donec certus sit perfecta certitudine de veritate istius opinionis, profecto tenetur semper sequi partem tutiorem, nec potest sequi minus tutam, tametsi opposita probabiliorem; plerumque enim homo non est certus ejusmodi certitudine perfecta omnem excludente formidinem de veritate sententiæ benignioris & minus tutæ; ergo licite & tuta conscientia sequi possumus in praxi opinionem mere probabilem, modo sit opposita probabilior.

Tertia ratio est, quia sententia adversariorum secum affert onus nimis grave & supra hominum fragilitatem longe positum; in controversiis enim moralibus, in quibus plerumque diffident inter se Doctores, difficillimum est ac pene impossibile veritatem certo & evidenter cognoscere ea certitudine quæ nullam relinquat in mente formidinem, quia nempe pro utraque parte vicissim militant & validissimæ rationes & plurimorum Doctorum suffragia; quo fit ut nisi liceat in illo ca u eligere quod probabilius est, onus imponatur hominibus quod portare non possunt, nec unquam in tuto sit conscientia, certitudinem quæritans & non inveniens, quod valde improbavit olim clarissimus noster Gersonius lib. 4. de Vita spirituali lect. 4. coroll. 10. ubi ait *nimiam in opinionibus rigiditatem plus fidelium animabus nocere quam prodesse*.

Quarta denique ratio est, quia in illa sententia inutile omnino redditur studium Theologiæ moralis, frustra in legendis & examinandis cum Patrum tum recentiorum Casuistarum placitis insudant Doctores: raro enim argumenta poterunt afferre quæ omnibus videri possint certissima & demonstrativa; quapropter in usu positum est apud Casuistas, ut interrogati an aliquid sit licitum vel illicitum, respondeant non semper quod certissimum est, sed quod verisimillimum ipsis apparet post accuratam & diligentem veritatis inquisitionem. Unde persæpe definiunt licitum esse sequi sententiam minus tutam, quando auctoritate & ratione apparet probabilior, tametsi non sit certa perfecta certitudine, omnem excludente formidinem. Præterea hoc ipso omnis consultatio de re controversa est plane inutilis; qui enim Doctores consulit, v. g. an contractus aliquis sit licitus, necne; novit plerumque diffidere super ea re Doctorum sententias, nec prudenter sperare potest fore ut certa sibi reddatur alterutra opinio; unde non quærit, quid absolute certum sit nullo superstite scrupulo, sed quid verisimilius sit; igitur in actibus humanis requiritur non ejusmodi certitudo perfecta, &, ut aiunt, mathematica, sed sufficit certitudo moralis.

Objicies: S. Augustinus lib. 6. de Utilitate credendi cap. 11. docet omnem opinionem esse vitiosam: *Tria sunt*, inquit, *velut finitima sibimet in animis homi-*

hominum distinctione dignissima intelligere, credere, opinari: quæ si per se ipsa considerentur, primum semper sine vitio est, secundum aliquando cum vitio, tertium nunquam sine vitio, & paulo post: *Quod intelligimus igitur, debemus rationi: quod credimus, auctoritati: quod opinamur, errori:* Ergo nemini licet operari qui perfectam non habeat scientiam de veritate sententiæ quam sequitur; nec sufficit certitudo moralis quæ nonnisi ad opinionem pertinet.

Dist. ant. Sanctus Augustinus docet omnem opinionem esse vitiosam, si opinio sumatur in malam partem pro errore, C. si sumatur in bonam partem, pro assensu probabili, N. scilicet aliquando apud Augustinum, ut & apud Academicos opinio sumebatur in malam partem, pro eo animi habitu quo quis fallacibus & probabilibus tantum rationibus firmum omnino & formidinis expertem assensum præbet & sic scire se putat quod revera nesciat; quo sensu constat opinionem ab Academicis accipi solitam. Atque non alio sensu vocem *opinionis* usurpatam a Sancto Augustino perspicuum est ex eodem loco, *opinari*, inquit, *duas ob res turpissimum est, quod & discere non potest, qui sibi jam se scire persuasit, si modo illud disci potest, & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est*. Ubi nempe *opinari est* cum te scire putas quod revera nescias. Paulo ante dixerat: *Tria sunt hominum genera profecto improbanda ac detestanda: Unum est opinantium, id est, eorum qui se arbitrantur scire quod nesciunt*. Quæ scilicet opinantium temeritas eo nomine culpari debet, quod ab inquirenda veritate homines certo retrahit. Verum in præfatis locis *opinionem* non accipit Augustinus ad sensum Scholasticorum pro assensu imbecillo seu minus firmo qui ortus sit ex probabilibus tantum momentis; is enim capite sequenti docet debere nos in humana societate credere quæ sciri non posse confitemur: *Quæro enim*, inquit, *si quod nescitur credendum non est, quomodo serviant parentibus liberi, eosque mutua pietate diligant, quos parentes suos esse non credant ...... credimus tamen & sine ulla dubitatione credimus quod sciri non posse confitemur ...... multa possunt afferri quibus ostendatur nihil omnino humanæ societatis incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non possumus tenere perceptum*.

Objicies: Ille peccat qui actionem suam regulæ ambiguæ committit: *In hoc enim exponitur periculo peccandi*, inquit Cajetanus in summula sua, verbo, opinione uti, *& si de peccato mortali agitur, constat esse peccatum mortale, scienter faciens operationem dubiam, an sit mortalis: Quoniam talis operans maluit implere voluntatem suam tali opere, etiamsi sit mortale, quam abstinere ab illo, ac proinde præfert divinæ amicitiæ opus illud non curando, si contingat perdere divinam amicitiam ex illo*. Sed qui sequitur opinionem mere probabilem, non certus absolute de veritate hujus opinionis, actionem suam committit regulæ ambiguæ, quia opinio semper admixtam habet aliquam dubitationem de malitia operis; ergo peccat qui sequitur opinionem mere probabilem; proindeque ad honestatem actionis perfecta & mathematica requiritur certitudo.

Dist. min. qui sequitur opinionem mere probabilem, quæ sit plane dubia & incerta, tunc actionem suam regulæ ambiguæ committit, C. si ejusmodi opinio non sit omnino dubia & incerta, N. scilicet opinio quæ perfectæ certitudini opponitur, duplex esse intelligitur, alia quæ imperfecta est & hominem reddit valde dubium & incertum, ut quando vel nihil vel parum est opposita probabilior; tunc enim, ut supra diximus, intellectus manet dubius & anceps inter duas sen-

ten-

tentias, plane nescius examinatis utriusque partis rationibus & momentis quid sit agendum, quidve fugiendum; alia autem est opinio quæ longe magis est perfecta, quatenus assensum non quidem scientificum, sed tamen fixum & determinatum secum importat, ut quando est opposita longe probabilior. Cum porro dicimus hominem tuta conscientia sequi *posse* opinionem mere proba*bilem*, id intelligimus de opinione posteriori sensu accepta, quæ nempe nullam ambiguitatem, hæsitationem & dubitationem de malitia operis habet admixtam, quod quidem dubio procul evenit, quotiescunque operans videt momenta longe fortiora, & majorem stare auctoritatem pro una parte quam pro alia, quia propter hunc insignem probabilitatis excessum parti verisimiliori adhæret fixo quidem & determinato assensu, non scientifico quidem, sed proprie opinativo, non omnem excludente formidinem, sed omnem dubitationem & hæsitationem.

Scilicet ut optime observat Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 62. cap. 5. dubitatio & formido confundi non debent: *Dubitare enim & hæsitare est perdere intellectum in utramque partem contradictionis, & nulli illarum determinate assensum præbere, quia in nulla illarum apparet convenientia prædicati cum objecto, cum hac autem hæsitatione non licet operari. Formido vero unius partis non excludit assensum determinatum alterius, sed formido in eo tantum posita est, ut aliquis per actum reflexum judicet, rationes illius partis cujus habet assensum, non esse evidentes, sed tantum probabiles: & ideo putet fieri posse ut reipsa pars opposita vera sit, cum tamen rationes id non ostendant. Cum igitur hac formido etiam expressa unius partis non excludat assensum determinatum alterius partis, & cum quovis assensu probabili, qui non attingit evidentiam, formido esse possit; sequitur cum hac formidine posse quemlibet operari.* Ex quibus perspicuum est eum regulæ ambiguæ suam actionem semper non committere qui secundum opinionem probabilem operatur, quia scilicet opinio nullam plerumque includit dubitationem de malitia operis; sed solummodo aliquam formidinem, hoc est actum quemdam mentis reflexum, quo judicet rationes quæ pro ejusmodi sententia militant, non esse invictas, nec perfectam ingenerare certitudinem, qualis obtinetur vel per fidem divinam, vel per demonstrationem; hic enim assensus quantumvis opinativus, est tamen fixus & determinatus.

Idem aperte sensit D. Thomas, ut colligitur ex loco jam citato ex quodlib. 8. art. 13. ubi sic loquitur: *Tunc distinguendum est quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic iterum peccat contra conscientiam faciens, quamvis non contra legem; aut non habet conscientiam de contrario, sed certitudinem, sed tamen in quandam dubitationem inducitur contrarietate opinionum; & sic si manente dubitatione plures Præbendas habet, periculo se committit; & sic procul dubio peccat, utpote magis amans Beneficium temporale quam propriam salutem; aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, & sic non committit se discrimini nec peccat.* Ubi manifeste scribit S. Doctor hominem aliquando ex contrarietate opinionum in dubitationem induci, aliquando vero non induci, & peccare quando agit dubitando, non peccare autem quando citra ullam dubitationem operatur.

Atque in hunc plane sensum intelligi debere Cajetanum satis ipse indicat verbis sequentibus: *Et hoc*, inquit, *intellige de opinione proprie dicta quæ est cum formidine alterius partis; non enim propterea aliquid opinione tenetur, quia diversi auctores contraria sentiunt; quoniam cum hujusmodi contrarietate stat*, quod

quod una pars sit ratione sufficiente ad moralem certitudinem fulta, & jam non est opinio apud capientes rationem illam. Sed quia nesciunt multi discernere inter certitudinem moralem & mathematicam, omnia quodammodo locant sub opinionibus. Ubi Cajetanus postulat tantum ad honestatem actionis certitudinem moralem, non mathematicam; adeoque excludit solum opinionem quæ ambiguitatem & dubitationem de malitia operis admixtam habeat; siquidem altera species opinionis quæ probabilissima est, aut saltem opposita longe probabilior, certitudinem moralem secum importat.

Cajetano consentiunt Doctor Navarrus in Comment. ad cap. *Si quis autem*, de Pœnit. dist. 7. coroll. 10 his verbis: *Inferimus eum non peccare ratione dubietatis qui de duabus opinionibus alteram eligit, eo quod bona fide credit esse veram, hujusmodi enim homini res illa non dubia est. Nam dubitare dicitur ille, cujus animus se applicat ad diversa & neutrum eligit*. S. Antoninus loco superius citato; Gabriel in 4. dist. 16. qu. 3. art. 1. ubi refert verba Gersonii a nobis jam adducta; item Fagnanus plerosque alios hac in parte secutus Canonistas, quos laudat in hoc suo Tractatu de opinionum probabilitate, & cæteri pene omnes Theologi & Canonistæ.

Instabis: Tunc homo inter agendum vere dubitat & fluctuat, quando adjunctam habet suspicionem partis oppositæ: sed qui sequitur unam partem faventem libertati contra præceptum, operans ex judicio mere opinativo, tunc adjunctam habet suspicionem partis oppositæ; qui judicat, v. g. judicio mere opinativo aliquem contractum esse licitum, quando illicitum esse innuere videtur lex ipsa, & docent multi gravissimi Doctores; tunc certe patitur aliquem scrupulum & suspicionem partis oppositæ; quantumvis enim judicet secundum opinionem probabiliorem contractum esse licitum, simul tamen judicat illum *forsitan* esse illicitum, quod est dubitantis & fluctuantis. Neminem porro licite operari posse in tali circunstantia constat inter omnes; qui enim ejusmodi scrupulosa & formidolosa conscientia laborat, prudenter judicare non potest rem illam esse licitam, quæ nempe gravibus fundamentis existimatur illicita, unde prius deponere debet scrupulum, ut certus sit de honestate actionis; ergo qui sequitur opinionem mere probabilem, vere dubitat de honestate suæ actionis

Nego min. Si nempe id intelligatur de opinione quæ sit opposita probabilior, ejusque momenta sint oppositæ momentis urgentiora, ut movere possint virum prudentem, quemadmodum contingit in præsenti casu, quo nempe exulat omnis dubitatio, omnis partis oppositæ suspicio, quia dubitatio proprie solum reperitur quandiu intellectus plane anceps nescit quam partem eligat; dubitatio enim importat suspensionem judicii: *Dubitare*, inquit Navarrus, *dicitur ille cujus animus se applicat ad diversa & neutrum eligit*. Sed in hoc casu qui sequitur opinionem mere probabilem, dubius non est quam partem amplectatur, neutram eligens; fixo enim & determinato judicio sequitur eam partem quæ ob momenta validiora ipsi apparet probabilior, idque judicat prudenter, non temere, ut a nobis ostensum est; Igitur, &c.

Quocirca qui sic operatur ex judicio opinativo, neutiquam dicit *forsitan* esse illicitum quod judicat ex opinione probabiliori esse licitum, hoc enim esset dubitantis; sed certo certitudine saltem morali affirmat rem esse licitam; ita ut apprehendat solum rationes quasdam leves quæ militant pro inhonestate actionis, quas rationes prudenter contemnit formans conscientiam rectam de

de honestate actionis ; unde sequitur rem proprie non esse dubiam, adeoque licitum esse operari in tali circunstantia ; ut enim ait S. Antoninus loco jam citato : *Qui agit scienter id de quo dubitat esse mortale permanente dubitatione peccat mortaliter, etiamsi illud in se non esset mortale sumendo strictè & proprie dubitationem . . . . . Sed si dubitet leviter quis & per modum scrupuli, sicut dubitat vel formidat habens opinionem de aliquo, quia ita inhæret ipsi sententiæ, ut formidet de opposito : sic agendo contra tale dubium non peccat, dum adhæret opinioni alicujus Doctoris, & habet rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita opinione, etiamsi opinio quam tenet non esset vera*.

De voluntate morali.

VOluntas est facultas animæ rationalis per quam fertur in bonum vel malum ex prævia cognitione intellectus. Dicitur aliter appetitus rationalis seu spiritalis, quia pro objecto habet bonum spiritale, ut distinguatur ab appetitu materiali & sentiente qui habet duntaxat pro objecto bonum sensibile.

Voluntas hic dicitur moralis, quia est principium omnium actuum humanorum, in genere scilicet principii imperantis ; quemadmodum intellectus est principium eorumdem actuum per modum facultatis dirigentis ; sola enim voluntas movet alias facultates cum jure & dominio ; unde dicitur facultas princeps sui & aliarum domina in supposito.

Quærunt Philosophi utrum & quomodo in omnes hominis facultates imperium exerceat voluntas.

Supponunt 1. imperium facultatis in facultatem, nihil aliud esse quam actionem per quam facultas movet facultatem ad agendum. Est autem imperium duplex, scilicet politicum seu civile, & despoticum seu herile : Imperium politicum seu civile illud est cui facultas potest obsistere ; despoticum vero seu herile cui facultas resistere non potest. Utrumque illud imperium duplex, scilicet directum & indirectum : Directum illud est quod ab aliquo exercetur immediate in alium, quale est imperium quod herus exercet in servos ; indirectum vero illud est quod in aliquem exercetur mediante alio, quale est imperium quod exercet aliquis in servos amici.

Supponunt 2. voluntatem comparari posse cum facultatibus triplicis generis, nempe cum facultatibus animæ rationalis, intellectu & voluntate ipsa, cum facultatibus animæ sentientis, quæ sunt imaginatio, appetitus sensitivus & vis motrix, & cum facultatibus animæ vegetativæ, quæ quidem tres distinguuntur, nempe nutritiva, augmentativa & generativa : Quibus positis sic præfatæ quæstioni respondent.

Primo, voluntas imperat intellectui directe, sed politice tantum : directe quidem, quia illi per se proxime & immediate imperat ; politice vero, quia intellectus sæpe resistit voluntatis imperio, quando nempe propriis cogitationibus ita occupatur, ut ab iis avocanti voluntati non obsequatur ; ergo voluntas imperat intellectui directe & politice.

Secundo, voluntas sibimetipsi imperat despotice ; siquidem imperium despoticum illud est cui non resistitur : Atqui voluntas sibi imperanti non resistit, quando, v. g. elicit actus amoris & odii ; ejusmodi enim actus fiunt a voluntate quoties vult ipsa voluntas, & non fiunt quoties non vult ; Igitur voluntas sibi ipsi imperat despotice.

Tertio, voluntas imperat politice tantum imaginationi & appetitui sensitivo ; imaginationi quidem, quia persæpe voluntati resistit imaginatio, quando nimirum contra ejus imperium quorumdam objectorum cogitatione pascitur ; tum vero & appetitui sensitivo qui volun-

voluntati nonnunquam resistit, ut docet experientia; aliquando enim ejus motus coercemus, aliquando non coercemus; sunt illi motus in nobis vel invitis, ut testatur Apostolus: *Sentio*, inquit, *legem in membris repugnantem legi mentis;* ergo voluntas imperat politice tantum imaginationi & appetitui sensitivo.

Quarto, si sermo sit de vi motrice, loquendum est cum distinctione; est enim aliqua vis motrix cui voluntas imperat despotice, qualis est vis motrix linguæ vel manus; est alia vis motrix cui voluntas nullo modo imperat, qualis est vix motrix cordis & arteriarum; denique est alia vis motrix quæ voluntati partim obsequitur, partim non obsequitur, ut vis motrix pulmonum.

Denique voluntas non imperat facultatibus animæ vegetativæ; non est enim in nostra potestate positum, ut mediante cibo partes corporis crescant & nutriantur, nisi indirecte, quatenus potest voluntas beneficio virtutis motricis alimenta subtrahere vel ministrare; igitur, &c.

Porro voluntas quæ, ut mox dictum est, movet intellectum, movetur & ipsa ab eodem intellectu; ea quippe facultas movetur ab intellectu, quæ in omnibus suis actibus dirigitur ab intellectu: Sed voluntas in omnibus suis actibus dirigitur ab intellectu; est enim per se facultas omnino cæca, &, ut aiunt, ignoti nulla cupido; Igitur voluntas movetur ab intellectu.

Atque id intelligendum est de motione quæ fit tum ad speciem tum ad exercitium. Ac primo intellectus movet voluntatem quoad speciem; siquidem movere voluntatem quoad speciem, est voluntatem excitare ad actum hujus speciei potius quam alterius: atqui intellectus excitat voluntatem ad actum unius speciei potius quam alterius, ad actum amoris potius quam odii, excitat enim ad actum amoris proposita ratione boni jucundi aut honesti, excitat vero ad actum odii proposita ratione mali; ergo intellectus movet voluntatem quoad speciem. Secundo, intellectus movet voluntatem quoad exercitium; quia movere voluntatem quoad exercitium, est voluntatem excitare ad agendum hic & nunc, vel non agendum: Atqui intellectus voluntatem excitat ad agendum hic & nunc, vel non agendum, scilicet per repræsentationem objecti, quia determinatur voluntas ad amandum hic & nunc, vel odio habendum; ergo intellectus movet voluntatem etiam quoad exercitium.

Quod si quæratur per quam actionem intellectus seu mens moralis moveat voluntatem.

Respondeo 1. multiplicem distingui posse actionem intellectus. Prima est simplex objecti apprehensio sine ulla ratione boni & mali ipsi affecta, ut si quis apprehendat Deum præcise. Secunda est apprehensio complexa objecti, sub aliqua nempe ratione boni aut mali, ut, v. g. si quis apprehendat Deum ut summum hominis bonum. Tertia est judicium speculativum, quo mens affirmat vel negat aliquid esse bonum vel malum sine ordine ad praxim, ut si quis judicet Deum esse summum hominis bonum sine ulla intentione illum colendi. Quarta est judicium practicum generale, quo intellectus judicat in communi aliquid esse agendum, ut si quis, v. g. judicet Deum esse colendum. Quinta est judicium practicum particulare, sed hypotheticum, quo mens judicat hic & nunc aliquid esse agendum vel non agendum habita ratione hujus vel illius finis, ut si quis, v. g. judicet Deum hic & nunc esse colendum, ex eo quod sit vita æterna. Sexta demum est judicium practice practicum, quo mens judicat hic & nunc absolute & simpliciter aliquid esse agendum vel non agendum; quibus præmissis,

Respondeo 2. mentem moralem non movere voluntatem per simplicem apprehensionem, sed per alias præfatas actio-

actiones: non quidem per simplicem apprehensionem, siquidem illa actio non movet voluntatem, quæ non repræsentat objectum motivum voluntatis: Atqui simplex apprehensio non repræsentat objectum motivum voluntatis, nempe rationem boni & mali; ergo simplex apprehensio rei non movet voluntatem ad agendum. Sed cæteri actus mentis moralis movere possunt voluntatem; siquidem proprium voluntatis motivum objectum ipsi repræsentant.

Atque id præsertim verum est de ultimo judicio practice practico quod voluntas semper sequitur; sic enim ultimum dicitur; quia nullum aliud subsequitur per quod voluntas sese ad agendum vel non agendum determinet; dicitur vero practice practicum, quia semper executioni demandatur; unde qui videt meliora & deteriora sequitur eatenus non agit secundum suum judicium speculativum, sed agit secundum suum ultimum judicium practice practicum. An porro judicium sit actus intellectus vel voluntatis, hic fusius inquirere nostri non est instituti, id remittimus ad Philosophos.

De voluntario & involuntario.

Voluntarium est illud quod fit a principio interno cognoscente singula in quibus est actio. Dicitur *a principio interno*, id est, a voluntate, in quo voluntarium differt a violento quod fit a principio externo; dicitur *cognoscente singula in quibus est actio*, hoc est, objectum, finem & circunstantias; in quo voluntarium differt a spontaneo, quia spontaneum etiam belluis ratione destitutis tribui solet, non autem voluntarium.

Voluntarium duplex est, scilicet imperans & imperatum: imperans illud est quod a voluntate immediate elicitur, qualis est actus amoris vel odii; voluntarium imperatum illud est quod per aliam facultatem exercetur, qualis est deambulatio, quæ fit inclinatione voluntatis.

Voluntarium iterum duplex, scilicet voluntarium simpliciter seu purum, & voluntarium secundum quid seu mixtum: Voluntarium simpliciter illud est quod fit ex plena & perfecta inclinatione voluntatis, ita ut nullam admixtam habeat repugnantiam; Voluntarium secundum quid seu mixtum, est illud quod fit quidem ex voluntatis inclinatione, sed cum aliqua repugnantia, qualis est projectio mercium in mare facta metu naufragii.

Voluntario opponitur involuntarium, & hoc est negative vel positive: Involuntarium negative, quod non fit secundum voluntatis inclinationem, quod positive non est volitum, ut locutio hominis dormientis; involuntarium positive est id quod fit a principio externo contra inclinationem voluntatis, ut conjectio hominis renitentis in carcerem. Involuntarium invitum & coactum idem plane sunt: involuntarium vero & violentum in eo differunt quod involuntarium non tribuatur nisi agentibus cognitione præditis, violentum autem tribuatur & agentibus inanimatis; unde motus lapidis sursum projecti dicitur violentus.

Cum porro aliquid sit involuntarium quatuor ex causis, per vim scilicet, ex metu, per concupiscentiam, & per ignorantiam, de his singulis agendum breviter; ita ut tamen de ignorantia quoad postulat institutum nostrum & pro more Theologorum fusius a nobis dicatur.

De involuntario per vim.

Quæstio hic primum proponitur, utrum vis inferri possit voluntati, seu utrum voluntas cogi possit.

Certum est primo voluntatem cogi posse ad actus imperatos, hoc est, ad actus

actus qui exercentur immediate ab alia facultate quam a voluntate, qualis est motio pedis & manus: experientia enim constat vim inferri posse brachio, v. g. ut contra inclinationem voluntatis feratur in hanc vel illam partem, quo sensu quæ fiunt per vim dicuntur involuntaria.

Certum est secundo actus imperantes, hoc est elicitos ab ipsa voluntate & ipsi interiores cogi posse secundum quid & sub aliqua ratione; illud quippe coactum est secundum quid, quod est contra aliquam voluntatis inclinationem: Sed persæpe actus imperantes fiunt contra aliquam voluntatis inclinationem, qualis est, v. g. actus voluntatis quo vult mercator projicere merces in mare metu naufragii; ergo voluntas cogi potest secundum quid ad actus imperantes.

Verum dicimus voluntatem cogi non posse simpliciter ad actus elicitos & imperantes. Ratio est quia illud non potest esse coactum simpliciter, quod non potest esse contra omnem voluntatis inclinationem: Atqui actus imperantes voluntatis non possunt esse contra omnem voluntatis inclinationem: actus enim elicitus & imperans eo ipso quod fit est secundum voluntatis inclinationem, saltem magis præcipuam & efficacem, est enim volitus; ergo voluntas cogi non potest simpliciter quoad actus sibi proprios, interiores, & elicitos.

Nec est quod dicatur Deum utpote rerum omnium adeoque & voluntatis nostræ Dominum potentissimum movere posse voluntatem nolentem & invitam, ut contra suam inclinationem magis præcipuam agat; sicut contigit S. Paulo, cum ex inimico Ecclesiæ Christi factus est repente ejusdem Doctor. In eo quippe actus voluntatis non dicitur proprie coactus, quia per gratiam Dei ita immutata fuit voluntas divi Pauli, ut volens non invitus pergeret ad prædicationem Evangelii; Deus porro tametsi potentissimus nunquam efficiet quod impossibile est, id enim implicat; sed cogere voluntatem quoad actus elicitos & imperantes manifestam involvit repugnantiam; tunc enim voluntas vellet & non vellet, vellet nolens.

De involuntario ex metu.

QUæ fiunt ex metu sunt partim voluntaria & partim involuntaria: illud quippe est partim voluntarium & partim involuntarium, quod simul est juxta voluntatis inclinationem, & cum aliqua voluntatis repugnantia: Sed quæ fiunt ex metu simul fiunt juxta voluntatis inclinationem, & cum aliqua ejusdem voluntatis repugnantia: mercator enim, v. g. vult projicere merces in mare, ut vitæ suæ consulat; adeoque juxta inclinationem voluntatis & quidem magis præcipuam fit ejusmodi projectio, sed tamen cum repugnantia: vellet enim si posset merces non projicere; Igitur quæ fiunt ex metu sunt partim voluntaria & partim involuntaria.

Sed meo quidem judicio quæ fiunt ex metu gravi, absolute & simpliciter censeri debent involuntaria; quæ enim fiunt ex metu gravi, fiunt reluctante voluntate; ita ut non fierent sublato metu; unde contractus ex gravi metu initi non sunt validi, sed per Principum Edicta & Canones Ecclesiæ irritantur.

De involuntario per concupiscentiam.

NOmine concupiscentiæ hic intelligitur vehementior motus appetitus sensitivi circa bonum vel malum sensibile: & duplex distinguitur videlicet antecedens & consequens. Concupiscentia antecedens ea est quæ antecedit liberum voluntatis consensum, & dicitur motus primo primus; concupiscentia consequens ea est quæ sequitur liberum & de-

& deliberatum voluntatis consensum. Deinde concupiscentia antecedens non solum aliquando voluntatis consensum, sed ipsum etiam rationis usum ita antevertit, ut advertentiam rationis impediat; aliquando vero non impediat: *quibus positis*,

Dico primo ea omnino voluntaria esse quæ fiunt ex concupiscentia consequente: illud quippe voluntarium est quod fit ex cognitione mentis & inclinatione voluntatis; sed quæ fiunt ex concupiscentia consequente, fiunt ex cognitione mentis & inclinatione voluntatis: concupiscentia enim ejusmodi nec tollit, nec minuit, sed auget voluntarium.

Dico secundo quæ fiunt ex concupiscentia etiam antecedente esse voluntaria: nam illud est voluntarium quod fit a principio interno cognoscente singula in quibus est actio: Sed quæ fiunt ex concupiscentia etiam antecedente, fiunt a principio interno cognoscente singula in quibus est actio: fiunt enim ab ipsa voluntate eliciente actum sine ulla repugnantia, & a principio cognoscente singula; concupiscentia enim non tollit cognitionem, attentionem, modo *non sit* concupiscentia antecedens illius generis, quæ ut diximus, advertentiam rationis impedit; Ergo.

De involuntario per ignorantiam.

IGnorantia proprie confundi non debet cum simplici nescientia rei quam scire non tenemur, qualis est ignoratio Jurisprudentiæ in puero vel in rustico; sed accipi debet solum pro ignoratione rei quam scire debemus, qualis est ignorantia Juris in Judice; de hac utraque sic loquitur S. Thomas in 2. dist. 44. art. 6. in corp. *Ignorantia aliquo modo in natura integra inveniri potuit, non secundum quod ingorantia dicitur privative, sed secundum quod dicitur negative.*

Alia porro est ignorantia facti, alia ignorantia Juris: prior est quando ignoratur factum, posterior quando quis ignorat legem: hæc diversa est pro diversitate legum; alia etenim est ignorantia juris naturalis, hoc est in corde cujuslibet a natura inscripti; alia vero juris positivi, hoc est ab aliquo legislatore lati.

Ignorantia facti dividitur in antecedentem, concomitantem & subsequentem. Antecedens ea est quæ nec directe nec indirecte volita est, estque causa facti, qualis est ignorantia ejus qui amicum occidit putans se occidere feram. Concomitans ea est quæ nec volita est nec causa facti, talis est ignorantia in eo qui occidit inimicum putans se occidere feram; quæ quidem ignorantia est causa facti, si enim cognovisset inimicum ibi delitescere, ipsum adhuc occidisset, ut supponitur. Ignorantia subsequens vel consequens ea est quæ volita est directe & explicite in se, vel implicite & indirecte in alio; estque aliquando causa facti, & aliquando non est; quia cum quispiam vult ignorare quod potest & tenetur scire, ita est aliquando affectus, ut sublata ignorantia facturus non fuisset quod fecit; aliquando vero ita affectus est, ut sublata ignorantia adhuc fecisset quod fecit; ubi notatu dignum est ignorantiam quæ dicitur antecedens esse antecedentem, tum respectu voluntatis quia præcedit omnem voluntatis actum, tum respectu operis, quia causa est cur opus sequatur: Ignorantiam vero nullam dici concomitantem respectu voluntatis, sed tantum respectu operis, quia concomitatur tantum opus, nec directe vel indirecte volita est: denique ignorantiam quæ consequens dicitur esse consequentem respectu voluntatis, quia volita est directe vel indirecte, & non esse consequentem respectu operis; est enim causa operis: quibus positis.

Dico 1. ea non esse voluntaria quæ fiunt

fiunt ex ignorantia antecedente & concomitante: siquidem illud non est voluntarium, quod non fit a principio interno cognoscente singula in quibus est actio: Sed quæ fiunt ex ignorantia antecedente & concomitante, non fiunt a principio interno cognoscente singula in quibus est actio, ut per se patet; igitur ea non sunt voluntaria quæ fiunt ex ignorantia antecedente & concomitante. Atque hinc patet ejusmodi ignorantiam excusare a peccato: nam illa ignorantia excusat a peccato quæ tollit in actione rationem voluntatis: Sed ignorantia tum antecedens tum concomitans tollit in actione rationem voluntatis; ergo excusat a peccato.

Dico 2. ea voluntaria esse quæ fiunt ex ignorantia consequente: nam illud censetur voluntarium quod fit a principio interno cognoscente singula in quibus est actio: Atqui factum ex ignorantia consequente proficiscitur a principio cognoscente singula in quibus est actio; fit enim actio cum cognitione intellectus, ubi ignorantia est voluntaria & vincibilis: sed ignorantia consequens est voluntaria & vincibilis; igitur quæ fiunt ex ignorantia consequente, sunt voluntaria. De his autem plura apud Philosophos.

Insuper ignorantia dividitur in vincibilem & invincibilem: Vincibilis ea est quæ adhibita morali diligentia superari potuit; invincibilis contra quæ morali diligentia superari non potuit. Ignorantia vincibilis duplex est, nimirum affectata quæ est expresse & directe volita, qualis est in eo qui noluit intelligere ne bene intelligeret, sed voluit expresse non cognoscere legem; & minime affectata quæ nonnisi indirecte & in alio volita est, qualis est in eo qui ex sola discendi negligentia legem ignorat.

Hic porro nonnullæ veniunt pertractandæ quæstiones maximi ponderis, quæque non ita pridem summo cum æstu a Theologis agitatæ fuerint. Quæritur 1. utrum ignorantia invincibilis, si sit juris naturalis, excuset a peccato; 2. utrum detur ejusmodi ignorantia juris naturalis, quæ merito dici possit invincibilis; 3. utrum ignorantia juris positivi, si sit invincibilis, excuset a peccato; 4. utrum ignorantia per se formaliter sit peccatum.

Utrum juris naturalis ignorantia invincibilis excuset a peccato.

Certum est ignorantiam quæ vel in se vel in causa sua voluntaria est voluntate scilicet propria agentis, quæ proinde est vincibilis, non excusare a peccato: legitur enim persæpe in Scripturis actiones humanas ex ignorantia factas, esse peccata, ob id passim redarguuntur, vel etiam nonnunquam plectuntur, statuuntur sacrificia pro illis qui ex oblivione & ignorantia peccaverunt, offerenda; tum vero SS. Patres identidem in eos insurgunt qui in suorum delictorum excusationem adducebant ignorantiam: *Quiescant*, inquit S. August. lib. 3. de lib. arbitr. c. 19. *& adversus Deum murmurare desistant, recte enim fortasse quererentur, si erroris & libidinis nullus hominum victor existeret*... Quæstio itaque est solummodo de iis quæ fiunt ex ignorantia omnino invincibili.

Dari quandam ignorantiam invincibilem, quæ tamen operantem non eximat a peccato, docet aperte Jansenius lib. 2. de statu naturæ lapsæ, cap. 2. ubi præmissa divisione ignorantiæ in vincibilem & invincibilem sic habet: *Hic igitur primo quæri potest, utrum aliqua sit ignorantia invincibilis juxta doctrinam Augustini, quæ tamen non excuset actum qui inde sequitur a peccato; generale namque videtur Scholasticorum pronuntiatum esse, quod quicquid ex invincibili fit ignorantia, hoc ipso culpa vacat. Quæ sane doctrina quamvis* bu-

humanæ rationi qua nititur, valde plausibilis esse videatur, difficile tamen est eam cum Augustini doctrina conciliare, quam contra Pelagianos constanter asseruit.

Id porro non nisi de ignorantia juris naturalis intelligere Jansenium, satis ipse ibidem declarat, confitetur enim ignorantiam invincibilem juris positivi hominem eximere a peccato.

Nos vero qui proxime sequenti disputatione cum S. Thoma & aliis fere omnibus Theologis dicturi sumus, non dari ignorantiam invincibilem juris naturalis, nisi quoad nonnullas remotissimas conclusiones; quia nempe jus naturale & quoad prima principia & quoad conclusiones ex iis proxime sequentes, intimis conscientiæ penetralibus nullo humano magisterio, sed ipsius Dei creantis beneficio insculpitur, in antecessum ostendimus omnem ignorantiam, modo sit invincibilis, & eo quod est invincibilis, excusare a peccato.

CONCLUSIO.

Quæcunque ignorantia invincibilis vel etiam juris naturalis hominem eximit a culpa.

Id primum ostendi potest ex Scripturis. Apostolus ad Rom. 1. expresse docet, *Eos esse inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum .... Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, &c.* Ubi Apostolus ait ea ex causa Gentiles fuisse inexcusabiles, quando Deum non glorificaverunt, quod illum prius cognoverant, manifeste supponens peccaturos non fuisse, si Deum ignorassent, saltem ignorantia invincibili; unde merito colligitur principiis Apostoli eum ab omni peccato immunem esse, qui ex præcedente ignorantia operatur, si ea saltem ignorantia sit invincibilis, ut egregie observat Sanctus Thomas in hunc divi Pauli locum lect. 7. *Considerandum est*, inquit, *quod tunc ignorantia culpam excusat, quando sic & præcedit & causat culpam quod non causatur a culpa; sicut cum aliquis adhibita diligentia debita, dum credit percutere hostem, percutit patrem. Si vero ignorantia causetur ex culpa, non potest subsequentem culpam ignorantia excusare. Unde si quis per ebrietatem homicidium committit, non excusatur a culpa, quia peccavit se inebriando. Unde secundum Philosophum meretur duplices mulctationes. Primo igitur proponit quod intendit dicens, ita quod est Dei, notum est eis, ut sint inexcusabiles, id est ut per ignorantiam excusari non possint, Jacobi 4. scienti bonum & non operanti, peccatum est illi.*

Probat utique & nostram conclusionem locus iste ex Epistola Jacobi depromptus quem in medium adducit divus Thomas: si enim peccatum esse dicatur illi qui sciens bonum non operatur, is contra videtur ab omni peccato immunis, qui agit ex ignorantia quam nulla depellere potuit diligentia, nullo studio.

Favent nonnulla Scripturæ loca, in quibus jugum Christianum suave dicitur, & mandata levia, Matthæi 11. *Jugum meum suave est, & onus meum leve*, inquit Christus Dominus; & Jo. Epist. I. c. 5. *Mandata ejus gravia non sunt*. Quibus consonat quod decernit Concil. Trident. Sess. 6. Can. 18. his verbis: *Si quis dixerit Dei præcepta homini etiam justificato & sub gratia constituto, esse ad observandum impossibilia, anathema sit*. Paulo antea hujus decreti rationem reddiderat: *Nam Deus*, inquit cap. 11. *impossibilia non jubet, sed jubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis, & adjuvat ut possis.*

Si autem in culpam imputaretur quod quis agat contra jus naturale, quando laborat ignorantia invincibili, observatio præcepti divini prohibentis ne quid fiat intrinsece malum & contra jus naturale, foret omnino impossibilis, quia ejusmodi legis obligatio nec cognoscitur, nec adhibita quamvis diligentia cognosci potest; Igitur.

Atque hæc doctrina apertissime legitur apud S. Augustinum, quem proinde suæ sententiæ patronum falso jactitat Jansenius; lib. 3. de libero arbitrio cap. 19. profert hoc principium in moralibus toties decantatum: *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod ignoras.* Quibus verbis nihil expressius scribere potuit, ut significaret ignorantiam invincibilem excusare a peccato; quapropter ibidem monet ejusmodi ignorantiam, si quando peccatum appellatur, nonnisi peccatum esse improprie dictum: *Nam illud*, inquit, *quod ignorans quisque non recte facit, & quod recte volens facere non potest, ideo dicuntur peccata, quia de peccato illo libere voluntatis originem ducunt; illud enim præcedens meruit ista sequentia. Nam sicut linguam dicimus non solum membrum, quod movemus in ore dum loquimur, sed etiam illud quod hujus membri motum consequitur, id est, formam tenoremque verborum, secundum quem modum dicitur alia lingua græca, alia latina: Sic non solum peccatum illud dicimus quod proprie vocatur peccatum, libera enim voluntate & ab sciente committitur, sed etiam illud quod jam de hujus supplicio consequatur necesse est.* Ubi non modo ait sanctus Doctor ignorantiam non esse peccatum nisi improprie dictum, sicut concupiscentia peccatum est, sicut locutio linguæ dicitur lingua; sed & manifeste ut certum quid & indubitatum supponit, illud solummodo vocari debere peccatum proprie dictum, *quod libera voluntate & ab sciente committitur*. Unde sequitur id neutiquam esse peccatum quod fit ex ignorantia invincibili, etiam juris naturalis; catenus enim a libera voluntate & ab sciente non committitur.

Idem docuerat paulo supra, sic enim habet cap. 17. *Aut igitur*, inquit, *ipsa voluntas est prima causa peccandi, aut nullum peccatum est prima causa peccandi. Nec est cui recte imputetur peccatum nisi peccanti; non est ergo cui recte imputetur nisi volenti*, & c. 18. *Quæcunque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur; si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An forte fallit incautum? ergo caveat ne fallatur. An tanta fallacia est, ut caveri omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt: quis enim peccat in eo quod nullo modo caveri potest?* Ubi ait S. Augustinus recte non imputari peccatum nisi volenti, sed qui agit cum ignorantia invincibili, non peccat volens, in quærenda enim veritate omnem adhibuit diligentiam, & in ea versatur animi dispositione, ut si vel leviter suspicaretur rem illam esse prohibitam, ab illa protinus abstineret: dum vero addit sanctus Doctor neminem peccare in eo quod nullo modo caveri potest; sed quod fit ab homine qui laborat ignorantia plane invincibili idipsum caveri non potest; quandoquidem in ejus potestate non est, ut cognoscat quid sit agendum, quidve fugiendum, quid sit licitum, quid illicitum. Quid porro intelligat Augustinus per ista verba quæ immediate sequuntur: *Et tamen etiam per ignorantiam facta quædam improbantur, & corrigenda judicantur, sicut in divinis auctoritatibus legimus, &c.* mox dicemus solvendo objectiones.

Sic vero non esse peccatum nisi sit voluntarium, & eatenus solum in culpam aliquid imputari quatenus voluntarium est, a voluntate est, liberum est,

est, non uno in loco tradit idem Sanctus Augustinus lib. de vera Religione cap. 14. *Defectus autem est*, inquit, *quod peccatum vocatur, si tanquam febris invitum occuparet, recte injusta pœna videretur, quæ peccantem consequitur & quæ damnatio nuncupatur. Nunc vero usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium, & hoc quidem ita manifestum est, ut nulla hinc Doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat. Quare aut negandum est peccatum committi, aut fatendum est voluntate committi. Non autem recte negat peccasse animam, qui & pœnitendo eam corrigi fatetur & veniam petenti dari, & perseverantem in peccatis justa lege Dei damnari. Postremo si non voluntate male facimus, nemo objurgandus est omnino aut monendus, quibus sublatis Christiana lex & disciplina omnis Religionis auferatur necesse est; voluntate ergo peccatur*. Libro de duabus animabus contra Manichæos cap. 10. *Quibus concessis*, inquit, *colligerem nusquam scilicet nisi in voluntate esse peccatum: cum mihi auxiliaretur etiam illud quod justitia peccantes tenet sola mala voluntate, quamvis quod voluerint implere nequiverint*. Et c. 11. sic definit peccatum. *Peccatum*, inquit, *est voluntas retinendi vel consequendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere*. Additque, *quanquam si liberum non sit, non est voluntas. Sed malui grossius quam scrupulosius. Etiamne hi libri obscuri mihi scrutandi erant, unde discerem neminem vituperatione supplicio-ve dignum, qui aut id velit, quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non potest*. Quod idem habet lib. 1. Retract. cap. 9. his verbis: *Voluntas quippe est qua & peccatur & recte vivitur*.

Hac definitione peccati abutentibus Pelagianis, qui exinde conabantur ostendere, fictitium esse dogma peccati originalis, respondet quidem S. Augustinus eam solum intelligendam esse de peccato primi parentis, ut apparet ex libro 1. operis imperf. cap. 47. ubi sic habet: *Ipse est Adam quem nostra illa definitio quæ tibi placuit intuebatur, cum dicerem, Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere. Adam quippe omnino, quando peccavit, nihil in se habebat mali, quo nolens urgeretur ad operandum malum, & propter quod diceret, Non quod volo facio bonum, &c.* Nihilominus tamen inde non colligit peccata quæ committuntur a cæteris hominibus, ab iis non fieri libere & voluntarie, sed tantum minus libere quam ab Adamo cum prima vice peccavit: *Multa quippe sunt*, inquit ibidem, *quæ agunt homines mala, a quibus eis liberum est abstinere, sed nulli tam liberum est, quam illi fuit, qui Deo suo a quo erat conditus rectus, nullo prorsus vitio depravatus astabat*. Unde sequitur existimasse S. Augustinum, nihil posse in peccatum imputari, quod non sit libere volitum, adeoque peccatum non esse id omne quod fit ex ignorantia invincibili, utpote quod non sit voluntate factum, & a quo non sit liberum abstinere.

Quibus merito subjungere possumus sic de ignorantia passim disserere S. Augustinum, ut eam in illis duntaxat putet esse peccatum qui noluerunt intelligere, Epistola 194. num. 27. *Ac per hoc*, inquit, *inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat, sive qui judicat, sive qui non judicat. Quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est*. Cum autem observat culpabilem esse ignorantiam, eam vincibilis est & in eis qui nolunt intelligere, aperte docet illam non posse in peccatum imputari, quæ absolute & simpliciter invincibilis est, quæ est in eis qui volunt intelligere, qui sincero

cero affectu & quavis adhibita diligentia quæsierunt veritatem, qui inviti ignorant, & non negligunt quærere quod ignorant.

Eodem plane modo loquitur lib. de Gratia & libero Arbitrio cap. 3. ubi cum probat ex Scripturis ignorantiam a peccato non excusare; observat similiter id esse intelligendum de iis qui scire nolunt, adducto enim hoc testimonio Lucæ 12. *Servus qui nescit voluntatem Domini sui & facit digna plagis, vapulabit pauca; servus autem qui scit voluntatem Domini sui, & facit digna plagis, vapulabit multa*. Sic habet: *Ecce ubi ostendit gravius peccare hominem scientem quam nescientem. Nec tamen ideo confugiendum est ad ignorantiæ tenebras, ut in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur, Noluit intelligere ut bene ageret*, ubi licet subdat illico, *sed & illa ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat*. His tamen non aliam intelligit ignorantiam quam vincibilem, ut mox dicemus.

Probatur insuper conclusio ex divo Thoma qui expressis verbis docet ignorantiam invincibilem excusare a peccato, 1. 2. q. 76. art. 3. in corpore articuli sic habet: *Ignorantia quæ est causa actus quia causat involuntarium, de se habet quod excuset a peccato, eo quod voluntarium est de ratione peccati. Sed quod aliquando non totaliter excuset a peccato; potest contingere ex duobus, uno modo ex parte rei ipsius ignoratæ; in tantum enim ignorantia excusat a peccato, in quantum ignoratur aliquid esse peccatum; potest autem contingere, quod aliquis ignoret quidem aliquam circumstantiam peccati, quam si sciret, retraheretur a peccando, sive illa circumstantia faciat ad rationem peccati, sive non; & tamen adhuc remanet in ejus scientia aliquid per quod cognoscit illud esse actum peccati . . . . . Alio modo potest hoc contingere ex parte ipsius ignorantiæ, quia scilicet ipsa ignorantia est voluntaria vel directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua ut liberius peccet; vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem vel propter alias occupationes negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur; talis enim ignorantia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam & peccatum, dummodo sit eorum quæ quis scire tenetur & potest; & ideo talis ignorantia non totaliter excusat a peccato. Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*. Ubi primum affirmat S. Thomas ignorantiam excusare a peccato, *eo quod voluntarium est de ratione peccati*, sed quod fit ex ignorantia invincibili, profecto non est voluntarium, non fit enim, ut per se patet, ex principio cognoscente singula in quibus est actio. Secundo ait in tantum ignorantiam excusare a peccato, *in quantum ignoratur aliquid esse peccatum*, cujusmodi est sane is qui nonnullas veritates ad jus naturale pertinentes ignorat, ut si quis ignoret, v. g. an aliquis contractus sit usurarius necne. Tertio demum cum observasset aliam esse ignorantiam voluntariam, quæ dupliciter voluntaria est directe vel indirecte; aliam vero involuntariam, qualis ea censetur quæ invincibilis est; statuit ejusmodi ignorantiam invincibilem omnino excusare a peccato.

Atque id mirum in modum consentit cum ejus principiis quæ passim leguntur, ubi de Actibus humanis, de Peccatis & de Legibus Tractat. 1. 2. q. 1. art. 1. docet ad omnem actum humanum pertinere ut sit voluntarius & deliberatus. *Illæ actiones*, inquit in corpore articuli, *proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt*.

dunt. *Si quæ autem aliæ actiones homini conveniant*, *poſſunt dici quidem hominis actiones*, *ſed non proprie humanæ*, *cum non ſint hominis in quantum eſt homo*. Et ad tertium : *Dicendum*, inquit, *quod hujuſmodi actiones non ſunt proprie humanæ*, *quia non procedunt ex deliberatione rationis*. Quis vero dixerit actionem quæ fit ex ignorantia invincibili etiam juris naturalis procedere ex deliberata voluntate? non eſt autem peccatum ſi non ſit actio proprie humana, ut fatentur omnes.

Quæſt. 74. art. 1. in corp. docet ſolam voluntatem, ſicut peccati principium, ita & ejuſdem ſubjectum eſſe : *Oportet*, inquit, *quod proprium ſubjectum actus peccati ſit potentia quæ eſt principium actus*. *Cum autem proprium ſit actuum moralium*, *quod ſint voluntarii*, (*ut ſupra habitum eſt*) *ſequitur quod voluntas quæ eſt principium actuum voluntariorum*, *ſive bonorum*, *ſive malorum quæ ſunt peccata*, *ſit principium peccatorum*. Ubi ſtatuit id ſolummodo peccatum eſſe quod voluntarium eſt : Unde ſequitur id quod fit ex ignorantia invincibili non eſſe peccatum, utpote quod non ſit voluntarium ; quod quidem & ipſe verbis expreſſiſſimis affirmat ibidem in reſponſione ad ſecundum. *Quod ſi defectus*, inquit, *apprehenſivæ virtutis nullo modo ſubjaceret voluntati*, *non eſſet peccatum*, *nec in voluntate*, *nec in apprehenſiva virtute*, *ſicut patet in his qui habent ignorantiam invincibilem*. Quæ verba nullum ſuper hoc negotio relinquunt ſcrupulum.

Quæſt. 90. art. 4. in corpore : *Dicendum*, inquit, *quod lex imponitur aliis per modum regulæ & menſuræ* ; *regula autem & menſura imponitur per hoc quod applicatur his quæ regulantur & menſurantur*. *Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat*, *quod eſt proprium legis*, *oportet quod applicetur hominibus qui ſecundum eam regulari debent* : *talis applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipſa promulgatione*. In his divi Thomæ principiis lex nulla vim habere poteſt, quin applicetur hominibus & in eorum notitiam veniat : ſed cum invincibiliter ignorant nonnulla legis naturalis præcepta, in illo caſu lex naturalis ipſis non applicatur, hæcque præcepta non veniunt in eorum notitiam ; Igitur.

Quibus addideris quæ ſcribit quæſt. de potentia art. 7. ad 3. his verbis : *Dicendum quod ignorantia quæ eſt omnino involuntaria*, *non eſt peccatum*, & *hoc eſt quod Auguſtinus dicit*, *Non tibi imputatur ad culpam ſi invitus ignores* ; *per hoc autem quod addit*, *ſed ſi ſcire neglexeris*, *dat intelligere quod ignorantia habet quod ſit peccatum*. Ex quibus perſpicuum eſt S. Thomam exiſtimaſſe quamcunque ignorantiam invincibilem omnino excuſare a peccato.

Paulo ante idem docuerat Magiſter Sententiarum lib. 2. diſt. 22. *Ad quod dicimus*, inquit, *quia licet Eva in hoc per ignorantiam deliquerit quod putavit verum eſſe quod diabolus ſuadebat* ; *non tamen in hoc quin noverit illud Dei eſſe mandatum*, & *peccatum eſſe contra agere*. *Et ideo excuſari a peccato per ignorantiam non potuit*. *Eſt enim ignorantia quæ excuſat peccantem*, & *eſt ignorantia talis quæ non excuſat*. *Eſt autem ignorantia vincibilis* & *ignorantia invincibilis*. *Excuſatio omnis tollitur*, *ubi mandatum non ignoratur*. *Eſt autem ignorantia triplex* : *eorum ſcilicet qui ſcire nolunt cum poſſint*, *quæ non excuſat*, *quia* & *ipſa peccatum eſt* ; & *eorum qui volunt*, *ſed non poſſunt*, *quæ excuſat*, & *eſt pœna peccati*, *non peccatum* ; & *eorum qui quaſi ſimpliciter neſciunt*, *non renuentes vel proponentes ſcire*, *quæ neminem plene excuſat*, *ſed fortaſſe ut minus puniatur* ; *unde Auguſtinus ad Valentinum*, *eis aufertur excuſatio* ... *Non igitur mulier excuſationem habuit de ignorantia*, *cum* & *mandatum noverit*, *peccatum eſſe ſe-*

cus

tus agere non ignoraverit. Ubi Petrus Lombardus contendit eatenus Evam excusari a peccato non posse propter ignorantiam, *quod ipsa mandatum noverit & peccatum esse secus agere non ignoraverit*. Quæ quidem & de ignorantia juris naturalis intelligi debent, tametsi loquatur eo loci de præcepto juris positivi, quia nempe par est utrobique ratio, ut mox ostendemus, si spectentur principia quibus dicitur ignorantia invincibilis excusare a peccato. Ita Durandus in 2. dist. 22. q. 4.

Et hæc est communis sententia omnium fere Theologorum è Schola, qui unanimi consensu docent omne peccatum esse voluntarium, liberum & deliberatum, & aliunde id non esse voluntarium & liberum quod fit ex ignorantia invincibili, quæ quidem clara & liquida sunt in illorum scriptis ex genuina ipsius Jansenii confessione, qui ultro concedit *generale Scholasticorum pronuntiatum esse, quod quicquid ex invincibili fit ignorantia, hoc ipso culpa vacat*.

His adde inter Baianas propositiones istam fuisse proscriptam a summis Pontificibus Pio V. & Greg. XIII. *Ad rationem & definitionem peccati non pertinet voluntarium*. Ex qua Constitutione sequitur oppositam haberi ut certam & definitam, qua nempe dicatur, ad rationem peccati pertinere voluntarium; adeoque id non esse peccatum proprie dictum quod fit ex ignorantia invincibili, utpote cum non sit voluntarium.

Ubi nec omiserim anno 1690. die 7. Septembris inter triginta supra unam propositiones, hanc quæ secunda recensetur, damnatam ab Alexandro VIII. *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali*.

Probatur denique hæc nostra conclusio nonnullis validissimis momentis.

Primum est, quia id solum habet rationem peccati proprie dicti quod voluntarium est, vel etiam liberum: peccatum enim est actus humanus, hoc est, ex voluntate deliberata proficiscens: Sed quod fit ex ignorantia invincibili nec liberum nec voluntarium est; non est quidem liberum si non sit voluntarium, quandoquidem voluntarium pertinet ad liberum, ut genus ad speciem; non est autem voluntarium, siquidem voluntarium est id quod fit a principio interno cognoscente singula in quibus est actio: Sed quod fit ex ignorantia invincibili non fit a principio interno cognoscente singula in quibus est actio; qui enim, v. g. ex ignorantia invincibili usurarium celebrat contractum, ignorans scilicet post sinceram & accuratam veritatis inquisitionem illum esse usurarium; profecto non cognoscit singula quæ ad ejusmodi contractum pertinent, non cognoscit enim nec cognoscere potest legem qua vetitus est tanquam illicitus: ut enim supponimus, laborat ille ignorantia plane invincibili; Igitur quod fit ex ignorantia invincibili non est voluntarium, adeoque ejusmodi ignorantia excusat a peccato.

Secundum momentum ex eo petitur quod in præcedenti disputatione ostendimus satis esse, ut aliquis agat ex judicio prudenti, adeoque tuta conscientia quod sequatur opinionem probabiliorem relicta minus probabili, certus certitudine morali eam partem quam amplectitur esse veram: ex quo principio abunde a nobis stabilito sic juvat argumentari, Is non peccat qui agit ex judicio prudenti; prudentia enim est certa agendorum regula: Sed homo agit ex judicio prudenti, cum transgreditur aliquod præceptum legis naturalis hac in parte laborans ignorantia invincibili; nam ille censetur agere ex judicio prudenti qui ex duabus opinionibus sequitur probabiliorem relicta minus probabili; nemo enim prudentius sese gerere potest, quam si e duabus partibus oppositis eam eligat, quæ post sinceram & diligentem veritatis inquisitionem con-

consultis sapientissimis Doctoribus, & cæteris demum ad illud negotium pertinentibus sedulo inspectis, verior & probabilior ipsi apparet: Sed cum homo sequitur falsum & ex ignorantia invincibili transgreditur præceptum legis naturalis, tunc e duabus opinionibus oppositis sequitur probabiliorem relicta minus probabili, & quæsita diligenter veritate eam amplectitur partem quam putat judicio sincero esse veram; ergo agit ex judicio prudenti, adeoque errat inculpabiliter.

Tertium momentum ex eo sumitur quod ignorantia invincibilis juris positivi omnino excusat a peccato, ut fusius ostendetur infra, & vel ipsi confitentur adversarii: sed quibus principiis certum est apud Theologos ignorantiam invincibilem juris positivi omnino excusare a peccato, iisdem merito & invicte colligitur ignorantiam invincibilem juris naturalis similiter ab omni culpa operantem eximere, vanaque sunt penitus & commentitia utriusque juris discrimina, quæ super hoc negotio excogitarunt adversarii.

Primo quidem iisdem principiis ignorantia juris naturalis excusat a peccato ac ignorantia juris positivi; ideo enim ignorantia juris positivi excusat a peccato (si fides adhibeatur S. Augustino; cujus potissimum auctoritate nititur Jansenius, ut ostendat excusabilem esse ignorantiam juris divini in iis qui Christo non crediderunt,) quia citra contemptum legis vixerunt, & dicere potuerunt, Non vidimus, non audivimus; id manifeste colligitur ex Tractatu 89. in Joan. *Sed quod adjunxit*, inquit, *nunc autem excusationem non habent de peccato suo, potest movere quærentes, utrum hi ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, habeant excusationem de peccato suo.... respondeo habere illos excusationem non de omni peccato suo, sed de hoc peccato, quod in Christum non crediderunt, ad quos non venit & quibus non est locutus... Sed utrum hi qui eum audirent contempserunt, vel etiam restiterunt, nec tantum contradicendo, sed eos a quibus audierunt odiis persequendo, in eis deputandi sunt, &c.* Et postea: *Isti certe ad quos venit & quibus locutus est Christus non habent de magno infidelitatis peccato illam excusationem qua possint dicere, Non vidimus, non audivimus.* Ubi profecto S. Augustinus docet ideo Judæos qui Christo non crediderunt, excusationem non habere, quia eum contempserunt, & ei restiterunt, nec possunt dicere, *Non vidimus, non audivimus*; unde sequitur alios qui de Christo nihil quicquam audiverunt, ideo excusabiles esse quod Christum non contempserunt, ei non restiterunt, & merito dicere possunt, *Non vidimus, non audivimus*.

Quapropter eo nomine ignorantia invincibilis juris positivi excusat a peccato, quod qui jus positivum ignorant, nec legem contemnunt, nec legi resistunt, sed sincere respondere possunt se legem non vidisse, non audivisse: Atqui similiter qui errant ex ignorantia invincibili juris naturalis, legem nunquam contempserunt; in ea enim animi dispositione versantur, ut si existimarent rem illam de qua agitur, legi naturali esse dissentaneam, ab ea plane abstinerent; tum vero legi nunquam restiterunt, quandoquidem post accuratum & diligens studium inquirendæ veritatis nondum in eorum venit notitiam quid esset licitum, quidve illicitum; unde & isti merito dicere possunt, *Non vidimus, non audivimus*; ergo qua ratione & quibus principiis ignorantia juris positivi excusat a peccato iisdem plane & excusat ignorantia juris naturalis.

Omitto quod in communi Theologorum mente & doctrina hic dici solet, ideo ignorantiam invincibilem juris positivi excusare a peccato, quia quod fit ex ejusmodi ignorantia non est voluntarium & liberum, quia nemo peccat in eo

eo quod invitus ignorat, quia nemo tenetur ad impossibile, &c. Atqui pariter quod fit ex ignorantia invincibili juris naturalis, non est voluntarium & liberum, ut mox ostendimus, nec minus hoc in negotio verum est neminem peccare in eo quod invitus ignorat, & neminem teneri ad impossibile; ergo iisdem principiis ignorantia invincibilis juris naturalis excusat a peccato, ac ignorantia juris positivi.

Secundo nullius plane roboris est quod in discrimen utriusque juris, naturalis scilicet & positivi proferunt adversarii. Ejusmodi est quod docet Jansenius lib. 2. de statu naturæ lapsæ cap. 6. ideo ignorantiam juris positivi excusare a peccato, *Quia scientia juris positivi vel etiam divini non est homini connaturalis, neque naturaliter medullis ejus vi creationis insita, sicut veritatum illarum æternarum practicarum, in quibus jus seu lex naturæ constituta est*. Quæ quidem Jansenii ratio est omnino frivola: ad summum enim ex ea colligeretur nullam dari juris naturalis ignorantiam invincibilem, quod & ipsi nos confitebimur sequenti disputatione quoad nempe præcepta generaliora, non quoad remotissimas conclusiones; sed inde non sequitur ignorantiam invincibilem juris naturalis esse vitiosam, & consequenter peccatum esse deputandum id quod ex ea fit. Quamobrem, ut dicemus, scientia juris naturalis est quidem omnibus & singulis hominibus congenita, quoad communia quædam & universalia præcepta, quæ citra culpam nemo ignorare potest; quorum proinde nulla datur ignorantia invincibilis, secus vero si sermo sit de aliis veritatibus practicis particularibus, quæ a multis ignorantur post accuratum & diligens studium inquirendæ veritatis.

Neque plus virium habet quod addit ibidem Jansenius, ideo ignorantiam invincibilem juris positivi excusare a peccato, quia non est in pœnam peccati inflicta; cum e contra ignorantia juris naturalis ita vitiosa sit, ut sine peccato infligi nullo modo queat: *Ad naturam enim hominis*, inquit, *quodammodo pertinet istarum naturalium veritatum ad justitiam pertinentium notitia, & ideo tolli nisi per peccata non potuit, Deo non subtrahente quod naturali humanæ naturæ rectitudini & honestati congruit, nisi præcedente aliqua iniquitate provocetur*.

Quæ ratio manifestæ falsitatis arguitur; tum quia non id omne rationem peccati habet, quod pœna est præcedentis peccati, concupiscentia enim pœna peccati est, ipsa tamen per se & secundum se non est peccatum proprie dictum, sicut nec cæteræ humanæ naturæ calamitates; tum quia ignorantia invincibilis juris positivi est similiter pœna peccati, vel fatente ipso Jansenio, qui lib. 3. de statu naturæ puræ cap. 10. & 11. docet nullum qualecunque malum inferri a Deo posse creaturæ rationali sine culpa præcedente; unde sequitur ignorantiam juris positivi, quæ profecto malum est & miseria, pœnam esse peccati originalis; quapropter cum S. Augustinus adversus Pelagianos contendit ignorantiam malam esse, plurima ignorantiæ juris positivi exempla producit.

Denique nec firmior est aliorum ratio, qua docent ideo ignorantiam juris positivi excusare a peccato, quia actus jure positivo prohibitus non est intrinsece malus, sed tantum illicitus, quia prohibitus: unde, si ignoretur prohibitio, sitque involuntaria talis ignorantia, ejusmodi actus peccatum non est. At vero, inquiunt, actus lege naturali prohibitus, est intrinsece & essentialiter malus, adeoque a culpa inseparabilis, non modo independenter a cognitione prohibitionis, sed & ab ipsa prohibitione facta. Verum & isti graviter hallucinantur, nihil enim est intrinsece malum, & vitio verti potest nisi quod voluntarium est & liberum; nihil autem voluntarium & liberum quod non sit

ab

ab agente rationali præcognitum; tum vero lex omnis vel etiam naturalis, ut obligare censeatur, debet suo modo intimari & manifestari; cujus conditionis defectu ut contingit in iis qui ignorantia invincibili juris naturalis laborant, nulla est legis transgressio, nullum peccatum, nulla iniquitas; quæ quidem immota manere debent in moralibus principiis. Quapropter cum dicuntur nonnulli actus essentialiter & intrinsece mali, qualia sunt peccata quæ fiunt adversus legem naturalem, ut mendacium & furtum, id intelligitur eo sensu quod sint mali independenter ab ulla lege positiva ejusmodi actus prohibente; non autem quasi mali sint & in peccatum imputentur independenter a cognitione legis per quam prohibentur, quæ cognitio legis vel sit in homine, vel saltem potuerit esse.

Quartum denique momentum ad asserendam hanc nostram conclusionem petitur ex incommodis pene innumeris, quæ ex doctrina adversariorum manifeste sequuntur.

1. enim inde sequitur hominem non modo posse, sed etiam debere agere contra propriam conscientiam, potest enim & tenetur in illa sententia agere secundum legem naturalem, sed fieri potest, ut quod revera secundum legem naturalem illicitum est & malum, id ipsum aliquis putet esse licitum, laborans scilicet ignorantia invincibili; igitur poterit quis in illa sententia vel etiam tenebitur agere contra propriam conscientiam.

2. Hac doctrina inducetur incredibilis conscientiæ perplexitas; nemo enim absoluta & perfecta certitudine novit omnia & singula legis naturalis præcepta; rustici & indocti multa ignorant e primis & universalissimis juris naturalis principiis, docti vero quamplurimi non raro fluctuant circa conclusiones & alias veritates quæ ad jus naturale pertinent, in quibus scilicet vident plerumque dissidere inter se Doctores & Casuistas; quo fit ut nunquam in tuto futura sit conscientia, nisi præsupponatur satis esse ad securitatem conscientiæ sincerum & accuratum adhibere studium ad quærendam veritatem, & proinde ignorantiam invincibilem excusare a peccato.

3. Quia ejusmodi adversariorum sententia onus imponit hominibus gravissimum, & supra eorum vires omnino positum, est enim plane impossibile, ut in incognitum ferantur homines; sed in illa hypothesi in incognitum ferri tenerentur homines, nempe in id quod fuisset præceptum lege naturali, & tamen ignorant ignorantia invincibili; ergo plerumque mandatum imponeretur hominibus impossibile. Hæc porro & alia similia consectaria hujus sententiæ esse valde absurda, nemo facile non intelligit.

Objicies: Multa leguntur in Scripturis, quæ manifeste indicant res factas ex ignorantia invincibili esse peccata.

1. Genes. 20. cap. actio Regis Abimelech volentis Saram in uxorem accipere, quam invincibiliter ignorabat esse conjugem Abrahæ: *Venit autem Deus ad Abimelech per somnium nocte, & ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum. Abimelech vero non tetigerat eam, & ait: Domine, num gentem ignorantem & justam interficies?*

2. Levitici cap. 5. Statuuntur sacrificia pro illis qui peccaverint ex errore, oblivione & ignorantia, offerenda, Versu 17. *Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ Domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam.* Versu 19. *Qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit; & dimittetur ei, quia per errorem deliquit in Dominum.*

3. Eliphaz Themanites ignorabat ignorantia plane invincibili innocentiam Jobi cum eum reprehendebat; quis enim

graviſſimi criminis hominem non arguiſſet, quem audiebat impie murmurantem adverſus Dei providentiam? Eliphæ tamen id in culpam imputavit Deus, ut conſtat ex lib. Job cap. 42. ubi ſic habetur: *Poſtquam autem locutus eſt Dominus verba hæc ad Job, dixit ad Eliphaz Themanitem: Iratus eſt furor meus in te & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſervus meus Job.*

4. Crimen Saul fuit crimen ignorantiæ; is enim deleto Amalech, interfectiſque omnibus a ſene ad parvulum, oves & boves Deo in gratiarum actionem immolandas ſervaverat; quis autem id pietati ac religioni non vertiſſet? quis illum ſaltem ob ignorantiæ cauſam non excuſaret? & tamen teſte Scriptura I. Reg. c. 15. rejectus eſt a Deo, ne regnaret amplius, nec ejus ignorantiæ parcitum eſt.

5. Jonathas I. Reg. 14. morte damnatur, eo quod mel guſtaſſet contra patris imperium ſibi ignotum.

6. David Pſalmo 24. inter peccata ſua commemorat ignorantias juventutis; ſic enim Deum affatur: *Delicta juventutis meæ & ignorantias meas ne memineris.*

7. Cum Judæi negligebant parentibus opitulari ſub vano pietatis erga Deum cultu & præcepto, profecto agebant contra legem naturalem, & quidem ex ignorantia invincibili & bona fide: Atqui tamen acriter eos increpat Chriſtus Dominus, quod nempe mandatum Dei irritum facerent, ut conſtat ex Matth. 15. cap.

8. Lucæ 12. ſervus ignorans voluntatem domini, tamen dicitur feciſſe digna plagis, quapropter paucis vapulat.

Ex quibus aperte colligitur peccata ignorantiæ eſſe vera peccata, adeoque ignorantiam non excuſare a peccato.

Reſpondeo ex illis & ſimilibus Scripturæ teſtimoniis ſententiam adverſariorum neutiquam roborari; cum in illis ſingulis vel agatur de ignorantia vincibili quam ultro confitemur eſſe culpabilem, vel de ignorantia aut facti aut juris poſitivi, quam, ſi invincibilis eſt, fatentur illi excuſare a peccato.

Ad primum quidem quod ſpectat, ignorantia qua laboravit Abimelech fuit ignorantia facti, ut per ſe patet, ignoravit enim Saram eſſe Abrahæ uxorem; quocirca ſi peccavit proprie dicto peccato, dicatur neceſſe eſt ejus ignorantiam fuiſſe vincibilem, ut cum nonnullis Interpretibus docet Henricus Gandavenſis quodlib. 12. quæſt. 25. *Abimelech*, inquit, *revera peccaſſet ſi cognoviſſet Saram, etiam ipſa accepta in uxorem, quia non ſufficienter inquiſivit an fuiſſet uxor Abrahæ; excuſatus tamen fuiſſet in aliquo propter quod etiam Dominus eum cuſtodivit, quia Sara requiſita quæ eſſet, reſpondit ſe eſſe ſororem Abrahæ; quod ſi crediдiſſet, nequaquam eam cognoſcere voluiſſet, in quo Auguſtinus commendat ejus juſtitiam in lege naturæ.*

Neque aliud inferri poteſt ex eo quod ſecundo loco proponitur, quia nempe illa ignorantia quæ in lege ſacrificiis purgabatur, facti erat ut plurimum, aut juris poſitivi, quæ proinde vincibilis eſſe debuit ut in culpam imputaretur, ut expreſſe docet S. Auguſtinus lib. de Natura & Gratia cap. 17. *Aliud eſt*, inquit, *non curaſſe ſcire quæ negligentiæ peccata etiam per ſacrificia legis videbantur expiari; aliud intelligere velle nec poſſe, &c.*

Ad tertium dico per comparationem exponendum eſſe id quod Deus dixit Eliphaz & aliis Jobi amicis, *quoniam non eſtis locuti coram me rectum*, quaſi nempe ſignificet meliora locutum eſſe Job; ſiquidem contra virum juſtum improvide ſuffragia ſua tulerant, eumque intemperantius redarguerant, Dei cauſæ hac in parte patrocinari ſe exiſtimantes, in quo quidem graviter hallucinabantur, nemini enim licitum eſt ejuſmodi injuriis & obtrectationibus alium impetere,

tere, quia, ut ait Regius Psaltes Psal. 63. *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum., & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.*

Plus virium non habet quod postea objicitur de Saule; siquidem ejus peccatum non fuit ignorantiæ, sed inobedientiæ, eo quod nempe contra expressum Dei mandatum pepercit Agag & optimis gregibus ovium & armentorum, ut ea Deo immolaret, quemadmodum testatur Samuel his verbis: *Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? melior est enim obedientia quam victimæ.*

In quinto respondent Scripturæ interpretes illam Jonathæ condemnationem non fuisse justam; sed potius peccasse Saulem, cum indiscretum illud præceptum tam severi jejunii statuit sub pœna capitis, & postea Jonatham morti addixit cum juramento, eo quod in gravi necessitate paululum mellis gustasset; quibus adde nimis, ut aiunt, probare illud argumentum; hæc enim ignorantia qua laborabat Jonathas fuit ignorantia juris positivi, qua nempe præceptum sui patris nesciebat, non autem ignorantia juris naturalis, de qua solum hic quæstio agitatur.

Ad sextum dico similiter Davidem locutum esse vel de ignorantiis vincibilibus, quas nempe superare neglexerat, vel de ignorantiis facti; ad utrumque illud ignorantiæ genus verba Prophetæ revocat Augustinus, & primo quidem ad ignorantiam vincibilem; libro enim de gestis Pelagii cap. 18. cum hanc Celestii propositionem recitasset, *oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato*, ad eam confutandam hunc Davidis locum producit his verbis: *Cum David dicat, Delicta juventutis meæ ne memineris & ignorantias, & cum in lege sacrificia pro ignorantia, sicut pro peccato offerantur.* Ubi certe loquitur de ignorantia vincibili, de qua nempe interpretatus est posteriorem locum quem adducit e capite quinto Levitici, ut supra monuimus in responsione ad secundum. Deinde & eadem verba Psalmitæ interpretatur S. Augustinus de ignorantia facti; sic enim habet lib. 3. de libero arbit. cap. 18. *Et tamen etiam per ignorantiam facta quædam improbantur & corrigenda judicantur, sicut in divinis auctoritatibus legimus. Ait enim Apostolus, Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci. Ait & Propheta, Delicta juventutis meæ & ignorantias meas ne memineris.* Quæ quidem repetit lib. 1. Retract. cap. 9.

Ad septimum respondeo invincibilem non fuisse ignorantiam Pharisæorum, qua nempe laborabant, cum sub Religionis specie omnia bona sua se Templo offerre coram populo gloriabantur; ut inde, si quid postea parentes peterent, nihil plane ipsis se dare posse responderent; tunc, inquam, ignorare non potuerunt Judæi urgere præceptum divinum vel etiam legem naturalem, qua quivis tenetur honorare parentes; atque, ut scribit Hieronymus, istum honorem non tam in salutationibus & officiis deferendis quam eleemosynis impertiendis positum esse, quo fit ut merito reprehendantur a Christo Domino.

Denique quod Lucæ 12. cap. dicitur servus fecisse digna plagis, tametsi voluntatem Domini penitus ignoraverit, profecto nihil continet difficultatis; tum quia agitur eo loci de ignorantia vincibili, qua nempe servus defectu vigilantiæ ignorat adventum Domini, admonet enim Christus omnes debere omni tempore & singulis horis esse paratos; tum quia hæc eadem ignorantia est facti vel juris positivi, ut per se patet, unde argumentum ex illo testimonio petitum nimis probaret.

Objicies cum Jansenio: Solemne fuit Pelagianorum dogma, *oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato*, ut patet ex S. Augustino lib. de gestis Pelagii c. 18. quod quidem de ignorantia invincibili

cibili intelligebant isti Hæretici, ut aperte colligitur ex eadem propositione, quæ ex septimo Celestii capitulo eruta sic ibidem legitur: *oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato, quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem*. Siquidem ignorantia illa quæ secundum necessitatem, non secundum voluntatem, hoc est, cujus causa non est voluntas, sed necessitas, est plane invincibilis: Atqui hoc Pelagianorum dogma acriter oppugnatum fuit ab omnibus Catholicis Scriptoribus, præsertim vero a Synodo Diospolitana apud Palestinam, a S. Augustino & S. Hieronymo.

1. Quidem Synodo Diospolitana, ubi Pelagius præsens adfuit; cum enim illa sententia, quæ docet *ignorantiam quæ evenit secundum necessitatem non voluntatem, non subjacere peccato*, cum nonnullis aliis ex doctrina Celestii fuisset objecta, ita Catholicos commovit Episcopos, ut non expectata ejus responsione dixerint, *Quid ad hæc quæ lecta sunt capitula dicit præsens Pelagius Monachus? Hoc enim reprobat sancta Synodus & sancta Dei Catholica Ecclesia*; & Pelagius ipse non audens judicio refragari, *Quæ dixi*, inquit, *non esse mea*, inter quæ istud unum fuit, *secundum judicium sanctæ Ecclesiæ reprobo, anathema dicens omni contravenienti & contradicenti sanctæ Catholicæ Ecclesiæ doctrinis*. Hæc leguntur apud August. libro citato de gestis Pelagii cap. 19.

2. Idem constat ex eodem S. Doctore, qui quidem, inquit Jansenius, in illo libro quem ex professo de Pelagii in illa Synodo gestis exaravit, cum ad illud caput de experte peccati invincibili ignorantia pervenisset: *Jam*, inquit cap. 17. *ea quæ restant novissima ita Judices commoverunt, ut ante responsionem Pelagii damnanda censerent*; & cap. 21. addit *se Judicum non arguere vel negligentiam vel conniventiam, vel quod ab eis longe abhorrere certissimum est, impiorum dogmatum conscientiam, sed eorum judicium pro merito approbare atque laudare*; & cap. 25. *At nunc si Pelagius Deum cogitat, si non est ingratus ejus misericordiæ, qui eum ad Episcoporum judicium propterea perduxit, ut hæc anathemata defendere postea non auderet, jamque detestanda & abjicienda cognosceret, gratius acciperet litteras nostras, &c.* Ubi anathemata non defendenda in posterum, detestanda & abjicienda vocat Augustinus ea quæ Judices proscripserunt; adeoque hanc Celestii propositionem qua dixerat *oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato*, unde cap. ultimo articulorum Pelagianæ hæreseos catalogum pertexens, non infimum locum tenet iste; *quod oblivio & ignorantia non subjaceant peccato, quoniam non eveniunt secundum voluntatem, sed secundum necessitatem*.

Demum & illam Pelagianorum sententiam acriter oppugnavit S. Hieronymus in dialogis, quos sub nominibus Attici & Critobuli scripsit post Synodum Palestinam; dialogo enim primo prope finem cum dixisset Critobulus qui Pelagiani personam agit: *Rogo quæ est ista justitia, ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia? nescio me peccasse, & ejus rei quam nescio pœnas luo? & quid plus facio si sponte peccavero?* Reponit Catholicus sub nomine Attici: *Respondet stultæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris*, & alibi: *Noli esse sapiens multum, & noli argumentari plusquam oporteat*. Quod idem & longe fusius prosequitur initio dialogi secundi; Igitur a Synodo Diospolitana, S. Augustino & S. Hieronymo acriter oppugnatum est hoc Pelagianorum dogma *quod oblivio & ignorantia non subjacent peccato, quando non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem*. Unde manifeste sequitur Catholicam Ecclesiam constanter docuisse,

igno-

ignorantiam invincibilem non excusare a peccato.

Dist. min. Hoc Pelagianorum dogma, quo dicebant *oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato*, acriter oppugnatum fuit & damnatum a Synodo Diospolitana, a S. Augustino & S. Hieronymo; eo quod nempe hanc propositionem universaliter & sine ulla restrictione efferebant Pelagiani, C. quasi damnata fuerit intellecta cum restrictione de sola ignorantia invincibili, N. Hanc igitur præfatam propositionem condemnant Synodus Diospolitana, S. Augustinus & S. Hieronymus locis citatis; quia nempe tradi solebat a Pelagianis sine ulla penitus restrictione, quasi vellent nullam penitus ignorantiam, quæcunque tandem illa sit, in culpam imputari posse, quod profecto falsum est & acri censura dignum: Siquidem ignorantias culpabiles manifeste declarant Scripturæ sacræ, seu sint facti, seu juris positivi, seu juris naturalis; sed non condemnatur ista Pelagianorum propositio intellecta peculiariter de ignorantia invincibili juris naturalis; quo fit ut nihil quicquam colligi possit adversus nostram sententiam, ex eo quod in Pelagianos insurrexerint citati Scriptores.

Atque hanc propositionem Pelagianorum fuisse revera universaliter velut de omni ignorantia ab ipsis enuntiatam, & quatenus talem seu universaliter intellectam de omni ignorantia, vel facti, vel juris positivi, vel juris naturalis, condemnatam tum a Synodo Diospolitana, tum a Sancto Augustino, tum denique a S. Hieronymo, manifeste constabit penitus attendenti ad eorum verba.

Ac primo quidem id ostenditur ex eo quod in rei veritate propositio Celestii damnata in Synodo Palestina, generalis erat nullis circumscripta limitibus, adeoque videbatur in ejus mente complecti omnem ignorantiam, *oblivio & ignorantia non subjacent peccato*, quod intelligi potest de ignorantia vincibili & de invincibili; tum vero de ignorantia facti & juris positivi, sicut & de ignorantia juris naturalis. Adde quod Pelagius sine dubio de ea ignorantia hanc Celestii propositionem interpretatus est, de qua & eam intellexerunt acutissimi hujusce factionis Pelagianæ indagatores Augustinus & Hieronymus: Atqui certum est Augustinum & Hieronymum impugnare id quod dixerat Celestius, quasi locutus fuisset de ignorantia facti vel juris positivi, ut mox ostensuri sumus; ergo & ipse Pelagius hanc discipuli sui propositionem tanquam generaliter veram propugnabat.

Secundo & idem aperte declarat Palestina Synodus, quæ quoniam hanc Celestii propositionem statim atque audita fuit, non expectata illius responsione damnavit, ut testatur S. Augustinus lib. de gestis Pelagii cap. 17. eam profecto damnavit in sensu obvio: Sed sensus obvius quem præ se fert illa propositio, est sensus in quo accipitur universaliter de qualibet ignorantia; Hanc igitur Pelagianorum propositionem condemnavit Synodus ut generalem & absolute intellectam de qualibet ignorantia.

Tertio id colligitur ex S. Augustino qui libro de gestis Pelagii cap. 18. eo nomine refellit Celestii propositionem quod *David dicat*, *Delicta juventutis meæ ne memineris & ignorantiæ meæ*, *& cum in lege sacrificia pro ignorantia sicut pro peccato offerantur*. Quæ loca Scripturæ, ut supra diximus, intelligenda sunt & de ignorantia vincibili & de ignorantia facti, aut juris positivi, unde sequitur S. Augustinum impugnasse propositionem illam Pelagianorum acceptam generaliter de omni ignorantia.

Quo plane modo se gerit passim sanctus Doctor in aliis suis operibus contra Pelagianos; ubi, cum de ignorantiæ peccatis disputationem instituit, ea promiscue usurpat exempla vel Scripturæ testimonia, quæ intelliguntur de ignorantia

rantia

rantia facti, vel de ignorantia juris positivi; lib 3. contra Jul. cap. 19. profert exemplum Regis Abimelech qui ex ignorantia facti & quidem vincibili peccaverat: *Non attendisti*, inquit, *homo qui non vis divino judicio quemquam non suis sed alienis plecti posse peccatis, quomodo fieri potuerit ut Abimelech peccaret, quamvis nec ipse adulterino corde peccaverit, & Deus quantulumcunque peccatum ejus in mulieribus ad eum pertinentibus vindicaret*. Lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. cap. 36. *An nullum est*, inquit, *ignorantiæ malum & ideo nec purgandum? Et quid agit illa voce, Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris*, quod idem habet lib. 1. operis imperf. contra Julianum cap. 105. his verbis: *Necesse est enim ut peccet qui nesciendo qui facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur, Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris*. Quæ verba Psal. 24. explicat alibi S. Augustinus vel de ignorantia vincibili, vel de ignorantia facti, ut superius a nobis observatum est.

Quibus adde S. Augustinum, cum in libro de gestis Pelagii fraudes omnes exponit, quibus Hæreticus iste Synodo Palestinæ illusit, neutiquam monet propositionem Celestii admitti posse ut veram & Catholicam, si de ignorantia facti aut juris positivi locutus fuerit Celestius; unde manifeste sequitur ab eo impugnatam fuisse hanc propositionem, prout generalis erat & a Pelagianis accipi videbatur de omni plane ignorantia.

Quarto demum & idem ostenditur ex S. Hieronymo, qui in dialogis adversus Pelagianos scribens in propositionem Celestii & multis Scripturæ testimoniis Synodi Palestinæ censuram confirmans, ea solum usurpat, quæ loquuntur de ignorantia facti aut juris positivi, sic enim habet dialogo primo: *Audi ergo*, inquit, *testimonia Scripturarum, ut stulta imo impia sciscitatio tua in perpetuum conticescat, loquitur Deus in Genesi, non adjiciam ultra maledicere terræ proter opera hominum, quia opposita est mens hominis diligenter ad mala a pueritia. Abraham & Sara audita repromissione filii Isaac rident in corde suo, & tacita cogitatio non latet scientiam Dei. Arguuntur in risu, & ipsa cogitatio quasi pars infidelitatis reprehenditur. Attamen non ex eo quod risere, diffidentiæ condemnantur, sed ex eo quod postea crediderunt, justitiæ palmam acceperunt. Loth nescit in concubitu filiarum quid fecerit, & inebriatus ab eis non habet crimen conscientiæ, & tamen error in vitio est. Argue sanctum virum Jacob, quare Rachel formosam dilexerit, pro qua & servivit multo tempore, & in Lia primo concubitu fuerit contristatus, & acquiesce tandem humanæ fragilitati, quæ etiam pulchra corpora diligit, & deformia detestatur, Luget Jacob mortem filii sui Joseph & multo tempore consolationem non recipit filiorum, respondetque lugens ac gemens, Vadam ad infernum, & probat se hominem, dum justus ignorat quid actum sit de justo filio Joseph. In Exodo scriptum est, Si percusserit aliquis quempiam & mortuus fuerit, morte moriatur; sin autem non volens, sed Deus tradidit eum in manibus ejus. dabo tibi locum, ad quem confugiat qui occiderit. In quo notandum est, quod Deus tradidit hominem in manus ejus & ille qui occidit per ignorantiam exilio condemnatur. In Levitico lex ponitur, Anima si peccaverit in conspectu Domini non sponte ex omnibus præceptis Domini.... Statimque in sequentibus, si tetigerit aliquid immundum quod non liceat tangere & fecerit per ignorantiam, &c.* Sicque rem fusissime prosequitur & innumera propemodum refert Scripturæ testimonia ex Levitici 5. 8. 9. 12. 13. 15. 22. ex Num. 6. 14. 15. 28. 29. ex Deuterom. cap. 12. ex 1. Reg. 15. 2. Reg. 24. ex Ezechiele 46. Jerem. 10. & aliis ejuscemodi, in quibus peccata ignorantiæ redar-

redarguuntur, sed quæ sunt fere singula ignorantiæ facti aut juris positivi; unde manifeste colligitur id a S. Hieronymo oppugnatum fuisse in Pelagianis, quod dicerent ignorantiam quamcunque universaliter excusare a peccato.

Instabis: Seu Pelagiani in hac sua propositione qua dicebant *ignorantiam non subjacere peccato*, locuti fuerint de ignorantia generaliter accepta, prout ignorantiam facti aut juris positivi complectitur, vel solummodo de ignorantia juris naturalis; id unum certum est eos verba fecisse de ignorantia invincibili; & ita voluisse tantum ignorantiam non subjacere peccato, quando invincibilis est: Atqui tamen ob id damnati sunt & a Synodo Palestina & a S. Augustino, & a S. Hieronymo; constans igitur fuit Ecclesiæ doctrina ignorantiam tametsi invincibilem subjacere peccato.

Major porro propositio, nempe id de invincibili ignorantia intellexisse Pelagianos, invictissimis ostenditur momentis.

Primo quidem quia non semel docuerunt illam ignorantiam, quæ ex negligentia veritatis nascitur, esse culpabilem, ut manifeste constat ex ipsius Pelagii Epistola ad Demetriadem, quæ extat apud S. August. in appendice tom. 2. *Prima virginis cura*, inquit cap. 9. *primumque studium sit scire voluntatem Domini sui, & quid ei placeat, quidve displiceat diligenter inquirere: ut secundum Apostolum rationabile Deo reddas obsequium, totumque vitæ suæ cursum ex ejus possit ordinare sententia. Impossibile est enim ei quamquam placere, cui quid placeat ignorat, fierique potest, ut etiam obsequendi voto offendat, qui quomodo obsequi debeat, ante non didicit: & ut majus est voluntatem Domini facere quam nosse, ita prius est nosse quam facere. Illud enim merito præcedit hoc ordine; unde Profeta dicit, Et tu Israel noli ignorare; & B. Paulus, Qui autem ignorat, ignorabitur*. Idemque alibi: *Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini. Initium obedientiæ est, quid præcipiatur velle cognoscere, & pars est obsequi didicisse quid facias*. Idem evincunt hæc Pelagii verba quæ referuntur a S. Augustino lib. de natura & gratia cap. 17. *Tractat etiam iste Pelagius de peccatis ignorantiæ & dicit, hominem prævigilare debere ne ignoret; ideoque esse culpandam ignorantiam, quia id homo nescit negligentia, quod adhibita diligentia sua scire debuisset*. Unde & ad instar magistri Julianus graviter culpabat sciendi negligentiam teste eodem S. Aug. lib. 6. c. Jul. c. 1. *Ecce*, ait August. *merito reprehendisti eos qui supersederunt scienda cognoscere, vel non formidant ignorata culpare*.

Secundo, quia revera id expresse enuntiatur in præfata Celestii propositione quam proscripsit Palestina Synodus, in ea enim legitur, oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato, *quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem*. Hoc est, si talis sit illa ignorantia, ut ejus causa sit necessitas non voluntas, qua videlicet vinci potuerit. Quod ipsum exprimit Augustinus tum cap. 18. de gestis Pelagii, tum capite ultimo, ubi totius hæresis Pelagianæ dogmata recapitulando pertexens sic habet, *quod oblivio & ignorantia non subjacent peccato, quoniam non eveniunt secundum voluntatem, sed secundum necessitatem*.

Denique id manifeste declarant gravissimæ Pelagianorum querimoniæ apud Hieronymum, qui ut jam a nobis observatum est, post illam Synodum dialogos Attici & Critobuli exaravit: *His cunctis testimoniis*, inquit Critobulus initio dialogi secundi, *videris hominum accusare naturam, ac per hoc invidiam referre in Deum, si tales homines condidit, ut oblivione & ignorantiæ peccato carere non possint; ex quo perspicuum est hominem posse, si voluerit, non peccare; id* enim

enim fecit quod vitare non potuit, ubi autem aufertur possibilitas, aufertur & vitium, nemo enim condemnatur quod facere non potuit. & postea: *Nunquid & de Evangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quispiam pro eo quod nesciat, & ante pœnas luat, quam sit reus conscientiæ?* Dixerat Dialogo primo: *Rogo quæ est ista justitia ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia? nescio me peccasse, & ejus rei quam nescio, pœnas luo? Et quid plus faciam, si sponte peccavero?* Ex quibus perspicuum est Pelagianos id unum voluisse ignorantiam non subjacere peccato quando invincibilis est, Critobulus enim Pelagianos accusat Atticum, quod hac sua doctrina peccata referebat in Deum, quasi hominem condemnaret in eo quod cavere non poterat: *Quæ est*, inquit, *ista justitia, ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia?* Quod profecto intelligi non potest nisi de ignorantia plane invincibili, vel ipsis consentientibus Catholicis adversus Pelagianos dimicantibus; quapropter nunquam Hieronymus id voluntatis inertiam, vel dicendi negligentiam confugit, cui ignorantiæ reatum tribuat; sed potius ad profunditatem judiciorum Dei; nam adductis illis Pelagianorum querimoniis sic respondet, *A me scientiæ & dispositionis Dei causas requiris? Respondet stultæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ; Altiora te ne quæsieris... O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus, &c.* Quis non videt, inquit Jansenius, & responsiones istas Doctoris Catholici ineptissimas esse & stultissimas Pelagianorum querimonias, si de ignorantia cujus voluntas causam & culpam dedit, controversia verteretur? Nam neque tyrones primis principiis Theologiæ tincti, neque mulierculæ de foro, neque de stiva rustici diffitentur non minus jure plecti discendi a peritis quam docendi imperitos negligentiam. Quis enim nesciat omnem neglectum officii esse culpabilem?

Respondeo disting. maj. Certum est Pelagianos, ubi docuerunt ignorantiam non subjacere peccato, locutos fuisse de ignorantia invincibili, sic dicta invincibili in eorum principiis, & in sensu hæretico, C. sic dicta invincibili ad sensum Catholicorum, N. revera Pelagiani in hac controversia cum Catholicis locuti sunt de ignorantia invincibili; & voluerunt solummodo ignorantiam non subjacere peccato quando invincibilis est, facti aliunde ignorantiam vincibilem non excusare a peccato, quam doctrinam condemnarunt PP. Diospolitani & alii passim Scriptores Catholici; sed suo sensu plane hæretico ignorantiam vincibilem & invincibilem accipiebant isti hæretici. Scilicet duplici in capite errantes pessime explicabant quid sit ignorantia vincibilis, quid sit invincibilis; & quia nempe omnem rejiciebant gratiam ad agendum necessariam, & quia nullam in homine lapso admittebant concupiscentiam.

Ac primo quidem quia gratiæ divinæ necessitatem rejiciebant Pelagiani, eam solum ignorantiam appellabant vincibilem quæ solis naturæ viribus superari potest, docentes eo ipso quo divinæ gratiæ auxilio ad bene agendum indigemus, immunes nos esse ab omni peccato, si bonum non faciamus; atque inde eam solum culpandam existimabant ignorantiam quam propria adhibita diligentia, propriis viribus sine ulla gratia depellere possumus. Id constat tum ex eo quod hic modus accipiendi ignorantiam vincibilem necessario sequitur ex illo dogmate, quo nempe gratiæ actualis necessitatem rejiciebant; tum ex luculento S. Augustini testimonio quod legitur lib. de nat. & grat. cap. 17. ubi loquens de Pelagio sic habet: *Tractat iste de peccatis ignorantiæ & dicit (hominem prævigilare debere ne ignoret, ideo-*

ideoque esse culpandam ignorantiam, quia id homo nescit negligentia sua, quod adhibita diligentia scire debuisset :) *Dum tamen omnia potius disputet, quam ut oret & dicat, Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Psalm. 118. *aliud est enim non curasse scire quæ negligentiæ peccata etiam per sacrificia quædam legis videbantur expiari ; aliud intelligere velle nec posse, & facere contra legem, non intelligendo quid fieri velit. Unde admonemur a Deo petere sapientiam (qui dat omnibus affluenter.) Utique his omnibus qui sic petunt & tantum petunt, quomodo & quantum res tanta petenda est.* Ubi cum Pelagio probet S. Augustinus ignorantiam superari posse per gratiam Dei, nosque admoneri ut a Deo petamus ejusmodi gratiam, manifeste indicat Pelagii mentem fuisse, ignorantiam eatenus solum esse culpandam, quod propriis naturæ viribus sine gratiæ auxilio vinci potest ; quorsum enim ad refutanda hæc Pelagii verba gratiam Dei petendam admoneret S. Doctor? unde consequenter eam omnem ignorantiam volebant esse invincibilem, ad quam vincendam requiritur divinæ gratiæ auxilium.

Secundo & errabant Pelagiani in assignanda notione ignorantiæ vincibilis, quia nullam in homine lapso admittebant concupiscentiam, nullam agendi difficultatem ; ea enim ex causa ignorantiam appellabant invincibilem quando non erat facile vincibilis, rejecta scilicet omni inter agendum difficultate, id manifeste colligitur ex dialogo secundo S. Hieronymi jam citato : totus est Atticus seu Catholicus, ut ostendat neminem in hac vita sine ullo prorsus peccato vivere posse, & Dei mandata facile custodire ; ad illud evincendum inter alia usurpans, quæ præcedenti dialogo in medium protulerat, exempla nempe factorum per ignorantiam ; sic enim habet sub initio, *Tacere tibi videor qui tantis exemplis docere te volui, peccare hominem per ignorantiam, & pro peccato, ut in lege hostias, ita & in Evangelio offerendam pœnitudinem ?* ad hæc vero Critobulus seu Pelagianus, *Da testimonium ubi error & ignorantia & impossibilitas mandati teneatur in crimine.* Atticus vero : *Non necesse est multa proferre, unum proferam, cui certe contradicere non poteris. Vas electionis perspicue loquitur : Consentio enim legi Dei juxta interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati quæ est in membris meis*, & postea adducto hoc testimonio Job 25. *Quis enim erit mundus a sorde*, sic prosequitur, *quod si dixeris pronomen, quis, non pro impossibili, sed interdum pro difficili accipi, respondebo tibi. Et ubi est illud quod temere protulisti ? facilia esse Dei mandata & ea facile compleri ... Jacobus Apostolus scribit : Si judicas legem, non es factor legis, sed judex. Ille judicat legem qui dicit aliquid non juste præceptum, & ignorantiam non habere peccatum, & frustra offerri victimas pro errore quod peccati non habet conscientiam.*

Ex cujus concertationis Atticum inter & Critobulum serie & decursu perspicuum est, eatenus Pelagianos sibi objecta a Catholicis Scripturæ loca interpretatos esse de ignorantia invincibili, quam proinde inculpabilem contendebant ; quatenus videbant Catholicos quandam admittere difficultatem inter agendum vel etiam necessitatem moralem ; unde in illorum sensu, qui plane hæreticus est, ignorantia erat tantum vincibilis, adeoque culpanda, quando facile & nullo negotio superari poterat.

His porro jactis duobus firmissimis ad præfatam difficultatem enucleandam fundamentis, jam nullus omnino remanere debet super ista re scrupulus ; cum enim dicitur Pelagianos docentes ignorantiam non subjacere peccato, lo-

cutos fuisse de ignorantia invincibili ; id intelligitur de ignorantia quæ invincibilis sit eorum sensu ; quasi nempe ignorantia sit invincibilis, vel quod vinci non potest solis naturæ viribus & ad eam superandam requiritur gratia ; vel quod facile non sit vincibilis propter aliquam inter agendum difficultatem ex concupiscentia ortam ; quo certe præsupposito sensu falsum est ignorantiam invincibilem excusare a peccato ; apud Catholicos enim in culpam imputatur homini, quod ignorantiam non vincat ; tametsi nonnisi difficile sit vincibilis, & quidem per solum divinæ gratiæ auxilium. Quocirca mirum videri non debet, si hanc Pelagianorum propositionem qua dicebant *oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato*, tam acriter condemnaverint Patres Diospolitani, cæterique Scriptores Catholici cum SS. Augustino & Hieronymo.

At inquiunt adversarii, secundum Pelagianos tunc solum oblivio & ignorantia non subjacent peccato, quando *non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem:* Sed ignorantia est plane invincibilis quæ est secundum necessitatem ; ergo loquebantur Pelagiani de ignorantia plane invincibili.

Dist. maj. secundum necessitatem ad sensum ipsorum Pelagianorum intellectam, C. ad sensum Catholicorum, N. Solutio patet ex dictis, in illa scilicet propositione, Pelagiani appellabant ignorantiam secundum necessitatem, quæ nonnisi difficile & per gratiam vinci poterat ; unde consequenter errabant docentes ejusmodi ignorantiam non subjacere peccato.

Instabis: Sed ultro fatebatur Pelagius culpandam esse ignorantiam, quando evenit secundum voluntatem, quando vincibilis est, ut constat ex ipsius Epistola ad Demetriadem superius citata ; igitur cum dicebat ignorantiam non subjacere peccato, id intelligebat de ignorantia penitus invincibili.

Dist. ant. Quando vincibilis est facile, sine ulla difficultate, & per solas liberi arbitrii vires, C. quando vincibilis est cum studio & labore, & quidem beneficio divinæ gratiæ adjuvantis, N. hunc esse sensum Pelagii apertissimum est ex eadem Epistola: cum enim monet hominem prævigilare debere, ut cognoscat quid præceperit Deus, *Quia* inquit, *initium inobedientiæ est.*, *quid præcipiatur velle cognoscere, & pars est obsequii didicisse quid facias*. Id intelligit eo sensu, quod penes hominem sit, ut sine gratiæ divinæ auxilio per propriam industriam & diligentiam vigilare possit, & per solam Scripturarum lectionem mandata Dei cognoscere ; addit enim verbis immediate sequentibus, *Scio itaque in Scripturis divinis, per quas solas potes plenam Dei intelligere voluntatem, prohiberi quædam, præcipi quædam, concedi aliqua, nonnulla suaderi*. Quocirca non minus propterea confutatus est Pelagius ab Catholicis Scriptoribus ; licet enim fateretur culpandam esse ignorantiam quando vincibilis est, id tamen intelligebat perverso & hæretico sensu ; appellans ignorantiam vincibilem tantum quando vincitur facile & sine gratia.

Urget demum Jansenius gravissimis Pelagianorum querimoniis apud Hieronymum in Dialogo secundo, quibus ostendebant nullam esse Dei justitiam, *si quis in peccato teneatur erroris, cujus reatum non habet conscientia*, respondens Hieronymus, ad voluntatis inertiam vel discendi negligentiam nunquam fugit, cui ignorantiæ reatum tribuat, sed potius ad profunditatem judiciorum Dei ; quæ tamen responsio in promptu & ad manum erat, si existimasset Hieronymus solam ignorantiam vincibilem subjacere peccato ; Igitur nec ipsam ignorantiam invincibilem a peccato eximebant Catholici in illa disputatione cum Pelagianis.

Respondeo mirum non esse, si S. Hierony-

ronymus ad compescendas Pelagianorum querimonias, ad ignorantiam invincibilem non confugiat, sed ad profunditatem judiciorum Dei; quia nempe id unum difficultatem facessebat Pelagianis, quod ignorantia diceretur a Catholicis subjacere peccato, tametsi vinci non posset solis naturæ viribus & sine divinæ gratiæ auxilio; quo posito, inquiebant Pelagiani, non est in potestate hominis vincere illam ignorantiam, mandata Dei sunt impossibilia, nemo erit justus, nec quisquam poterit esse sine peccato, &c. Quod quidem in Deum ipsum refundi nemo non videt, quia nullus peccat in eo quod vitare non potuit; ubi aufertur possibilitas, aufertur & vitium. Quibus Pelagianorum ratiociniis sane respondere non debuit Hieronymus sermonem esse solummodo de ignorantia vincibili, quia quam ignorantiam vincibilem per gratiæ scilicet adjutorium dicebant Catholici, eandem invincibilem contendebant Pelagiani: quapropter eo tandem redibat illa quæstio, qua ratione poterat Deus plectere homines propter ignorantiam, ad quam superandam vires non habent sufficientes, sed gratiæ divinæ auxilio indigent, quam difficultatem ubique passim proposuerunt Pelagiani, quoties gratiæ necessitatem ad quodcunque bonum opus astruxerunt Catholici. Unde mirum non est, si in præsenti casu ad profunditatem judiciorum Dei confugiat Hieronymus.

Si vero hanc objectionem Pelagianorum respexisse Hieronymum, quod nempe summam cum gratia efficaci ad superandam ignorantiam necessaria conjunctionem habeat, quod quidem causæ fuit cur ad inscrutabilia Dei judicia confugerit, aperte colligitur ex istis Hieronymi verbis, quæ reponit illico post objectionem Pelagianorum, & nonnulla Scripturæ loca quibus altitudinem scientiæ Dei commendat: *A me quæris*, inquit, *quare figulus aliud vas fecerit in honorem, aliud in contumeliam, & non vis acquiescere Paulo pro suo Domino respondenti: O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Quasi dixisset in culpam hominibus imputari ignorantiam, ut ostendunt innumera Scripturæ loca, tametsi ejusmodi ignorantiam nunquam vincant sine gratia efficaci quæ datur secundum Dei propositum, nec omnibus & singulis; cui Catholicæ veritati nihil est quod respondeatur præter id quod reponit Hieronymus: *Audi ergo*, inquit, *testimonia Scripturarum, ut stulta immo impia sciscitatio tua in perpetuum conticescat.*

Objicit Jansenius nonnulla alia S. Augustini loca; in quibus expresse docet ignorantiam tametsi invincibilem subjacere peccato. Libro de Nat. & Grat. c. 17. postquam distinxit duplicem ignorantiam, aliam vincibilem quæ oritur ex hominis negligentia; aliam invincibilem quæ conjunctam habet impotentiam, utramque ait peccato esse obnoxiam; *Aliud est*, inquit, *non curasse scire, quæ negligentiæ peccata etiam per sacrificia quædam legis videbantur expiari; aliud intelligere velle nec posse & facere contra legem, non intelligendo quid fieri velit.* Unde sic argumentor: Ea ignorantia est invincibilis, qua laborant ii qui intelligere volunt nec possunt: Atqui tamen ex S. Augustino ejusmodi homines peccant, agunt enim contra legem; ergo ignorantia invincibilis a peccato non excusat.

Dist. maj. Nec possunt etiam adjuti gratiæ auxilio, C. sublato gratiæ auxilio, N. revera supponit S. Augustinus quosdam esse qui volentes intelligere, tamen non possunt, & addit eos nihilominus agere contra legem; sed supponit ejusmodi homines ideo non posse intelligere, quia gratiam non petunt qua possint intelligere; addit enim immediate: *Unde admonemur a Deo petere sapientiam (qui dat omnibus affluenter.* Jac. 1.) *Utique his omnibus qui sic*

petunt

petunt & tantum petunt, *quomodo & quantum res tanta petenda est*. Qua de causa non loquitur S. Aug. de hominibus qui laborent ignorantia plane invincibili.

Objicit hæc verba ejusdem S. August. e Comment. in Psal. 35. *Non unum hominem*, inquit, *sed genus hominum iniquorum dicit qui sibi adversantur*, *non intelligendo ut bene vivant*, *non quia non possunt*, *sed quia nolunt*. *Aliud est enim quando quisque conatur aliquid intelligere*, *& per infirmitatem carnis non potest*, *sicut dicit quodam in loco Scriptura*, *quia corpus quod corrumpitur*, *aggravat animam*, *& deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem*. *Aliud autem quando perniciosius agit adversus seipsum cor humanum*, *ut quod possit intelligere*, *si bona voluntas accederet*, *non intelligat*, *non quia difficile est*, *sed quia voluntas adversa est*. *Hoc autem fit*, *dum amat peccata sua & oderunt praecepta Dei*. Ex quibus sic conficitur argumentum, ex S. Augustino: qui nolunt intelligere, hoc est, qui laborant ignorantia vincibili perniciosius agunt, quam qui non possunt intelligere, hoc est, qui laborant ignorantia invincibili; ergo qui laborant ignorantia invincibili saltem perniciose agunt, etsi minus, proindeque peccant.

Nego conseq. Ibi enim S. Augustinus non loquitur de ignorantia invincibili, his nimirum verbis, in quibus occurrere videtur aliqua difficultas, *Aliud est enim quando quisque conatur aliquid intelligere & per infirmitatem carnis non potest*, *sicut dicit quodam loco Scriptura*, *quia corpus quod corrumpitur*, *&c.* Is enim qui conatur aliquid intelligere, hoc est, aliquid pertinens ad ejus salutem, nec tamen id potest propter infirmitatem carnis, quia corpus quod corrumpitur aggravat animam; is, inquam, propterea non laborat ignorantia invincibili; aliter omnia peccata carnis & quæ fiunt per concupiscentiam carnalem, essent effectus ignorantiæ invincibilis, quod nemo dixerit. Quapropter id unum eo loci observat S. Augustinus hominem perniciosius agere, cum supina & affectata ignorantia non vult intelligere quod posset intelligere; ac si absque malitia & per infirmitatem carnis scientia salutis in eo retundetur; quod quidem verissimum est, & perperam nobis objicitur hac in controversia; siquidem id neutiquam spectat ea quæ fiunt ex ignorantia invincibili juris naturalis.

Objicit insuper id quod docet idem Sanctus Augustinus Epistola 194. quæ est ad Sixtum, ubi postquam hæc præmisit, *Humana quippe superbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrii*, *excusatam se putat*, *quando ignorantiæ*, *non voluntatis videtur esse quod peccat*. Tandem de ignorantia sive voluntaria sive necessaria, hoc est, sive vincibili sive invincibili sic concludit: *Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator*, *vel reatu originis*, *vel additamento etiam propriæ voluntatis*, *sive qui novit*, *sive qui ignorat*, *sive qui judicat*, *sive qui non judicat*. *Quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt*, *sine dubitatione peccatum est*: *in eis autem qui non potuerunt*, *pœna peccati*; *Ergo in utrisque non est justa excusatio*, *sed justa damnatio*. Ex quibus sic licet argumentari. Docet S. Augustinus inexcusabilem esse omnem peccatorem justamque esse damnationem ejus, sive peccaverit, quia scire quid lex jubeat, noluit; sive quia scire non potuit; ergo existimabat ignorantiam invincibilem juris naturalis subjacere peccato.

Nego conseq. quia nempe & S. Aug. non agit eo loci de ignorantia juris naturalis, & neutiquam affirmat ignorantiam illam de qua loquitur esse peccatum; quæ duo si verissima esse ostendero, ut mox constabit, mirum plane videri debet, quod hunc S. Augustini locum aliaque similia tanto cum studio hac in controversia objecerit Jansenius.

Pri-

Primo itaque dico S. Augustinum eo loci non agere de ignorantia juris naturalis, sed solum de ignorantia juris positivi, puta Evangelii; id patet cuivis ad seriem & verba hujus Epistolæ propius attendenti; cum enim profunditatem judiciorum Dei in negotio prædestinationis commendasset his verbis: *Cur autem illum potius quam illum liberet aut non liberet, scrutetur qui potest judiciorum ejus tam magnum profundum, veruntamen caveat præcipitium*. Duo genera hominum distinguit quos putat omnino inexcusabiles, alios *qui noluerunt intelligere ut bene agerent;* & alios, quod gravius est, *qui intellexerunt & non obedierunt;* sic vero illorum qui non cognoverunt, exprimit ignorantiam, *dixit etiam ipse Dominus in Evangelio*, (*Joan.* 15.) *Si non venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Non utique peccatum nullum haberent qui pleni erant aliis magnis multisque peccatis, sed hoc peccatum vult intelligi non eos habituros fuisse, si non venisset; quo, cum audissent eum, non crediderunt in eum*. Ubi certe agitur de ignorantia Evangelii, qua laborant ii quibus annunciatum non fuit Christi Evangelium; ac proinde agit de ignorantia juris positivi.

Secundo nec eam de qua loquitur ignorantiam culpandam, & verum esse peccatum docet S. Augustinus; cum enim ait etiam inexcusabiles esse eos qui ignorant, id unum contendit eos qui Evangelium non audiverunt, non posse idcirco justum Dei judicium effugere, quia licet propter ipsam ignorantiam damnationem æternam non incurrant, manet semper in iis reatus originis: *Ac per hoc*, inquit, *inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, &c.* Quapropter nullius momenti esse ait excusationem illam qua dicunt, *Non audivimus, ideo non credidimus*. Sed non dicit ejusmodi ignorantiam in peccatum imputandam, quandoquidem contrarium docet diserte his verbis mox citatis: *Non utique nullum peccatum haberent, qui pleni erant aliis magnis multisque peccatis, sed hoc peccatum vult intelligi non eos habituros fuisse si non venisset, quo, cum audissent eum, non crediderunt in eum*. Ubi eam ignorantiam Evangelii, de qua agit, diserte ab omni peccato eximit.

Objicit postea Jansenius alia S. Augustini testimonia, in quibus docet ignorantiam non modo in Infidelibus, sed & in Christianis vinci non posse sine efficaci Dei gratia, quæ non datur omnibus, nec in cujusquam potestate est, quandocunque voluerit; sed tamen ex illa ignorantia vere peccare homines, nemo unquam Catholicus negavit, & aperte tradit S. August. ut colligitur ex lib. 2. de peccat. merit. cap. 17. ubi sic habetur: *Nolunt homines facere quod justum est, sive quia latet an justum sit, sive quia non delectat. Tanto enim quidque vehementius volumus, quanto certius quam bonum sit novimus, eoque delectamur ardentius. Ignorantia igitur & infirmitas vitia sunt quæ impediunt voluntatem, ne moveatur ad faciendum opus bonum, vel ab opere malo abstinendum. Ut autem innotescat quod latebat, & suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates, qua ut non adjuventur, in ipsis itidem causa est, non in Deo*.

Verum meo quidem judicio hæc & alia similia ad præsentem controversiam nequaquam attinent, rectius vero ad illam disputationem quam olim instituimus, ubi de gratia efficaci & sufficiente: ibi enim docuimus justo Dei judicio plerumque culpari hominem, cum agit ex ignorantia vel concupiscentia, tametsi careat gratia efficaci ad bene agendum necessaria; quia nimirum habuit aliunde gratiam sufficientem, qua posset vel ejusmodi ignorantiam depellere, vel concupiscentiam vincere: Id habemus

bemus discertissime in loco mox citato, ubi ait S. Augustinus unam ignorantiæ nostræ causam, qua nempe nobis non innotescit quod latebat, esse quia nolumus; quo fit ut ignorantia sit voluntaria, & unde etiam sequitur ignorantiam eo præcise non censeri absolute invincibilem, quod Deus non tribuat lucem gratiæ efficacis qua tollitur ignorantia; quemadmodum concupiscentia non censetur physicam & absolutam peccandi necessitatem imponere, tametsi eam victricem gratiam non infuderit Deus, qua hæc vincitur infirmitas & libido.

Objicit insuper Jansenius: Celebris est & perquam usitata apud S. Augustinum illa divisio peccatorum, qua docet peccata omnia partim ex ignorantia, partim ex infirmitate contingere; sic lib. 1. de peccat. merit. c. ultimo: *Fit ut per ignorantiam vel infirmitatem non exsertis adversus eam* concupiscentiam *totis viribus voluntatis, eidem ad illicita etiam nonnulla cedamus*. Lib. 2. cap. 2. *Unde fit consequens*, inquit, *ut nec orare debeamus ne intremus in tentationem, hoc est, ne in tentatione vincamur, vel cum fallit & præoccupat nescientes, vel cum premit atque urget infirmos*. Lib. 1. ad Bonifacium cap. 3. *Neque enim*, inquit, *agit in eis etiam qui suadet & decipit, nisi ut peccatum voluntate committant, vel ignorantia veritatis, vel delectatione iniquitatis, vel utroque malo & cæcitatis & infirmitatis*. Hæc porro & similia quæ crebro in scriptis Augustini obvia sunt, non loquuntur de illa ignorantia, quæ ex hominum negligentia vel torpore, sed de illa quæ cum omni homine profunda nascitur & primi peccati pœna est. Nam illa peccata quæ ex torpida voluntate nascuntur, qua negligit ea discere quæ ad justitiam agendam pertinent, verius negligentiæ quam ignorantiæ peccata ab Augustino dici solent. Unde & ignorantiam plerumque simplicem nescientiam vocat, ut ab ea distinguat quæ voluntatem conjunctam habet, *Aliud est*, inquit lib. de Grat. & lib. Arb. c. 3. *nescisse, aliud nescire noluisse. Voluntas quippe in eo arguitur de quo dicitur, Noluit intelligere ut bene ageret. Sed & illa ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audivit omnino quid crederet, sed fortasse ut mitius ardeat*. Igitur ex S. Augustino ea quæ fiunt ex ignorantia vel etiam invincibili, & ubi nulla ex parte hominis reperitur negligentia, vera peccata sunt.

Dist. ant. Docet S. Augustinus peccata omnia partim ex infirmitate contingere, partim ex ignorantia, quæ mala sit non bona, C. quæ ipsa sit peccatum, subdist. quæ peccatum sit, si sit vincibilis, C. si sit invincibilis, N. revera solemne est S. Augustino, ut dicat duplicem esse scelerum omnium quæ committuntur ab hominibus radicem & causam, nimirum ignorantiam & concupiscentiam; sed iis omnibus in locis vult solum ignorantiam esse malam, non bonam; vel si eam putet aliquando in peccatum imputari; tunc loquitur de ignorantia voluntaria & vincibili, ut manifeste liquet.

Primo ex ipsius S. Augustini proposito: Scilicet agit ibi adversus Pelagianos qui concupiscentiam & ignorantiam quibuscum nascimur, contendebant non esse mala aut peccati pœnas, sed naturales defectus, ut videre est passim apud eundem S. Augustinum, lib. 3. c. Jul. cap. 19. sic loquitur Julianus: *Ex hoc intelligi debet perfectam ignorantiam justitiam nominari; quia dixit Deus ad Abimelech qui cum Sara fuerat concubiturus, ignorans quod uxor esset aliena; & ego sciebam quia in corde mundo fecisti hoc*. Ad quæ verba Augustinus: *Cur ergo eos non nominas justos, si perfecta ignorantia justitiæ nomine nuncupanda est?* Et lib. de dono persev. cap. 11. *Dicunt*

Pela-

Pelagiani ignorantiam & difficultatem, sine quibus nullus homo nascitur, primordia non supplicia esse naturæ. Tum vero eo proruperant insaniæ, ut cum S. Aug. argumentis premerentur, quibus ostendebat ignorantiam vel in pueris malam esse, pueros affirmarent negligentia sua has sibi tenebras accersere, quod refellit lib. 1. de peccat. mer. cap. 36. *Illas*, inquit, *consideremus tenebras mentis utique rationalis, in quibus & Deum prorsus ignorant, cujus Sacramentis etiam cum baptizantur obsistunt: In has quæro unde & quando submersi sunt: Itane vero eas hic contraxerunt, & in hac vita sua jam propria per nimiam negligentiam obliti sunt Deum, prudentes vero & religiosi vixerunt vel in uteris matrum?* Quam Pelagianorum doctrinam ubique cum impugnat S. Doctor, docet ignorantiam & in pueris & in adultis esse malam, hoc est, peccati originalis pœnam & persæpe aliorum peccatorum causam, quando scilicet voluntaria est & vincibilis; sic enim loco mox citato: *An nullum est ignorantiæ malum, & ideo nec purgandum, & quid agit illa vox, Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris .... In illas igitur ignorantiæ densissimas tenebras, ubi anima infantis recentis ab utero, utique anima hominis, utique anima rationalis non solum indocta, verum etiam indocilis jacet, quare aut quando aut unde contrusa est? Si natura est hominis sic incipere & non jam vitiosa est ista natura, cur non talis creatus est Adam?* Ubi totus est Augustinus ut ignorantiam dicat esse malam & vitiosam, quod ipsum & longe disertius scribit lib. 6. c. Jul. cap. 16. ubi loquens de homine baptizato sic habet: *Omni enim peccato caret, non omni malo, quod planius ita dicitur, omni reatu omnium malorum caret, non omnibus malis ... Nunquid caret ignorantiæ malo, per quod a nescientibus innumerabilia perpetrantur mala? An parvum malum est per quod homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei? ... Non igitur caruerunt tanto ignorantiæ malo in lavacro regenerationis, ubi tamen omnibus caruerant sine dubitatione peccatis.* Quibus verbis manifeste docet ignorantiam esse malam etiam in baptizatis qui omni peccato carent; quapropter cum passim adversus Pelagianos scribit peccata omnia partim ex infirmitate contingere, partim ex ignorantia, id unum vult ignorantiam esse malam, non autem ipsam esse peccatum, puta si non sit vincibilis & voluntaria, tum vero nec ea quæ fiunt ex ignorantia non esse peccata, nisi pariter sint voluntaria.

Secundo mens S. Augustini ex eo satis superque declaratur, quod de ignorantia loquitur ut & de concupiscentia, ut patet ex verbis in ipsa objectione citatis; Atqui constans est S. Augustini doctrina concupiscentiam appellari tantum malam eo sensu quod ipsa sit scelerum causa, utpote quæ remanet in baptizatis, non autem ipsa sit peccatum: ait enim lib. 1. de nupt. cap. 25. *Dimitti concupiscentiam carnis in baptismo, non ut non sit, sed ut in peccatum non imputetur, quamvis autem reatu suo jam soluto, manet tamen.* Et lib. 6. c. Jul. c. 16. *Nos autem*, inquit, *qui eam* concupiscentiam, *malam dicimus. Et manere tamen in baptizatis, quamvis reatus ejus non quo ipsa erat rea, neque enim aliqua persona est, sed quo reum hominem originaliter faciebat, fuerit remissus atque vacuatus;* Ergo id unum his locis contendit ignorantiam malam esse peccati pœnam & malorum causam, non autem culpæ rationem habere.

Quod vero iisdem in locis dicat Augustinus ex ejusmodi ignorantia quam ex peccato primi parentis nascendo contraximus, peccata plerumque ab adultis committi, causam adversariorum neutiquam juvat; tum quia, eatenus tantum peccatum committitur, quatenus ignorantia sit voluntaria & vincibilis; quemadmodum vitio vertitur concupiscentia,

eum ejus deliberatis moribus homo voluntarie consentit; tum quia ibi non magis agitur de ignorantia juris naturalis quam facti aut juris positivi: unde argumentum istud ex ignorantia petitum nimis probaret, si in rigore acciperetur.

Objicies præterea id quod scribit S. Augustinus ad Publicolam Epist. nunc 47. olim 154. *Si quis autem*, inquit, *bonum putaverit esse quod malum est, & fecerit hoc putando utique peccat, & ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quod quisque bene fieri putat, quod male fit*. Unde sequitur ignorantiam non excusare a peccato.

Respondeo nullo plane fundamento affirmari posse eo loci sermonem esse de ignorantia invincibili & aliunde certum esse ibi mentionem fieri de ignorantia facti, qua nimirum dubitat quis an aliqua caro sit immolatitia necne, ut manifeste ostendunt hæc verba immediate præcedentia: *Si quis dubitat de aliqua carne, utrum immolatitia sit & non est immolatitia, si eam cognitionem tenuerit, quod immolatitia non sit & ea vescatur, non utique peccat. Si quis autem, &c.* Quocirca perperam objicitur iste locus.

Hic porro & alia nonnulla S. Augustini loca nobis objiciuntur, quæ, quoniam id unum innuere videntur, ea quæ fiunt ex ignorantia invincibili esse peccata, tametsi non sint voluntaria, adeoque libertatem hominis potissimum impetere, satius erit ea paulo infra explicare, ubi de libero hominis arbitrio tractabimus.

Objicies nonnulla S. Thomæ testimonia. Quodlib. 3. art.10. quærit, *An discipuli sequentes diversas opiniones Magistrorum excusentur a peccato erroris*, & respondet in rebus ad fidem & mores pertinentibus non excusari, si sequantur opinionem erroneam: *Alioquin*, inquit, *immunes a peccato fuissent qui secuti sunt opinionem Arii, Nestorii, & aliorum Hæresiarcharum*. Quodlibeto 8. art. 13. quem locum integrum superius descripsimus, docet eum a peccato excusari non posse, qui sequitur opinionem falsam, *cum faciat contra legem Dei, quamvis non faciat contra conscientiam*. Denique quodlibeto 9. art. 15. affirmat *quemlibet errorem, quo non creditur esse peccatum mortale quod est peccatum mortale, conscientiam non excusare a toto*. Quæ profecto S. Thomæ loca manifeste ostendunt eum existimasse ignorantiam invincibilem non excusare a peccato; tunc enim ignorantia invincibilis non excusat a peccato, cum peccat quisquis sequitur opinionem falsam & erroneam, eo præcise quod agit contra legem Dei: Atqui ex illis locis peccat quisquis sequitur opinionem falsam & erroneam, eo præcise quod agit contra legem Dei; ergo.

Dist. min. Ex illis S. Thomæ locis peccat quisquis sequitur opinionem falsam, non laborans scilicet nisi ignorantia vincibili, C. laborans ignorantia invincibili, N. Dum igitur D. Thomas universim pronuntiat, illud quod agitur contra legem, semper esse malum & peccatum, quamvis sit juxta conscientiam, supponit ignorantiam juris naturalis vel legis non esse invincibilem, sed potius vincibilem & voluntariam, quia tam certum est, quam quod certissimum, S. Doctorem existimasse ignorantiam invincibilem ab omni excusare peccato, ut constat ex ejus testimoniis superius adductis: quod quidem etiam & aperte colligitur ex iis locis quæ objiciuntur; nam post verba e quodlibeto tertio citata, statim subjungit: *Qui ergo assentit opinioni alicujus Magistri contra manifestum Scripturæ testimonium, sive contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari*. Ubi affirmat tunc solummodo errare discipulum qui Magistri falsam opinionem sequitur; & a peccato eatenus excusari non posse, cum ejusmodi

modi opinio pugnat contra manifestum Scripturæ sacræ testimonium atque Ecclesiæ doctrinam, quæ verba designant ignorantiam vincibilem. Et similiter quodlib. 8. loquitur de errore quo quis agit contra legem non adhibita sufficienti diligentia, ut constat ex argumento, sed contra: *Potest esse*, inquit, *quod in tali casu aliquis adhibeat diligentiam, inquirens an licitum sit habere plures Præbendas, &c.*

Neque est quod objiciatur nonnullorum aliorum auctoritas, qui universim pronuntiarunt ignorantiam peccato semper esse obnoxiam, si sit eorum quæ ad salutem necessaria sunt, ut agnoscere videntur Guillelmus Altiss. lib. 3. c. 3. q. 3. Alexander Alensis q. 112. memb. 8. & q. 153. memb. 3. Guillelmus Paris. Tract. de Legibus cap. 21. S. Bonaventura in 2. dist. 22. q. 2. Gersonius initio libri cui titulus est, *Regulæ morales*. Henricus Gandav. quodlibeto 12. q. 25. & quidam alii. Tum vero & aliorum qui aperte docent quamlibet ignorantiam juris naturalis esse culpandam, ut Durandus in 3. distinct. 25. quæst. 1. ad 1. Paludanus in 4. distinct. 25. S. Antoninus 2. parte Summæ lib. 6. cap. 9. & Cajetanus in 1. 2. quæst. 76. *Hæc*, inquam, Theologorum testimonia nihil quicquam efficiunt adversus nostram sententiam; siquidem manifestum est cuilibet attendenti ea intelligi debere de ignorantia vincibili, eo enim potissimum nomine docent ejusmodi ignorantiam excusari non posse a peccato, quia facienti quod in se est Deus non denegat gratiam in necessariis, adeoque ad depellendas ejusmodi ignorantiæ tenebras.

Quapropter ultro fatetur ipse Jansenius, ut jam a nobis observatum est, sibi hoc in negotio adversari totam atque integram Scholasticorum turbam.

Objicies: Inter regulas juris hæc legitur num. 13. *Ignorantia facti, non juris excusat*; quæ regula locum non habebit, si quælibet ignorantia invincibilis excuset a peccato, par enim erit ratio cujuslibet ignorantiæ, seu sit juris seu facti; quælibet excusabit a peccato, si sit invincibilis: nulla excusabit, si sit vincibilis & voluntaria; Igitur.

Respondeo locum habere istam juris regulam, si res spectetur in foro externo, non autem si in foro interno; quia revera cum agitur de judicio ab hominibus ferendo, plerumque Judices ignorantiam facti excusant, non autem ignorantiam legis; sic v. g. excusaretur homo qui loco feræ occidisset hominem, laborans ignorantia facti; sed idem non excusaretur, qui juris ignorantiam obtenderet, dicens se ignorasse homicidium esse illicitum. Quibus adde nimis probare argumentum quod petitur ex illa juris regula; inde enim colligeretur nullam ignorantiam juris vel etiamsi sit juris positivi, excusare a peccato, quod nec ipsi volunt adversarii.

Objicies: Si qua ex causa ignorantia invincibilis excusaret a peccato, maxime quia non est libera & voluntaria: Atqui ignorantia invincibilis juris naturalis sufficienter est voluntaria, ut & ipsa vitio vertatur, & quæ ex illa fiunt contra legem; siquidem voluntaria est in Adamo, voluntate Adami, utpote quæ originalis peccati pœna est, quod sufficit; quandoquidem peccatum originale non aliter voluntarium est, quod tamen in omnibus & singulis hominibus veri & proprie dicti peccati rationem habet; Igitur ignorantia invincibilis non excusat a peccato, si sit eorum quæ scire tenentur homines.

Nego min. est quippe constans hæc & unanimis omnium Theologorum doctrina, præter peccatum originale quod in nobis voluntarium est duntaxat voluntate Adami, nihil aliud rationem habere peccati proprie dicti, quam quod volitum est voluntate operantis: unde præter peccatum originale, quodcunque aliud peccatum dicitur actuale; quia nem-

pe sit per actum deliberatum & liberum voluntatis.

Et hercle si ignorantia invincibilis in nobis censeretur esse voluntaria, indeque vitio verteretur ipsa & quæcunque ex illa fiunt, sequeretur motus concupiscentiæ primo primos, ut aiunt, qui nempe ante deliberatum voluntatis consensum subito erumpunt, item quæ ex amentia, phrænesi & cæcitate corporali prodirent, & ipsam demum infidelitatem negativam esse peccata proprie dicta; sunt enim isthæc omnia totidem peccati originalis pœnæ, ex consensu omnium & ipsius Jansenii confessione; sed nemo dixerit motus primo primos concupiscentiæ; quicquid contra legem agunt amentes, phrænetici & cæci a nativitate, ac demum infidelitatem negativam esse peccata proprie dicta; Igitur ignorantia invincibilis usque adeo non est voluntaria, ut censeri possit esse peccatum.

Instabis: Non excusatur a peccato homicidium ab homine ebrio perpetratum, tametsi homicidium in se & ratione sui non sit voluntarium: quia nempe, quod sufficit, voluntarium est in causa, puta in ebrietate quæ voluntaria fuit; ergo similiter ignorantia invincibilis non est quidem voluntaria in se, sed in sua causa, nempe in peccato originali, adeoque a peccato excusari non potest.

Nego conseq. & par. Disparitas est quia homicidium ab homine ebrio perpetratum ideo voluntarium censetur, & inter peccata actualia reponitur, quia revera voluntarium est per propriam hominis voluntatem saltem in sua causa, puta in ebrietate quæ voluntaria fuit per actum proprium voluntatis ipsius hominis; at vero ignorantia invincibilis non est voluntaria per modum peccati actualis, neque in se, neque in sua causa, ex ipsis enim adversariis est tantum voluntaria in peccato originali cujus effectus est; at peccatum originale non est in nobis voluntarium propria nostra voluntate, sed tantum voluntate aliena; voluntate Adami; adeoque par non est utrobique ratio. Quibus addideris negare multos Theologos ignorantiam in posteris Adæ esse voluntariam, vel etiam voluntate primi parentis, licet sit pœna peccati & Adamo & cæteris hominibus inflicta; quia, inquiunt, pœna propter peccatum inflicta non est voluntaria; est quippe præter peccantis intentionem a Deo inflicta.

Objicies: Si ignorantia invincibilis juris naturalis excusaret a peccato, optanda foret ejusmodi ignorantia, & longe melior esset ignorantium conditio quam aliorum qui legem cognoscunt: absurdum consequens; ergo & antecedens.

Nego ant. Siquidem hoc argumento probaretur quamcunque ignorantiam juris etiam positivi fore optandam, ejusmodi enim ignorantia, fatentibus adversariis, excusat ab omni peccato; quis vero dixerit meliorem esse conditionem eorum quibus nunquam annuntiatum fuit Christi Evangelium, quam aliorum quibus per prædicationem Evangelii affulsit Christianæ fidei lux & veritas?

An detur ignorantia juris naturalis quæ sit invincibilis.

NOnnulli sunt inter Theologos, qui quidem super præcedenti disputatione nobiscum consentire videntur; profitentes ignorantiam invincibilem juris naturalis ab omni prorsus peccato eximere: sed tamen in rei veritate ab ipso Jansenio, quem modo confutavimus, aut parum aut nihil hac in parte recedunt; quia totis viribus contendunt nullam dari ejusmodi ignorantiam juris naturalis quæ sit omnino invincibilis, quam doctrinam ut cum aliqua specie veri propugnare possint, adductis supra Jansenii principiis unice nituntur, si quod enim ipsis objiciatur exem-

exemplum ignorantiæ, quæ fuerit omnino invincibilis & involuntaria, respondent ejusmodi ignorantiam fuisse saltem vincibilem & voluntariam in Adamo, quod sufficit ut vitio imputetur, & omnia quæ ex illa contra legem committuntur.

Volunt alii omne jus naturale universim sumptum invincibiliter ignorari posse, si nonnulla tantum excipiantur prima morum principia, quale est stud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

Qua ex causa apud Germanos furtum olim reputabatur licitum, teste Julio Cæsare lib. 6. de bello Gallico, ut & adulterium apud Lacedæmones, ut refert Plutarchus in vita Lycurgi.

Nos vero cum S. Thoma & cæteris fere omnibus Theologis prima juris naturalis principia distinguimus a conclusionibus, quæ ex iisdem principiis eruuntur; & iterum duplex genus conclusionum admittimus; aliæ sunt enim proxime sequentes ex primis principiis, & quæ ex iis facillime & sine multo labore colliguntur; aliæ vero sunt valde remotæ a primis principiis & quæ sciri non possunt nisi post diligens studium; qua præmissa distinctione dicimus ex una parte prima juris naturalis principia, v. g. Deum esse colendum, parentes esse honorandos; & conclusiones ex illis principiis proxime erutas, invincibiliter ignorari non posse; ex altera vero invincibiliter adeoque inculpate ignorari nonnunquam quasdam conclusiones remotiores: quocirca sit

PRIMA CONCLUSIO.

Nec prima principia juris naturalis, nec conclusiones proxime ex eo sequentes invincibiliter ignorari possunt.

Id aperte docet S. Paulus ad Rom. cap. 2. his verbis: *Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium;* & ut alii legunt, *cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die, cum judicabit Deus occulta hominum;* ubi docet Apostolus gentes ipsas, quibus nondum affulsit lux Evangelii, habere legem menti inditam, qua possint bonum a malo secernere, & pleraque opera legis naturalis perficere naturaliter, hoc est, ductu & virtute legis naturalis; quæ quidem continet prima saltem principia, & conclusiones proxime sequentes, quæ proinde ignorari non possunt invincibiliter. Unde in hunc plane sensum de omnibus & singulis hominibus verba faciens Psalmista, dixerat Psal. 4. *signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Quo lumine saltem notissima quæque in moribus cognoscere possunt homines, nisi de industria cæcutire velint.

Hanc porro doctrinam unanimi consensu tradiderunt omnes sancti Patres, Tertullianus lib. de Corona militis cap. 5. S. Ambros. Epist. 73. S. August. Comment. in Psal. 57. sub initio. S. Cyrillus Alex. lib. 3. c. Jul. S. Greg. M. lib. 27. Mor. cap. 16. & alii quorum testimonia huc adducere in re tam facili & omnibus comperta necessarium esse non videtur.

Sed & istud longe disertius docent communiter Scholastici. Unus præ cæteris citabitur S. Thomas, qui 1. 2. q. 94. art. 6. statuit in conclusione *non posse legem naturæ quoad ejus communia & universalia omnibus nota principia ex cordibus hominum aboleri, sed quoad particularia quædam, & ut in paucioribus;* ubi cum dicit legem naturalem quoad particularia quædam & in paucioribus aboleri in cordibus hominum, manifeste supponit in cæteris, hoc est, quoad prima principia & conclusiones ex illis

prin-

principiis proxime erutas, illam non deleri, adeoque invincibiliter ignorari non posse. Quocirca in corpore articuli fatetur quidem ejusmodi conclusiones, seu præcepta secundaria nonnunquam de cordibus hominum deleri; verum id refundit in culpam hominum, adeoque hæc putat nonnisi vincibiliter ignorari: *Quantum vero*, inquit, *ad alia præcepta secundaria, potest lex naturalis deleri de cordibus hominum, vel propter malas persuasiones, vel etiam propter pravas consuetudines & habitus corruptos; sicut apud quosdam non reputabantur latrocinia peccata, vel etiam contra naturam, ut etiam Apostolus dicit ad Rom. 1.*

Favet demum ratio, quia illud non ignoratur invincibiliter, cujus cognitio facilis est cuilibet sincere volenti & attendenti: sed cognitio primorum principiorum juris naturalis, ut & conclusionum quæ ex illis principiis proxime sequuntur, cuivis sincere volenti est facillima: id quippe facile & sine multo labore innotescit quod est evidentissimum; id porro evidentissimum quod universale, quod non est particulare & particularibus circumstantiis implicitum, qualis est v.g. hæc propositio, *omne furtum est malum*; quæ conclusio dici potest eruta proxime ex isto primo principio, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*: non possunt igitur invincibiliter ignorari conclusiones proxime sequentes ex primis morum principiis.

Objicies: S. Paulus ad Rom. 7. docet homines ante legem Mosis non cognovisse peccata, quæ proinde tunc ignorabantur invincibiliter: *Quid ergo dicemus?* inquit, *lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.* Atque id non solum esse intelligendum de peccatis desiderii, seu de appetitu interiori qui fertur ad illicitum, quasi ante legem datam a Mose cognita non fuerint ejusmodi peccata, sed & istud etiam accipi debere de quolibet peccato exterius prodeunte, aperte colligitur ex interpretatione S. Augustini lib. de spiritu & littera c. 4. hæc scribentis: *Nam hoc ideo elegit Apostolus generale quoddam, quo cuncta complexus est, tanquam hæc esset vox legis ab omni peccato prohibentis quod ait, Non concupisces. Neque enim ullum peccatum nisi concupiscendo committitur.* Quod idem docet Sanctus Hieronimus Epist. 151. ad Algasiam, quæst. 8. *Prius quæramus*, inquit, *quæ sit ista concupiscentia, de qua lex dicit, Non concupisces. Alii putant illud esse mandatum quod in Decalogo scriptum est, Non concupisces rem proximi tui. Nos autem per concupiscentiam omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus mœremus & gaudemus, timemus & concupiscimus.* Ergo & ignorantur etiamnum ignorantia invincibili peccata omnia saltem ab iis qui legem divinam non cognoverunt.

Dist. maj. Non cognovisse peccata quæ sint voluntatis & desiderii, C. peccata quælibet universim loquendo, N. id unum igitur eo loci docet Apostolus homines ante legem scriptam non cognovisse peccata quæ sunt tantum desiderii, quia nempe tunc homines sub lege naturæ & una duce natura viventes id solum peccatum esse noverant, quod injustum & alteri nocumento futurum ratio naturalis dictitabat; cujusmodi profecto non sunt peccata voluntatis & desiderii, ut manifeste indicant ipsius Apostoli verba; cum enim dixisset, *Peccatum non cognovi nisi per legem*, subdit illico, *nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.* Ubi concupiscentiam explicat per hoc verbum, *non concupisces*, juxta illud quod in Decalogo scriptum est, *Non concupisces rem proximi tui.*

Nec moror quod in præfato Apostoli testimonio vocem *concupiscentiam* ad omne peccatum extendant S. Augustinus & Hie-

& Hieronymus; inde enim solum colligi debet aliquem Scripturæ locum posse interdum apud SS. Patres multiplicem habere sensum, prout nempe ratio eorum instituti postulat; id unum certum est neutrum ex illis Scriptoribus sic divi Pauli verba interpretatum fuisse, ut inde inferret nulla peccata ante legis Mosaicæ promulgationem ab hominibus cognita fuisse, qui nimirum aperte contrarium docent; disertus est super ea re S. Hieronymus loco citato, ubi loquens de lege naturali sic habet: *Ista lex quæ in corde scribitur, omnes continet nationes, & nullus hominum est qui hanc legem nesciat; unde omnis mundus sub peccato, & universi homines prævaricatores legis sunt; & idcirco justum judicium Dei est scribentis in corde humani generis, Quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris. Quis enim ignoret homicidium, adulterium, furtum, & omnem concupiscentiam esse malum, ex eo quod sibi ea nolit fieri? Si enim mala esse nesciret, nequaquam doleret sibi esse illata: per hanc naturalem legem & Cain cognovit peccatum suum dicens, Major est causa mea quam ut dimittat.*

Idem porro & docet passim S. Augustinus lib. 2. Confess. cap. 4. *Furtum certe*, inquit, *punit lex tua, Domine, & lex scripta in cordibus hominum, quam ne ipsa quidem delet iniquitas.* Comment. in Psal. 57. sub initio: *Cui iniquo*, inquit, *non facile est loqui justitiam? aut quis de justitia interrogatus, quando non habet causam, non facile respondeat quid sit justum? quandoquidem manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit, Quod tibi non vis fieri ne facias alteri; hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur, & quibus lex non esset data ..... propterea scripta lex quid clamat eis qui deseruerunt legem scriptam in cordibus suis, Redite prævaricatores ad cor. Qui enim te docuit nolle accedi ab altero ad uxorem tuam? quis te docuit nolle tibi furtum fieri? quis te docuit ..... judicas enim malum esse in eo quod pati non vis, & hoc te cogit nosse lex intima in ipso tuo corde conscripta.*

Objici solent in hanc nostram conclusionem nonnulla S. Ambrosii testimonia, sed quæ vel etiam in eo piget exscribere, quod nullam continent difficultatem, ejusmodi est quod legitur lib. de fuga sæculi cap. 3. his verbis: *Lex autem gemina est, naturalis, & scripta. Naturalis in corde, scripta in tabulis. Omnes ergo sub lege, sed naturali, sed non est omnium ut unusquisque sibi sit lex.* Ubi, inquiunt, affirmat non esse omnium ut quisque sibi sit lex. Verum meo quidem judicio nihil plane colligi potest ex illis verbis, cum præsertim subjungat illico, *primum natura ipsa boni operis magistra est. Scis non furandum, & servum tuum, si furtum tibi fecerit, verberas; & si quis ad uxorem tuam affectaverit, persequendum putas.*

Plus virium non habent hæc e lib. 2. de Abraham cap. 4. *Unde videntes eam*, Saram, *Ægyptii, qui non possent discernere, nec virtutis formam cognoscere vulgari æstimantes judicio induxerunt ad tyrannum.* Quasi Ægyptii ex S. Ambrosio non cognoverint fornicationem esse prohibitam lege naturali. Siquidem ad summum inde sequeretur Ægyptios existimasse polygamiam lege naturali non esse vetitam, quæ sententia quorumdam Theologorum est.

Denique nec opponi debet quod scribit Ambrosius lib. de Paradiso c. 8. his verbis: *Non enim consisteret peccatum si interdictio non fuisset .... quid est enim peccatum nisi prævaricatio legis divinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum?* Totus est enim eo loci, ut doceat opinionem boni & mali humanis mentibus a Deo impressam: *Dei autem præceptum*, inquit, *non quasi in tabulis lapideis atramento legimus inscriptum, sed cordibus nostris tenemus impressum Spiri-*

tu Dei vivi. Ergo opinio nostra ipsa sibi legem facit. Si enim gentes quæ legem non habent naturaliter, ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

Objici etiam solet id quod scribit S. Augustinus Serm. 153. de verbis Apost. num. 6. ubi sic de homine ante legem scriptam spectato loquitur: *Qui fuit antea nescius malorum suorum, factus est doctus, & pejus est victus, cœpit esse non solum peccator, sed etiam prævaricator, peccator enim & antea erat, sed antequam legem audiret peccatorem se esse nesciebat; legem audivit, peccatum vidit, conatus est vincere, superatus atque prostratus est, factus est & legis prævaricator, qui fuit antea nescius peccator.*

Sed nec illa similiter S. Augustini verba ullam facessere possunt difficultatem; cum enim affirmat homines non fuisse prævaricatores nisi post legis Mosaicæ promulgationem, id manifeste intelligit quoad præcepta ejusdem legis scriptæ, non quoad præcepta legis naturalis. Neque contrarium docuerat paulo supra his verbis: *Quis enim aliquando ad Judicem ductus est, quia meretricis lupanar intravit? quis aliquando in publicis tribunalibus accusatus est, quia persuas lyristrias lascivus immundusque defluxit?* Ubi non ait ejusmodi crimina in foro interiori reputata fuisse ut licita ante legem scriptam, sed tantum in foro exteriori non fuisse punita, addit enim, *sed in foro, non in cœlo; in lege mundi, non in lege Creatoris mundi.*

Nec moveat quod nonnulli objiciunt eundem S. Augustinum dubitare lib. 22. contra Faustum cap. 37. utrum Sara perpetrasset adulterium, si de consensu Abrahæ suam violari pudicitiam utique passa esset: *Quanquam*, inquit, *scrupulosius disputari possit, utrum illius mulieris pudicitia violaretur, etiamsi quisquam carni ejus commixtus foret; cum id in se fieri pro mariti vita nec illo nesciente, sed jubente permitteret, nequaquam fidem deserens conjugalem.* Ex qua profecto S. Augustini dubitatione, tametsi sincera fuisset, quod non crediderim, quia ubique adulterium condemnat S. Doctor, ut videre est lib. de fide & oper. c. 7. lib. 2. de adult. conjug. c. 4. & alibi, neutiquam probari potest illum ignorasse ignorantia invincibili aliquod præceptum legis naturalis.

Denique & opponi solet quod denarrat S. Hieronymus lib. 2. adversf. Jovin. cap. 6. plures perversas consuetudines nonnullarum gentium, quæ supponunt ab illis hominibus ignorata fuisse secundaria saltem præcepta legis naturalis: *Quid loquar*, inquit, *de cæteris nationibus, cum ipse adolescentulus in Gallia viderim Scotos gentem Britannicam humanis vesci carnibus, & cum per silvas porcorum greges & armentorum pecudumque reperiant, pastorum nates & fœminarum papillas solere abscindere & has solas ciborum delicias arbitrari? Scotorum natio uxores proprias non habet, & quasi Platonis politiam legerit, & Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos conjux propria est: sed ut cuique libitum fuerit, pecudum more lasciviunt. Persæ, Medi, Indi & Æthiopes Regna non modica & Romano Imperio paria, cum matribus & aviis, cum filiabus & nepotibus copulantur. Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriantur, & parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectam venerint, jugulatos devorant, &c.* Quibus narratis sic concludit Hieronymus: *Pervides quod non solum in esu, sed in sepulturis & in connubiis, & in omni conversatione unaquæque gens suo ritu & proprietatibus vivitet, & hoc eam naturæ legem putare quod didicit.*

Verum nec ex istis colligi potest in mente Sancti Hieronymi gentes illas tot detestanda facinora perpetrasse ex ignorantia invincibili legis naturalis; tum quia id nullibi vel leviter insinuat S. Hie-

S. Hieronymus; tum quia inter varia illa recenset etiam crimen idololatriæ. *Pene singulæ*, inquit, *in Ægypto civitates singulas bestias & monstra venerantur, & quodcunque coluerint, hoc inviolabile & sacrum putant*. Quis vero dixerit existimasse S. Hieronymum populos illos ignorantia invincibili hac in parte laborasse?

SECUNDA CONCLUSIO.

Jus naturale invincibiliter ignorari potest quoad certas conclusiones a primis principiis longe remotiores.

Ea siquidem merito censentur ignorari invincibiliter quæ plerumque ignorantur, vel sciri non possunt, etiam post diligens studium & multo labore adhibito: Atqui nonnullæ conclusiones a primis principiis juris naturalis valde remotæ, interdum sciri non possunt etiam post diligens studium & multo labore adhibito; contingit enim nec raro admodum, ut Doctores ipsi vel peritissimi & sagacissimi, quando disputant an aliquid sit licitum jure naturæ vel illicitum, in varias abeant opiniones & quidem contradictorie oppositas; adeo ut v. g. quem contractum unus tenet *illicitum* & lege naturali prohibitum, licitum & legi naturali neutiquam contrarium contendat alter; nullo enim, quod quidem sciam, fundamento, alicui Doctori quantumvis piissimo tribueretur privilegium nunquam errandi in iis quæ pertinent remote solum ad jus naturale: Atqui hoc posito nihil vetat quominus viri de plebe & in controversiis moralibus plane indocti, etiam post diligens studium & accuratam veritatis inquisitionem, ignorent pariter an aliquis contractus sit licitus vel illicitus, sit usurarius necne, sit prohibitus lege naturali vel non prohibitus; possunt enim citra quamlibet culpam & servatis prudentiæ regulis sequi sententiam gravissimorum Doctorum, quia tunc sequuntur id quod ipsis probabilius est, quod sufficit, ut agant prudenter & tuta conscientia; nec juxta methodum in Ecclesia receptissimam est alia via qua tandem indocti veritatem assequi possint, quam si bona fide consulant Doctores gravissimos; ergo plerumque possunt indocti jus naturale invincibiliter ignorare, atque etiamnum ignorant quoad conclusiones saltem a primis principiis remotiores.

Quamobrem sicut Doctor citra culpam errare potest etiam circa jus naturale, quando nempe falsam tradit doctrinam circa bonos mores post diligens studium & fusas ad Deum preces ad inveniendam veritatem, nullaque penitus obrepsit negligentia; ita poterit quivis e plebe sine ulla culpa hanc opinionem tametsi falsam sequi in praxi, ita ut ejusmodi error non imputetur, si nempe laboret ignorantia invincibili, & ad inveniendam veritatem omne adhibuerit studium, omnem diligentiam.

Id porro & rursus ex iis momentis evincitur, quibus supra docuimus posse quempiam tuta conscientia sequi opinionem mere probabilem, modo nempe opposita probabilior appareat operanti post accuratam & diligentem veritatis inquisitionem; nec requiri perfectam certitudinem de veritate sententiæ quam sequitur in praxi, ut nimirum licite agat & citra omnem culpam; illa enim doctrina, ut per se patet, summam habet conjunctionem cum ista, qua dicimus jus naturale plerumque ignorari invincibiliter, saltem quoad nonnullas conclusiones a primis principiis remotiores.

Atque hæc fuit omnium pene Theologorum doctrina, quorum nonnulla solum testimonia huc adducam ex innumeris illustriora.

Ita nimirum divus Thomas 1. 2. q. 100. art. 1. in corp. art. *Quædam sunt*, inquit, *in humanis actibus adeo explicita, quod statim cum modica consideratione pos-*

possunt approbari vel reprobari per illa communia & prima principia. Quædam vero sunt ad quorum judicium requiritur multa consideratio diversarum circunstantiarum, quas considerare diligenter non est cujuslibet, sed sapientum; sicut considerare particulares conclusiones scientiarum non pertinet ad omnes, sed ad solos Philosophos... Quædam sunt quæ statim per se ratio naturalis cujuslibet hominis dijudicat esse facienda vel non facienda, sicut (Honora patrem tuum & matrem,) & (Non occides, Non furtum facies) & hujusmodi sunt absolute de lege naturæ. Quædam vero sunt quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus judicantur esse observanda; & ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina qua minores a sapientibus instruantur, sicut illud, (Coram cano capite consurge) & alia hujusmodi.

Albertus M. in 2. Sent. dist. 22. art. 10. *Quodam est*, inquit, *jus universale quod omnibus imponitur ad sciendum, & quoddam est particulare quod non scitur nisi per studium. Prima*, id est, primi ignorantia, *est crassa & non excusans; secunda vero excusat vel a tanto, vel etiam a toto, si est casus multum difficilis.*

Item Almainus Tract. Mor. cap. 4. ubi sermonem habet de ignorantia quatenus tollit voluntarium: *Non potest*, inquit, *reperiri ignorantia invincibilis in iis quæ sunt juris pure naturalis universalis in aliquo utente ratione*. Ubi cum addat istam vocem *universalis*, profecto supponit reperiri ignorantiam invincibilem in iis quæ sunt juris naturalis particularis, hoc est, conclusionum saltem a primis principiis remotiorum.

Et clarissimus Gersonius lib. de potestate Ecclesiastica Consid. 13. *Diligenter attendendum est*, inquit, *quod sicut in speculabilibus sunt primo principia naturaliter nota, sunt secundo conclusiones evidenter ab illis principiis demonstratæ, sunt consequenter conclusiones tantummodo probabiliter deductæ ex prædictis veritatibus circa quas est solum opinio; tandem quarto sunt aliæ propositiones sic elongatæ a primis veritatibus quod non apparet... Proportionabiliter suo modo dicendum est de veritatibus moralibus, &c.*

His antiquioribus Scholasticis facile astipulantur recentiores; sic Bartholomæus de Medina celeberrimus in Academia Salmanticensi Theologus 1. 2. q. 76. art. 2. *Circa alia præcepta naturalia quæ eliciuntur ex præceptis Decalogi per consequentiam & argumentationem non valde evidentem, sed multo labore & inquisitione, potest esse ignorantia invincibilis per multum tempus, nisi de ejusmodi veritatibus ab alio erudiamur & illuminemur, v. g. an sit licitum habere plures uxores, an fornicatio simplex sit licita, anne sit licitum vindicare proprias injurias... Ratio hujus propositionis est, quia ex errore & consuetudine vulgi, insuper ex ingenii tarditate non potest homo cito advertere inordinationem in hujusmodi actibus*. Quod idem docet Soto lib. 2. de just. q. 4. art. 4.

Et Sylvius insignis Doctor Duacensis in 1. 2. quæst. 76. q. 2. conclus. 4. *Quædam sunt*, inquit, *juris naturæ præcepta obscuriora quæ saltem ab infidelibus possunt tota vita ignorari invincibiliter, quia non solum Ethnici nec solum indocti, sed etiam Christiani & docti de quibusdam eorum opinati sunt, quod non sint jure naturæ prohibita.*

Scilicet merito contendunt illi cum cæteris communiter Theologis, posse interdum hominibus multis, ac præsertim indoctis, contingere ignorantiam invincibilem juris naturalis ad unumquemque pertinentis, quoad conclusiones valde remotas a primis principiis, & quoad certos casus difficiles & abstrusos, de quibus controversia est vel inter ipsos Theologos.

Cum porro dicimus jus naturale invincibiliter, adeoque citra culpam a nonnullis rudioribus ignorari posse quoad cer-

certas conclusiones a primis principiis remotiores; eos tamen omnes propterea excusandos non puto rusticos, uti apparent homines qui in negotio suæ salutis adeo hebetes sunt, ut vix communissima bene vivendi principia calleant; ejusmodi enim ingenii tarditatem & hebetudinem in illis rudioribus plerumque culpabilem esse, ex eo manifeste colligitur, quod in suis alioquin temporalibus negotiis tractandis oculatissimos se & sagacissimos ubique exhibeant; quo fit ut merito conjicere liceat illos, cum propria forsan industria erudiri nequeunt, saltem ab aliis & fidem & mores edoceri posse. Quibus adde divum Thomam 2. 2. q. 15. art. 2. hebetudinem sensus reponere inter peccata, quæ ex affectu circa carnalia, aut ex gula ortum ducunt, quatenus nempe homo sic affectus non percipit ea quæ sunt Dei, eaque addiscere plane negligit; quo posito eos interdum culpa vacare non putamus.

Objicies: Ex illa sententia manifeste colligitur Dei mandata esse interdum impossibilia; sic enim liceat argumentari. Ea mandata adimpleri non possunt, adeoque sunt impossibilia, quæ cognosci non possunt: Atqui præcepta legis naturæ, quæ spectant conclusiones a primis principiis remotiores, cognosci non possunt ab homine; quandoquidem ab eo ignorantur ignorantia plane invincibili ergo ex illa sententia manifeste sequitur mandata Dei plerumque fore impossibilia; quod quidem, quoniam divinæ providentiæ repugnat, falsissimum esse docuimus in tractatu nostro de Gratia Dei; proindeque non datur ignorantia invincibilis etiam conclusionum a primis principiis juris naturalis remotiorum.

Confirmatur quia si præceptum legis naturalis ignoraretur invincibiliter; cum ignorantia invincibilis excuset a peccato, ut mox dictum est, citra culpam posset aliquid fieri de se & ex natura sua malum & illicitum; id nimirum quod ageretur contra præceptum negativum legis naturæ: absurdum consequens, ut per se patet; ergo & antecedens.

Dist. an. Ex illa sententia manifeste colligitur Dei mandata esse interdum impossibilia iis hominibus qui nec illa cognoscunt nec cognoscere possunt, C. cæteris hominibus qui vel ea cognoscunt vel cognoscere possunt, N. Porro cum dicitur mandata Dei esse possibilia, seu Deum impossibilia non jubere, id intelligitur respectu eorum qui secundum legem ordinariam & citra ullum miraculum aut ea cognoscunt aut cognoscere possunt; sed non ita demum id intelligi debet, quasi etiam iis hominibus sint possibilia, qui ejusmodi mandata ignorarunt ignorantia invincibili.

Primo, quia mandata Dei eatenus dicuntur possibilia, quatenus Deus facienti quod in se est non denegat gratiam: nam *Deus*, inquit Concil. Trid. Sess. 6. cap. 11. *impossibilia non jubet, sed jubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis, & adjuvat ut possis*. Sed ei qui ignorat ignorantia invincibli præceptum aliquod particulare legis naturæ, seu conclusiones a primis principiis remotissimas, censetur facere aut fecisse quod in se est: supponitur enim omnem adhibuisse diligentiam, ut veritatem & singula Dei mandata cognosceret, alioquin non laboraret ignorantia plane invincibili; igitur mandata Dei minime censentur possibilia respectu eorum qui ejusmodi mandata ignorant ignorantia prorsus invincibili, quod videlicet nec ea cognoscunt nec cognoscere potuerunt.

Secundo, quia generalis est & indubitata hæc juris regula, nullam legem, quæcunque tandem illa sit, obligare posse, quin prius innotuerit, aut saltem innotescere potuerit, ut docet divus Thomas 1. 2. q. 90. art. 4. his verbis:

Ad hoc ut lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus qui secundum eam regulari debent: talis autem applicatio fit per hoc quod in eorum notitiam deducitur ex ipsa promulgatione. Unde cum dicitur quædam actio esse contra legem, & eatenus in culpam imputari, id intelligitur de lege quæ venerit in notitiam, aut saltem venire potuerit; aliter ejusmodi legis præceptorum observatio non censetur possibilis.

Tertio demum & id ostenditur exemplo ignorantiæ facti, ex qua idem argumentum licet colligere; ex eo quod enim detur ignorantia invincibilis facti per quam fiat transgressio legis, non idcirco Deus censetur jubere impossibilia, licet, v. g. Jacob ex errore invincibili accesserit ad Liam nondum suam, tamen illud mandatum non censetur impossibile, quo vetitum est, ne quis accedat ad non suam; Deus enim simul prohibet ne quis accedat ad non suam, & permittit ut Jacob ex errore invincibili accedat ad non suam; similiter non sequitur Deum impossibilia jubere, ex eo quod homo nonnunquam laboret ignorantia invincibili juris naturæ quoad conclusiones scilicet remotissimas.

Ad confirmationem vero nego in illa hypothesi citra culpam aliquid fieri per se & ex natura sua malum & illicitum, illud quippe duntaxat per se & ex natura sua malum est quod semper & in omni casu malum est, ita ut culpæ imputetur: Sed quod fit ex ignorantia invincibili, non est in omni casu & respectu cujuslibet malum, nimirum respectu ejus qui laborat ignorantia invincibili & involuntaria. Quamobrem quod prohibitum est lege naturali, vulgo dicitur per se, ex natura sua & intrinsecus malum: eo sensu quod malum est & illicitum; tametsi aliunde nulla lege positiva, nullo præcepto prohibeatur, non autem eo sensu quod semper & in omni casu, vel etiam respectu eorum qui laborant ignorantia invincibili, vitio vertatur; quia in moralibus firma & inconcussa manere debet hæc regula, qua statuimus id solum rationem habere peccati, quod voluntarium est.

At, inquies, ejusmodi ignorantia male dicitur invincibilis; siquidem vincibilis est in causa, nempe in Adamo.

Huic argumento satis superque, ut opinor, fecimus satis, ubi diximus id solum culpæ nobis imputari posse, quod veri & proprie dicti peccati rationem habeat (præter peccatum originale) quod voluntarium est propria peccandi voluntate.

Utrum juris positivi ignorantia invincibilis excuset a peccato.

Hic supponimus aliquam dari ignorantiam invincibilem juris positivi, qualis est in infidelibus apud quos Christianæ fidei lumen nunquam affulsit, & qui propterea jus divinum invincibiliter ignorant, quod ipsum fusius longe & uberius ostendetur in Tractatu nostro de Fide, ubi nimirum agetur de infidelitate negativa, & examinabimus utrum ab infidelibus ignoretur invincibiliter Christi fides.

Nunc obiter & occasione data, cum disputationem instituerimus de ignorantia invincibili, quærimus an posito quod detur ejusmodi ignorantia invincibilis juris positivi divini, ea penitus excuset a peccato.

CONCLUSIO.

Ignorantia juris divini, modo sit omnino invincibilis, excusat a peccato.

Id.

Id manifeste liquet ex his Christi verbis Joan. 15. *Si non venissem*, inquit, *& locutus fuissem eis, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo... si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*. Illud scilicet cujus rei facti sunt, quod in Christum non crediderunt, ut eleganter observat S. Augustinus Tract. 89. in Joan. his verbis: *Hoc est autem quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit ut credatur in eum. Hoc peccatum, si non venisset, non utique haberent*. Et postea: *Respondeo habere illos excusationem non de omni peccato suo, sed de hoc peccato quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, & quibus non est locutus*, quod porro in gratiam Judæorum idipsum pro Gentilibus ibidem docet: *Restat inquirere*, inquit, *utrum hi qui priusquam Christus in Ecclesia veniret ad Gentes, & priusquam Evangelium ejus audirent, vitæ hujus fine præventi sunt, seu præveniuntur, possint habere excusationem: possunt plane, sed non ideo possunt effugere damnationem*. Sic ultro loquitur Epistol. 194. *Dicit etiam ipse Dominus in Evangelio: Si non venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Non utique peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis multisque peccatis, sed hoc peccatum vult intelligi non eos habituros fuisse, si non venisset, quo cum audissent eum, non crediderunt in eum*. Quæ verba, quoniam manifestissima sunt, nulla prorsus indigent explicatione.

His accedit Apostolum ad Rom. cap. 10. eos aperte a peccato infidelitatis eximere quibus non fuit annuntiatum Christi Evangelium, eo potissimum nomine quod penes ipsos non fuit credere: *Quomodo*, inquit, *invocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt nisi mittantur?* Quibus sane verbis nihil expressius ad hanc rem nostram desiderari potest, ait enim Apostolus infideles, quibus nondum affulsit Evangelii lumen, Christum non posse invocare, quia non credunt in eum; credere vero non posse, quia de eo quidquam non audiverunt, *fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi*.

Nec movere debent hæc verba quæ immediate sequuntur: *Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Quasi dicat Apostolus excusari quidem posse Gentiles qui in Christum non crediderunt ante prædicationem Evangelii, sed neminem amplius posse citra culpam & invincibiliter Christi fidem ignorare, adeoque nullam penitus dari ignorantiam invincibilem juris positivi. Non sunt enim hæc Apostoli verba stricte & litteraliter accipienda, quasi doceat Evangelii notitiam ad omnes & quascunque universi orbis gentes pervenisse; ita ut nemo amplius Christi fidem invincibiliter ignorare possit; id enim aperte falsum erat quo tempore scribebat divus Paulus; sed eo sensu accipi debet quod in varias mundi partes jam annuntiatum fuerat Dei nomen, ut interpretatur S. Augustinus lib. de Nat. & Grat. cap. 2. his verbis: *Quomodo enim crederent*, inquit, *quod non audierunt, aut quomodo audirent sine prædicante? Fides enim ex auditu, sicut scriptum est, auditus autem per verbum Christi. Sed dico*, inquit, *numquid non audierunt? In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed antequam hoc inciperet fieri, antequam denique usque ad fines totius orbis terræ prædicatio ipsa perveniat, quoniam non desunt adhuc ultimæ gentes, licet, ut perhibetur, paucissimæ, quibus hoc nondum fuerit prædicatum*.

Sed

Sed esto quod Apostolus dixisset in omnem terram publicatum fuisse Christi Evangelium, profecto non inde sequitur in ejus mente ignorantiam invincibilem non excusare a peccato: ad summum colligeretur neminem post sufficientem legis promulgationem laborare posse ignorantia plane invincibili.

Quamobrem & hæc nostra conclusio ipsa nititur experientia, quæ docet, testibus divo Paulo & Augustino, multos invincibiliter & inculpate ignorare fidem Christi, quæ proprie jus divinum positivum est, nec alio pacto cuicunque innotescere potest, quam per revelationem seu promulgationem externam, humano quodam magisterio: quo fit ut ii legitimam de sua infidelitate excusationem habeant, quibus ejusmodi jus positivum non fuit revelatum.

Quod porro mox diximus de ignorantia juris positivi, idem plane sentiendum est de ignorantia facti quæ sit invincibilis, eam nimirum a peccato similiter excusare; huc enim pertinent eadem omnino principia quæ superius a nobis adducta sunt, idque insuper confirmatur auctoritate S. Augustini, qui passim docet adversus Donatistas ab omni peccato eximere ignorantiam facti. *Quomodo*, inquit Epist. 113. *fideles toto orbe diffusi crimen traditorum cognoscere poterant, quod accusatores etiamsi noverant, tamen eis ostendere non valebant? hoc ergo ab hoc crimine innocentes esse, nempe ipsa ignorantia, facillime ostendis. Cur ergo innocentes falsis criminibus accusantur, quia crimina aliena seu falsa seu vera nescierunt? quis locus innocentiæ reservatur si crimen alienum? porro si tot gentium populos ipsa ignorantia, sicut dictum est, innocentes ostendit, quam magnum crimen est ab istorum innocentium communione separari?* Quod idem habet lib. 2. contra Cresconium cap. 26.

Utrum ignorantia sit peccatum formaliter.

QUæstio est utrum ignorantia practica, seu rerum agendarum sit per se & secundum se aliquod speciale peccatum ab illis distinctum quæ ex ejusmodi ignorantia committuntur; ita ut præcise legem & præcepta ignorare, peccatum deputetur, & rursus qui ex ignorantia aliud committit peccatum, v. g. homicidium, duplicis peccati reus sit, nimirum homicidii & ignorantiæ.

Variæ sunt super ea re Theologorum e Schola sententiæ. Quidam enim contendunt ignorantiam esse veluti statum in quo constituitur homo, sed non esse per se formaliter peccatum; quemadmodum mors est quidem effectus peccati & veluti aliquis status, sed ipsa peccatum non est. Alii vero ignorantiam docent per se & secundum se peccatum esse; omissionis quidem, cum voluntas sola omissione adhibendi diligentiam ad cognoscendum præceptum peccat, commissionis vero, cum voluntas actus deliberato legem ignorare vult, quorum sententiæ lubenter subscribimus.

CONCLUSIO.

Ignorantia eorum quæ quis scire debet, speciale quoddam peccatum est, si nempe sit voluntaria & invincibilis.

Id primum suadetur auctoritate Scripturarum, in quibus non modo affirmatur ignorantiam esse causam peccati, ut cum legitur Levit. 4. *Si anima peccaverit per ignorantiam, &c.* & Numer. 15. *Quoniam culpa est omnis populi per ignorantiam, &c.* Sed & ipsa ignorantia dicitur peccatum; ait enim David Psal. 24. *Delicta juventutis meæ & ignorantias meas ne memineris.* Isaiæ 5. *Propterea captivus ductus est populus*

pulus meus, quia non habuit scientiam. Id specialiter de Sacerdotibus annuntiat Oseas cap. 4. *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi, & oblita es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum & ego.* Unde Apostolus scribit I. ad Corint. cap. 14. *Si quis ignorat ignorabitur*, & ad Hebræos cap. 9. *Semel in anno solus Pontifex, non sine sanguine quem offert pro sua & populi ignorantia.* Quæ satis aperte significant ignorantiam quandoque esse per se & secundum se peccatum. Unde S. Augustinus lib. 1. oper. imperf. cap. 105. *Necesse est*, inquit, *ut peccet qui nesciendo quid facere debeat, quod non debet facit, de quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: Delicta juventutis & ignorantias meas ne memineris.*

Quibus accedit auctoritas divi Thomæ rem istam declarantis 1. 2. qu. 76. art. 2. ubi cum quæstionem instituisset, *utrum ignorantia sit peccatum*, respondet his verbis: *Dicendum quod ignorantia in hoc a nescientia differt, quod nescientia dicit simplicem scientiæ negationem . . . . . ignorantia vero importat scientiæ privationem, dum scilicet alicui deest scientia eorum quæ aptus natus est scire . . . . horum autem quædam aliquis scire tenetur, illa scilicet sine quorum scientia non potest debitum actum recte exercere; unde omnes tenentur scire communiter ea quæ sunt fidei & universalia juris præcepta, singuli autem ea quæ ad eorum statum vel officium spectant. Quædam vero sunt quæ etsi aliquis natus est scire, non tamen ea scire tenetur, sicut theoremata geometriæ & contingentia particularia, nisi in casu. Manifestum est autem quod quicumque negligit habere, vel facere id quod tenetur facere vel habere, peccat peccato omissionis. Unde propter negligentiam ignorantia eorum quæ aliquis scire tenetur, est peccatum . . . . Ex quo patet quod nulla ignorantia invincibilis est peccatum, ignorantia autem vincibilis, si sit eorum quæ aliquis scire tenetur; non autem si sit eorum quæ quis scire non tenetur.* Cui sententiæ cæteri vulgo subscripserunt Theologi, Alexander 2. p. qu. 112. memb. 1. S. Bonav. in 2. dist. 22. Rich. q. 2. art. 2. Mars. in 2. q. 15. art. 2. Almainus Tract. 1. Moral. c. 4. Gerson Alphab. 31. Lit. D. &c.

Et ratio est, quia illud per se, secundum se & formaliter peccatum est, quod secundum se est contra præceptum: atqui ignorantia est contra præceptum, scilicet contra illud præceptum quo quis tenetur adhibere diligentiam sciendi ea quæ scire tenetur; ergo ignorantia per se peccatum est formaliter.

Deinde si quid obstaret quominus ignorantia per se formaliter peccatum esset, maxime quia non est opposita virtuti morali, sed tantum virtuti intellectuali, nimirum scientiæ: atqui hæc ratio prorsus nulla est; siquidem hæresis peccatum est, quæ tamen opponitur virtuti intellectuali, scilicet fidei; ergo.

Cæterum subtilius quam par est, meo quidem judicio, hic differunt nonnulli Theologi, cum ignorantiam distinguunt a negligentia sciendi, & quærunt utrum ignorantia sit peccatum non ratione negligentiæ, sed per se & secundum se, aut solum effectus & pœna peccati; satis est enim si ignorantia spectetur ut distincta a cæteris peccatis quorum ipsa est causa, quo sensu hanc quæstionem proposuit diremitque S. Thomas loco mox citato.

Objicit sibi S. Doctor ibidem hæc Augustini verba, quæ habentur lib. 22. contra Faustum cap. 27. *Peccatum est dictum, factum, vel concupitum contra legem divinam:* Sed ignorantia non est dictum, neque factum, neque concupitum contra legem Dei, quia non importat ullum actum interiorem vel exteriorem; ergo.

Huic

Huic objectioni respondet S. Thomas his verbis: *Ad primum dicendum, in hoc quod peccatum dicitur dictum, vel factum, vel concupitum, sunt intelligenda etiam negationes oppositæ, secundum quod omissio habet rationem peccati, & ita negligentia secundum quam ignorantia est peccatum, continetur sub prædicta definitione peccati; in quantum prætermittitur aliquid quod debuit dici, vel fieri, vel concupisci ad scientiam acquirendam.*

Brevius autem responderi potest accuratam non esse præfatam distributionem peccati in suas species; siquidem eo loci nec de originali nec de peccato omissionis loquitur Augustinus.

Objicit sibi insuper S. Thomas: Privatio gratiæ non est peccatum, sed magis pœna consequens peccatum; ergo ignorantia quæ est privatio scientiæ, non est peccatum.

Respondet autem his verbis: *Ad secundum dicendum quod privatio gratiæ, etsi secundum se non sit peccatum, tamen ratione negligentiæ præparandi se ad gratiam, potest habere rationem peccati, sicut & ignorantia; & tamen quantum ad hoc est dissimile, quia homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus, gratia vero non acquiritur ex nostris actibus, sed ex Dei munere.* Vel aliter dici potest in eo versari discrimen, quod privatio gratiæ non opponitur præcepto; neque enim præcipitur homini habere Dei gratiam: at vero privatio scientiæ eorum quæ homo scire tenetur, ut per se patet, opponitur; quo fit ut ejusmodi ignorantia peccatum deputetur, si voluntaria sit.

Objicit tertio: Si ignorantia est peccatum, ea debet esse voluntaria: sed si ignorantia sit peccatum in quantum est voluntaria, videtur peccatum in ipso actu voluntatis consistere magis quam in ignorantia; ergo ignorantia per se non erit peccatum, sed magis consequens ad peccatum.

Respondet S. Thomas his verbis: *Ad tertium dicendum quod sicut in peccato transgressionis peccatum non consistit in solo actu voluntatis: sed etiam in actu volitio qui est imperatus a voluntate; ita in peccato omissionis non solum actus voluntatis sed etiam ipsa omissio in quantum est æqualiter voluntaria, & hoc modo ipsa negligentia sciendi, vel etiam ipsa inconsideratio est peccatum.* Ostendit hæc responsio ignorantiam eatenus dici a S. Thoma peccatum, quatenus conjunctam habet negligentiam sciendi ea quæ scire tenemur, quo sensu hanc nostram thesim propugnamus.

Objicit sibi quarto loco S. Thomas, omne peccatum per pœnitentiam tollitur, nec aliquod peccatum transiens reatu remanet actu, nisi solum originale: ignorantia autem non tollitur per pœnitentiam, sed adhuc remanet actu, omni reatu per pœnitentiam remoto; ergo ignorantia non est peccatum.

Cui objectioni in hunc modum respondet: *Ad quartum dicendum quod licet transeunte reatu per pœnitentiam remaneat ignorantia secundum quod est privatio scientiæ, non tamen remaneat negligentia secundum quam ignorantia peccatum dicitur.* Scilicet cum ignorantia peccatum sit, non quatenus est præcise scientiæ privatio, sed quatenus est voluntaria cognitionis eorum quæ scire tenemur privatio, facile intelligitur per pœnitentiam illud tolli ignorantiæ genus quæ peccatum est.

Objicit demum sibi S. Doctor, si ipsa ignorantia sit peccatum, sequitur hominem durante ignorantia continuo peccare: persæpe autem manet continuo ignorantia; ergo ignorans continuo peccabit, quod patet esse falsum.

Sic vero respondet: *Ad quintum dicendum quod sicut in aliis peccatis omissionis solo illo tempore homo actu peccat pro quo præceptum affirmativum obligat; ita est etiam de peccato ignorantiæ: non enim*

enim continuo ignorans actu peccat, sed solum quando est tempus acquirendi scientiam quam habere tenetur.

Objicies insuper: Omne peccatum est in voluntate: Atqui ignorantia non est in voluntate, sed in intellectu; quemadmodum ejus oppositum, nempe scientia, est in intellectu, non in voluntate; ergo.

Dist. maj. Omne peccatum est in voluntate tanquam in causa, C. tanquam in subjecto, N. revera omne peccatum est in voluntate tanquam in causa, quia nullus actus peccatum deputari potest, quin libere admittatur; ita ut caveri & vitari possit a voluntate quæ omnium & singulorum suorum actuum est domina; sed omne peccatum non est in voluntate tanquam in subjecto; cæteræ quippe facultates sua habent peccata, aliquod enim est in appetitu concupiscibili, & aliquod in irascibili & cæteris facultatibus; quapropter ignorantia quæ est in intellectu tanquam in subjecto, & in voluntate tanquam in causa, ut supponimus, quia eam spectamus ut conjunctam cum negligentia addiscendi, vere peccatum est.

Instabis: Nihil volitum quin præcognitum, ignoti, ut ajunt, nulla cupido: Sed ignorantia non fuit præcognita, ipsa enim ignorantia, ut per se patet, cognitionem excludit: ergo non est volita, non est in voluntate tanquam in causa.

Nego min. Is enim qui sua culpa & negligentia legem ignorat & ea quæ scire & facere tenetur, cognovit suam ignorantiam; quæ proinde voluntaria & volita recte dicitur. Quod autem, ut *ajunt*, ignorantia cognitionem excludit, id intelligas de cognitione rei quæ sciri debet, non autem de cognitione sui ipsius.

Objicies: Omne peccatum opponitur alicui virtuti morali: Atqui ignorantia non opponitur virtuti morali, sed scientiæ quæ non est virtus moralis, sed intellectualis; ergo ignorantia non est peccatum: hæc objectio est Cajetani.

Nego min. Ignorantia quippe, de qua loquitur, qua quis ignorat ea quæ scire tenetur, opponitur virtuti quæ dicitur studiositas, estque virtus moralis qua homo inclinatur ad cognitionem eorum, quæ scire tenetur, acquirendam.

Objicies: Quod minuit peccatum, peccatum esse non potest: Sed ignorantia minuit peccatum, qui enim ex ignorantia peccat, levius peccat quam si ex plena & perfecta cognitione peccet, ut fatentur omnes; ergo ignorantia non est peccatum.

Nego maj. Nihil enim vetat quominus ignorantia minuat peccatum, & tamen ipsa sit peccatum; ex eo enim quod opponitur præcepto peccatum est; quod autem minuit voluntarium, eatenus minuit peccatum, quæ quidem duo simul conjungi possunt; scilicet sub uno respectu ignorantia minuit peccatum quod ex illa proficiscitur; & sub alio ipsa peccatum est.

Objicies: Si ignorantia per se & secundum se peccatum esset, qui peccaret ex ignorantia, duplex specie distinctum peccatum committeret: qui, v. g. ex ignorantia furaretur, peccatum ignorantiæ simul & peccatum furti committeret: Absurdum consequens, quia & ignorantia legis furtum prohibentis & furtum ipsum ad idem præceptum ordinantur; sed quoties duo ad idem præceptum ordinantur, tunc duplicem peccati speciem non constituunt; idem enim peccatum est quod quis velit hominem interficere & actu interficiat; ergo ignorantia per se peccatum non est formaliter.

Nego min. Tunc enim duplex est peccatum, ubi est transgressio duplicis præcepti: Atqui in præfato & simili casu occurrit transgressio duplicis præcepti:

cepti: nimirum illius præcepti quo quis scire tenetur furtum esse prohibitum, & alterius quo furtum est vetitum; ergo duplex est specie peccatum. Ad probationem dico duplex & distinctum occurrere peccati genus in duobus actibus, quoties unum per se & nullo habito ordine ad aliud præcipi potest, tametsi aliunde ad idem præceptum ordinari videantur: Porro cognitio præcepti furtum prohibentis sine ullo ordine ad ipsum furtum, hoc est, seclusso quolibet furandi periculo, præcipi posset, eo nimirum præcepto, quo unusquisque tenetur legis naturalis mandata cognoscere; unde illius præcepti ignorantia peccatum est specie distinctum ab ipso furto.

Quæres utrum ignorantia pœnæ in transgressores legis latæ hominem eximat ab ejusmodi pœna.

Respondeo negative, si nempe agatur de iis qui jus naturale vel divinum violant. Et ratio est quia pœnæ in transgressores legis alicujus irrogatæ eo ipso se subjicit, quisquis sciens & volens legem violat, quantumvis pœnæ gravitatem aliunde ignoret; quamobrem nemo dubitat inter Theologos quin Ethnici æternis plectendis sint suppliciis, tametsi ignoraverint pœnas adeo graves sibi debitas; neque enim pœnæ jure irrogatæ ab acceptatione subditorum pendere debent. Quid vero de pœnarum canonicarum seu censurarum ignorantia sit sentiendum, alibi dicendi locus erit.

De libertate hominis.

His fuse pertractatis quæ ad voluntatem moralem attinent, sequitur de alio actuum humanorum principio, nimirum de libertate, nunc disputationem instituamus; quod ut fiat majori cum perspicuitate, libet prius hic adnotare libertatem quæ generatim loquendo, est immunitas a subjectione, quadruplicem esse potissimum, scilicet libertatem a miseria, a peccato, a coactione, & a necessitate. Libertas a miseria reddit hominem beatum: Libertas a peccato facit hominem sanctum: Libertas a coactione efficit ut actio sit voluntaria: denique libertas a necessitate facit agens perfecte liberum, ea nimirum libertate quæ ad meritum desideratur.

Sic fere libertatem dividit S. Bernardus lib. de Grat. & lib. Arb. c. 3. his verbis: *Triplex nobis proposita est libertas, a peccato, a miseria, a necessitate; hanc ultimo loco positam contulit nobis in conditione natura; in primum restauramur a gratia; media nobis reservatur in patria; dicatur igitur prima libertas naturæ, secunda gratiæ, tertia vitæ vel gloriæ.*

Hic porro agitur de postrema libertatis specie quæ est immunitas, ut ostendemus, non modo a coactione, sed & ab omni prorsus necessitate, quæ dicitur libertas moralis, quia in moribus est veluti radix & principium boni & mali, meriti & demeriti, laudis & vituperii: Dicitur etiam libertas naturæ, ut mox legebatur apud Bernardum, quia est facultas per naturam concessa omni agenti intellectuali; denique dicitur libertas arbitrii, liberum arbitrium, quia est facultas qua potest agens pro nutu & arbitratu operari vel non operari.

Duo vero hic potissimum & quæ maximi sunt ponderis, veniunt in controversiam: primum videlicet utrum in homine, post Adæ peccatum spectato, superstes sit ejusmodi libertas nativa, liberum arbitrium. Secundo & gravissimam instituemus quæstionem de natura & essentia hujus libertatis, an cum necessitate agendi saltem simplici consociari possit; an vero posita sit essentialiter in indifferentia ad agendum vel non agendum plane immuni, non-

non modo a coactione, sed & a necessitate.

An detur in homine liberum arbitrium.

HI sunt potissimum qui in tota retro antiquitate ad nostra usque tempora libertatem hominis penitus everterunt. Stoici primum qui teste S. Augustino *lib.* 5. de Civit. Dei *cap.* 9. humanis voluntatibus per divinam præscientiam necessitatem imponi contendebant: *In has angustias*, inquit de Tullio, *coarctat animum religiosum, ut unum eligat e duobus, aut esse aliquid in nostra voluntate, aut esse præscientiam futurorum; quoniam utrumque arbitratur esse non posse; sed si alterum confirmabitur, alterum tollit; si elegerimus præscientiam futurorum, tollit voluntatis arbitrium; si elegerimus voluntatis arbitrium, tollit præscientiam futurorum .... Atque ita dum vult facere liberos, fecit sacrilegos.*

Tum vero & Mathematici seu Astrologi judiciarii, qui ab aliis dicti sunt Planetarii, ab aliis Genethliaci, fatalem a syderibus necessitatem humanæ voluntati imprimi putaverunt, ut testantur veteres qui adversus illa Astrologorum deliria scripserunt. Unum ex illis sic loquentem eleganter inducit Eusebius lib. 6. de Præp. cap. 6 *Fiet illud omnino; si fatum meum ita tulerit, quorsum autem frustra molestus mihi sim? hunc si officii sui admoneas, referet utique monitori suo, quemadmodum nonnullis qui superiori memoria vixere, contigit. Ad quid hæc tua mihi monita, bone vir? nec enim integrum mihi est mentem hanc consiliumque mutare, quando jam fatum occupavit. Quid me porro juvet contendere, ubi ne optandi quidem facultas arbitriumque relinquatur? nisi optare fatum quoque mihi sit: optabo vero si fatum erit, licet nihil præcipias ipsamet fati necessitate adductus.*

Idem docuerunt famosi & capitales humanæ libertatis hostes Manichæi, qui cum statuerent duas esse in nobis animas, bonam alteram, alteram malam, eas in perpetuo conflictu versari putabant, ita ut si vinceret bona, ad virtutem necessario determinaret; si mala, etiam pari necessitate in vitium præcipitaret; scilicet bonam hominis animam divinæ naturæ particulam, malam vero mali principii velut fragmentum delirabant; unde illa ad bonum, ista ad malum invicte & necessario ferebatur: ista constant ex S. Augustino passim in scriptis adversus Manichæos, & ex lib. 1. Retract. c. 15.

His annumeramus & Priscillianum, ut aperte colligitur ex Concilio Bracarensi II. hæc pronuntiante cap. 3. *Si quis animas & corpora fatalibus stellis credit astringi, sicut Pagani & Priscillianus dixerunt, anathema sit.*

Post Wicleffum qui in Concilio Constantiensi damnatus est, quod liberum homini arbitrium sustulisset, eandem plane doctrinam tradidit Lutherus, ut patet ex Concilio Senonensi, quo nata recens Lutheri hæresis attrita est decreto 15. *Et si nulla*, inquit, *pene sit tam aperta Catholica veritas, nullus tam manifestus Scripturæ locus quem non Hæretici suis cavillis & tergiversationibus eludant, nulla tamen in re tam prudenter, tantaque rei Christianæ jactura debacchati sunt, quam in exterminando profligandoque libero arbitrio.*

His astipulatus est Calvinus, qui lib. 2. Instit. cap. 2. reprehendit illam sententiam Philosophorum, qui dicunt virtutes & vitia esse in nostra potestate, itemque agere & non agere esse nostræ electionis; aitque peccatores ex una parte in vitia necessario abripi, & justos pari necessitate per divinam gratiam virtutes amplecti, qua ex causa in illum anathema pronuntiarunt Tridentini Patres Sess. 6. Can. 5. his verbis: *Si quis liberum hominis arbitrium,*

 trium,

trium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit, anathema sit.

An vero Jansenius Iprensis hujusce Calviniani erroris a Concil. Trident. profligati suspicionem procul a se merito removeat; cum multum distare se a Calvino profitetur, qui *fronte retecta*, inquit, *docet non esse in homine liberum arbitrium, ipsumque nomen inane & exterminandum esse*. Tametsi passim affirmet ipse Jansenius nomine libertatis intelligi tantum debere facultatem ab interna coactione solutam, eamque necessitatem qua voluntas ad unum astringitur; nihil omnino libertatem lædere, ex infra dicendis sequenti disputatione judicaveris.

CONCLUSIO.

Est in homine etiam post Adæ peccatum libertas arbitrii, libertas naturæ, liberum arbitrium.

Id primum probatur ex Scripturis quæ libertatem arbitrii, seu liberam ad bonum & malum potestatem passim commendant, Genes. 4. Cainum sic alloquitur Deus: *Quare iratus es, & cur concidit facies? Nonne si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit? Sed sub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius*. Ubi duo potissimum notare est quæ liberum arbitrium homini afferunt; primum quidem bonis Caini operibus alligari mercedem, *si bene egeris, recipies*, mercedem scilicet; malis vero consequentem pœnam, *sin autem male, &c.* Quod sane supponit liberam ad utrumlibet potestatem; libertas enim est principium boni & mali, meriti & demeriti, laudis & vituperii. Secundo & illa verba, *sub te erit appetitus ejus, &c.* manifeste libertatem astruunt, quasi nimirum dixisset Deus, appetitus ad peccatum provocans erit subditus, penes te erit illum moderari vel etiam coercere, *& tu dominaberis illius*, nempe peccati, *quia*, inquit Hieronymus in quæstionibus Hebraicis; *non te invitum subjacere poterit illius cupiditas*. Unde sequitur falso contendere adversarios per peccatum primi parentis hominibus inductam esse agendi necessitatem.

Idem vero vel expressius docet Moses Deuteron. 3. ubi populo mandata Dei proponens, ait posse unumquemque eligere vitam aut mortem, ea servare posse vel non servare: *Considera*, inquit, *quod hodie posuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & e contrario mortem & malum ...... Testes invoco hodie cœlum & terram quod proposuerim nobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus & illi adhæreas*. Siccine vero loqueretur Moses, si per peccatum Adæ ita labefactata fuisset hominis libertas, ut rebellante concupiscentia ad malum necessario determinaretur, & ad bonum per victricem gratiam similiter ex necessitate traheretur, essetne in potestate hominis eligere bonum aut malum, vitam aut mortem? quandoquidem cum determinatione ad unum stare nequit electio, ut docet S. Thomas 1. 2. qu. 13. art. 2. *Cum electio*, inquit, *sit præacceptio unius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium quæ eligi possunt .. Et ideo in his quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet*.

Insignis est præ cæteris locus e capite 15. Ecclesiastici, ubi sic legitur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui, adjecit mandata & præcepta sua, si volueris mandata servare, conservabunt te & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi*. Ecce apertissime videmus expressum libe-

rum

rum humanæ voluntatis arbitrium, inquit S. Auguſt. lib. de Grat. & lib. Arb. c. 2. eſt enim homo maxime liber inter agendum ſuarumque actionum dominus, ſi relictus ſit in manu conſilii ſui, id eſt, pro nutu & arbitrio propria ſequi poſſit conſilia, propria deſideria; ſi prout voluerit, Dei mandata ſervare poſſit vel non ſervare; denique ſi poſſit, ad quod voluerit, ſeu malum ſeu bonum, manum porrigere; hi ſunt enim veri & genuini libertatis arbitrii caracteres, hæc vera & genuina libertatis notio, ut omnes agnoſcunt Philoſophi. Neque eſt quod dicant adverſarii, id nonniſi de primo homine in ſtatu naturæ innocentis conſiderato dictum fuiſſe, ut indicare videntur priora hujus loci verba; ſiquidem ita hominem teſtatur auctor ſacer præditum fuiſſe libero arbitrio, cum primum adeo conditus eſt, ut & in poſteris Adæ veram remanſiſſe libertatem aperte ſignificet his verbis quæ immediate ſequuntur: *Si volueris mandata ſervare*, &c. *Appoſuit tibi aquam*, &c.

Huc pertinent quæ ibidem leguntur cap. 31. ubi de homine juſto ſic habetur: *Qui potuit transgredi & non eſt transgreſſus, & facere mala & non fecit; ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino, & eleemoſynas illius enarrabit omnis Eccleſia Sanctorum*. Hic iterum in homine poſt Adæ lapſum ſupponitur eſſe libertas arbitrii, ea nimirum quæ eſt radix & principium meriti.

Eandem doctrinam non uno in loco tradit Apoſtolus, I. ad Corint. cap. 7. ſic habet: *Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc judicavit in corde ſuo ſervare virginem ſuam, bene facit*. Quibus verbis aperte ſignificatur libertas quæ nihil eſt aliud quam poteſtas voluntatis ſine neceſſitate, hoc eſt, par in utramque partem arbitrii poteſtas. Idem docet in ſecunda Epiſtola cap. 9. ubi ſimiliter ſupponit hominem non agere ex neceſſitate: *Unusquisque*, inquit, *prout deſtinavit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſſitate*. Et ad Philemonem verſ. 14. *Sine conſilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium*. Quibus Scripturæ verbis nihil eſt expreſſius.

Quid quod tam multis locis omnia mandata ſua cuſtodiri & fieri jubet Deus, quomodo jubet ſi non eſt liberum arbitrium? quid beatus ille de quo Pſalmus dicit quod (in lege Domini fuit voluntas ejus) nonne ſatis indicat voluntate ſua hominem in lege Dei conſiſtere? Deinde tam multa mandata quæ ipſam quodam modo nominatim conveniunt voluntatem, ſicut eſt, (Noli vinci a malo.) Et alia ſimilia, ſicut ſunt, (Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus.) Et (Noli repellere conſilia matris tuæ,) & (noli eſſe ſapiens apud te ipſum.) & (noli deficere a diſciplina Domini;) & (noli negligere legem) & (Noli abſtinere bene facere egenti.) Et (Noli intendere fallaci mulieri.) Et (Noluit intelligere ut bene ageret.) Et (Noluerunt accipere diſciplinam), & innumerabilia talia in veteribus libris divinorum eloquiorum, quid oſtendunt niſi liberum arbitrium voluntatis humanæ? In libris etiam novis Evangelicis & Apoſtolicis quid aliud oſtenditur, ubi dicitur, Nolite vobis condere theſauros in terra. Et (Nolite timere eos qui occidunt corpus) nempe ubi dicitur, Noli hoc, & Noli illud, & ubi aliquid faciendum vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur, ſatis liberum demonſtratur arbitrium; ita divus Auguſtinus libro de Grat. & lib. arbit. cap. 2.

Conſentiunt autem in id omnes Græci Latinique Patres. Juſtinus martyr in Apologia ad Antonium. *Niſi libero arbitrio*, inquit, *genus humanum & res turpes fugere poteſt & pulchras ac bonas ſe-*

sequi, extra causam culpamque est eorum quæ quoquo modo aguntur, sed ipsum libero arbitrio liberaque voluntate & recte facere & peccare docemus... Neque ille remuneratione aut laude dignus esset, si per se ipsum bonum non eligeret.

Item sanctus Irenæus lib. 4. cap. 71. *Aliud autem*, inquit, *quod ait, Quoties volui congregare filios tuos & noluisti, veterem legem libertatis hominis manifestavit, quia liberum eum Deus fecit ab initio habentem suam potestatem, sicut & suam animam ad utendum sententia Dei voluntarie & non coactum a Deo. Vis enim a Deo non fit, sed bona sententia adest illi semper. Et propter hoc consilium quidem bonum dat omnibus. Posuit autem in homine potestatem electionis*, quam eligendi potestatem, in qua sitam esse arbitrii libertatem Adamo primitus, etiamnum in hominibus superstitem esse putat Irenæus, sic enim de eadem libertate verba faciens orationem prosequitur. *Dedit ergo Deus bonum, & qui operantur quidem illud, & gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possint non operari illud. Hi autem qui illud non operantur judicium justum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cum possint operari illud.*

Tertullianus non minus perspicue loquitur lib. 2. advers. Marc. cap. 5. *Liberum*, inquit, *& sui arbitrii & suæ potestatis invenio hominem a Deo institutum... hunc statum ejus confirmavit etiam ipsa lex tunc a Deo posita; non enim poneretur lex ei qui non haberet obsequium debitum legi in sua potestate; nec rursus comminatio mortis transgressioni ascriberetur, si non & contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic & in posteris legibus Creatoris invenias proponentis ante hominem bonum & malum, vitam & mortem; sed nec alias totum ordinem disciplinæ per præcepta dispositum, avocante Deo & minante & exhortante, nisi & ad obsequium & ad contemptum libero & voluntario homine.* Ubi non modo hominem creatum fuisse liberum docet Tertullianus, sed & post peccatum in eo remansisse libertatem.

Idem scribit Clemens Alexand. lib. 2. Stromat. p. 363. his verbis: *Nos autem qui libera & absoluta potestate eligere & vitare a Domino datum esse hominibus, a Scripturis accepimus, judicio quod transmoveri & excidere non potest, fidei acquiescamus, alacrem ostendendo spiritum, quoniam vitam elegimus.*

Tum Origenes ejus discipulus, Homilia 4. in Cantica: *Per arbitrii libertatem*, inquit, *possibile est unumquemque ex parte alterius transire, vel ad partem Dei, si melius ipso juvante Deo elegerit, vel si nequius, ad dæmonum portionem*; Et Homil. 20. in Num. expressissima sunt ejus verba; ait enim *sui arbitrii esse animam, & in quam voluerit partem ei esse liberum declinare.*

Deinde S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum num. 52. ait: *Credendi vel non credendi libertatem in arbitrio positam in Deuteronomio; (Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum; elige vitam tibi ut vivas.) Item apud Esaiam, (Et si volueritis & audieritis me, bona terræ edetis. Si autem nolueritis, & non audieritis me, gladius vos consumet: os enim Domini locutum est ita.) Item in Evangelio cata Lucam, (Regnum Dei intra vos est.)*

Lactantius lib. 4. Inst. cap. 24. *Qui dat*, inquit, *præcepta vivendi amputare debet omnium excusationum vias, ut imponat hominibus parendi necessitatem, non vi aliqua, sed pudore, & tamen libertatem relinquat, ut & præmium sit constitutum parentibus, quia poterant non parere, si vellent, & non parentibus pœna, quia poterant parere si vellent.*

S. Hilarius in Psal. 118. sic loquitur: *Aliis gloriam sæculi eligentibus, aliis venerationem elementorum ac dæmonum capessentibus, aliis terrenas opes expetentibus;*

tas ; Sanctus iste mandata Dei elegit. Elegit autem non naturali necessitate, sed voluntate pietatis, quia unicuique ad id quod vult, via est proposita, vivendi & appetendi atque agendi permissa libertas: & ob id uniuscujusque aut pœna aut præmiis efficietur electio.

Tum S. Athanasius Oratione contra Idola prope initium; ubi explicans quo pacto voluptatibus irretita sit hominum mens, id potissimum tribuit libertati qua pollet. *Nam quum nobilis*, inquit, *agilisque naturæ sit, etsi sese a bono averterit, a motu tamen non conquiescit; movetur igitur, sed jam non secundum veritatem neque Deum spectat, sed res nihili, easque veras ac solidas arbitrata essentias vires suas occupat, iisque ad eas quas commenta est voluptates abutitur, ideo quod libera sit & sui arbitrii; potest enim ut ad bona se inclinare, ita bona quoque aversari.*

Idipsum plane docent SS. Basilius, Gregorius Nyssenus, Nazianzenus & Chrysostomus. Basilius quidem Homil. *Quod Deus non est auctor mali*, sic habet pag. 362. *Principium namque ac radix peccati ea est quæ nobis potestas est, & arbitrii libertas.* Et pag. 368. loquens de anima hominis, *Unde autem*, inquit, *omnino mali capax est? quoniam libero facta est arbitrio, quod creaturæ rationis participi maxime conveniebat. Soluta enim hæc omni necessitate & vitam in sua potestate constitutam ex Deo accipiens, propterea quod ad imaginem ejus creata est, bonum quidem intelligit, & jucunditatem illius novit, potestatemque habet ac facultatem in boni contemplatione & spiritualium fruitione manendi, ac vitam sibi connaturalem conservandi, habet autem & a bono deflectendi quandoque facultatem.*

Gregorius vero Nyssenus Orat. Catechet. cap. 31. *Sed neque ad hæc*, inquit, *litigiosa egens contradictione. Dicunt enim Deum posse, si velit, eos etiam qui resistunt, necessario compellendo attrahere ad suscipiendam prædicationem. Ubi est ergo in his liberum arbitrium? Ubi autem est virtus? Ubi est laus eorum qui se recte gerunt? Est enim solum inanimatorum aut eorum quæ sunt expertia rationis aliena voluntate ad id quod videtur adduci. Rationis autem particeps & intelligens natura si liberum deposuerit arbitrium, simul etiam perdit gratiam intelligentiæ: ad quid enim sua utetur mente ac cogitatione, si potestas ejus eligendi quod suo arbitratu constituit, sita est in alio? Si manet autem inefficax & nullius usus liberum animi institutum & electio, necessario etiam abolita est virtus impedita immobilitate liberi arbitrii.*

Tum Nazianzenus Orat. 31. pag. 508. *Alii*, inquit, *naturæ indole ad virtutem tendunt; naturam porro cum dico liberam voluntatem haud quaquam sperno, sed utrumque statuo, nimirum & naturæ ad bonum facilitatem atque aptitudinem, & animi voluntatem naturalem aptitudinem ad bonum ducentem.* Et paulo post: *Non docuit te mater quid officii esset, non docuit te pater, non Presbyter, non Episcopus non alius quispiam ex iis quibus docendi cura commissa est? At tu rationem tibi insitam movens, ac virtutis igniculum per arbitrii libertatem exsuscitans, teipsum exercuisti, radicem excidisti, vitii instrumenta depulisti, &c.*

Et Chrysostomus Homil. 22. in Genesim. *Nonne manifestum est*, inquit, *sua quemque voluntate vel virtutem vel malitiam eligere? Nec nisi ita esset, & naturæ nostræ potestas* eligendi *insita esset, neque illos puniri, neque istos virtutum retributiones accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo peccantibus supplicia proposita sunt, & bene operantibus retributiones.* Quod idem docet Sermone in illud Isaiæ: *Si volueritis & audieritis me*, &c. *si velle aut nolle nostrum non esset, hoc est, si vivendi recte, an secus libertas adempta nobis fuisset, nec bonus unquam cæleste munus di-*

gne

gne perciperet, nec malus supplicium competens inveniret.

Simillimum est quod sub idem tempus scripserunt clarissimi Ecclesiæ Latinæ Doctores, Ambrosius, Hieronymus & Augustinus.

Ambrosius quidem lib. 1. de Jacob & vita beata cap. 1. *Non enim*, inquit, *servili ad obediendum constringimur necessitate, sed voluntate arbitra, sive ad virtutem propendemus, sive ad culpam inclinamur. Et ideo nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas revocat rationem secuta*. Et lib. 4. de interpellatione David cap. 2. *Deus*, inquit, *volentes curat, non astringit invitos*. Lib. 6. Hexaemeron cap. 8. *Non ergo caro*, inquit, *potest esse ad imaginem Dei, sed anima nostra quæ libera est & diffusis cogitationibus atque consiliis huc atque illuc vagatur, quæ considerando spectat omnia*.

Et S. Hieronymus Dialogo 3. contra Pelagianos. *Hoc est*, inquit Orthodoxus, *quod tibi in principio dixeram in nostra esse positum potestate vel peccare vel non peccare, & vel ad bonum vel ad malum extendere manum, ut liberum servetur arbitrium*. Lib. 2. advers. Jovinianum cap. 2. *Liberi arbitrii*, inquit, *nos condidit Deus, nec ad virtutes nec ad vitia necessitate trahimur: alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est*. Et Epist. 146. aperte docet homines a Deo accepisse veram arbitrii libertatem: *Dedit eis*, inquit, *liberum arbitrium, dedit mentis proprie libertatem, & ut viveret unusquisque non ex imperio Dei, sed obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate; ut virtus haberet locum, ut a cæteris animantibus distaremus, dum ad exemplum Dei permissum est nobis facere quod velimus*.

Ac demum S. Augustinus infinitis propemodum in locis, id potissimum habet in tribus libris *de libero arbitrio* inscriptis, ubi fuse adversus Manichæos probat inesse homini libertatem ad bonum & ad malum, sic v. g. loquitur lib. 2. c. 1. *Si homo aliquod bonum est, & non posset nisi cum vellet recte facere, debuit habere liberam voluntatem sine qua recte facere non posset ... Nunc vero Deus cum peccantem punit, quid videtur tibi aliud dicere nisi, Cur non ad eam rem usus es libera voluntate, ad quam tibi eam dedi, hoc est, ad recte faciendum? Deinde illud bonum quo commendatur ipsa justitia in damnandis peccatis recteque factis honorandis quomodo esset, si homo careret libero voluntatis arbitrio? Non enim aut peccatum esset, aut recte factum quod non fieret voluntate. Ac per hoc & pœna injusta esset & præmium, si homo voluntatem non haberet liberam*. Et lib. 3. c. 18. *Reminiscere superiorum quæ a nobis tam multa de peccato & voluntate libera dicta sunt. Sed si laboriosum est omnia mandare memoriæ, hoc brevissimum tene. Quæcunque ista est causa voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur: Si autem potest, non ei cedatur & non peccabitur, an forte fallit incautum? ergo caveat ne fallatur. An tanta fallacia est, ut caveri omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt, quis enim peccat in eo quod nullo modo caveri potest?* Idem docet lib. 2. contra Faustum cap. 5. *Et nos*, inquit, *sub fato stellarum nullius hominis genesim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene vel male vivitur propter justum judicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus*. Hic ea astruitur libertas quæ est ab omni necessitate immunis.

Neque ab illis fundatissimis principiis vel latum unguem discessit unquam Augustinus, cum in decursu temporis Pelagianos impugnavit; nam lib. de Natura & Grat. cap. 65. his relatis divi Hieronymi verbis quæ supra citavimus ex lib. 2. contra Jovin. *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas, nec corona est*. Statim subjungit,

git, *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat, quis aliter conditam humanam neget esse naturam? sed in recte faciendo ideo nullum est vinculum necessitatis, quia libertas est charitatis.*

Libro de spiritu & littera cap. 34. conatur Augustinus explicare quo pacto conciliari possit libertas cum gratia victrici; sed supponit semper intactum remanere ejusmodi liberum arbitrium quod cum crearemur accepimus; & cujus natura in eo sita sit quod voluntas humana gratiæ consentire vel dissentire possit; nuspiam vero affirmat hominem per peccatum Adæ hanc suam amisisse libertatem, qua responsione difficultatis propositæ nodum facile resecuisset. *Si autem*, inquit, *respondetur cavendum esse ne quisquam Deo tribuendum putet peccatum quod admittitur per liberum arbitrium, si in eo quod dicitur, Quid habes quod non accepisti? Propterea etiam voluntas qua credimus dono Dei tribuitur, quia de libero existit arbitrio quod cum crearemur accepimus. Attendat & videat, non tantum istam voluntatem divino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est quod nobis naturaliter concreatum est; verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus ut velimus & ut credamus, sive extrinsecus per Evangelicas exhortationes, ubi & mandata legis aliquid agunt; si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, ut ad gratiam justificantem credendo confugiat; sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem, sed consentire vel dissentire propriæ voluntatis est.* In qua profecto ancipiti ad consentiendum vel dissentiendum potestate sita est libertas humana. Quocirca librum de Grat. & lib. Arbitr. dedita opera exaravit S. Doctor adversus nonnullos, qui sic gratiam Dei defendebant, ut liberum arbitrium negarent; quemadmodum ipse monet initio libri his verbis: *Quoniam sunt quidam qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium, aut quando gratia defenditur, negari existiment liberum arbitrium, hinc aliquid scribere ad vestram charitatem curavi.*

Quibus accedunt quæ passim scribit accusatus a Pelagianis, quod admissa gratia negare videretur liberum arbitrium; sic enim fidem suam super ea vindicat, ut aperte declaret hoc suo gratiæ systemate nequaquam labefactari libertatem, lib. 2. de nuptiis & concup. c. 3. ubi cum hæc Juliani verba sibi proposuisset: *Nam si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum esse nascentium conditorem dixerit, Cælestianus & Pelagianus vocatur.* Sic respondet: *Liberum*, inquit, *in hominibus esse arbitrium, & Deum esse nascentium conditorem utrique dicimus, non hinc estis Cælestiani & Pelagiani; liberum autem quemquam ad agendum bonum sine adjutorio Dei, &c.*

Eodem plane modo loquitur lib. 1. contra duas Epist. Pelag. cap. 2. *Quis nostrum dicat, inquit, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam, propter quod natura humana divina indiget gratia, dicente Domino (Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis,) utique liberi ad bene justeque vivendum. Nam liberum arbitrium usque adeo in peccatore non periit, ut per illud non peccent, maxime omnes qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet quod eos libet.* Ubi cum distinxisset Aug. duplex libertatis genus, nimirum libertatis a peccato & quadam servitute peccati, & libertatis arbitrii quæ potestas sit ad agendum libera, hoc secundum libertatis genus per peccatum non periisse totis viribus demonstrat.

Atque hæc quidem fuit plane eadem aliorum Patrum doctrina.

S. Cyrillus Alex. lib. 2. in Joan. c. 54.

54. *Liberum hominis arbitrium ad utrumtrum secundum animi sui judicium potest proficisci.*

Auctor libri de vocat. Gent. lib. 1. c. 8. *Neque putandum est*, inquit, *hominem quando Spiritu Dei agitur, liberum arbitrium non habere, quod nec tunc quidem perdidit, quando diabolo voluntate se dedit.*

S. Fulgentius lib. de Incarn. & Grat. cap. 19. *Ex quo*, inquit, *primus homo naturam suam voluntarie vitiavit, atque oppressit infirmitas, nisi divinæ gratiæ medicamento præventum in unoquoque homine sanetur atque adjuvetur liberum indesinenter arbitrium, est quidem liberum, non tamen bonum; est liberum non tamen justum.*

S. Damascenus lib. 2. de fide c. 26. *Hæc igitur*, inquit, *arbitraria ac nobis libera sunt quæ peræque in utramque partem contingere possunt, ut moveri & non moveri, impetum facere vel non facere; appetere quæ minime necessaria sunt & non appetere, mentiri & non mentiri, erogare & non erogare, gaudere in quibus par est, aut in quibus minime decet, vel non gaudere, & quæcunque sunt hujusmodi, in quibus virtutis & vitii munus versatur: Horum enim libera penes nos est potestas.*

S. Anselmus lib. de concordia libertatis cum prædest. cap. 1. *Sola voluntas*, inquit, *determinat ibi quod teneat, nec aliquid facit vis necessitatis, ubi operatur sola electio voluntatis;* & in cap. 6. Matth. *In Paulo tamen*, inquit, *videtur cogens voluntas Dei, sed non est, quia licet sit percussus, tamen voluntas erat libera ut resisteret si vellet.*

Ac denique S. Bernardus qui lib. de lib. Arbit. circa initium ait; *rationem datam esse voluntati ut instruat illam, non destruat. Destrueret autem si necessitatem ei ullam imponeret, quominus libere pro arbitrio sese volveret, sive in malum consentiens appetitui aut nequam spiritui, sive ad bonum gratiam sequens.*

Plura vero ex sanctis Patribus ad asserendum homini liberum arbitrium hic congerere nihil necesse est, tum quia in re adeo clara, & omnibus & singulis obvia inutilis deberet esse auctoritas; tum quia ita sensisse omnes Patres Ecclesiæ Græcæ & Latinæ ultro fatentur ipsi Novatores, quos potissimum oppugnamus hac in controversia; sic enim de utrisque loquitur Calvinus lib. 2. Instit. cap. 2. num. 4. *Nam*, inquit, *quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrii nomen extitit. Græcos vero non puduit multo arrogantius usurpare vocabulum; siquidem αὐτεξούσιον dixerunt, ac si potestas sui ipsius penes hominem fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximii volunt videri, quousque id extendatur, nesciunt.* Et cap. 3. num. 10. *Ac voluntatem movet Deus, non qualiter multis sæculis traditum est & creditum, ut nostræ postea sit electionis motioni obtemperare aut refragari.* Ubi vel ipsum libertatis vocabulum refugit Calvinus, tametsi ab omnibus Scriptoribus Ecclesiasticis usurpatum fuisse agnoscat.

His porro SS. Patribus consentaneum est quod uno ore tradunt omnes ac singuli e Schola Theologi, quorum testimonia si vel breviter referre animus sit, infinitum esse me oporteat; satis erit nonnulla antiquorum placita commemorare, quod disputatione proxime sequenti præstabimus, ubi nempe ostendemus neminem eorum extitisse qui libertatem arbitrii in indifferentia ad agendum & non agendum non collocaverit.

Omitto etiam hic referre nonnullas summorum Pontificum & Conciliorum Sanctiones, quibus abunde evincitur existentia liberi arbitrii, quandoquidem, ut mox dicturi sumus, satis habens virium ad demonstrandum inesse homini etiam post peccatum Adæ non qualemcunque libertatem, sed eam cujus natura

tura sita sit in indifferentia, & quæ non sola coactione, sed vel simplici necessitate violetur; ubi etiam objectiones quæ in ipsam libertatis existentiam proponi solent, abunde, ut spero, diluemus.

De Natura & essentia libertatis humanæ.

Missis quibusdam de essentia libertatis opinionibus, quæstio est duntaxat an libertas arbitrii, quæ nempe ad meritum morale desideratur, in sola immunitate a coactione posita sit, ita ut liberum idem plane sit ac voluntarium cui non obstat simplex, ut aiunt, necessitas & determinatio, vel utrum ad ejusmodi libertatem requiratur indifferentia activa seu facultas agendi & non agendi, cui noxia censeatur quæcunque agendi necessitas, quæcunque determinatio ad unum.

Libertas itaque duplex distinguitur, alia scilicet quæ est a coactione, alia vero quæ insuper est ab omni necessitate. Libertas a coactione est immunitas ab omni violentia, quo sensu liber est quicunque non est coactioni & violentiæ obnoxius, tametsi agat necessario; quomodo Pater in divinis liber est ad Filium generandum; ejusmodi liberum idem est ac voluntarium. Libertas a necessitate est immunitas non solum a coactione, sed & ab omni prorsus necessitate & determinatione, quo sensu liber est quicunque nullam inter agendum patitur necessitatem, seu ad unum determinationem; quomodo quilibet nostrum se in agendo liberum esse experitur, quatenus potest agere vel non agere, loqui vel non loqui, quæ quidem libertas idem plane est in agente libero ac indifferentia seu vis activa sese determinandi ad hoc aut illud positis omnibus ad agendum prærequisitis.

Hujus duplicis necessitatis distinctione adducta & late probata ex multis Augustini locis docet Jansenius lib. 6. de Grat. Salvat. Cap. 6. solam necessitatem coactionis quæ, inquit, operatur effectum suum, etsi nolis, seu quantumcunque renitaris, adimere libertatem, eam vero necessitatem simplicem seu voluntariam, qua simpliciter necesse est aliquid fieri sine rensu voluntatis, nihil quicquam officere libertati: *Doctrina Augustini est*, inquit, *necessitatem illam primam, prout etiam naturam sic explicatam complectitur (nec aliud est respectu voluntatis quam quædam vis aut violentia aut coactio, qua operatur id quod potest etiam nolente voluntate) capitaliter repugnare libertati, eamque funditus perimere; non autem illam necessitatem quæ est simul voluntaria, qua scilicet simpliciter necesse est aliquid fieri non repugnante, sed immutabiliter volente voluntate*. Dixerat cap. 5. voluntarium idem esse ac liberum: *Voluntas*, inquit, *seu volitio & libera voluntas idem sunt, sicut velle, & libere velle, & impossibile sit ut velle non sit liberum*. Quo fit ut idem Jansenius ex una parte profiteatur hominem per peccatum Adæ non amisisse liberum arbitrium, ubique tamen ex altera confidenter pronuntiet hominis voluntatem in hoc præsenti statu naturæ lapsæ necessitari ad agendum; nullum actum moraliter bonum fieri nisi necessitante gratia, nullum malum nisi necessitante concupiscentia, per peccatum Adæ periisse indifferentiam ad faciendum bonum, & inductam male agendi necessitatem, cujusmodi propositiones in ejus scriptis passim reperias, lib. 4. de statu naturæ lapsæ cap. 18. *Meminisse lectorem velim*, inquit, *nos doctrinam Augustini velut certam indubitatamque protulisse, qua docebat naturam humanam peccato primi hominis ita violatam esse, & arbitrium voluntatis sub terrenarum rerum cupiditate depressum, ut libertas ad faciendum bonum & ad abstinendum a malo interierit, & loco libertatis peccandi necessitas consecuta sit*.

Et tom. 3. lib. 7. c. 10. cum dixisset conditum primitus fuisse hominem cum arbitrio in utramque partem libero & flexibili, sic de statu naturæ lapsæ dixisset: *Ex hac spontanea creaturæ rationalis in utramque partem liberrimæ discretione, illa æquabilis libertatis indifferentia velut bilancis æquilibrium periit*. Consuli possunt quæ scribit tom. 2. lib. 3. de statu naturæ lapsæ, ubi totis viribus probare contendit libertatem indifferentiæ ad faciendum bonum, & ad abstinendum a peccato periisse per peccatum Adæ, & loco illius libertatis inductam esse peccandi necessitatem.

Addit Jansenius non uno in loco hanc doctrinam, quæ in indifferentia libertatem arbitrii constituit, non esse Christianam & Augustinianam, sed mere Philosophicam &, ut ait, Aristoteleam; quin potius Pelagianam & hæreseos Pelagianæ fundamentum. Porro licet ista quæstio ad Philosophos potius quam ad Theologos pertinere videatur, quandoquidem agitur de asserenda notione & natura alicujus facultatis nativæ, cujus rei sibi quisque conscius esse potest, nos tamen vestigiis ipsius Jansenii inhærentes Theologicam hac de re instituemus dissertationem, & quantum poscit patiturque materia, ostendemus ex Scripturis sacris, sanctis Patribus, Conciliis & cunctis Doctoribus Scholasticis eam libertatem, quæ ad meritum morale desideratur, & quæ in unoquoque hominum est principium boni vel mali operis, in indifferentia activa agendi vel non agendi positam esse; ita ut ad ejusmodi libertatem meriti non sufficiat voluntarii: quocirca sit.

Conclusio.

Libertas quæ ad meritum desideratur, consistit in indifferentia activa cujuslibet necessitatis & ad unum determinationis experte.

Probatur primo ex Scripturis quæ profecto locis superius adductis ad asserendam libertatis existentiam, sic illam commendant, ut ejus naturam in indifferentia ad agendum vel non agendum positam esse perspicue significent; ibi enim verbis expressissimis testantur auctores sacri hominem posse bene vel male agere, & sibi subditum habere suum appetitum, Genes. 4. cap. unumquemque eligere posse bonum & malum, vitam & mortem, ut habetur Deuteron. 30. posse ad quod voluerint, manum porrigere, & pro nutu & arbitrio Dei mandata servare vel transgredi, Ecclesiastici c. 30. & 31. tum vero hominem suæ voluntatis habere potestatem, non habere necessitatem, ut ait Apostolus I. ad Corint. 7. & 2. cap. 9. Quibus & adjunximus innumera earumdem Scripturarum loca, in quibus mandata sua custodiri jubet Deus quæ hanc nostram inesse homini ancipitem & indifferenter ad utrumlibet arbitrii potestatem manifeste supponunt.

Neque minus id colligitur ex adductis Sanctorum Patrum testimoniis, qui libertatem ubique prædicant velut liberam & indifferentem agendi & non agendi potestatem, quam vel minima & simplex necessitas evertit. *Ex Justino Martyre*, constat in libera voluntate homini positum esse, recte facere & peccare. *Ex S. Irenæo*, homini datam fuisse potestatem electionis. *Ex Tertulliano*, Deum proposuisse homini bonum & malum, vitam & mortem. *Ex Clemente Alexandrino*, potestas eligendi & vitandi a Domino data est hominibus. *Ex Origene*, anima hominis est sui arbitrii, & in quam voluerit partem ei est liberum declinare. *Ex S. Cypriano*, in arbitrio nostro posita est libertas credendi vel non credendi, eligendi vitam vel mortem. *Ex Lactantio*, ea inest hominibus libertas respectu præceptorum Dei, ut iis parere possint vel non parere. *Ex S. Hilario*, unicuique ad id quod vult via est proposita vivendi & appe-

tendi

tendi, atque agendi permissa libertas. *Ex S. Anastasio*, hoc pacto libera est voluntas & sui arbitrii, quod ut potest ad bona se inclinare, ita bona quoque adversari. *Ex S. Basilio*, habet homo facultatem in boni contemplatione manendi, vel si velit, a bono deflectendi. *Ex S. Gregorio Nysseno*, est in homine liberum arbitrium, hoc est, electio seu potestas eligendi. *Ex S. Chrysostomo*, naturæ nostræ insita est potestas eligendi, virtutem vel malitiam quisque potest eligere, *Ex S. Ambrosio*, donamur nos voluntate arbitra, sive ad virtutem propendemus, sive ad culpam inclinamur. *Ex S. Hieronymo*, positum est in nostra potestate vel peccare vel non peccare, vel ad bonum vel ad malum extendere manum. *Ex S. Augustino*, ea est hominum voluntas quæ resistere possit vel cedere; aliter non peccaret, quia nemo peccat in eo quod nullo modo caveri potest; ait insuper neminem revera habere in potestate quid ei veniat in mentem, sed consentire vel dissentire propriæ voluntatis esse. *Ex Cyrillo Alexandrino*, liberum hominis arbitrium ad alterutrum secundum animi sui judicium potest proficisci. *Ex Damasceno*, libera penes nos est potestas, quatenus omnia peræque in utramque partem contingere possunt ut mentiri & non mentiri, erogare & non erogare, gaudere & non gaudere. *Ex S. Anselmo*, libera fuit in Paulo voluntas, quia resistere poterat si voluisset. Denique *ex S. Bernardo*, ea est libertas in homine quæ possit pro arbitrio vel spiritui nequam consentire, vel divinæ gratiæ motus sequi. Ex quibus manifeste colligitur nullum extare inter SS. Patres qui diserte & expresse naturam liberi arbitrii non collocet in virtute electiva boni vel mali, aut saltem in facultate ad utrumvis indifferente.

Quibus aperte consentiunt omnes ac singuli Doctores Scholastici, quorum proinde verbis & auctoritate suam hanc opinionem falso munivit Iprensis: vix enim, ut puto, ulla est sententia quæ apud Catholicos majori Theologorum omnium suffragio roborata sit, quam quæ libertatem in indifferentia ad agendum aut non agendum positam esse decernit.

Agmen ducet Hugo a S. Victore; is lib. 1. de Sacram. part. 5. cap. 21. liberum arbitrium sic definit: *Sed & ipsa potestas & habilitas voluntatis est libertas quæ movetur ad utrumque & liberum arbitrium dicitur voluntatis. Voluntarie autem moveri & ferri spontaneo appetitu, hoc est, libere eligere & libertate judicare, in quo constat liberum arbitrium. Et propter hoc facti sunt* Angeli *liberi arbitrii, ut voluntario appetitu moverentur, sed secundum electionem voluntatis & inclinationem desiderii, sed sine coactione.* Ubi statuit Hugo Victorinus consistere liberum arbitrium in electione seu ad utrumlibet potestate. Idem docet in Summa sent. tract. 3. Cap. 8. ubi & cap. 9. sic habet: *Sciendum est quod liberum arbitrium solummodo ad futura se habet, quia quod in præsenti est, non est in potestate nostra ut tunc vel sit vel non sit; Sed utrum in futuro ita se habeat vel non, in potestate liberi arbitrii est; nec ad omnia futura se habet, sed ad ea tantum quæ possunt fieri & non fieri.*

Quibus verbis ad hanc rem nostram illustrius afferri potest nihil.

Sequitur Ricardus a S. Victore, qui tract. 1. de statu interioris hominis cap. 13. non obscure docet in indifferentia ad agendum aut non agendum positam esse libertatem. *Arbitrium hominis*, inquit, *non idcirco liberum dicimus, quia promptum habeat bonum vel malum facere, sed quia liberum habet bono vel malo non consentire ... Potest enim consentire vel non consentire aspirationi divinæ, similiter & suggestioni diabolicæ. Utrumque quidem ex libertate, neutrum autem oportet ex necessitate* liber-

libertatis esse, quod ad aliquid volendum cogi non potest.

Tum vero Magister Sentent. lib. 2. dist. 25. c. 1. ait liberum arbitrium esse *potestatem & habilitatem voluntatis & rationis quæ libera est ad utrumlibet, quia libere potest moveri ad hoc vel ad illud*. Cap. 2. idem scribit ac Hugo supra citatus, liberum scilicet arbitrium ad sola futura contingentia pertinere; quia id solummodo liberum censeri debet quod potest fieri vel non fieri. Et paulo post explicans quo pacto per peccatum homo amisit liberum arbitr. & adducto hoc S. Augustini testimonio, *libero arbitrio male utens homo & se perdidit & ipsum*, sic habet: *Ecce liberum arbitrium dicit hominem amisisse, non quia post peccatum non habuerit liberum arbitrium, sed quia libertatem arbitrii perdidit, non quidem omnem, sed libertatem a miseria & a peccato. Est namque libertas triplex, scilicet a necessitate, a peccato, a miseria; a necessitate & ante peccatum & post æque liberum est arbitrium*.

Et Alexander Halensis 2. p. q. 72. memb. 3. art. 4. *Sicut homini*, inquit, *in primo statu fuit flexibilitas vel vertibilitas secundum electionem; ita & in statu culpæ & in statu gratiæ. Sed in quo est vertibilitas secundum electionem communis, est in eo liberum arbitrium commune*. Ubi liberi arbitrii naturam per eligendi potestatem explicat; idem docet 1. p. q. 26. memb. 4. art. 3. & 2. p. q. 29. memb. 1. art. 2.

Guillelmus quoque Parisiensis lib. de Pœnit. cap. 2. *Si vel naturæ intentio*, inquit, *vel vis invincibilis libertatem voluntatis hominum abstulisset, vana esset omnium legum institutio, nihil imputandum esset homini; cum vel necessitate naturæ prohiberetur quominus faceret, aut in vinculum ratione invitus ad faciendum traheretur. Quare nec male nec bene quicquam fieri posset ab homine. Supervacui etiam essent Magistratus & Magisteria morum*. Ex quibus argumentis si quid sane virium in iis sit, recte colligitur Guillelmum Parif. eam admisisse libertatem, quæ est non modo a coactione, sed & ab omni necessitate; nihil enim quicquam imputari potest hominibus; si necessitate ad unum astringantur: Unde se hac in parte cum omnibus Philosophis consentire ibidem affirmat. *Hoc*, inquit, *ex Ethnicorum & mundanorum Philosophorum, qui de moribus scribere attentaverunt testimoniis elucescere*, qui sane non aliam liberi arbitrii notionem prædicant quam quæ sita sit in indifferentia cujuscunque necessitatis experte, quam idcirco Philosophicam & Aristoteleam vocat Jansenius.

Favet & alter Guillelmus qui Altissiodorensis fuit, nam lib. 2. Summæ Tract. 11. q. 1. docet hominem posse pro libero arbitrio bene vel male agere, indeque hanc mereri laudem Ecclesiastici; *Qui potuit transgredi & non est transgressus, facere mala & non fecit: ideo stabilita sunt bona illius in Domino*; & quæstione secunda definit lib. arbitr. *Potentiam eligendi seu consentiendi in alterum deliberatorum vel consiliatorum*: Hoc est, in eam partem de qua præcessit consultatio & deliberatio, quæ profecto locum non habent in iis quæ necessario eveniunt.

Omnium vero disertissime S. Thomas, qui passim docet propriam libertatis notionem, esse facultatem ad plura indifferentem, qua voluntas eligere possit unum præ alio, agere vel non agere, velle vel non velle. 1. p. q. 19. art. 10. affirmat *liberum arbitrium haberi respectu eorum quæ non necessario volumus vel naturali instinctu*. Unde infert Deum esse tantummodo liberum respectu eorum quæ non ex necessitate vult. Qu. 83. art. 3. in corp. *Proprium*, inquit, *liberi arbitrii est electio: ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere alio recusato, quod est eligere; & ideo naturam liberi arbitrii*

ex

ex electione considerare oportet. Quibus subjungi possunt quæ de electione disserit 1. 2. q. art. 2. in corp. *Cum electio*, inquit, *sit praeceptio unius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium quæ eligi possunt; & ideo in his quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet*. Qu. 2. de Potentia art. 3. *Voluntas*, inquit, *in quantum voluntas cum sit libera, ad utrumlibet se habet. Potest enim voluntas agere vel non agere, sic vel sic facere, velle & non velle*. In 2. dist. 25. q. 1. art. 1. ad 2. *Ad libertatem arbitrii pertinet ut actionem aliquam facere vel non facere possit, & hoc Deo convenit; bona enim quæ facit potest non facere*. Sic vero in electione & indifferentia certo positum esse liberum arbitrium censuit S. Doctor, ut contrariam sententiam diserte pronuntiet hæreticam, quæst. 6. de Malo, ubi proposita quæstione, *utrum homo habeat liberam electionem suorum actuum, aut ex necessitate eligat*, respondet in corpore art. quosdam existimasse *voluntatem hominis ex necessitate moveri ad aliquid eligendum, ita tamen ut non cogatur*, quæ mera est adversariorum doctrina: *Hæc autem opinio, inquit S.* Thomas, *est heretica, tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse demeritorium vel meritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, ut vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas Philosophiæ opiniones, quia non solum contrariatur fidei, sed subvertit omnia principia Philosophiæ moralis. Si enim non sit aliquid liberum in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, praeceptum & punitio, & laus & vituperium*. Quæ cum ita sint, quo tandem pacto D. Thomæ auctoritatem in suæ causæ subsidium adsciscere possint adversarii, plane non video.

Videri potest & subtilis Scotus, qui in 1. dist. 39. q. unica affirmat voluntatem libere operantem; *consideratam in illo instanti in quo est prior naturaliter actu secundo, ita ponere illum actum in esse tanquam effectum suum contingenter, quod ut prior naturaliter posset æque ponere aliud oppositum in esse*. Et in 2. dist. 25. q. unica fuse probat hominis voluntatem de se indifferentem esse ad opposita; ita ut cum se determinat ad unum, possit semper se determinare ad aliud, quod idem scribit dist. 37. q. 2. & in 3. dist. 18. q. unica.

Tum S. Bonaventura qui in 1. dist. 38. art. 2. q. 1. liberum arbitrium cum necessitate stare non posse significat his verbis: *Quidam dixerunt quod præscientia necessario cum sit infallibilis, imponit necessitatem, & ideo abstulerunt liberum arbitrium*. Et in 2. dist. 41. art. 2. q. 1. affirmat neminem vel venialiter peccare, nisi censeatur posse peccare vel non peccare: *Nemo*, inquit, *etiam venialiter peccat in eo quod nullo modo potest prohibere, nec etiam potuit praecavere*. Et ad 4. *Ex hoc patet quod si venialia rationem culpæ habent; hoc est, quia a voluntate in particulari & divisim vitari & praecaveri possunt*.

Quibus profecto cæteri facile consentiunt antiquiores Theologi, quorum loca indicare sat erit, ne in immensum crescat hæc dissertatio; consuli possunt præter citatos, *Paludanus* in 3. dist. 18. art. 3. *Durandus* in 2. dist. 24. p. 1. q. 2. *Ochamus* in 1. dist. 38. q. unica. *Gregorius Ariminensis* in 1. dist. 10. q. unica art. 2. *Ricardus de Media-Villa* dist. 38. lib. 2. Sent. art. 2. q. 1. in corp. & ad 2. *Thomas de Argentina* dist. 25. art. 1. in solutione quarti argumenti & art. 2. *Dionysius Carthusianus* in 2. dist. 25. q. 2. & in Summa lib. 2. art. 4. *Marsilius* in 2. q. 16. art. 2. 3. 4. & 6. *Gabriel* in 2. dist. 25. q. unica, art. 1. & in 1. dist. 10. q. 2. art. 3. *Joannes Gerson* p. 3. lib. 2. de Consol. Philos. *Major* in 2. dist. 25. *Almainus* Tract. 1. moral. c. 1. *Petrus de Alliaco* in 1.

q. 11.

q. 11. art. 1. *Adrianus* Papa quodlib. 7. q. 1. & quodl. 3. q. 1. *Capreolus* in 2. dist. 1. q. 3. art. 1. *Abulensis* in cap. 22. Matth. q. 229. & *Cajetanus* 1. p. q. 41. art. 2. & q. 22. art. 4.

His adjungimus nonnullos recentiores qui idipsum in Luthero ejusque sectariis reprehenderunt, quod liberum hominis negarent arbitrium; quatenus nimirum est potestas eligendi ab omni necessitate & ad unum determinatione immunis; certum est enim, ut mox dicemus, Lutheranos & Calvinistas ultro fassos fuisse hominem post Adæ culpam ab omni coactione liberum; id videre est apud Ruardum Tapperum, art. 2. contra Lutherum: Roffensem art. 36. contra eundem Luther. Driedonem lib. de redempt. Tract. 5. cap. 3. Pighium lib. 7. & 8. de lib. arbitr. Didacum Stunicam Salmanticensem Theologum lib. 2. de vera Religione cap. 4. Thomam Stapletonem Duacenum lib. 4. de grat. & lib. arb. cap. 3. Cochleum duobus libris de lib. arbitr. contra Melancthonem: Latomum adversus Erasmum de merito p. 1. 175. Eckmium in Enchiridio locorum communium loco 31. & alios ejusmodi, qui cum scriberent de libero arbitrio detecta tunc temporis æquivocatione *coactionis* & *necessitatis* juxta communem & receptissimam notionem, liberum arbitrium pro indifferentia agendi & non agendi acceptum defendebant.

Atque quod huic nostræ sententiæ majorem longe conciliat auctoritatem, eadem plane fuit doctrina Theologorum qui tum præsentes interfuere Synodo Tridentinæ, cum de libero arbitrio edita sunt decreta; ex illorum operibus nonnulla idcirco exscribemus testimonia.

Primo quidem erit Dominicus Soto e Dominicanorum familia nobilis Theologus, qui lib. 1. de nat. & grat. c. 15. de libero arbitrio sic differit: *Neminem coactum Deus aut necessitate ad se trahit, sed in nostra est potestate gratiam ejus respuere, uti S. Trid. Syn. Sess. 6. cap. 5. & Can. 4. determinavit.* Hujus rei argumentum ducit ex natura & conditione humana. *Est enim*, inquit, *homo suapte natura rationale animal: hoc nimirum brutis animantibus præstans, quod habeat intellectum ratiocinativum in utramque partem, & eadem ratione voluntatem quæ in neutram partem sit determinata, sed in alterutram libera*. Et paulo post definitionem libertatis affert in hunc modum: *Illa causa libera est quæ positis omnibus ad agendum potest agere & non agere, quæ contraria ratio est causæ naturalis*. Et subinde quæstione sibi proposita: *Nunquid Deus potens est voluntatem hominis seu cogere, seu ex necessitate movere?* Sic respondet: *Facilis est responsio*, inquit, *cogere enim voluntatem, repugnantiam involvit, &c. necessitari tamen voluntatem a Deo, qui auctor est naturæ, nihil vetat. Sed tunc auferret illi libertatem in tali actione movendo illam seu brutam pecudem, quod tamen nunquam facit lege communi*.

Sequitur Andreas Vega qui Tridentino pariter Concilio interfuit; is l. 2. de Justificatione c. 13. illud homini liberum arbitrium asserit, *quo utrumvis ex duobus eligimus*, cap. 15. libertatem voluntatis inde colligit, quod facere possimus vel non facere: *Enimvero*, inquit, *unicuique potentiæ cognoscitivæ suum Deus accommodavit ejusdem generis & naturæ appetitum. Cum igitur intellectus noster natura sua ratiocinativus sit in utramque partem, ut ipsi in nobis experimur, erit & qui sibi respondet rationalis appetitus noster, hoc est, voluntas, liber ad utrumlibet, & natura sua in utramque partem contradictionis indeterminatus*.

Tertio loco recensemus Ambrosium Catharinum, qui lib. 1. de Prædest. cap. ultimo sic habet; *Scimus ergo*, inquit, *quod liberum arbitrium in hac na-*

natura corrupta sibi dimissum non potest nisi in malum ferri ; id quod sæpe numero B. Augustinus docet . Et scimus quod etiam stante gratia communi quæ non negatur ulli , nisi quis eam recuset , potest etiam in malum flecti , & sæpe flectitur . Et in secundo libro : *Quare secundum hanc Dei providentiam* , inquit, *pendet salus eorum a potestate lib. arbitr. quæ in non prædestinatis potest deficere ; quoniam etsi Deus velit omnes salvos fieri , non tamen ita vult ut hoc omnino futurum sit , nisi etiam ipsi velint* . Ubi , cum dicat Catharinus in potestate hominis esse gratiam Dei pro nutu admittere vel recusare , docet profecto in ancipiti ad utrumlibet arbitrii potestate , quæ sit ab omni necessitate immunis , positam esse libertatem.

Hanc porro sententiam plane eandem tradunt & alii viri clarissimi qui Tridentinæ Synodo interfuerunt : Stanislaus quidem Hosius Cardinalis in eodem Concilio sanctæ Sedis Apostolicæ Legatus , libro de sectis & hæresibus sui temporis id tribuit & redarguit in Melancthone, *quod hominibus omnia de necessitate absoluta evenire dixerit* . Tum vero Didacus Covarruvias Episcopus Civitatensis inter Concilii Patres annumeratus , in caput *Alma mater* de sentent excom. ait positum esse in nostra potestate Dei gratiam admittere vel respuere , cujus doctrinæ testes citat quamplurimos Catholicos auctores , ipsiusque Tridentinæ Synodi definitionem in Sess. 6. c. 5 contentam . Franciscus Horantius ex Ordine Minorum clarissimus , qui in Indice Concilii Tridentini inter Procuratores Episcoporum absentium adfuisse reperitur pro Episcopo Palentino ; scripsit ille libros de locis Catholicis septem contra Calvinum , ubi liberi arbitrii naturam expresse nec semel collocat in pari ad utrumlibet potestate, quæ non modo coactionem , sed & omnem agendi necessitatem removet . Idem non uno in loco scribit Alphonsus Salmeron eximius in Concilio Trident. Theologus , & alii nonnulli quorum sententia de natura liberi arbitrii meram Patrum Tridentinorum doctrinam exhibet .

Tertio hæc nostra probatur conclusio auctoritate Conciliorum , quæ cum hæreticos humanæ libertatis eversores proscripserunt , non qualemcunque libertatem a sola coactione & violentia immunem , sed indifferentem agendi potestatem suis decretis astruxerunt . Id apparet ex Canone nono Concil. Braccarensis I. adversus Priscillianistas & judiciarios Astrologos qui fato regi omnia delirabant .

Præterea Concil. Constantiense Sess. 8. hunc Wiclefi vigesimum septimum proscripsit articulum , *omnia de necessitate absoluta eveniunt* , quo quidem decreto definivit Synodus inesse homini libertatem non modo a coactione , sed & a necessitate , seu indifferentem arbitrii potestatem ; ubi enim non est necessitas & ad unum determinatio , ibi est indifferentia proprie dicta.

Idipsum & longe expressius adversus Lutherum definivit Concilium Senonense an. 1528. postquam enim dixit in Præfatione Lutherum eo nomine venire in suspicionem Manichæismi , quod aperte negat liberum arbitrium , in decretis fidei cap. 15. sic pronuntiat : *Cum reliquerit Deus hominem in manu consilii sui, apposueritque coram eo ignem & aquam, bonum & malum , ut ad quodcunque voluerit porrigat manum suam ; nec abs re beatus ille judicetur , qui potuit transgredi & non est transgressus , facere mala & non fecit , quod sub eo sit appetitus ejus & dominetur illius : ac denique percurrenti Scripturam sacram , passim obvium sit quod liberum utramvis in partem hominis arbitrium asseveret : satis esse visum est sacro Provinciali Concilio libertatis ejusmodi vires & metas exponere* . Quid vero tandem est liberum in utramvis partem arbitrium , quam indiffe-

rentia, seu vis electiva cujuslibet necessitatis expers?

Anno 1536. celebrata est contra eundem Lutherum Synodus Coloniensis, cujus hæc sunt verba in Enchiridio doctrinæ christianæ: *Oculus solem videre non potest, nisi solis lumen oculum præveniat, ut videat, tamen sole lucente, qui super omnes oritur, libera est intuitio, hominique liberum est oculos claudere ne solis lumen admittat, aut aperire ut recipiat. Haud secus impio liberum est præveniente se divinæ illustrationis gratia a peccato resurgendi eam accipere vel non accipere: Deo prævenienti & per bonum cogitatum ad pœnitentiam excitanti dare vel negare consensum, velle vel nolle pœnitere.* Quibus verbis eatenus contendunt illi Patres per gratiam Dei non everti liberum hominis arbitrium, quatenus voluntas potest illam accipere vel non accipere, eique excitanti consentire vel non consentire, quod manifeste indicat indifferentiam ad agendum aut non agendum.

Porro in eundem sensum intelligi debent Canones Conc. Trident. adversus eosdem Hæreticos editi, Sess. 6. Can. 4. *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium a Deo motum & excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac præparet; neque posse dissentire, si velit &c. anathema sit.* Can. 5. *Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum, amissum & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, &c. anathema sit.* Can. 6. *Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, &c. anathema sit.*

Atque in ejusmodi locis tum SS. Patrum, tum Conciliorum mox adductis nomine liberi arbitrii, quod adversus hæreticos assertum volunt intelligi debere immunitatem a necessitate, seu indifferentiam, non vero immunitatem solum a coactione, inde certo & invicte ostenditur, quod illi omnes & Philosophi & Hæretici non eripiebant homini libertatem a coactione, sed solum a necessitate; quo fit ut eatenus ab Ecclesia damnati fuerint, quod hanc nostram indifferentem agendi potestatem negarent.

Ac primo quidem citantur inter veteres & infideles & hæretici, qui docuerunt per divinam futurorum præscientiam everti liberum hominis arbitrium, ut videre est apud Tertull. l. 2. contra Marc. apud Eusebium lib. 6. Præpar. & S. Augustinum lib. 5. de Civit. Dei c. 9. Sed illi dubio procul non existimabant ita per præscientiam divinam tolli liberum arbitrium, ut induceretur coactio & violentia, sed solum agendi necessitas: Neque enim putabant homines agere invitos & renitentes, id unum volebant infallibiliter & necessario fieri quæcunque a Deo semel præscita sunt; sic v. g. loquitur Evodius apud S. Augustinum, lib. 3. de lib. Arbitr. c. 2. *Ineffabiliter me movet quomodo fieri possit ut & Deus præscius sit omnium futurorum, & nos nulla necessitate peccemus. Quisquis enim dixerit aliter evenire posse aliquid, quam Deus ante præscivit, præscientiam Dei destruere insanissima impietate molitur ... Sed hoc dico, necesse erat id fieri quod futurum esse præsciebat Deus. Quomodo igitur & voluntas libera, ubi tam inevitabilis apparet necessitas?* Ubi nulla coactionis & violentiæ, sed tantum necessitatis mentio habetur, ut per se patet. Nec mirum cuiquam videri debet; non enim ita desipiebant illi Philosophi Gentiles, ut existimarent induci præscientia divina vim & coactionem voluntati hominum, quasi agant inviti ac renitentes, ducti a principio externo contra propriam inclinationem: cum enim id unum vellent in hoc suo systemate salvare infallibilitatem præscientiæ divinæ; satis erat si hominibus impone-

neretur agendi necessitas, tametsi per vim non cogerentur id facere quod a Deo præscitum est; id enim infallibiliter præscit Deus quod necessario quamvis non coacte futurum est.

Eodem plane modo locuti sunt quamplurimi Astrologi judiciarii qui per syderum influxum, fatalem quandam necessitatem hominibus imponi credebant, nec illi profecto eo usque venerunt insaniæ, ut coactionem & violentiam a syderibus illatam dicerent, quasi homines omnino inviti & reluctantes agant, eaque nolint quæ volunt. Sic enim eorum mentem unus inter cæteros exhibet Eusebius lib. 6. de Præparat. c. 9. *Non solum*, inquit, *Gentiles stellarum & conjunctione & aspectu, quæ in terris fiunt, necessario accidere credunt, quam vim fatum appellant: verum etiam multi ex fidelibus conturbantur, impossibile aliter fieri credentes quam stellarum cursus effecerit. Unde sequitur nullam in nobis esse libertatem, nullam operationem nostram laudari aut vituperari posse.* Scilicet affirmabant natos v. g. sub Jove esse superbos, sub Marte bellicosos, sub Venere libidinibus addictos, &c. non quod inviti & nolentes in ejusmodi vitia prorumperent, sed quod ingenita propensione ad ea necessario inclinarentur.

Præterea in Manichæos quoque velut eversores liberi arbitrii acriter insurrexerunt scriptores Catholici; tametsi dubio procul illi hæretici non coactionem & violentiam ab extrinseco humanæ voluntati inductam dicerent, sed quandam solummodo necessitatem & ad unum determinationem. Scilicet duas in quovis homine admittebant animas, unam bonam quæ necessario in bonum, alteram malam quæ necessario in malum ferebantur; ita tamen ut neutra moveretur ab extrinseco & ad agendum cogeretur; id aperte colligitur ex S. Augustino, qui in ejusmodi hæreticos sic disputat lib. de duabus animabus c. 12. *Dicere animas & esse malas & nihil peccare plenum est dementiæ: dicere autem peccare sine voluntate, magnum deliramentum est, & peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est & insaniæ. Quamobrem illæ animæ quicquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero & ad faciendum & ad non faciendum motu animi carent; si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus.*

Denique quando Patres Tridentini locis superius adductis, eo damnarunt Lutherum & Calvinum, quod libertatem hominibus adimerent, ignorare non potuerunt Novatores illos negare solum libertatem a necessitate, seu indifferentiam, non autem libertatem a coactione, ut manifeste liquet ex illorum verbis: sic enim loquitur Lutherus in lib. de servo arbitrio: *Sequitur nos necessario operari. Necessario vero dico non coacte, necessitate immutabilitatis, non coactionis. Hoc est, homo cum vacat Spiritu Dei, non quidem violentia, velut raptus obtorto collo nolens facit malum, sed sponte & libenti voluntate facit. Hoc vocamus modo necessitatem immutabilitatis, quod voluntas sese mutare & vertere alio non possit.* Quibus postea omnes ac singuli consenserunt Lutherani.

Par vero eademque est hæc in parte doctrina Calvini lib. 2. cap. 2. num. 7. *Liberi arbitrii*, inquit, *hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æque ac mali electionem, sed quia male voluntate agit, non coactione.* Unde tamen Synodus Dordrectana apud Calvinistas generalis id pronuntiavit p. 706. *Libertas non pugnat cum omni necessitate & determinatione, sed cum determinatione violentiæ & coactionis.*

Ex quibus manifeste perspicuum est eam semper ab Ecclesia rejectam fuisse doctrinam, qua negatur inesse homini

mini libertatem arbitrii sumptam pro indifferentia, seu vi electiva quæ sit non modo a coactione, sed & ab omni necessitate immunis.

Id vero rursus confirmatur auctoritate summorum Pontificum Pii V. & Gregorii XIII. qui sua olim censura has Michaelis Baii propositiones damnarunt ut hæreticas, erroneas & temerarias; trigesima nona hæc est: *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit*. 66. *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali*. Et 67. *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit*. Quam censuram eludere quidem conatur Jansenius, cum respondet a summis Pontificibus idcirco damnatas fuisse ejusmodi propositiones, quia his docuisse videtur Baius primos & indeliberatos concupiscentiæ motus qui rationem antevertunt esse liberos, quod falsum & erroneum esse confitetur. Verum hanc vanam & futilem esse Jansenii responsionem vel ex eo maxime constat, quod eadem censura aliæ separatim notatæ & confixæ sunt Baii propositiones, quæ profecto hunc errorem de indeliberatis concupiscentiæ motibus continent, qualis est 50. his concepta terminis, *Prava desideria quibus vere non consentit, & quæ homo invitus patitur sunt prohibita præcepto, Non concupisces*. Duo autem errores divisim in diversis articulis separati pro uno & eodem haberi non possunt. Cum insuper præfatæ illæ propositiones damnentur in sensu generali quem præ se ferunt, absque ulla restrictione ad hujusmodi motus indeliberatos, sed quatenus universim enuntiant solam violentiam, non autem necessitatem libertati hominis repugnare.

Paulo ante, nimirum anno 1560. hanc eandem adversariorum doctrinam condemnaverant Majores nostri in Collegio Sorbonæ congregati; nam inter octodecim sibi delatas propositiones hæc occurrit prima: *Liberum arbitrium hominis non habet potentiam ad opposita, nec ei convenit ea potestas ex ipsius intrinseca & naturali ratione*. Quam quidem propositionem hac censura confixit sacra Facultas: *Prima pars hujus propositionis est hæretica, secunda falsa & morali Philosophiæ adversa*. Secunda vero. *Libertas & necessitas eidem conveniunt respectu ejusdem, & sola violentia repugnat libertati naturali hominis*. Cujus propositionis priorem partem declarat hæreticam, posteriorem vero falsam. Octava propositio hæc est: *Liberum arbitrium libere vult, quicquid sponte sua voluntarie vult; ita ut quod necessario vult, idem libere velit*. Censura vero, *hujus propositionis secunda pars implicat contradictionem, & est hæretica*.

Quibus adde, nota hæreseos tandem inustam fuisse a summis Pontificibus Innocentio X. & Alexandro VIII. hanc Jansenii propositionem, *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*. In illis scilicet celeberrimis Constitutionibus quas emiserunt adversus quinque famosas propositiones Jansenii ex *Augustino* excerptas.

Probatur demum ratione, libertatem scilicet quæ ad meritum morale desideratur, positam esse in indifferentia activa, vi cujus positis omnibus ad agendum requisitis voluntas possit agere vel non agere; ad meritum quippe requiritur ea libertas, sine qua meritum & meriti appendices nec esse nec concipi possunt: Atqui sine indifferentia activa meritum & meriti appendices nec esse, nec concipi possunt; nam meritum est jus ad præmium & debitum pœnæ, meriti vero appendices sunt laus & vituperium, merces & supplicium: Atqui sine indifferentia activa non potest concipi jus ad præmium & debitum pœnæ; tum vero laus & vituperium, merces & supplicium: nemo enim censetur

fetur dignum se reddere aliqua mercede aut pœna, nisi quatenus hoc facit quod potest non facere, vel non facit quod potest facere, hac scilicet indifferentia activa, seu potentia ad agendum aut non agendum indifferente: quia, ut ait S. Hieron. lib. 2. c. Jovin. c. 2. *Ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est*; Ergo essentia libertatis moralis consistit in indifferentia activa.

Præterea si ad libertatem meriti non requireretur indifferentia activa, & sufficeret voluntarium perfectum, ubi esset voluntarium perfectum ibi esset libertas ad meritum sufficiens: Atqui non est libertas ad meritum sufficiens, ubicunque est voluntarium perfectum: siquidem generatio Verbi & productio Spiritus sancti in divinis sunt operationes voluntariæ, nec tamen sunt liberæ ea libertate quæ sit ad meritum sufficiens: & similiter amor beatificus quo Deum diligunt beati, est maxime voluntarius, nec tamen liber ea libertate quæ ad meritum desideratur; hoc enim suo amore non merentur, ut fatentur omnes Theologi; ergo ad libertatem meriti non sufficit voluntarium perfectum.

Quibus addas velim, si per peccatum Adæ periit illa indifferens ad agendum aut non agendum potestas, vanas esse omnino atque inutiles præceptiones & ad bonum exhortationes: quid enim juvat hominem exhortari ab bene operandum, qui durâ necessitate compellitur ad malum? certe nisi bene vel male agere positum esset in nostra potestate, homo nec laudandus foret nec culpandus, *Neque omnino monendus esset*, inquit S. August. lib. 3. de lib. Arbitr. cap. 1. *ut istis neglectis vellet æterna adipisci; neque ut male nollet vivere, vellet autem bene*. Quis vero sapienter aliquid præceperit non habenti potestatem faciendi id quod præcipitur? *Quis non clamet*, inquit idem S. Doctor lib. de fide contra Manich. c. 10. *stultum esse præcepta dare ei, cui liberum non est quod præcipitur facere? & iniquum esse damnare eum, cui non fuit potestas jussa complere?* Ergo si per peccatum Adæ ea periit in homine indifferentia, qua possit agere vel non agere, vanæ sunt omnino exhortationes, omnia præcepta plane inutilia, &c.

Hæc porro & similes aliæ rationes ubique passim Patres respersæ sunt non modo apud SS. Patres, ut videre est in locis superius adductis, sed & maxime familiares sunt omnibus profanis Auctoribus; nec ullus pene extitit Philosophus moralis qui non agnoverit eatenus hominem esse liberum, adeoque laude vel vituperio, mercede vel supplicio dignum, quatenus sine necessitate operatur, idque facit a quo abstinere potest, ut egregie scribit S. Augustinus lib. de duabus animabus c. 11. his verbis: *Etiamne hi libri obscuri mihi scrutandi erant unde discerem, neminem vituperatione suppliciove dignum, qui ut id velit, quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat quod facere non potest? Nonne ista cantant & in montibus Pastores & in theatris Poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis & Antistites in sacratis locis, & in orbe terrarum genus humanum?*

Objicies cum Jansenio: Ex præfatis Scripturæ, SS. Patrum & Conciliorum testimoniis colligi non potest in indifferentia activa positam esse libertatem; siquidem in iis homo dicitur tantum hypothetice non absolute posse agere vel non agere, consentire vel dissentire, si nempe velit; quo fit ut inde non sequatur hominem vere & absolute loquendo indifferentem esse ad agendum aut non agendum, quasi posset, v. g. gratiæ excitanti ad bonum absolute dissentire; sed quia cum velle dissentire gratiæ, & dissentire sunt idem, dissentire, si vellet dissentire; ideoque recte dicitur posse dissentire, si velit, id est, si dissentiat.

Id porrò nec aliud quicquam continери

neri in momentis superius adductis manifeste liquet ex insigni loco Ecclesiastici, ad cujus sensum loquuntur SS. Patres, qui hujus potissimum auctoritate nituntur, & ex Canone citato Conc. Tridentini. Ac primo quidem ex cap. 15. Ecclesiastici: hæc enim ibi leguntur, *Si volueris mandata servare, conservabunt te*: quibus verbis, inquit Lutherus lib. de servo arbit. liberum arbitrium probari non potest propter illam particulam conditionalem quæ efficit ut illud absolute non affirmetur in propositione, quemadmodum in ista non affirmatur diabolum merito adorari, *si diabolus est*, *Deus merito adoratur*. Deinde vero ex Concilio Tridentino, quod quando definit Sess. 6. Can. 4. hominem motum & excitatum a Deo posse dissentire, hanc exprimit conditionem, *si velit*.

Respondeo ab adversariis perperam adduci hoc effugium, ut eludatur & Scripturæ & Concilii Tridentini auctoritas. Primo quia Scripturæ & Conciliorum verba intelligi debent in sensu obvio & maxime usitato: Atqui sensus obvius & usitatus tum Ecclesiastici, tum Concilii Tridentini est absolute loquendo hominem esse liberum quatenus est indifferens ad agendum aut non agendum, quatenus potest consentire vel dissentire; per ejusmodi enim propositiones conditionatas, *si volueris* & *si velis* id unum significatur in voluntate hominis positum esse servare mandata vel non servare, consentire gratiæ vel non consentire, ut eleganter scribit Erasmus in Diatriba de lib. arbit. his verbis: *Ecclesiasticus dicendo, si volueris servare, significat esse voluntatem homini ad servandum & non servandum; alioquin quid sonat dicere ad eum qui libertatem non habet, Si volueris? Nonne ridiculum est si quis ad cæcum dicat, si volueris videre, invenies thesaurum? aut ad surdum si volueris audire, narrabo tibi bonam historiam?*

Secundo, quia sensus, quem præfatis Scripturæ & Concilii Tridentini testimoniis affingunt adversarii, est plane ineptus & frivolus; quid enim opus erat Scripturam nobis revelare, & postea Concilium definire, hominem posse mandata servare, si servet ea; posse dissentire, si dissentiat? Certe eadem plane ratione dici posset lapides videre posse, si nempe viderent; infantes loqui posse, si loquerentur; Deum peccare posse, si peccaret, seu si vellet; peccaret enim si vellet peccare; quas profecto propositiones omnino ridiculas esse nemo non videt. Scilicet quando propositio includit conditionem impossibilem, illud absolute impossibile censetur quod dicitur esse possibile sub tali conditione; unde contra illud absolute possibile censetur quod dicitur possibile sub conditione possibili, adeoque cum velle dissentire sit conditio homini possibilis; cum Scriptura & Concilium dicunt hominem posse dissentire gratiæ excitanti *si velit*, & servare mandata *si voluerit*, censentur absolute tribuere homini potestatem volendi & non volendi, consentiendi & dissentiendi. Unde S. Thomas quæst. 16. de malo art. 5. respondens huic argumento, *ista consequentia valet, Possum currere si volo; ergo possum currere: sed diabolus potest converti ad bonum, si vult; ergo diabolus potest converti ad bonum*. Dicit non valere ejusmodi consequentiam, nisi quando antecedens est possibile. Est autem impossibile diabolum velle converti ad bonum; ideoque dici non debet, potest converti.

Quibus adde Scripturam in aliis locis absolute & sine ulla conditione apposita declarare, ab homine servari posse Dei mandata, Deuteron. cap. 30. supra citato, Matth. 11. & I. Joan. 5. tum vero Concilium Trid. similiter pronuntiare absolute & sine ulla hypothesi hominem consentientem gratiæ excitanti posse illam abjicere, non addita nimi-

mum

rum hac conditione *si velit*, Sess. 6. cap. 5.

Neque profecto audiendus est Jansenius, cum ait Concilium Tridentinum his verbis, *posse dissentire & posse inspirationem abjicere*, nequaquam voluisse libertatem arbitrii explicare per indifferentiam activam, a qua nimirum voce prudenter abstinuerit Synodus, cum sciret controverti apud Philosophos, utrum indifferentia pertineat ad notionem libertatis; nec alia de causa dixisse liberum arbitrium posse dissentire, nisi ut refelleret Lutheranos & Calvinistas affirmantes voluntatem hominis nihil omnino agere, sed velut inanime quoddam mere passive se habere; quæ responsio merum est Jansenii effugium; cum enim, ut supra a nobis ostensum est, eo tantum sensu voluerint Lutherani & Calvinistæ hominem sua destitutum esse libertate, quod necessitetur ad agendum, sine ulla tamen violentia & coactione. Hinc manifeste sequitur Patrum Tridentinorum mentem fuisse, suam homini asserere libertatem, quatenus est non modo a coactione, sed & ab omni necessitate vel simplici immunis.

Objicit Jansenius in hanc nostram sententiam innumera prope S. Augustini testimonia, ex quibus colligi posse putat sublatam per peccatum Adæ indifferentiam ad bonum & malum.

Et primo quidem opponit lib. 3. de statu naturæ lapsæ c. 3. ea loca in quibus docet S. Doctor arbitrium voluntatis post peccatum ex libero factum esse peccati servum atque captivum; id, inquit, sexcentis suorum scriptorum locis Augustinus docet lib. 2. de nupt. cap. 3. *Hunc vos*, inquit, *invidetis liberatorem quibus captivis vanam tribuitis libertatem; a quo quis enim devictus est, huic servus addictus est*. Lib. 3. ad Bonif. c. 8. *Liberum arbitrium captivatum nonnisi ad peccatum valet; ad justitiam vero nisi divinitus liberatum adjutumque non valet*. Lib. de spiritu & littera c. 30. *Ut quid ergo*, inquit, *miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur; aut de suis viribus, si jam liberati sunt? Nec attendant in ipso nomine liberi arbitrii utique libertatem sonare, ibi autem Spiritus Domini, ibi libertas*. Quibus similia leguntur in Enchir. cap. 3. & lib. 1. operis imperf. &c.

Respondeo in his & similibus locis loqui S. Augustinum de libertate a peccato, non autem de libertate a necessitate. Scilicet duplex distinguitur libertas, ut initio hujus disputationis a nobis observatum est; alia quæ est a peccato, alia quæ est a necessitate; Libertas a peccato opponitur subjectioni & captivitati quæ contrahitur per peccatum, de qua loquitur Christus Dominus Joan. 8. *si filius vos liberaverit, vere liberi eritis*. Libertas a necessitate opponitur necessitati & determinationi ad unum. Porro etiamsi homo post Adæ peccatum non sit liber a peccato: sed immo teneatur captivus sub peccato & concupiscentia, cujus motus sine Dei gratia cohibere nequit; liber est tamen ea libertate quæ sit immunitas a necessitate agendi, indifferentia ad malum vitandum, si velit; quia ex una parte licet ejusmodi concupiscentia hominem veluti captivum undique premat & sollicitet; ejus tamen moribus beneficio gratiæ Dei resistere potest, neque ex altera hujus gratiæ donum libertatis indifferentiæ quicquam præjudicat; quia ut fusius in Tractatu nostro de Gratia explicuimus, gratia Dei efficax voluntatem humanam movet quidem insuperabiliter, sed illæsa libertate.

Jam vero nonnisi de libertate a peccato verba facere S. Augustinum, cum toties reperit arbitrium voluntatis post peccatum ex libero factum esse servum & captivum, ex iisdem locis manifeste liquet; loquitur enim de peccato, cum ait l. 2. de nuptiis mox citato, *A quo quis devi-*

devictus est, *huic servus addictus est*. Id aperte significant hæc verba liberum arbitrium *captivatum*, per gratiam Dei *liberatum*, & quæ passim leguntur in locis objectis a Jansenio. De illa libertate a peccato loquitur Aug. Epist. 157. his verbis: *Hæc voluntas libera tanto erit liberior quanto sanior: tanto autem sanior, quanto divinæ misericordiæ gratiæque subjectior*. Epist. 217. cap. 3. *Si vere volumus*, inquit, *defendere liberum arbitrium, non oppugnemus unde fit liberum. Nam qui oppugnat gratiam qua nostrum ad declinandum a malo & faciendum bonum, liberatur arbitrium, ipse arbitrium suum adhuc vult esse captivum*. Unde Sanctos in altera vita fore perfectissime liberos ibidem ait: *Quid ergo operatur hæc potestas diaboli, in filiis diffidentiæ, nisi opera sua mala & in primis maximeque ipsam diffidentiam & infidelitatem qua sunt inimici fidei, per quam scit eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissime liberos, quod eis vehementer invidet, in æternitate regnare*. Quod sane intelligi non potest nisi de libertate a peccato quæ perfectissima erit in Beatis. Quibus adjungi debent ea S. Augustini testimonia in quibus aliud ubique astruit genus libertatis quæ est a necessitate, & ipsum est naturale arbitrium in indifferentia agendi & non agendi positum, ut videre est in probationibus.

Neque alio sensu intelligi debent alia loca S. Augustini quæ opponit Jansenius cap. 4. ejusdem libri, in quibus nimirum legitur ita hominem subjectum esse dominatui concupiscentiæ; ita post peccatum Adæ sub potestate & tyrannide diaboli positum; ut nihil omnino suæ libertatis retineat, sic Epist. 157. *Quomodo enim*, voluntas, *libera est*, *cui dominatur iniquitas? Ut ei autem non dominetur, vide ab illa quis invocetur*. Lib. 6. c. Jul. cap. 23. *Non mihi videbatur Apostolus & de se ipso dicere potuisse: Ego autem carnalis sum, cum esset spiritalis, & quod captivus duceretur sub lege peccati quæ in membris erat ejus. Ego enim putabam dici ista non posse, nisi de iis quos ita haberet carnis concupiscentia subjugatos, ut facerent quicquid illa compelleret*. Epist. 217. *Responde*, inquit, *quomodo ad declinandum a malo & faciendum bonum, liberum habebamus arbitrium, quando erat sub potestate tenebrarum? Unde nos si, quemadmodum dicit Apostolus, Deus eruit, ipse utique liberum fecit*. Quibus similia tradit Serm. 12. de verbis Apost. Enchir. c. 106. lib. 2. operis imperf. lib. 3. de lib. arbit. c. 10. in Psal. 26. & 34. lib. 8. de Civit. Dei cap. 22. &c. Siquidem in illis locis eatenus homo dicitur subjectus & captivus, quatenus carnis & diaboli tentationibus turpiter cedit, atque eo magis dicitur liber aut potius liberatus, quod uberiori Dei gratia juvatur ad bene agendum: quod profecto libertatem arbitrii, de qua nunc quæstio est, minime sonat; hoc enim libertatis genere non est homo eo liberior quo plus accipit gratiæ; quandoquidem vix illam cum gratia victrici conciliari posse non uno in loco confessus est ipse S. Augustinus.

Objicit Jansenius cap. 5. quam plurima loca S. Augustini, in quibus expresse docere videtur arbitrium non esse amplius liberum, ut velit aut faciat bonum, sed libertatem ejus ex ruina periisse. Lib. de perfectione justitiæ cap. 4. *Victa vitio*, inquit, *in quod cecidit voluntate, caruit libertate natura*. Enchiridio cap. 3. *Libero arbitrio male utens homo & se perdidit & ipsum*. Lib. de corrept. & grat. cap. 12. *Nunc vero*, inquit, *postea quam est illa magna peccati merito amissa libertas, etiam majoribus donis adjuvanda remansit infirmitas*. Epist. 217. *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus*. Lib. 14. de Civit. Dei, cap. 11. *Arbitrium voluntatis*, inquit, *tunc est vere liberum*, *cum vitiis peccatisque* non

non servit. *Tale datum est a Deo*, *quod amissum proprio vitio*, *nisi a quo dari potuit*, *dari non potest*. Lib. 3. de lib. arb. cap. 18. *Nec mirandum est quod vel ignorando non habeat arbitrium liberum voluntatis ad eligendum*, *quod recte facit*, *vel resistente carnali consuetudine*, *videat quid recte faciendum sit*, *& velit*, *nec possit implere*. Et lib. 2. c. Jul. c. 8. *Hic vultis hominem perfici*, *atque utinam Dei dono & non libero vel potius servo propriæ voluntatis arbitrio*. Ubi vides, inquit Jansenius, nomen *servi arbitrii & servæ voluntatis* ab Augustino libentissime usurpatum ad illam arbitrii stragem exprimendam, qua non est amplius liberum ut bene vivat.

Respondeo in his & aliis similibus locis, quæ innumera prope reperias apud S. Augustinum, eo tantum sensu per Adæ culpam amissum dici liberum hominis arbitrium, quod in statu præsenti naturæ lapsæ non ita plenum, non ita perfectum, non ita expeditum ab impedimentis quæ illam indifferentiam qua prius gaudebat, non parum imminuunt atque labefactant. Scilicet cum in statu naturæ innocentis nulla fuerit concupiscentia, nulla carnis libido, nulla pugna, sed plenissima pax; fuit homo *liberrimus* non modo quoad substantiam, ut aiunt, in quantum erat indifferens ad agendum vel non agendum; sed etiam quoad accidentalia libertatis privilegia, quatenus nempe facillime poterat quodlibet operari bonum nullis retardatus impedimentis; tum & ab omni malo abstinere nullo pondere ad vitium impulsus. Unde cum in præsenti statu naturæ lapsæ ab illa libertatis integritate & perfectione desciverit, in quantum vulnerata est per peccatum natura, vires amissæ, aucta difficultas; mirum non est si toties repetat S. Augustinus periisse liberum hominis arbitrium; siquidem revera periit quoad illam integritatem & perfectionem, non vero quoad rem & substantiam.

Atque hanc ipsam esse S. Augustini doctrinam, non uno in loco apertissime declarat. Sic lib. 1. contra duas Epistolas Pelagianorum cap. 2. ubi cum accusaretur a Pelagianis, quasi dixisset per peccatum Adæ periisse liberum hominis arbitrium sic mentem suam exponit: *Quis autem nostrum dicat*, *quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum*; *sed illa quæ in Paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate justitiam*, *propter quod natura humana divina indiget gratia*, *dicente Domino*: *si vos filius liberaverit*, *tunc vere liberi eritis*, *Utique liberi ad bene justeque vivendum*. *Nam liberum arbitrium usque adeo in peccatore non periit*, *ut per illud peccent*, *maxime omnes qui cum delectatione peccant & amore peccati*, *hoc eis placet quod eos libet*. Unde & Apostolus: *Cum essetis*, inquit, *servi peccati*, *liberi fuistis justitiæ*. *Ecce ostenduntur etiam peccato minime potuisse*, *nisi alia libertate*, *servire*. *Liberi ergo a justitia non sunt*, *nisi arbitrio voluntatis*: *Liberi autem a peccato non fiunt nisi gratia Salvatoris*. Quibus verbis ad profligandum Jansenii systema nihil expressius desiderari potest. 1. enim aperte docet Augustinus eam solum periisse libertatem quæ in Paradiso fuit, hoc est, quæ erat plena, integra, perfecta, & nullis difficultatibus impedita. 2. Libertatem arbitrii expresse distinguit a libertate a peccato, aitque solam per peccatum Adæ periisse libertatem a peccato; eam vero remansisse in homine qua peccare possit vel etiam cum amore & delectatione; at in principiis S. Augustini, *nemo peccat in eo quod caveri non potest*. Unde sequitur hominem etiamnum ea instructum esse libertate, qua peccare possit vel non peccare; & ideo quæ posita sit in indifferentia ad agendum aut non agendum, *Hoc eis placet*, inquit, *quod eos libet*.

Similia docet lib. de nat. & grat. cap. 43.

cap. 43. *Quis enim*, inquit, *eum nescit sanum & inculpabilem factum, & libero arbitrio atque ad juste vivendum potestate libera constitutum? Sed nunc de illo agitur quem semivivum latrones in via reliquerunt, qui gravibus saucius confossusque vulneribus, non ita potest ad justitiæ culmen ascendere sicut potuit inde descendere*. Ubi statum naturæ innocentis cum statu naturæ lapsæ conferens, ait in isto hominem non *ita* posse bene agere, quasi dixisset eum non ita facile atque expedite, utpote saucium confossumque vulneribus, posse justitiam sibi comparare.

Tum vero lib. de corrept. & grat. cap. 13. ubi loquens de hominibus in hoc præsenti statu spectatis, sic habet: *Per liberum arbitrium alia insuper addiderunt, arbitrium, inquam, liberum, sed non liberatum; liberum justitiæ, peccati autem servum, quo volvuntur per diversas noxias cupiditates, alii magis, alii minus, sed omnes mali, & pro ipsa diversitate diversis suppliciis judicandi. Aut gratiam Dei suscipiunt, sed temporales sunt, nec perseverant, deserunt & deseruntur. Dimissi enim sunt libero arbitrio non accepto perseverantiæ dono*. Ubi liberum & liberatum distinguens, ait arbitrium nunc esse liberum, tametsi non sit liberatum; ita ut homines per illud liberum arbitrium magis aut minus mali sint pro illa nempe indifferenti potestate, a quo unum vel aliud facere possunt.

Objicit insuper Jansenius cap. 6 ejusdem libri in doctrina S. Augustini quadruplicem esse humani generis statum, ante legem, sub lege, sub gratia & in pace; & in duobus primis non esse libertatem ad resistendum concupiscentiæ & bonum faciendum, sic lib. 83. quæst. 66. *Prima est actio ante legem, secunda sub lege, tertia sub gratia, quarta in pace. Ante legem actio est, cum peccatum ignoramus & sequimur carnales concupiscentias. Sub lege est actio, cum jam prohibemur a peccato, & tamen consuetudine ejus victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat fides. Tertia actio est, quando jam plenissime credimus liberatori nostro, nec meritis nostris aliquid tribuimus, sed ejus misericordiam diligendo, jam non vincimur delectatione consuetudinis malæ, &c.* Quod idem in fine quæstionis brevius colligit his verbis: *In prima ergo actione quæ est ante legem, nulla pugna est cum voluptatibus hujus sæculi; in secunda quæ sub lege est, pugnamus, sed vincimur; in tertia pugnamus & vincimus; in quarta non pugnamus, sed perfecta & æterna pace requiescimus*. Similia tradit in Enchiridio cap. 118. in expositione quarumdam propositionum ex Epist. ad Romanos. Lib. 6. c. Jul. cap. 23. lib. 1. ad Bonif. c. 8. & lib. 1. ad Simpl. q. 1. in quibus locis aperte docet ante legem & sub lege, quo scilicet tempore nondum est homo per gratiam a concupiscentiarum suarum dominatione liberatus, nullo modo voluntatem esse liberam, ut operetur bonum, sed sub concupiscentiæ lege esse captivam.

Respondeo in hujusmodi locis id unum docere Augustinum ante legem & sub lege, hoc est, ante incarnationem Verbi sub concupiscentiæ servitute magis captivum fuisse hominem, quam in hoc gratiæ statu quatenus minor tunc temporis affluebat divinorum auxiliorum copia; unde minus resistebatur concupiscentiæ; quæ proinde voluntates hominum fortius ad malum propellebat; sed ista demum eo sensu intelligi non debent, quod omnino hæc perierit libertas qua potuerint homines bene vel male agere; is quippe docet passim, ut diximus, neminem peccare in eo quod vitare non potest: *Quis enim*, inquit lib. 3. de lib. arbit. c. 18. *peccat in eo quod nullo modo caveri potest?... Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras: sed quod negligis quærere quod ignoras. Neque illud quod vulnerata membra non colligis,*

sed quod volentem sanare contemnis. Noverat autem S. Doctor peccasse plerumque homines & peccata ipsis imputata fuisse ante legem Evangelicam.

Neque plus virium habet quod in eundem finem capite sequenti proponit Jansenius, argumentum eruens ex natura gratiæ liberatricis, ipsaque definitione liberi: Scilicet, inquit, juxta doctrinam Apostoli Rom. 8. hæc dicentis: *Lex Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis*. Creberrime occurrit apud Augustinum, gratiam liberantem esse hoc ipsum, quod confert arbitrio libertatem ad bonum, & consequenter fieri nullo modo potest, ut arbitrium in bono liberum sit, antequam per gratiam liberetur, sic lib. 1. ad Bonif. cap. 3. *Nec liberum in bono erit quod liberator non liberaverit*. Lib. 4. cap. 3. *Non potest captiva voluntas nisi Dei gratia respirare in salubrem libertatem*. In Enchir. cap. 106. *Ipsum liberum arbitrium liberandum est a servitute, cui dominatur cum morte peccatum, nec omnino per se ipsum, sed per solam Dei gratiam quæ in fide Christi posita est; liberatur*. Lib. de spiritu & littera cap. 30. *Ut quid ergo miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur, aut de suis viribus si jam liberati sunt? nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrii utique libertatem sonare, Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas*. Siquidem huic objectioni facile respondetur, id unum his locis docuisse S. Augustinum se solo libero arbitrio non posse quicquam boni agere propter inordinatos concupiscentiæ motus quæ ipsum ad malum fortiter impellit; quo fit ut gratiæ liberatricis dono indigeat; quanquam aliunde eam libertatem arbitrii, de qua nunc sermo est, etiamnum retineat, qua nempe posita ejusmodi concupiscentia quæ ad peccandum propellit & data Dei gratia quæ ad bonum voluntatem flectit, possit agere vel non agere: in quem certe sensum accipi debere Augustinum abunde intelligitur ex ipsis locis quæ objiciuntur a Jansenio.

Instabis: Liberum arbitrium non esse in indifferentia agendi & non agendi positum, abunde ostendit conflictus Juliani cum Augustino de hac ipsa difficultate; ille enim cum cæteris Pelagianis docuit in hoc sitam esse arbitrii libertatem, ut in utramque partem contrarietatis bonum videlicet ac malum, se posset arbitrium indifferenter flectere, quod certe mordicus negat S. Augustinus; ergo.

Nego ant. In eo enim positus non fuit conflictus Juliani cum Augustino, quod Julianus admitteret libertatem in indifferentia positam, id vero negaret Augustinus; sed in eo quod ille doceret per se sine gratiæ adjutorio sufficere liberum arbitrium, contra vero S. Doctor, ut manifestum est ex innumeris ejusdem locis, sic enim v.g. statum quæstionis aperit libro de gratia Christi cap. 47. *Si consenserit Pelagius*, inquit, *etiam ipsam voluntatem & actionem divinitus adjuvari & sic adjuvari, ut sine ullo adjutorio nihil bene velimus & agamus, &c. nihil de adjutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controversiæ relinquetur*. Et cap. 29. relatis Pelagii verbis, quibus ajebat solum necessariam esse gratiam ad facilius operandum, excipit Augustinus, *Tolle facilius, & non solum plenus, verum etiam sanus est sensus*.

Id insuper evincitur ex eo quod non uno in loco affirmat S. Augustinus se cum Pelagianis consentire in asserendo hominis libero abitrio, id, v.g. profitetur lib. de Nupt. cap. 3. his verbis: *Liberum in hominibus esse arbitrium, & Deum esse omnium conditorem utrique dicimus. Non hinc estis Celestiani & Pelagiani*. Ubi certe loquitur Augustinus de Arbitrio non solum prout libero a coactione, sed & ab omni ne-

 cessi-

cessitate absoluta ; aliter falso diceret se hac in parte cum Pelagianis consentire.

Objicit postea Jansenius ea S. Augustini testimonia, in quibus docet non solum periisse libertatem quæ est ad faciendum bonum, sed etiam quæ est ad abstinendum a malo. Scilicet, inquit Jansenius c. 9. cum antea hanc peccati definitionem tradidisset: *Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere*. Lib. nempe de duabus animabus cap. 11. quam definitionem ut Pelagianorum principiis congruentissimam laudibus cumulabat Julianus, inferens inde homines non peccare sine potestate abstinendi a malo, illam definitionem restrinxit Augustinus ad solum Adami peccatum, quia cætera cum quadam peccandi necessitate committuntur, lib. 1. operis imperf. cap. 47. sic habet: *Ipse est Adam quem nostra illa definitio, quæ tibi placuit, intuebatur; cum dicerem, Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod justitia vetat, unde & liberum est abstinere. Adam quippe omnino, quando peccavit, nihil in se habebat mali, quo nolens urgeretur ad operandum malum & propter quod diceret, Non quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago; ac per hoc id egit peccando, quod justitia vetabat, & unde liberum illi fuerat abstinere*. Et cap. 104. *Ista definitio peccati ejus est quod peccatum tantummodo est, non quod etiam pœna peccati, quia periit libertas non peccandi . . . . multum erras qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est*. Idem docet lib. 1. Retr. cap. 15. ex quibus sic argumentor: S. Augustinus hanc peccati definitionem, *Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere*, restrinxit ad solum Adami peccatum; ergo existimabat hominibus in statu naturæ lapsæ non esse liberum abstinendi a peccato.

Dist. cons. non esse liberum ea libertate quæ sit perfecte expedita ab omni mala propensione, C. non esse liberum, quasi inducta sit absoluta ad peccandum necessitas, N. hanc esse S. Augustini mentem constat, quia his in locis non loquitur de statu naturæ corruptæ, nisi comparate ad statum primi hominis ante peccatum; ut nempe existentiam peccati originalis demonstret adversus Julianum, ait in isto statu naturæ lapsæ & superstitem esse concupiscentiam quæ efficit, ut a peccato abstinere liberum non sit, hoc est, non tam sit liberum quam Adamo fuit liberum: *Multa quippe sunt*, inquit ibidem lib. 1. op. imp. cap. 47. *quæ agunt homines mala, a quibus eis liberum est abstinere, sed nulli tam liberum est quam illi fuit, qui Deo suo, a quo erat conditus rectus, nullo prorsus vitio depravatus adstabat*. Hæc comparatio mentem S. Augustini aperte declarat, id unum scilicet eum docuisse, non tam liberum esse nunc hominibus abstinere a peccato propter concupiscentiam a peccato originali profectam, quam liberum fuit Adamo nondum per peccatum depravato; unde facile colligitur qua ex causa definitionem peccati antea a se traditam, ad solum primi parentis peccatum restrinxerit.

Quanquam responderi potest Augustinum suam illam definitionem restrinxisse propter peccatum originale, quia Pelagiani ex illa inferebant parvulos, cum propria voluntate non peccaverint, non posse dici peccato originali infectos, ut constat ex verbis Juliani ibid. *Ostende ergo*, inquit ad Augustinum, *hæc duo in parvulis posse constare, si nullum est sine voluntate peccatum, si nulla voluntas, ubi non est plena libertas, &c.* Unde ex illis Augustini verbis, quibus definitionem peccati

cati

cati ad solum Adæ peccatum restringit; id unum infert peccatum originale in infantibus fuisse verum peccatum, tametsi ipsis liberum non fuerit ab eo abstinere, per actum scilicet proprium suæ voluntatis: *Proinde*, inquit cap. 47. *originale peccatum nec ad illud quod primo loco posuimus, ubi est voluntas malum operandi; unde liberum est abstinere, alioquin non esset in parvulis qui nondum voluntatis utuntur arbitrio*, quod sane nihil quicquam nostræ libertati præjudicat.

Objicit iterum Jansenius multa Sancti Augustini loca in quibus affirmat invectam esse peccato primi parentis peccandi necessitatem; quæ certe indifferentiam ad agendum aut non agendum capitaliter pugnat; operis imperf. cap. 105. jam citato: *Multum erras*, inquit, *qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est*. Et cap. 106. *Necesse est ut peccet a quo ignoratur justitia; nunquid ideo cum justitiam cognoverit, non sunt ei remittenda peccata quæ ignorantiæ necessitate commisit*.... *Non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi, sed ut non obsit ista necessitas, donat ille cui dicitur, De necessitatibus meis erue me*, Lib. de natura & grat. cap. 66. *Quod autem*, inquit, *ex vitiis natura, non ex conditione naturæ sit quædam peccandi necessitas, audiat homo, atque ut eadem necessitas non sit, discat Deo dicere, De necessitatibus meis educ me*. Cap. 67. *Sunt etiam*, inquit, *necessitate facta improbanda, ubi vult homo recte facere & non potest. Nam unde sunt illæ voces, Non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum, hoc ago?* Lib. 1. Retr. cap. 3. *Natura nostra dura necessitas merito præcedentis iniquitatis exorta est*. Quibus similia prope infinita e scriptis Augustini exscribi possunt; unde sequitur illum negasse superstitem in homine post peccatum indifferentem agendi aut non agendi potestatem.

Dist. ant. Affirmat plerumque Augustinus per peccatum inductam esse peccandi necessitatem moralem, C. necessitatem physicam & absolutam, N. in his igitur & similibus locis loquitur Augustinus de morali necessitate, sumpta nempe pro quadam difficultate abstinendi a peccato, orta ex violentis atque importunis concupiscentiæ motibus qui tam vehementer ad peccatum inducunt ut diu nemo possit ab omni peccato abstinere, unde necessario committuntur peccata; quo sensu dicitur necessarium esse, ut eveniat id quod frequenter evenit: Sed non loquitur, de necessitate physica & absoluta quæ sit ineluctabilis & insuperabilis, adeoque indifferentiam seu potentiam ad oppositum evertat. Porro non aliam esse Augustini mentem duo evincunt momenta luculentissima.

Primo, quia existimavit S. Doctor hominem cum illa necessitate de qua loquitur, quæcunque tandem illa sit, culpabiliter agere, ut constat ex locis mox citatis in objectione; Sed docuit ex alia parte ea quæ fiunt ex necessitate physica, quæ nempe superari non potest, tanquam peccata deputari non posse, ut manifestum est ex lib. 3. de lib. arb. c. 18. ubi legimus nobis non imputari ad culpam quod inviti ignoramus aut facere non possumus; sed quod negligimus quærere id quod ignoramus; ergo, &c.

Secundo, quia S. Augustinus parem videtur inducere necessitatem agendi ortam ex peccato originali, quam admittebat Julianus ortam ex affectibus & mala consuetudine; sic enim argumentum Juliani in eum retorquet l. 1. oper. imp. cap. 105. *Si enim*, inquit, *necessitas nulla peccandi est, quid patiebatur, quæso, qui secundum vestram sensum tanta mole malæ consuetudinis premebatur, ut diceret, Non quod volo facio*

facio bonum , sed quod nolo malum hoc ago ? Et paulo post . *Tu quoque ipse in libro novissimo tuo , eorum quos contra unum meum quatuor edidisti , ex affectionibus atque passionibus animi dicis (evenire hominibus affectionalem qualitatem , atque ita inhærescere , ut aut magnis molitionibus , aut nullis separetur omnino .) Quisquis ergo ea timiditate peccaverit quæ ab illo non potest separari , quid aliud quam necessitate peccabit ? ... Ac per hoc etiam secundum vos peccandi necessitas , unde abstinere liberum non est , illius peccati pœna est , a quo abstinere liberum fuit , quando nullum pondus necessitatis urgebat .*

Porro certum est Julianum non admisisse necessitatem peccandi physicam absolutam, sed tantum moralem, sumptam scilicet pro quadam propensione ad malum, quæ tamen relinquebat potentiam indifferentem ad oppositum ; ergo similiter non aliam necessitatem quam moralem homini lapso tribuebat Augustinus; aliter ad hoc argumentum male omnino retortum respondisset Julianus dicens necessitatem peccandi ortam ex timiditate & mala consuetudine esse tantummodo moralem ; cum contra necessitas per peccatum originale inducta physica sit & ineluctabilis.

Instabis : S. Augustinus illam peccandi necessitatem probat inesse hominibus, quam negabat Julianus : atqui Julianus minime negabat hominibus inesse necessitatem moralem ; ergo S. Augustinus aliam probat necessitatem quam moralem .

Dist. min. Quæ orta esset ex mala consuetudine, C. ex peccato originali, N. solutio abunde patet ex dictis.

Instabis : De ea peccandi necessitate loquitur Augustinus , qua contrahitur ab infantibus peccatum originale ; in exemplum enim affert peccatum originale , ut ostendat nobis inesse peccandi necessitatem , ostendens peccatum originale veram peccati rationem habere , tametsi necessario contrahatur : Atqui peccatum originale necessario contrahitur necessitate physica & absoluta ; ergo loquitur S. Augustinus de necessitate physica & absoluta.

Nego maj. siquidem par omnino & simile non est argumentum quod petit Augustinus a peccato originali , ut probet in nobis esse peccandi necessitatem, quasi sic ratiocinetur : Peccatum originale necessitate physica contrahitur ; ergo & peccatum actuale . Sed utitur argumento , quod est a majori , ut ajunt, ad minus in hunc modum ; peccatum originale vere peccatum imputatur, quamvis necessario contrahatur : ergo etsi peccemus actualiter secundum necessitatem , tamen ejusmodi peccata vere nobis imputantur ; ex quo ratiocinio , ut videre est, non sequitur parem esse necessitatem quæ nos ad peccandum actualiter impellit , cum ea qua contrahitur peccatum originale ; sed satis est, ut istud argumentum vim suam obtineat , si modo peccemus ex quadam necessitate ; qualiscunque tandem illa sit , & tametsi sit moralis tantum necessitas.

Instabis : Nisi mens Augustini fuisset peccata actualia committi ab hominibus necessitate æque physica , ac ea qua contrahitur ab infantibus peccatum originale , nullum prorsus fuisset ejus argumentum adversus Pelagianos ; respondisset enim Julianus peccata actualia fieri quidem cum necessitate morali quæ absolute non impellit ad peccandum; cum aliunde peccatum originale contrahi dicatur necessitate physica , adeoque non esse verum peccatum ; ergo in systemate S. Augustini peccata actualia fiunt cum necessitate physica & absoluta.

Nego ant. quia nempe mens Augustini non est probare peccatum originale veram peccati rationem habere , tametsi necessario contrahatur ; unde neutiquam comparat eo loci necessitatem,

tem, qua contrahitur peccatum originale, cum ea necessitate qua homines in hoc statu impelluntur ad peccandum actualiter verum id unum conatur ostendere Juliano congenitam quandam peccandi necessitatem inesse hominibus quæ sit a peccato originali profecta; quin immo videtur contra S. Augustinus argumentum ex peccato originali petitum de industria prætermittere, eo profecto quod peccatum originale negabat Julianus, ut aperte colligitur ex eodem cap. 105. *Si enim nulla necessitas peccandi est (ut omittam vim mali ejus quod originaliter trahitur, hoc enim nullum esse vos vultis.) Quid patiebatur, quæso, qui secundum vestrum sensum tanta mole mala consuetudinis premebatur?*

Instabis: De ea necessitate loquitur S. Augustinus qua existunt in nobis illi motus de quibus ait Apostolus: *Non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum hoc facio;* hunc enim locum Apostoli non semel urget adversus Julianum: Atqui illi motus, de quibus loquitur Apostolus, sunt necessarii necessitate absoluta & physica: sunt enim motus indeliberati qui quidem in nobis vel invitis excitantur; ergo.

Nego min. Hi enim motus, de quibus sermonem habet S. Paulus, sunt concupiscentiæ quæ necessitatem solum moralem inferunt; adeoque liberum arbitrium non evertunt; id enim, ut puto, non est intelligendum de motibus indeliberatis; aut saltem ita non accipitur ab Augustino qui in hunc finem duntaxat hoc utitur loco, ut nobis congenitæ & continuo rebellantis concupiscentiæ existentiam demonstret.

Objicies iterum cum eodem Jansenio: S. Augustinus lib. de Civit. Dei cap. 10. duplicem distinguit necessitate, unam quæ non est in nostra potestate: *Si necessitas nostra, inquit, illa dicenda est quæ non est in nostra potestate, sed etiamsi nolimus, efficit quod potest, sicut est necessitas mortis; manifestum est voluntates nostras, quibus recte vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse; multa enim facimus, quæ si nollemus non utique faceremus. Quo primitus pertinet ipsum velle, nam si volumus, est; si nolumus, non est: non enim vellemus, si nollemus. Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, ut ita sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim & vitam Dei & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper vivere & cuncta præscire, sicut nec potestas ejus minuitur, cum dicitur mori fallique non posse .... sic etiam cum dicimus necesse esse, ut cum volumus, libero velimus arbitrio, & verum procul dubio dicimus, & non ideo ipsum liberum arbitrium necessitati subjicimus, quæ adimit libertatem.* Ergo existimavit simplicem necessitatem, qua necessarium est aliquid esse aut fieri, non repugnare libertati, sed tantum necessitatem quæ importat violentiam & coactionem, cujusmodi est necessitas mortis.

Dist. cons. S. Augustinus existimavit simplicem necessitatem non repugnare libertati, si ejusmodi necessitas sit consequens, C. si sit antecedens, N. Est igitur in mente Augustini aliqua necessitas, *secundum quam dicimus necesse esse, ut ita sit aliquid, vel ita fiat,* quæ neutiquam libertati officit, sed ejusmodi necessitas est consequens, quæ scilicet sequitur liberum voluntatis consensum, in quantum necessarium est, ut quando libere volumus, libero velimus arbitrio; quod sane non impedit quominus natura libertatis posita sit in indifferentia ad agendum & non agendum; siquidem voluntas antecedenter ad determinationem suam liberam est indifferens ad utrumvis oppositum, & posita semel determinatione vult necessario id quod vult, quæ necessitas utpote

pote consequens nequaquam ex consensu omnium lædit libertatem. De hac autem necessitate consequente loqui S. August. constat.

Primo, quia cum duplicem illam distinguit necessitatem, priorem dicit non esse in nostra potestate, id est, in nostra libertate, in libera nostra voluntate, ut ejus verba aperte innuunt; proindeque altera necessitas quæ est in nostra potestate recte censetur consequens liberum voluntatis consensum, qua quidem necesse est ut aliquid ita sit vel ita fiat, sed consequenter ad liberum voluntatis exercitium.

Secundo, quia id unum conatur ostendere sanctus Augustinus non omnem necessitatem qua necesse est aliquid ita esse, vel ita fieri, pugnare semper cum libertate; vix enim intelligere poterat Tullius adversus quem disputat, quomodo libertas consistere poterat cum Dei præscientia, quæ cum sit infallibilis, ita rebus inferre videtur necessitatem, ut quæ simul a Deo præscita sunt, necessario evenire debeant; huic porro Ciceronis difficultati abunde satisfacit Augustinus, aliquam docens necessitatem conjungi posse cum libertate; est autem ejusmodi ea necessitas quæ dicitur consequens, quia consequenter ad liberam determinationem voluntatis sequitur id quod fuit determinatum, esse necessario simul & libere futurum, adeoque præsciri certo a Deo illæsa libertate.

Objicit insuper Jansenius quam plurima aliorum Patrum testimonia, quos non dubitat suæ sententiæ patronos asciscere, eo quod nonnunquam libertati arbitrii opponunt vim, violentiam, compulsionem & coactionem; unde sequitur, ait, illos existimasse necessitatem simplicem conjungi posse cum libertate, quæ proinde non consistit in indifferentia ad agendum aut non agendum. In hunc finem producit auctorem lib. de Cælesti Hierarc. qui c. 9. ait *vitam hominum non esse illis datam vi vel necessitate coactam*, Clementem Romanum vel quemvis alium auctorem qui Epist. 3. sic habet, *jam vis erat quædam naturæ per quam liberum non esset ad aliam migrare sententiam. Aut si rursus ex audientibus nullus reciperet: & hoc naturæ vis erat qua unum aliquid fieri cogeret, & alteri parti non daret locum*. S. Irenæum lib. 4. c. 71. sic loquentem: *Liberum Deus fecit ab initio habentem suam potestatem, sicut & suam animam ad utendum sententia Dei voluntarie & non coactum a Deo*. Tertullianum qui passim docet in eo positam esse libertatem arbitrii quod homo, *sponte, voluntarie, voluntate, necessitate agat*, ut lib. 2. contra Marc. S. Hilarium in Psal. 2. ubi sic ait, *Quid autem honoris ac præmii bonitatis necessitas mereretur, cum malos nos esse vis quædam nobis conserta non sineret*. Origenem in prooemio librorum Periar. hæc scribentem, *unde & consequens est nos non necessitati esse subjectos, ut omni modo, etsi nolimus; vel bona vel mala agere cogamur*. S. Epiphanium hæres. 5. *Sane quidem*, inquit, *justius ab stellis quæ necessitatem pariunt pœna repetantur, quam ab eo qui quod agit, omnino coactus aggreditur*. Macarium qui Homil. 15. ait hominis naturam boni & mali esse capacem, sed *non cogibilem*. Basilium Seleuciæ Episcopum qui orat. 3. sic habet: *Arbitrii libertate refulgens consilii vim habet quæ nulla teneatur servitute, intentionemque habeat sui dominam & inviolabili glorietur agendo um electione*. Tum vero Eusebium lib 6. Præp. Evang. & lib. contra Hierociem perpetuo libertati opponit violentiam & coactionem, *Si voluntates nostræ*, inquit cap. 5. *stellis cogerentur, jaceret omnis philosophia, jaceret omnis philosophia, jaceret pietas &c.* & S. Chrys. iisdem verbis utentem Homil. 62. ad pop. Antich. Homil. 11. in Joan. alisque locis, quin & S. Cyrillum Alex. qui

qui lib. 8. contra Julianum sic habet: *Itaque ut & nos quoque ad quodvis bonum sponte incederemus consilio, non coacte vivere super terram hominem permisit Deus*.

Item docent, inquit Jansenius, alii Patres Augustino posteriores. S. Prosper lib. c. collat. cap. 19. hæc scribit, *Liberum arbitrium est rei sibi placitæ spontaneus appetitus*. S. Fulgentius lib. de Incarn. & Grat. c. 12. *Primus homo creatus de terra terrenus, accepit quidem gratiam qua posset non peccare si peccare nollet .... Ut scilicet a bono justoque Domino post esset illud munere largiendum, si voluntarie fuisset hoc a servo prius in opere custoditum*. Beda lib. variarum quæst. q. 13. ait arbitrium fuisse liberum, quandiu non potuit cogi: *Ita ut*, inquit, *nulla vi cogente nec Dei nec diaboli quod vellet bonum vel malum faceret*. Damascenus lib. 3. de fide sic habet: *Quippe patres liberum arbitrium voluntatem esse definierunt*. & paulo post, *enim vero cum voluntatem dicimus non eam coactam ac necessitate constrictam, sed liberam dicimus*. Accedit Anselmus qui lib. 2. cur Deus homo cap. 10. sic loquitur, *Improprie dicitur necessitas, ubi nec coactio ulla est nec prohibitio*: id est, inquit Iprensis, vis cogens nolentem, & prohibens seu impediens volentem. Denique S. Bernardus, qui lib. de lib. arbit. circa initium docet necessitatem illam, a qua liberum dicitur esse arbitrium, efficere ut non sit voluntarium: *Si horum*, inquit, *quodlibet prohibente ratione voluntas non posset, voluntas jam non esset. Ubi quippe necessitas, jam non voluntas*.

His omnibus sanctorum Patrum testimoniis quæ nonnisi summatim & simul collecta refero, quia, cum sint ejusdem generis simili quoque modo & quidem facile explicari possunt; his, inquam, respondeo totam Jansenii difficultatem statim in fumum evanescere si supponatur, quod verissimum est & cuilibet hæc Patrum loca attente consideranti patebit, vim, violentiam, *coactionem*, aut alia similia vocabula sumi a sanctis Patribus late & universim pro quacunque necessitate antecedente, sive ab extrinseco, sive ab intrinseco imposita, quæ dici potest coactio moralis, qualis est quælibet vehemens inductio seu impulsio ad agendum, vel etiam naturalis propensio ad unum determinata; unde non parum hallucinatur Jansenius, quando hoc nomen *coactionis* in scriptis SS. Patrum exponit de coactione physica quam solam putat pugnare cum libertate arbitrii.

Atque revera nomen coactionis plerumque apud SS. Patres sumi generaliter pro qualibet necessitate, ex eo manifeste colligitur, quod persæpe *coactioni* quam opponunt libertati adjungunt & necessitatem; quasi coactionem promiscue & necessitatem confundant, quibus adde nullum esse ex præfatis Scriptoribus qui libertatem pro indifferentia ad agendum aut non agendum accepta aperte non defendat, ut constat ex probationibus adductis.

Urgent vero imprimis auctoritatem S. Bernardi, qui disertius quam quivis alius e sanctis Patribus docere videtur libertati arbitrii non aliam repugnare necessitatem, quam quæ sit violentia, vis & coactio; idemque plane esse liberum quod voluntarium, lib. de Grat. & lib. Arb. cap. 1. cum dixisset consensum voluntarium homines discernere a bestiis, hunc consensum voluntarium significat esse ipsam libertatem: *Hunc ergo*, inquit, *communem habentes* naturalem appetitum *cum bestiis consensus voluntarius nos discernit. Est enim habitus animi liber sui, siquidem non cogitur, non extorquetur, est quippe voluntatis, non necessitatis, nec negat, nec præbet cuiquam nisi ex voluntate. Alioquin compelli valet invitus, violentus est, non voluntarius. Ubi autem voluntas non est, nec consensus. Non enim est consensus nisi volun-*

voluntarius. Ubi ergo consensus, ibi voluntas. Porro ubi voluntas, ibi libertas. Et hoc est quod dici puto liberum arbitrium. & cap. 2. *Si bonum quodlibet prohibente ratione voluntas non posset, voluntas jam non esset. Ubi quippe necessitas, jam non voluntas.* Cap. 3. a libertate a peccato, & a libertate a miseria secernens liberum arbitrium sic istud designat. *Est vero, quam magis ei congruere arbitror libertatem quam dicere possumus a necessitate, eo quod necessarium voluntario contrarium esse videatur; siquidem quod ex necessitate fit, jam non est ex voluntate, & e converso similiter.* Cap. 4. *Quomodo*, inquit, *ad bonum per gratiam conversus humanæ voluntatis consensus eo libere bonum & in bono liberum hominem facit, quo voluntarius efficitur; non invitus pertrahitur: Sic sponte devolutus in malum, in malo nihilominus tam liberum quam spontaneum constituit, sua utique voluntate ductum, non aliunde coactum, ut malus sit.*

Respondeo ex duobus illis capitibus, quæ objiciuntur ex præfatis locis S. Bernardi, neutiquam colligi posse hunc S. Doctorem existimasse, libertatem arbitrii cum simplici necessitate conjungi posse: Idcirco enim libertati persæpe opponit coactionem & violentiam, quia coactionem accipit late & universim pro necessitate: Quod autem præterea liberum passim dicat idem esse ac voluntarium, ex eo certe oritur, quod voluntatem non sumat late pro facultate volendi quomodocunque; sed strictius pro facultate volendi cum electione & indifferentia; quod utrumque manifeste liquet ex ipso S. Bernardi contextu.

Ac primo quidem in iisdem locis coactionem sumi late pro qualibet necessitate, hæc aperte demonstrant testimonia in quibus promiscue & indifferenter utitur S. Bernardus nomine *necessitatis* & nomine *coactionis*, cap. 1. loquens de consensu voluntario sic habet: *Est enim habitus animi liber sui. Siquidem non cogitur, non extorquetur. Est quippe voluntatis, non necessitatis.* Cap. 2. *Est vero ratio data voluntati ut instruat illam, non destruat. Destrueret autem, si necessitatem ei ullam imponeret, quominus libere pro arbitrio se se volveret.* Ubi libertas destrui dicitur, si qua imponatur humanæ voluntati necessitas, adeoque si non modo adhibeatur coactio & violentia, sed & quævis alia necessitas quæ impediat quominus gratiæ consentire possit vel non consentire, ut ipse addit Sanctus Doctor; quod idem plane ipsum pergit scribere verbis paulo post sequentibus. *Porro*, inquit, *ubi necessitas est, libertas non est: ubi libertas non est, nec meritum, ac per hoc nec judicium.* & cap. 3. *Sola ergo voluntas quoniam pro sui ingenita libertate aut dissentire sibi, aut præter se in aliquo consentire nulla vi, nulla cogitur necessitate.* In quibus locis modo libertatem opponit coactioni, & modo necessitati, hæc duo promiscue usurpans; quia nimirum coactionem sumebat universim & late pro qualibet necessitate antecedente consensum voluntatis.

Quin potius nomine coactionis plerumque apud Oratores, qui non ita accurate & minus scholastice loquuntur, non solum intelligitur vis externa, sed & omnis impulsio, omnis determinatio quæ fit ab alio quocunque tandem modo fiat, vel etiam libere & sine ulla necessitate: quo sensu dicitur aliquis cogi precibus, minis, metu & facundia; unde a fortiori potuit Divus Bernardus coactionem accipere pro necessitate.

Ad cujus veritatis confirmationem addi potest & plerumque nomen *coactionis*, ab eo usurpatum pro omni determinatione etiam quæ oritur a propria voluntate agentis liberi, sic c. 12. ait voluntatem quandoque seipsa cogi: *Quid ergo*, inquit, *forte dissoluta est tota superior assertio de libertate voluntatis; quia nimirum inventa est cogi potuisse voluntas? Est plane, sed si cogi ab alio*

potuit

potuit quam a se ipsa. Quod si se ipsa coegit compulsa & compellens, ubi amittere ibi & recipere visa est libertatem. Vim quippe quam ipsa sibi intulit, a se pertulit. Porro quod a se voluntas pertulit, ex voluntate fuit. Quod ex voluntate fuit, jam non ex necessitate, sed voluntarium fuit.

Secundo & ibidem S. Bernardus liberum confundit cum voluntario, sumens voluntatem strictius pro voluntate ad utrumlibet indifferente, non autem prout est voluntas præcise; quod enim dixerat cap. 2. *Ubi necessitas, jam non voluntas*. Idem paulo post exprimit eodem capite his verbis: *Ubi necessitas est, libertas non est*. Cum autem affirmat eo loci, *non esse voluntatem ubi est necessitas*, id se intelligere de voluntate ut libera est per indifferentiam, satis superque indicat his verbis: *Est vero ratio data voluntati ubi instruat illam, non destruat; destrueret autem, si necessitatem ei ullam imponeret, quominus libere pro arbitrio sese volveret, sive in malum consentiens appetitui aut nequam spiritui, ut sit animalis non percipiens, vel certe & persequens ea quæ sunt Spiritus Dei, sive ad bonum gratiam sequens fiat spiritualis*. Ubi certe homini tribuit Bernardus voluntatem qua potens est ad bonum vel malum se convertere pro arbitrio; consentire gratiæ, vel nequam spiritui: Atqui voluntas ejusmodi non est voluntas præcise ut natura est rationalis, qualis esset in eo qui ageret cum necessitate, sed voluntas ut libera per indifferentiam & quidem contrarietatis quæ est potentia ad bonum & malum; Igitur S. Bernardus voluntatem ibi sumit strictius pro voluntate ut indifferente.

Quapropter cum dicit cap. 2. ubi necessitas est jam non esse voluntatem, intellige non esse voluntatem prout liberam, prout vim electivam; nam initio capitis tertii liberum & voluntarium tanquam duo synonima usurpat; *quapropter*, inquit, *hujusmodi voluntarium liberumque consensum, ex quo & omne sui constat pendere judicium*.

Et ratio est quia vult ibi ostendere S. Bernardus, non vita, non sensu, non appetitu, sed voluntate hominem a belluis differre, quia hæc alia nempe vita, sensus & appetitus naturalis communia sunt hominibus & belluis; cum autem per voluntatem prout judicio & ratione præditam, ab cæteris animantibus secernatur homo; inde fit, ut S. Bernardus de voluntate ut electiva & libera potius loquatur, quam de voluntate præcise ut natura.

Quibus accedit eundem S. Doctorem aperte tradere c. 7. ejusdem libri eandem in nobis esse libertatem arbitrii cum ea qua præditus fuit Adamus ante peccatum: *Nunc locus est pervidendi*, inquit, *utrum scilicet totas tres illas, quas diximus, libertates, id est arbitrii, consilii, complaciti, vel aliis nominibus a necessitate, a peccato, a miseria primi homines in Paradiso habuerint, an tantum duas, an unam solummodo. Et de prima quidem jam nulla quæstio est, si meminerimus quam aperte & justis eam & peccatoribus inesse æqualiter ratio superior edocuerit. De duabus reliquis quæritur non immerito, an unquam eas Adam habuerit, aut ambas, aut vel unam. Nam si nullam habuit, quid amisit? arbitrii utique libertatem tam post peccatum quam ante semper tenuit inconcussam*. Atqui certe existimavit S. Bernardus datam primitus fuisse Adamo libertatem quæ fuerit immunita ab omni necessitate; igitur & idem sensit de homine post peccatum considerato.

Instabis: Ex istis quæ scribit cap. 10. num. 35. *Nemo proinde*, inquit, *putet ideo dictum liberum arbitrium, quod æqua inter bonum & malum potestate aut facilitate versetur, cum cadere quidem per se potuerit, non autem resurgere nisi per Domini Spiritum. Alioquin nec Deus nec Angeli sancti, cum ita sint boni, ut non pos-*

Possint esse mali, nec prævaricatores item Angeli cum ita sint mali, ut jam non valeant esse boni, liberi arbitrii esse dicentur. Sed & nos illud post resurrectionem amissuri sumus, quando utique inseparabiliter alii bonis, alii malis admixti fuerimus. Cæterum nec Deus caret libero arbitrio, quoniam quod ille esse non potest malus, non infirma fecit necessitas, sed firma in bono voluntas & voluntaria firmitas; quodque is non valet in bonum respirare non aliena facit violenta oppressio, sed sua ipsius in malo obstinata voluntas, ac voluntaria obstinatio. Nunc igitur ex eo potius liberum arbitrium dicitur, quod sive in bono sive in malo æque liberam faciat voluntatem; nec bonus quispiam, nec item malus dici debeat, aut esse valeat ni volens. Tali jam ratione non incongrue dicetur ad bonum se & ad malum habere æqualiter, quod utrobique videlicet par sit ei non quidem in electione facilitas, sed in voluntate libertas. Ex quibus hoc eruitur argumentum: docet S. Bernardus libertatem arbitrii positam non esse in facilitate electionis, sed in voluntate, id est, positam non esse in potestate indifferenti ad opposita, ad bonum & ad malum; unde infert Deum & Angelos sanctos libero arbitrio præditos esse, tametsi necessario operentur bonum; tum vero & liberum esse Diabolum, quantumvis ejus sit in malo obstinata voluntas; ergo existimavit libertatem arbitrii conjungi posse cum necessitate simplici, atque idem plane esse cum voluntario quod per vim externam coactum non est.

Dist. ant. Docet S. Bernardus libertatem arbitrii positam non esse in facilitate electionis, sed in voluntate, hoc est, ut paulo supra scribit, non in æqua inter bonum & malum potestate & facilitate quoad executionem, C. hoc est, non esse positam in facultate electiva & ad bonum vel malum versatili, N. id unum scilicet eo loci probat S. Bernardus nunc liberum hominis arbitrium in æqua ad bonum & malum potestate, aut potius facilitate quoad executionem non versari; quia nempe, tametsi sit in homine libertas potentiæ seu facultas electiva ad bonum & malum versatilis, boni tamen exercitium & executio ita pendet ex gratia, ut eatenus dici non possit æquam esse ad bonum & malum potestatem: *Nemo putet*, inquit, *ideo dictum liberum arbitrium, quod æqua inter bonum & malum potestate aut facilitate versetur, cum cadere per se quidem potuerit, non autem resurgere, nisi per Domini spiritum.* Sed non ideo putat S. Bernardus cum necessitate conjungi posse libertatem, contrarium enim ibidem aperte docet his verbis: *Nunc igitur ex eo potius liberum arbitrium dicitur, quod sive in bono sive in malo æque liberam faciat voluntatem; cum nec bonus quispiam, nec item malus dici debeat aut esse valeat, nisi volens.*

Quod autem in exemplum adducit Deum, Angelos sanctos, & Diabolum, qui libero arbitrio præditi censentur tametsi ad unum sint determinati, Deus quidem & sancti Angeli ad bonum, Diabolus vero ad malum, profecto nil moror; ex illis enim exemplis id unum colligit libertatem non esse positam in æqua ad bonum & malum potestate: unde putat aliter ratiocinandum esse de libertate Dei, Angelorum & Diaboli, ac de libertate hominis, in quo admittit voluntatem ad bonum & malum versatilem.

Quibus adde ad summum colligi posse ex verbis S. Bernardi, libertatem arbitrii positam non esse in indifferentia, ut ajunt, contrarietatis quæ sit ad bonum & malum, quod nec nos ipsi volumus, sufficit enim indifferentia contradictionis, quia liberum est agens ad agendum vel non agendum.

Objicit postea Jansenius infinita prope testimonia Scholasticorum, qui ad in-

ſtar SS.Patrum libero arbitrio plerumque opponunt coactionem, ſic, v.g. Magiſter Sent. in 2. diſt. 25. cap. 5. *Si diligenter reſpiciatur liberum videbitur dici arbitrium, quia ſine coactione & neceſſitate valet appetere vel eligere quod ex ratione decreverit*. Sic Alexander Alenſis 2. p. q. 72. Memb. 2. art. 2. *Reſpondeo quod liberum arbitrium tripliciter conſideratur, non modo ſecundum quod non cogitur, & hoc modo dicitur liberum, &c.* Sic Altiſſiodorenſis lib. 2. Summæ tract. 11. qu. 3. *Dicimus quod hæc facilitas, ſive habilitas potentiæ libertas prædicta eſt, quæ eſt ſine coactione in omni habente liberum arbitrium*. Sic S. Thomas in 2. diſt. 21. art. 4. *Dicendum*, inquit, *quod liberum arbitrium dicitur ex eo quod cogi non poteſt*. Quæſt. 24. de verit. art. 10. ad 7. *Liberum arbitrium, ſecundum quod dicitur liberum a coactione, non ſuſcipit magis & minus*. Et 1. p. q. 83. art. 2. ad 3. ait, *hominem peccando liberum arbitrium perdidiſſe, non quantum ad libertatem naturalem quæ eſt a coactione, ſed quantum ad libertatem quæ eſt a culpa & a miſeria*. In quem plane modum loquuntur & cæteri Theologi, quorum loca ſingula hic exſcribere videtur omnino inutile. Conſuli poſſunt Scotus quodlibeto 16. S. Bonavent. in 2. diſt. 25. Henricus a Gandavo quodlib. 3. q. 17. Ricardus de Mediavilla in 2. diſt. 25. art. 2. q. 1. Thomas de Argentina in 2. diſt. 25. art. 1. Dionyſius Carthuſianus in 2. diſt. 25. art. 4. Marſilius in 2. q. 16. art. 2. Gabriel in 3. diſt. 18. q. unica, art. 3. & cæteri recentiores.

Verum in illis Theologorum placitis explicandis nihil eſt quod diutius immoremur, eſt enim luce meridiana clarius, nomen *coactionis* apud illos ſcriptores ſumi generaliter & promiſcue pro neceſſitate quavis antecedente, non autem ſtricte, ut contendit Janſenius, pro violentia proprie dicta. Idque colligitur: *Primo*, quia revera perſæpe in iiſdem locis nomina *coactionis* & *neceſſitatis* tanquam ſynonyma & in eundem ſenſum uſurpant; ita Magiſter Sent. loco mox citato, *quia*, inquit, *ſine coactione & neceſſitate valet appetere vel eligere*; ita Ricardus de S. Victore tract. 1. de ſtatu interioris hominis c. 13. *Poteſt*, inquit, *conſentire vel non conſentire aſpirationi divinæ, ſimiliter ſuggeſtioni diabolicæ: Utrumque quidem ex libertate, neutrum oportet ex neceſſitate. Libertatis eſt quod ad aliquid volendum cogi non poteſt*. Secundo, quia nullus eſt ex illis Theologis, ut aperte indicant eorum teſtimonia ſuperius adducta, qui libertatem in indifferentia poſitam eſſe non doceat, quin immo contrariam ſententiam haberi vult Thomas ut hæreticam: *Hæc opinio*, inquit, quæſt. 6. de malo, *eſt hæretica; tollit enim rationem meriti & demeriti in humanis actibus*, qui tamen ad inſtar cæterorum, vel quovis alio expreſſius libertatem opponit coactioni.

Objicies cum Janſenio, Deus eſt libere bonus, quamvis malus eſſe non poſſit, ut ait S. Auguſtinus l. 1. operis imperf. contra Julian. Item Deus libere juſtus eſt, licet non poſſit velle peccare, ut idem S. Doctor affirmat lib. de natura & grat. c. 46. atqui hoc poſito libertas non conſiſtit in indifferentia, ſed optime conjungitur cum neceſſitate; ergo.

Diſt. min. Libertas non conſiſtit in indifferentia contrarietatis, C. contradictionis, N. id unum itaque ſequitur ex argumento propoſito libertatem non conſiſtere in indifferentia contrarietatis; unde S. Auguſtinus merito refutabat Julianum qui libertatem definiebat per poteſtatem faciendi bonum vel malum: *Si liberum non eſt*, inquit, *niſi quod duo poteſt velle, id eſt, bonum & malum, liber ergo Deus non eſt qui malum non poteſt velle*. Sed inde colligi non poteſt libertatem poſitam non eſſe in indifferentia contradictionis; quo ſenſu

Deus

Deus est libere bonus & libere justus, potest enim ab illis omnibus virtutum operibus abstinere, quæ circa homines aliasque creaturas exercet: *Cum Deus*, inquit S. Thomas 1. p. q. 19. art. 10. *ex necessitate suam bonitatem velit, alia vero non ex necessitate; respectu illorum quæ non necessitate vult, liberum arbitrium habet*.

Objicies: Beati homines & Angeli liberi sunt, quamvis non possint peccare, ut expresse docet S. Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. ultimo; item Deum vident amantque libere, tametsi necessario & incommutabiliter; ergo libertas cum simplici necessitate conjungi potest.

Respondeo ad primum, Beatos, licet peccare non possint, in quibusdam tamen esse liberos; puta in iis quæ possunt facere vel non facere, possunt, v. g. pro aliquo Deum orare vel non orare, aut alia ejusmodi. Cum autem ait S. Augustinus eo liberius multo esse eorum arbitrium, quod nunquam a bono deficere possunt, vel illud intelligit de libertate a peccato, non de libertate arbitrii; vel sic loquitur, quia peccandi potentia proprie loquendo impotentia magis quam vera potentia dici debet.

Ad secundum dico actus beatificos cognitionis & amoris Dei in Beatis non esse liberos, a quibus nempe pro nutu & arbitrio abstinere non possunt, quos in sua potestate non habent, quorum non sunt Domini, eo præcise quod Deo clare viso, immobiliter & necessario adhæreat eorum voluntas.

Quod porro argumentum repeti solet ab adversariis ex libertate Christi, dilutum habes in Tractatu nostro de Incarnatione Verbi divini.

Objicies: Pater divinus libere generat Filium, Pater & Filius libere producunt Spiritum Sanctum: atqui tamen uterque procedit necessario; ergo sola coactio, non autem necessitas pugnat cum libertate.

Neg. maj. Inde enim sequeretur Filium divinum esse sub dominio Patris, & Spiritum Sanctum sub dominio Patris & Filii, titulo nempe liberæ productionis; quod enim quis producit libere, idipsum in sua potestate habet suoque sub dominio constitutum: sed impium esset affirmare Filium esse in potestate & sub dominio Patris, & Spiritum Sanctum in potestate & sub dominio Patris & Filii, id enim maxime sonat dependentiam quæ soli creaturæ competere potest, in quantum hoc posito & Filius & Spiritus Sanctus potuissent non produci; nequit igitur dici Filium libere produci a Patre, & Spiritum Sanctum a Patre & Filio. Quamobrem sedulo & diligenter cautum est a sanctis Patribus qui scripserunt adversus Arianos, ne Filius diceretur generari a Patre voluntate, quem dicebant genitum natura, ut videre est apud S. Augustin. l. 15. de Trin. c. 20. S. Epiph. hæres. 69. S. Athanas. or. 4. contra Arianos, quia nempe gignere voluntate, est gignere ex libero arbitrio, cum potestate & dominio ingenitum.

Objicies iterum: Deus fuit liber in creatione mundi, Psalmo enim 114. *Omnia quæcunque voluit fecit in cœlo & in terra*, & ad Ephes. c. 1. *Operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*. Atqui tamen Deus nunquam fuit indifferens ad hunc mundum producendum, sed ab æterno fuit ad id determinatus ac veluti necessitatus ratione immutabilitatis suorum consiliorum; igitur libertas non est posita in indifferentia ad agendum aut non agendum.

Nego min. Is enim recte dicitur indifferens ad hunc mundum creandum qui potuit illum creare vel non creare, vel etiam velle aut non velle illum creare: sed Deus qui mundum creavit, potuit illum non creare, immo potuit

se determinare ad illum non creandum; ergo vere fuit indifferens ad hunc mundum creandum vel non creandum; ad id quidem ab æterno fuit determinatus, sed vi potestatis ad utrumlibet indifferentis; unde sequitur libertatem Dei esse pariter positam in indifferentia ad agendum aut non agendum.

Objicies denique: Si libertas nostra posita esset in indifferentia ad agendum aut non agendum, non differret ab ea qua præditus erat Adamus in statu naturæ innocentis: atqui falsum consequens in principiis fidei nostræ, & ut expresse docet S. Augustinus passim adversus Pelagianos; igitur libertas arbitrii, si qua homini superest post peccatum originale, non consistit in indifferentia.

Dist. maj. Non differret essentialiter, C. accidentario, N. nostra igitur libertas differt quidem accidentario ab ea libertate, qua præditus erat Adamus in statu naturæ innocentis, quia jam non est in nobis perfectum æquilibrium circa bonum & malum quale fuit in Adamo innocente, quandoquidem remansit in voluntate nostra per peccatum originale vulnerata, continua ad malum propensio; sed ista tamen nostra libertas non differt essentialiter a libertate Adami; quatenus utraque consistit in indifferentia activa ad agendum aut non agendum; si enim potuit tunc temporis Adamus ad bonum vel ad malum extendere manum suam; eligere vitam aut mortem; servare Dei mandata vel ea transgredi; Dei gratiæ consentire vel dissentire &c. hæc omnia & nos possumus in præsenti statu naturæ lapsæ, ut satis superque ostendimus.

Quæres autem quænam indifferentia pertineat ad essentiam libertatis arbitrii.

Respondeo 1. duplicem esse, ut jam diximus, indifferentiam, aliam contradictionis, quæ scilicet est ad agendum vel non agendum, eo quod agere & non agere sunt duo contradictoria; aliam contrarietatis, quæ est ad hoc vel illud, ad bene vel male agendum; eo quod bonum & malum sunt duo contraria.

Respondeo 2. indifferentiam contradictionis esse de essentia libertatis. Siquidem illud pertinet ad essentiam libertatis arbitrii, sine quo nec esse nec concipi potest liberum arbitrium: atqui sine indifferentia contradictionis nec esse nec concipi potest liberum arbitrium; is enim liber est qui dominus est suorum actuum, qui potestatem habet in suos actus; sed nemo concipitur dominus suorum actuum, potestatem habere in suos actus, quin concipiatur in eo indifferentia contradictionis, qua nempe actus suos elicere possit vel non elicere, ut per se patet; ergo ad essentiam libertatis pertinet maxime indifferentia contradictionis.

Respondeo 3. indifferentiam contrarietatis non requiri ad essentiam libertatis. Siquidem illud non requiritur ad essentiam libertatis, sine quo esse potest & concipi liberum arbitrium: atqui sine indifferentia contrarietatis esse & concipi potest liberum arbitrium; quia & in Deo & in Christo est liberum arbitrium, tametsi non reperiatur indifferentia contrarietatis ad bene aut male agendum; ergo ad essentiam libertatis arbitrii non pertinet indifferentia contrarietatis. Quapropter S. Augustinus, ut jam a nobis observatum est, lib. 1. operis imperf. cap. 105. acriter insurgit in Julianum quod libertatis naturam explicaret per potestatem indifferentem ad bonum & malum: *Liberum non est*, inquit, *nisi quod duo potest velle, id est, bonum & malum. Liber ergo Deus non est qui malum non potest velle, de quo etiam ipse dixisti, Deus nisi justus esse non potest. Siccine Deum laudas ut ei auferas libertatem?*

Extat tamen in nobis viatoribus ejusmodi indifferentia contrarietatis, ad bene vel male agendum, seu, quod idem est, potentia peccandi, quæ licet non

sit

sit pars essentialis pertinens ad rationem libertatis, ut libertas est, ad eam tamen pertinet, quatenus est in voluntate creata quæ ex natura sua defectibilis est, ut eleganter observat S. Hieronymus Epist. 146. his verbis: *Solus Deus est in quem peccatum non cadit, cætera cum sint liberi arbitrii in utramque partem suam possunt flectere voluntatem.*

De proprietatibus Actuum humanorum.

POstquam fuse satis a nobis dictum est de principiis actum humanorum, nimirum de intellectu, de voluntate & de libertate, superest impræsentiarum ut eorumdem proprietates & affectiones discutiamus, eæ sunt bonitas & malitia, de quibus hæc pertractanda nobis veniunt.

Primo. An omnis actus humanus sit bonus vel malus moraliter, num vero detur aliquis indifferens.

Secundo. Posito quod nullus detur actus indifferens, sed omnis actus sit bonus vel malus, a quo repeti debeat ejusmodi bonitas aut malitia.

Tertio. Præsupposito quod bonitas & malitia actuum humanorum repetatur ab objecto, fine & circumstantiis; iterum quæritur utrum advertentia ad legem & malitiam operis sit necessaria ad peccatum; ita ut ea sublata peccatum sit duntaxat Philosophicum.

An dentur actus indifferentes.

AGitur in proposita controversia de actibus humanis, hoc est, ex ratione & jucicio ab homine profectis; certum est enim multas nostras actiones, si sint, ut ajunt, indeliberatæ, in genere moris esse plane indifferentes ob defectum libertatis quæ ad bonitatem vel malitiam operis necessario requiritur.

Actus porro humanus dupliciter considerari potest, scilicet in specie, vel in individuo. Actus humanus in specie consideratus, est actus humanus in genere spectatus & comparate ad objectum duntaxat, præscindendo a fine & cæteris circumstantiis, ut colere parentes, furtum facere, deambulare: si enim hæc sumantur generatim & seorsim a fine quo fiunt & circumstantiis quæ ejuscemodi actiones comitantur, sunt actus humani *in specie considerati*. Ratio est quia actus humanus speciem suam desumit ab objecto, ut mox dicturi sumus; ita ut *in specie* dicatur bonus, si objectum sit rectæ rationi consentiens, ut actus quo parentes coluntur, quia ejus objectum sunt parentes ut colendi; *in specie* dicatur malus, si objectum rectæ rationi adversetur, ut furtum facere; ac denique *in specie* appelletur indifferens, si objectum per se nihil includat regulis morum consentiens vel dissentiens, ut deambulare.

Actus humanus *in individuo* spectatus, est actus quidam singularis & individuus comparate ad objectum, finem & circunstantias consideratus, qualis est occisio Holofernis a Juditha, proditio Christi a Juda.

Hic porro quæstio non est de actibus humanis *in specie* consideratis, fatentur enim omnes dari actus humanos plane indifferentes in specie, qui nempe nec sint boni nec mali secundum speciem; ut levare festucam, fricare manum, & alia ejuscemodi quæ per se & secundum se seorsim a fine quo fiunt spectata, nihil continent boni vel mali moralis, quandoquidem eorum objectum de se non pertinet ad mores, in quem sensum hæc scribit S. Hieronymus Epist. 89. cap. 5. *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare, digerere alvi stercora, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jacere, hoc nec bonum nec malum*

lum est. Unde quæstio est solummodo de actibus humanis *in individuo* spectatis, hoc est, prout versantur circa aliquod determinate objectum, ex certo quodam fine fiunt, & in certis circumstantiis.

Sic vero quamplurimos dari actus indifferentes, aperte docuerunt nonnulli Theologi, ut Scotus, Alexander, Gabriel, Gregorius Ariminensis, Almainus, & Vasquezius, cæteris vulgo refragantibus, quorum sententiam nos vehementer amplectimur: quocirca sit

CONCLUSIO.

Omnis actus humanus *in individuo spectatus* vel bonus est vel malus moraliter, adeoque nullus datur plane indifferens.

Ratio est, quia actus humanus *in individuo* spectatus censetur quævis actio nostra quæ fit a nobis ex aliquo fine, propter aliquem finem: sed omnis actio quæ fit propter aliquem finem, est necessario bona vel mala, nullaque datur indifferens: siquidem actio quæ fit propter bonum finem bona est moraliter; actio quæ fit propter malum finem mala est: sed omnis actio quæ fit propter aliquem finem, vel fit propter bonum vel propter malum; vel enim fit propter Deum, ita ut voluntas hominis conquiescat in Deo tanquam in fine ultimo; vel fit propter creaturam, ita ut proinde voluntas ultimo quiescat in creatura; neque enim videtur assignari posse medium inter utrumque illum finem: sed actio quæ fit propter Deum, fit propter bonum finem, adeoque bona est, ut fatentur adversarii; actio vero quæ fit propter creaturam tanquam finem ultimum, fit propter malum finem, adeoque mala est; siquidem nefas est aut saltem rectæ rationi minime consentiens creaturam suæ actionis ultimum finem & terminum constituere, ac proinde conquiescere in creatura, frui creatura; postulat enim ordo naturalis rerum in recta ratione fundatus, ut scilicet utamur utendis & fruamur fruendis, hoc est, ut creaturis utamur, Deo vero fruamur: nunquam vero fruamur utendis: sed si posset quis creaturam tanquam finem ultimum suæ actionis constituere, tunc frueretur utendis, nempe creatura; igitur omnis actio vel fit propter Deum tanquam finem ultimum in quo conquiescat, & ideo bona est; vel fit propter creaturam in qua quiescat voluntas, ideoque mala est; ac proinde nulla prorsus datur quæ sit plane indifferens.

Id porro vel manifeste confirmare videtur Christus Dominus, cum ait Matth. cap. 12. nos rationem reddituros de quolibet verbo otioso: *Dico autem vobis*, inquit, *quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*. Ex quibus hic confici potest syllogismus; si qua daretur actio indifferens, maxime verbum otiosum: atqui verbum otiosum non est actio indifferens, sed mala: ea quippe actio mala est, de qua rationem sumus redditurì in die judicii; tunc enim solummodo reddemus rationem, aut de bonis operibus ut præmium consequamur; aut de malis, ut puniamur; nemo autem, ut puto, dixerit verbum otiosum esse vel designari ut bonum in hoc Scripturæ testimonio; sequitur itaque verbum otiosum esse malum non indifferens; quod & ipsum docent omnes fere Patres, S. Irenæus lib. 4. cap. 31. Tertullianus lib. de Patientia cap. 4. S. Hilarius Can. 12. in Matth. S. Chrysost. Homil. 43. in Matth. S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 1. Cæsarius Homil. 30. Euthimius, Theophilactus, &c. Quod si autem verbum otiosum dici non potest indifferens, cum nempe attenditur ad finem in quo prolatum est qui bonus & honestus esse non solet, quia non refertur ad Deum, quænam tandem actio existimari possit indifferens plane non video.

Hoc argumento usus est S. Thomas, cum & hanc suam, quæ nostra est, sententiam defendit 1. 2. q. 18. art. 9. his verbis: *Sed contra est quod Gregorius dicit in quadam Homilia, otiosum verbum est quod utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis aut piæ utilitatis caret; sed verbum otiosum est malum, quia de eo reddent homines rationem in die judicii, ut dicitur Matth. 12. Si autem non caret ratione justæ necessitatis aut piæ utilitatis, est bonum aut malum; pari ergo ratione & quilibet alius actus vel est bonus vel malus; nullus ergo individualis actus est indifferens.*

Denique & eandem sententiam longe antea expresse tradiderat S. Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis cap. 18. *Quanquam voluntas*, inquit, *mirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona nec mala sit. Aut enim justitiam diligimus, & bona est; & si magis diligimus, magis bona; si minus, minus bona est; aut si omnino non diligimus, non bona est. Quis vero dubitet dicere voluntatem nullo modo justitiam diligentem, non modo esse malam, sed etiam pessimam voluntatem? Si ergo voluntas aut bona est aut mala, & utique malam non habemus ex Deo, restat ut bonam voluntatem habeamus ex Deo*, ubi cum nullum admittit medium inter bonam voluntatem & malam, aperte indicat se nullum admittere actum moralem *in individuo* indifferentem.

Objicies: Innumera prope ab hominibus fiunt opera, quæ profecto nec sunt bona nec sunt mala, qualia nempe in exemplum adduxit S. Hieronymus loco supra citato, ambulare, digerere alvi stercora, capitis purgamenta naribus projicere, sputis rheumata jacere, quamvis fiant cum deliberatione & ex aliquo fine; ita tamen ut hæc opera solum velit homo gratia ipsorum quatenus naturæ commoda, ut frigus, rheumata & quid simile depellat, nec ullam rationem honestatis consideret; hæc, inquam, opera nec sunt bona nec mala moraliter: primo non sunt bona, siquidem non fiunt ex motivo honestatis, sed propter solam naturæ commoditatem; unde non sunt laude digna & vitæ æternæ meritoria; nemo enim nescit opus laudabile & bonum in genere moris fieri debere propter ipsam honestatem virtutis. Secundo ejusmodi opera non sunt mala moraliter, tum quia non fiunt ex pravo fine, ut dictum est; tum quia si essent mala moraliter seu peccata, essent sufficiens materia confessionis, cui impendi posset absolutio sacramentalis: quis autem non rideret, inquit Vasquez, similem confessionem, si pœnitens solum confiteretur se deambulasse aliquantulum ut depelleret frigus, & fricasse manus eadem de causa; se sputis rheumata projecisse, ut purgaret naturam quam aliquo modo oneratam sentiebat, & alia id genus. Restat igitur, inquit, ut hæc opera in individuo maneant indifferentia, siquidem nec mala nec bona esse possunt.

Dist. maj. Innumera citari possunt opera indifferentia, si considerentur in specie, C. si considerentur in individuo, N. esto igitur ejusmodi hominum actiones sint indifferentes *in specie* nimirum consideratæ, hoc est, cum attenditur solum in genere ad naturam illarum, & comparate solum ad objectum, seorsim a fine & circunstantiis, quia, ut supra jam a nobis expositum est, actiones sic spectatæ suam moralitatem nondum induerunt; adeoque nec bonitatem habent nec malitiam moralem: Sed amplius indifferentes dici non possunt, cum spectantur *in individuo*, hoc est, prout ex aliquo fine, & certis fiunt circunstantiis; quæram etenim an fiant propter bonum finem, aut propter malum; an propter Deum aut propter creaturam; si actio facta est propter Deum adeoque propter bonum finem, bona est (positis nempe ponendis); si facta est propter creaturam tanquam finem ultimum, mala est adeoque declaranda in confessione

facta-

ſacramentali: Id, inquam, liceat quærere de qualibet actione hominis, quæ vel maxime indifferens de ſe & ex genere ſuo eſſe videtur; quales nimirum reputari poſſunt actiones quæ citantur in exemplis adductis.

Atque hoc pacto reſponderi debet teſtimonio S. Hieronymi, ex quo ſolum ſequitur eſſe aliqua opera indifferentia *in ſpecie;* hæc enim quæ appellat in præfatis exemplis, non ſpectat *in individuo*, quatenus ex certo fine fierent & in certis circumſtantiis, ſed ſolummodo comparate ad ſuum objectum: *Bonum eſt*, inquit, *continentia*, *malum luxuria*, nimirum ſecundum ſpeciem, *inter utrumque indifferens eſt ambulare*, ſcilicet in ſpecie; quemadmodum enim continentiam & luxuriam accipit Hieron. in genere & quoad ſpeciem; ita deambulationem aliaſque actiones quas appellat indifferentes.

Nec obſtat quod ait Hieronymus verbis immediate ſequentibus, *ſive enim feceris*, *ſive non feceris*, *nec juſtitiam habebis nec injuſtitiam*, ex quibus colligit Vaſquez S. Hieronymum hæc opera ſpectare in individuo; ſiquidem ſolum probat S. Doctor ejuſcemodi actiones non eſſe præceptas & ſine peccati omitti poſſe, *quod* veriſſimum eſt.

Inſtabis: Supponatur actio bona in genere ſuo & ſecundum ſpeciem, actio, v. g: qua quis vult dare eleemoſynam, ſi actu vel habitu non referatur in Deum, ut revera accidere poteſt, non eſt actio bona; nec etiam mala eſt, quia non eſt de objecto prohibito; ergo dari poteſt actio quæ nec ſit bona nec mala, proindeque indifferens; ita Gregorius Arim. & Almainus.

Nego ant. & dico ejuſmodi actionem eſſe malam propter rationes ſuperius allatas; ſiquidem eſt actio per quam homo conquieſcit in creatura tanquam in fine ultimo: eſt autem recto rerum ordini rectæque rationi contrarium, ut creatura ſit finis ultimus alicujus actionis creatæ, quia Deus omnia propter ſemetipſum operatus eſt; quocirca licet illa actio non ſit de objecto prohibito, iis tamen induitur circumſtantiis quæ actionem efficiunt malam & prohibitam eo nempe nomine quod non refertur ad Deum & per eam ſiſtitur in creatura.

Inſtabis: ſequitur ex illa reſponſione nos teneri omnes actus noſtros ad Deum referre: Atqui non tenemur omnes actus noſtros ad Deum referre: id enim ſi ita eſſet, vel lege naturali vel aliquo legis poſitivæ præcepto: ſed neque lege naturali, neque ullo legis poſitivæ præcepto tenemur omnes & ſingulos actus noſtros ad Deum referre: non quidem lege naturali, ejuſmodi enim lex nemini foret ignorata, aut ſaltem a nullo Theologo negaretur: Neque etiam præcepto legis poſitivæ, nullum enim extat præceptum de omnibus ac ſingulis actionibus noſtris ad Deum referendis, quod ſaltem fuerit vel etiam Chriſtianis ſufficienter promulgatum; ergo.

Nego min. Ad eum quippe tenemur omnes actus noſtros referre qui eſt rerum omnium cauſa prima, a quo omnia accepimus, & qui cuncta propter ſemetipſum operatus eſt: Atqui Deus eſt prima rerum omnium cauſa, nos ipſi ab eo omnia accepimus; is vero cuncta propter ſemetipſum operatus eſt, alpha & omega, principium & finis, ut teſtantur Scripturæ ſacræ; ergo tenemur omnes & ſingulos actus noſtros referre ad Deum.

Atque ad id tenemur & lege naturali & lege poſitiva: 1. lege naturali; poſtulat enim naturalis ordo, lex naturalis, recta ratio, ut ad eum tanquam finem ultimum referamus quæ ab eo accepimus: ſed omnia accepimus a Deo; ergo titulo juſtitiæ & lege naturali tenemur omnes actus noſtros referre ad Deum, idque profecto nemini homini ignotum eſſe poteſt, niſi vel volens cæcutire velit; ſiquidem, ut diximus, illud dictat ratio ipſa juſtitiæ omnium cordibus inſculpta. 2. Tenemur

mur lege positiva, nempe hoc primo Decalogi præcepto, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Hoc enim mandato quod Deuteronomii cap. 6. legitur, renovatque Christus Dominus Matth. 22. tenemur Deum diligere super omnia; sed non possumus Deum diligere super omnia, quin illum constituamus finem ultimum omnium nostrarum actionum; ergo tenemur lege positiva divina omnes actiones nostras ad Deum referre.

His accedunt nec parum favent quæ scribit Apostolus I. ad Cor. c. 10. his verbis, *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite;* aliquis autem, inquit S. Basilius in brevior. Regula 196. manducat & bibit ad gloriam Dei, si comestionem & potum referat ad laudem Dei, non quærens cibi voluptatem, sed ordinans eam & offerens ad Dei gloriam: Id porro præcepti esse non consilii putat S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 10. ad 2.

Instabis: Ad id non tenemur præcepto legis naturalis, quod omni homini est plane impossibile: sed impossibile est omnes & singulos actus nostros ad Deum referre; est enim, inquit S. Bonaventura, impossibile in hoc statu distractionis de Deo cogitare in omnibus & singulis actibus; ergo ad id non tenemur præcepto legis naturalis.

Dist. min. Impossibile est omnes & singulos actus nostros referre ad Deum ex intentione actuali & expressa, C ex intentione virtuali, N. revera aut multum difficile, aut omnino impossibile foret omnes & singulas actiones nostras ad Deum referre actualiter & expresse, quia nec de Deo semper & quolibet instanti cogitare possumus; sed impossibile non est ut omnes & singulas actiones nostras referamus ad Deum ex intentione virtuali, hoc est, virtute prioris actus quo expresse ejusmodi actiones ad Deum tanquam finem ultimum semel direximus; idque sedulo & accurate præstant Christiani, cum semel in die vitæ suæ summam Deo consecrant, suasque omnes & singulas cogitationes ipsi offerunt, quod non modo possibile, sed & facillimum est.

Instabis: Eo præcepto non tenemur omnes & singulas actiones nostras referre ad Deum quod non obligat semper & in omne tempus: Atqui præceptum illud de referendis actionibus nostris ad Deum, non obligat semper & in omne tempus; nam præceptum affirmativum non obligat semper & in omne tempus, pro quolibet instanti; in eo siquidem differt a præcepto negativo: Atqui præceptum de referendis singulis actionibus nostris ad Deum; est affirmativum, quandoquidem his exprimitur verbis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo;* igitur, &c.

Nego minor. ad cujus probationem dist. Præceptum affirmativum non obligat semper & in omne tempus, absolute loquendo, C. hypothetice, N. revera præceptum affirmativum non obligat semper & pro quolibet instanti & absolute loquendo, quia non tenemur singulis vitæ nostræ momentis id facere quod illo mandato præcipitur; unde non tenemur, v. g. singulis momentis per actus explicitos & expressos Deum adorare, parentes nostros colere; cum contra præceptum negativum obligat semper & in omne tempus, etiam absolute loquendo, qualia sunt ista, *Non furaberis, non occides*, quatenus nunquam & in nullo instanti licet furari vel occidere: Sed præceptum affirmativum obligat semper & in omne tempus hypothetice loquendo, hoc est ex facta hypothesi quod agamus; tunc enim propter Deum tanquam propter finem ultimum, & ad ejus gloriam agere debemus.

Instabis: Durior prorsus videtur esse ea sententia, qua posita nemini unquam

quam liceat agere propter finem aliquem creatum; adeoque non liceat, v. g. manducare & bibere propter vitæ sustentationem, deambulare ad frigus depellendum, & alia hujusmodi; ergo non tenemur omnes & singulos actus nostros ad Deum referre.

Distin. ant. Propter finem aliquem creatum tanquam finem intermedium, C. tanquam finem ultimum, N. id unum itaque contendimus impræsentiarum nemini licitum esse agere propter finem aliquem creatum tanquam finem ultimum, quasi in ullo fine creato sistat & conquiescat sine ullo ordine ad Deum; tunc enim violaretur justitia Deo debita, cui nempe tolleretur ratio finis ultimi; creatura propter se expeteretur, constitueretur finis ultimus actionis creatæ. Neque profecto durior censeri debet & in praxi difficilis isthæc sententia, quia per nos licet agere propter finem creatum tanquam finem intermedium, ambulare delectationis causa, manus fricare ad depellendum frigus, &c. modo ista fiant propter Deum tanquam propter finem ultimum; ut enim ait Apostolus, *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Instabis: Si tenemur omnes & singulos actus nostros referre ad Deum, omnia opera infidelium essent mala moraliter, adeoque totidem peccata; nuspiam enim possunt infideles suas actiones referre ad Deum, quem plerumque non norunt: Atqui tamen omnia infidelium opera non sunt mala, ut dictum est in Tractatu *de gratia Dei*; ergo non tenemur omnes & singulas actiones nostras ad Deum referre.

Dist. maj. Omnia opera infidelium esse mala moraliter, ut plurimum & fere semper, C. semper absolute, N. fatemur itaque opera infidelium esse ut plurimum ac fere singula moraliter mala; quia etsi ratione materiæ & comparate ad objectum sint quid bonum & laudabile, ut si quis inter eos pauperibus subveniat, nudos operiat, colat parentes, & alia ejuscemodi; cum tamen fere semper agant ex pravo fine, aut ad proprium commodum tanquam finem ultimum, aut ad vanagloriam, vel aliud quodcunque motivum illicitum; unde fit ut illorum opera moraliter sint mala, ut fuse atque eleganter scribit S. Augustinus lib. 4. contra Jul. cap. 3. *Noveris*, inquit, *non officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes. Officium est autem quod faciendum est, finis vero propter quod faciendum est; cum itaque facit homo aliquid ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. Quæ tu non attendens, fines ab officiis separasti, & virtutes veras, officia sine finibus appellandas esse dixisti .... Siquidem manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse justitia; sed cum quæritur quare fiat, & respondetur ne plus pecuniæ litibus pereat; quomodo jam hoc factum veræ poterit esse justitiæ, cum serviat avaritiæ?* Et postea. *Possunt ergo aliqua bona fieri non bene facientibus, a quibus fiunt. Bonum est enim ut subveniatur homini periclitanti, præsertim innocenti; sed ille qui hoc facit, si amando gloriam hominum magis quam Dei facit, non bene bonum facit, quia non bonus facit, quod non bona voluntate facit.* Sed negamus omnia & singula infidelium opera semper & absolute loquendo esse mala; quia nil vetat quominus quidam ex infidelibus suas actiones quoad officium & materiam laudabiles quoquo modo ad Deum referant tanquam auctorem naturæ; quia ex causa docuimus in Tractatu nostro *de Gratia Dei* non omnia penitus ac singula infidelium opera esse peccata, innixi potissimum auctoritate S. Pauli Ethnicos quos-

quosdam objurgantis ad Rom. cap. 1. quod Deum, quem ex hujus mundi conspectu noverant, honore debito non colerent, veramque justitiam non sectarentur; ubi proinde supponit Apostolus illos potuisse sola natura duce bene agere in ordine naturali; quocirca id unum ex hac nostra sententia colligi poterit quædam infidelium opera non esse peccata, adeoque bona in ordine naturali; sed inde non sequitur dari actus indifferentes qui nec sint boni nec mali.

Objicies: Tam datur actio indifferens *in individuo*, quam omissio indifferens: Atqui datur omissio indifferens, puta omissio actus minime imperati, omissio recitationis Breviarii a Laico; igitur dari potest actio indifferens.

Nego maj. & par. Ratio disparitatis est, quia pura omissio actus imperati nulla ex parte pugnat cum justitia, nullum violat jus, nemini facit injuriam; fit enim sine ullo voluntatis actu: At vero si admittatur actio indifferens *in individuo* ad sensum adversariorum, ejusmodi actio Deo facit injuriam, pugnatque cum justitia, quæ nimirum postulat ut Deus, qui est principium & causa rerum omnium, sit quoque & earum finis ultimus; homo per omissionem puram positive non fruitur creatura, nullum enim voluntatis actum exercet; sed per actum indifferentem qui ad Deum non refertur, positive frueretur creatura, quam scilicet suæ actionis finem ultimum constitueret.

Dixi *puram omissionem* actus imperati, hoc est, omissionem quæ fit sine ullo voluntatis actu; si enim sermo sit de omissione quæ ab expressa voluntatis determinatione proficisceretur, sic nulla similiter daretur omissio indifferens *in individuo*; quicumque enim deliberate & cum expresso voluntatis exercitio vult aliquem actum tametsi minime imperatum omittere, id præstare debet propter bonum finem, cujus saltem Deus sit finis ultimus; quilibet enim voluntatis actus fieri debet propter Deum, ut satis superque ostensum est.

Objicies: Ex concessis datur actio humana indifferens *in specie*; ergo admitti debet indifferens *in individuo*. Patet consequentia; quia nimirum nulla est natura *in specie*, quæ non habeat aliquod individuum, in quo ratio ejus maneat & non destruatur per contrariam; unde cum detur actio humana indifferens secundum suam naturam & speciem, habere debet aliquod individuum, ac proinde aliqua poterit esse actio individua & singularis quæ maneat indifferens.

Dist. ant. Nulla est natura *in specie* quæ non habeat aliquod individuum, in quo ratio ejus maneat, secundum quid & quoad aliqua, C. simpliciter & quoad omnia, N. Verum est igitur, ut docet dialectica, rationem speciei manere in individuo quoad aliqua attributa, non autem simpliciter quoad omnia; sic, verbi gratia, natura specifica hominis manet in Petro quoad aliqua, quoad nempe animalitatem & rationalitatem; sed non manet quoad omnia, puta quoad ejus universalitatem; natura enim humana non est universalis in Petro; quamobrem licet conveniat actioni humanæ in specie, ut sit indifferens ad bonitatem vel malitiam; tamen id non convenit actioni humanæ in individuo, sed quælibet in individuo bona est vel mala; quemadmodum numerus in genere nec est par nec impar; quilibet vero numerus in individuo est necessario par vel impar.

Unde

Unde repetatur bonitas & malitia actuum humanorum.

Actiones humanæ dicuntur *morales*, quando considerantur comparate cum regulis morum, hoc est, cum lege & ratione humana seu conscientia; an vero ejusmodi moralitas cum libertate confundi debeat, actusque humani dici debeant morales, ex eo præcise quod a libera voluntate cum perfecto libertatis exercitio proficiscuntur, ut nonnulli Theologi contendunt; an vero moralitas sit denominatio extrinseca quæ a lege, libertate, aut alia forma intrinseca petatur, ut docent alii; an denique posito quod sita sit in relatione actuum humanorum ad suam regulam, hæc relatio sit realis vel rationis tantum, prædicamentalis vel transcendentalis, quæstiunculæ sunt, quas vel summatim tractare animus non est, nec otium.

Porro cum omnis actio humana moraliter sumpta, nimirum per respectum ad morum regulas, sit bona vel mala; quia si cum illis consentiat, bona est; si vero ab illis dissentiat, mala est. Quæritur a quo hæc bonitas & malitia repeti debeat, an ab objecto, vel *a fine*, vel a circumstantiis, vel ab istis simul; cum regulis enim morum, lege nempe seu divina, seu humana & recta ratione conferri debet actus humanus, tum ratione objecti, tum ratione finis, tum ratione circumstantiarum.

CONCLUSIO.

Bonitas & malitia moralis actuum humanorum repeti debet ab objecto, fine & circumstantiis. Siquidem ab eo repeti debet actuum humanorum bonitas & malitia, a quo actus humani censentur & revera sunt boni & mali: Sed actus humani & censentur & revera sunt boni vel mali propter objectum circa quod versantur, propter finem qui intenditur ab operante & propter circumstantias quæ actionem comitantur, ut patet inductione facta cujuslibet actus humani.

Ac primo quidem ab objecto non quidem physice, sed moraliter spectato; actus quippe speciem suam desumit ab objecto circa quod versatur; quia est ad objectum ut via ad terminum: Sed actus humanus speciem suam desumere non potest ab objecto, quin suam desumat bonitatem & malitiam, quæ sunt partes actibus humanis veluti essentiales; ergo actus humani speciem suam desumunt ab objecto, quia & nonnunquam suum ab eo nomen accipiunt: homicidium enim sic dicitur ab homine occiso. Unde sic de malitia actus humani loquitur S. Thomas q. 18. art. 2. *Sicut*, inquit, *in naturalibus primum malum est, si res genita non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo; ita primum malum in actionibus moralibus est quod est ex objecto.*

Diximus actum humanum speciem suam desumere ab objecto moraliter spectato, non physice; certum est enim duos actus humanos, quorum unus est moraliter bonus, alter vero malus, versari plerumque circa idem objectum physice consideratum; eadem enim pecuniæ summa potest esse objectum furti & restitutionis; quapropter objectum actus humani sumi debet moraliter, hoc est cum respectu ad mores humanos & ad eorum regulas.

Id porro intelligitur, ut per se patet, de objecto quod est de se bonum aut malum; quando enim objectum nec de se bonum est nec malum, sed indifferens, quod plerumque accidit, tunc necesse est, ut actus humanus vel a fine vel ab aliqua circumstantia bonitatem vel malitiam accipiat.

Secundo, actus humani suam bonitatem & malitiam desumunt a fine: actus

actus quippe moralis bonus est, si exerceatur propter bonum finem; malus si propter malum finem; & praeterea actus ex objecto bonus, eo praecise redditur moraliter malus, quod fit ex malo fine; si quis enim vel Deum oraret, vel inopi eleemosynam erogaret propter vanam gloriam, vel alium quemcunque illicitum finem, tunc male ageret, quoniam scilicet actus humanus, qui, cum fiat ab homine rationis compote, propter finem exerceri postulat, non specificatur ab objecto nisi propter finem.

Tertio demum actus humani suam bonitatem & malitiam desumunt a circumstantiis; adeo ut circumstantia plerumque mutet speciem actionis; unde furari aliquid de loco sacro non dicitur simplex furtum, sed sacrilegium: Ejusmodi circumstantiae sunt locus, tempus & modus quo fit actio. Ubi notandum est quasdam esse circumstantias quae ad bonitatem vel malitiam alicujus actionis neutiquam conferunt, ut si quis vel manu dextra vel sinistra percutiat hominem; alias vero quae actionem vel reddunt laudabiliorem vel pejorem.

Est autem id discriminis inter bonum & malum, quod ad bonitatem alicujus actionis requiritur, ut haec tria, scilicet objectum, finis & circumstantiae, simul confluant; adeo ut actio non possit esse bona moraliter, nisi simul habeat objectum bonum, bonum finem & legitimas circumstantias; *bonum* enim ex recepto axiomate *ex integra causa*; ad malitiam vero actionis sufficiat, ut unum ex illis tribus sit malum, quia *malum ex minimo defectu*, ut fusius ostendemus in Tractatu de peccatis.

Utrum ad peccandum requiratur advertentia ad malitiam peccati, ubi & de peccato Philosophico.

Quandoquidem examinamus, prout res postulat, unde repeti debeat bonitas & malitia actuum humanorum, praetermittere non possumus celeberrimam hanc quaestionem, quae paucis abhinc annis tanto cum aestu inter Theologos agitata est, an scilicet ad peccandum formaliter & Theologice, ut ajunt, hoc est peccato quod peccanti imputetur, & mereatur, si mortale sit, poenam aeternam, requiratur advertentia operantis ad malitiam peccati, vel etiam ad offensam Dei.

Observandum primo non omnino idem esse *ignorantiam* & *inadvertentiam*; ignorantia enim proprie loquendo est privatio omnis scientiae etiam habitualis; inadvertentia autem reperiri potest cum scientia habituali, & actualem tantum scientiam, aut potius attentionem excludit, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 77. art. 2. his verbis: *Nihil prohibet aliquid sciri in habitu, quod tamen actu non consideratur*. Quapropter etsi jam fuse admodum & copiose a nobis ostensum est, ea quae fiunt contra legem ex ignorantia (vincibili nempe) esse vera peccata, vereque hominibus imputari; nihilominus tamen & idem praestabimus de iis quae fiunt ex inadvertentia, quanquam, ut cordate fatebor, duo haec in praesenti casu multum habeant affinitatis.

Observandum secundo advertentiam, quae nihil est aliud quam intentio animi ad id quod agitur, duplicem vulgo distingui: alia est actualis seu expressa, alia est virtualis seu interpretativa. Advertentia actualis est & expressa, quando actu clare & distincte de eo cogitatur quod agitur; advertentia autem virtualis & interpretativa, varie accipitur ab iis qui docent eam requiri ad pec-

peccandum formaliter : quidam enim dicunt ejusmodi advertentiam in eo consistere, quod dum peccatur, aliquis saltem suboriatur scrupulus vel dubium de malitia actionis; ita ut, si nullum contingat dubium, nullo modo censeatur adverti peccati malitia, nequidem virtualiter, & ideo non peccetur formaliter : hæc advertentia melius, ut puto, diceretur actualis; quia nempe est verus dubitantis actus an actio sit mala necne. Volunt alii in eo positam esse advertentiam virtualem, quod aliqua saltem adsit homini, cum peccat, notitia, non quidem rei illius quam ignorat, sed saltem principii cujusdam universalioris, ex cujus cognitione depellere posset ignorantiam qua tunc laborat.

Quid sit hæc advertentia virtualis posteriori sensu accepta fateor lubens me non intelligere; nam ex eo quod aliquis probe noverit generale aliquod principium, puta *bonum esse faciendum*; vel *a malo declinandum*, nihil propterea ei accedit notitiæ in aliqua particulari actione quam exercet, nisi ex illius generalioris principii notitia ei fuprepat aliquod dubium vel suspicio de malitia actionis; quo posito, illa advertentia virtualis coincidit cum priori, & reapse est advertentia actualis : est enim actus dubitantis an actio sit mala necne: quod si dicatur ad ejusmodi advertentiam virtualem satis esse, si ex generaliori principio semel cognito possit homo devenire in notitiam bonitatis vel malitiæ suæ actionis, si nimirum attendere vellet, si accurate & diligenter veritatem inquireret, quantumvis actu & de facto non advertat; profecto nihil erit quod in illa sententia redarguere possimus; fatemur enim ad peccandum formaliter requiri ejusmodi advertentiam virtualem, in eo nempe sitam quod possit quis advertere, quamvis de facto non advertat; ita ut quod hic & nunc non advertat, ejus culpa sit : verum aliam longe advertentiam, quæ nimirum sit actualis & expressa, aut saltem virtualis priori sensu mox adducto, postulant quamplurimi Theologi quos hic impugnamus.

Atque ut nemini hoc in negotio quidquam videamur imponere, utque clare & nitide proponatur status præsentis quæstionis, operæ pretium mihi facturus video, si verba ipsissima quorumdam ex illis Theologis accurate hic referam.

Sic inter alios, v. g. loquitur Vasquez 1. 2. disp. 107. cap. 3. *Omnes ergo quos statim allegabo in hoc unum conspirant, ut nullum sit mortale peccatum in voluntatis consensu, nisi cogitatio aliqua præcesserit & consideratio expressa quam vocant actualem malitiæ moralis vel periculi, vel saltem expressa aliqua dubitatio seu scrupulus; itaque ut quis peccet mortaliter, debet considerare vel dubitare, vel opus illud esse malum, vel ibi esse periculum malitiæ illius vel scrupulum saltem aliquem habere: quod si nihil horum præcesserit, inconsiderantiam censeri omnino naturalem & consensum, quantumvis longo tempore duret, non esse mortale peccatum*. Quam sententiam plurimos antiquiores Theologos tradidisse testatur.

Sic Georgius de Rhodes tom. 1. disput. 1. de peccatis q. 1. sect. 1. parag. 2. *Controversia*, inquit, *nascitur inter Theologos celeberrima, utrum peccatum mortale in materia gravi & mortali, v. g. furtum & adulterium esset peccatum mortale, dignum æterna pœna & privatione gratiæ, in eo qui Deum & legem æternam ignoraret, vel certe qui actu illam non consideraret. Tunc enim haud dubie peccatum non haberet rationem offensæ Dei, haberet tamen rationem peccati*. & postea : *Peccatum mortale in iis qui Deum vel omnino ignorant, vel non actu considerant, vere nihilominus peccatum est grave, sed nullo tamen modo est Dei offensa, neque peccatum mortale dissolvens* Dei

[illegible] , neque dignum æterna pœna.

Sic Thomas Comptonus Carleton Anglus tom. 1. Theol. Schol. disp. 104. sect. 4. *Nunc videndum*, inquit, *quo pacto advertentia ad rationem peccati compleri* [illegible] *semper requiratur, præ*[illegible] *peccatum inadvertentiæ.* [illegible] *P. Vasquez hic disp. 107.* [illegible] *d. 4. q. 5. dub. 5. & communi sententia ad peccatum omne advertentiam aliquam etiam actualem malitiæ requiri, saltem per modum suspicionis aut dubii, & ad mortale quidem ejusmodi esse debet hæc advertentia, ut sit plena & perfecta, seu expedita & deliberata, ob gravitatem scilicet rei; esto veniale peccatum cum minore seu semiplena advertentia committi possit, cum cogitatione scilicet quadam imperfecta, qualis in semidormientibus reperiri solet.*

Sic & Cardinalis de Lugo tract. de Incarn. disp. 5. sect. 5. hac sibi proposita quæstione, *an si revera daretur tale peccatum* philosophicum, *cum illa inadvertentia offensionis divinæ adhuc esset mortale*, refert aliorum Theologorum sententiam existimantium ejusmodi peccatum fore mortale, suamque opponit his verbis: *Contrariam sententiam docentem, illa hypothesi data, peccatum illud non fore mortale secundum gravitatem illam Theologicam, quam peccatum mortale importat, existimo veriorem.* Et verba faciens de eo qui adulterium aut homicidium commisit non cogitans de Deo, sic habet: *Non ergo imputabitur operanti, quod offenderet Deum; sed quod occiderit vel mœchatus fuerit. Nec Deus indignabitur quod ipsum offenderit, sed propter homicidium vel mœchiam quæ potest dici offensa materialis, ut distinguatur ab illa alia quæ potest dici formalis, quatenus contrahit formaliter malitiam offensionis divinæ.*

Ex quibus perspicuum fit præsentem controversiam esse adversus recentiores Theologos de advertentia actuali, non de virtuali, nisi, ut supra dictum est, virtualis intelligatur coincidere cum actuali; quandoquidem ad peccandum formaliter præfati Scriptores, ut & alii quamplurimi, exigunt advertentiam actualem, expressam, plenam & perfectam qua respiciatur actionis malitia, vel de Deo actu cogitetur.

Observandum est super advertentiam ad malitiam actus dupliciter spectari posse: 1. Ita ut solum consideretur hæc malitia prout præcise adversatur rectæ rationi. 2. Ita ut etiam cogitetur malitiam pugnare cum lege divina, & ideo esse Dei offensam. Atque ex his quidem duobus respectibus malitiæ actionis nata est tam celebris illa divisio peccati in *Philosophicum* & *Theologicum*. Peccatum enim Philosophicum appellarunt illud quod committitur ab homine animum advertente solummodo ad rectam rationem, cujus consideratio Philosophorum est; peccatum vero Theologicum dixerunt illud quod committitur ab homine advertente ad Dei offensam, cujus nimirum consideratio ad Theologos pertinet. Peccatum, inquiunt, philosophice spectatum, est actus liber moraliter malus seu difformis naturæ rationali & rectæ rationi; theologice spectatum, est actus malus quatenus opponitur legi divinæ; sic inter cæteros Cardinalis de Lugo docens loco citato peccatum non esse Dei offensam, nisi qui peccat, ad divinam offensam expresse animum advertat: *Objiciunt adversarii*, inquit, *quia antecedenter ad Dei prohibitionem, homicidium, v. g. vel adulterium est malum mortale grave. Respondeo, grave est gravitate Philosophica, non gravitate Theologicam.*

Huic peccati divisioni, ut merito quidem suspicor, occasionem dedit S. Thomas, cum 1. 2. q. 71. art. 6. ad 5. hæc scribit; *A Theologis consideratur peccatum præcipue secundum quod est offensio contra Deum: a Philosopho autem morali, secundum quod contrariatur rationi.*

ni. Sed non ideo doctrinæ peccati Philosophici patronus vel assertor haberi debet sanctus Doctor, quia nusquam, ut recentiores Theologi quos impugnamus, docuit esse Philosophicum, quod nimirum non sit Dei offensa, nec pœnam æternam mereatur, quando qui peccat vel Deum ignorat, vel de Deo actu peccans non cogitat; his autem præsuppositis sit

CONCLUSIO.

Ad peccandum formaliter & Theologice non requiritur advertentia actualis & expressa ad malitiam actionis & ad divinam offensam; immo nec requiritur virtualis, quæ posita sit in aliquo scrupulo vel dubitatione.

Id primum aperte declaratur in sacris Scripturis, quæ adeo non excusant a peccato ignorantiam Dei & legis, ut contra ipsam aliorum scelerum radicem & originem significent; Levitici 5. cap. statuuntur sacrificia pro illis qui peccaverint ex ignorantia: *Si peccaverit anima per ignorantiam*. Num. 15. *Quod si anima nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo, & deprecabitur pro ea Sacerdos quod inscia peccaverit Domino*. Hanc precem coram Deo fundebat David: *Delicta juventutis meæ & ignorantias meas ne memineris*. Psl. 13. *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus;* adeoque vel sincere putavit non esse Deum, vel saltem a Deo oculos avertit; inde autem pergit Psalmista: *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*. Quibus similia plane sunt quæ leguntur Psalm. 9. *Exacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Non est Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore, auferuntur judicia tua a facie ejus*.

Insuper I. ad Corinth. cap. 4. testatur Apostolus se nullius peccati esse conscium, *nihil mihi conscius sum*, quia nullam in suis actionibus putabat esse malitiam; subdit tamen illico, *sed non in hoc justificatus sum*, scilicet non existimabat se propterea ab omni culpa immunem & liberum.

Idem Apostolus ad Ephes. cap. 4. verba facit de infidelibus Deum ignorantibus, & quorum tamen ignorantia fuit multorum scelerum causa: *Hoc igitur dico*, inquit, *& testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut & Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam*. Certe si ad peccandum formaliter, eo nempe peccato quod lædat Dei amicitiam, pœnamque æternam mereatur, requiritur advertentia ad offensam divinam, non peccarunt formaliter isti Gentiles de quibus loquitur Apostolus, quamvis in omnem immunditiam semetipsos tradiderint; in iis enim nulla fuit consideratio, qui vel ipsum Deum propter cæcitatem cordis ignorarunt.

Possunt insuper ex iisdem Scripturis innumera proferri exempla sceleratissimorum hominum, qui tametsi ex inconsiderantia, gravissime tamen peccaverunt. Impudicitiæ malitiam suæ profecto non considerabant senes *qui exarserunt in concupiscentiam Susannæ*: Nam *everterunt sensum suum; & declinaverunt oculos suos, ut non viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum justorum*. Daniel c. 1. 3. Idem merito dici potest de Judæis qui Christum morti tradiderunt; neque enim sciebant quid faciebant: *Pater*, inquit Christus Lucæ 23. *dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt*. Scilicet nesciebant Christum esse Messiam, nesciebant se peccare, putabant illum esse morte dignum. Ad malitiam operis tam flagitiosi animum non advertebat divus

Paulus, cum Ecclesiam *Christi* persequebatur; ait enim ipse *Act. 26. Et ego quidem existimaveram me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere*. *Hæc tamen* aliaque similia tanquam *atrocissima peccata* detestantur *Scripturæ sacræ*.

Favet *aperte* in *ejusdem* sententiæ *confirmationem*, quod frequenter legitur *in iisdem Scripturis*, plerumque putare *nos bene agere*, cum male agimus, *multaque* delicta nos committere quæ *peccata esse* non intelligimus, Eccl. 9. *Nescit homo utrum amore an odio dignus sit*. Proverb. 20. *Quis potest dicere, Mundum est cor meum?* Job. 12. *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, &c.* Ex quibus perspicuum fit hominem quandoque peccare, cum non putat se peccare, adeoque cum ad malitiam suæ actionis animum non advertit.

Probatur 2. auctoritate S. Augustini, qui passim docet hominem peccare, & quidem eo peccato quod lædat amicitiam Dei, sitque vera Dei offensa pœnis æternis digna, tametsi nesciens, ignorans, non advertens peccet, lib. 1. de peccat. mer. cap. 36. *An nullum est*, inquit, *ignorantia malum, & ideo nec purgandum? & quid ait illa vox, Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris? Etsi enim damnabiliora peccata sunt quæ ab scientibus committuntur; tamen si ignorantiæ peccata nulla essent, hoc non legeremus quod commemoravi, Delicta juventutis, &c.*

Libro de Grat. & lib. arb. cap. 3. hoc adducto Christi testimonio e Lucæ cap. 12. *Servus qui nescit voluntatem domini sui, & facit digna plagis, vapulabit pauca, &c.* sic habet: *Ecce ubi ostendit gravius peccare hominem scientem quam nescientem. Nec tamen ideo confugiendum est ad ignorantiæ tenebras, ut in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur, Noluit intelligere ut bene ageret, sed & illa ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat*; igitur in mente Augustini ii peccant *qui simpliciter nesciunt*, ut & *qui scire nolunt*; adeoque non putat inconsiderantiam a peccato quemquam eximere.

Lib. 1. Retract. cap. 15. idem vel expressius tradit his verbis: *Qui nesciens peccavit, quia voluit fecit, etiamsi non quia voluit peccavit, nesciens peccatum esse quod fecit: ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, non voluntate peccati, quod tamen factum fuit, hoc enim factum est, quod fieri non debuit*. Quibus verbis ad evertendam adversariorum sententiam expressius desiderari potest nihil; ait enim S. Aug. eum vere peccasse, qui nesciens peccavit, *nesciens peccatum esse quod fecit*. Sed quia hoc certum videtur & ab omnibus receptum in moralibus principium, sine voluntate peccatum esse non posse, hanc objectionem, quæ præcipuum est adversariorum fundamentum, præoccupans S. Doctor, respondet peccatum revera sine voluntate esse non posse, *sed voluntate facti, non voluntate peccati*; unde aperte colligitur revera ad peccandum formaliter requiri ut operans agat ex cogitatione & voluntate, sed ex cognitione qua cognoscat peccati sui objectum & speciem, qua velit factum *voluntate facti*; hoc est, cognoscat & circumspiciat hoc suum factum esse peccatum, esse Dei offensam, dissolvere amicitiam Dei: quia nempe, ut addit Augustinus, tunc aliquod factum censetur esse peccatum, *cum hoc factum est quod fieri non debuit*.

Sunt & alia prope innumera ejusdem Augustini testimonia, in quibus expresse docet homines plerumque peccare, tametsi nesciant, ignorent, non considerent actionum suarum malitiam, sed his

his omnibus referendis supersedeo, ne operam in re non necessaria collocem. Epist. 47. olim 154. *Si quis*, inquit, *bonum putaverit esse quod malum est, & fecerit, hoc putando utique peccat, & ea sunt omnia peccata ignorantiæ; quando quisque bene fieri putat, quod male fit*. Lib. 6. Jul. cap. 16. loquens de homine baptizato sic habet: *Nunquid caret ignorantiæ malo, per quod a nescientibus innumerabilia perpetrantur mala? An parvum malum est per quod homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei?* Demum insigne est imprimis quod scribit ad Sixtum Epist. 193. *Humana superbia*, inquit, *tanquam præsumens de viribus liberi arbitrii excusatam se putat, quando ignorantiæ, non voluntatis videtur esse quod peccat ... Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat, sive qui non judicat; quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati; ergo in utrisque non est justa excusatio, sed justa damnatio*.

Probatur 3. auctoritate S. Hieronymi qui simillima docet lib. 1. adversus Pelagianos prope finem, ubi legimus aliquem Pelagianum sub nomine Critobuli conquerentem quod reus censeatur peccati quod nesciens commisit: *Rogo*, inquit, *quæ ista justitia, ut in peccato tenear erroris, cujus reatum non habet conscientia? nescio me peccasse, & ejus rei quam nescio pœnas luo? Et quid plus faciam si sponte peccavero?* Quæ ipsissima est adversariorum querela, cui primo respondet S. Hieronymus stultam esse hanc Critobuli interrogationem: *Respondet*, inquit, *stultæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ (Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris.)* Et alibi (*Noli esse sapiens multum, & noli argumentari plusquam oporteat.*) Ac deinde variis Scripturæ testimoniis in reliqua Dialogi parte demonstrare conatur dari peccata ignorantiæ, hunc adducit locum Exodi 21. *Si percusserit aliquis quempiam & mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autem non volens, sed Deus tradidit eum in manibus ejus, dabo tibi locum ad quem confugiat qui occiderit*. Hunc Levitici cap. 5. *Si tetigeris aliquid immundum, quod non liceat tangere & feceris per ignorantiam, & postea didiceris, sive promiserit aliquis & fueris oblitus, pronuntiabit peccatum suum in quo peccasse se perspicit, &c. In Proverbiis legimus*, inquit sub finem, (*Est via quæ videtur recta esse apud homines, & novissima ejus veniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeste ignorantia condemnatur cum aliud putat homo, & sub specie veritatis ad inferna delabitur*. Unde sequitur manifeste in doctrina S. Hieronymi hominem etiam peccare, quando animum non advertit ad malitiam suæ actionis; quandoquidem peccat cum putat se non peccare, *cum aliud putat homo*; tunc vero & peccat Theologice peccato quod dissolvit amicitiam Dei, pœnamque æternam meretur, quia *sub specie veritatis ad inferna delabitur*.

Idem docet S. Chrysostomus homil. in I. ad Corinth. c. 4. ubi super hæc Apostoli verba, *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*, sic habet: *Quamnam ob causam*, inquit, *si sibi nihil fuit conscius, non fuit justificatus? quoniam contingebat, ut ab ipso quædam peccata essent admissa, neque tamen sciret esse peccata; hinc considera & reputa quam erit exactum & accuratum futurum judicium*. Quia nempe, ut observare solent SS Patres in hunc locum, putamus sæpe nos bene agere, cum male agimus. Unde S. Basilius in Constant. Monast. cap. 1. *Cum in multis rebus*, inquit, *offendamus omnes, majorem tamen offensarum partem ne intelligimus quidem. Idcirco Apostolus dicebat, Nihil mihi conscius sum, sed in hoc justificatus* non

mur lege positiva, nempe hoc primo Decalogi præcepto, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Hoc enim mandato quod Deuteronomii cap. 6. legitur, renovatque Christus Dominus Matth. 12. tenemur Deum diligere super omnia; sed non possumus Deum diligere super omnia, quin illum constituamus finem ultimum omnium nostrarum actionum; ergo tenemur lege positiva divina omnes actiones nostras ad Deum referre.

His accedunt nec parum favent quæ scribit Apostolus I. ad Cor. c. 10. his verbis, *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite;* aliquis autem, inquit S. Basilius in brevior. Regula 196. manducat & bibit ad gloriam Dei, si comestionem & potum referat ad laudem Dei, non quærens cibi voluptatem, sed ordinans eam & offerens ad Dei gloriam: Id porro præcepti esse non consilii putat S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 10. ad 2.

Instabis: Ad id non tenemur præcepto legis naturalis, quod omni homini est plane impossibile: sed impossibile est omnes & singulos actus nostros ad Deum referre; est enim, inquit S. Bonaventura, impossibile in hoc statu distractionis de Deo cogitare in omnibus & singulis actibus; ergo ad id non tenemur præcepto legis naturalis.

Dist. min. Impossibile est omnes & singulos actus nostros referre ad Deum ex intentione actuali & expressa, C ex intentione virtuali, N. revera aut multum difficile, aut omnino impossibile foret omnes & singulas actiones nostras ad Deum referre actualiter & expresse, quia nec de Deo semper & quolibet instanti cogitare possumus; sed impossibile non est ut omnes & singulas actiones nostras referamus ad Deum ex intentione virtuali, hoc est, virtute prioris actus quo expresse ejusmodi actiones ad Deum tanquam finem ultimum semel direximus; idque sedulo & accurate præstant Christiani, cum semel in die vitæ suæ summam Deo consecrant, suasque omnes & singulas cogitationes ipsi offerunt, quod non modo possibile, sed & facillimum est.

Instabis: Eo præcepto non tenemur omnes & singulas actiones nostras referre ad Deum quod non obligat semper & in omne tempus: Atqui præceptum illud de referendis actionibus nostris ad Deum, non obligat semper & in omne tempus; nam præceptum affirmativum non obligat semper & in omne tempus, pro quolibet instanti; in eo siquidem differt a præcepto negativo: Atqui præceptum de referendis singulis actionibus nostris ad Deum; est affirmativum, quandoquidem his exprimitur verbis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo;* igitur, &c.

Nego minor. ad cujus probationem dist. Præceptum affirmativum non obligat semper & in omne tempus, absolute loquendo, C. hypothetice, N. revera præceptum affirmativum non obligat semper & pro quolibet instanti & absolute loquendo, quia non tenemur singulis vitæ nostræ momentis id facere quod illo mandato præcipitur; unde non tenemur, v. g. singulis momentis per actus explicitos & expressos Deum adorare, parentes nostros colere; cum contra præceptum negativum obliget semper & in omne tempus, etiam absolute loquendo, qualia sunt ista, *Non furaberis, non occides*, quatenus nunquam & in nullo instanti licet furari vel occidere: Sed præceptum affirmativum obligat semper & in omne tempus hypothetice loquendo, hoc est ex facta hypothesi quod agamus; tunc enim propter Deum tanquam propter finem ultimum, & ad ejus gloriam agere debemus.

Instabis: Durior prorsus videtur esse ea sententia, qua posita nemini unquam

quam

quam liceat agere propter finem aliquem creatum; adeoque non liceat, v. g. manducare & bibere propter vitæ sustentationem, deambulare ad frigus depellendum, & alia hujusmodi; ergo non tenemur omnes & singulos actus nostros ad Deum referre.

Distin. ant. Propter finem aliquem creatum tanquam finem intermedium, C. tanquam finem ultimum, N. id unum itaque contendimus impræsentiarum nemini licitum esse agere propter finem aliquem creatum tanquam finem ultimum, quasi in ullo fine creato sistat & conquiescat sine ullo ordine ad Deum; tunc enim violaretur justitia Deo debita, cui nempe tolleretur ratio finis ultimi; creatura propter se expeteretur, constitueretur finis ultimus actionis creatæ. Neque profecto durior censeri debet & in praxi difficilis isthæc sententia, quia per nos licet agere propter finem creatum tanquam finem intermedium, ambulare delectationis causa, manus fricare ad depellendum frigus, &c. modo ista fiant propter Deum tanquam propter finem ultimum; ut enim ait Apostolus, *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Instabis: Si tenemur omnes & singulos actus nostros referre ad Deum, omnia opera infidelium essent mala moraliter, adeoque totidem peccata; nuspiam enim possunt infideles suas actiones referre ad Deum, quem plerumque non norunt: Atqui tamen omnia infidelium opera non sunt mala, ut dictum est in Tractatu *de gratia Dei*; ergo non tenemur omnes & singulas actiones nostras ad Deum referre.

Dist. maj. Omnia opera infidelium esse mala moraliter, ut plurimum & fere semper, C. semper absolute, N. fatemur itaque opera infidelium esse ut plurimum ac fere singula moraliter mala; quia etsi ratione materiæ & comparate ad objectum sint quid bonum & laudabile, ut si quis inter eos pauperibus subveniat, nudos operiat, colat parentes, & alia ejusdemmodi; cum tamen fere semper agant ex pravo fine, aut ad proprium commodum tanquam finem ultimum, aut ad vanagloriam, vel aliud quodcunque motivum illicitum; unde fit ut illorum opera moraliter sint mala, ut fuse atque eleganter scribit S. Augustinus lib. 4. contra Jul. cap. 3. *Noveris*, inquit, *non officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes. Officium est autem quod faciendum est, finis vero propter quod faciendum est; cum itaque facit homo aliquid ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. Quæ tu non attendens, fines ab officiis separasti, & virtutes veras, officia sine finibus appellandas esse dixisti . . . . Siquidem manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse justitia; sed cum quæritur quare fiat, & respondetur ne plus pecuniæ litibus pereat; quomodo jam hoc factum veræ poterit esse justitiæ, cum serviat avaritiæ?* Et postea. *Possunt ergo aliqua bona fieri non bene facientibus, a quibus fiunt. Bonum est enim ut subveniatur homini periclitanti, præsertim innocenti; sed ille qui hoc facit, si amando gloriam hominum magis quam Dei facit, non bene bonum facit, quia non bonus facit, quod non bona voluntate facit.* Sed negamus omnia & singula infidelium opera semper & absolute loquendo esse mala; quia nil vetat quominus quidam ex infidelibus suas actiones quoad officium & materiam laudabiles quoquo modo ad Deum referant tanquam auctorem naturæ; quia ex causa docuimus in Tractatu nostro *de Gratia Dei* non omnia penitus ac singula infidelium opera esse peccata, innixi potissimum auctoritate S. Pauli Ethnicos quos-

quosdam objurgantis ad Rom. cap. 1. quod Deum, quem ex hujus mundi conspectu noverant, honore debito non colerent, veramque justitiam non sectarentur; ubi proinde supponit Apostolus illos potuisse sola natura duce bene agere in ordine naturali; quocirca id unum ex hac nostra sententia colligi poterit quædam infidelium opera non esse peccata, adeoque bona in ordine naturali; sed inde non sequitur dari actus indifferentes qui nec sint boni nec mali.

Objicies: Tam datur actio indifferens *in individuo*, quam omissio indifferens: Atqui datur omissio indifferens, puta omissio actus minime imperati, omissio recitationis Breviarii a Laico; igitur dari potest actio indifferens.

Nego maj. & par. Ratio disparitatis est, quia pura omissio actus imperati nulla ex parte pugnat cum justitia, nullum violat jus, nemini facit injuriam; fit enim sine ullo voluntatis actu: At vero si admittatur actio indifferens *in individuo* ad sensum adversariorum, ejusmodi actio Deo facit injuriam, pugnatque cum justitia, quæ nimirum postulat ut Deus, qui est principium & causa rerum omnium, sit quoque & earum finis ultimus; homo per omissionem puram positive non fruitur creatura, nullum enim voluntatis actum exercet; sed per actum indifferentem qui ad Deum non referretur, positive frueretur creatura, quam scilicet suæ actionis finem ultimum constitueret.

Dixi *puram omissionem* actus imperati, hoc est, omissionem quæ fit sine ullo voluntatis actu; si enim sermo sit de omissione quæ ab expressa voluntatis determinatione proficisceretur, sic nulla similiter daretur omissio indifferens *in individuo*; quicumque enim deliberate & cum expresso voluntatis exercitio vult aliquem actum tametsi minime imperatum omittere, id præstare debet propter bonum finem, cujus saltem Deus sit finis ultimus; quilibet enim voluntatis actus fieri debet propter Deum, ut satis superque ostensum est.

Objicies: Ex concessis datur actio humana indifferens *in specie*; ergo admitti debet indifferens *in individuo*. Patet consequentia; quia nimirum nulla est natura *in specie*, quæ non habeat aliquod individuum, in quo ratio ejus maneat & non destruatur per contrariam; unde cum detur actio humana indifferens secundum suam naturam & speciem, habere debet aliquod individuum, ac proinde aliqua poterit esse actio individua & singularis quæ maneat indifferens.

Dist. ant. Nulla est natura *in specie* quæ non habeat aliquod individuum, in quo ratio ejus maneat, secundum quid & quoad aliqua, C. simpliciter & quoad omnia, N. Verum est igitur, ut docet dialectica, rationem speciei manere in individuo quoad aliqua attributa, non autem simpliciter quoad omnia; sic, verbi gratia, natura specifica hominis manet in Petro quoad aliqua, quoad nempe animalitatem & rationalitatem; sed non manet quoad omnia, puta quoad ejus universalitatem; natura enim humana non est universalis in Petro; quamobrem licet conveniat actioni humanæ in specie, ut sit indifferens ad bonitatem vel malitiam; tamen id non convenit actioni humanæ in individuo, sed quælibet in individuo bona est vel mala; quemadmodum numerus in genere nec est par nec impar; quilibet vero numerus in individuo est necessario par vel impar.

Unde

Unde repetatur bonitas & malitia actuum humanorum.

ACtiones humanæ dicuntur *morales*, quando considerantur comparate cum regulis morum, hoc est, cum lege & ratione humana seu conscientia; an vero ejusmodi moralitas cum libertate confundi debeat, actusque humani dici debeant morales, ex eo præcise quod a libera voluntate cum perfecto libertatis exercitio proficiscuntur, ut nonnulli Theologi contendunt; an vero moralitas sit denominatio extrinseca quæ a lege, libertate, aut alia forma intrinseca petatur, ut docent alii; an denique posito quod sita sit in relatione actuum humanorum ad suam regulam, hæc relatio sit realis vel rationis tantum, prædicamentalis vel transcendentalis, quæstiunculæ sunt, quas vel summatim tractare animus non est, nec otium.

Porro cum omnis actio humana moraliter sumpta, nimirum per respectum ad morum regulas, sit bona vel mala; quia si cum illis consentiat, bona est; si vero ab illis dissentiat, mala est. Quæritur a quo hæc bonitas & malitia repeti debeat, an ab objecto, vel *a fine*, vel a circumstantiis, vel ab istis simul; cum regulis enim morum, lege nempe seu divina, seu humana & recta ratione conferri debet actus humanus, tum ratione objecti, tum ratione finis, tum ratione circumstantiarum.

CONCLUSIO.

Bonitas & malitia moralis actuum humanorum repeti debet ab objecto, fine & circumstantiis. Siquidem ab eo repeti debet actuum humanorum bonitas & malitia, a quo actus humani censentur & revera sunt boni & mali: Sed actus humani & censentur & revera sunt boni vel mali propter objectum circa quod versantur, propter finem qui intenditur ab operante & propter circumstantias quæ actionem comitantur, ut patet inductione facta cujuslibet actus humani.

Ac primo quidem ab objecto non quidem physice, sed moraliter spectato; actus quippe speciem suam desumit ab objecto circa quod versatur; quia est ad objectum ut via ad terminum: Sed actus humanus speciem suam desumere non potest ab objecto, quin suam desumat bonitatem & malitiam, quæ sunt partes actibus humanis veluti essentiales; ergo actus humani speciem suam desumunt ab objecto, quia & nonnunquam suum ab eo nomen accipiunt: homicidium enim sic dicitur ab homine occiso. Unde sic de malitia actus humani loquitur S. Thomas q. 18. art. 2. *Sicut*, inquit, *in naturalibus primum malum est, si res genita non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo; ita primum malum in actionibus moralibus est quod est ex objecto*.

Diximus actum humanum speciem suam desumere ab objecto moraliter spectato, non physice; certum est enim duos actus humanos, quorum unus est moraliter bonus, alter vero malus, versari plerumque circa idem objectum physice consideratum; eadem enim pecuniæ summa potest esse objectum furti & restitutionis; quapropter objectum actus humani sumi debet moraliter, hoc est cum respectu ad mores humanos & ad eorum regulas.

Id porro intelligitur, ut per se patet, de objecto quod est de se bonum aut malum; quando enim objectum nec de se bonum est nec malum, sed indifferens, quod plerumque accidit, tunc necesse est, ut actus humanus vel a fine vel ab aliqua circumstantia bonitatem vel malitiam accipiat.

Secundo, actus humani suam bonitatem & malitiam desumunt a fine: actus

actus quippe moralis bonus est, si exerceatur propter bonum finem; malus si propter malum finem; & præterea actus ex objecto bonus, eo præcise redditur moraliter malus, quod fit ex malo fine; si quis enim vel Deum oraret, vel inopi eleemosynam erogaret propter vanam gloriam, vel alium quemcunque illicitum finem, tunc male ageret, quoniam scilicet actus humanus, qui, cum fiat ab homine rationis compote, propter finem exerceri postulat, non specificatur ab objecto nisi propter finem.

Tertio demum actus humani suam bonitatem & malitiam desumunt a circumstantiis; adeo ut circumstantia plerumque mutet speciem actionis; unde furari aliquid de loco sacro non dicitur simplex furtum, sed sacrilegium: Ejusmodi circumstantiæ sunt locus, tempus & modus quo fit actio. Ubi notandum est quasdam esse circumstantias quæ ad bonitatem vel malitiam alicujus actionis neutiquam conferunt, ut si quis vel manu dextra vel sinistra percutiat hominem; alias vero quæ actionem vel reddunt laudabiliorem vel pejorem.

Est autem id discriminis inter bonum & malum, quod ad bonitatem alicujus actionis requiritur, ut hæc tria, scilicet objectum, finis & circumstantiæ, simul confluant; adeo ut actio non possit esse bona moraliter, nisi simul habeat objectum bonum, bonum finem & legitimas circumstantias; *bonum* enim ex recepto axiomate *ex integra causa*; ad malitiam vero actionis sufficiat, ut unum ex illis tribus sit malum, quia *malum ex minimo defectu*, ut fusius ostendemus in Tractatu de peccatis.

Utrum ad peccandum requiratur advertentia ad malitiam peccati, ubi & de peccato Philosophico.

QUandoquidem examinamus, prout res postulat, unde repeti debeat bonitas & malitia actuum humanorum, prætermittere non possumus celeberrimam hanc quæstionem, quæ paucis abhinc annis tanto cum æstu inter Theologos agitata est, an scilicet ad peccandum formaliter & Theologice, ut ajunt, hoc est peccato quod peccanti imputetur, & mereatur, si mortale sit, pœnam æternam, requiratur advertentia operantis ad malitiam peccati, vel etiam ad offensam Dei.

Observandum primo non omnino idem esse *ignorantiam* & *inadvertentiam*; ignorantia enim proprie loquendo est privatio omnis scientiæ etiam habitualis; inadvertentia autem reperiri potest cum scientia habituali, & actualem tantum scientiam, aut potius attentionem excludit, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 77. art. 2. his verbis: *Nihil prohibet aliquid sciri in habitu, quod tamen actu non consideratur*. Quapropter etsi jam fuse admodum & copiose a nobis ostensum est, ea quæ fiunt contra legem ex ignorantia (vincibili nempe) esse vera peccata, vereque hominibus imputari; nihilominus tamen & idem præstabimus de iis quæ fiunt ex inadvertentia, quanquam, ut cordate fatebor, duo hæc in præsenti casu multum habeant affinitatis.

Observandum secundo advertentiam, quæ nihil est aliud quam intentio animi ad id quod agitur, duplicem vulgo distingui: alia est actualis seu expressa; alia est virtualis seu interpretativa. Advertentia actualis est & expressa, quando actu clare & distincte de eo cogitatur quod agitur; advertentia autem virtualis & interpretativa, varie accipitur ab iis qui docent eam requiri ad pec-

peccandum formaliter: quidam enim dicunt ejusmodi advertentiam in eo consistere, quod dum peccatur, aliquis saltem suboriatur scrupulus vel dubium de malitia actionis; ita ut, si nullum contingat dubium, nullo modo censeatur adverti peccati malitia nequidem virtualiter, & ideo non peccetur formaliter: hæc advertentia melius, ut puto, diceretur actualis; quia nempe est verus dubitantis actus an actio sit mala necne. Volunt alii in eo positam esse advertentiam virtualem, quod aliqua saltem adsit homini, cum peccat, notitia, non quidem rei illius quam ignorat, sed saltem principii cujusdam universalioris, ex cujus cognitione depellere posset ignorantiam qua tunc laborat.

Quid sit hæc advertentia virtualis posteriori sensu accepta fateor lubens me non intelligere; nam ex eo quod aliquis probe noverit generale aliquod principium, puta *bonum esse faciendum*; vel *a malo declinandum*, nihil propterea ei accedit notitiæ in aliqua particulari actione quam exercet, nisi ex illius generalioris principii notitia ei suprepat aliquod dubium vel suspicio de malitia actionis; quo posito, illa advertentia virtualis coincidit cum priori, & reapse est advertentia actualis: est enim actus dubitantis an actio sit mala necne: quod si dicatur ad ejusmodi advertentiam virtualem satis esse, si ex generaliori principio semel cognito possit homo devenire in notitiam bonitatis vel malitiæ suæ actionis, si nimirum attendere vellet, si accurate & diligenter veritatem inquireret, quantumvis actu & de facto non advertat; profecto nihil erit quod in illa sententia redarguere possimus; fatemur enim ad peccandum formaliter requiri ejusmodi advertentiam virtualem, in eo nempe sitam quod possit quis advertere, quamvis de facto non advertat; ita ut quod hic & nunc non advertat, ejus culpa sit: verum aliam longe advertentiam, quæ nimirum sit actualis & expressa, aut saltem virtualis priori sensu mox adducto, postulant quamplurimi Theologi quos hic impugnamus.

Atque ut nemini hoc in negotio quidquam videamur imponere, utque clare & nitide proponatur status præsentis quæstionis, operæ pretium mihi facturus video, si verba ipsissima quorumdam ex illis Theologis accurate hic referam.

Sic inter alios, v. g. loquitur Vasquez 1. 2. disp. 107. cap. 3. *Omnes ergo quos statim allegabo in hoc unum conspirant, ut nullum sit mortale peccatum in voluntatis consensu, nisi cogitatio aliqua præcesserit & consideratio expressa quam vocant actualem malitiæ moralis vel periculi, vel saltem expressa aliqua dubitatio seu scrupulus; itaque ut quis peccet mortaliter, debet considerare vel dubitare, vel opus illud esse malum, vel ibi esse periculum malitiæ illius vel scrupulum saltem aliquem habere: quod si nihil horum præcesserit, inconsiderantiam censeri omnino naturalem & consensum, quantumvis longo tempore duret, non esse mortale peccatum*. Quam sententiam plurimos antiquiores Theologos tradidisse testatur.

Sic Georgius de Rhodes tom. 1. disput. 1. de peccatis q. 1. sect. 1. parag. 2. *Controversia*, inquit, *nascitur inter Theologos celeberrima, utrum peccatum mortale in materia gravi & mortali, v. g. furtum & adulterium esset peccatum mortale, dignum æterna pœna & privatione gratiæ, in eo qui Deum & legem æternam ignoraret, vel certe qui actu illam non consideraret. Tunc enim haud dubie peccatum non haberet rationem offensæ Dei, haberet tamen rationem peccati*. & postea: *Peccatum mortale in iis qui Deum vel omnino ignorant, vel non actu considerant, vere nihilominus peccatum est grave, sed nullo tamen modo est Dei offensa, neque peccatum mortale dissolvens Dei*

Dei amicitiam, neque dignum æternâ pœnâ.

Sic Thomas Comptonus Carleton Anglus tom. 1. Theol. Schol. disp. 104. sect. 4. *Nunc videndum*, inquit, *quo pacto advertentia ad rationem peccati concurrat, & num semper requiratur, præsertim cum detur peccatum inadvertentiæ. Dicendum cum P. Vasquez hic disp. 107. Tannero d. 4. q. 5. dub. 5. & communi sententia ad peccatum omne advertentiam aliquam etiam actualem malitiæ requiri, saltem per modum suspicionis aut dubii, & ad mortale quidem ejusmodi esse debet hæc advertentia, ut sit plena & perfecta, seu expedita & deliberata, ob gravitatem scilicet rei; esto veniale peccatum cum minore seu semiplena advertentia committi possit, cum cogitatione scilicet quadam imperfecta, qualis in semidormientibus reperiri solet.*

Sic & Cardinalis de Lugo tract. de Incarn. disp. 5. sect. 5. hac sibi proposita quæstione, *an si revera daretur tale peccatum* philosophicum, *cum illa inadvertentia offensionis divinæ adhuc esset mortale*, refert aliorum Theologorum sententiam existimantium ejusmodi peccatum fore mortale, suamque opponit his verbis: *Contrariam sententiam docentem, illa hypothesi data, peccatum illud non fore mortale secundum gravitatem illam Theologicam, quam peccatum mortale importat, existimo veriorem.* Et verba faciens de eo qui adulterium aut homicidium commisit non cogitans de Deo, sic habet: *Non ergo imputabitur operanti, quod offenderet Deum; sed quod occiderit vel mœchatus fuerit. Nec Deus indignabitur quod ipsum offenderit, sed propter homicidium vel mœchiam quæ potest dici offensa materialis, ut distinguatur ab illa alia quæ potest dici formalis, quatenus contrahit formaliter malitiam offensionis divinæ.*

Ex quibus perspicuum fit præsentem controversiam esse adversus recentiores Theologos de advertentia actuali, non de virtuali, nisi, ut supra dictum est, virtualis intelligatur coincidere cum actuali; quandoquidem ad peccandum formaliter præfati Scriptores, ut & alii quamplurimi, exigunt advertentiam actualem, expressam, plenam & perfectam qua respiciatur actionis malitia, vel de Deo actu cogitetur.

Observandum est super advertentiam ad malitiam actus dupliciter spectari posse: 1. Ita ut solum consideretur hæc malitia prout præcise adversatur rectæ rationi. 2. Ita ut etiam cogitetur malitiam pugnare cum lege divina, & ideo esse Dei offensam. Atque ex his quidem duobus respectibus malitiæ actionis nata est tam celebris illa divisio peccati in *Philosophicum* & *Theologicum*. Peccatum enim Philosophicum appellarunt illud quod committitur ab homine animum advertente solummodo ad rectam rationem, cujus consideratio Philosophorum est; peccatum vero Theologicum dixerunt illud quod committitur ab homine advertente ad Dei offensam, cujus nimirum consideratio ad Theologos pertinet. Peccatum, inquiunt, philosophice spectatum, est actus liber moraliter malus seu difformis naturæ rationali & rectæ rationi; theologice spectatum, est actus malus quatenus opponitur legi divinæ; sic inter cæteros Cardinalis de Lugo docens loco citato peccatum non esse Dei offensam, nisi qui peccat, ad divinam offensam expresse animum advertat: *Objiciunt adversarii*, inquit, *quia antecedenter ad Dei prohibitionem, homicidium, v. g. vel adulterium est malum mortale grave. Respondeo, grave est gravitate Philosophica, non gravitate Theologicam.*

Huic peccati divisioni, ut merito quidem suspicor, occasionem dedit S. Thomas, cum 1. 2. q. 71. art. 6. ad 5. hæc scribit; *A Theologis consideratur peccatum præcipue secundum quod est offensio contra Deum: a Philosopho autem morali, secundum quod contrariatur rationi.*

ni. Sed non ideo doctrinæ peccati Philophici patronus vel assertor haberi debet sanctus Doctor, quia nuspiam, ut recentiores Theologi quos impugnamus, docuit esse Philosophicum, quod nimirum non sit Dei offensa, nec pœnam æternam mereatur, quando qui peccat vel Deum ignorat, vel de Deo actu peccans non cogitat; his autem præsuppositis sit

CONCLUSIO.

Ad peccandum formaliter & Theologice non requiritur advertentia actualis & expressa ad malitiam actionis & ad divinam offensam; immo nec requiritur virtualis, quæ posita sit in aliquo scrupulo vel dubitatione.

Id primum aperte declaratur in sacris Scripturis, quæ adeo non excusant a peccato ignorantiam Dei & legis, ut contra ipsam aliorum scelerum radicem & originem significent; Levitici 5. cap. statuuntur sacrificia pro illis qui peccaverint ex ignorantia: *Si peccaverit anima per ignorantiam*. Num. 15. *Quod si anima nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo, & deprecabitur pro ea Sacerdos quod inscia peccaverit Domino*. Hanc precem coram Deo fundebat David: *Delicta juventutis meæ & ignorantias meas ne memineris*. Ps. 13. *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus*; adeoque vel sincere putavit non esse Deum, vel saltem a Deo oculos avertit; inde autem pergit Psalmista: *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*. Quibus similia plane sunt quæ leguntur Psalm. 9. *Exacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Non est Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore, auferuntur judicia tua a facie ejus*.

Insuper I. ad Corinth. cap. 4. testatur Apostolus se nullius peccati esse conscium, *nihil mihi conscius sum*, quia nullam in suis actionibus putabat esse malitiam; subdit tamen illico, *sed non in hoc justificatus sum*, scilicet non existimabat se propterea ab omni culpa immunem & liberum.

Idem Apostolus ad Ephes. cap. 4. verba facit de infidelibus Deum ignorantibus, & quorum tamen ignorantia fuit multorum scelerum causa: *Hoc igitur dico*, inquit, *& testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut & Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam*. Certe si ad peccandum formaliter, eo nempe peccato quod lædat Dei amicitiam, pœnamque æternam mereatur, requiritur advertentia ad offensam divinam, non peccarunt formaliter isti Gentiles de quibus loquitur Apostolus, quamvis in omnem immunditiam semetipsos tradiderint; in iis enim nulla fuit consideratio, qui vel ipsum Deum propter cæcitatem cordis ignorarunt.

Possunt insuper ex iisdem Scripturis innumera proferri exempla sceleratissimorum hominum, qui tametsi ex inconsiderantia, gravissime tamen peccaverunt. Impudicitiæ malitiam suæ profecto non considerabant senes *qui exarserunt in concupiscentiam Susannæ*: *Nam everterunt sensum suum; & declinaverunt oculos suos, ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum*, Daniel c. 1. 3. Idem merito dici potest de Judæis qui Christum morti tradiderunt; neque enim sciebant quid faciebant: *Pater*, inquit Christus Lucæ 23. *dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt*. Scilicet nesciebant Christum esse Messiam, nesciebant se peccare, putabant illum esse morte dignum. Ad malitiam operis tam flagitiosi animum non advertebat divus

 Pau-

Paulus, cum Ecclesiam Christi persequebatur; ait enim ipse Act. 26. *Et ego quidem existimaveram me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere*. Hæc tamen aliaque similia tanquam atrocissima peccata detestantur Scripturæ sacræ.

Favet aperte in ejusdem sententiæ confirmationem, quod frequenter legitur in iisdem Scripturis, plerumque putare nos bene agere, cum male agimus, multaque delicta nos committere quæ peccata esse non intelligimus, Eccl. 9. *Nescit homo utrum amore an odio dignus sit*. Proverb. 20. *Quis potest dicere, Mundum est cor meum?* Job. 12. *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, &c.* Ex quibus perspicuum fit hominem quandoque peccare, cum non putat se peccare, adeoque cum ad malitiam suæ actionis animum non advertit.

Probatur 2. auctoritate S. Augustini, qui passim docet hominem peccare, & quidem eo peccato quod lædat amicitiam Dei, sitque vera Dei offensa pœnis æternis digna, tametsi nesciens, ignorans, non advertens peccet, lib. 1. de peccat. mer. cap. 36. *An nullum est*, inquit, *ignorantia malum, & ideo nec purgandum? & quid ait illa vox, Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memineris? Etsi enim damnabiliora peccata sunt quæ ab scientibus committuntur; tamen si ignorantia peccata nulla essent, hoc non legeremus quod commemoravi, Delicta juventutis, &c.*

Libro de Grat. & lib. arb. cap. 3. hoc adducto Christi testimonio e Lucæ cap. 12. *Servus qui nescit voluntatem domini sui, & facit digna plagis, vapulabit pauca, &c.* sic habet: *Ecce ubi ostendit gravius peccare hominem scientem quam nescientem. Nec tamen ideo confugiendum est ad ignorantiæ tenebras, ut in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur, Noluit intelligere ut bene ageret, sed & illa ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt; neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat*; igitur in mente Augustini ii peccant *qui simpliciter nesciunt*, ut & *qui scire nolunt*; adeoque non putat inconsiderantiam a peccato quemquam eximere.

Lib. 1. Retract. cap. 15. idem vel expressius tradit his verbis: *Qui nesciens peccavit, quia voluit fecit, etiamsi non quia voluit peccavit, nesciens peccatum esse quod fecit: ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, non voluntate peccati, quod tamen factum fuit, hoc enim factum est, quod fieri non debuit*. Quibus verbis ad evertendam adversariorum sententiam expressius desiderari potest nihil; ait enim S. Aug. eum vere peccasse, qui nesciens peccavit, *nesciens peccatum esse quod fecit*. Sed quia hoc certum videtur & ab omnibus receptum in moralibus principium, sine voluntate peccatum esse non posse, hanc objectionem, quæ præcipuum est adversariorum fundamentum, præoccupans S. Doctor, respondet peccatum revera sine voluntate esse non posse, *sed voluntate facti, non voluntate peccati*; unde aperte colligitur revera ad peccandum formaliter requiri ut operans agat ex cogitatione & voluntate, sed ex cognitione qua cognoscat peccati sui objectum & speciem, qua velit factum *voluntate facti*; hoc est, cognoscat & circumspiciat hoc suum factum esse peccatum, esse Dei offensam, dissolvere amicitiam Dei: quia nempe, ut addit Augustinus, tunc aliquod factum censetur esse peccatum, *cum hoc factum est quod fieri non debuit*.

Sunt & alia prope innumera ejusdem Augustini testimonia, in quibus expresse docet homines plerumque peccare, tametsi nesciant, ignorent, non considerent actionum suarum malitiam, sed his

his omnibus referendis supersedeo, ne operam in re non necessaria collocem. Epist. 47. olim 154. *Si quis*, inquit, *bonum putaverit esse quod malum est, & fecerit, hoc putando utique peccat, & ea sunt omnia peccata ignorantiæ; quando quisque bene fieri putat, quod male fit*. Lib. 6. Jul. cap. 16. loquens de homine baptizato sic habet: *Nunquid caret ignorantiæ malo, per quod a nescientibus innumerabilia perpetrantur mala? An parvum malum est per quod homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei?* Demum insigne est imprimis quod scribit ad Sixtum Epist. 193. *Humana superbia*, inquit, *tanquam præsumens de viribus liberi arbitrii excusatam se putat, quando ignorantiæ, non voluntatis videtur esse quod peccat ... Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat, sive qui non judicat; quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati; ergo in utrisque non est justa excusatio, sed justa damnatio*.

Probatur 3. auctoritate S. Hieronymi qui simillima docet lib. 1. adversus Pelagianos prope finem, ubi legimus aliquem Pelagianum sub nomine Critobuli conquerentem quod reus censeatur peccati quod nesciens commisit: *Rogo*, inquit, *quæ ista justitia, ut in peccato teneatur erroris, cujus reatum non habet conscientia? nescio me peccasse, & ejus rei quam nescio pœnas luo? Et quid plus faciam si sponte peccavero?* Quæ ipsissima est adversariorum querela, cui primo respondet S. Hieronymus stultam esse hanc Critobuli interrogationem: *Respondet*, inquit, *stultæ interrogationi tuæ liber Sapientiæ (Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris.)* Et alibi (*Noli esse sapiens multum, & noli argumentari plusquam oporteat.*) Ac deinde variis Scripturæ testimoniis in reliqua Dialogi parte demonstrare conatur dari peccata ignorantiæ, hunc adducit locum Exodi 21. *Si percusserit aliquis quempiam & mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autem non volens, sed Deus tradidit eum in manus ejus, dabo tibi locum ad quem confugiat qui occiderit*. Hunc Levitici cap. 5 *Si tetigerit aliquis immundum, quod non liceat tangere & fecerit per ignorantiam, & postea didicerit, sive promiserit aliquis & fuerit oblitus, pronuntiabit peccatum suum in quo peccasse se perspicit, &c. In Proverbiis legimus*, inquit sub finem, (*Est via quæ videtur recta esse apud homines, & novissima ejus veniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeste ignorantia condemnatur cum aliud putat homo, & sub specie veritatis ad inferna delabitur*. Unde sequitur manifeste in doctrina S. Hieronymi hominem etiam peccare, quando animum non advertit ad malitiam suæ actionis; quandoquidem peccat cum putat se non peccare, *cum aliud putat homo*; tunc vero & peccat Theologice peccato quod dissolvit amicitiam Dei, pœnamque æternam meretur, quia *sub specie veritatis ad inferna delabitur*.

Idem docet S. Chrysostomus homil. in I. ad Corinth. c. 4. ubi super hæc Apostoli verba, *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*, sic habet: *Quamnam ob causam*, inquit, *si sibi nihil fuit conscius, non fuit justificatus? quoniam contingebat, ut ab ipso quædam peccata essent admissa, neque tamen sciret esse peccata; hinc considera & reputa quam erit exactum & accuratum futurum judicium*. Quia nempe, ut observare solent SS Patres in hunc locum, putamus sæpe nos bene agere, cum male agimus. Unde S. Basilius in Constant. Monast. cap. 1. *Cum in multis rebus*, inquit, *offendamus omnes, majorem tamen offensarum partem ne intelligimus quidem. Idcirco Apostolus dicebat, Nihil mihi conscius sum, sed in hoc justificatus non*

non sum; quod idem est ac si diceret; Multa delicta committo, quæ committere me non intelligo.

His adde S. Fulgentium qui lib. 1. de remissione peccat. cap. 13. vera peccata ignorantiæ admittit: *Non desistunt*, inquit, *ad poscendam remissionem peccatorum currere, ad quorum perpetrationem sive nescientes ignorantia impulit, seu, quod est deterius, scientes contumacia illexit, propter quod Propheta orat Deum, Delicta juventutis & ignorantias ne memineris.* Psal. 24. *Et Salvator noster ait, Servus nesciens voluntatem Domini sui & faciens indigna, vapulabit paucis*, Luc. 12. *Unde & Apostolus in ignorantia se peccasse confitetur his verbis, Gratias ago ei qui me confortavit Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit: ponens in ministerio, qui prius fui blasphemus & persecutor & contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* I. Tim. 1. *Ne quis ergo sibi de ignorantia blandiatur, attendendus est Apostoli sermo, qui se ignorantia quidem fecisse pronuntiat, sed tamen se peccasse non negat.*

Insigne vero est super ea re testimonium S. Bernardi, qui Epist. 77. ad Hugonem a S. Victore, dedita opera aliquem impugnat affirmantem non posse peccari per ignorantiam; hunc non esse Abælardum, ut visum est multis, conjicit Mabillonius: *Si ignorantia*, inquit, *nunquam peccatum est, cur dictum est in Epistola ad Hebræos, quia in secundo Tabernaculo semel in anno solus Pontifex intraret, non sine sanguine quem offerret pro sui & populi ignorantia? Si peccatum ignorantiæ nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est Ecclesiam Dei, quoniam quidem ignorans hæc fecit manens in incredulitate. Bene itaque faciebat, quod erat blasphemus & persecutor & contumeliosus, quod erat spirans minarum & cædis in discipulos Jesu, & in hoc ipso quippe abundanter æmulator existens paternarum suarum traditionum. Non ergo debuit dicere, Misericordiam consecutus sum. Sed mercedem recepi, quippe quem ignorantia a peccato reddebat immunem, insuper & æmulatio remunerabilem judicabat. Si, inquam, ignorantia nunquam peccatur, quid ergo causamur adversus occisores Apostolorum, quandoquidem non solum malum esse nescierunt interficere illos, sed insuper quoque id faciendo arbitrati sunt obsequium se præstare Deo? sed & frustra in cruce Salvator pro suis orabat crucifixoribus, quippe nescientibus, ipso teste, quid facerent, & ita nequaquam peccantibus. Neque enim fas est ullatenus suspicari mentitum fuisse Dominum Jesum aperte perhibentem eos ignorare quid facerent; etsi forte de Apostolo dubites quis, quod carnem suam æmulans, sicut homo mentiri potuerit, ubi ait, Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Nunquid non ex his satis apparet in quantis jaceat ignorantiæ tenebris, qui ignorat peccari posse interdum per ignorantiam?* Horum certe verborum pondere obrui adversarios necesse est; colligit enim Bernardus expressissima quæque Scripturarum loca, quæ & validissimis rationibus corroborat, ut nimirum ostendat peccari plerumque *ex ignorantia*, quatenus non modo qui peccat, nescit se peccare; sed & arbitratur nonnunquam *obsequium se præstare Deo*. Unde manifeste sequitur eam non requiri advertentiam peccantis qua videat malitiam actionis, cogitans illam dissolvere amicitiam Dei pœnamque æternam promereri.

Probatur etiam conclusio nostra auctoritate S. Thomæ, cujus sane doctrina est in hoc negotio apertissima, 1. 2. qu. 19. art. 6. ad 1. docet peccari posse formaliter, non solum quando simpliciter ignoratur peccati malitia, & peccari non putatur, sed etiam quando recte agi creditur: *Ad primum*, inquit, *dicendum quod bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singula-*

gularibus defectibus ; & ideo ad hoc quod dicatur malum , id , in quod fertur voluntas , sufficit , sive quod secundum suam naturam sit malum , sive quod apprehendatur ut malum ; sed ad hoc quod sit bonum , requiritur quod utroque sit bonum . Qu. 74. art. 7. ad 2. *Dicendum* , inquit , *quod ex hoc ipso quod ratio superior non dirigit actus humanos secundum legem divinam impediens actum peccati , dicitur ipsa consentire , sive cogitet de lege aeterna , sive non . Cum enim cogitat de lege Dei actu , eam contemnit ; cum vero non cogitat , eam negligit per modum omissionis cujusdam . Unde omnibus modis consensus in actum peccati procedit ex superiori ratione* . Juxta D. Thomam is peccare & peccato consentire censetur, qui agit contra Dei legem , etiamsi nec de lege nec de Deo ipso cogitet ; unde sequitur inadvertentiam non excusare a peccato.

Huc pertinent fundatissima in Moralibus ejusdem S. Doctoris principia quæ dudum in alio casu explicuimus ; cum nempe docet quodlibet. 3. art. 19. in rebus ad finem & mores pertinentibus non excusari, qui sequuntur opinionem erroneam , *Quia* , inquit , *immunes a peccato fuissent , qui secuti sunt opinionem Arii , Nestorii & aliorum Hæresiarcharum* . Cum docet quodlib. 8. art. 13. excusari non posse qui sequitur opinionem falsam , *quia facit contra legem Dei , quamvis non faciat contra conscientiam* . Cum docet quodlib. 9. art. 15. *Quemlibet errorem quo non creditur esse peccatum mortale , quod est peccatum mortale , conscientiam non excusare a toto* . Denique cum docet 3. Ethic. cap. 1. lect. 3. ignorantiam qua quis ignorat quid oporteat facere vel vitare, non causare involuntarium ; sed esse magis , ut ait , causam malitiæ seu peccati , *quia ignorantia hujusmodi non potest homini habenti usum rationis provenire nisi ex negligentia , quia quilibet tenetur adhibere sollicitudinem ad sciendum quid oporteat eum facere aut vitare* . His quippe omnibus præsuppositis ut certissimis in doctrina S. Thomæ , luce meridiana clarius est ad peccandum formaliter, non requiri in eo qui peccat , advertentiam , qua sciat vel etiam suspicetur hancce suam actionem esse Dei offensam pœna æterna dignam.

Probatur insuper auctoritate Concilii Diospolitani , ubi hæc damnata fuit Pelagii & Cælestii propositio : *Oblivio & ignorantia non subjacent peccato , quoniam non eveniunt secundum voluntatem , sed secundum necessitatem* . Id porro reprehensum est potissimum in illa propositione, quod vitio vertebatur Pelagianis illam plerumque usurpantibus; sed idcirco præsertim arguebantur Pelagiani, quod dicerent nunquam peccari ex ignorantia , ut constat ex Augustino & Hieronymo, qui cum insurgunt in illos hæreticos, variis Scripturæ testimoniis ostendunt peccari plerumque ex ignorantia , ut constat ex locis superius adductis. Quapropter cum sententia Theologorum quos impugnamus, id commune habeat cum præfata Pelagianorum propositione, non immerito colligimus eam fuisse pridem a Concilio Diospolitano condemnatam.

Probatur denique ex variis incommodis quæ ex illa adversariorum doctrina manifeste sequuntur.

Primum est istud, & quidem in Morali Christiana gravissimum ; scilicet , si ad peccandum requiratur ejusmodi advertentia , jam sequitur horrenda quæque flagitia in viris perditissimis & sceleratissimis non esse peccata Theologica , hoc est, pœnam æternam non mereri, nec dissolvere amicitiam Dei , quod ipsum dici poterit de homicidiis, adulteriis, fornicationibus, furtis, usuris, blasphemiis ; siquidem certum est hæc plerumque scelera ab hominibus committi , qui nec ad malitiam actionum

num suarum animum advertunt, nec de Deo cogitant. Quin potius ex portentosa illa doctrina manifeste sequitur, eo certius ab omni peccato Theologico, seu offensa Dei pœnis æternis digna quempiam eximi debere, quod perditior ipse est atque sceleratior; siquidem, quo magis peccantium animus corruptus est omnique flagitiorum generi assuefactus, eo minus peccati sui malitiam inspicit; ejusmodi homines vel inter media scelera nullum experiuntur conscientiæ stimulum; integram vitam transigunt sine ullo pietatis motu, & nihil minus cogitantes quam se peccatores esse. Absit autem quod dicatur eo magis excusari debere peccatorem, quo magis corruptus est, assuetisque libidinibus abreptus; immo his omnibus flagitiis non peccare Theologice, hoc est, eo peccati genere quod sit Dei offensa, ejus amicitiam dissolvat & pœna æterna sit dignum; siquidem nihil absurdius, ne dicam horribilius, proferri potest.

Secundum incommodum, quod vel invitis adversariis sequitur ex illorum doctrina, est, Idololatras & Atheos nunquam peccare Theologice, nec ullam Dei offensam committere; siquidem ad peccandum formaliter & Theologice requiritur, ut peccans malitiam actionis cognoscat tanquam Dei offensam: Sed qui nec de Deo cogitat, quem scilicet nunquam novit, profecto cum peccat, non cognoscit malitiam actionis suæ prout Dei offensam & quatenus Dei amicitiam dissolvit, ut per se patet; igitur in isto damnoso systemate nec Athei nec Idololatræ possunt peccare Theologice, quo quid absurdius ego quidem non video.

Non me latet adversarios respondere, Atheos & Idololatras fere semper Theologice peccare, quia, inquiunt, inest illis saltem generalis quædam & obscura de Deo notitia, quatenus aliquam agnoscunt divinitatem veram aut falsam; unde sequitur ejusmodi homines committere posse Dei offensam, adeoque peccare Theologice. Sed vana est omnino & futilis responsio, quia nimirum cum peccatum Theologicum inter Theologos hac in controversia dissidentes, definitur *offensa Dei*, amicitiam *Dei* dissolvens; profecto nomine *Dei* intelligi debet is Deus qui verus est & solus Deus, Creator cœli & terræ, quem colunt qui censentur Deum novisse, is Deus quem ignorant, rejiciuntque Athei quos impugnamus, quando existentiam Dei demonstramus; is Deus de quo loquitur Scriptura, cum insurgit in Atheos, Sapient. 13. *Vani sunt homines, quibus non subest scientia Dei*. De quo & Apostolus, cum dicit I. Thess. 4. *sicut gentes quæ ignorant Deum*. Ephes. *Dantis vindictam iis qui non noverunt Deum*: Sed *Deus* qui solus verus est Deus, Creator cœli & terræ, cujus existentiam demonstramus Atheis, de quo passim mentio habetur in Scripturis, non est aliquis Deus confuse & generatim spectatus pro quavis divinitate vera aut falsa, sed is solus *Deus* quem nos colimus ut singulare quoddam numen intelligentia præditum, orbis universi auctor & gubernator; Igitur Athei & quotquot Idololatræ falsos Deos colunt, censeri debent Deum ignorare, *sicut gentes quæ ignorant Deum*; adeoque cum peccant, animum non intendunt ad malitiam suarum actionum, ut Dei offensam.

Sequitur 3. Hæreticos omnes & Schismaticos nunquam peccare *Theologice*, neque divinam offensam incurrere, quando nempe fidem Catholicam ejurant, fidelesque persequuntur; siquidem in sua hæresi vel schismate sic obfirmati sunt, ut ne minimum quidem super ea re sentiant scrupulum, & adeo non putant hac in parte Dei majestatem lædere, ut potius firmissime credant se obsequium præstare Deo,

ut ipse Christus prædixerat Joan. 16. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*, quod & ipsum testatur Apostolus, ut jam dictum est. Quis vero in ejusmodi hominibus nefanda hæc crimina eo excusari voluerit, ut dicat eos non peccare *Theologice*, nec committere Dei offensam quæ sit æternis pœnis digna?

Quarto demum ex illa sententia sequitur longe pejorem esse conditionem eorum qui Dei notitiam habent, quam eorum qui *sicut gentes sine Deo in hoc mundo ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum*. Raro enim aut nunquam poterunt illi peccare *Theologice*, seu peccato quod amicitiam Dei dissolvat. Hinc nulla Ecclesiæ Pastoribus cura esse debet, ut per orbem universum Dei notitiam promoveant, quæ scilicet hominibus magis erit noxia quam utilis; nam si non peccetur nisi philosophice ab eo qui Dei notitiam non habet, valde timendum est ne post instructionem peccetur Theologice. Hinc & valde imprudens erit Patribus familias & Magistris parvulos sibi commissos notitia Dei imbuere; periculosum erit illos erudire beneficio catechismorum & concionum; quia nempe satius est, ut Deum non cognoscant; tunc enim non peccabunt nisi philosophice, animum non advertentes ad malitiam suarum actionum. Hinc denique vana erunt, ne dicam damnosa, media quæ subministrari solent hominibus, ut notitiam Dei, fidei Catholicæ & mysteriorum, Decalogi & aliorum præceptorum, tum vero discriminis quod interest peccata inter & virtutes, inter peccata mortalia & venialia comparare possint; unde & ab omnibus concionibus, ab hominum piorum consortio, librorum vel Scripturæ sacræ lectione sedulo arceri debent, ut si suæ ignorantiæ dimittantur per totam vitam nonnisi philosophice peccent; in hoc felices quod Theologice peccare non possint.

Quibus instar coronidis adjungere possumus nonnullos esse casus in quibus vere, formaliter & Theologice peccari solet, tametsi sine attentione ad Deum, ad Dei legem, ad peccati malitiam.

Sine ulla ad peccati malitiam advertentia peccare censentur ii omnes qui prava & inveterata consuetudine ad malum trahuntur; certum est enim id ab hominibus ut licitum & innoxium reputari, quod venit apud omnes in consuetudinem, juxta quam scilicet omnem deinceps vitæ suæ rationem componunt, qui, ut ait Sapiens c. 14. *interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine error tanquam lex custoditur*. Quemadmodum & Judæi qui falsa traditione & consuetudine abutentes, parentibus in necessitate constitutis non succurrebant, ut testatur ipse Christus, qui propterea eos redarguit Matth. 5. *quod mandatum Dei irritum facerent propter traditionem suam*. Scilicet, cum peccabant mortaliter, ex motivo peccati agere se putabant. Unde Augustinus Enchir. cap. 80 *Peccata, inquit, quamvis magna & horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parva aut nulla esse creduntur: neque adeo ut non solum occultanda, verum etiam prædicanda, ac diffamanda videantur, quando sic scriptum est, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur*. Præterquam quod constat *propter pravas consuetudines*, ut testatur D. Thomas 1. 2. qu. 94. art. 6. *apud quosdam latrocinia non reputari peccata vel etiam vitia contra naturam, ut etiam Apostolus dicit ad Rom. cap.* .. Quis vero ejusmodi homines longa peccandi consuetudine, dudum falsa pace & conscientia quiescentes, qui peccare se non cogi-

cogitant, etiam cum furantur, cum fornicantur, cum pietatis motivo & recepto usu parentes senio confectos interficiunt, multa tandem cæteris hominibus horrenda perpetrant; quis, inquam, a peccato & offensa Dei qua pœnas æternas incurrant, eos liberaliter vindicet? Audiatur Concil. Turonense circa an. 1179. *Ne sub obtentu cujusquam consuetudinis*, inquit, *reatum suum quis tueatur, quia diuturnitas temporis non minuit peccata, sed auget*.

Sine ulla ad peccati malitiam advertentia peccare solent indocti multi & simplices, qui nacti sunt infeliciter *ad sua desideria magistros prurientes auribus*, adeoque *a veritate auditum advertunt, ad fabulas autem convertuntur*. Tunc enim Magistrorum nomine & auctoritate fulti rudiores, ea gaudent conscientiæ tranquillitate, quam in illis vident, cum præsertim suis ipsi discipulis ejusmodi securitatem dare satagant, *Pulvillos consuentes sub omni cubito manus & facientes cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas*, inquit Ezechiel cap. 13. Sed ejusmodi homines a peccato Theologico excusari non posse, quanquam bona fide & secura conscientia, sine ulla ad peccati malitiam advertentia agere consueverint, sapienter nos admonet auctor sacer Exodi 23. *Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies*. Unde Augustinus in Exod. q. 87. *Ne se inde*, inquit, *quispiam defendat, quia cum pluribus fecit, aut ideo non putet non esse peccatum*. & lib. contra Mendacium cap. 9. *Non omnia quæ a Sanctis vel a viris justis legimus facta, transferre debemus in mores, ne violemus præcepta, dum passim sectamur exempla*.

Sine ulla ad peccati malitiam advertentia peccare solent ii qui ex prædominante aliqua naturali passione peccant, quales sunt veluti a natura & temperamento incontinentes, ebriosi, iracundi, &c. nam, ut ait S. Thomas in 2. Sent. dist. 33. qu. 3. art. 1. *Propter inclinationem habitus & impetum passionis non percipitur mente synderesis murmur, quia anima est quasi inebriata passione. Unde etsi exterius contrarium proferat, non tamen interius ita tenet, sicut ebrii dicunt verba sapientium exterius quæ tamen interius non intelligunt*. An vero liceat ejusmodi peccatores ab omni peccato Theologico excusare?

Sine ulla demum ad peccati malitiam advertentia peccant obdurati quippe peccatores & excæcati, qui in pœnam præcedentium scelerum ita a Deo juste deseruntur, ut nullum conscientiæ stimulum experiantur. *Ambulavimus*, inquiunt ejusmodi impii Sapientiæ 5. cap. *vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Erravimus a via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis*. Quos certe ab omni peccati Theologici reatu citra impietatem eximere nemo potest.

Objicies: Joan. 7. dixit Jesus Pharisæis: *Si cæci essetis, non haberetis peccatum*. & cap. 15. *Si non venissem & locutus eis fuissem, peccatum non haberent*. In quibus locis ignorantiam a peccato excusat; ac proinde eos qui animum non advertunt ad malitiam suorum operum, eatenus enim sunt cæci & ignorantes.

Respondeo nullius plane momenti esse duo illa Christi testimonia, ut ostendatur ad peccandum formaliter requiri advertentiam ad malitiam actionis, quod quidem ne vel leviter in iis innuitur.

Ac prioris quidem testimonii hic est sensus. Scilicet postquam cæco nato visum restituit Christus Dominus, hæc verba protulit: *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant*. Quibus auditis quidam Pharisæi dixerunt: *Nun-*

Nunquid & nos cæci sumus? Quod nempe subridendo reponebant, ait Christus, *si cæci essetis, non haberetis peccatum:* hoc est, si cæci essetis judicio vestro, unusquisque enim vestrum sapiens esse putat, *peccatum non haberetis*, incredulitatis nempe, quia cum vos humiliter cæcos fateremini, ad medicum recurreretis, *nunc vero dicitis; quia videmus, peccatum vestrum manet;* hoc est, ea incredulitas qua in me non creditis, qua me repellitis.

Posteriorem locum non semel explicuimus de peccato infidelitatis, a quo solum eos excusat Christus de quibus loquitur, disertum super ea re adduximus testimonium S. Augustini ex Epist. 194. Non utique *peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis multisque peccatis, sed hoc peccatum vult intelligi non eos habituros fuisse, si non venisset, quo, cum audissent eum, non crediderunt in eum*, Idem docet Tract. 89. in Joan. *Respondeo*, inquit, *habere illos excusationem non de omni peccato suo, sed de hoc peccato quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, & quibus non est locutus.*

Objicies ex Apostolo ad Rom. c. 5. *Usque ad legem peccatum in mundo erat, sed peccatum non imputabatur, cum lex non esset*. Unde sic licet argumentar: Ante legem, scriptam scilicet, erat aliquod peccatum quod non imputabatur; & ideo, ut exponunt fere omnes Scripturæ Interpretes, tunc non imputabatur, quia non cognoscebatur, juxta mentem ejusdem S. Pauli cap. 7. dicentis se non cognovisse peccatum nisi per legem: *Nam*, inquit, *concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret: Non concupisces;* ergo sublata peccati notitia, sublata ad peccatum advertentia peccari non potest.

Dist. conf. Sublata peccati notitia peccari non potest, quando ejusmodi notitia nec habetur, nec haberi potest, C. quando non habetur, sed haberi potest, N. fatemur itaque neminem peccare quin habeat notitiam vel habere possit & Dei quem lædit, & legis quam transgreditur; & peccati quod committit; secus vero etsi notitiam illorum non habeat quam habere possit, quod idem dicimus de advertentia; nos enim supra docuimus ignorantiam invincibilem cujuscunque legis excusare a peccato. Porro cum dicit Apostolus præfato loco, ante legem peccatum non fuisse imputatum, quia non cognoscebatur, sermonem habet de peccato quod nec cognoscebatur, nec cognosci poterat; loquitur enim de peccatis desiderii, quæ nonnisi per legem positivam cognita fuerunt, per quam nempe & prohibita, ut patet ex verbis in objectione relatis: *Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces*. Qua posita interpretatione nihil omnino conficiunt adversarii ex illo Apostoli testimonio.

Hinc est quod idem Apostolus hæc scribit ad Hebræos cap. 10. *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia*. Quem locum nobis objiciunt adversarii, quasi supponat aperte D. Paulus non peccari nisi voluntarie & post acceptam notitiam; quod utique fatemur, modo id intelligatur de notitia quæ vel habeatur vel haberi possit. In quem sensum hæc ait Sanctus Thomas in hunc locum, Lect. 3. *Post acceptam notitiam veritatis, id est, post acceptam gratiam, per quam habetur notitia peccati, quia ante notitiam peccati, peccatum nostrum a Deo nobis non imputatur; unde quasi dicitur ipsum ignorare, quia non imputat nobis*. Ubi loquitur de notitia legis novæ, quæ ante acceptam gratiam neque habetur, neque haberi potest.

Objiciunt adversarii hæc verba Sancti Augustini e lib. 3. de liber. arbitr. cap. 19. petita: *Peccatum quod proprie vocatur peccatum, libera voluntate ab* scien-

sciente committitur. Hoc adverbio *proprie* satis indicat aliud quodcunque peccatum, quod non fit ex scientia & notitia, legis nempe & peccati, non esse nisi peccatum philosophicum.

Respondeo hæc similia passim reperiri apud S. Augustinum & alios Scriptores; qui nempe ad actionem moralem, ut peccati rationem habeat, postulant in agente cognitionem & libertatem, sed istud sine dubio intelligunt, vel de notitia actus, non de notitia legis & malitiæ, vel si de notitia legis & malitiæ operis, de notitia quæ haberi possit, non autem quæ habeatur; aliter omnem penitus ignorantiam a peccato excusarent, quod longe lateque distare ab eorum principiis supra ostendimus.

Objicies auctoritatem B. Thomæ hæc scribentis quodlib. 3. art. 8. *Cum aliquis nescit fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntarie facit peccatum*. Atqui voluntarium est de ratione peccati; ergo ad peccandum formaliter requiritur notitia peccati.

Dist. min. Voluntarium est de ratione peccati, hoc est, qui peccat debet intendere actum, C. debet intendere malitiam actus N. id unum itaque vult S. Thomas tunc hominem qui nescit fornicationem esse peccatum, voluntarie non facere peccatum, hoc est, non intendere rationem peccati & malitiam quæ reperitur in fornicatione; sed non idcirco docet ejusmodi fornicationem non esse peccatum: audiatur quodlib. 8. qu. 6. art. 15. *Quandoque*, inquit, *error conscientiæ non habet vim absolvendi vel excusandi, quando scilicet ipse error peccatum est, ut cum procedit ex ignorantia ejus quod quis scire tenetur & potest; sicut si crederet fornicationem simplicem esse peccatum veniale, & tunc quamvis crederet se peccare venialiter, non tamen peccaret venialiter, sed mortaliter*.

Instabis in quæstionibus disputatis de veritate, quæst. 15. art. 4. ad 10. sic S. Thomas: *Antequam ratio delectationem perpendat vel nocumentum ipsius non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat*; ergo ad peccatum quod non committitur sine interpretativo saltem consensu, requiritur advertentia ad delectationem & nocumentum ipsius seu malitiam.

Nego conseq. Etenim S. Thomas non utitur particula copulativa, & quasi ante consensum exigat, ut ratio perpendat delectationem & nocumentum; sed utitur, ut videre est, particula disjunctiva, *vel*, ut scilicet innuat alterutrum sufficere ad consensum interpretativum. Nec obest quod utrumque copulat dicens, *Sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente & de nocumento consequente, utpote cum percipit homo se totaliter per hujusmodi delectationem in peccatum inclinari, &c.* Hæc enim posterior propositio vera est cum particula continua, prior vero intelligi debet, ut exprimitur cum particula disjunctiva.

Objicies: Omne peccatum debet esse voluntarium; sed actus qui non fit ex notitia legis & advertentia malitiæ non est voluntarius: siquidem voluntarium est illud, *quod fit a principio cognoscente singula in quibus est actio*. Sed in illa hypothesi actio non fieret a principio cognoscente singula, hoc est singulas circumstantias quæ ad actionem pertinent, ut per se patet; quandoquidem fieret & sine cognitione Dei & legis, & sine advertentia ad offensam Dei & malitiæ peccati; ergo ejusmodi actio non foret voluntaria, proindeque nec peccatum.

Dist. maj. Omne peccatum debet esse voluntarium directe, vel indirecte, C. directe semper, N. tunc aliquid est voluntarium, aut potius volitum directe, quando per se ipsum expresse & immediate intenditur a voluntate, tunc

vero

vero aliquid est volitum indirecte, quando volitum censetur in alio, ut, v. g. in sua causa. Revera omne peccatum debet esse volitum saltem indirecte, in alio nempe quod fuit expresse volitum; sed non debet esse volitum directe, expresse & per se ipsum immediate. Porro quando non adest peccati notitia, seu ad peccati malitiam advertentia, peccatum non est quidem volitum actu directo & expresso voluntatis; quo voluntas velit committere illam actionem quatenus est Dei offensa, Dei amicitiam dissolvens; sed volitum est indirecte seu in negligentia quæ causa est illius inconsiderantiæ; quod sufficit, ut aperte docet S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 8. *Alio modo*, inquit, *dicitur ignorantia voluntaria ejus quod quis potest scire & debet, sic enim non agere & non velle voluntarium dicitur. Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat quod considerare potest & debet, quæ est ignorantia malæ electionis, vel ex passione, vel ex habitu proveniens; sive cum aliquis notitiam quam debet habere, non curat acquirere; & secundum hunc modum ignorantia universalium juris, quæ quis scire tenetur, voluntaria dicitur, quasi per negligentiam proveniens.* Clariora sunt hæc quam ut ulla explicatione indigeant.

Quod autem voluntarium dicitur esse *id quod fit a principio cognoscente singula in quibus est actio*, similiter distinguimus, quod fit a principio cognoscente aut actualiter aut virtualiter & interpretative, C. cognoscente actualiter, N. nimirum sufficit ut actus censeatur voluntarius, quod agens circumstantias aut saltem peccati malitiam advertere possit quando peccat, & neutiquam necesse est ut ad eas actu & de facto animum advertat; tunc autem actus erit voluntarius, non quidem in se & directe, sed in culpa & negligentia, propter quam ad id non advertit agens ad quod poterat advertere. Vel dici potest istam definitionem voluntarii, quæ trita est apud Philosophos, esse potissimum intelligendam de eo quod expresse & directe per actum formalem voluntatis intenditur.

Quanquam & cum nonnulla restrictione accipi debeat præfata *voluntarii* definitio; neque enim ut actus censeatur voluntarius, requiritur semper ut agens cognoscat actu & expresse singula in quibus est actio; hoc est, ut cognoscat actualiter & simul objectum, finem & circumstantias; si quis enim, v. g. cibum aliquem minime prohibitum manducaret, quem putaret esse prohibitum & illicitum, sine dubio peccaret, & ejusmodi actio censeretur esse voluntaria, tametsi agens non cognosceret singula in quibus est actio, siquidem non cognosceret objectum, putans se quidquam mali agere, quod tamen bonum est & licitum; unde sequitur istam definitionem, quam in præsenti controversia tanti faciunt adversarii, paulo latius accipi debere.

Instabis: Omne voluntarium vel etiam virtualiter tantum & interpretative, si non importet actum expressum voluntatis, saltem supponit actum cognitionis; nihil enim volitum quocunque modo, quin præcognitum; quia nempe eatenus aliquid volitum est virtualiter & interpretative, quatenus debuit esse volitum actu ab aliquo agente, ita ut ex ejus culpa solum & negligentia sit, quod non fuerit actu volitum; sed quod non fuit præcognitum non debuit esse volitum, nec culpa vertitur cuiquam homini quod non fuerit volitum, quia nempe nunquam potuit esse volitum; ergo nequidem voluntarium virtualiter & interpretative censetur quod non fuit præcognitum; adeoque nisi supponatur præcognita peccati malitia, peccatum censeri non potest voluntarium nequidem virtualiter & interpretative.

Dist. maj. Saltem supponit actum cognitionis per quem cognoscatur actus,

C. per

C. per quam cognoscitur malitia actus, N. revera voluntarium supponit cognitionem actus, quo sensu vulgo dicitur nihil volitum quin præcognitum, voluntarium enim fit à principio cognoscente, adeoque saltem cognoscente actum qui exercetur; sed non supponit cognitionem malitiæ; unde ex S. Augustino lib. 1. Retract. cap. 15. sufficit ad peccatum quod sit voluntarium *voluntate facti*, necesse non est ut sit voluntarium *voluntate peccati*.

Vel aliter respondeo: Omne voluntarium supponit actum cognitionis, quæ revera habeatur vel haberi possit, C. quæ actu semper habeatur, N. aliter nullum unquam committeretur peccatum omissionis; nullum fieret ex ignorantia & ex conscientia erronea; in illis enim casibus plerumque nulla præcessit cognitio, nullum dubium, nulla suspicio de malitia actionis; quamobrem ut aliquis actus sit voluntarius, sufficit quod in agentis potestate fuerit cognoscere singula in quibus est actio: *Dicendum*, inquit S. Thomas 1. 2. q. 6. art. ad 3. *quod eo modo requiritur ad voluntarium actus cognitionis sicut & actus voluntatis: ut scilicet sit in potestate alicujus considerare & velle & agere: sicut non velle & non agere, cum tempus fuerit, est voluntarium, ita etiam non considerare*.

At, inquies, si malitia peccati non sit cognita a peccante, eatenus non erit volita, ut enim aiunt, ignoti nulla cupido; sed si non est volita inde sequitur eam non pertinere ad peccatum, totum enim peccatum in voluntate consummatur; igitur malitia peccati debet esse cognita.

Dist. maj. Eatenus non erit volita directe & expresse, C. indirecte saltem, N. nam peccans vult actum cui malitia conjuncta est, unde actus est voluntarius voluntate facti, non voluntate peccati; in illo autem casu voluntas non fertur ad ignotum simpliciter, quandoquidem novit actum, etiamsi minime noverit peccatum. Ita S. Thomas quæst. 76. art. 1. ad 3. *Dicendum*, inquit, *quod in illud quod est quantum ad omnia ignotum, non potest ferri voluntas: sed si aliquid est secundum aliquid notum, & secundum aliquid ignotum, potest voluntas illud velle. Et hoc modo ignorantia est causa peccati, sicut cum aliquis scit hunc quem occidit esse hominem, sed nescit eum esse patrem: vel cum aliquis scit aliquem actum esse delectabilem, nescit tamen eum esse peccatum*. Quamobrem ad peccandum vere formaliter & Theologice, necesse non est ut peccatum cognoscatur sub ratione peccati; sufficit quod cognoscatur sub ratione actus, quo quidem posito voluntas etiam fertur in peccatum saltem indirecte.

Instabis: Ex concessis ad peccandum formaliter requiritur advertentia ad actum; ergo similiter requiritur advertentia ad malitiam peccati.

Nego conf. & par. Ratio disp. est quia si non adesset saltem advertentia ad actum, ejusmodi actus non esset proprie humanus, cum aliquo scilicet judicio & deliberatione elicitus: sed actus qui non esset proprie humanus & cum aliquo judicio elicitus, non posset habere rationem peccati; unde infantes, amentes & dormientes peccati non redarguuntur, quando agunt quidpiam contra legem: sed actus erit humanus & cum judicio sufficienter elicitus, quamvis non adsit advertentia ad malitiam peccati; erit enim voluntarins voluntate facti; igitur licet requiratur ad peccandum advertentia ad actum, neutiquam tamen requiritur advertentia ad malitiam peccati.

Est autem hic observatione dignissimum inadvertentiam ad actum non semper excusare ab omni peccato, quoties nempe voluntaria est saltem indirecte, neque enim quæcunque facti ignorantia est invincibilis, adeoque inculpabilis; si quis enim inter venandum loco feræ occidat amicum cum aliqua negligentia quam

quam depellere potuit, is profecto a culpa excusari non potest, quia si studiosius ad factum circumspexisset, amicum non occidisset; unde S. Thomas 1. 2. q. 19. art. 6. sic habet; *Si sit error qui causat involuntarium proveniens ex ignorantia alicujus circumstantiæ (absque omni negligentia.) Tunc talis error rationis vel conscientiæ excusat, ut voluntas concordans rationi non sit mala.*

Sciri tamen debet tunc sufficientem in factis censeri diligentiam, quando moralis adhibita fuit, quamvis forte major adhiberi potuisset; unde culpandus non venit Jacob, cum ad Liam ingressus est, licet majori adhibita diligentia ad factum dignoscendum, sibi illusum fuisse detexisset; quia nempe insolita fuisset ejusmodi disquisitio, quæ vel a piis & timoratis hominibus adhiberi non solet.

Instabis: Tunc peccatum non est sufficienter voluntarium, cum homo laborat ignorantia invincibili, nesciens an peccet necne: sed qui non cogitat de malitia suæ actionis, ita ut ne minimo quidem dubio vel suspicione pulsetur; tunc ignorat invincibiliter ejusmodi peccatum, nesciens an peccet necne: siquidem peccatum ignoratur invincibiliter, *cum peccati* notitia est omnino impossibilis: atqui peccati notitia est omnino impossibilis, ei scilicet qui de illa ne minimam habuit suspicionem, ne minimam cogitationem; quemadmodum enim docent Philosophi, rei alicujus notitia pendet a prima ejus cogitatione, quæ quidem cogitatio, vel casu contingit homini vel a Deo infunditur; ita ut in hominis potestate non sit eam habere: *Nemo habet*, inquit S. August. lib. de Spir. & Litt. cap. 33. *in potestate quid ei veniat in mentem;* ergo.

Nego min. quia nempe qui non cogitat de malitia suæ actionis & circa illam nullo pulsatur scrupulo, nulla dubitatione, in hoc ipso culpa non vacat quod non cogitet, quod non advertat, quod non dubitet; cogitaret enim vel saltem dubitaret, si perfecte legem cognosceret; legem vere cognosceret si veritatem studiosius inquireret. Quod autem dicunt primam cogitationem non esse in potestate hominis, respondemus non esse quidem nos *sufficientes quicquam cogitare a nobis quasi ex nobis*, ut ait Apostolus, hoc est, ex propriis viribus sine Dei gratia operantes; sed idem posse, si divinæ gratiæ illustranti & moventi non resistamus; *sufficientia enim nostra a Deo est.*

Instabis: Revera qui non cogitat de malitia suæ actionis ex negligentia culpabili, peccabit ratione hujus negligentiæ, per quam contraxit præfatam impotentiam cognoscendi legem, sed saltem non peccabit deinceps peccato novo, formali & distincto ab illa negligentia; quemadmodum si famulus oculos sibi eruerit, ita ut non possit amplius imperio Heri obtemperare, culpari quidem debet quod sibi oculos eruerit, sed impotentia invincibili semel contracta Heri mandatis obtemperandi, profecto nemo est qui ei deinceps inobedientiam imputet ut culpabilem.

Nego ant. Ea quippe propositio hoc falso nititur principio, quod novo peccato & ab impotentia prius contracta distincto non peccet, quisquis necessitatem quandam peccandi; vel etiam voluntarie & libere contraxit; ita ut nullum imputetur novum peccatum, & sola imputetur negligentia quæ causa est impotentiæ bene agendi. Inde enim sequeretur hominem qui vel ex prava peccandi consuetudine, vel integra legis oblivione, vel demum ex iterato Dei contemptu scelera quæque gravissima committeret, ab omni tamen formali & Theologico peccato excusatum iri; nec majores promeriturum pœnas, quam si nulla penitus admisisset; sequeretur, v. g. obduratos ob cordis sui obdurationem a cæteris deinceps peccatis excusandos esse; ita ut eis nihil imputaretur præ-

præter ipſam obdurationem ; ſed longe aliter ſentit Chriſtus Dominus , qui verba faciens de Judæis, qui propterea non poterant credere , quia *excæcavit oculos eorum & induravit cor eorum , ut non videant oculis & non intelligant corde*, ſic pronuntiat , *Nunc autem* , inquit Joan. 15. *excuſationem non habent de peccato ſuo*. Quo fit ut non ſolum voluntaria excæcatio peccato deputetur , ſed & quicquid iniquitatis ad illam conſequitur.

Hujus veritatis teſtem habemus Pharaonem , qui novo peccato excæcationem & obdurationem ſequentem ſe peccaſſe fatetur Exod. 9. *Miſit Pharao & vocavit Moyſen & Aaron dicens ad eos, Peccavi etiam nunc , Dominus juſtus : Ego & populus meus impii* . Et paulo poſt : *Videns autem Pharao quod ceſſaſſent pluvia & grando & tonitrua , auxit peccatum*. Et cap. 10. *Quamobrem feſtinus Pharao vocavit Moyſen & Aaron , & dixit eis (peccavi) in Dominum Deum veſtrum & in vos . Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam (hac vice .)*

Unde S. Aug. lib. 1. Retract. c. 15. præclare hæc ſcribit : *Qui cogenti cupiditati bona voluntate reſiſtere non poteſt, & ideo facit contra præcepta juſtitiæ , jam hoc ita peccatum eſt , ut ſit etiam pœna peccati*. Et docet S.Thomas 1. 2. q. 76. art. ad 4. ebrium quando peccat, duplicis plerumque peccati reum , ſcilicet ebrietatis ipſius , & alterius quod in ebrietate committit . *Ebrius* , inquit, *meretur duplices maledictiones propter duo peccata quæ committit , ſcilicet ebrietatem, & aliud peccatum quod ex ebrietate ſequitur*. Ex quibus aperte colligitur peccata quæ ſubſequuntur ex aliqua bene agendi impotentia voluntarie & libere contracta , eſſe vero nomine peccata quæ per ſe imputentur ; adeoque non modo negligentiam animum advertendi ad malitiam actionis eſſe culpabilem , ſed & nova ac diſtincta eſſe peccata , quæcunque fiunt contra legem ob præcedentem illam negligentiam.

Objicies : Quo quis minorem adhibet advertentiam ad malitiam peccati , eo levius peccat ; quo majorem vero , eo gravius peccatum committit ; ergo inferri debet nullum prorſus eſſe peccatum , quando nulla prorſus adeſt advertentia ; quia nempe , ut ajunt Dialectici , ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ſicut ſecundum quid ad ſecundum quid ; unde cum uno diminuto alterum minuatur , eodem penitus ſublato & iſtud tolli omnino neceſſe eſt.

Nego conſ. Ea quippe falſa eſt eo præciſe quod advertentia , actualis ſcilicet de qua nunc agimus , eſt circunſtantia minime eſſentialis , ſed accidentalis peccato : ſcilicet quia advertentia ad malitiam peccati eſt circumſtantia reſpectu peccati , ſequitur inde ex illa adjuncta aut majori aut minori gravius aut levius eſſe peccatum , ex circunſtantia enim vel etiam accidentali aggravatur aliquando peccatum , & in aliam ſpeciem transferri poteſt ; unde mirum videri non debet ſi eo levius aut gravius peccet quis , quo majorem vel minorem adhibet advertentiam ad malitiam peccati ; ſed quia ejuſmodi advertentia ad malitiam peccati , eſt accidentalis, non eſſentialis , quod ſatis ſuperque in hacce noſtra diſſertatione oſtenſum eſt , nequaquam ſequitur eum qui nullam adhibet advertentiam , non peccare : ita enim ad peccandum requiritur , ut quamvis omnino deſit , veruntamen & Theologicum admittatur peccatum . Id exemplo illuſtrari poteſt ; certum eſt eum qui peccat , v. g. qui fornicatur, eo gravius vel levius peccare , quo majus vel minus inde oritur ſcandalum & offendiculum ; haud dubie tamen peſſime argumentaretur , quiſquis colligeret nullum eſſe peccatum , ubi nullum eſſet ſcandalum ; quia nempe ſcandalum reſpectu fornicationis eſt circunſtantia accidentalis, eo quod eſt circunſtantia, aggra-

vat

vat peccatum, ſed quia eſt circunſtantia accidentalis, ſi omnino deſit, fornicatio non deſinit eſſe peccatum.

Atque hinc facile reſpondetur ad præfatum axioma, *ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ſicut ſecundum quid ad ſecundum quid;* id enim locum habet tantum, quando illud quod ſe habet ſimpliciter, eſt eſſentiale & neceſſarium abſolute; hinc, v. g. quia exercitium virtutum eſſentiale eſt ſanctitati, ſic liceat argumentari, Eo major eſt vel minor ſanctitas in homine, quo majus eſt vel minus exercitium virtutum; ergo ubi nullum plane eſt virtutum exercitium, nulla quoque cenſetur eſſe ſanctitas, per me, inquam, ſic argumentari licet; quia nempe ad ſanctitatem neceſſarium eſt abſolute virtutum exercitium; ſecus vero ſi ejuſmodi axioma efferatur in materia contingenti, ut patet ex adductis ſuperius exemplis.

Ex quibus perſpicuum eſt quid ſit reſpondendum ad aliud ſimile argumentum quod proponunt adverſarii: Aliqua peccata, inquiunt, ſunt venialia ex imperfectione actus, veluti quando ſuboriuntur motus vel actus de objecto moraliter malo, quibus vel in ſe, vel in ſua cauſa præcedente voluntas aliquo modo conſentit, ſed imperfecte, ſive propter rationis advertentiam non ſatis plenam, ſive propter imperfectum libertatis uſum actualem, ſicut accidit in ſemi-dormientibus, ſeu non plane excitatis a ſomno; ac etiam in iis qui perfecte vigilant, dum ex improviſo, cum aliqua tamen negligentia moventur ad odium, ad invidiam aut ad alia peccata ſecundum ſe mortalia, ſed quibus non omnino deliberate conſentiunt; ergo ubi nulla prorſus adeſt advertentia ad malitiam peccati, nullum peccatum eſt.

Cui objectioni ſatisfit aperte, cum reſpondetur quod modo dictum eſt, majus quidem vel levius eſſe peccatum pro majori vel minori advertentia peccantis ad malitiam peccati, quia advertentia eſt circunſtantia quæ vel mutare poteſt actus humani ſpeciem, ſed inde colligi non poſſe nullum omnino eſſe peccatum, ubi nulla adeſt advertentia, quia nempe ejuſmodi advertentia non eſt circunſtantia eſſentialis peccato.

TRACTATUS
DE LEGIBUS.

NOMEN *Legis* derivatum videtur vel a legendo, quia nempe, ut nonnulli volunt, scripta legitur, ut testatur Isidorus lib. 2. Etymologiarum c. 10. & l. 5. c. 3 ubi hoc assignat discrimen inter jus & legem, quod lex sit constitutio tantum scripta, jus autem vel etiam humanum moribus receptum sit. Vel derivatur a delegendo, ut ait Cicero, 1. de Legibus: *Legem*, inquit, *illi græco putant nomine νομον a suum cuique tribuendo appellatam, ego nostro a legendo; nam ut illi æquitatis, sic nos delectus vim in lege ponimus, & proprium tamen utrumque legis est*. Vel denique sic dicitur a ligando, ut docet S. Thomas initio tract. de Legibus, hoc est 1. 2. q. 90. art. 1. *dicitur Lex*, inquit, *a ligando, quia obligat ad agendum*.

Trita est apud omnes hæc definitio legis qua definitur a S. Thoma art. 4. citatæ quæst. *Rationis ordinatio ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet, promulgata*.

Dicitur *ordinatio rationis*, quia, ut ait art. 1. Lex est aliquid pertinens ad rationem, est regula & mensura actuum: regula autem & mensura humanorum actuum est ratio, rationis quippe est ordinare ad finem qui est primum principium in agendis.

Additur *ad bonum commune*, quia, ut ait art. 2. cum ultimus finis humanæ vitæ sit felicitas seu beatitudo, oportet, ut lex maxime respiciat ordinem qui est in beatitudine; cum autem omnis pars ordinetur ad totum, unus autem homo sit pars communitatis perfectæ, necesse est, ut lex proprie ordinem habeat ad felicitatem communem, adeoque sit ad bonum commune.

Dicitur tertio, *ab eo qui curam communitatis habet*, quia ut explicat art. 3. lex proprie primo & principaliter respicit ordinem ad bonum commune; ordinare autem aliquid in bonum commune est vel totius multitudinis, vel alicujus gerentis vicem totius multitudinis; & ideo condere legem vel pertinet ad totam multitudinem, vel pertinet ad personam publicam quæ totius multitudinis curam habet; unde lex differt a præcepto, quale, v. g. filiis suis imponit paterfamilias.

Denique additur *promulgata*, quia, ut ait idem S. Thomas art. 4. ut lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet ut applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione: unde lex debet esse promulgata.

De ista definitione ut ingenue dicam quod sentio, non videtur omnino accurata ad explicandam legem in universum, nec quælibet illius pars omni legi convenire potest: 1. quia lex naturalis proprie non est ordinatio rationis, non est opus rationis, sed ipsa potius natura rationalis: 2. quia neque etiam eadem lex naturalis non fit a multitudine, nec ab eo qui curam habet multitudinis: 3. quia nec legi æternæ, nec legi naturali convenit promulgatio; siquidem lex æterna promulgari non potest, cum sit ipsa Dei ratio suprema; lex vero naturalis promulgatione non eget: ex quibus sequitur hancce definitionem proprie non competere nisi legi positivæ.

Legem in universum sic aliter definiunt nonnulli cum eodem S. Thoma

art. 1.

art. 1. ejusdem quæstionis: *Est regula quædam aut mensura actuum humanorum, per quam ad id quod rectum est, agendum, & quod pravum est omittendum, dirigimur*...Quæ definitio eo nomine videtur alteri præferenda, quod omni & cuilibet legi applicari potest.

Dividitur primo lex in æternam, naturalem, & positivam. Positiva deinde alia est divina, alia vero humana. Humana iterum duplex, Ecclesiastica nempe, & civilis.

Lex æterna est summa ratio Dei: *qua justum est*, inquit S. August. lib. 2. de lib. arb. c. 6. *ut omnia sint ordinatissima*: est ipsa Dei ratio, quæ quidem ei dictat quid sit bonum quidve malum, quid præcipiendum, quid vetandum.

Lex naturalis quæ & recta ratio, & lumen naturale vocatur, est dictamen quoddam rectæ rationis mentibus nostris a natura impressum, quo quis boni & mali secernendi fit capax.

Lex positiva est ordinatio rationis in bonum commune ab eo qui curam habet communitatis promulgata, cujus definitionis singulas partes modo explicuimus. Divina dicitur si lata sit & promulgata a Deo: eaque duplex distinguitur, nempe vetus quæ data fuit *Judæis* ante Christum; & nova, quæ ab ætate Christi per orbem universum publicata fuit. Tum vero humana dicitur lex, quæ ab hominibus potestatem habentibus conditur: Ecclesiastica quidem si ab Ecclesiæ Pastoribus; civilis autem si ab iis præscribitur qui civili & politica auctoritate in Republica pollent.

Priusquam autem de unaquaque ex istis legibus sigillatim dicamus, nonnulla veniunt pertractanda, quæ ad legem in communi spectant.

Primo quidem inquirendum, an lex proprie sit actus intellectus, an voluntatis.

Secundo, utrum lex omnis necessario feratur ad bonum commune.

Tertio, cujus sit legem condere & præscribere.

Quarto, an ipsi essentialis sit promulgatio.

Quinto demum dicemus de interpretatione, tractaturi postea de acceptatione legis, ubi de lege humana; certum est enim non requiri acceptationem pro quacumque lege, sed tantum pro humana.

Utrum Lex sit actus intellectus, an voluntatis.

QUæstio est de lege prout actus quidam in Legislatore, certum est enim nomen legis aliquando spectari prout est in subdito obtemperante; estque regula & mensura ejus actionum. Lex insuper nonnunquam sumitur pro signo aliquo externo, qualis est Scriptura per quam lex nota fit hominibus. Denique lex sumitur pro vigore quodam seu vi obligandi subditos, quæ remanet per modum habitus post sufficientem legis promulgationem; unde fluxit hoc Jurisconsultorum effatum, *Lex semper loquitur*. Sed legem hic spectamus prout est actus Legislatoris legem præscribentis; & quæritur an sit in eo actus intellectus vel voluntatis.

Certum est prætera legem pertinere simul ad intellectum & ad voluntatem, quod vel ipsæ declarant Scripturæ; ad intellectum quidem Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos*. Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Ad voluntatem vero Psal. 39. *In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam*, hoc est, legem. Et ratio est, quia duo potissimum occurrunt in lege, actus nempe rationis, quo videt & judicat Legislator quid sit præcipiendum, quid vetandum, & insuper imperium quo præcipit quæ sunt bona, & prohibet quæ sunt mala; qui quidem ambo actus, ut per se patet, pertinent ad intellectum & voluntatem; prior qui-

quidem ad intellectum, posterior vero ad voluntatem.

Sed quæritur an lex magis proprie pertineat ad intellectum quam ad voluntatem, aut econtra, an proprie ipsa sit actus intellectus habens adjunctum voluntatis imperium, vel sit magis proprie actus voluntatis præsupponens actum rationis dirigentem.

Volunt multi post S. Tomam, legem esse actum intellectus, non quidem prout est simplex judicium quo judicatur aliquid esse bonum vel malum; nemo enim dixerit, inquiunt, ejusmodi judicium Principis antequam velit subditos obligare, esse legem; sed istud intelligunt de actu judicii quo proponitur & intimatur mandatum Legislatoris, qui quidem actus sequitur actum voluntatis. Docent alii legem magis proprie dici positam in actu voluntatis, quorum sententiam amplectimur.

Conclusio.

Lex proprie est actus voluntatis. Lex quippe est ille Legislatoris actus quo potest obligare subditos ad agendum aut non agendum: atqui solus voluntatis actus obligare potest subditos ad agendum aut non agendum; eatenus enim Legislator obligat subditos ad agendum aut non agendum, quatenus vult, imperat, præcipit aliquid esse agendum vel non esse agendum; unde ab omnibus fere Theologis lex definitur, Ordinatio rationis imperantis honesta, & prohibentis contraria: atqui præcipere & prohibere sunt actus voluntatis, quia jussio præcipua est in imperio, imperium autem præcipuo jure voluntatis tribui debet; igitur lex magis proprie est actus voluntatis in Legislatore. Quamobrem cum subditi legibus obtemperant, dici solent conformare se voluntati Legislatoris; unde etiam Princeps statuens aliquam legem, actum voluntatis non actum intellectus arguit his verbis, Sic volo, sic jubeo, &c.

Id porro solum intelligimus de lege positiva, ut facile videre est; lex enim æterna nullum importat actum voluntatis hominibus intimatum, & eatenus Deus non dicitur Legislator; lex autem naturalis est potius natura ipsa rationalis, quam actus vel intellectus vel voluntatis; unde superest hanc nostram conclusionem intelligi debere de sola lege positiva.

Objicies: Lex est regula agendi vel non agendi: atqui regula agendi vel non agendi est opus rationis, vel ipsa ratio; ergo lex est potius intellectus quam voluntatis.

Dist. maj. Lex est regula agendi & non agendi, remota, C. regula proxima, N. In subdito legem adimplento duplex assignatur regula: remota quæ illum remote & extra ipsum posita ad bonum finem dirigit; & proxima quæ est ipsa ratio naturalis & conscientia ad cujus normam sibi legem applicat: equidem lex a Legislatore præscripta, est regula agendi & non agendi remota, sed non est regula proxima in subdito. Porro regula proxima agendi vel non agendi est quidem ratio naturalis in quolibet subdito, sed istud dici non potest de regula remota agendi vel non agendi; quandoquidem nihil aliud est quam imperium, & mandatum Legislatoris, adeoque in eo actus voluntatis.

Objicies: Lex definitur ordinatio rationis: sed ordinatio rationis est actus intellectus non voluntatis; ergo.

Dist. maj. ordinatio rationis directive, C. formaliter, N. Scilicet lex dicitur ordinatio rationis, quatenus est imperium Legislatoris justum & per rationem ordinatum; non autem quasi sit formaliter quædam cognitio, vel etiam judicium; cognoscere enim vel etiam judicare quid sit bonum quidve malum, quid præcipiendum quidve prohibendum, non censetur idem esse ac ferre legem.

Utrum

Utrum Lex omnis feratur in bonum commune.

Dico omnem legem in bonum commune institui debere, ita Sanctus Thomas loco supra citato. Siquidem se habet Princeps in regno, vel quivis alius in Republica cujus gerit curam, sicut Paterfamilias in sua domo: sed pro officio tenetur Paterfamilias publicæ tranquillitati suæ domus invigilare; ergo & Princeps in Regno suo. Sed non aliter quam legibus quas instituit, Princeps vel quivis alius potestatem habens publicam, tranquillitatem procurare potest; igitur lex omnis lata ab eo qui communitatis curam gerit, ferri debet in bonum commune.

Id rursus ostenditur enumeratione facta cujuscunque legis. Nam lex æterna, cum sit ipsa Dei ratio suprema, cunctarumque legum veluti mater & radix, universa bona complecti videtur. Naturalis omne bonum præcipit, omne malum prohibet. Positiva, si sit divina, vetus est vel nova: vetus spectabat omnium Judæorum utilitatem; nova omnium Christianorum commodum: si sit humana, vel Ecclesiastica vel est Civilis, ut dictum est: Ecclesiastica ferri debet in ædificationem populi Christiani; Civilis demum in publicum totius regni commodum.

Quamobrem aperte significant Scripturæ Principes aliosque publicam auctoritatem habentes, ideo tantum constitutos esse super cæteros homines, ut publicis rebus non suis commodis studeant. Deuteron. cap. 17. sic loquitur Deus: *Cum fuerit constitutus Rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus; non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus, neque argenti & auri immensa pondera.*

I. Reg. cap. 8. cum populus Israeliticus a Samuele Regem postulasset, jussu Dei declarat eis Samuel quo pacto sua auctoritate abuti solens plerique Reges, ut scilicet ab ejusmodi postulatione Israelitas deterreat; *Hoc erit jus Regis*, id est, id juris sibi arrogabit Rex, *qui imperaturus est vobis; filios vestros tollet & pones in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos & centuriones & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias & focarias & panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliveta optima tollet & dabit servis suis &c.*

Idem passim legitur de potestate Ecclesiastica, Ezechiel. cap. 34. *Væ Pastoribus Israel qui pascebant semetipsos: nonne greges a Pastoribus pascuntur? Lac comedebatis & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis; quod confractum est non alligastis, & quod objectum est non reduxistis, & quod perierat non quæsiistis, sed cum austeritate imperabatis eis & cum potentia.*

Unde Apostolus ad Hebræos cap. 13. *Obedite*, inquit, *præpositis vestris & subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant & non gementes.* Quibus verbis significat munus præpositorum esse cæterorum hominum commodis invigilare, qua etiam ex causa non tam Domini dicuntur in aliis Scripturæ locis, quam Dei ministri, Sapientiæ 6. cap. *Cum essetis ministri Regni ejus, non recte judicastis*; & Rom. 13. *Ministri enim Dei sunt in hoc ipsi servientes.*

Quibus certe consentanea sunt quæ passim scribunt SS. Patres, quorum testimonia in re tam facili molestum esset huc afferre: consulantur S. Clemens Alex.

Alex. lib. 3. Pædag. c. 4. S. Basil. homil. in principium Proverb. S. August. lib. 9. de Civit. Dei cap. 21. S. Gregor. M. in cap. 8. lib. I. Reg. Insigne est quod scribit S. Bernardus ad Eugenium Papam lib. 3. de consid. cap. 3. *Principem te constituerunt*, inquit, *sed sibi non tibi. Alioqui quo pacto te reputas superiorem his, a quibus beneficium mendicas? Audi Dominum: Qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. At istud de his qui foris sunt, quid ad nos? Tu id mendaciter dixeris, si non tam beneficiis esse quam beneficiis præesse intendas. Parvi dejectique animi est, de subditis non profectum quærere subditorum, sed quæstum proprium.* & cap. 4. *Ubi etiam meminisse te volo parabolæ. Nathan de homine qui multas oves habens, unam quæ erat pauperis, concupivit. Huc quoque veniat factum, imo facinus Regis Achab, qui rerum summam tenebat, & unam vineam affectavit. Avertat Deus a te, quod ille audivit, Occidisti & possedisti.* Legi potest quæ in eundem finem scribit S. Thomas lib. 3. de eruditione Principum c. 3. & opusculo 21. quod est ad Ducissam Brabantiæ.

Objicies: Quamplurimæ citari possunt leges quæ ad sola privatorum commoda referri videntur. Cujusmodi sunt leges quæ uni datæ sunt Adamo dum solus degebat in terris. Cujusmodi lex qua unicuique statutum est vitam suam conservare. Cujusmodi lex qua tenetur frater data occasione fratrem corripere. Cujusmodi leges vectigalium, quæ non nisi ad onus Reipublicæ exiguntur a Principe. Cujusmodi lex præscriptionum quæ in civium nocumentum plerumque vertunt. Cujusmodi tandem leges de infligendis pœnis afflictivis, quæ ad mortem unius rei tendunt; ergo falsum est omnem legem ferri necessario in commune bonum.

Respondeo, nullam esse ex istis legibus quæ primo & per se non tendat in bonum commune.

Ac primo quidem dico leges omnes quæ præscriptæ sunt Adamo seu in ordine naturæ seu in ordine gratiæ, illum spectasse prout summum totius generis humani caput, adeoque in bonum publicum latas; quocirca cum præcipuam Dei legem transgressus fuisset primus parens, manavit inde in omnes & singulos homines peccatum originale.

Ad secundum respondeo, legem, qua unicuique præscriptum est vitæ suæ consulere, ferri potissimum in publicam utilitatem; nemo enim dubitare potest, quin Reipublicæ intersit plurimum, ut quisque vitam suam conservet vel etiam vim vi repellens; alioquin cum plurimis civibus brevi privaretur Respublica, cito etiam ipsa periret.

Idem porro judicium ferri debet de lege fraternæ correctionis; postulat enim bonum Reipublicæ ut ab ea vitium omne exulet; quod quidem fit per fraternam correptionem.

Ad legem vectigalium quæ quarto loco objicitur, respondeo ejusmodi legem vel esse justam, vel injustam; si injusta est, eo quod nempe sublato motivo publicæ utilitatis pro sola habendi libidine immensas pecunias exigat Princeps, jam non erit vera lex, sed deficiet in tyrannidem; si vero justa, est ejusmodi lex, cum nempe fiunt exactiones pro honesto Principis statu conservando, vel ad communem populorum utilitatem, tunc, ut per se patet, fertur ipsa in bonum commune.

Ad quintum dico similiter, legem præscriptionum quæ vim habet in materia civili ad procurandam civibus tranquillitatem rite institutam; tametsi præter intentionem & legis & Legislatoris damno sit & nocumento privatæ alicui familiæ: si enim post 30. annos bonæ fidei possessionem interturbare liceret, nulla certe foret in bonorum possessione tranquillitas, tuncque perpetua emergerent inter cives dissidia.

Denique & in bonum publicum cedunt

dunt leges; quibus decernuntur pœnæ afflictivæ; quia plurimum interest Reipublicæ, ut sceleratorum impetus coerceantur, qui nempe nihil non tentarent, nisi metu mortis vel alterius supplicii terrerentur.

Objicies: Si lex omnis necessario postularet ordinari in bonum commune, sequeretur inde, cessante communi utilitate, quæ legis foret motivum, cessare quoque legis obligationem: atqui tamen hoc falsum est; licet enim, v.g. aliquis privatus nosset optime Principem in suum proprium bonum vectigalia convertere, ab iis tamen solvendis non esset immunis: Licet cessarent fraudes, ad quas evitandas lex instituta fuit irritans matrimonia clandestina, non desineret propterea legis obligatio; ergo lex omnis non fertur necessario in bonum commune.

Dist. maj. Cessare quoque legis obligationem, si publica auctoritate constaret motivum legis cessare, C. secus, N. Non cessat igitur legis obligatio, tametsi cessare videatur scopus & motivum legis, nisi publica auctoritate id declaretur; quemadmodum, ut mox dicturi sumus, hæc ipsa lex vim antea non habuit in Republica, priusquam publica auctoritate intimaretur; aliter enim legis obligatio omnino penderet ab acceptatione subditorum, penes quos esset illam ad nutum abrogare, ubi verisimiliter existimarent ejusmodi legis motivum cessare, quod quidem falsum esse infra docebitur.

Objicies: In utroque jure civili & Ecclesiastico duplex distinguitur legum genus: aliæ sunt generales, aliæ personales; ita in jure civili instit. lib. 1. titulo 2. de jure naturali gentium parag. 6. in jure Canonico decr. p. ult. caus. 19. q. 2. istud legimus ex Urbano Pontifice, *Duæ sunt leges, una publica, altera privata.*

Respondeo, Justinianum appellare leges *personales* quæ potius sunt privilegia quam leges; privilegium enim dicitur, quasi privata lex, eaque melius censetur exceptio a lege quam lex. Quod autem in jure Canonico duæ similiter leges distinguuntur, ibi nomine legis privatæ intelligitur divini Spiritus afflatus, quo quis ad agendum movetur; at id rationem legis non habet: Unde Urbanus Pontifex ibidem affirmat eam proprie loquendo legem esse quæ publica est.

Cujus sit legem ferre.

Dico leges ferre solius esse personæ publicæ, quæ communitatis curam gerit; ita S. Thomas art. 3. 1°. quia, ut mox dictum est, in bonum commune Reipublicæ semper dirigi debet lex, quod proinde ab eo solo præstari potest qui ejusmodi Reipublicæ præest; 2. quia si quilibet privatus potestatem condendi leges sibi arrogaret, contraria plerumque præciperentur: quod certe magnum Reipublicæ afferret detrimentum. 3. quia expedit ut penes eum qui legem aliquam præscribit, sit potestas cogendi subditos ad illius observationem; aliter valde timendum erit ne frustra & incassum condita fuerit lex, vimque suam numquam obtineat.

Neque est quod in istam assertionem intellectu facillimam objiciatur id quod scribit S. Paulus ad Rom. c. 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ipsi sibi sunt lex*, quasi mens Apostoli sit unumquemque potestatem habere condendi legem; ibi quippe, ut nemo non videt, agitur de lege naturali: cum autem dicimus solius esse personæ publicæ leges ferre, id solum intelligi volumus de lege positiva.

Neque dicas similiter patremfamilias potestatem habere condendi leges in domo sua, utpote qui cogendi vim habeat & filios suos puniendi; constat enim patremfamilias non habere proprie loquen-

quendo in filios potestatem coactivam juridice; unde non posset eos pœnis afficere gravioribus, ut carcere, exilio, &c. eorum auctoritas œconomiæ est, non jurisdictionis, qualis residet in Judicibus qui agunt & ipsi nomine Principis.

Quamobrem in universum dici potest esse penes Ecclesiæ Pastores, qui hujusce communitatis curam gerunt, leges Ecclesiasticas ferre, idque juris esse in Conciliis tum œcumenicis tum provincialibus, in Episcopis & eorum Vicariis generalibus, ac demum in universalibus. Quibus vero limitibus præscripta sit illorum omnium auctoritas in condendis legibus, alio tractabitur loco, ubi nempe de potestate Ecclesiastica ex professo dicemus.

Hinc etiam sequitur legum sæcularium condendarum potestatem esse penes eos Principes qui curam habent communitatis, tametsi sint ethnici vel hæretici: ait enim Christus, Lucæ 20. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo*. Quod quidem ita demum intelligi debet, ut ad leges Ecclesiasticas condendas excurrere non possit eorum auctoritas.

An promulgatio sit essentialis legi.

NOtandum est primo quæstionem non esse de lege æterna, facile enim intelligitur ejusmodi legem nunquam fuisse promulgatam, nisi qui vocum significatione abuti manifeste velit cum nonnullis Thomistis, qui ut præfatam legis definitionem, qua dicitur, *Ordinatio rationis in bonum commune ab eo qui curam habet communitatis promulgata*, omni penitus legi accommodent, dicunt post sanctum Thomam, legis alicujus promulgationem fieri dupliciter, & verbo & scripto; utroque autem modo legem æternam ex parte Dei fuisse promulgatam: primum quidem verbo, cum nempe Verbum Dei ab æterno fuit genitum in sinu Patris; deinde libro vitæ, quia scriptura libri vitæ est æterna. Sed ejusmodi promulgatio, ut cuipiam manifestum est, est plane metaphorica; nam promulgatio legis proprie dicta est intimatio & declaratio legis facta iis quibus præscribitur adimplenda: sed ab æterno denuntiata & declarata non fuit lex æterna, nullæ siquidem erant creaturæ quibus denuntiaretur; igitur ista promulgatio quam legi æternæ tribuunt Thomistæ, est omnino metaphorica.

Item notare est quæstionem non esse de lege naturali; certum est enim ejusmodi legem nulla indigere promulgatione, ut innotescat hominibus, quam scilicet mentibus nostris a natura impressam habemus. Unde status quæstionis propositæ debet solummodo intelligi de lege positiva.

Dicimus legem omnem positivam promulgari debere ut vim obligandi obtineat. Siquidem ut lex obliget debet innotescere: sed non innotescit nisi per promulgationem, tunc enim publicatur, denuntiatur, atque, ut ajunt, intimatur iis quibus præscribitur.

Adde quod lex in subdito est regula ejus actionum: sed non censetur regula nisi prius nata fuerit; eatenus enim regula est, quatenus est in mente subditi, eique instar mensuræ admovetur, non autem prout est in mente Legislatoris. Unde tritum est illud Gratiani decret. dist. 4. Leges instituuntur cum promulgantur.

Atque id insuper declarari potest inductione facta cujuslibet legis positivæ; quæ semper & in quavis ætate promulgatæ fuerunt, ut vim aliquam obtinerent. Lex divina vetus Moysis ministerio Judæis declarata fuit. Lex nova ope Apostolorum per totum orbem publicata. Quod idem certum est de humanis legibus & civilibus & Ecclesiasticis: cautum enim semper fuit & a Principibus tum Ethnicis tum Christianis, & a summis Ecclesiæ Pastoribus,

bus, ut leges suas populis per provincias dispersis publice denuntiari juberent; id fusius ostenditur infra, ubi de legibus humanis Ecclesiasticis pertractabitur adversus quosdam Italos, qui satis esse putant ad constitutiones summorum Pontificum si Romæ promulgentur.

An vero his præsuppositis promulgatio dici debeat essentialis legi, vel *solum conditio* necessario requisita ut lex obliget; utrum ante promulgationem cum nondum actu obligat, sit vere & proprie, vel solum imperfecte lex; qua de re disputant inter se nonnulli: haud dubie quæstiones sunt nullius *momenti*, quæ nos vel unico instanti retardare non debent.

De Interpretatione Legis.

INterpretatio legis nihil est aliud quam explicatio terminorum quibus continetur lex, ut scilicet cognoscant subditi quid per ejusmodi legem præscriptum sit, quid præcipiatur, quid prohibeatur, quid sit agendum, quidve fugiendum.

Duplex autem vulgo distinguitur legis interpretatio; alia est simplex, alia *quæ dicitur* per Epiikiam, vel Epiikia. Interpretatio simplex est mera legis explicatio, cujus necessitas oritur ex ignorantia subditorum qui verum & legitimum legis sensum sine interprete assequi non possunt. Epiikia est explicatio legis per aliquam emendationis speciem; unde definitur ab Aristotele 5. Ethic. cap. 10. *Emendatio legis ex ea parte qua deficit propter universale*. Id oritur ex culpa Legislatoris, qui non prævidit omnes casus, in quibus lex quam præscripsit nociva esse potest: unde coguntur subditi judicare in his & illis casibus legem non obligare.

His præmissis quæritur an omnis & quæcunque lex patiatur non modo simplicem interpretationem, sed & Epiikiam. Certum est primo in omnem legem seu naturalem seu positivam, divinam & humanam, cadere simplicem interpretationem; siquidem simplex legis interpretatio est explicatio terminorum legis: atqui lex omnis eget explicatione, necesse est ut aperiatur sensus cujuscunque legis; quandoque enim termini alicujus legis seu naturalis seu divinæ sumi debent litteraliter, aliquando vero metaphorice, modo debent extendi ad plures casus, modo ad unum aut alterum restringi; in exemplum, v. g. adducatur illud legis naturalis præceptum, *Non mæchaberis*, profecto ex nuda & simplici terminorum notitia, cuilibet non patebit hanc legem etiam ad eos extendi qui mulierem concupiscunt, quo sensu eam interpretatus est Christus Dominus Matth. 5. his verbis, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mæchatus est eam in corde suo.*

Et similiter si sermo sit de lege divina, stando terminis legis, omne opus servile prohibitum est die Sabbathi; illud autem explicuit Christus cum declaravit non violari præfatam hanc legem, si ea die esurientes vellant spicas, si sanetur ægrotus, si asinus educatur e fovea.

Certum est 2. in leges humanas non modo cadere simplicem interpretationem, sed & Epiikiam. Siquidem, ut dictum est, Epiikia est illa legis explicatio, qua judicamus legem in aliqua circumstantia particulari deficere; adeo ut, si hunc casum prævidisset Legislator, legem non tulisset: sed ejusmodi explicatio legum humanarum plerumque necessaria est ad publica commoda, in illis scilicet casibus in quibus lex si observaretur, nociva foret Reipublicæ, si enim, v. g. lege lata prohibuisset Princeps in toto late suo regno, ne quis noctu ferat arma, occurrat tamen evidens necessitas ad arma confugiendi, ut si fiat in aliquam civi-

civitatem subita hostium irruptio; profecto necesse est ut in illo casu legem Principis interpretentur cives per Epiikiam; quatenus judicabunt mentem Principis non esse ut in tali circumstantia quam non præviderat, locum haberet ejusmodi lex. Et ratio est, quia naturalis rerum ordo & æquitas postulat, ut pro bono publico res emendetur qua parte deficit; sed lex deficit in illis casibus ex parte scilicet Legislatoris, quando legem universe tulit, nec aliquam circumstantiam expressit, in qua si lex observetur, tunc peccetur in publica commoda; igitur Epiikia locum habet in legibus humanis.

Sed unum superest examinandum, an Epiikia cadat in legem naturalem & divinam, vel solummodo simplex interpretatio.

Conclusio.

In legem tum naturalem tum divinam non cadit Epiikia. Siquidem Epiikia est legis emendatio quæ culpam supponit in Legislatore, qua scilicet legem in universum tulerit, non prævidens circumstantiam, in qua non potest obligare; sed ejusmodi emendatio secum involvens culpam & defectum providentiæ in Legislatore, cadere non potest neque in legem naturalem neque in divinam; siquidem Deus qui utriusque legis auctor est, a veritate aberrare non potest, nec improvidentiæ merito redargui, quasi certos casus certasque circumstantias non præviderit; igitur Epiikia proprie locum non habet in lege naturali, neque in lege divina.

Objicies, Nonnulla proferri possunt exempla, quæ manifeste ostendunt legem naturalem pati Epiikiam.

Primo lege naturali quilibet tenetur reddere depositum: atqui tamen lex ista emendari debet; quatenus nempe furioso reddere non licet ensem depositum, ex S. Thom. 2. 2. q. 120. artic. 1. ergo.

Secundo lege naturali prohibitum est homicidium; sed ista lex emendari debet, emendaturque, quatenus publica auctoritate morte plectuntur homines; igitur.

Tertio lege naturali tenetur quivis voto cui se lubens obstrinxit: Sed ista lex emendari debet, quatenus nempe judicetur tunc a suo voto immunem esse hominem, quando aliquid temere vovit, vel rem illicitam, vel impossibilem; ergo Epiikiam non respuit lex naturalis.

Respondeo ex istis & similibus exemplis colligi tantum posse legem naturalem admittere aliquam explicationem, quam scilicet appellavimus simplicem interpretationem; neutiquam vero admittere Epiikiam: in iis enim inquiritur quidem & explicatur quo sensu hæ leges intelligi debeant, & ad quos casus extendi vel restringi; sed nullus propterea notatur error, nulla culpa, nullus providentiæ defectus in Legislatore; cum enim, v.g. vidit aliquis lege tum naturali tum divina prohibitum esse homicidium, advertit tamen postea non obstante illo præcepto licitum esse in bello hominem occidere, *Non occides;* haud dubie tunc solum explicatur lex, & simplici interpretatione judicatur hoc lato præcepto mentem Dei non fuisse eos tanquam homicidii reos habere, qui publica auctoritate, velut milites, in bello homines interficiunt, ubi certe nulla occurrit Epiikia, quia sic miles ad ejusmodi præceptum non reflectit, ut dicat errori vel inadvertentiæ subjacuisse Deum cum tulit hanc legem.

Et similiter in exemplo depositi reddendi locum non habet Epiikia, sed ista solum legis explicatio qua judicat legem naturalem obligare præcise ad reddendum depositum juxta ordinem & leges rectæ rationis, quæ dictat

non

non esse reddendum depositum furioso.

Denique lex voti adimplendi non emendatur, sed simplici interpretatione donatur; cum nempe judicatur ejusmodi lex eum obstringere qui temere aliquid vovit, aut rem illicitam, aut impossibilem, quatenus nempe manifestum est tunc nullum esse votum, ubi fit temere, vel de re illicita aut impossibili.

At, *inquies*, patet ex illis exemplis quæ spectant legem naturalem, & aliis quamplurimis quæ afferri possent de lege divina, ubi veram & proprie dictam esse Epiikiam, quemadmodum & pro lege humana; ideo enim *in leges humanas* cadit Epiikia, quia videt subditus Principem tulisse legem in universum, omissa aliqua circumstantia & restrictione, & in eo legem hanc Principis per emendationem interpretatur & immutat: Sed idem omnino fit respectu legis divinæ, sic, v. g. quando Judæi Machab. lib. 1. cap. 2. in die Sabbati pro aris & focis adversus inimicos pugnarunt; tunc certe per Epiikiam interpretati sunt legem Dei prohibentis quodcunque opus servile die Sabbati; judicarunt enim omisisse Deum præscribere nonnullas circumstantias, in *quibus* liceat opera servilia exercere die Sabbati; ergo ut in leges humanas, ita in divinam cadit Epiikia.

Nego ant. In præfato enim casu, simplici interpretatione legis divinæ usi sunt Judæi, neutiquam vero Epiikia; quia Epiikia, ut diximus, est emendatio erroris qui deprehenditur in Legislatore: Sed ibi nulla fuit emendatio erroris in Legislatore; quamvis enim ista lex divina, idemque sit judicium de cæteris, si solam literam attendas, emendari videatur, quasi in casu singulari defecerit; tamen nullus notatur error, nulla inconsiderantia in Deo Legislatore; atque ideo si conferatur cum mente Legislatoria proprie dici nequit per Epiikiam emendari.

Quæres, unde petenda sit legum interpretatio.

Respondeo primo, legis divinæ interpretationem ab Ecclesiæ doctrina & judicio petendam; id intelligimus ubi suboritur aliqua dubitatio de vero & legitimo Scripturæ sensu. Nam primo nos ipsi Scripturæ quæ legem divinam continet, insistere debere velut certæ morum regulæ, a qua ne minimum unguem discedere liceat, expresse jubet ipse Deus, Deut. 12. *Non facietis singuli quod vobis rectum videtur, sed quod præcipio tibi*. Josue 1. cap. *Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, intelliges eam ..... Ne declines a verbis legis hujus, ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis*. II. ad Timot. 3. *Tu vero permane in eis, quæ didicisti, & credita sunt tibi: sciens a quo didiceris, & quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus*. Ubi manifeste docet Apostolus constanter adhærendum esse Scripturis; at Epistolæ ad Galatas c. 1. expressius monet cavendum esse a falsis Evangelii interpretibus. *Nisi sunt aliqui*, ait, *qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet nos aut Angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*.

Quibus profecto consentiunt omnes Patres, qui uno ore docent solam Dei Legem esse regulam morum & mensuram: consuli possunt super ea re S. Clemens Alexand. lib. 7. Strom. Origenes, homil. 1. in Cantica. S. Greg. Nazian. orat. 24. S. Basil. lib. 2. de Bapt. cap.

 6. S.

6. S. Cypr. Epist. 22. lib. 2. de Bapt. cap. 6. S. Cypr. Epist. 22. & 30. Lactantius lib. 3. cap. 7. &c.

Quoniam autem plurima sunt in illis Scripturis testimonia, quæ nonnihil obscuritatis habent, adeo ut erroris periculo exponerent se, qui hæc suo sensu & privata auctoritate interpretari vellent, unam ducem Ecclesiam & interpretem sequi debemus; quia, ut fusius ostendetur in Tractatu de Ecclesia, non potest alius esse controversiarum Judex quam Ecclesia: unusquisque enim prout affectus est judicat, in opinione unius aut alterius hominis nihil certi est, omnia conjecturis aguntur, omnia ex præjudicio; unde frequentissimus hæreticorum error, ex ea nempe temeraria verbi divini interpretatione, qua unusquisque pro arbitrio ac libidine Scripturas exponit.

Et quia facile innotescere non potest omnibus & singulis fidelibus quænam sit legum divinarum interpretatio, juxta doctrinam Ecclesiæ, quid nempe in rebus divinis tradiderint Sancti Patres, quidve sancitum fuerit in Conciliis generalibus, quorum decreta Verbi divini interpretatione referunt; debent illi fideles in dubiis circa fidem & Scripturæ sensum occurrentibus Doctores consulere, quorum certe officium est vera Christi Domini placita aperire, juxta legitimam Ecclesiæ interpretis expositionem.

Respondeo 2. si sermo sit de legibus humanis, earum interpretationem petendam esse maxime ex virorum illustrium testimonio; unde non aliter leges Ecclesiæ interpretari licebit, quam ex Doctorum suffragio, ut modo diximus de legibus divinis; nec leges civiles quam juxta Magistratuum aut Jurisconsultorum sententiam; ita ut tamen in utroque jure ratio haberi possit & consuetudinis receptæ, & gravitatis pœnarum quæ infliguntur, ex quibus repeti potest legum humanarum sensus.

De Lege æterna.

Lex æterna definitur a sancto Augustino lib. 22. contra Faustum cap. 27. *Ratio divina vel voluntas ordinem naturalem servari jubens, perturbari vetans.* Lib. 1. de lib. arbit. cap. 26. *Summa Dei ratio cui semper est obtemperandum.* Sic vero nuncupatur ista lex, quod nempe sit ipsa ratio Dei, ab æterno in eo existens, non autem quod ab æterno creaturis imposita fuerit.

Differt a providentia, in eo quod providentia versetur circa res singulares, ut quamlibet in particulari ad finem sibi proprium ordinet; Lex vero æterna versatur circa bonum universale, ipsaque sit veluti regula providentiæ, quæ ad normam legis æternæ hoc vel illud decernit.

Differt ab Ideis divinis, quod ideæ divinæ proprie loquendo, versantur circa mundi productionem, unde dicuntur causæ mundi effectrices: at vero Lex æterna est ratio suprema, quæ idearum est veluti prima regula & pro mundi creatione & pro ejus gubernatione. Lex æterna, ut aiunt, est conceptus rerum gubernandarum; Ideæ vero sunt conceptus rerum faciendarum; ac demum in eo quod ideæ pertinent ad intellectum, lex vero æterna magis proprie ad voluntatem, quia lex omnis ad voluntatem potius pertinet, quam ad intellectum.

Differt a lege naturali, in eo quod lex æterna sit tantum in mente Dei, sitque, ut dictum est, ipsa Dei ratio Deo inexistens; lex vero naturalis in singulis hominum animis insita sit & insculpta.

Differt denique a lege divina, in eo quod lex æterna sit ipsa Dei ratio prout in mente Dei insidens, nulli vero creaturæ promulgata; lex vero divina fuerit in tempore hominibus data, vel Judæis si sermo sit de veteri, vel Christianis si de nova lege. Lex æterna, inquiunt

Theo-

Theologi, non est lata sed ferens, non impressa sed imprimens, non participatio legis, sed origo & fons omnium legum.

Quærunt itaque, num proprie lex æterna dici possit origo & fons, a quo deriventur cæteræ leges.

Respondeo id verissime dici posse, Deus enim ait Proverb. cap. 8. *Per me Reges regnant & legum conditores justa decernunt*; & Apostolus ad Rom. 13. cap. *Non est potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. Quæ quidem loca, quibus similia prope innumera adjungi possent, manifeste ostendunt supremam Dei rationem, quæ ipsa est lex æterna, fontem esse a quo manarunt deinceps cæteræ leges.

Id autem non uno in loco aperte docet S. Augustinus, *Quid illa lex*, inquit, lib. 1. de lib. arbitr. c. 6. *quæ summa ratio nominatur, cui semper obtemperandum est, & per quam mali miseram, boni beatam vitam merentur; per quam denique illa quam temporalem vocandam diximus recte fertur, recteque mutatur? Potest-ne cuipiam intelligenti non incommutabilis æternaque videri?* ... *Simul etiam te videre arbitror in illa temporali nihil esse justum atque legitimum, quod non ex hac æterna sibi homines derivarint*.

Et ratio est, quia cum Deus sit prima rerum omnium causa, primus motor, ejus suprema ratio debet esse fons & origo, a qua totius orbis regimen & administratio derivetur; quemadmodum a mente & sapientia Artificis manat ordo qui deprehenditur in structura ædificii: Sed mirabile illud mundi regimen conservatur potissimum beneficio legum tum divinarum tum humanarum, quatenus nempe omnia dirigunt ad fines suos; igitur a lege æterna cæteræ derivantur leges velut a prima causa & radice; hæc ratio est S. Thomæ 1. 2. quæst. 93. art. 3.

Objicies, Lex divina non derivatur a lege æterna; neque enim lex divina dici potest ratio inferioris gubernantis, aliter ipsa Dei ratio inferior esset alteri primo motori, quod valde absurdum est; igitur non omnis lex ab æterna lege derivatur.

Respondeo, legem divinam ab æterna derivari, non quidem prout est in Deo, prout est ratio ipsa Dei; eatenus enim non distinguitur a lege æterna, recte vero si spectetur prout a Deo data hominibus: sic enim dici potest ratio gubernantis inferioris; utraque enim lex divina seu Judæorum seu Christianorum, id est utriusque legis præcepta, suam desumunt æquitatem a lege æterna, a qua sicut a fonte rivuli proficiscuntur.

Objicies, si leges humanæ derivarentur ab æterna lege, nunquam sibi ipsis forent contrariæ: atqui certum est plurimas sanciri leges ab hominibus e diametro sibi oppositas & contrarias, quarum una jubet quod prohibet altera; igitur leges humanæ ab æterna non derivantur.

Nego maj. recte siquidem concipitur diversas leges sibi maxime oppositas ab una eademque lege superiori esse derivatas; quia nempe postulat primarius rerum ordo, qui legis æternæ finis est ultimus, ut pro diversitate locorum, temporum, & personarum variæ quoque & diversæ præscribantur leges.

Instabis, Si leges humanæ derivarentur ab æterna, jure divino obstringerent; absurdum conf. ergo & ant.

Nego major. quia nempe ea solum tanquam jure divino stabilita homines astringunt, quæ sunt a Deo immediate instituta, quo sane pacto jus divinum ab humano seu civili seu Ecclesiastico distinguere solent Theologi. Atqui leges humanæ non sunt a Deo immediate institutæ, tametsi deriventur a lege æterna; ergo.

Objicies, Nihil iniquum oriri potest a lege æterna: sed quædam leges humanæ

manæ sunt iniquæ, ut testatur Isaias cap. 10. his verbis, *Væ qui condunt leges iniquas*; Ergo saltem singulæ leges humanæ non derivantur ab æterna.

Respondeo cum S. Thoma, loco jam citato: *Ad secundum*, inquit, *dicendum quod lex humana in tantum habet rationem legis, in quantum est secundum rationem rectam, & secundum hoc manifestum est quod derivatur a lege æterna: in quantum vero a ratione recedit, sic dicitur lex iniqua, & sic non habet rationem legis, sed magis violentiæ cujusdam.*

Quæres utrum omnia creata subjiciantur legi æternæ?

Respondeo affirmative, estque hæc sententia sancti Thomæ, qui duobus distinctis articulis probat res omnes creatas, necessarias, seu contingentes, resque omnes humanas subjici legi æternæ. Siquidem ea omnia subjiciuntur legi æternæ quæ subsunt Dei dominio & regimini: sed omnia creata seu rationalia seu irrationalia, necessaria vel libera, subsunt dominio Dei; adeo ut cum iis suum agendi principium impresserit, ea quoque ad suos fines dirigere debeat, ut vel de ipsis creaturis irrationalibus testatur Scriptura, nam Proverb. 8. *Quando circumdabat mare terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*, & Psal. 148. *Ipse dixit & facta sunt: ipse mandavit & creata sunt; statuit ea in æternum & in sæculum sæculi, præceptum posuit & non præteribit*; ergo omnia subjiciuntur legi æternæ.

Objicies, Saltem creaturæ irrationales legi æternæ non subjiciuntur, sunt enim legis cujuscunque incapaces.

Dist. sunt incapaces legis quam percipiant, C. per quam regantur & ad suos fines perducantur, N. Hæc responsio majori non eget explicatione.

At, inquies, legi tantum subjiciuntur illi quibus fuit promulgata: Sed creaturis ratione destitutis neque lex æterna neque alia quæcunque fuit promulgata & denuntiata; ergo.

Respondeo legem Dei suo modo promulgatam fuisse creaturis irrationabilibus, quatenus nempe illis in ortu suo impressum est agendi principium, deinceps vero unaquæque ex illis ad suum finem per media efficacissima dirigitur.

De Lege naturali.

LEx naturalis, quæ nimirum in nobis spectatur, in Deo enim est lex æterna, recte definitur, Ratio ipsa hominis per quam boni & mali secernendi est capax: designari solet tanquam naturalis inclinatio ad bonum prosequendum & malum fugiendum; dicitur ab aliis dictamen rectæ rationis quo quisque sibi conscius est; ab aliis lex boni & mali in singulis hominibus naturaliter impressa; ab aliis demum ratio naturalis, lumen naturale.

Ea est ipsa lex de qua non infrequens mentio habetur in Scripturis; Psalm. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*; hoc est lumen quoddam naturale, quo possit unusquisque bonum a malo discernere, id enim respondet David factæ his verbis ejusdem Psalmi, *Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona?* Epist. ad Rom. c. 2. *Cum Gentes, quæ legem non habent*, hoc est legem scriptam, *naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis (conscientia) ipsorum, & inter se invicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium.*

Scilicet lex naturalis aut parum, aut nihil omnino differt a conscientia ad quam velut quoddam tribunal interdum passim nos provocant eædem scripturæ, Isaiæ 46. *Redite, prævaricatores, ad cor*. Matth. 18. *Et ex verbis tuis condemnaberis, ex verbis justificaberis*. Lucæ

cæ 19. *De ore tuo judico te, serve nequam*. Adversus ejusmodi conscientiæ dictamen peccabant Ethnici, quos Apostolus ad Rom. cap. 1. reos habet veritatis in injustitia detentæ, *qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum*.

Sic vero innatam omnibus & a natura inditam esse legem, quæ ad bonum moveat & a malo avocet; aut saltem quæ sit interius quoddam lumen, quo unusquisque novit quid rectum sit & honestum, quidve pravum & illicitum, uno ore testantur omnes SS. Patres, imprimis vero S. Augustinus in multis locis, lib. 2. Confess. cap. 4. *Furtum certe*, inquit, *punit lex tua, Domine; & lex scripta in cordibus hominum, quam ne ipsa quidem delet iniquitas*. In Psal. 118. *Secundum id vero*, inquit, *quod ait, ipsi sibi sunt lex, non immerito prævaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Nullus enim est qui faciat alteri injuriam, nisi qui fieri nolit sibi; & in hoc transgreditur naturæ legem, quam non finitur ignorare, dum id quod facit, non vult pati*. & in Psal. 57. *Cui enim iniquo non facile est*, inquit, *loqui justitiam? aut quis de justitia interrogatus quando non habet causam, non facile respondeat quid sit justum? Quandoquidem manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur, & quibus lex non esset data*.

S. Ambrosius de lege naturali sic loquitur Epist. 41. *Ea lex*, inquit, *non scribitur, sed innascitur; nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur, ea simplex & sine fuco est*.

S. Chrysostomus Homil. 12. ad Populum Antioch. *Quid tandem est lex naturalis? conscientia nobis expressit & per se discibilem constituit bonorum & contrariorum scientiam; non enim opus habemus discere quod malum est fornicatio, & bonum continentia, sed ab initio hoc scimus: & ut dicas quod ab initio hoc scimus, Legislator leges postea ferens & dicens, Non occides, non intulit malum, Non cædes; sed simpliciter, Non occides, inquit; prohibuit enim malum duntaxat, non docuit: quare igitur qui dicit, Non occides, non addidit, quod malum cædes, quoniam præveniens conscientia nos hoc edocuit, & tanquam scientibus & intelligentibus ita loquitur*. Quod idem tradunt passim cæteri Patres. Origenes lib. 5. contra Celsum. S. Clemens Alex. lib. 2. Stromat. Euseb. lib. 6. de Præpar. Quorum testimonia hic exscribere animus non est, ne operam in re non necessaria collocemus.

Nonnulla hic quæri solent in Scholis circa legem naturalem. 1. Quid proprie sit ejusmodi lex, & quæ sint ejus præcepta. 2. Utrum in cordibus hominum possit omnino deleri. 3. Utrum mutari possit. 4. Denique, utrum ab ejus præceptis Deus dispensare possit.

Quid sit Lex naturalis, quæ sint ejus præcepta.

LEX naturalis, ut supra dictum est, recte definitur naturale lumen rationis, ostendens quid sit bonum, quid malum, quid agendum, quidve fugiendum.

Sed utrum sit habitus vel actus, an habitus proprie vel improprie tantum, quæri solet apud Theologos. Volunt nonnulli legem naturalem esse habitum; quia, inquiunt, est in homine permanenter, non abrogatur, non deletur, remanet in impiis, in amentibus, in infantibus. Alii dicunt legem naturalem non esse habitum proprie, quia, inquiunt, legis est hominem per se dirigere, habitus autem non dirigit hominem

nem per se, sed mediante actu; cum præterea repetitis actibus non acquiratur: Esse tamen habitum improprie, quia habitus dicitur improprie id quod habitu tenetur, sicut fides dicitur improprie quod fide tenetur.

Docent alii legem naturalem esse actum facultatis imperantis id quod conforme est rectæ rationi hominis considerati secundum sua naturalia. Neque dici potest, inquiunt, nobis non inesse legem naturalem, quando nihil agimus; quia nempe lex naturalis non dicitur actus quasi semper existat, sed quia vel actu existit, vel potest existere, manetque vel actu, vel virtute; unde proprie loquendo lex naturalis non est in pueris & amentibus saltem in actu.

Verum non est quod in re nullius momenti discutienda diutius immoremur, quocirca id unum dicimus legem naturalem sumi posse dupliciter, nempe in actu primo & in actu secundo. Lex naturalis in actu primo ipsa est natura rationalis quæ vim habet bonum a malo discernendi. Lex naturalis in actu secundo est actuale dictamen conscientiæ, quo generalia bene vivendi principia naturaliter innotescunt.

Quærunt iterum quomodo differant lex naturalis, synderesis & conscientia. Et respondent plerique omnes legem naturalem, synderesim & conscientiam re ipsa inter se discrepare, in eo quod synderesis sit cognitio primorum bene vivendi principiorum. Conscientia judicium practicum intellectus dictantis hoc & illud in particulari esse agendum vel non esse agendum. Lex vero naturalis præcise sit dictamen rectæ rationis, quod nullam secum propensionem voluntatis importat. Id commune sibi vindicant tria hæc, quod per illa omnes actiones humanæ vel approbentur vel accusentur; sed in ordine ad illas lex naturalis est principium, synderesis est habitus, conscientia est actus.

Quæres deinde quænam sint præcepta legis naturalis.

Resp. 1. præcepta legis naturalis esse duplicis generis, alia nempe primaria, alia secundaria: Primaria sunt ea quæ, cum sint universalia, prompte & facile omnibus innotescunt, quale est illud bene vivendi principium, *Alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis*. Quoniam enim istud principium cum recta ratione necessario & evidenter conjunctum est, juxta mentem & judicium cujuscunque hominis quia nemo est adeo stupidus qui ejusmodi veritatem statim non agnoscat, merito dicitur primarium juris naturalis principium. Secundaria legis naturalis præcepta sunt quædam veritates minus generales, quæ non ita facile judicantur connexæ rectæ rationi; unde sunt veluti conclusiones a primis principiis deductæ. Harum autem conclusionum iterum duplex est genus: aliæ sunt enim proxime sequentes ex primis principiis, ut istud, v. g. Decalogi præceptum, *Furtum non facies*, dici potest secundarium juris naturalis principium, & conclusio proxime eruta ex præfato primo principio, *Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis*. Aliæ vero sunt conclusiones remotiores a primis principiis qualis est ea assertio, qua tenetur usuram esse illicitam; eatenus enim usura dicitur jure naturali prohibita & illicita, quatenus est quoddam furti genus; adeoque remote tantum eruitur veritas illius assertionis ab isto principio, *Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis*. His præmissis,

Respondeo secundo, ad legem naturalem proprie loquendo pertinere solum primaria præcepta, & ad summum conclusiones quasdam ex illis primariis præceptis proxime sequentes: Siquidem id solum proprie loquendo pertinet ad legem naturalem, quod dictat recta ratio, qualis est in omnibus & singulis hominibus minime stupidis & obtusis, esse bonum vel malum, turpe vel honestum, agendum vel fugiendum: atqui recta ratio,

tio, qualis est in hominibus minime stupidis & obtusis, dictat primaria juris naturalis principia; vel etiam id quod affirmatur per conclusiones ex illis primariis principiis proxime sequentes, esse quid bonum vel malum, licitum vel illicitum: quicunque enim ingenio minime obtuso præditus est, statim & facile judicat non esse furandum, non esse occidendum, quia nemo alteri debet facere quod *sibi* fieri non vult; ejusmodi veritates omnibus innotescunt; a nemine negantur, cujuscunque ætatis, & regionis, & a nemine unquam revocatæ sunt in dubium; Igitur ad legem naturalem proprie pertinent primaria juris *naturalis* principia & nonnullæ primariæ *conclusiones*, quæ ex illis principiis proxime sequuntur. Unde Apostolus cum ad Roman. cap. 1. variis sceleribus violasse legem naturæ Ethnicos redarguit, numerat inter illa impudicitiam, quæ non potest condemnari nisi per secundarium quoddam legis naturæ præceptum.

Respondeo tertio alias veritates, quæ nonnisi remote ab illis primariis principiis eruuntur, proprie loquendo non pertinere ad legem naturalem: Siquidem illud non pertinet proprie loquendo ad *legem naturalem*, quod ab omnibus non æstimatur rectum, & obligare tantummodo censetur vi alicujus legis positivæ, ex solo alicujus legislatoris arbitrio: in eo enim præcise differt lex naturalis a lege positiva: Sed illæ veritates, quæ nonnisi remote a primariis principiis juris naturalis eruuntur, non æstimantur ab omnibus esse quid rectum, ex natura sua, sed obligare tantummodo censentur vi legis alicujus positivæ, cujusmodi est, v. g. usura quæ quidem a nobis fere omnibus existimatur lege naturali prohibita; quia eam reputamus quoddam furti genus; sed quæ apud quosdam populos nihil mali præ se ferre creditur; Ergo quæ veritates non nisi remote a primariis principiis juris naturalis eruuntur, proprie loquendo non pertinent ad legem naturalem.

Dixi proprie loquendo; namque non me latet docere nonnullos Theologos omnes & singulos actus virtutum, etiam supernaturalium, pertinere ad legem naturalem; si nempe, ut aiunt, sumantur secundum rationem genericam virtutis præcise, non secundum rationem talis virtutis specifice; quia lex naturalis præcipit in genere id omne quod bonum est; vel quia, inquiunt, unusquisque naturaliter *ordinem* amat; ordo autem postulat, ut Deum tota mente diligamus; adeoque ejus præceptis, ut par est, obtemperemus; quo fit, ut omnes actus virtutum aliquo tandem pacto pertineant ad legem naturalem. Verum ad summum, in illa sententia dici potest ejusmodi actus virtutum improprie tantum & reductitie pertinere ad legem naturalem: Nulla enim foret differentia inter præcepta legis naturalis, & præcepta legis positivæ, ut diximus.

His porro jactis fundamentis nullo negotio respondetur ad quæstiones quæ hac in materia proponi solent; id unum scilicet examinandum est, an præceptum, de quo instituitur quæstio, sit commune quoddam & universale bene vivendi principium, an sit propositio quædam ex primariis legis naturæ principiis, aut proxime aut remote tantum consequens; sicque facile, v. g. respondetur quæstioni quam fuse tractant nonnulli, utrum scilicet Deum colere, proximum ut nos ipsos diligere, vel etiam nostros inimicos, tria sint præcepta legis naturalis: si nimirum his & similibus exemplis applicetur præfata regula.

Ex quibus etiam prompta & facilis depromitur responsio huic quæstioni, quæ in Scholis proponi solet, utrum lex naturalis sit una in omnibus. Scilicet lex naturalis dici debet una in omnibus si sumatur ratione primorum principiorum, quia ut in speculativis *prima* principia sunt omnibus nota, sic & in practi-

cticis: Sed lex naturalis quoad præcepta particularia non est una apud omnes; neque enim ex primis bene vivendi principiis eædem ubique & apud omnes gentes eruuntur conclusiones, vel quia plerumque rectum judicium in rebus agendis mala consuetudine aut pravis affectibus impeditur; vel quia quæ pertinent ad praxim, fieri debent secundum circumstantias quæ variæ sunt pro diversitate temporum, loci, & personarum.

Utrum Lex naturalis e cordibus hominum omnino deleri possit.

HIs recte animadversis quæ articulo superiori explicuimus, in præsenti controversia jam nulla superest difficultas: scilicet, lex naturalis quoad primaria & universalissima principia non potest quidem e cordibus hominum penitus deleri, recte vero si spectetur quoad præcepta minus universalia, ut diserte docet S. Thomas 1. 2. qu. 94. art. 6. his verbis: *Ad legem naturalem pertinent primo quidem præcepta universalissima quæ sunt omnibus nota: secundaria autem quædam præcepta magis propria, quæ sunt conclusiones quasi propinquæ principiis. Quantum ergo ad illa principia communia lex naturalis nullo modo potest a cordibus hominum deleri in universali; deletur autem in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile, propter concupiscentiam vel aliquam aliam passionem, ut supra dictum est. Quantum vero ad alia præcepta secundaria potest lex naturalis deleri de cordibus hominum, vel propter malas persuasiones (eo modo quo etiam in speculativis errores contingunt circa conclusiones necessarias) vel etiam propter pravas consuetudines & habitus corruptos, sicut apud quosdam non reputabantur latrocinia peccata, vel etiam vitia contra naturam, ut etiam Apostolus dicit ad Romanos.*

Primo igitur, lex naturalis omnino deleri non potest e cordibus hominum, si spectetur quoad primaria & universalissima principia; si qui enim extarent in quibus obliterata penitus esset lex naturalis, maxime impii & Athei, qui vitam per omnia solutam agentes, projectæ omnino aut nullius plane videntur esse conscientiæ: sed in ejusmodi hominibus perditissimis lex naturalis non est omnino obliterata quoad primaria & universalia bene vivendi principia, ut constat, tum ex eorum testimonio, qui nempe si ad bonam frugem revertantur, fatentur se in ipsa sua impietate præcepta boni & mali ante oculos semper habuisse, atque etiam identidem remorsus conscientiæ expertos fuisse; tum quia nullus est ex illis perversissimis hominibus, qui hujus primorum præceptorum notitiæ specimina quædam & argumenta non exhibeat; vel quia virtutem quam ipsi non exercent, in aliis venerantur & colunt; vel quia dum male agunt, pœnam, quam merentur, timent, ut egregie docet Tullius his verbis: *Magna vis est conscientiæ utramque in partem, ut neque timeant qui nihil commiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent qui peccaverunt;* Ergo lex naturalis e cordibus hominum omnino deleri non potest quoad primaria & universalissima principia.

Hanc sententiam eadem ratione fulcitam frequenter reperias apud S. Aug. lib. de spiritu & litt. cap. 28. ubi loquens de factis Gentilium sic habet, *Non usque adeo*, inquit, *in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint; unde merito dici possit etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis vel sapere; si hoc est quod dictum est, quia (Gentes quæ legem non habent.) Hoc est legem Dei (naturaliter quæ legis sunt faciunt.) Et quia hujusmodi homines (ipsi sibi sunt lex) & (scriptum opus habent in* cor-

cordibus suis. Id est, non omni modo deletum est, quod ibi per imaginem Dei cum crearentur, impressum est. Nam sicut ipsa imago Dei renovatur in mente credentium per Testamentum novum, quam non penitus impietas aboleverat, nam remanserat utique id quod anima hominis nisi rationalis esse non potest. Unde sic Deum affatur lib. 2. Confess. cap. 4. *Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nulla quidem delet iniquitas.* Quia, inquit lib. 8. de Genesi ad litt. cap. 23. *Nunquam ita punit Deus voluntatem malam, ut natura perimat dignitatem.*

Et certe non magis primaria & universalissima morum principia possunt in cordibus hominum deleri, quam primæ veritates, prima cognitionis axiomata omnino ignorari possunt: par enim est illorum ratio, eorum est utraque ex parte facilis & expedita cognitio: sed a nemine, tametsi obtusæ mentis, ignorari possunt prima cognitionis principia, neminem hominem fugere potest, v. g. veritas istius propositionis, *Impossibile est idem simul esse & non esse*; ergo nec primaria & universalissima bene vivendi principia, qualia sunt ista, *Fac bonum; declina a malo; quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*; possunt omnino e cordibus hominum deleri.

Quamobrem huic nostræ sententiæ non adversantur quæ passim leguntur tum in Scripturis tum apud SS. Patres, qui de impiis hominibus & excæcatis sic loquuntur, ut ne minimum rectæ rationis & bonæ conscientiæ vestigium in illis superesse significent, quale est illud quod scribit Apostolus ad Rom. c. 3. *Non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Non est timor Dei ante oculos eorum*; qualia sunt & innumera loca, in quibus dicuntur homines excæcati & obdurati. Sapientiæ 2. *Excæcavit illos malitia eorum.* Joan. 12. *Excæcavit oculos eorum.* 2. Corinth. 4. *Excæcavit mentes infidelium.* Exod. 13. *Induratum est cor Pharaonis.*

Quibus & similia tradunt SS. Patres; docet S. Irenæus lib. 4. cap. 30. Israelitis necessarium fuisse Decalogum, quia in iis extincta erat justitia, *Quia lex*, inquit, *non est posita justis; justi autem Patres virtute Decalogi conscriptam habentes in cordibus & animabus suis legem, diligentes scilicet Deum qui fecit eos, & abstinentes erga proximum ab injustitia, propter quod non fuit necesse admonere eos correptoriis litteris, quia habebant in semetipsis justitiam legis; cum autem hæc justitia & dilectio, quæ erat erga Deum cessisset in oblivionem, & extincta esset in Ægypto, necessario Deus propter multam suam erga homines benevolentiam, semetipsum ostendebat per vocem.* Quod idem scribunt S. August. Sermon. 153. de verbis Apost. nu. 6. & lib. 13. de Trinit. cap. 3. S. Ambros. Epist. 11. & lib. de Paradiso cap. 8. S. Hieronymus lib. 2. adversus Jovin. cap. 6. & cæteri deinceps.

Ex his, inquam, & similibus id unum colligitur, ejusmodi homines gravissimis sæpius repetitis criminibus eo usque cæcitatis tandem venire, ut nihil sibi reputent illicitum, suis libidinibus ita sollicite studentes, ut si nulla omnino lege tenerentur. Sed non ita demum intelligi debent hæc loca, quasi vel illi scelestissimi, qui projectæ penitus videntur esse conscientiæ, omni boni & mali notitia exciderint, ut abunde constat ex iisdem Scripturis & Patribus superius citatis.

Secundo, lex naturalis e cordibus hominum deleri potest, si spectetur quoad secundaria præcepta; siquidem secundaria legis præcepta sunt quædam veritates minus generales, qualia sunt omnia fere Decalogi præcepta; *Furtum* non

non facies, *Non occides*, *Non mœchaberis*. Sed ejusmodi præcepta nonnunquam in cordibus hominum penitus obliterantur, quatenus nempe ratio naturalis aut falsis præjudiciis abrepta, aut pravis cupiditatibus infuscata, arctissimam connexionem quæ inter hæc præcepta & primaria juris naturalis principia reperitur, plane non percipit. Unde apud nonnullas nationes plurima facta hæc præceptis contraria quandoque approbata leguntur. Quidam dicuntur ex motivo pietatis parentes senio confectos enecare. Germani olim mala non reputabant latrocinia, ut habetur apud Cæsarem, l.6. de bello Gallico. Refert Aulus Gellius lib. 11. Noctium Atticarum cap. ult. furta apud Ægyptios & Lacædemonios licita fuisse; extare etiamnum dicuntur populi, qui tametsi fide Christiana imbuti, docent usuram nihil habere iniquitatis, dum illam veri nominis furtum esse pertendunt cæteri; igitur lex naturalis quoad secundaria præcepta, seu quasdam saltem propositiones, quæ nonnisi remotius deducuntur ex primariis & universalissimis principiis, e cordibus hominum omnino deleri potest.

Utrum Lex naturalis mutari possit.

CONcipitur mutationem alicui legi accidere posse multis modis, scilicet per additionem, vel per substractionem. Si per substractionem, vel id contingit per derogationem vel per abrogationem, vel per irritationem, vel per interpretationem, aut denique per dispensationem. Tunc mutatio legis fit per additionem, cum ei nova lex quædam additur; Per derogationem, cum lex tollitur ex parte; Per abrogationem, cum ipsa omnino evertitur; Per irritationem, cum impeditur ne vim suam obtineat; Per intrepretationem, cum explicatur quo sensu intelligi debeant termini quibus effertur ista lex; Denique per dispensationem, quando vinculum legis relaxatur: His præmissis,

Dico primo; legem naturalem mutari posse per additionem. Tunc enim lex mutatur per additionem, cum ei adjungitur nova lex: atqui legi naturali adjunctæ sunt aliæ leges, nimirum leges positivæ, divinæ & humanæ, quæ non alio fine videntur institutæ, quam ut reviviscat & perficiatur lex naturalis: harum enim legum præcepta ad justitiam Reipublicæ promovendam ordinantur; ergo legi naturali adjectæ sunt leges positivæ; adeoque mutatur per additionem.

Secundo, lex naturalis mutari non potest per derogationem; si nempe accipiatur quoad primaria & universalissima principia, quæ proprie pertinent ad legem naturalem, & de quibus præsentes intelligi debent quæstiones. Si enim lex naturalis mutaretur per derogationem, hujus legis obligatio cessaret ex parte: atqui legis naturalis obligatio nequidem ex parte cessare potest: vel enim id fieret per dispensationem aliqua superiori auctoritate datam; aut defectu consensus hominum; aut denique propter contrariam consuetudinem: Sed nullo plane modo ex istis tribus recensitis, legis naturalis obligatio vel etiam ex parte cessare potest; non per dispensationem, ut enim ostendemus sequenti articulo, nemo potest ab illius legis præceptis quemquam dispensare; neque defectu consensus hominum, quia ut lex naturalis obliget, necesse non est ut ei consentiant homines: nec denique legis naturalis obligatio cessare potest propter contrariam consuetudinem; quæcunque enim consuetudo censeri debet mala si juri naturali repugnet; Ergo lex naturalis mutari non potest per derogationem.

Atque ex his facile intelligitur legem naturalem mutari quoque non posse per abrogationem, neque per irritationem: Si enim ejus obligatio cessare non potest.

test ex parte, a fortiori omnino cessare non potest, adeoque abrogari; tum vero & manifeste sequitur eam non posse irritari propter easdem rationes, nihil enim obstare posse videtur, quominus vim obtineat ejusmodi lex.

Quod spectat legis naturalis interpretationem, paulo supra diximus in legem naturalem eadere quidem interpretationem simplicem, quæ posita est in mera & simplici explicatione terminorum quibus efferri debent præcepta legis naturalis; sed non cadere interpretationem quæ dici solet Epiixia, quoniam ejusmodi interpretatio nonnullum arguit defectum in Legislatore. Consulantur quæ ibi fusius exposita sunt.

Denique quod attinet postremum mutationis genus, cui lex aliqua obnoxia esse potest, nimirum dispensationem, quoniam non una est super ista quæstione Theologorum opinio, quam immo constat non spernendis implicatam difficultatibus, operæ pretium est rem plenius atque uberius excutere; quocirca sit

An Deus dispensare possit a Lege naturali.

HOc verbum *dispensationis* cum a Jure Canonico profectum sit, ex eo etiam petenda est ejus explicatio. *Apud Jureconsultos*, inquit illustrissimus juxta & doctissimus de Marca lib. 3. de Concord. cap. 13. *Servus* dispensator *ille dicitur qui impendia domus curat, quique rationes. Domini administrat: Hoc sensu usurpatur etiam in Veteri Testamento & in Novo apud Lucam, qui de fideli & prudenti dispensatore loquitur (quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram.) Unde Apostoli & eorum Successores eleganter dicuntur dispensatores mysteriorum Dei, & Paulus dispensationem sibi creditam ad Corinthios scripsit: Sed in jure Canonico alius est verbi istius usus. Sumitur enim pro venia legis, quam interpretes (providam juris relaxationem) vocant, cujus is est effectus, ut lege vel canone vim suam obtinentibus, is cui indulgetur, a vinculo & obligatione legis auctoritate Superioris solvatur. A Græcis manavit dispensationis nomen hoc sensu usurpatum, quo Cyrillus Alexandrinus usus est, οἰκονομίαν vocans administrandi & vivendi rationem, quæ non summo jure sed æquitate nitatur. Qua voce dispensationis usus est apud Latinos Gelasius.*

Dispensatio itaque fit, cum aliquis ab onere legis eximitur, etiamsi respectu aliorum remaneat illius legis obligatio. Et quæritur an Deus pro suo absoluto in omnia dominio & potestate aliquem possit a præceptis legis naturalis immunem facere; adeo ut, quæ lex naturalis jubet ob factam ejusmodi dispensationem desinant esse bona; quæ vero prohibet, desinant esse mala.

Varia sunt super illo negotio Theologorum placita, variæ opiniones.

Prima sententia eorum est, qui docent ab omnibus universim legis naturæ præceptis immunitatem concedere posse Deum; adeo ut vel ipsum quoque sui odium permittere possit. Scilicet falso existimant omne peccatum etiam contra legem naturalem, ideo tantummodo esse peccatum, quia voluntate Dei prohibitum est; unde consequens est, si quid Deus hac in parte relaxare velit, eatenus in actione nihil mali futurum; hæc sententia est Ochami in 2. qu. 19. ad tertium & quartum dubium. Gersonii in tract. de vita spirituali lect. 1. Corol. 10. Almaini tract. 3. Moral. c. 15. hujus fundamentum evertemus sub initio tractatus nostri *de Peccatis*, ubi ostendemus falsum esse, quod ajunt isti Theologi, nullum esse contra legem peccatum formaliter, nisi quia libera Dei voluntate prohibitum.

Secunda sententia est Scoti in 3. dist. 37. qu. 1. & Gabrielis in eadem dist. quæst.

quæst. 1. art. 2. qui docent Deum dispensare quidem non posse in istis duobus Decalogi præceptis, *Ne colas Deos alienos*. *Ne adducas nomen Dei in vanum per juramentum*. Sed in aliis præceptis dicunt posse a Deo pro sua voluntate dispensari.

Tertia opinio est Durandi, qui in dist. 47. qu. 4. num. 16. affirmat tria hæc præcepta negativa, *Non mœchaberis*, *non furtum facies*, *non falsum testimonium dices*, esse omnino *indispensabilia*; quia, inquit, materia trium illorum præceptorum est essentialiter mala, furari enim est accipere rem alienam invito domino; mœchari est accedere ad mulierem non suam; mentiri est asserere vel negare aliquid cujus oppositum mente tenetur. Addit Durandus idem esse judicandum de illo præcepto negativo primæ Tabulæ, *Non perjurabis in nomine meo*, quia perjurium includit mendacium & præter hoc irreverentiam divinam, quæ non potest habere rationem liciti. At de illo præcepto secundæ Tabulæ, *Non occides*, aliter omnino esse sentiendum, quia in aliquo casu licitum est occidere, & propositio intelligi debet cum aliqua additione, si nempe dicatur *Non occides injuste*; unde sequitur, inquit, rem non prohiberi per se malam hoc præcepto *Non occides*; similis enim additio fieri potest circa quamcunque materiam quæ non est de se illicita, utpote si dicatur *Non ibis per campum injuste*: & sic illud præceptum potest capere dispensationem, non quidem Dei sed hominis.

Quarta sententia est S. Bonaventuræ qui in 1. dist. 47. qu. 4. Deum docet dispensare non posse a præceptis primæ Tabulæ, recte tamen a præceptis secundæ Tabulæ; sententiam hanc in primis fulsit auctoritate S. Bernardi, puta ex iis quæ scribit libro de dispensatione & præcepto, cujus eadem verba modo sumus explicaturi.

Cæteris autem postmodum Theologis nulla plane dari potest dispensatio vel etiam a Deo; tametsi rerum omnium supremo Domino, qua quis ab obligatione quorumcunque legis naturalis præceptorum fiat immunis, horum sententiæ subscribimus.

CONCLUSIO.

Nequidem Deus dispensare potest a præceptis legis naturalis. Siquidem id efficere Deus non potest quod ejus justitiæ manifeste adversatur: Sed aliquem ab obligatione præceptorum legis naturæ immunem facere, profecto divinæ justitiæ manifeste adversatur: Namque pugnat cum divina justitia ejusque providentia, quæ scilicet rectum in omnibus ordinem servare debet, Deum approbare id quod essentialiter & suapte natura malum est: atqui si Deus alicui concederet immunitatem a præceptis legis naturalis, tunc expresse & directe approbaret id quod essentialiter & suapte natura malum est; veniam faceret, v. g. hominibus mentiendi & furandi, quod quidem sua natura, non propter solam Dei prohibitionem, malum est; ergo justitiæ Dei manifeste adversatur alicui concedere immunitatem a præceptis legis naturalis.

Et certe si qua ex causa a Deo dari posset ejusmodi dispensatio, maxime quia, ut volunt adversarii, nihil est ex natura sua malum seclusa Dei prohibitione; hoc enim potissimum est eorum sententiæ fundamentum, quandoquidem Ochamus consequenter affirmat Deum posse sui met odium, utpote quod non fit suapte natura malum, alicui permittere; Durandus autem pronuntiat homicidium aliquando bonum, aliquando malum: Atqui falsum est omnino & absurdum affirmare, omne peccatum ideo duntaxat esse malum, quia voluntate Dei prohibitum est, & nihil esse suapte natura malum; quia nempe ante-

cedente

cedenter ad omnem prohibitionem factam a Deo multa sunt, quæ non modo legi æternæ sed & ipsi rectæ rationi manifeste dissentiunt, cujusmodi sunt mendacium, odium Dei, blasphemia in Deum, cultus idolorum &c. quæ seclusa omni Dei prohibitione (quæ scilicet secludi potuit, quandoquidem libera fuit, ut & aliud quodlibet decretum Dei liberum) essentialiter mala sunt, & eo *ipso* peccata, quod necessario fierent contra naturale rationis dictamen; ejusmodi sunt enim ut eorum malitia a nemine ignorari possit: igitur ab illis præceptis legis naturæ, quæ scilicet res prohibent essentialiter & suapte natura *malas*, Deus nunquam dispensare potest.

Quamobrem intolerabile est & omnino absurdum quod scribit Ochamus loco supra citato; ipsum Dei odium malum non esse suapte natura illudque homini Deum præcipere posse: illud enim per se & ex natura sua malum est atque iniquum, quod malum est & pravum ex ea conscientia, quæ ita omnibus & singulis insita atque impressa est à natura, ut deleri prorsus & expungi ex illorum mente nunquam possit: sed odium Dei de se malum & iniquum esse omnibus notum est ex ea conscientia, & ex illo *rationis dictamine*, quod nunquam ex hominum mente deleri possit & expungi, unde inexcusabiles illos pronuntiat Apostolus ad Romanos cap. 1. *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis*. De Gentilibus scilicet loquitur quibus nulla positiva lex annuntiata fuerat, & quos tamen putat reprehensione dignos, non quod Deum odio habuerint, sed quod digne non coluerint, prout æquitas naturalis & recta ratio postulat, a qua nemo recedere potest citra culpam & manifestam injustitiam quam Deus approbare non potest, nisi & ipse quidquam agat injustum & legi æternæ contrarium [illegible]

mit.

Objicies: Ab actu ad posse, ut ajunt, valet consecutio: atqui Deus non semel dispensavit a præceptis legis naturalis: illud super ea re insigne est præ cæteris exemplum quod habetur Genes. 22. cap. ubi legitur Deum præcepisse Abrahamo, ut filium suum Isaac tametsi innocentem occideret: Atqui hoc posito Deus dispensavit Abrahamum ab illo legis naturalis præcepto quo vetitum est homicidium; Igitur Deus pro suo supremo in leges omnes imperio dispensare potest etiam a præceptis legis naturalis.

Nego min. & ad probationem ex Abrahami exemplo petitam, nego similiter minorem, & dico Deum eatenus non censeri a præcepto legis naturalis, quo vetitum est homicidium, dispensasse, quatenus præcepit Abrahamo ut filium suum immolaret. Et ratio est quia, ut Deus censeretur dispensare ab eo præcepto legis naturalis quo vetitum est homicidium, deberet vel jubere vel permittere homicidium in illis circunstantiis, in quibus adversatur legi naturali, adeo ut in legem naturalem agere censeretur qui ejusmodi homicidium committeret: atqui Deus non præcepit Abrahamo homicidium in illis circunstantiis, in quibus adversaretur legi naturali; homicidium quippe universim loquendo non adversatur legi naturali, nisi quando fit injuste, hoc est, contra *ordinem*, & rectam rationem; unde contra legem naturalem agere non æstimantur, quicunque auctoritate publica hominem occidunt, ut si carnifex reum aliquem, vel miles in justo bello alium militem interficiat, quia nempe ejusmodi homicidium legi naturali non adversatur, non repugnat cum recta ratione, non fit injuste; immo vero rectæ rationi consentaneum est, fit enim auctoritate publica, vergitque in commodum Reipublicæ.

Jam vero paratus fuit Abrahamus filium suum immolare, atque etiam immolasset in illis circunstantiis, in

qui-

quibus homicidium Isaaci non adversabatur legi naturali, propter rationem mox allatam; factum enim non fuisset ab Abrahamo injuste, contra *ordinem* & rectam rationem; non enim id fecisset ex mala aliqua voluntate, sed ex mandato Dei, adeoque non injuste & contra rectam rationem, quin potius postulabat *ordo*, ut voluntati & imperio Dei conformaret se Abrahamus, adeoque filium suum tametsi innocentem immolaret: unde sequitur manifeste nequaquam in illo casu concessam fuisse a Deo dispensationem seu immunitatem ab illo præcepto, quo lege naturali vetitum est homicidium.

Instabis & probabis minorem: Tunc censetur concessa a Deo proprie dicta dispensatio ab illo præcepto quo vetitum est homicidium, ubi venia data est occidendi hominem eo genere homicidii, quod verum fuisset & gravissimum peccatum contra legem naturalem seclusa Dei dispensatione; neque enim, ut censeatur Deus dispensare a præcepto legis naturalis, necesse est ut vel jubeat, vel permittat aliquam actionem quæ adversetur legi naturali; etiam quando exercetur cum dispensatione Dei, &, ut ajunt, in sensu composito dispensationis: certum est enim ejusmodi actionem & aliam quamcunque non fore contrariam legi naturali, quando semel intercesserit dispensatio Dei: atqui in isto casu Deus veniam fecit Abrahamo occidendi filium Isaac eo genere homicidii, quod verum & gravissimum fuisset peccatum contra legem naturalem seclusa Dei dispensatione; nulla enim alia ex causa licite potuisset filium occidere innocentem; ergo in isto casu vera & proprie dicta fuit dispensatio ab illo præcepto, *Non occides*.

Nego majorem & dico Deum, quando præcepit Abrahamo ut filium suum Isaac immolaret, mutasse solummodo materiam seu objectum illius præcepti quo vetitum est homicidium, sed proprie loquendo non dispensasse ab obligatione illius præcepti. Scilicet objectum aut materia hujus præcepti, *Non occides*, non est omnis & qualiscunque hominis occisio quæ nimirum hoc præcepto sit prohibita; is enim adversus præceptum non agit qui hominem occidit auctoritate publica, vel in propriam vitæ suæ defensionem; quia ejusmodi occisio hominis non fit injuste, & contra rectam rationem: sed ea solummodo occisio quæ fit in illis circunstantiis in quibus injusta est & contra rectam rationem; ut cum quis alium occidit privata auctoritate & ex aliqua mala voluntate: quamobrem quando immutantur circunstantiæ occisionis, aut saltem ejusmodi circunstantiis induitur actio, ut jam non sit contra rectam rationem, sed immo *ordini* & rectæ rationi consentiens; tunc illa occasio desinit esse materia præcepti *Non occides*.

Atque id unum efficit Deus, quando præcepit Abrahamo, ut filium suum Isaac immolaret: hoc enim Dei jussu posito, actio Abrahami non fuit amplius injusta & rectæ rationi contraria, utpote quæ facta fuerit auctoritate Dei, qui, cum sit vitæ & necis omnium summus arbiter & dominus, cuicunque voluerit dare potest facultatem alterum occidendi; unde solum immutavit materiam illius præcepti *Non occides*, efficiens ut quæ occisio fuisset materia præcepti, per præceptum prohibita, & ipsi rectæ rationi contraria, fuerit propter accedentem jussionem æquitati & rectæ rationi consentanea.

Quod vero addunt, ut censeatur Deus dispensare a præcepto legis naturalis, necessarium non esse, ut vel jubeat vel permittat aliquam actionem quæ legi naturali contraria sit in sensu composito dispensationis a Deo concessæ, profecto manifeste falsum est; neque enim intelligitur, quo tandem pacto Superior

rior

rior censetur aliquem subditum ab onere alicujus legis dispensare, nisi pro summa sua auctoritate huic subdito permittat, ut aliquid contrarium legi faciat; si Princeps, v.g. lege lata in regno suo prohibuisset, ne quis noctu ferret arma, non videtur quo pacto aliquem e subditis suis ab illius legis obligatione dispensaret, nisi expresse ei veniam faceret arma ferendi noctu, in quo quidem casu permitteret actionem contrariam legi in sensu composito dispensationis; tunc enim subditus arma ferens non peccaret quidem in principem suum propter dispensationem ab eo concessam; sed actionem exerceret contrariam legi Principis: quod diligentissime observandum est, hæc enim duo confundere videntur adversarii.

Quamobrem cum Deus in hoc negotio non jusserit Abrahamo, ut actionem exerceret contrariam legi naturali, quando quidem homicidium auctoritate & jussu Dei commissum, non adversatur rectæ rationi; manet certum & indubitatum quod diximus, Deum quidem hoc suo jussu mutasse materiam præcepti quo vetitum est homicidium; sed proprie non dispensasse Abrahamum ab illius præcepti obligatione; *quia nimirum* ei non permisit homicidium in iis circunstantiis consideratum, in quibus actio quædam fuisset legi naturali contraria.

Instabis cum Durando: In illo casu proprie loquendo dispensavit Deus, in quo amovit rationem indebiti, neque enim aliter dispensari potest a præceptis negativis: Atqui Deus summa sua auctoritate, qua vitæ & necis hominum Dominus est, amovit ab actione Abrahami rationem indebiti, effecitque, ut quæ actio fuisset indebita & injusta, fuerit justa & rectæ rationi consentiens, relaxans hac in parte in gratiam solius Abrahami obligationem illius præcepti, *Non occides*, quo quidem vetitum est homicidium; igitur proprie loquendo dispensavit Deus, in isto casu a præcepto legis naturalis.

Dist. maj. si hoc ipsum effecerit Deus per veram legis relaxationem & derogationem, C. si solummodo per immutationem materiæ præcepti, N. quid sit ejusmodi mutatio materiæ legis seu præcepti, quæ aliquam dispensationis speciem præ se ferre videtur; tametsi non sit veri nominis dispensatio, satis, ut puto, mox a nobis expositum est; ac proinde satis intelligitur Deum proprie non dispensasse Abrahamum ab illo præcepto legis naturalis quo vetitum est homicidium, sed solum mutasse materiam hujus præcepti; quatenus efficit, ut occisio Isaaci non fuisset contra legem naturalem, non fuisset injusta, sed immo rectæ rationi consentiens propter Dei jussum: adeoque non fuerit amplius materia hujus præcepti, *Non occides*.

Et certe eodem modo se gessit Deus in illo casu, quomodo judex, qui præcipit carnifici ut reum aliquem morti tradat: sed quando judex præcipit carnifici, ut aliquem reum morti tradat, tunc amovet rationem indebiti (ut loquitur Durandus) ab illa carnifici actione qua reo vitam eripit, efficitque, ut quæ actio fuisset, sublata hac jussione, legi naturali contraria, & verum homicidium, fit justa & rectæ rationi consentiens, ubi tamen judex proprie dispensare non censetur carnificem ab illo præcepto quo vetitum est homicidium, sed solummodo vel interpretari legem seu præceptum, vel mutare materiam præcepti; ergo similiter, quando Deus præcepit Abrahamo ut filium suum Isaac immolaret, tametsi in hac Abrahami actione amoverit rationem indebiti, tamen proprie loquendo non dispensavit a præcepto quo vetitum est homicidium.

Instabis & dices multum esse discriminis inter dispensationem Abrahamo concessam a Deo, & jus datum carnifici

nifici a judicibus; hi enim non permittunt actionem contrariam legi naturali, utpote cum lege naturali vetitum non sit reum morti tradere, Deus vero præcepit Abrahamo mortem innocentis, quod fieri non potuit sine vera relaxatione juris naturalis; unde sic argumentari licet: Ille proprie dispensat a præcepto legis naturalis, qui permittitur vel etiam præcipit mortem innocentis, est enim, ut fatentur omnes, manifeste contrarium legi naturali innocentem occidere: atqui Deus præcepit Abrahamo mortem filii sui Isaac innocentis; ergo præcepit aliquid contrarium legi naturali, adeoque proprie loquendo Abrahamum dispensavit a præcepto legis naturalis.

Nego maj. ad probationem dist. Repugnat legi naturali innocentem occidere propria & privata auctoritate, ut si quis sine legitima causa, propria auctoritate alium hominem occideret, C. si id fiat suprema Dei auctoritate, qui vitæ & necis omnium Dominus est & arbiter, N. Ex illa autem solutione, quæ satis superque intelligitur, id unum colligi debet neminem præter Deum potuisse Abrahamo veniam facere interficiendi Isaac innocentem, non autem eatenus veram ac proprie dictam dispensationem Abrahamo concessisse.

His porro jactis principiis jam nulla superest difficultas in altero exemplo quo utuntur adversarii, ut probent Deum olim Israelitas dispensasse ab eo præcepto quo prohibitum est furtum; quando nempe jussit eis ut vasa aurea Ægyptiorum auferrent simulantes se mutuo illa accipere, ut legitur Exod. 11. cap. his verbis: *Dices omni plebi*, inquit Dominus ad Mosem: *ut postulet vir ab amico suo, & mulier a vicina sua vasa argentea & aurea*. cap. 12. *Fecerunt filii Israel sicut præceperat Dominus Moysi, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea & aurea, vestemque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis, ut commodarent eis, & spoliaverunt Ægyptios.* Eadem enim responsio, quam modo adduximus, huic exemplo accommodari facile potest: scilicet neutiquam vera fuit isthæc dispensatio a præcepto quo vetitum est furtum; Deus enim furtum non permisit Israelitis, qui juste & licite vasa Ægyptiorum abstulerunt: nam furtum est rei alienæ subreptio quæ fit invito domino: sed Israelitæ rem alienam hoc in casu non subripuerunt; hæc enim Ægyptiorum vasa a Deo bonorum omnium supremo Domino Israelitis concessa fuerant; igitur in illo casu non fuit furtum veri nominis: ac proinde nihil iniquum & legi naturali contrarium Israelitis præcepit Deus.

Aliter respondent nonnulli interpretes, scilicet secluso Dei jussu potuisse Israelitas vasa Ægyptiorum auferre; tum titulo mercedis, servierant enim eis laboriosissime; tum titulo justi belli, Hebræos enim tanquam conjuratos hostes miris modis divexaverant Ægyptii, quos proinde hocce titulo spoliare merito poterant Hebræi: quam responsionem confirmant auctoritate sancti Augustini hæc scribentis lib. 22. contra Faustum cap. 71. *Ægyptii sacrilegi & iniqui erant, qui & auro illo, hoc est Dei creatura male utentes ad Creatoris injuriam, suis idolis serviebant, & homines peregrinos labore gratuito injuste & vehementer afflixerant. Digni ergo erant & Hebræi, quibus talia juberentur, & Ægyptii qui talia paterentur.* Eundem consule qu. 39. in Exod.

Ex eodem facto inferunt adversarii Deum quoque Israelitas dispensasse ab eo præcepto quo vetitum est mendacium, quia veniam illis dedit mentiendi coram Ægytiis, simulando se mutuo accipere eorum vasa, quæ rapere & nunquam reddere cogitabant.

Sed facile respondetur in illa agendi ratione Israelitarum nullum omnino fuisse

fuisse mendacium. Scilicet legitur quidem Deum præcepisse Israelitis ut postularent vasa Ægyptiorum: *Dices omni plebi ut postulet vasa aurea & argentea:* sed non legitur illos simulasse hæc vasa se mutuo accipere ab Ægyptiis; tum nec præcipisse Deum, ut mutuo accipere se significarent: habetur quidem cap. 12. supra citato, hæc sua vasa Israelitis commodasse Ægyptios, sed ex eo *solum* colligi potest hos errore facti peccasse, cum existimaverunt vasa nonnisi mutuo accipere Israelitas.

Putat Josephus hæc vasa Hebræis dono fuisse data ab Ægyptiis: tum ut celerius discederent, tum ob vicinitatis consuetudinem & pristinam familiaritatem, sed ista minus arridet interpretatio: in Scriptura enim legitur hæc non donata sed commodata esse, atque Hebræos, cum hæc sibi usurparunt, spoliasse Ægyptios.

Respondent alii, eos verisimiliter qui inter Hebræos erant boni intendisse bona fide vasa reddere Ægyptiis; sed cum illi contra fidem datam abeuntes hostiliter sunt insecuti, censuerunt Hebræi se officio ea reddendi solutos esse, atque indignos esse Ægyptios quibus ea redderentur. Verum quicquid sit certum est in isto casu Deum Israelitis non permisisse mendacium; nihil est enim in hoc Scripturæ contextu quod vel leviter innuat.

Objicies: Quædam alia suppetunt in Scripturis exempla, ex quibus apparet Deum identidem dispensasse a nonnullis præceptis legis naturæ.

1. Pugnare videtur contra legem naturalem, si quis propriam sororem in uxorem ducat: atqui tamen id per Deum licuit Abrahamo, cum Saram matrimonio sibi conjunxit.

2. Lege naturali vetita est usura, ut docent plerique omnes Theologi; est enim quædam furti species: atqui Deus dispensavit in hac lege Israelitas, quibus nimirum permisit fœnerari cum alienigenis, Deuteron. 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno.*

3. Pugnare videtur polygamia cum lege naturali, adversatur enim paci familiæ & bonæ liberorum educationi: atqui tamen Deo sic volente licita fuit polygamia veteribus Patriarchis, Abrahæ, Davidi & aliis.

4. Lege naturali matrimonium est omnino indissolubile: atque tamen divortium permisit Deus in veteri Testamento, ut legimus Deuteronom. 24. *Si acceperit homo uxorem & habuerit eam, & non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua.*

5. Lege naturali prohibita est fornicatio: atqui tamen ab illa lege Deus dispensavit Ozeam Prophetam, cui nempe mœchandi præceptum dedit c. 1. hujus Prophetiæ: *Vade*, inquit Dominus, *sume tibi uxorem fornicationum & fac filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra a Domino*. Atque idcirco Ozea liberos vocat filios fornicationum, cap. 2. *filii fornicationum sunt, quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ concepit eos, quia dixit, Vadam post amatores meos.*

Respondeo nihil quicquam adversus nostram sententiam inferri posse ex quinque illis Scripturæ exemplis.

Ac primo quidem negamus legi naturali repugnare hoc factum, quo quis in uxorem duceret propriam sororem; nihil est enim quod in hac re vel minimam iniquitatis & injustitiæ umbram præ se ferat (ex qua tamen solum regula judicari potest, an ejusmodi facta particularia pugnent adversus legem naturalem necne), quin potius ejusmodi connubia legi naturali videntur maxime consentanea fuisse; præsertim in prima hominum ætate, cum orbis multiplicandi incumbebat necessitas. Qui-

bus addi potest *Saram* Abrahami neptem fuisse, non sororem: unde eum legimus Genes. 12. & 20. eam appellari sororem Abrahæ, id intelligi debet juxta morem receptum quo consanguinei dicebantur fratres, ut quando Loth dicitur frater Abrahæ, cujus erat nepos; atque ita nonnulli in Evangelio dicuntur fratres Domini, quos sine dubio non peperit Maria, ut observat Sanctus Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 25.

Ad secundum responderi solet cum S. Ambrosio qui lib. de Tobia cap. 15. eidem objectioni sic reponit: *Legis ipsius verba considera, Fratri tuo non fænerabis ad usuram, sed ab alienigena exiges. Quis erat tunc alienigena nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostes? ibi, inquit, usuram exige. Cui merito nocere desideras, cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur usuræ. Quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centesima vindicare te. Ab hoc usuram exige quem non sit crimen occidere.* Verum ut cordate fatear, ad solvendam præsentem difficultatem plane inutilis est ista responsio. 1. Quia non videtur satis apte accommodari posse Scripturæ testimonio; siquidem nomen alieni seu alienigenæ restringit S. Ambrosius ad solos Judæorum hostes, quod manifeste intelligi debet de omnibus externis & peregrinis gentibus; hos enim alienigenas Scriptura universim opponit fratribus seu Judæis. 2. Quia tametsi per alienigenas eo loci intelligantur solummodo Amalecitæ, Amorrhæi & alii Judæorum hostes, a quibus usuram repetere Judæis permittit Deus, eadem semper remanet difficultas; inde enim sequitur Deum ab illo præcepto, quo vetita est usura, dispensasse Judæos.

Quamobrem respondeo eatenus proprie loquendo concessam non fuisse Judæis dispensationem a præcepto legis naturalis, quatenus eis permisit Deus cum usura pecuniam dare alienigenis: quia nimirum tunc Judæis ejusmodi pecunias dedit Dominus pro summo suo in res omnes jure, quo factum est ut nihil injustum & iniquum tunc commiserint Judæi: adeoque in legem naturalem neutiquam peccasse censeantur.

At, inquies, usura est contra jus naturale.

Dist. Quando lucrum illud non alio titulo accipitur quam vi mutui & privata pecuniam commodantis auctoritate, C. quando accipitur vi donationis factæ a Deo, N. quo principio nitatur hæc responsio satis abunde, ut puto, mox a nobis expositum est, ubi exemplum Abrahæ discussimus. Quibus adde indubitatum non esse apud omnes usuram quæ certo certius lege positiva a Christo Domino prohibita fuit, pugnare cum lege naturali.

Ad tertium objectionis caput ubi de polygamia, respondeo jure non dici a nonnullis Theologis polygamiam pugnare cum lege natturali, quæ nimirum vetita est solummodo lege positiva Christi, quæ legitur Matthæi 19. cap. Et ratio est quia licet in hoc statu non ita facilis & commoda sit prolium educatio, quanta esse solet in monogamia, tamen ipsa per se polygamia nihil mali continet, ad nullam injustitiam provocat; quin potius videtur ad majorem generis humani propagationem ordinata, proindeque nulla ex causa dici potest legi naturæ contraria.

Ad quartum quod spectat; quibusdam placet hanc legem qua Deus divortium permisit Judæis, non fuisse permissionem approbativam, ut aiunt, sed tolerativam tantum, hoc est, tolerantiam minoris mali, ut gravius vitaretur; unde, inquiunt, docet Christus in Evangelio id fuisse Judæis concessum ad duritiam cordis, Marci 10. *Ad duritiam cordis vestri scripsit præceptum istud*. Unde & inferunt quidam alii per ejusmodi repudium, solutum non fuisse vinculum matrimonii, adeo ut repudians aliam duce-

ducere, & repudiata alteri nubere posset, cum præterea, inquiunt, licitum nunquam fuerit mulieribus dimissis iterum nubere, juxta illud Deuteronomii 24. *Quod si egressa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, & dimiserit e domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem, quia polluta est & abominabilis facta est coram Domino*.

Verum nobis vehementer displicet ista responsio.

1. Quia ejusmodi sententia gratis omnino fingitur, omnes enim & Judæi Scriptores, & SS. Patres, & singuli fere Theologi uno ore docuerunt, hocce repudii libello solutum omnino fuisse Judæorum matrimonium. Esto quod ad duritiem cordis hæc primævæ legis, quæ indissolubile connubii vinculum sanxerat, relaxatio concessa fuerit Judæis per *tolerantiam*, ut aiunt minoris mali, ut gravius vitaretur; nihil tamen obstat quominus vere per istam tolerantiam, ita Judæis permissum fuerit repudium, ut dato semel illo repudio solutum vere fuerit matrimonii vinculum. Idcirco autem Deuteronom. 24. cap. repudiata dicitur polluta & coram Deo abominabilis, quia scilicet hac eadem lege reditus ad maritum qui eam repudiaverat, fuit a Deo vetitus, & verisimiliter quia speciem adulterini concubitus præ se ferebat hic orbicularis nuptiarum regressus, indeque fucatum & palliatum creditum fuisset hoc divortium.

2. Quia nisi his litteris dimissoriis, quas uxori porrigebat maritus, vere solutum fuisset matrimonium; adeo ut potestas fieret repudiatæ ad alias nuptias convolandi, nimis certe dura & iniqua fuisset fœminarum conditio, quæ sine ulla sua culpa subinde repudiabantur; si nimirum per reliquum vitæ suæ tempus cœlibes vivere debuissent, nec eis libera fuisset sine peccato iterum nubendi potestas; quocirca pleræque de facto alteri viro nubebant, ut aperte indicat id quod legitur v. 2. *Cumque egressa alterum maritum duxerit*.

Quapropter ad propositam difficultatem sic respondeo: Lege naturali matrimonium est indissolubile; quando initum & celebratum est ea lege ut esset indissolubile, C. secus & in alio casu, N. igitur matrimonium in primæva hominum ætate, & quidem lege positiva fuit indissolubile quoad vinculum, quando nempe Deus dixit Genes. 2. *Relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*. Et consequenter jure naturali matrimonium fuit indissolubile, quatenus jure naturali stare promissis quilibet tenetur; ac proinde sine violato jure naturali nemo potuit inter Hebræos solvere matrimonium, cum ea scilicet lege initum, ut foret perpetuum, & solo mortis casu solubile; fuit, inquam, omnino tunc indissolubile etiam jure naturali, donec Deus, cujus profecto est leges matrimonii sancire, tandem statuerit posse Judæos ex certis causis connubia solvere, in quibus & licitum fuit viro dare uxori libellum repudii. Hac porro lege positiva a Deo lata per Mosem, qua quidem, ut mox ostendimus, solutum omnino fuit matrimonii vinculum, dico & tunc matrimonium apud Judæos non fuisse amplius indissolubile jure naturali; cum enim ea lege ab iis nõn celebraretur ut perpetuum foret & sola morte dissolveretur, nemo sane jure naturali tenebatur in perpetuum uxori suæ adhærere; unde merito diximus lege naturali, matrimonium esse indissolubile, quando & ubi initum est sub ista lege & conditione, neutiquam vero si in alio casu.

At, inquies, his positis, Deus dispensavit Israelitas ab aliqua lege naturali legem naturalem hac in parte immutavit & abrogavit; effecit enim, ut quod matrimonium erat lege naturali indissolubile, potuerit ex certis causis

etiam

etiam quoad vinculum dissolvi, quando per Mosem veniam fecit dandi libellum repudii.

Respondeo, ut supra jam diximus, non idcirco Deum proprie loquendo dispensasse ab aliquo legis naturalis præcepto; neque enim permisit Israelitis quicquam agere contra legem naturalem; sed solummodo mutasse materiam cujusdam juris naturalis; quando enim lege positiva licitum fuit Israelitis ex certa causa divortium, jam apud eos non celebrabantur matrimonia cum ea lege ut forent indissolubilia; facti sunt enim legi, quæ libellum repudii statuerat, plene obnoxii; ac proinde matrimonium apud eos desiit esse indissolubile jure naturali propter rationem a nobis mox allatam.

Ad quintum denique exemplum respondeo nequaquam Ozeæ Prophetæ fornicationem permisisse Deum: etenim jussus quidem est Propheta in uxorem ducere mulierem alias fornicariam & meretricem; non autem quasi ex illa manente fornicaria & meretrice filios suscepturus sit. Rem sic exponit S. Hieronymus in illa verba Ozeæ: *quanto illa sordidior est*, inquit, *tanto sit Propheta patientior, qui talem uxorem duxit*. Et postea, *nec culpandus Propheta, si meretricem converterit ad pudicitiam, sed potius laudandus, quod ex mala bonam fecerit*. Tum vero & S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 8. *Ozeas*, inquit, *accedens ad uxorem fornicariam vel mulierem adulteram, non est mœchatus vel fornicatus, quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii*. Quod autem subjungit Deus hæc verba, *fac filios fornicationum*, id intelligitur eo sensu, quod filii ex illa meretrice nascituri appellari poterant fornicarii ex matre quæ fuit fornicaria, non autem eo sensu quod futuri sint veræ fornicationis fœtus, utpote ex uxore legitima suscipiendi.

Objicies auctoritatem S. Bernardi, qui lib. de præcepto & dispensatione, aperte docet ab illis præceptis, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, quæ haud dubie ad legem naturalem pertinent, Deum olim dispensasse. Scilicet cap. 2. necessarium triplex distinguit, *Necessarium*, inquit, *in tria subdividitur, stabile, inviolabile, incommutabile. Et quidem stabile dixerim, quod ita est necessarium, ut non cuilibet hominum illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, id est, præpositis, ut, v. g. Regulæ Sanctorum Basilii, Augustini, Benedicti, necnon & authentici Canones, & si quæ sunt alia Ecclesiastica instituta dignæ auctoritatis. Quæ quoniam a Sanctis tradita sunt, sancita stabiliter perseverant, nec omnino cuivis subjectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur....*

Necessarium deinde, inquit cap. 3. *quod inviolabile nominavi, illud intelligo quod non ab homine traditum, sed divinitus promulgatum nisi a Deo qui tradidit, mutari omnino non patitur, ut exempli causa, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, & reliquæ illius tabulæ legiscita, quæ etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittunt, nec cuiquam hominum ex his aliquid aliquo modo solvere aut licuit aut licebit. Dominus tamen horum quod voluit, quando voluit, solvit, sive cum ab Hebræis Ægyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria misceri præcepit. Quorum utique alterum quid nisi grave furti facinus, alterum quid nisi flagitii turpitudo reputaretur, si non excusasset utrumque factum auctoritas imperantis?*

Jam vero, inquit ibidem, *necessarium incommutabile quid decipi velim? Equidem vel congruentius, quam quod divina ita constat & æterna ratione firmatum, ut nulla ex causa possit vel ab ipso Deo aliquatenus immutari. Sub hoc genere est omnis illa Sermonis Dominici in monte habi-*

habiti spiritualis traditio, & quicquid de dilectione, humilitate, mansuetudine, cæterisque virtutibus, tam in novo quam in veteri Testamento, spiritualiter observandum contrahitur. Ubi cum S. Bernardus triplex distinxisset necessarium, nempe stabile, inviolabile, & incommutabile: *stabile* refert ad constitutiones humanas, aitque a solis Ecclesiæ Prælatis mutari posse; *incommutabile* quod tertio loco recenset, refert ad legem æternam, unde fatetur illud nulla ex causa vel ab ipso Deo mutari posse: sed *inviolabile* quod refert ad præcepta secundæ tabulæ, docet a Deo solo mutari posse, non ab hominibus; quandoquidem revera Deus hæc præcepta, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, dudum solvit quomodo voluit & quando voluit: *Cum nempe ab Hebræis Ægyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria misceri præcepit*. Ex quibus sic conficitur argumentum. Hic docet S. Bernardus Deum mutare posse, atque etiamnum mutasse aliquando per dispensationem hæc præcepta, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies: sed ista profecto pertinent ad legem naturalem; ergo existimavit Deum dispensare posse a præceptis legis naturalis, *etsi*, inquit ille, *nullam prorsus humanam dispensationem* admittunt.

Dist. maj. mutasse per dispensationem improprie dictam, C. per dispensationem proprie dictam, N. Quid sit utraque hæc duplex dispensatio, jam abunde explicuimus. Nihil est autem quod persuadeat eo loci S. Bernardum loqui de dispensatione proprie dicta; quin potius multum verisimile est id unum voluisse sanctum Doctorem in his præceptis Deum ita posse materiam immutare in certis casibus & circumstantiis, ut qui actus externi cum ejusmodi præceptis pugnare viderentur, revera non pugnent; quod videretur esse furtum, non esset furtum; quod homicidium reputaretur, non foret tamen homicidium; nihil quippe aliud innuunt hæc verba, *Dominus autem horum quod voluit, quando voluit, solvit, sive cum ab Hebræis Ægyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria misceri præcepit. Quorum utique alterum, quid nisi grave furti facinus, alterum quid nisi flagitii turpitudo reputaretur, si non excusasset utrumque auctoritas imperantis?* Excusasset, inquam, agens ex ea auctoritate qua ita circumstantias illarum actionum immutat, ut desinant pugnare cum lege naturali; quemadmodum diximus supra, cum eadem singula exempla discussimus.

At, inquies, discrimen affert S. Bernardus inter necessarium inviolabile, & necessarium incommutabile, in eo scilicet quod prius a Deo mutari possit, neutiquam vero posterius: atqui posita hac responsione stare non potest illud discrimen, nullum enim erit præceptum mutabile, aut si quod sit mutabile sensu mox adducto, nimirum per dispensationem improprie dictam, utrumque præceptum erit mutabile, poterit enim & posterius necessarium, quod incommutabile appellat S. Bernardus, mutari per dispensationem improprie dictam; ergo cum docet necessarium inviolabile a Deo mutari posse per dispensationem; id intelligit de dispensatione proprie dicta.

Nego min. Id quippe manebit discriminis inter utrumque illud necessarium, quod necessarium inviolabile mutari possit saltem per dispensationem improprie dictam; quatenus nempe præceptorum, quæ ad istud necessarium revocat S. Bernardus, materia mutari potest, qualis est materia furti, mœchiæ, & homicidii: Necessarium autem incommutabile nequidem improprie & per dispensationem improprie dictam mutari possit; cujusmodi sunt dilectio, humilitas, mansuetudo, quæ quidem, inquit S. Doctor, *talia sunt quæ nec liceat, nec expediat aliquando non haberi*. Quia nempe ejusmodi virtutum materia non est mutationi obnoxia.

Ob-

Objicies insuper: Id potest a Deo concedi quod & ipse nonnumquam legitime concedit summus Pontifex: atqui nonnumquam a lege naturali legitime dispensat summus Pontifex, idque potissimum in duplici casu.

Primo dispensat summus Pontifex ab actuali Episcoporum residentia in suis Diœcesibus: sed residentia Episcoporum est juris naturalis; æquum est enim & rectæ rationi maxime consentaneum, ut Pastor gregem sibi concreditum continua sollicitudine pascat & conservet, id ipsa Pastorum officii natura postulat; *Quis non dixerit*, inquit S. Athanasius in Apolog. ad Constantium, *istiusmodi postulationem in Episcopo æquam esse? Ecclesia non deserenda ab Episcopo. Nosti ex lectione Scripturarum quanti sceleris sit Episcopum Ecclesiam suam deserere & negligere gregem Dei? Pastorum enim absentia lupis invadendi gregis occasionem præstat.* Ergo.

Secundo persæpe dispensat summus Pontifex votis etiam in re maximi momenti emissis, quale est, v. g. votum de perpetua castitate servanda: atqui lege naturali quilibet tenetur vota sua implere; igitur.

Respondeo in neutro casu summum Pontificem proprie loquendo dispensare. Ac primo non dispensat Episcopos a residentia; eos quippe non eximit ab onere actus residentiæ in illis circumstantiis in quibus necessario residere teneantur; sed solum cum auctoritate declarat Episcopos in his aut illis circumstantiis positos, in quibus ratione habita sui officii a suis sedibus legitime abesse possunt: hujus absentiæ causas legitimas decernit Concilium Tridentinum Sess. 23. cap. 1. ubi sub pœnis canonicis injuncta personali Episcoporum residentia in suis Diœcesibus, addit eos abesse posse ex his causis & modis: *Cum Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia ac evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas id postulant & exigunt.* Et postea. *Interea meminerint discessuri ita ovibus suis providendum, ut quantum fieri poterit, ex ipsorum absentia nullum damnum accipiant.*

Et similiter quoad vota semel ab hominibus emissa, id unum tantummodo agit summus Pontifex, scilicet cum auctoritate declarat votum in hoc & illo casu non obligare, puta nempe quando temere fuit conceptum, vel quando ejus materia evasit impossibilis, denique quando nocivum foret aut voventis saluti, aut bono publico, ejusmodi votum implere: unde sequitur summum Pontificem ab onere voti proprie non dispensare quemquam; neque enim manente votorum obligatione suam dispensationem qualemcumque concedit. Ita respondet S. Thomas 2. 2. quæst. 88. art. 10. ad 2. his verbis: *Dicendum quod sicut ex jure naturali & divino tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eisdem obedire Superiorum legi vel mandato. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit ut legi humanæ non obediatur, quod est contra legem naturæ & mandatum divinum: sed fit ut hoc quod erat lex, non sit lex in hoc casu. Ita etiam auctoritate Superioris dispensantis fit ut hoc quod continebatur sub voto, non contineatur; in quantum determinatur in hoc casu hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo cum Prælatus Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto juris naturalis vel divini, sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humanæ, quæ non potuit omnia circumspicere.*

Instabis: Docet aperte S. Thomas nonnunquam & hominem dispensare posse in lege naturali, sic enim habet 1. 2. q. 97. art. 4. ad 3. *Dicendum quod lex naturalis in quantum continet præcepta communia quæ nunquam fallunt, dispensationem recipere non potest: in aliis vero præceptis quæ sunt quasi conclusiones*

nes præceptorum communium, quandoque per hominem dispensatur.

Verum ibi S. Thomam non loqui de dispensatione proprie dicta, sed de explicatione seu interpretatione, qua licet unicuique ex communibus præceptis legis naturalis quasdam conclusiones eruere; easque ad casus particulares applicare, aperte significat quæst. art. 8. in corpore: *Dicendum*, inquit, *quod supra dictum est*, loco scilicet objecto, *tunc in præceptis fieri debet dispensatio quando occurrit aliquis particularis casus in quo si verbum legis observatur, contrarietur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cujuslibet ordinatur primo quidem & principaliter ad bonum commune; secundo autem ad ordinem justitiæ & virtutis, secundum quem bonum commune conservatur & ad ipsum pervenitur. Si ergo præcepta dentur quæ contineat ipsam conservationem boni communis, vel ipsum ordinem justitiæ & virtutis, hujusmodi præcepta continent intentionem legislatoris, & ideo indispensabilia sunt, puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate; quod nullus destrueret Rempublicam, neque proderet civitatem hostibus, sive quod nullus faceret aliquid injuste vel male; hujusmodi præcepta essent indispensabilia. Sed si aliqua alia præcepta traderentur ordinata ad ista præcepta, quibus determinantur aliqui speciales modi, in talibus præceptis dispensatio posse fieri, in quantum per omissionem hujusmodi præceptorum in aliquibus casibus non fieret præjudicium primis præceptis, quæ continent intentionem legislatoris, puta si ad conservationem Reipublicæ statueretur in aliqua civitate, quod de singulis vicis aliqui vigilarent ad custodiam civitatis obsessæ, posset cum aliquibus dispensari propter aliquam majorem utilitatem.* Ubi profecto divus Thomas dispensationem appellat, meram determinationem legis ad casus particulares.

Idem vel clarius explicat 1. 2. qu. 100. art. 8. ad 4. ubi in alia materia sic loquitur: *Dicendum quod illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quam dispensatio. Non enim intelligitur violare Sabbathum qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam, sicut Dominus probat*, *Matth.* 12.

De Lege positiva.

POstquam de lege æterna & naturali, quæ internæ quædam leges sunt, satis superque dictum est; sequitur ut de positiva, quæ nimirum exterius promulgata fuit hominibus, paulo uberius pertractemus. Lex positiva, ut jam observavimus, duplex distinguitur, divina nempe & humana; de divina prius agendum: ea duplex est, vetus altera seu Mosaica, altera nova seu Christi; quamobrem de iis quæ spectant veterem nunc primum agemus.

De lege divina veteri.

DE lege veteri hæ solent a Theologis institui quæstiones: 1. Quæritur quæ fuerit lex vetus & quæ ejus præcepta. 2. Utrum fuerit bona. 3. An fuerit perfecta lex, an imperfecta solum & infirma. 4. Utrum a Deo data fuerit. 5. An per Angelos. 6. Utrum data fuerit in commoda Judæorum. 7. An & quando fuerit penitus abrogata. 8. Demum, an sincere vel ficto animo post Christi mortem observatæ fuerint ab Apostolis legales cæremoniæ.

Quæ fuerit lex vetus, quæve ejus præcepta.

NOmine legis antiquæ universim loquendo intelliguntur omnia præcepta positiva, quæ Deus populo suo tradidit aut verbo aut scripto, ab ipso mundi ortu ad usque tempora Christi Domini: fuerunt enim primis parentibus data quædam positiva præcepta, quæ ante

ante legem Mosaicam vim legis obtinuerunt apud Hebræos, & cum aliis postea Mosaicæ legis institutis immixta fuerunt, ut nonnulla sacrificia, lex abstinentiæ a suffocatis, lex de semine fratris suscitando: strictius vero si nomen veteris legis sumatur, quo sensu frequentius accipi solet apud omnes, nihil aliud significat quam legem scriptam a Mose datam Judæis, eaque vel simpliciter & sine addito dicitur *lex vetus*, quia comparatur cum lege Christi quæ appellatur nova, vel *lex scripta*, per oppositionem ad legem naturalem qua duce regebantur homines ante legem quæ de mandato Dei scripta est in tabulis lapideis; vel denique dicitur *Lex Mosaica*, quia ministerio Mosis data fuit Judæis.

Hujus legis præcepta sunt triplicis generis, nempe moralia, cæremonialia, & judicialia, juxta illud Deut. 5. cap. *Loquar tibi omnia mandata mea, & cæremonias, atque judicia*. Et cap. 6. *Hæc sunt præcepta, cæremoniæ atque judicia quæ mandavit Dominus Deus vester, ut docerem vos & faciatis ea*.

Moralia sunt ea quæ ad mores potissimum spectant, tum vero hominem ad actiones per se bonas primario dirigunt, ejusmodi præceptorum summam complexus est Deus in Decalogo. Decalogus dicitur quasi decem verba, quæ in duabus tabulis ad regimen populi descripta fuerunt, ut scilicet facilius memoriæ singulorum mandarentur; legitur Exod. 20. cap.

In prima tabula tria continentur præcepta quæ Deum ipsum spectant. 1. Præcipitur ut unus Deus colatur, nec fiant Idola: *Non habebis deos alienos coram me; non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles*. 2. Prohibetur ne nomen Dei in vanum sumatur: *Non assumes nomen Domini tui in vanum*. 3. Præcipitur sanctificatio diei septimæ: *Memento ut diem Sabbathi sanctifices, sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die Sabbathum Domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo tu & filius tuus & filia tua, servus tuus & ancilla tua, jumentum tuum, & advena qui est intra portas tuas*.

In secunda tabula septem continentur præcepta quæ spectant proximum. Primum est, *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longævus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi*. Secundum, *Non occides*. Tertium, *Non mœchaberis*. Quartum, *Non furtum facies*. Quintum, *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Sextum, *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus*. Septimum, *Non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt*.

Præter hæc decem præcepta, sunt alia quoque moralia quæ ad Decalogum referuntur.

Ad primam quidem Tabulam referri possunt leges de non immolando Diis alienis, *Exod.* 22. *cap.* de evertendis falsorum deorum simulachris, *Exod.* 23. quæ contra Ariolos, Magos, Pythones statuuntur, *Levit.* 19. & 20. tum *Deuteron.* 18. lex de non offerendo semine Moloch, *Levit.* 18. lex qua jubetur non esse jurandum per Deos alienos, *Exod.* 23. & aliæ ejusmodi.

Ad secundam Tabulam aliæ referri possunt prope innumeræ; quædam sunt de honorando Principe, *Exod.* 22. quædam de honorando Sene, *Levit.* 19. contra illicitos concubitus, *Exod.* 22. & *Deuter.* 23. adversus usuras, *Exod.* 22. *Levit.* 23. *Deuter.* 23. adversus veneficos, parentum percussores, *Exod.* 21. adversus adulteros, *Deuter.* 22. & cætera id genus.

Præcepta cæremonialia sunt ea quibus certi ritus ad cultum divinum ordinati præ-

præscribuntur. Ea dividuntur in Sacrificia, Sacramenta & sacras quasdam observantias.

Sacrificia sunt præsertim triplicis generis, nempe holocaustum, pacificum, & propitiatorium. In holocausto tota hostia consumebatur in agnitionem divinæ Majestatis; hujus sacrificii ritus describitur *Levit. cap.* 1. Ignis cœlitus demissus corripiebat aliquando victimam in holocaustum oblatam. Sacrificium pacificum fiebat in gratiarum actionem pro acceptis a Deo beneficiis; unde dictum est Eucharisticum: una pars hostiæ incendebatur in honorem Dei; altera in usum sacerdotum reservabatur; *tertia in* usum offerentium, *Levit. c.* 3. Propitiatorium fiebat pro expiandis hominum peccatis; immolabantur e pecudibus boves, oves, capræ; ex avibus, columbæ, turtures, passeres: de fructibus terræ, panis, vinum, sal & thus.

Sacramenta alia communia erant omnibus, hoc est, Sacerdotibus, Principibus & populis, ut Circuncisio, esus Agni Paschalis; alia vero propria Sacerdotum, ut eorum Consecratio.

Festivitates seu sacræ observantiæ fuerunt Sabbathum, Pascha, festum Azymorum, Pentecostes, festum tubarum, *festum expiationum*, festum Tabernaculorum, quibus & decursu temporis accessere quamplurimi alii dies solemnes.

Præcepta judicialia sunt ea per quæ Magistratus rem publicam & politicam gerebant, alia erant Principum ad subditos; alia subditorum ad se invicem; quædam populi Judaici ad extraneos; alia ad suos domesticos. In unaquaque Tribu fuit vir primarius a quo illa regeretur, qui propterea dicebatur Princeps tribus; & ita cum essent duodecim tribus, erant quoque duodecim Principes. *Numer. cap.* 1. & 6. Horum præcipuum fuit officium cognationes quibus præerant convocare, ad eas referre quæ ad Rempublicam pertinerent, & in bello Duces eorum esse. Omnium celeberrimum apud Judæos tribunal fuit Synedrium ex 71. Judicibus conflatum, in subsidium Mosi, qui solus lites dijudicabat, cooptati sunt.

Utrum Lex vetus fuerit bona.

Legem veterem esse reprobandam ut in se malam & a malo principio latam, omnes fere docuerunt Hæretici qui primis Ecclesiæ sæculis vixerunt; ita nimirum Cajani, Cerdoniani, Apellitæ, Marcionitæ, & Manichæi, contra quos sit

CONCLUSIO.

Lex vetus fuit bona.

Primo, quia expresse laudatur ut sancta, justa, & bona ab ipsis auctoribus sacris, Psal. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Eodem modo de eadem lege loquitur Apostolus ad Rom. c. 7. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum;* & rursus I. ad Timoth. cap. 1. *Bona est lex, si quis ea legitime utatur.*

Secundo, quia Christus eam ipse adimplevit, huic se ipse subjecit: fuit enim circuncisus, & oblatus in templo, Agnum Paschalem quotannis manducavit cum cæteris Judæis, cæteras accurate observans cœremonias, unde palam id professus est, Matt. 5. *Non veni,* inquit, *solvere legem, sed adimplere.* Quibus addideris ejusdem legis mandata executioni demandasse pios omnes viros, qui ante novæ legis promulgationem vixerunt; veteres nimirum Patriarchas, Prophetas & alios ejusmodi quorum eximia vitæ sanctitas laudatur in Scripturis, quibus & adjungi possunt Joan. Baptista, B. V. M. & ipsi Apostoli;

Tertio, quia lex illa præcipit omnia virtutum genera, nullum vero non prohibet peccatum & scelus; ad verum Dei cultum homines provocat, ab idololatria & falsis numinibus avertit, debitam parentibus venerationem edocet ac præcipit, justitiæ & servandæ æquitatis leges & modum ubique præscribit; variis pœnis terrorem incutiens, omnium bonorum promissionibus alliciens, ut aperte constat ex Decalogo & cæteris præceptis lege veteri sancitis, quæ modo commemorabimus.

Quarto demum id probari potest ex eo quod infra sumus ostensuri, hanc legem ab ipso Deo latam fuisse; tum vero ut singulare Dei beneficium erga Judæos, Deuter. 4. cap. *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut noster Deus adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ est enim alia gens sic inclyta, ut habeat ceremonias, justaque judicia & universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros.* Legitur insuper sancita in fœdus Deum inter & homines initum, Deuteron. 26. *Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, & ambules in viis ejus, & custodias ceremonias illius, & mandata, atque judicia, & obedias ejus imperio. Et Dominus elegit te hodie ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius.* Quæ profecto legis veteris dotes & tituli manifeste indicant eam esse bonam, sanctam, & justam.

His accedit Patrum omnium, qui in prima Ecclesiæ ætate adversus citatos Hæreticos scripserunt, unanimis super ea re consensus; consuli possunt S. Just. dialogo cum Triphone. S. Irenæus l. 4. adversus Hæreses cap. 31. & 32. Tertullianus in libris adversus Marcionem conscriptis, ac præsertim lib. 1. c. 26. lib. 2. cap. 15. & 18. Origenes l. 5. contra Celsum. S. Clemens Alex. lib. 1. Pædagogi cap. 11. S. Gregor. Nazianz. orat. 42. S. August. in locis prope innumeris, tract. 3. in Joan. singulis fere ac integris libris contra Faustum, lib. 1. cap. 19. de Serm. Domini in monte, &c.

Objicies: Lex illa non est bona & justa, quæ in multis locis Scripturarum expresse dicitur mala: atqui lex vetus expresse dicitur mala in multis Scripturæ locis.

1. Sic de populo suo Judaico loquitur Deus apud Ezechielem cap. 20. *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona & judicia in quibus non vivent. Et pollui eos in muneribus suis, cum offerrent omne quod aperit vulvam, propter delicta sua, & scient quia ego Dominus.*

2. Lex dicitur causa peccati, dicitur operari in hominibus peccatum, ad Rom. cap. 5. *Lex autem subintravit ut abundaret delictum*, cap. 7. *Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam: sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.* Et cap. 8. Lex vetus dicitur lex peccati & mortis, vers. 2. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis.* Ubi per legem Spiritus intelligitur lex gratiæ, lex nova; per legem vero peccati & mortis, intelligitur lex vetus, lex Mosaica. Idem dixerat c. 7. *Nunc autem*, inquit, *soluti sumus a lege mortis in qua detinebamur.*

3. Idem Apostolus verba faciens de veteri Testamento ad Hebræos cap. 8. sic habet: *Nam si illud culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur.* Lex porro quæ culpa non vacat, mala est & iniqua; ergo.

Respondeo, ex illis Scripturæ testimoniis neutiquam colligi posse legem antiquam fuisse malam.

Ac primo quidem Ezechiel eo loci per *præcepta non bona* haud intelligit legem ipsam Dei a Mose promulgatam, quæ nimirum præcepta aut injusta, aut noci-

nociva imposuerit hominibus; sed quosdam falsos & vitiosos Judæorum ritus, quos sibi ex Gentilium commercio & consuetudine accersiverant. Scilicet Judæis objicit Propheta & in deserto & in aliis postea sæculis patres eorum fere semper a vero Dei cultu recessisse, Idololatriæ, & aliis innumeris identidem mancipatos superstitionibus; qua ex causa ait Dominus, *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona:* hoc est, passus sum, ut in vindictam contemptus legis meæ, sic ad varias Idololatriæ & superstitionum species se projicerent, meis beneficiis plane indigni; quamobrem Deus dicitur dedisse *præcepta non bona:* quibus verbis significare voluit Propheta Dei vindictam & pœnam, qua quidem ob præcedentia peccata Judæos afflixit, eo plane modo quo dicitur ab Apostolo Rom. 1. tradidisse impios in reprobum sensum.

Atque his verbis *dedi eis præcepta non bona*, non intelligi legem datam a Deo, sed ascititias quasdam vivendi regulas, adventitios & superstitiosos quosdam ritus, manifeste colligitur, ex eo quod ejusmodi *præcepta non bona* opponit Deus suis præceptis, suæ legi; ait enim versiculo præcedenti, *Eo quod judicia mea fecissent, & præcepta mea reprobassent, & sabbatha mea violassent, & post Idola patrum suorum fuissent oculi eorum. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona;* ubi legem suam comparat cum Gentilium superstitionibus, quas appellat *præcepta non bona*.

Aliter respondet S. August. Epist. 82. num. 14. Scilicet præcepta legis antiquæ eo loci dici non bona, non quia mala erant, sed quia nullius virturis qua potuerint homines justificari: *Forte enim*, inquit, *propterea non dixit mala, sed tantum non bona, id est non talia, ut illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant*.

Ad secundum respondeo, id unum his locis docere Apostolum, per legem peccatum abundasse per accidens & occasione inde accepta; ita ut nempe lex Judæis annuntiata occasionem illis dederit & gravius & frequentius peccandi; non autem ita ut fuerit ipsa lex aut causa aut incitamentum peccati. Id constat quia sic expresse mentem suam aperit Apostolus c. 7. *Quid ergo dicemus? lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognovi nisi per legem, nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione aute accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Scilicet adeo per legem ablatum non est peccatum, ut magis per eam sit auctum vitio quidem hominum & præter ipsius legis scopum, sed occasione accepta ex lege; quatenus scilicet per legem cognitio peccati data fuit hominibus, ut ait ibidem Apostolus, *peccatum non cognovi nisi per legem*, eo vero gravius peccatum quo magis explicite innotescit: & subinde peccatum nisi deleatur, in nova peccata hominem pertrahit; quia, inquit Toletus, peccatum vires gratiæ & bonorum habituum, quibus peccato resistimus, vel imminuit in homine, vel ab eo penitus adimit, idque magis data lege per quam peccatum veluti canis excitatus exarsit in omnem concupiscentiam.

At eo loci mentem Apostoli non esse legem per sese malam esse & veram peccati causam, abunde intelligitur ex verbis immediate sequentibus: *itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum, & justum & bonum*. Quibus notis tria indicare videtur legis præcepta superius a nobis recensita: scilicet cæremonialia, quibus sanctus in Deum cultus præscribitur; judicialia, quibus justitia erga proximum commendatur; denique moralia, quibus bonitas, seu vitæ bonæ integritas unicuique præcipitur: Lex porro sancta, justa, & bona, non est per sese peccati causa.

Quod autem objicitur e cap. 8. vers. 2. Epist.

Epist. ad Rom. nullius plane roboris est; siquidem per legem peccati & mortis non intelligit Apostolus legem antiquam, sed concupiscentiam, quæ plerumque dicitur lex peccati, lex membrorum; quasi dixisset, Lex gratiæ & charitatis per Christum liberavit me a concupiscentia, hoc est, a reatu concupiscentiæ quam sentio, sed cui non consentio, ut explicat S. Augustinus, lib. 1. contra duas Epistolas Pelag. c. 10. quod idem responderi debet ad verba e cap. 7. deprompta.

Ad tertium quod spectat, ex cap. 8. Epistolæ ad Hebræos petitum, dico Apostolum per *culpam* non intelligere peccatum, quasi lex vetus aliquid mali contineret; fuit enim, ut modo relatum est ex Epistola ad Rom. cap. 7. sancta, justa, & bona; sed per *culpam* intelligit defectum & infirmitatem, eo quod nempe lex illa per se non poterat homines justificare & ad vitam æternam perducere. Colligitur hæc interpretatio ex proposito divi Pauli qui totus est eo loci, ut Christi Sacerdotium tanto legali & Judaico præstantius esse doceat, quanto novum Testamentum, cujus Christus mediator est, antecellit veteri; unde ait legem antiquam *culpa* non vacasse, hoc est, quodammodo fuisse reprehensibilem, quatenus infirma & egena habebat elementa, quia si nullus in ea fuisset defectus, *non utique secundi locus inquireretur*, id est, non debuisset secundum Testamentum, scilicet novum, in ejus locum subrogari.

Instabis: Lex illa fuit per se mala, quæ tulit præcepta justitiæ & æquitati contraria: atqui lex vetus tulit præcepta justitiæ & æquitati contraria: 1. enim Levit. 25. & Deut. 15. statuit annum Jubilæi in quo debita omnia remittebantur, quod fieri non poterat citra manifestam injustitiam; 2. Deuter. 23. usuram permittit ab alienigena repetendam; 3. Ibidem unicuique facultatem dat sumendi e vinea proximi quantum voluerit; 4. demum cap. 24. ejusdem libri, Lex vetat ne pignus a debitore accipiatur, quod profecto in damnum creditoris vergebat; ergo in veteri Testamento leguntur nonnunquam præcepta æquitati contraria.

Neg. min. quoad singulas ejus partes.

Ac primo quidem lex Jubilæi, qua remittebantur debita, in gratiam pauperum lata est, unde hujus legis occasione dicitur Deuteron. cap. 15. *Cave ne dicas in corde tuo, Appropinquat septimus annus remissionis, & avertas oculos tuos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat, mutuum commodare; sed dabis ei, nec ages quippiam callide in ejus necessitatibus sublevandis.* Quæ verba manifeste ostendunt in gratiam pauperum conditam fuisse legem de remissione debitorum; quamobrem additur futurum ut Deus eum abunde compensaturus sit, qui hanc legem remissionis debitorum servabit, in pauperes scilicet, *ut benedicat tibi Dominus Deus in omni tempore, & in cunctis ad quæ manum miseris*. Unde post allatam hanc legem Deuter. 15. vers. 2. & 3. statim legitur, vers. 4. *& omnino indigens & mendicus non erit inter vos*. Quem locum ita vertunt nonnulli; *Præterquam si non sit pauper in te*. Quasi dicatur, pauperibus fratribus remittes pecuniam creditam; sed divites fratres excipio, quibus non remittes, cum habeant unde reddere possint.

Ad aliud objectionis caput, quod secundo loco ponitur, abunde jam responsum est superiori quæstione, ubi diximus eatenus concessam non fuisse Judæis dispensationem a præcepto legis naturalis, quatenus eis permisit Deus ab alienigenis usuram repetere; quia nimirum tunc ipsis Judæis, pro suo in bona omnia jure, dedit Dominus id pecuniæ quod supra sortem exigebant; unde nihil iniquum & injustum permisit hac lege; quæ proinde injusta censeri non debet.

Ad-

Addunt quamplurimi Scripturæ Interpretes Judæis permisisse Deum pecunias suas dare ad usuram ob duritiem cordis eorum, ne lucro inhiantes Judæi, a fratribus suis repeterent usuram; permisit autem, inquiunt, id est, non punivit: Nam usuras quasvis etiam illa lege veteri absolute & absque ullo fratris & extranei discrimine vetitas fuisse manifeste colligitur ex Psal. 14. Psal. 54. & Ezechiel. 18. Sed satis idonea mihi non videtur ista responsio, qua nempe negatur Deum proprie permisisse Judæis ut ab extraneis usuram repeterent, id enim apertum est ex objecto Scripturæ testimonio.

Ad tertium dico in publica commoda datam fuisse unicuique facultatem sumendi e vinea proximi, ad sitim scilicet aut ad famem depellendam, id autem nihil nocumenti cuipiam videbatur afferre, quia ex uvis nihil foras deportare licebat: *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum. Si intraveris segetem amici tui, franges spicas & manu conteres, falce autem non metes.*

Denique quod quarto loco objicitur nullius plane momenti est; hæc enim statuta fuit lex in gratiam pauperum, ne a divitibus opprimerentur, si pignus quodpiam dare tenerentur, quando urgente necessitate mutuo aliquid accipiebant, sic enim habetur: *sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum, ut dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas justitiam coram Domino.*

Atque ita sine ullo plane negotio explicantur nonullæ aliæ leges veteris Testamenti, quæ ad politiam & regimen Judæorum primario pertinebant; quatenus nimirum habita ratione circumstantiarum loci, temporis, & personarum, nihil continebant æquitati contrarium.

Sic cum legitur Exodi 21. nulli pœnæ subjacuisse dominos qui servos interficiebant, modo isti percussi uno die aut duobus supervixissent: in hoc sane misera spectari debet famulorum apud Judæos conditio, qui nempe respiciebantur tanquam mancipia quæ possidebat herus, velut equum vel bovem; ut constat ex ipso Scripturæ contextu: *Sin autem uno die vel duobus supervixerit, non subjacebit pœnæ, quia pecunia illius est*, id est quia possidetur ab hero percutiente, tanquam servus pecunia emptus. Quibus addideris ea lege tum temporis dominis mancipatos fuisse servos; volenti autem non fit injuria.

Et deinde cum ibidem legitur parentibus datam fuisse facultatem filias suas in ancillas venundandi, eo fine tantum id factum est, ut filiabus Hebræis pauperibus de nuptiis & fortuna provideretur: unde cum dicitur, *Si quis vendiderit filiam suam in famulam*, intellige eum promissione desponsationis, qua herus filiam Hebræam emens in famulam, promisit se eam ducturum in uxorem saltem secundariam.

Denique cum prohibetur Deuter. 23. cap. ne servus profugus restituatur domino, tametsi animalium restitutio præcipiatur cap. 22. id profecto æquissimum fuit, quia nonnisi cum summo ejus vitæ discrimine servus adduci potuisset ad dominum; in commoda vero publica peccavissent ii, qui animalia errabunda domino non restituissent.

Objicies iterum: Ea lex improbari debet tanquam mala, quæ tulit præcepta vindictam & crudelitatem aperte spirantia: atqui leguntur in lege veteri præcepta quæ vindictam & crudelitatem præ se ferunt. Insignis est præ cæteris lex Talionis quæ legitur Exodi cap. 21. his verbis: *Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore.*

2. A Judaica religione ejiciuntur in æternum Ammonites & Moabites propter vindictam, ut patet ex Deut. c. 23. *Am-*

Ammonites & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternum; quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egressi estis de Egypto, & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, ut male diceret tibi ... Non facies cum eis pacem, nec quæres eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum. Addi posset plus æquo duram fuisse legem Circuncisionis, quæ plerumque infantibus mortem inferebat.

Respondeo, nec in illis duobus præceptis quidquam esse, quod vel vindictæ vel iniquitatis speciem præ se ferat.

Ac primo quidem quod spectat legem Talionis, qua licitum erat oculum pro oculo, & dentem pro dente repetere, certum est æquissimam fuisse ejusmodi legem; adeo ut necesse fuerit in quovis imperio eam vel aliam similem condere, & promulgare ad conservandam tranquillitatem publicam: unde Tertullianus de ista lege verba faciens lib. 2. contra Marcionem cap. 18. sic habet: *Non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ violentiæ prospicit; ut quia durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur a Deo expectare defensam, edicendam postea per Prophetam, Mihi defensam & ego defendam, dicit Dominus; interim commissio injuriæ metu vicis statim occursuræ repastinaretur; & licentia retributionis prohibitio esset provocationis, ut sic improbitas astuta cessaret*. Clarius vero longe S. Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 25. *vindictæ & furoris non fomes, sed limes est justus*. Cæterum locum non habebat ejusmodi lex, nisi cum personæ ejusdem sortis & æqualis conditionis erant; ibidem enim excipitur percutiens servum, quod quidem hujus legis æquitatem manifeste indicat.

Ad secundum dico, nonnisi juste Deum a religione & templis arcere Moabitas & Ammonitas, quia videlicet timendi locus erat ne populum ad Idololatriam & impietatem pertraherent. Hæc porro lex aut videtur ad tempus solummodo lata, aut per desuetudinem abrogata, aut tandem, ut conjiciunt nonnulli interpretes, nonnisi pro masculis, ita ut excipi deberent fœminæ. Ruth enim Moabitis Israeliticam religionem amplexa est, cum Booz nupsit, Ruth. 4. cap.

Ad tertium vero quod spectat, nego crudelitatis quidquam redolere legem Circuncisionis, fiebat enim ejusmodi carnis præcisio absque ullo vitæ discrimine; tum quia non circuncidebantur infantes ante octavum diem, tum quia justa ex causa poterat Circuncisio differri post octavum diem, uti dilata est in deserto per quadraginta annos ob continuam peregrinationem. Hæc porro Circuncisio signaculum fuit fœderis Deum inter & Abraham initi, ut moneret ejus posteros jam transiisse in jus Dei tanquam ejus populum & peculium.

Objicies: Lex illa non est bona quæ in multis fuit suis ritibus superstitiosa, & ab omni ratione aliena: sed vetus Testamentum est ejusmodi; est quippe superstitiosum quosdam seligere cibos tanquam licitos, aliorum vero usum condemnare, quasi essent mali principii creaturæ. Superstitiosum est eum recensere immundum qui mortui cadaver tetigerit. Denique & in ipsis sacrificiis non una occurrebat superstitio: non licebat enim certa quædam animalia offerre quasi fuissent a malo Deo creata; præterea arcebatur mel ab illis sacrificiis tanquam impurum, sal vero adhiberi poterat; in comestione Agni Paschalis ritus innumeri præscribuntur plane superstitiosi, & sic de cæteris quæ mores, vivendi rationem, cultum & religionem Judæorum spectabant.

Respondeo in ejusmodi ciborum delectu, tum & in aliis diversis ritibus qui videntur in lege antiqua superstitiosi atque

atque omnino inutiles, cum scilicet ratio & animus instituentis non respicitur, nihil tamen vituperio dignum esse; quin potius certum est cum summa sapientia institutas fuisse istas leges. Sic, v. g. seligendos quosdam cibos, a quibusdam abstinendum carnibus præscribitur, ut videlicet, inquiunt nonnulli e SS. Patribus, inde frænum poneretur gulæ & incontinentiæ, ita Tertul. lib. 2. cap. Marc. cap. 18. ut Judæi hoc discrimine nullum cum Gentilibus servarent commercium, inquit Euseb. lib. 8. de præpar. cap. 9. Inter sacrificiorum solemnia innumeri prope occurrunt ritus, ut scilicet rudiores illi populi in vero Dei cultu facilius continerentur. Præterquamquod totidem erant futurorum novæ legis mysteriorum umbræ & figuræ.

Objicies: Ea lex probari non potest, quæ plurimos Prophetas & Patriarchas magnis passim laudibus extollit, tanquam piissimos & sanctissimos, qui tamen gravissima commiserunt flagitia: atqui in veteri Testamento plurimi & Prophetæ & Patriarchæ passim commendantur tanquam sanctissimi, quanquam in gravissima scelera prolapsi fuerint; ejusmodi est Abraham, qui quidem, ut scribit Faustus apud S. Augustinum lib. 22. cap. 5. *Habendæ prolis insana flagrans cupidine, & Deo, qui id jam sibi de Sara conjuge promiserat, minime credens, cum pellice volutatus sit sub conscientia (quo sit inhonestius) uxoris. Tum matrimonii sui infamissimus nundinator, idem avaritiæ ac ventris causa duobus Regibus Abimelech & Pharaoni diversis temporibus, memoratam Saram conjugem suam sororem mentitus, quæ erat pulcherrima, in concubitum venditavit. Loth ipsius frater de Sodoma liberatus cum duabus filiabus suis in monte concubuit. Isaac eadem patri suo gessit ac paria erga Rebeccam conjugem suam fingens & ipse eam sororem, quo per ipsam viveret turpiter. Jacob filius ejus inter Rachel & Liam duas germanas sorores, earumque singulas famulas quatuor uxorum maritus tanquam hircus erravit. Item Judas filius ejus cum Thamar nuru sua. David post tot numero uxores, mulierculam quoque Uriæ militis sui mœchatus est, ipsumque perdidit in bello. Salomon filius ejus trecentas uxores & septingentas concubinas habuit & Regum filias sine numero. Quid quod Ozee Prophetarum primus de fornicaria muliere filios fecerit, cui turpitudini quo sit deterius, ascribitur & consilium Dei? Quid denique quod Moyses homicidium fecerit, quod spoliaverit Ægyptium, quod bella gesserit, quod crudelia multa & mandarit & fecerit, quod ne ipse quidem uno contentus matrimonio fuerit.*

Hinc objectioni respondemus, non omnia & singula Sanctorum gesta, quæ describuntur in veteri Testamento, esse laudanda; idcirco autem vitio verti non debet legi & divinis litteris, quod hæc facta vel etiam vituperanda referant, quia nempe illa neutiquam ut recte facta defendunt; ita S. Augustinus lib. 22. cap. 26. ubi præfatæ objectioni respondet dedita opera. *Quapropter*, inquit, *ne in quæque laudanda vel vituperanda, accusanda vel defendenda, coercenda vel relaxanda, damnanda vel absolvenda, appetenda vel vitanda temere irruamus, in quibus omnibus peccata seu recte facta versantur, prius quid sit peccatum considerare debemus; tunc deinde inspicere facta Sanctorum libris conscripta divinis, ut si qua & ipsorum invenerimus, ad quam utilitatem sint etiam ipsa condita litteris, memoriaque mandata, diligenti quantum possumus ratione videamus.... de illis ergo potest esse quæstio, quæ vel inaniter scripta videri possunt, si nec recte facta apparent, nec peccata sunt, vel etiam perniciose, si peccata esse convincuntur, ne valeant ad imitationem, sive in ipsis libris reprehensa non sint, & ideo putari etiam possint non esse peccata, sive illic quoque reprehensa sint,*

sint, sed sub facili spe veniæ committantur, quia in sanctis inventa sunt. Ubi cum S. Augustinus his exemplis a Fausto adductis respondere incipit, aperte supponit plurima in ipsis Scripturis describi Sanctorum facta, quæ ab omnibus utique condemnari debent & a nemine defendi; ita ut tamen nihil inde vitii redundare debeat in sacras litteras quibus inserta sunt ejusmodi facta; unde sic habet cap. 42. *Nec ideo tamen*, inquit, *hoc factum vel ipsius Loth, vel ejus filiarum justificamus, quia significavit aliquid quod futuram quorumdam perversitatem prænuntiaret. Aliud enim illæ ut hoc facerent intenderunt, aliud Deus qui hoc fieri permisit, ut etiam inde aliquid demonstraret, manente recto judicio suo super peccatum hominum tunc præsentium, & vigilante providentia sua pro significatione futurorum. Proinde illud factum cum in sacra Scriptura narratur, prophetia est; cum vero in illorum vita qui hoc commiserunt consideratur, flagitium est*. & cap. 45. *Nos tamen Scripturas sanctas in hominum peccata defendimus; non sic autem de hujus facti purgatione satagimus, quasi hoc Deus noster aut fieri jusserit, aut factum approbaverit, ita justi homines in illis libris appellentur, ut si voluerint peccare non possint. Cum ergo in litteris, quas isti reprehendunt, Deus huic facto nullum justitiæ testimonium perhibuerit, qua dementia temeritatis hinc illas litteras accusare contendunt, cum aliis earum locis apertissime inveniantur divinis præceptis ista prohiberi*. Ex quibus perspicuum fit nullius esse momenti ejusmodi exempla Patriarcharum, quæ objici solent ad elevandam auctoritatem veteris Testamenti & præceptorum quæ in eo continentur; quandoquidem illorum hominum flagitia, si quæ fuerunt, & ab auctoribus sacris non approbantur, & in aliis locis apertissime condemnantur.

Jam vero qui præfatas Fausti Manichæi in veteres recensitos calumnias, quam eleganter tam copiose depulsas legere voluerit, consulat quæ toto lib. 22. scribit S. Augustinus, horum enim accurata disquisitio non est præsentis operis, nec otii.

An Lex vetus fuerit imperfecta.

LEX vetus quanquam bona & in omnibus suis præceptis sancta, fuit tamen imperfecta. Siquidem hæc fuit constans S. Pauli doctrina, qui omnibus ac singulis fere suis Epistolis docet legem fuisse per se infirmam, insufficientem & imperfectam.

Epist. ad Rom. cap. 4. *Quia*, inquit, *ex operibus legis non justificabitur omnis caro*. Legem veterem intellige, seclusa nimirum fide & gratia Christi: ut inde significet illam per se se nullius fuisse virtutis; addit enim vers. 22. *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum*. Cap. 4. pergit probare exemplo Abrahæ non per opera legis, sed per fidem Christi omnes justificari; quod idem docet fusius cap. 7. & 8. versu 2. istius capitis, ubi sic habet: *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat legi; in quo infirmabatur per carnem; Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne*.

Epistola ad Galatas totus est divus Paulus ut legem veterem rejiciat tanquam vacuam & inutilem; hos enim redarguit in illa Epistola, quod veluti spreto Christi Evangelio ad Judaismum se iterum abduci finerent; cap. 2. vers. 16. *Scientes quod non justificabitur homo ex operibus legis; nisi per fidem Jesu Christi & nos in Christo Jesu credimus ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis; propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro . . . Si enim per legem justitia; ergo gratis Christus mortuus est*; quasi dixisset mor-

tis

tis suæ pretium frustra impendisse Christum Dominum, si ex lege justitiam consequi poteramus; unde ex istis posterioribus Apostoli verbis merito colligitur, non modo vacuam & plane infirmam fuisse legem veterem post Christi Evangelii prædicationem, sed etiam antea, quandiu nempe ipsa viguit, aliter nullum esset divi Pauli argumentum. Cap. 3. idem probat: 1. ab experientia, qua nempe noverant Galatæ se non in Circuncisione, sed in Baptismo Spiritum sanctum accepisse, vers. 2. *Hoc solum a vobis volo discere, ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* 2. ab exemplo Abrahæ qui per fidem justificatus est: *Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad justitiam*; 3. quia qui sunt sub lege, sub maledicto sunt: *Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*. 4. ex Habacuc qui testatur justum ex fide vivere. 5. demum, quia lex vetus fuit solum Pædagogus quo Judæi ducerentur ad Christum, per quem solum data est hominibus fides & justitia: *Si enim*, inquit vers. 21. *data esset lex quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia*. & vers. 24. *Itaque lex Pædagogus noster fuit in Christo, ut in fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub Pædagogo*. Quod idem scribit cap. 4. & 5. ejusdem Epistolæ.

Possem vero hic multa alia divi Pauli testimonia exscribere, sed ea ipsa quæ dixi sentio esse longiora, in re scilicet adeo clara & omnibus obvia, consuli possunt quæ scribit in Epistola ad Hebræos, ubi probat abolitam esse legem veterem, ex eo quod Sacerdotium vetus per novum Christi abolitum sit; cur vero Deus legem olim a se institutam abrogaverit, alia causa non est ex Apostolo, quam legis ipsius infirmitas & inutilitas, cap. 7. vers. 18. *Reprobatio quidem fuit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus & inutilitatem; nihil enim ad perfectum adduxit lex*, id est, neminem potuit ad beatitudinem, quæ summa est hominis perfectio, perducere, quæ nimirum lex erat timoris, non amoris, quæ gratiam promittebat, ipsa vero non conferebat, ut eleganter disserit S. Augustinus Tract. 3. in Joannem, num. 14. his verbis: *Lex minabatur, non opitulabatur; jubebat, non sanabat; languorem tamen ostendebat, non auferebat; sed illi præparabat medico venturo cum gratia & veritate; tanquam ad aliquem, quem curare vult medicus mittat primo servum suum, ut ligatum illum inveniat: sanus non erat, sanari nolebat, & ne sanaretur, sanum se esse jactabat; missa lex est, ligavit eum, invenit se reum, jam clamat de ligatura ... gratia & veritas per Christum facta est*. Quæ profecto eadem tradere solet vel clarius libris suis adversus Pelagianos, ubi simul & Christi gratiæ necessitatem docet, & veteris legis inutilitatem.

Eadem vero doctrina legitur passim apud alios sanctos Patres, qui veteris legis ejusque mandatorum & sacrificiorum infirmitatem ubique passim agnoscunt, ita S. Justinus Dialogo cum Tryphone. S. Irenæus lib. 4. advers. Hæres. cap. 31. Tertull. lib. contra Judæos cap. 2. S. Clemens Alex. lib. 1. Pædag. cap. 11. S. Greg. Nazianz. Orat. 42. S. Ambros. lib. 1. de Offic. cap. 18. S. Hieronymus Dialogo 1. contra Pelag. cap. 9. & alii.

Objicies: Deo indignum esse videtur tradere legem per se imperfectam, inutilem & infirmam: atqui lex vetus, ut postea docebitur, a Deo data fuit Judæis; ergo non fuit imperfecta.

Dist. maj. imperfectam & inutilem simpliciter & quoad omnia, C. secundum quid tantum & quoad aliqua, N. neque enim necesse fuit, ut Deus, tametsi sapientissimus & maxime providus legislator, hominem statim & ab initio ad summam perfectionem adduceret, debuit prius minari quam opitulari, jubere quam sanare, languorem ostendere quam

quam auferre; atque is demum qui curare volebat ægrotantem, debuit prius mittere servum qui præpararet ad medicinam, quam medicum; unde sequitur non debuisse Deum, (si tamen ita loqui fas est, quis enim consiliarius ejus?) dare primum hominibus legem undequaque perfectam.

Jam vero lex vetus non fuit imperfecta & inutilis simpliciter: 1. quia per illam legem edocti sunt Judæi præ cæteris orbis universi nationibus Dei magnitudinem & sapientiam .. Psal. 147. *Qui annuntiat verbum suum Jacob, justitias & judicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis.* & Rom. 3. *Quid ergo amplius Judæo est? Aut quæ utilitas Circumcisionis? Multum per omnem modum; primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei;* 2. quia suis sapientissimis institutis lex illa ad omne genus virtutum excitabat, & ab omnibus peccatis deterrebat, ut manifestum est ex nonnullis præceptis quæ superius a nobis laudata sunt; 3. quia si non fuit lex amoris, fuit saltem lex timoris, *Initium autem sapientiæ timor Domini*, inquit Psalmista. Unde S. Hieronymus in ista verba Epist. ad Galatas, *Lex Pædagogus noster fuit in Christo*, sic habet: *Pædagogus parvulis assignatur, ut lasciviens refrænetur ætas, & prona in vitia corda teneantur, dum teneris studiis eruditur infantia, & ad majores disciplinas metu pœnæ coercita præparatur. Itaque & lascivienti populo lex Moysi ad instar Pædagogi senioris apposita est, ut custodiret nos & futuræ fidei præpararet;* 4. demum, eo potissimum nomine utilis fuit lex vetus, quod figura fuit novæ, Christum ipsum ejusque leges mandata & Sacramenta præfigurans, Judæis quippe *omnia contingebant in figura*, inquit Apostolus I. ad Corint. cap. 10.

Objicies: Ea lex non fuit imperfecta quæ plures tulit viros sanctissimos, qui sub ea sanctitatem & justitiam consecuti sunt: atqui lex vetus fuit ejusmodi; ergo.

Dist. maj. Justitiam consecuti sunt vi ipsius legis, C. sub lege, non autem per legem, sed vi meritorum Christi venturi, N. Porro justi qui sub veteri Testamento vixerunt, non vi legis ipsius, sed per merita Christi sanctitatem suam consecuti sunt: *Bibebant illi de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.* I. ad Corinth. cap. 10. quia nempe nullum bonum opus exercere poterant sine beneficio divinæ gratiæ per Christi merita ipsis collatæ, ut docet passim S. Augustinus contra Pelagianos, ut, v. g. lib. de perfectione justitiæ cap. 19. *Unus Deus & unus mediator Dei & hominum Christus Jesus, sine cujus gratia nemo a condemnatione liberatur, sive quam traxit ex illo, in quo omnes peccaverunt, sive quam postea suis iniquitatibus addidit.* Qua ex causa potissimum docent Theologi legem antiquam fuisse imperfectam.

Neque tamen iis assentiri facile possum, qui legem hanc eo nomine imperfectam esse dicunt, quod in singulis suis libris ne minimam quidem injiciat mentionem futuræ vitæ, in qua justis æterna proponatur merces, impii vero similiter æternis deterreantur suppliciis, quasi solum bona temporalia Judæis promittantur, ut patet ex Deuteron. 7. vers. 12. Isaiæ 1. vers. 19. Aggæi. 2. vers. 20. Malachiæ 3. vers. 3.

Id confirmant auctoritate S. Augustini, cujus hæc sunt verba in Tractatu 3. in 1. cap. 1. Joan. num. 19. *Expellite de cordibus vestris carnales cogitationes, ut vere sitis sub gratia, ut ad novum Testamentum pertineatis. Ideo vita æterna promittitur in novo Testamento. Legite vetus Testamentum & videte quia carnali adhuc populo ea quidem præcipiebantur quæ nobis. Nam unum Deum colere & nobis præcipitur ..... jam illa omnia præcepta nobis magis præcipiuntur*

tur & observanda sunt. Non occides. Non mœchaberis. Non furaberis. Non falsum testimonium dices. Honora patrem & matrem. Non concupisces rem proximi tui. Non concupisces uxorem proximi tui. Nonne ista omnia & nobis præcipiuntur? sed quære mercedem & invenies ibi dici, Ut expellantur hostes a facie tua & accipiatis terram quam promisit Deus patribus vestris. Quia non poterant capere invisibilia, per visibilia tenebantur. Quare tenebantur? Ne penitus interirent & ad Idola laberentur; & postea: *Ea ibi jubentur in Decalogo legis quæ & nobis, sed non ea promittuntur quæ nobis. Nobis quid promittitur? vita æterna. (Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum & quem misisti Jesum Christum) cognitio Dei promittitur, ipsa est gratia pro gratia.* Idem docere videtur lib. 1. Retract. cap. 22. *Regnum Cælorum*, inquit, *illi populo fuisse promissum non legimus in iis quæ promissa sunt lege data per Moysen in monte Sina, quod proprie dicitur vetus Testamentum.* & rursus in Psal. 73. *Deus*, inquit, *se utriusque Testamenti voluit esse auctorem, ut æterna promitteret in veteri, & cœlestia in novo.*

Mirum est, inquam, quibusdam adeo placuisse illud commentum; siquidem innumeris prope Scripturarum testimoniis evinci facile potest, Deum mercedis æternæ promissionibus ad accuratam mandatorum observationem Judæos incitasse, eosdemque similiter æterni supplicii metu ab omnibus vitiis deterruisse. Levitici cap. 18. *Custodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis.* Id est, ut vertit Bibliorum Regiorum interpres, *vivet vita sempiterna.* Job 19. cap. *Scio quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* quæ quidem verba fidem resurrectionis corporum & alterius vitæ futuræ manifeste exhibent. Tobiæ 2. cap. *Sicut beato Job insultabant Reges, ita isti parentes & cognati ejus irridebant vitam ejus, dicentes: Ubi est spes tua, pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicens: Nolite ita loqui, quoniam filii Sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam unquam mutant ab eo.*

Hanc eandem æternæ vitæ & mortis doctrinam legimus passim apud Prophetas. Psal. 91. *Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur justitiam, ut intereant in sæculum sæculi.* Isaias de æterna mercede loquitur cap. 64. *A sæculo*, inquit, *non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Tum vero de pœnis æternis cap. ultimo. *Veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur & videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me; vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Daniel. 7. vers. 18. *Hæ quatuor bestiæ magnæ quatuor sunt regna quæ consurgunt de terra. Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi, & obtinebunt regnum usque in sæculum & sæculum sæculorum.* Ubi manifeste indicatur regnum Sanctorum in cœlis; quatuor enim magnæ Monarchiæ non durarunt in sæculum sæculorum; unde similiter loquitur ibidem vers. 27. *Regnum autem & potestas & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi, cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes Reges servient ei & obedient.*

Quo pertinent luculentissima quæ l. 2. Machab. de fortissimis illis viris narrantur, cap. 7. *Propter quod & iste sequenti loco primi tormenta suscepit, & in*

in ultimo spiritu constitutus sic ait, Antiochum alloquens: *Tu quidem scelestissime in praesenti vita nos perdis, sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in aeterna vitae resurrectione suscitabit*. *Post hunc tertius illuditur, & linguam postulatus cito protulit & manus constanter extendit, & cum fiducia ait: E coelo ista possideo, sed propter Dei leges nunc haec ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero*, & quartus, *cum jam esset ad mortem, sic ait: Potius est ab hominibus morti datos spem exspectare a Deo, iterum ab ipso exsuscitandos*. Denique frater junior sic loquitur vers. 39. ejusdem capitis: *Fratres mei modico nunc dolore sustentato, sub testamento aeternae vitae effecti sunt, tu vero judicio Dei justas superbiae tuae poenas exolves*.

Quamobrem id unum loco citato contendit Augustinus, plerumque vel saepius propositam Judaeis mercedem temporalem, ut ad praeceptorum observationem incitarentur: sed ita demum intelligi non debet, quasi futura altera vita nunquam ipsis proposita fuerit, id enim agnovisse Davidem scribit ibidem sanctus Doctor his verbis: *Nam quidam suspirans amator in Psalmis ait: Unam petii a Domino, hanc requiram; & quaeris quid petat? Forte enim terram petit fluentem lacte & melle carnaliter, quamvis spiritaliter ista quaerenda sit & petenda ..... videamus quid petat? Unam petii a Domino hanc requiram; quid est hoc quod requirit? Ut inhabitem, inquit, in domo Domini per omnes dies vitae meae. Et puta quia habitas in domo Domini, unde ibi erit gaudium tuum? Ut contempler, inquit, delectationem Domini*.

An Lex vetus a Deo data fuerit.

LEgem veterem *non esse a Deo Patre Domini nostri Jesu Christi* docuit olim Cerdo, a quo Cerdoniani, inquit S. Irenaeus lib. 1. cap. 28. ubi & cap. sequenti docet Marcionem Ponticum blasphemasse, *eum qui a lege & Prophetis annuntiatus est Deus malorum factorem, & bellorum concupiscentem, & inconstantem quoque sententia, & contrarium sibi ipsum dicens, Jesum autem qui est a Deo Patre super mundi fabricatorem Deum, dissolventem Prophetas, & legem & omnia opera ejus Dei qui mundum fecit, &c.* Idem senserunt Manichaei teste Augustino Haeresi 46.

Ex quodam Ptolomaeo, referente S. Epiphanio lib. 1. tom. 2. Haeresi 33. quae est Ptolomaitarum, non manavit a Deo, nec ipsi tribui debet universa atque integra lex Mosis, sed partim Deo, qui Decalogum & nonnullas alias leges sanctissimas praescripsit, partim Moysi qui alias tulit leges, non ita rectae rationi consonas, ut quae ad libellum repudii & legem Talionis pertinent; partim denique Senioribus populi, qui & alias institutiones voluerunt vim legis obtinere, quales sunt nonnullae traditiones, de quibus sermo habetur Matth. cap. 15. in illos autem Haereticos sit

CONCLUSIO.

Lex vetus est a Deo vero Patre Domini nostri Jesu Christi, idque contra Cerdonem. Is Deus legis auctor non habuit Christum sibi adversum & legis mandata dissolventem, est contra Marcionem. Denique universa lex quoad singula praecepta Deo soli ut legislatori tribui debet, & Mosi solum ut ministro; contra Ptolomaeum.

Primo quidem lex vetus fuit a vero Deo instituta. Siquidem ubique in novo Testamento tribuitur vero Deo, ejus praecepta dicuntur esse Dei, referuntur ad Deum, Lucae 1. cap. sic loquitur Zacharias, *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit & fecit re-*

demptionem plebis suæ ...... sicut locutus est per os Sanctorum, qui a sæculo sunt Prophetarum ejus. Quod idem testatur B. Virgo Maria ibidem in suo Cantico his verbis: *Suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiæ suæ: Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini ejus in sæcula*. Christus ipse legem Deo tribuit Matth. 15. cap. *Deus autem qui prænuntiavit per os omnium Prophetarum pati Christum suum, sic implevit*. Ac denique S. Paulus tum ad Rom. cap. 1. *Vocatus Apostolus segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo*. Tum vero clarius ad Hebr. cap. 1. *Multifariam*, inquit, *multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis in Filio*. Quibus vel aliis similibus Scripturæ testimoniis S. Iræneus contra Cerdonem.

Secundo, lex vetus non fuit a Deo instituta tanquam malo principio, cui Christus adversus fuerit in nova lege: 1. Quia, ut mox diximus, Christus ejusmodi legis præcepta commendans, eam refert ad Deum, *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram*. 2. Quia diserte affirmat se in illa lege prænuntiatum fuisse Lucæ ult. *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & in Psalmis, & in Prophetis de me*. Et Joan. cap. 5. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me ille scripsit*. 3. Quia huic legi ultro se subjecit Christus, eamque usque ad mortem adimplevit; unde ait Matth. 5. cap. *Non veni solvere legem, sed adimplere*. 4. demum, quia testatur Apostolus finem legis esse Christum, ad Rom. cap. 10. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti; Moyses enim scripsit quoniam justitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo vivet in ea*. Quæ quidem vel similia argumenta passim usurpat Tertullianus adversus Marcionem.

Tertio, lex vetus tota atque integra est a Deo, non autem partim a Mose & partim a Senioribus. Id aperte constat ex ipsis Scripturis, quæ Deum testantur totius legis & omnium mandatorum auctorem. Exodi 24. cap. *Moyses narravit plebi omnia Domini verba atque judicia; respondítque populus una voce: Omnia verba Domini quæ locutus est faciemus. Scripsit autem Moyses universos sermones Domini ...... assumensque* Moyses *volumen fœderis legis audiente populo qui dixerunt; Omnia quæ locutus est Dominus faciemus*. Unde cum in novo Testamento mentio quædam injicitur de lege veteri, hæc tribuitur Deo, dicitur lex Dei, quemadmodum intelligimus e Lucæ 2. cap. *Tulerunt illum in Jerusalem ut sisterent eum Domino; sicut scriptum est in lege Domini*.

Hinc est etiam quod Moses, ut religiosissimus erat Dei minister, nihil se ex arbitrio suo, sed omnia de mandato Dei annuntiare profitetur: *Scitis*, inquit ad Israelitas Deuter. 4. *quod docuerim vos præcepta, atque justitias, sicut mandavit mihi Dominus meus*, & cap. 6. *Hæc sunt præcepta & ceremoniæ, & judicia quæ mandavit mihi Dominus Deus vester*. Quæ quidem agendi ratio fuit similiter Josue, ut patet ex ejus lib. cap. 11. *Sicut præceperat*, inquit, *Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Josue, & ille universa complevit, non præterit de universis mandatis, nec unum quidem verbum, quod jusserat Dominus Moysi*.

Objicies: Mandatum divortii, lex scilicet qua licitum fuit dare libellum repudii, ipsi Mosi tribuitur, non Deo, ut legimus Matth. cap. 19. dicunt enim Pharisæi, *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii & dimittere?* & ait postea Christus, *Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras*; Ergo revera hæc lex fuit a Mose non a Deo constituta.

Re-

Respondeo, id unum colligi posse ex illo Matthæi testimonio, Mosem hujus legis fuisse præconem, neutiquam vero illam propria auctoritate instituisse; id enim certo persuadent adducta Scripturæ loca, quæ universam atque integram legem ad Deum referunt; tum vero & illa, ne dicam, rigidior Mosis religio, qua nec minimum privata auctoritate & Deo inconsulto mandatum Israelitis præscribere ausus est, ut constat ex Numer. cap. 15. ubi legitur eum, ut quid de viro, qui ligna die Sabbathi collegerat, statuendum esset, Deum consuluisse. Quamobrem cum dicitur, *Moyses permisit*, *Moyses dixit*, perinde est ac si diceretur, Moyse jubente, præscribente Deo, permisit, &c. Aliter inde sequeretur Mosem esse quoque auctorem Decalogi, quod nec ipsi volunt adversarii; nam Marci cap. 7. & Moysi tribuitur Decalogus, *Moyses enim dixit*, *Honora patrem tuum*, *&c.*

Nec plus virium habet quod objiciebat Ptolomæus, & a senioribus editas fuisse nonnullas leges, ut colligi posse putabat ex Matth. cap. 15. ubi cum Pharisæi Christo dixissent, *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum?* respondit Christus Dominus, *Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* Siquidem ejusmodi traditio de lavandis manibus lex non fuit veteris testamenti, sed mera Scribarum & Pharisæorum consuetudo & traditio; non dicunt, inquit Chrysostomus Homil. 52. legem transgredi, quia nihil de ea re lex præcipiebat, sed traditionem seniorum: *Pharisæi*, inquit, *& Judæi nisi crebro laverint manus*, *non manducant*, *tenentes traditionem seniorum*, *& a foro nisi baptizentur*, *non comedunt*, *& alia multa*; *&c.*

An Lex vetus data fuerit per Angelos.

Ambigitur quisnam fuerit is quem immediate alloquebatur Moses in promulgatione legis, & a quo proinde hanc legem immediate acceperit Israelitis publicandam; dubitatur an fuerit Deus ipse, quemadmodum indicare videntur hæc verba Exodi cap. 31. *Apparuit ei Dominus*. Cap. 20. *Ego sum Dominus tuus:* & cap. 33. *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem*, & alia id genus; vel fuerit solummodo Angelus, ut aperte legitur Act. 7. v. 53. *Qui accepistis legem in dispositione Angelorum*; & ad Galat. cap. 3. *Lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris*.

Varia est super ea re SS. Patrum opinio. Nonnulli existimarunt Deum ipsum & specialiter Verbum divinum interdum apparuisse Patribus in veteri Testamento; sic Tertull. in suis passim libris contra Marcionem, & præsertim lib. 3. cap. 9. lib. 4. cap. 10. & 21. lib. adversus Judæos c. 9. & lib. contra Praxeam c. 16. ubi ait veritatem carnis induisse Verbum divinum quasi præludens, ut futuræ Incarnationis suæ veritatem præstrueret. Origenes Homil. 1. in cap. 6. Isaiæ S. Gregor. Nazianz. Orat. 49. S. Hilarius lib. 4. de Trin. S. Chrysost. Homil. 16. in Acta Apost. & Theodor. q. 91. in Genesim.

Altera sententia est sancti Aug. qui ejusmodi apparitiones censet factas fuisse per Angelos, non autem per ipsum Deum immediate, quod apprime luculentis argumentis ostendit lib. 3. de Trin. cap. 11. Eum hac in parte secuti sunt alii Patres, quorum loca sumus mox adducturi, tum vero omnes fere ac singuli Doctores Scholastici, quibus & nos lubenter assentimur, quoad nimirum spectat præsentem difficultatem de promulgatione legis: quid enim & de aliis apparitionibus quæ commemorantur in veteri Testamento, sentiendum

sit;

sit; an Deo ipsi vel Angelis tantum tribui debeant, fusius tractare præsentis non est otii.

CONCLUSIO.

Lex vetus olim data fuit Mosi, non per Deum ipsum, sed per Angelos.

Probatur 1. ex Scripturis Act. 7. cap. v. 53. disertum est quod ait S. Stephan. *Accepistis legem in dispositione Angelorum*, quæ verba id unum significant Angelos recto ordine legem disponentes tradidisse Mosi; est autem observatione dignissimum hic legem dici datam dispositione *Angelorum* in plurali, non autem *Angeli* in singulari, unde profecto colligitur de Verbo Dei non posse id accipi, tunc enim dixisset Stephanus in dispositione *Angeli*; quomodo ab Isaia Filius Dei dicitur, *magni consilii Angelus*. Idem docet Apostolus ad Galat. cap. 3. *Quid igitur lex?* inquit, *propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris*. Id est, in certo quodam ordine disposita ab Angelis & tradita Mosi, ut ipse eam populo Dei promulgaret. Quapropter Epist. ad Hebr. c. 1. Angelos dicit Dei administratores: *Nonne omnes sunt*, inquit, *administratorii Spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis*. Ubi nempe administratores debent solum intelligi, ut ait S. Thomas, ii Angeli qui missi sunt ad legem Hebræis publicandam.

Luculentum vero est momentum quod petitur ex proposito S. Pauli in hac Epistola ad Hebr. ubi legem novam eo nomine ait veteri longe præstantiorem, quod ista nonnisi per Angelos, illa vero per ipsum Christum Filium Dei fuerit annuntiata, cap. 1. *Multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, diebus istis locutus est nobis in Filio quem constituit hæredem universorum ... & ad Angelos quidem dicit; Qui facit Angelos suos spiritus & ministros suos flammam ignis; Ad Filium autem, Thronus tuus Deus in sæculum sæculi*. Et cap. 2. vers. 2. *Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis prævaricatio & omnis inobedientia accepit justam retributionis mercedem; quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis & portentis*. Hoc autem argumentum Apostoli nullius plane roboris erit, si lex antiqua quemadmodum & nova, a Verbo Dei fuit data hominibus; jam tum enim inter utramque nihil erit hac in parte discriminis; igitur lex vetus dici debet data per Angelos.

Probatur 2. auctoritate S. Augustini, qui lib. 3. de Trinit. cap. 11. dedita opera probat hanc sententiam: *Quapropter*, inquit, *essentia Dei nullo modo potest ipsa per semetipsam esse visibilis. Proinde illa omnia quæ patribus visa sunt, cum Deus illis secundum suam dispensationem temporibus congruam præsentaretur, per creaturam facta esse manifestum est. Et si nos latet quomodo ea ministris Angelis fecerit, per Angelos tamen esse facta, non ex nostro sensu dicimus, ne cuiquam videamur plus sapere, sed sapimus ad temperantiam, sicut Deus nobis partitus est mensuram fidei; & credimus propter quod & loquimur. Extat enim auctoritas divinarum Scripturarum, unde mens nostra deviare non debet, nec relicto solidamento divini eloquii per suspicionum suarum abrupta præcipitari, ubi nec sensus corporis regit, nec perspicua ratio veritatis elucet. Apertissime quippe scriptum est in Epistola ad Hebræos, cum dispensatio novi Testamenti a dispensatione veteris Testamenti secundum congruentiam sæculorum ac temporum distingueretur, non tantum illa visibilia, sed ipsum etiam sermonem per Angelos factum; Sic enim dicit: Ad quem autem Angelorum*

lorum dixit aliquando, &c.... Sed propter eos, qui cum Scriptura illic Angelum nominat, ipsum per seipsum Filium Dei volunt intelligi, quia propter annuntiationem paternæ ac suæ voluntatis a Propheta dictus est Angelus: propterea voluit ex hac Epistola manifestius testimonium dare, ubi non dictum est per Angelum, sed per Angelos. Nam & Stephanus in Actibus Apostolorum eo more narrat hæc, quo etiam in libris veteribus conscripta sunt. Ne quis autem arbitraretur tunc Deum gloriæ per id quod in se ipso est cujusquam oculis apparuisse mortalium, in sequentibus dicit, quod Moysi Angelus apparuerit (fugit Moyses in verbo isto, &c.) & infra. *Sed quid ultra differimus ora eorum evidentissimo atque gravissimo alio documento oppilare, ubi non Angelus singulariter, nec viri pluraliter, sed omnino Angeli dicuntur, per quos sermo non quilibet factus, sed lex ipsa manifeste ostenditur, quam certe nullus fidelium dubitat Deum dedisse Moysi ad subjugandum populum Israel, sed tamen per Angelos datam. Ita Stephanus loquitur, Dura cervice, &c. Qui accepistis legem in edictis Angelorum, nec custodistis. Quid hoc evidentius, quid tanta auctoritate robustius? in edictis quidem Angelorum lex illi populo data est ... per Angelos ergo tunc Dominus loquebatur, per Angelos Filius Dei, Mediator Dei & hominum futurus ex semine Abrahæ suum disponebat adventum, ut inveniret a quibus reciperetur confitentes se reos, quos lex non impleta fecerat transgressores. Unde & Apostolus ad Galatas dicit: Quid ergo lex? transgressionis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est, dispositum per Angelos in manu Mediatoris; hoc est, dispositum per Angelos in manu sua.*

Eodem plane modo hunc locum Epistolæ ad Galatas interpretatur S. Hieron. sic enim habet: *Quod ait Apostolus, (lex per Angelos) hoc vult intelligi quod in omni veteri Testamento, ubi Angelus primum visus refertur, & postea quasi Deus loquens inducitur, Angelus quidem vere ex ministris pluribus quicunque sit visus: sed in illo Mediator loquatur qui dicit, Ego sum Deus Isaac, Deus Jacob.*

Quin & S. Cyrillus Alexandr. lib. 8. Thesauri cap. 2. contendit ex Paulo novam legem veteri præstare hoc titulo, quod nova data est per Dei filium, vetus autem per Angelos: *Cum voluisset Paulus*, inquit, *legis mandatis longe meliora Evangelica demonstrare, administratores consideravit, & ex differentiis ipsorum administratorum negotiorum differentiam ostendit.* Et postea, *quamvis etiam lex Dei est*, vetus nempe, *tamen per Angelos data fuit.*

Tum vero S. Gregorius Magn. in præfatione ad librum Job. *Angelus*, inquit, *qui Moysi apparuisse describitur, modo Angelus, modo Dominus memoratur; Angelus videlicet, propter hoc quod exterius loquendo serviebat. Dominus autem dicitur, quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat. Cum ergo loquens exterius ab interiori regitur, & per obsequium Angelus, & per inspirationem Dominus nominatur.*

Idem docet Magister Sent. lib. 2. dist. 8. ubi laudat sententiam S. August. mox citatam. Idem & S. Thomas q. 6. de potentia Dei art. 7. ad 3. his verbis. *Dicendum quod sicut dicit Augustinus in tertio de Trinitate; Omnes Dei apparitiones quæ in veteri Testamento leguntur, factæ sunt ministerio Angelorum qui aliquas species vel imaginarias, vel corporeas formant, per quas animam hominis videntis in Deum reducerent, sicut ex sensibilibus figuris possibile hominem in Deum reduci. Corpora ergo apparentia in apparitionibus prædictis Angeli assumpserunt. Sed in eis Deus apparuisse dicitur, quia ipse Deus erat finis in quem per repræsentationem hujusmodi corporum Angeli mentem hominis elevare intendebant. Et ideo in illis apparitionibus* Scri-

Scriptura quandoque commemorat Deum apparuisse, quandoque Angelum. Hos secuti sunt cæteri deinceps Scholastici, Alexander Alensis qui 2. p. q. 34. n. 7. ait eandem apparitionem interdum tribui in Scripturis & Deo & Angelo, *sed differenter, Deo per auctoritatem, Angelo per ministerium.* Ricardus & S. Bonaventura in expositione contextus Magistri, dubio 3. Abulensis, & nobilis Scripturarum interpres Cornelius a Lapide passim in suis Commentariis.

Objicies: Is ipse qui apparuit Mosi, qui sæpius illum alloquitur ore ad os & facie ad faciem, Deum & Dominum se ipse appellat, Exodi 3. *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi .... cernens autem Dominus quod pergeret ad videndum vocavit eum.* Exodi 20. *Locutusque est Dominus cunctos sermones hos. Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis: Non habebis Deos alienos.* Et cap. 33. *Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum.* Hæc porro neutiquam Angelo congruere possunt; siccine enim loqui potuisset Angelus, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, Non habebis Deos alienos?* Igitur debent hæc omnia intelligi de Deo ipso, non de Angelis.

Atque id duobus potissimum validissimis momentis confirmari potest.

Primum est, quia juxta regulam a S. Augustino traditam, & ab omnibus deinceps Theologis receptissimam, verba Scripturæ sacræ litteraliter accipi debent, quando nihil efferunt vel fidei, vel moribus contrarium: atqui nec fidei, nec moribus quidquam repugnat præfata Scripturæ testimonia litteraliter accipi de ipso Deo, qui, ut multi testantur sancti Patres, anticipata quadam incarnatione hominibus interdum apparere voluerit; ergo, &c.

Secundum momentum est, quia si supponerentur Angeli in his apparitionibus locuti, falsa omnino essent quæ ab illis proferrentur: Angelus enim non est Deus Jacob, Angelus non eduxit Israelitas de Ægypto, &c.

Dist. ant. Vocat se Deum eo quod vices Dei gerebat, personam Dei repræsentabat, C. quod ipse Deus erat qui loquebatur. N. Quoniam ergo Angelus qui apparebat & Mosem alloquebatur personam Dei referebat ejus vices gerens, mirum nemini videri debet, si adeo confidenter dicat, *Ego sum Dominus Deus tuus:* sic enim legatus alicujus Principis solet ejus nomen & auctoritatem veluti usurpare, aut saltem ejus nomine & auctoritate loqui & agere; id recte observat S. August. lib. contra Adimantum cap. 9. *Quemadmodum*, inquit, *Verbum Dei, quod est Christus, in Propheta loquitur veritatem, sic in Angelo ipse loquitur, quando veritatem Angelus nuntiat, & recte dicitur, Deus dixit, & Deus apparuit: & item recte Angelus dixit, Angelus apparuit, cum illud dicatur ex persona inhabitantis Dei, hoc ex persona servientis creaturæ.* Idem scribit lib. 3. de Trin. mox citato non aliter præfatæ objectioni respondens.

Neque vel minima superest difficultas in duobus illis momentis quæ in confirmationem objectionis proponuntur. Quoad primum enim, dico eandem S. Augustini regulam ipsis merito retorqueri posse; si enim litteraliter accipiantur verba Scripturæ sacræ, ut fert illa regula, profecto non Deo sed Angelis tribui debent apparitiones in antiquo Testamento factæ; id enim apertum est ex cap. 7. Actorum, ex cap. 7. Actorum, ex 3. cap. Epistolæ ad Galatas, ex cap. 1. & 2. Epistolæ ad Hebræos. In his enim singulis locis lex vetus dicitur data per Angelos; quoniam vero id concedere nolunt adversarii, inde manifeste colligitur in præsenti materia locum habere non posse præfatam S. August. regulam: quominus au-

autem litteraliter de Deo ipso sumantur illa Scripturæ loca quæ nobis objiciuntur, obstant certe hæc alia quæ opponimus, quæ recte explicari non possunt in hypothesi adversariorum; cum contra in nostra sententia nullo negotio concilientur, quatenus nempe, ut dictum est, Angelus vices Dei gerens dicere potuit, *Ego sum Dominus Deus tuus, &c.* Unde facilis responsio patet ad secundum momentum, cum enim nomine Dei loquebatur Angelus in ejusmodi apparitionibus, propositiones neutiquam falsas efferebat.

Utrum lex vetus solis Judæis data fuerit.

Quæstio est, an ita solis Judæis data fuerit Mosaica lex, ut cæteri in orbe universo præter Judæos hac lege non tenerentur.

Dico solis Judæis datam fuisse Mosaicam legem; id enim aperte legitur in Scripturis, Deuteron. cap. 4. *Quæ est alia gens tam inclyta quæ habeat cæremonias ac justa judicia?* Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis.* Unde Apostolus scribit ad Rom. cap. 7. *Quid ergo amplius Judæo est? multum quidem per omnem modum; primum quidem quia credita sunt eis eloquia Dei?* Quæ quidem adeo clara sunt & liquida, ut ad ejusdem veritatis confirmationem multa Patrum loca huc arcessere nihil omnino necesse sit.

Atque hinc merito colligitur cæteros homines a Judæis huic legi nequaquam fuisse obnoxios; siquidem positiva lex eos tantum obligare potest quibus imponitur: lex enim in imperio tota essentialiter posita est; adeoque nonnisi eos obstringit quibus imponitur, intimatur: atqui solis Judæis imposita fuit lex vetus, ut modo dictum est; ergo alios a Judæis non obligabat.

Porro cum dicimus cæteros homines Judaica lege non fuisse obstrictos; id intelligimus si sermo sit de illis præceptis, quæ ad legem naturæ non pertinebant, hoc est de præceptis judicialibus & cæremonialibus; nemo enim immunis unquam fuit ab observantia præceptorum legis naturæ: quo pacto hanc conclusionem statuit S. Thomas 1. 2. qu. 118. art 5. *Quoniam*, inquit, *lex vetus ad legem naturæ quædam Judæis propria superaddebat, populus Judæus ad omnia legis veteris præcepta, reliquæ autem nationes ad ea tantummodo quæ naturæ legem concernebant, obligabantur.* Quam sententiam ex eo probat, quod lex *vetus data est populo Judæorum, ut quandam prærogativam sanctitatis obtineret, propter reverentiam Christi, qui ex illo populo nasciturus erat. Quæcunque autem*, inquit, *statuuntur ad specialem aliquorum sanctificationem, non obligant nisi illos, sicut ad quædam obligantur Clerici qui mancipantur divino ministerio; ad quæ Laici non obligantur; similiter & Religiosi ad quædam perfectionis opera obligantur, ex sua professione, ad quæ sæculares non obligantur: Et similiter ad quædam specialia obligabatur populus Israeliticus, ad quæ alii populi non obligabantur.*

Objicit sibi S. Thomas, quicunque Regi subditur, subditur & ipsius legi: sed lex vetus data fuit a Deo Rege orbis universi; ergo.

Huic objectioni sic respondet: *Ad primum dicendum quod quicunque subduntur Regi obligantur ad legem ejus observandam, quam omnibus communiter proponit: sed si instituat aliqua observanda a suis familiaribus ministris, ad hæc cæteri non obligantur.*

Objicit sibi insuper, si Judæi salvari non poterant nisi hanc suam legem observarent, salvari autem potuerunt Gentiles; profecto pejor fuit Judæorum quam aliorum hominum conditio: absurdum consequens, ut liquido constat

ex

ex testimoniis Scripturæ mox adductis; igitur, &c.

Respondet Sanctus Thomas hominem quanto magis Deo conjungitur, tanto effici melioris conditionis, proindeque populum Judæorum divino cultui addictissimum, hoc titulo aliis nationibus digniorem, *Et similiter*, inquit, *quantum ad hoc sunt melioris conditionis Clerici, quam Laici, & Religiosi quam sæculares*.

Objicies: Lex vetus disponebat ad salutem quæ futura erat per Christum: sed salus illa per Christum futura omnes gentes respiciebat, non solos Judæos; ergo lex vetus non solis Judæis dari debuit, sed & omnibus hominibus.

Respondet S. Thomas art. 4. *Ad primum*, inquit, *dicendum quod quamvis salus futura per Christum esset omnibus gentibus præparata, tamen oportebat ex uno populo Christum nasci, qui propter hoc præ aliis prærogativas habuit secundum illud Rom. 9. (quorum) scilicet Judæorum (est adoptio filiorum, & testamentum & legislatio; quorum patres & ex quibus Christus est secundum carnem.)*

Ergo, inquies, fuit ex parte Dei acceptio personarum; atqui tamen Actor. 10. *Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum, & operatur justitiam acceptus est illi*; ergo.

Respondet S. Thomas ibid. *Ad secundum dicendum quod acceptio personarum locum habet in his quæ ex debito dantur. In his vero quæ ex gratuita voluntate conferuntur, acceptio personarum locum non habet: non enim est personarum acceptor qui ex liberalitate de suo dat uni & non alteri; sed si esset dispensator bonorum communium, & non distribueret æqualiter secundum merita personarum, esset personarum acceptor; Salutaria autem beneficia Deus humano generi confert ex sua gratia; unde non est personarum acceptor si quibusdam præ aliis conferat. Unde Augustinus dicit in libro de prædestinatione Sanctorum: omnes quos Deus docet, misericordia docet; quos autem non docet, judicio non docet, hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis.*

Ex quibus manifeste colligitur ex sola & mere gratuita Dei liberalitate, sine ullis præcedentibus meritis hunc populum potius legem accepisse quam cæteras nationes, ut expresse dicitur Deuter. 9. cap. *Scito ergo*, inquit Deus, *quod non propter justitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimæ cervicis sis populus*. Quod idem passim docet S. Paulus, & postea S. Augustinus.

Quæres utrum aliæ nationes, quibus annuntiata non fuerat lex antiqua, potuerint tamen æternam salutem consequi.

Respondeo affirmative, modo tamen veram habuerint fidem in Christum mediatorem venturum; nam ejusmodi fidem medium fuisse ad salutem consequendam absolute necessarium, fusius longe atque uberius ostendemus in Tractatu nostro *De fide*.

Quæres insuper, an potuerint olim Gentiles fidem Judæorum suscipere; an vero & Judæis licitum fuerit hujus suæ legis illos participes facere?

Respondeo utrumque fuisse licitum, ut aperte legitur Exodi 12. cap. ubi postquam legem & cæremoniam de manducatione Agni Paschalis & azymorum multo ritu peragendam præscripsit Moses, hæc subjungit vers. 48. *quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam & facere phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum ejus, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terræ; si quis autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ & colono qui peregrinatur apud vos.* Unde patet

prius

prius debuisse quempiam ex Gentilibus masculum circuncidi, quam ad manducandum cum Judæis Agnum Paschalem aggregaretur; atque inde totius legis debitores evadebant, juxta illud Apostoli ad Galatas cap. 5. *Testificor autem rursus omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ*.

Quærit S. Thomas utrum lex vetus convenienter data fuerit tempore Mosis?

Respondet decuisse tempore Mosis legem veterem hominibus dari, quo nempe infirmitatem suam agnoscerent, & perfectius ad divinam gratiam suscipiendam præpararentur; id fusius explicat S. Doctor art. 6. q. 98.

Addere hic solent Theologi hanc Judæorum legem specialiter ad Christianos pertinuisse, quo pacto figura pertinet ad veritatem quam respicit, & quatenus ejusmodi lex innumeras prope continebat promissiones quæ in Christianis & in Christo eorum legislatore impletæ sunt; id egregie more suo scribit Augustinus lib. 4. contra Faustum cap. 2. *Temporalium quidem rerum promissiones*, inquit, *Testamento veteri contineri, & ideo Testamentum vetus appellari, nemo nostrum ambigit; & quod æterna vitæ promissio, regnumque cælorum ad novum pertinet Testamentum; sed in illis temporalibus figuras fuisse futurorum quæ implerentur in nobis, in quos finis sæculorum obvenit, non suspicio mea, sed Apostolicus intellectus est, dicente Paulo, cum de talibus loqueretur, Hæc omnia figuræ nostræ fuerunt*: & iterum: *Hæc omnia in figuris contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obvenit: Non ergo vetus Testamentum ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis novi Testamenti prænuntiationes accipimus, veteris quippe testificatio fidem novo conciliat. Unde Dominus . . . . . Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & Prophetis & Psalmis de me. Non itaque spes nostra in temporalium rerum promissione defixa est; quandoquidem nec ipsos illius temporibus sanctos & spiritales viros Patriarchas & Prophetas his terrenis rebus deditos credimus; intelligebant enim sibi revelante Spiritu Dei, quid tempori illi congrueret, & quibus modis Deus per illas omnes res gestas & dictas futura figuranda & prænuntianda decerneret.*

An jure Lex vetus abrogata fuerit.

Legem Mosaicam ut sanctissimam & ab ipso Deo, non ab hominibus profectam, ab Apostolis abrogari, paulo post Christi mortem ægre ferebant Judæi, qui & etiamnum pro servanda hac sua Religione acriter pugnant. His accensentur hac in parte nonnulli veteres Hæretici, nimirum Cerinthiani, Ebionitæ & Nazaræi, qui spreta definitione Apostolorum in Concilio Jerosolymitano lata existimarunt utramque legem, Christi nempe & Mosis, esse conjungendam, adeoque & hanc summo studium & maxima veneratione servandam: in illos vero sit

CONCLUSIO.

Lex vetus jure merito fuit a Christo Domino abrogata. Ea quippe lex merito fuit abrogata, adeo ut propterea jam nullus querimoniæ locus sit Judæis, cujus finem & abrogationem Deus aperte prædixerat in Prophetis: sed in veteri Testamento, & potissimum apud Prophetas, legimus aliquando futurum ut veniat Messias qui legem novam, novum cultum, nova sacrificia instituat. Isaiæ cap. 2. *Et erit in novissimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes Gentes. Et ibunt populi multi, & di-*

& dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem. Ubi aperte futura Christi Religio præcinitur, idque eventurum dicit Propheta, *in novissimis diebus*: quibus verbis, ut jam a nobis observatum est, Messiæ tempora notari fatentur ipsi Judæi. Consuli possunt luculenta Prophetarum testimonia quæ adversus Judæos congessimus in Tractatu nostro *de Incarnatione*, & quæ molestum foret hic iterum exscribere. Ea loca quisquis attente legerit, nisi vel volens cæcutiat, vel inveterato laboret mentis præjudicio, agnoscat necesse est, jam tum longe ante Christi tempora clare & aperte prænuntiatam fuisse veteris legis abrogationem.

Atque ut in istam sententiam descenderent Judæi, commoveri deberent insigni Apostolorum exemplo, qui tametsi pro legis paternæ institutis ardentissimo, quando oportuit, zelo certaverint ac studio; nihilominus tamen Prophetarum oraculis non minus quam Christi miraculis convicti, ex Judæis lubenter facti sunt Christiani: *In veritate comperi*, inquit S. Petrus Act. 10. *quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur justitiam, acceptus est illi*. In veritate comperi, hoc est, & ex miraculis a Christo editis, & ex Prophetarum vaticiniis pene innumeris certissimum est uni Christo esse adhærendum, jam desiisse ac penitus abrogatam Mosis legem, novum advenisse Testamentum; *Verbum misit Deus filiis Israel*, pergit S. Petrus, *annuntians per Jesum Christum; hic est omnium Dominus. Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim a Galilæa, post baptismum quod prædicavit Joannes, Jesum a Nazaret, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute, qui pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos a diabolo; quoniam Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Judæorum & Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno: hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo: nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis. Et præcepit nobis prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est a Deo judex vivorum & mortuorum. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum*. Sic vero & ex illis Christi miraculis quæ palam & in oculis omnium ediderat, & ex Prophetarum vaticiniis tam aperte Christum designantibus, promptum erat Judæis ut & Apostolis, judicare veterem legem esse abrogatam, novo tum succedente Testamento.

Quamobrem cum in exordio Christianismi non levis inter fideles exorta esset contentio circa legis antiquæ præceptorum observantiam, quibusdam ex Judæa contendentibus legem esse necessariam, ut aperte colligitur ex Act. Apost. cap. 15. *Convenerunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc*. Et re discussa ex Prophetarum oraculis, nominatim vero Amos, hoc tandem emiserunt Decretum: *Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria: ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato & fornicatione; a quibus custodientes vos, bene agetis*.

Hæc porro eadem plane monumenta, nimirum Prophetarum vaticinia & Christi miracula, ad ejusdem veritatis confirmationem usurparunt postea & Apostoli in suis scriptis, imprimis vero S. Paulus, & SS. Patres qui prioribus Ecclesiæ

clesiæ sæculis aut adversus Judæorum pervicaciam, aut contra Cerinthianos, & Ebionitas scripserunt. Consule S. Paulum in Epist. ad Galatas, tum vero & ad Hebræos; S. Justin. Dialogo cum Tryph. Tertull. in toto lib. advers. Judæos & lib. de pudic. cap. 6. Origen. Homil. 10. in Levit. Homil. 17. in Num. & passim lib. contra Celsum ;] Euseb. lib. 1. de Demonst. Evang. cap. 6. &c.

Quæ autem testimonia laudari solent è scriptis Apostolorum, ut evincatur abrogatam fuisse veterem legem, tanquam luculentissima saltem haberi debent adversus Cerinthianos, Ebionitas, & alios ejusdem furfuris Hæreticos; hujusmodi sunt ista, Epist. ad Galatas cap. 2. *Si per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est*. Cap. 3. *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris*. Cap. 4. *Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo servire vultis?* Cap. 5. *Nolite iterum jugo servitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit... Nam in Christo Jesu, neque Circuncisio aliquid valet, neque præputium; sed fides quæ per charitatem operatur*. Idem docet Epist. ad Hebr. cap. 7. ubi ait desiisse legem simul & sacrificium: *Translato enim*, inquit, *Sacerdotio, necesse est, ut & legis translatio fiat... Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex*. quæ quidem, ut dixi, apertissima sunt ad eam revincendam Hæreticorum superstitionem, qua contendebant utramque simul Religionem & Mosis & Christi conjungi debere.

Objicies; Lex vetus dicitur in Scripturis perpetua, Baruch cap. 4. *Hic liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum*; ergo jure non fuit abrogata, sed contra expressam Prophetarum promissionem.

Respondeo; veterem legem dici æternam, vel quia sumitur quoad præcepta moralia, quorum viget etiamnum, vigebitque semper obligatio; vel quia sui observatores perducebat ad vitam æternam, si nimirum in fide & charitate Christi eam observarent; vel denique si æternum sumatur pro eo quod longissimo tempore durat.

Quæres, quo sensu dixerit Christus se non venisse ut legem solveret: *Nolite putare*, inquit, Matth. c. 5. vers. 17. *quoniam veni solvere legem aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere*. Neque enim istud videtur cohærere posse cum ista sententia, quæ docet legem veterem fuisse abrogatam, & quam revera solvit & abrogavit Christus; nam cap. 11. *Lex & Prophetæ usque ad Joannem Baptistam*; & Epist. ad Hebræos cap. 7. *Translato Sacerdotio, necesse est, ut & legis translatio fiat*.

Respondeo, verissimum fuisse quod dixit Christus, se non venisse ut solveret legem, sed adimpleret; quia præcipuæ veteris legis partes erant promissiones & vaticinia, quæ proprie loquendo in Christo Domino impleta sunt. Is quippe, quæ leges Judæorum promissa erant, exhibuit, quæ figuris adumbrata repræsentavit, omnia enim contingebant illis in figuris: hujus autem legis finis unus Christus; quo spectant potissimum hæc quæ tam frequenter pronuntiari solent ab Evangelistis, *Ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas*; & quod ipse dicit Christus, Lucæ 24. cap. *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum: quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & Prophetis & Psalmis de me*. Quapropter legem abrogavit Christus non solvendo sed adimplendo; non violando, sed perficiendo.

Quæres insuper quonam præcise tempore abrogata fuerit lex vetus?

Re-

Respondeo 1. eam non fuisse abrogatam ante Christi mortem; tum quia ante non debuit evanescere figura, quam advenisset veritas; tum quia huic legi semper usque ad mortem se ipse subjecit Christus; unde ait Matth. 5. *Legem non veni solvere, sed adimplere*; tum denique quia non prius facta est legis translatio & extinctio, quam Sacerdotii, juxta illud Apostoli ad Hebræos cap. 7. *Translato Sacerdotio necesse est, ut & legis translatio fiat*: atqui Sacerdotium veteris legis translatum non fuit nisi in Christi morte, quo nimirum tempore Pascha nostrum tot figuris antiqui Testamenti prænuntiatum, immolatus est Christus; igitur lex vetus ante Christi mortem non fuit abrogata.

Nec moror quod istud legatur Lucæ 16. capit. *Lex & Prophetæ usque ad Joannem*, quasi nempe inde significetur statim ad prædicationem Joannis legem desiisse; id unum quippe voluit Evangelista finem legis & Prophetarum eo sensu Joannis prædicationi annectere, quod tum inceperit veluti desinere lex, ac paulatim velut umbra evanescere ad præsentiam veritatis, non autem eo sensu quod plene & perfecte quoad omnem obligationem cessaverit.

Respondeo 2. hanc legem in morte Christi omnino desiisse; ita ut eos saltem qui nova Christi lege imbuti erant, non amplius ad sui obsequium & observantiam obstrinxit. Id satis aperte comprobare visus est Jesus ipse, quando dixit moriens, *Consummatum est*, Joan. 19. quasi dixisset, ut exponunt Interpretes, Impleta sunt omnia Prophetarum vaticinia, omnia quæque sacrificia abolita, antiquata Circumcisio, dispelluntur umbræ, evanescunt figuræ; omnia demum quæ ad veterem legem pertinebant, impleta sunt, consummata. Quamobrem in ipsa Christi morte legem veterem desiisse, ex eo colligunt nonnulli Patres, quod velum Templi tunc temporis scissum est, ut certum legis rescissæ argumentum, ita S. Ambros. lib. 10. in Lucam c. 23. Leo Serm. 17. de Pass. Domini, & S. Thomas Lectione in Lucam. Quod tamen ita demum intelligi debet, ut ejusmodi lex statim a Christi morte fuerit, ut ajunt, mortua, non mortifera, ut mox sumus ostensuri.

An statim post Christi mortem legalium observatio fuerit mortifera.

GRavissima super illo negotio exorta est olim & magno cum æstu utrinque propugnata contentio, S. Augustinum inter & S. Hieronymum. Volebat iste ab ipsa Christi morte, statim mortiferam fuisse legalium, hoc est, veteris legis cæremoniarum observationem; ita ut a nemine tunc temporis servari potuerint illæsa conscientia & sine aliqua peccati labe. Et contra vero censebat Augustinus ejusmodi legalium observationem Christo semel mortuo vanam quidem saluti & inutilem fuisse, &, ut ajunt, mortua quidem tunc fuisse legalia, sed non ideo mortifera; in illis scilicet qui ex Judæis vel Gentilibus recens conversis illas cæremonias ut minime necessarias observabant. Quid autem occasione illius controversiæ de solemni objurgatione S. Pauli in S. Petrum disputaverint duo illi eximii Doctores, cujusve nos partes amplectamur, quæstione sequenti aperiemus; interim in ista quæstione quæ juris est, in sententiam Augustini lubenter descendimus.

CONCLUSIO.

Mortifera non fuit legalium observatio statim ab ipsa Christi morte. Siquidem illud citra culpam admitti potuit quod nulla lege prohibitum erat: atqui legalium observatio nulla lege prohibita erat, sive Judæis sive Gentilibus ad Christianam Religionem conversis: nulla

nulla quippe lex vel a Christo, vel ab Apostolis lata fuerat, nullam unquam produxit Hieronymus; igitur, &c.

Atque ejusmodi praxim non esse illicitam, &, ut ajunt, mortiferam abunde comprobavit ipsum Apostolorum exemplum; contingit enim non semel, ut nonnullos ex illis ritibus observaverint. Act. 16. Discipulum suum Timotheum ex parte Gentili natum circuncidit S. Paulus cap. 21. Sponte id fecit Apostolus ne Judæi conquererentur, quod Timotheum Gentilem sibi asciviffet in socium prædicationis; sed scelere quodam sic eum voluisse Judæos demereri nemo sanæ mentis cogitabit.

Act. 21. cap. ex consilio S. Jacobi idem Paulus purificavit se in Templo, vers. 24. *Sanctificate cum illis*, inquit Jacobus, *& impende in illis ut radant capita ..... tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus cum illis intravit in Templum*. An vero in illo ritu observando convenissent ambo Apostoli, si qua tum in illo facto vel minima occurrisset culpa?

Verum & id non exemplo tantum, sed & verbo postea confirmarunt in Concilio nimirum Jerosolymitano, quod non unius Apostoli, sed singulorum & totius Ecclesiæ Doctrinam exhibet. Cum enim circa legalium rituum observationem non levis in Ecclesia facta esset concertatio, quibusdam contendentibus sine Circuncisione, & aliis Mosaicæ legis ritibus neminem salvari posse, hanc seditionem compescuerunt Apostoli, quatenus a fidelibus amoverunt onus & jugum legis Mosaicæ, quibusdam tamen relictis præceptis quæ deinceps observari præceperunt, ut constat ex Actor. 15. cap. *Visum est Spiritui sancto & nobis*, inquiunt, *nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria: ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione; a quibus custodientes vos, bene agetis*. Ex illa Apostolica sanctione merito colligitur mortiferam non fuisse legis præceptorum observationem; quandoquidem nonnulla adhuc viguerunt; vel etiam de mandato Apostolorum expresso.

Huic argumento quod ex Apostolorum praxi depromebat Augustinus in præsenti controversia, respondit Hieronymus simulatione usos fuisse Apostolos in præfatis occasionibus, nec nisi ficto animo legalia servasse, ne videlicet Judæis essent offendiculo; sed quam fluxa sit & caduca ejusmodi responsio, invicte, ut puto, demonstrabimus sequenti disputatione.

Objiciebat S. Hieronymus hæc Apostoli verba ad Galatas cap. 5. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*. Ex quo inferebat Circuncisionem fuisse Christianis mortiferam; siquidem nihil potest tollere fructum mortis Christi, nisi peccatum mortale.

Respondet S. Augustinus, excludi quidem fructum mortis Christi per Circuncisionem, in qua spes salutis collocetur; non autem per Circuncisionem simpliciter & quæ fiat ex alio fine, quo videlicet Paulus Timotheum circumcidit. En verba Augustini Epist. olim 19. nunc 82. quæ est ad S. Hieronymum num. 19. *Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ, ut velis subintelligi nisi fallaciter: ita non impudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere eis sinas dictum (si circuncidamini) qui propterea volebant circuncidi, quod aliter se putabant in Christo salvos esse non posse. Hoc ergo animo, hac voluntate, ista intentione quisquis tunc circuncidebatur, Christus ei nihil omnino proderat... illos itaque arguit qui se justificari in lege credebant, non qui legitima illa in ejus honorem, a quo mandata sunt, observabant, intelligentes & qua prænuntianda veritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare.*

At, inquies, non licebat post Christi mortem credere & profiteri Christum mori-

moriturum; falsus enim fuisset ejusmodi cultus: atqui si legalia servassent Christiani post Christi mortem, professi tum fuissent Christum moriturum, huc enim tendebant omnes ritus, omnia sacrificia legis Mosaicæ; igitur.

Dist. min. Si legalia servassent Christiani ad significandam Christi mortem, C. si ex alio fine & motivo, N. scilicet nonnulla tantum legalia servare licitum fuit etiam post Christi mortem, & servarunt Apostoli œconomiæ gratia, ut Judæos demererentur, ut Synagogam cum honore sepelirent; neve si Religionem Mosis tam subito respuissent, credita non fuisset divinitus instituta, atque ut egregie ait Augustinus, improbata potius quam terminata videretur; *Sed propterea non volebant circuncidi, quod aliter non putabant se in Christo salvos esse non posse.*

An sincero animo non ficto Legalia servaverint Apostoli? ubi & de reprehensione S. Petri.

EX præcedenti disputatione quæ ambos Apostolos Petrum & Paulum inter se commisit, natæ sunt inter illos aliæ duæ facti quæstiones. Prima est, an post Christi mortem sincero animo vel ficto duntaxat legalia servaverint Apostoli, cum enim adversus opinionem Hieronymi, qua legis observationem censebat mortuo Christo statim fuisse lethiferam & saluti nocivam, exemplum Apostolorum qui nonnullas ejusdem legis cæremonias servaverant, objecisset Augustinus; confidenter respondit ille & multa disputatione contendit, legem hanc nonnisi ficto & simulato animo interdum observasse quosdam Apostolos, ne scilicet Judæis essent offendiculo; contra vero omnis fictionis & simulationis expertem fuisse hanc Apostolorum œconomiam in retinendis quibusdam Judæorum ritibus acerrime docuit S. Augustinus; cujus modo rationes & momenta sumus allaturi.

Ex eodem fonte fluxit altera quæstio, an sincera fuerit illa increpatio quæ describitur Epist. ad Galatas cap. 2. qua divus Paulus Antiochiæ reprehendit S. Petrum, quod a Gentibus conversis scrupulose recederet, ut volebat Augustinus, vel ficta tantum & simulata ex utriusque Apostoli pacto & consensu, per accommodatam quandam dispensationem, quæ fuit S. Hieronymi sententia. Nos autem in utroque hoc capite divi Augustini mentem ampectimur.

PRIMA CONCLUSIO.

Post Christi mortem legalia servarunt Apostoli sincere non simulate. Illud quippe manifeste ostendunt verba S. Lucæ describentis Act 21. cap. quo pacto S. Jacobus consilium dedit S. Paulo, ut legem purificationis subiret, quod revera post maturam deliberationem postera die executus est Paulus; est enim luce meridiana clarius ne vel minimam in illo facto fuisse simulationem: *Sequenti autem die introibat Paulus ... ad Jacobum, omnesque collecti sunt seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei: Vides, frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per Gentes sunt Judæorum, dicens non debere eos circuncidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? utique oportet convenire multitudinem: audient enim te supervenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se. His assumptis, sanctifica te cum illis, & impende in illis, ut radant capita; & scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. De his autem, qui crediderunt ex Gentibus nos scripsimus, judican-*

cantes ut abstineant se ab Idolis, immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus cum illis intravit in Templum, annuntians expletionem dierum purificationis; donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio.

Ex illa narratione manifestum est nullam fuisse simulationem in illis Apostolorum gestis: 1o. enim quando Jacobus auctor est Paulo, ut se alicui præcepto vel cæremoniæ legali submittat, propter exortum inter Judæos scandalum, eo quod discessionem a Moyse docuisse videretur, adeoque veterem legem tanquam malam improbare ac detestari; tunc, inquam, Jacobus nullam simulationem, nullam fictionem consulit divo Paulo; non ait, Finge, simula; sed, *Fac quod tibi dicimus*, quod sane observare non omisisset S. Lucas, si quod nempe inter Jacobum & Paulum intercessisset pactum, si ejusmodi simulationem meditati fuissent; 2. & idem manifeste persuadent hæc alia verba Jacobi Paulum alloquentis, *& scient omnes*, quæ sic interpretatur Augustinus Epist. 82. num. 10. *nam si revera*, inquit, *sic ea reprobaret, quemadmodum de illo auditum erat, & ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam, non ei diceret Jacobus (& scient omnes) sed diceret, & putabunt omnes, (quoniam quæ de te audierunt, falsa sunt.) præsertim quia in ipsis Jerosolymis Apostoli jam decreverant, ne quisquam Gentes cogeret judaizare.*

Idem porro judicium ferri debet de alio Pauli facto, quo nempe Timotheum circuncidit, *Ne Judais*, inquit ibidem Augustinus num. 12. *& maxime cognationi ejus materna sic viderentur, qui ex Gentibus in Christum crediderant, detestari Circuncisionem, sicut Idololatria detestanda est, cum illam Deus fieri præceperit, hanc Satanas persuaserit*, & infra num. 15. *Sic autem credo Apostolum Paulum veraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quemquam factum ex Judæo Christianum, vel cogo, vel sino talia veraciter celebrare? sicut nec tu, cui videtur Paulus ea simulasse, cogis istum vel sinis talia simulare. An vis, ut etiam ego dicam hanc esse summam quæstionis immo sententiæ tuæ, ut post Evangelium Christi benefaciant credentes Judæi, si sacrificia offerant quæ obtulit Paulus, si filios circumcidant, si sabbatum observent, ut Paulus in Timotheo & omnes observavere Judæi, dummodo hæc simulate & fallaciter agant? hoc si ita, non jam in hæresim Hebionis, vel eorum quos vulgo Nazaræos nuncupant, vel quamlibet aliam veterem, sed nescio in quam novam delabimur, quæ sit eo perniciosior quo non errore, sed proposito est ac voluntate fallaci.*

Et certe illius simulationis accusari non debent Apostoli quæ verum mendacium manifeste complectitur, & quæ in animis Christianorum grave peperisset scandalum: atqui ejusmodi simulatio, qua usi fuissent Apostoli, verum & proprie dictum mendacium complectitur, tum vero grave ex illa Apostolorum simulatione ortum fuisset scandalum.

Primo, in illa simulatione verum fuisset mendacium: nam mendacium in eo positum est, quod assumantur falsa quædam externa signa ad ingenerandam in aliorum animis falsam opinionem, siquidem ut in verbis, ita & in factis est mendacium: sed in ista hypothesi signa externa adhibuissent Apostoli ad ingenerandam in animis Judæorum falsam opinionem, nimirum adhibuissent externam legalium obsevationem; Sacramenta & Sacrificia Mosaicæ legis, ut Judæis persuaderent se per ejusmodi cæremonias religiose Deum colere, cum tamen id non haberent in corde, adeo ut istam increpationem merito incurrissent, *Populus labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*; igitur verum ac proprie dictum mendacium fuisset

set in illa Apostolorum simulatione.

Secundo, & fidelibus grave intulissent scandalum; in eo quippe positum est scandalum, quod quis in dignitate constitutus & auctoritatem habens in Republica, suo exemplo doceat rem aliquam de se malam, esse tamen licitam, sicque alios ad rem illam faciendam veluti inducat ac provocet: atqui in sententia divi Hieronymi id factum est ab Apostolis; nam in ejus sententia perniciosum & mortiferum fuit servare legalia post Christi mortem: atqui tamen hoc suo exemplo docuerunt Apostoli servari posse legalia, quæ nimirum publice ipsi observabant, recta scilicet & abscondita simulatione qua utebantur; fuisset igitur in illo facto apertum & perniciosum scandalum, quod vel ne cogitari quidem potest de Apostolis.

Qua igitur ratione Christianis non licet exterius colere Idola, tametsi id non fieret sincero animo, sed simulato; unde laudantur Martyres quod nequidem exterius thus Idolis offerre voluerint, quia nempe id manifestum complectitur mendacium, veram irreligionem, apertum & publicum scandalum; eadem profecto ex causa licitum non fuit Apostolis exterius & palam legalia servare, si existimarunt rem esse in se malam, perniciosam, mortiferam, ejus certe facti malitia & iniquitas quacunque restrictione, quacunque simulatione retractata non est.

Objicies morem fuisse Apostolorum in illis primis Ecclesiæ temporibus, non nisi pia quadam simulatione ritus legis observare, satis manifeste docet divus Paulus his verbis, I. ad Corinth. cap. 9. *Factus sum Judæis tanquam Judæus ut Judæos lucrarer. Iis qui sub lege sunt quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege) ut eos qui sub lege erant, lucrifacerem*; igitur.

Respondeo Apostolum factum esse Judæis Judæum, non simulantis & mentientis actu, sed compatientis affectu; non ut politici quasi per fas & nefas omnium moribus se accommodaret, sed ut omnium morbis, quoad patiebatur Dei lex, mederi posset; ita respondet S. Augustinus Epist. 40. cap. 4. *Neque enim*, inquit, *a me docendus es, quomodo intelligatur quod idem dicit (factus sum judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem,) & cætera quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquam ægrotus qui ministrat ægroto, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi serviri vellet, si ipse ægrotaret. Nam utique Judæus erat, Christianus autem factus non Judæorum Sacramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat.* & paulo infra: *Si propterea illa Sacramenta celebravit, quia simulavit se Judæum ut illos lucrifaceret, cur non etiam sacrificavit cum gentibus, quia & iis qui sub lege erant, tanquam sub lege factus est, ut eos quoque lucrifaceret, nisi quia & illud fecit ut natura Judæus, & hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret quod non erat, sed ut misericorditer eis ita subveniendum esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret, non scilicet mentientis actu, sed compatientis affectu.* Quæ quidem ratio est luculentissima; si enim simulatione uti debuerunt Apostoli in rituum legis observatione, quia dicit S. Paulus se factum esse Judæis Judæum, ut eos lucrifaceret, eadem ratione sacrificare debuit cum Gentibus, ut eos quoque lucrifaceret, *factus est enim omnia omnibus*, ut testatur versiculo sequenti.

Hæc eadem iterum vel clarius docet Epist. 82. cap. 3. *Quod autem dixi*, inquit, *eum factum Judæis tanquam Judæum, & tanquam Gentilem Gentilibus, non mentientis actu, sed compatientis affectu, quemadmodum dixerim parum mihi visus es attendisse: immo ego fortasse non satis hoc explanare potuerim. Neque enim hoc ideo dixi, quod miseri-*

cor-

corditer illa simulaverit, sed quia sic ea non simulavit, quæ faciebat similia Judæis; quemadmodum nec illa quæ faciebat similia Gentibus, quæ tu quoque commemorasti: atque in eo me, quod non ingrate fateor, adjuvisti. Cum enim abs te quæsiissem in Epistola mea, quomodo putetur ideo factus Judæis tanquam Judæus, quia fallaciter suscepit Sacramenta Judæorum, cum & Gentibus tanquam Gentilis factus sit, nec tamen suscepit fallaciter sacrificia Gentium: tum respondisti in eo socium Gentibus tanquam Gentilem, quod præputium receperit; quod indifferenter permiserit vesci cibis quos damnant Judæi; ubi ego quæro utrum & hoc simulate fecerit: quod si absurdissimum atque falsissimum est; sit ergo & illa, in quibus Judæorum consuetudini congruebat, libertate prudenti, non necessitate servili, aut quod est indignius, dispensatione fallaci potius quam fideli.... hunc compatientis affectum in eadem Epistola ad Galatas præcipit dicens: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens te ipsum, ne & tu tenteris. Vide si non dixit: Fiere tanquam ille ut illum lucrifacias. Non utique ut ipsum delictum fallaciter ageret, aut se id habere simularet: sed ut in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet: atque ita alteri, tanquam sibi ab altero vellet, misericorditer subveniret: hoc est non mentientis actu, sed compatientis affectu; sic Judæo, sic Gentili, sic cuilibet homini, Paulus in errore, vel peccato aliquo constituto, non simulando quod non erat, sed compatiendo, quia esse potuisset, tanquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret.

At, inquies, si absque simulatione, sed sincero animo ejusmodi cæremonias veteris legis observarunt Apostoli, eo nempe quod erant indifferentes, quisquis nostrum poterit quoque nunc eas observare sine ullo peccandi periculo: absurdum consequens; siquidem id vel initio Ecclesiæ hæreseos nota inustum est in Cerintho, Ebione & Nazaræis; ergo, cum illos ritus inculpate observaverint Apostoli, dicatur necesse est illos pia quadam simulatione, & ut ait Hieronymus, honesta dispensatione usos.

Nego ant. quia, ut supra a nobis ostensum est, fuerunt istæ legis cæremoniæ statim post mortem Christi mortuæ, sed non mortiferæ; postulabat Apostolorum prudentia, ut Synagogam cum honore deducerent ad sepulchrum: qua ex causa cum progressu temporis gratia fidei plene revelata, non mortua modo, sed & omnino sepulta sit; inculpate nemo posset iterum illam celebrare: sic vero & meo quidem judicio, ingeniose disserit S. August. Epist. 82. jam citata num. 16. *Quod si respondeas, ut te ab hac purges sententia, tunc Apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizentur infirmi qui ex Judæis multi crediderant, & ea respuenda nondum intelligebant; nunc vero firmata per tot Gentes doctrina gratiæ Christianæ, confirmata etiam per omnes Christi Ecclesias lectione legis & Prophetarum; quomodo hæc intelligenda non observanda recitentur, quisquis ea simulando agere voluerit insanire; cur mihi non licet dicere Apostolum Paulum & alios rectæ fidei Christianos, tunc illa vetera Sacramenta paululum observando veraciter commendare debuisse, ne putarentur illæ propheticæ significationis observationes a piissimis Patribus custoditæ, tanquam sacrilegia diabolica a posteris detestandæ? Jam enim cum venisset fides quæ prius illis observationibus prænuntiata, post mortem & resurrectionem Domini revelata est, amiserant tanquam vitam officii sui. Veruntamen sicut defuncta corpora necessariorum officii deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose, non autem deferenda continuo, vel inimicorum ob-*

tre-

tractationibus tamquam canum morsibus projicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum quamvis sit ex Judæis, similiter ea celebrare voluerit, tanquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor, vel bajulus corporis, sed impius sepulturæ violator.

Secunda Conclusio.

S. Paulus vere & sincere, non simulate reprehendit S. Petrum. Id primo apertum & manifestum est ex genuina ipsius facti narratione, qualis habetur ad Galatas cap. 2. his verbis: *Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat; prius enim quam venirent quidam a Jacobo cum Gentilibus edebat; cum autem venissent, subtrahebat & segregabat se, timens eos qui ex Circuncisione erant. Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi; ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus; Si tu cum Judæus sis, gentiliter vivis & non judaice, quomodo Gentes cogis judaizare?* Ubi Sanctus Paulus ait se in faciem restitisse divo Petro, *quia reprehensibilis erat*, & cum vidisset quod cæteri Judæi *non recte ambularent ad veritatem Evangelii*: Sed istam hujusce suæ increpationis causam adducere non potuit, si facta est cum simulatione & ex compacto, quo nimirum convenissent inter se ambo Apostoli simulandam his primis Ecclesiæ temporibus legalium observationem; falsum enim fuit hoc præsupposito Apostolorum fœdere reprehensibilem fuisse S. Petrum, adeoque id proferri non potuit a Sancto Paulo citra manifestum mendacium.

Atque hoc ipsum est momentum quo passim utitur S. Augustinus adversus S. Hieronymum, præsertim vero Epist. 82. *De quo enim certus sim*, inquit numero 4. *quod me scribendo vel loquendo non fallat, si fallebat Apostolus filios suos quos iterum parturiebat, donec in eis Christus, id est veritas, formaretur, quibus cum præmisisset dicens (quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior); non tamen veraciter scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, vidisse se Petrum & Barnabam non recte ad Evangelii veritatem ingredientes, ac Petro in faciem restitisse, non ob aliud nisi quod Gentes cogeret judaizare. At enim satius est credere Apostolum Paulum aliquid non recte aliquid egisse. Hoc si ita est dicamus (quod absit) satius esse credere mentiri Evangelium, quam negatum esse a Petro Christum.* & paulo infra: *Nam si hoc fecerit Petrus quod facere debuit, mentitus est Paulus quod eum viderit non recte ingredientem ad veritatem Evangelii. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit. Et ideo falsum de illo dicit, qui dicit eum non recte fecisse, quod eum novit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus, verum est quod Petrus non recte tunc ingrediebatur ad veritatem Evangelii. Id ergo faciebat quod facere non debebat, & si tale aliquid Paulus ipse jam fecerat, correctum potius ipsum credam Coapostoli sui correctionem non potuisse negligere, quam mendaciter aliquid in sua Epistola posuisse, & in Epistola qualibet, quanto magis in illa, in qua prælocutus ait (Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.)*

His addo, si non nisi ex honesta dispensatione S. Petrus hunc servavit Judaicum ritum, quo nempe recessit a Gentibus, ne cum iis edens videretur, & si proinde non nisi ficte & simulate hunc reprehendit S. Paulus; hoc factum non modo citra mendacium non denarrare potuit, scribens ad Galatas, sed nec sine maxima injuria & scandalo erga S. Petrum, eos enim certiores fecit hunc Apostolum peccasse, fuisse repre-

prehensione dignum, cæterosque hoc suo exemplo ad judaizandum provocasse, quatenus a mensa Gentilium recessit: quod quidem si non vere & sincere factum est, quid tandem illud sit quam mera calumnia S. Petro impacta, ego quidem non video: Etenim quidni in illa hypothesi potuisset S. Paulus scribere ad Galatas, non nisi in speciem peccasse divum Petrum, quem proinde simulate tantum reprehendit. *Fidelis igitur dispensator Apostolus Paulus*, inquit Augustinus loco mox citato, *procul dubio nobis exhibet in scribendo fidem, quia veritatis dispensator erat, non falsitatis: Ac per hoc verum scripsit, vidisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, eique in faciem restitisse, quod Gentes cogeret judaizare*.

Hanc porro divi Augustini sententiam de vera non simulata increpatione docuerat antea Tertullianus lib. 5. contra Marcionem cap. 3. *Sed reprehendit Petrum*, inquit, *non recto pede incedentem ad Evangelii veritatem. Plane reprehendit non ob aliud tamen quam ob inconstantiam victus quem pro personarum qualitate variabat, timens eos qui erant ex Circuncisione, non ob aliquam divinitatis perversitatem, de qua & aliis in faciem restitisset: qui de minori causa conversationis ambiguæ Petro ipsi non pepercit*. Et lib. de præscript. Hæret. cap. 23. *Si prehensus est Petrus, quod cum convixisset Ethnicis, postea se a convictu eorum separabat personarum respectu, utique conversationis fuit vitium, non prædicationis*.

Item hoc idipsum supponit S. Cyprianus, Epist. 71. *Nam nec Petrus*, inquit, *quem primum Dominus elegit, & super quem ædificavit Ecclesiam suam: cum secum Paulus de Circuncisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter aut arroganter assumpsit, ut diceret se primatum tenere, & obtemperari a novellis & posteris sibi potius oportere, nec despexit Paulum quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset; sed consilium veritatis admisit, & rationi legitimæ quam Paulus vindicabat, facile consensit: documentum scilicet nobis & concordiæ & patientiæ tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus; sed quæ aliquando a fratribus & collegis nostris utiliter & salubriter suggeruntur, si sint vera & legitima, ipsa potius nostra ducamus*; igitur vera erant quæ suggessit S. Paulus, cum de Circuncisione disceptavit cum S. Petro, cumque increpuit quasi non ambulantem in veritate Evangelii; id autem si ex compacto utriusque Apostoli factum est, quodnam patientiæ & concordiæ documentum tribuit, cum illud veritatis consilium admisit? aut profecto hac in parte noster est Cyprianus, aut divi Petri patientiam laudat immeritò.

Et postea S. Gregorius M. Homil. 18. in Ezech. *Ecce Paulus*, inquit, *in Epistolis suis scripsit Petrum reprehensibilem, & ecce Petrus in Epistolis suis asserit Paulum in his quæ scripserit, admirandum. Certe enim nisi legisset Petrus Pauli Epistolas, non laudasset. Si autem legit, quia illic ipse reprehensibilis dicitur, invenit. Amicus ergo veritatis laudavit etiam quod reprehensus est, atque ei ad hoc ipsum placuit, quia in his non placuerat, quæ aliter quam debuerat sensit. Seque etiam minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sequens minoris sui, etiam in hoc præiret, quatenus qui primus erat in Apostolatus culmine, esset & primus in humilitate*.

Quibus accedit, omnes fere doctores Scholasticos ivisse in sententiam S. Augustini post S. Thomam, qui lectione 4. in cap. 2. Epist. ad Galatas hoc Augustini argumentum approbat, ex eo scilicet petitum quod *Paulus manifeste dicit, quod reprehensibilis erat Petrus. Si ergo nefas est dicere, in Scriptura sacra aliquod falsum contineri, non erit fas dicere Petrum reprehensibilem non fuisse*: Unde ait ibidem, tunc *Petrum peccasse venialiter propter indiscretionem quam ha-*

habuit nimis inhærendo parti Judæorum ad vitandum eorum scandalum. Quod utrumque aperte docet 1. 2. q. 103. art. 4. ad 2. nimirum & peccasse S. Petrum in præfata occasione, cum se a Gentibus subtraxit ut vitaret Judæorum scandalum, & a Paulo non simulate reprehensum, quia nempe, inquit, *Paulus in canonica Scriptura, scilicet Galat. 2. in qua nefas est credere aliquid falsum esse, dicit quod Petrus reprehensibilis erat*.

Objicies: Id vere & sincere in Petro reprehendere non potuit S. Paulus, quod ipse prius nec semel fecerat: atqui S. Paulus etiam post Christi mortem quandoque legalia observaverat, ut enim supra dictum est, Timotheum circunciderat, se ipsum cum Judæis purificaverat in Templo; igitur nonnisi simulate S. Petrum reprehendit.

Dist. min. Legalia similiter observaverat S. Paulus in diversis circunstantiis, C. in iisdem pane circunstantiis, N. in iis quippe circunstantiis legi Mosaicæ se ipsum subjecerat S. Paulus, in quibus id fieri poterat licite; unde nullius peccati reus fuit, cum in iis contra circunstantiis se se a mensa Gentilium subduxerit Petrus in quibus id inculpate agere non potuit; unde utriusque Apostoli par non fuit agendi ratio propter diversitatem circunstantiarum, è quibus actionum humanarum bonitas & malitia æstimari solet. Scilicet quando legales quosdam ritus observavit S. Petrus, quando Timotheum circuncidit, quando purificavit se in Templo, id unum hoc suo exemplo docuit legem Mosaicam non esse per se malam, quod verissimum erat; sed quando a mensa Gentilium recessit S. Petrus, hocque facto Judæorum morem secutus est, non modo significavit ritus Mosaici observationem esse bonam & licitam; sed & illam esse saluti necessariam, ut testatur S. Paulus, qui in illa objurgatione id criminis Petro imputat, quod Gentes a quibus recessit, cogebat hoc suo exemplo judaizare, hoc est, docebat non solum legalia servari posse tanquam bona, sed servari debere tanquam saluti necessaria, quod falsum erat & reprehensione dignum. Est illa responsio S. Augustini Epist. 82. num. 8. *Ego quidem illud Petrum sic egisse credo*, inquit, *ut Gentes cogeret judaizare. Hoc enim lego scripsisse Paulum, quem mentitum esse non credo, & ideo non recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra Evangelii veritatem, ut putarent, qui credebant in Christum, sine illis veteribus Sacramentis salvos se esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochiæ, qui ex Circuncisione crediderant, contra quos Paulus perseveranter acriterque confligit. Ipsum vero Paulum non ad hoc id egisse, quod vel Timotheum circuncidit, vel Cenchreis votum persolvit, vel Jerosolymis a Jacobo admonitus, cum eis qui noverant, legitima illa celebranda suscepit, ut putari videretur per ea Sacramenta etiam Christianam salutem dari: sed ne illa quæ prioribus, ut congruebat, temporibus in umbris rerum futurarum Deus fieri jusserat, tanquam Idololatriam Gentilium damnare crederetur. Hoc est enim quod illi Jacobus ait auditum de illo esse, quod discessionem doceat a Moyse. Quod utique nefas est, ut credentes in Christum discindantur a Propheta Christi, tanquam doctrinam detestantes atque damnantes*.

Et Num. 12. *Ergo & Timotheum circuncidit propterea ne Judæis, & maxime cognationi ejus maternæ sic videretur, qui ex Gentibus in Christum crediderant, detestari Circuncisionem sicut Idololatria detestanda est, cum illam Deus fieri præceperit, hanc Satanas persuaserit. Et Titum propterea non circuncidit, ne occasionem daret eis qui sine illa Circuncisione dicebant credentes salvos esse non posse, & ad deceptionem Gentium hoc etiam Paulum sentire jactarent*.

Idem vero & quidem clarius, si fieri potest, scribit Epist. 40. quæ est simi-

liter ad S. Hieronymum: *Quapropter*, inquit, *non ideo Petrum emendavit, quod paternas traditiones observaret; quod si facere vellet, nec mendaciter, nec incongrue faceret, quamvis enim jam superflua, tamen solita non nocerent; sed quoniam Gentes cogebat judaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret, tanquam adhuc etiam post Domini adventum necessaria saluti forent, quod vehementer per Apostolatum Pauli veritas dissuasit. Nec Apostolus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat timens eos qui ex Circuncisione erant. Ita & ipse vere correctus est, & Paulus vera narravit, ne sancta Scriptura quæ ad fidem posteris edita est, admissa auctoritate mendacii, tota dubia nutet & fluctuet.* Quare Paulus non reprehendit in Petro quod ipse fecerat, neque enim reprehendit usum cæremoniarum præcise, sed quod illas incaute & intempestive observaverat Apostolorum Princeps.

Instabis: Dispar non fuit agendi ratio utriusque Apostoli; & in iisdem plane circunstantiis legalia observarunt, si sanctus Paulus, quando observavit legalia, suo similiter exemplo Gentiles judaizandum esse docuit; id enim solum criminis S. Petro imputatur: atqui S. Paulus cum se se ritibus Mosaicis subjecit, hoc suo exemplo Gentiles similiter docuit esse judaizandum, Gentes coegit judaizare: ideo quippe S. Petrus censetur coegisse Gentes judaizare, quia unum ex ritibus Mosaicis observavit coram oculis Gentilium, ut Judæis non esset offendiculo, & ex quo Petri facto inferre potuerunt Gentiles legis observationem esse saluti necessariam: sed in illis iisdem plane circunstantiis legales quasdam cæremonias observavit S. Paulus: Timotheum, v. g. circumcidit, quod non ignorarunt Gentiles, ut sibi Judæos demereretur, & ex illa Pauli cæremonia colligere similiter potuerunt Gentiles Circuncisionem esse Christianis necessariam; igitur par utrobique ratio.

Nego utramque minorem; scilicet, ut mox dictum est, hujusce utriusque facti discrimen repeti non potest, nisi ex diversitate circunstantiarum, quæ profecto longe lateque sunt dissimiles; quatenus nempe Paulus non coegit Gentes judaizare, legalia solum observavit, ut Judæis persuaderet se non habere illorum legem tanquam malam, idque executus est sine ulla Gentilium offensione legitima, non coram Gentilibus, sed coram Judæis; unde, ut observat S. Augustinus, Epist. 82. num. 12. Timotheum circuncidit, quia ex matre Judæ s erat, Titum vero non circuncidit, quia ex utroque parente Gentilis erat, *ne occasionem daret eis, qui sine illa Circuncisione dicebant credentes salvos esse non posse, & ad deceptionem Gentium, hoc etiam Paulum sentire jactarent; quod ipse satis significat, ubi ait (sed neque Titus qui mecum erat cum esset Græcus, compulsus est circuncidi, propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierant perscrutari libertatem nostram, ne nos in servitutem redigerent.)* At vero S. Petrus manifeste coegit Gentes judaizare, ut quam vere tam sincere ait S. Paulus, non solum quia unum ex ritibus legis observavit coram Gentibus, sed quia his legitimam præbuit ansam existimandi hanc legis observationem esse necessariam; cum illis enim Gentilibus convescens scrupulose ab eorum mensa se subduxit; unde colligere debuerunt Gentiles non esse licitum Christianis edere cum Gentibus, eo quod nempe illud præcipiebat lex Mosaica; proindeque non modo legem esse bonam, sed & saluti necessariam.

At, inquies, & idem colligere poterant Gentiles ex facto S. Pauli, quando Timotheum circuncidit; iste quidem Judæus fuit ex genere materno, sed ex patre Gentili, & ideo Gentilis ipse; deinde notum erat Gentilibus legalia nonnunquam observata fuisse a S. Paulo; an inde suspicati fuerint hunc docuisse

V lega-

legalia saluti necessaria, plane incertum; sed nihil certi proferri potest de facto S. Petri; ignoratur utrum Gentiles qui tunc temporis Antiochiæ commorabantur, ob illum Petri discessum scandalo quodam permoti fuerint; superest igitur solummodo difficultas de metu & periculo scandali; atqui certe non majus fuit scandali periculum in facto S. Petri, non magis hoc suo exemplo provocavit Gentes ad judaizandum, quam S. Paulus quando legalia observavit; ergo fictitia est præfata disparitas.

Dist. ant. Idem quoque ex facto S. Pauli colligere poterant Gentiles; nimirum existimare Circumcisionem Christianis esse necessariam; sed immerito & sine legitima causa, C. merito & ex legitima causa, N. Scilicet S. Paulus nullam Gentibus præbuit legitimam causam existimandi legem Mosis esse necessariam, qui sine ullo scrupulo, sine ulla affectata religione unum aut alterum ex illius legis ritibus observavit; quemadmodum qui apud nos in diebus ferialibus Sacrum audiunt sine ulla affectatione, eo præcise non docent ejusmodi praxim esse necessariam necessitate præcepti. Namque, quod in præsenti controversia diligentissime observandum est, aliud est legem aliquam observare, aliud est illam observare scrupulose, ex conscientia scrupulosa, ita ut sapientes non modo judicent ejusmodi praxim esse bonam, sed & putent illam esse necessariam, ex eo nimirum modo quo se gerit agens, & ex circumstantiis in quibus agit. Jam vero S. Paulus legalia nonnunquam observavit, sed sine ulla prorsus affectatione, nullam injiciens ideam se putare ejusmodi cæremonias esse saluti necessarias; ac proinde immerito & citra legitimam causam ex illius factis collegissent Gentiles legem Mosaicam esse necessariam: Sed non eodem plane modo judicari potest de facto S. Petri, is quippe scrupulose legi Mosaicæ fuit addictus, cum affectata quadam Religione secessit a mensa Gentilium, prius cum illis edens, adeoque suum prius factum ipse veluti correxit tanquam malum, manifeste significans licitum non esse cum Gentilibus edere; & ita longe dispar fuit ratio agendi utriusque Apostoli.

Instabis: Culpandus non fuisset S. Petrus si a mensa Gentilium tunc se non subduxisset, tametsi propterea offensi fuissent Judæi; ergo similiter quando se a mensa Gentilium subtraxit cum illorum offendiculo, idcirco culpari non debet.

Nego conf. Ratio discriminis est, quia si a mensa Gentilium non recessisset S. Petrus, nullam offensionis causam legitimam præbuisset Judæis, neque enim ab illis recedere debuit quos prius inculpate frequentabat. Sed contra legitima fuit Gentilium offensio, scandalum fuit ex parte Petri, qui hac sua scrupulosa discessione palam docuit legales cæremonias saluti esse necessarias.

Instabis: Quando S. Petrus a mensa Gentilium se subduxit, simulate tantum agebat, ut aperte colligimus ex ipsius Pauli testimonio sic loquentis: *Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem*; ergo & simulate S. Paulus reprehendit S. Petrum, quia nempe ex compacto agebant illi Apostoli, quando legalia observabant.

Nego conseq. Esto nimirum quod S. Petrus in illo casu se gesserit cum aliqua simulatione, ut loquitur divus Paulus, id est, hoc suo facto simulate voluerit legis Mosaicæ observationem, quam procul dubio non putabat saluti Christianorum necessariam, & quam serio non intendebat observare; quo sensu ejus actio simulationis nomine donari poterit, quasi ita se gesserit ac si cum Judæis cibos discerneret & Gentium conversionem abhorreret; non ideo tamen sequitur & simulatam fuisse eam increpationem qua in eum usus est

S. Paulus, quasi nempe ex quodam pacto profecta fuerit, tanquam honesta quædam dispensatio cogitata prius & præparata, ut volebat Hieronymus: quin potius propter ejusmodi simulationem quæ ab omni culpa non vacat, ut abunde ostendimus, Petrum acriter reprehendit quia vere reprehensibilis erat, adeoque ex parte divi Pauli nulla prorsus fuit simulatio.

Objiciebat Hieronymus Epist. quæ est 75. apud Augustinianas, multorum veterum auctoritatem: *Origenis*, inquit, *commentarios sequutus sum, scripsit enim ille vir in Epistolam Pauli ad Galatas quinque proprie volumina, & decimum Stromatum suorum librum, commatico super explanatione ejus sermone complevit, tractatus quoque varios & excerpta quæ vel sola possent sufficere, composuit. Prætermitto Didymum videntem meum & Laodicenum de Ecclesia nuper egressum, & Alexandrum veterem Hæreticum, Eusebium quoque Emissenum & Theodorum Heracleotem, qui & ipsi nonnullos super hac re commentarios reliquerunt .... Quid dicam de Joanne qui dudum in Pontificali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, & proprie super hoc capitulo latissimum exaravit librum, in quo Origenis & veterum sententiam est sequutus? Si igitur me reprehendis errantem, patere me quæso errare cum talibus, & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu veritatis tuæ saltem unum astipulatorem proferre debebis.*

Resp. S. Augustinus Epist. 82. n. 23. *His verbis flagitas a me ut aliquem saltem unum ostendam, cujus in hac re sententiam sim sequutus, cum tu tam plures nominatim commemoraveris, qui te in eo quod astruis præcesserunt; petens ut in eo, si te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus, quorum ego fateor neminem legi; sed cum sint ferme sex vel septem, horum quatuor auctoritatem tu quoque infringis. Nam Laodicenum cujus nomen taces, de Ecclesia dicis nuper egressum, Alexandrum autem veterem Hæreticum. Origenem vero ac Didymum reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis & non mediocribus quæstionibus, quamvis Origenem mirabiliter ante laudaveris. Cum iis ergo errare puto, quia nec te ipse patieris, quamvis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non erraverint. Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant, Eusebius Emissenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulo post commemoras Joannes, qui dudum in Pontificali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam. Porro si quæras vel recolas quid hinc senserit noster Ambrosius, quid noster itidem Cyprianus, invenies fortasse nec nobis defuisse, quos in eo quod asserimus, sequeremur.*

Ex quibus manifeste patet in hac controversia veterum auctoritate non esse pugnandum, quia nempe in varias super ea re iverunt sententias; Eusebio enim Emisseno, Theodoro & Chrysostomo opponit Augustinus Cyprianum & Ambrosium, poterat & adjungere Tertullianum. *Verumtamen*, inquit ibidem num. 24. *ipse mihi pro his omnibus, immo supra hos omnes Apostolus Paulus occurrit. Ad ipsum confugio, ipsum ab omnibus qui aliud sentiunt litterarum ejus tractatoribus provoco.*

Hanc porro suam sententiam correxit ipse Hieronymus Dialogo primo adversus Pelagianos cap. 8. ubi sic habet: *Vult certe Deus tales esse Episcopos sive Presbyteros, quales vas electionis docet. Primum quod dixit, irreprehensibilis aut nullus, aut rarus. Quis est enim qui non quasi in pulchro corpore, aut nævum, aut verrucam habeat? Si enim ipse Apostolus dicit de Petro, quod non recto pede incesserit in Evangelii veritate, & in tantum reprehensibilis fuerit, ut & Barnabas adductus sit in eandem simulationem; quis indignabitur id sibi denegari, quod Princeps Apostolorum non habuit?*

Ne-

Neque latuit S. Augustinum ejusmodi retractatio, ut colligimus ex ejus Epistola 186. *Sed quid hinc diutius*, inquit, *cum de hac quæstione inter nos, ego & prædictus venerabilis Frater Hieronymus satis litteris egerimus, & in hoc opere recentissimo, quod sub nomine Critobuli adversus Pelagianum modo edidit, tandem de ista re gesta dictisque Apostolicis sententiam tenuit, quam beatissimi Cypriani etiam nos secuti sumus*.

Cæterum silentio hic perimere non possumus Cardinalis Baronii oscitantiam, qui in suis Annalibus ad an. 51. scribit, S. Augustino hac in controversia non satis exploratam fuisse Hieronymi sententiam; quia nempe, inquit Baronius, supponit S. Doctor Hieronymum affirmasse Paulum esse mentitum, quod falsum est: neque enim Hieronymus dicit Apostolum narrare facta esse quæ facta non sint, vel aliter quam facta sint; id unum vero adversus August. contendit, ea quæ sunt ut vera narrata, nimirum B. Petri factum & objurgationem Pauli simulate & ex compacto facta; quo certe posito Aug. mentem Hieronymi non est assecutus.

Verum pace dixerim & in hac sua subtiliori observatione supine fallitur Eminentissimus Annalium parens, qui nec ipse mentem attigit S. Augustini: scilicet & S. Augustinus non supponit S. Hieronymum affirmasse Paulum fuisse mentitum; & licet id videretur supponere, non ideo ab ipsius Hieronymi mente & doctrina longe fuisset alienus.

Primum quidem constat, quia id solum probare nititur August. adversus Hieronymum, manifeste colligi ex ejus sententia Paulum esse mentitum: hæc enim una fuit Augustini ratiocinatio: si Petrus non peccavit, ut dicis Hieronyme, profecto mentitus est Paulus; dicit enim illum peccasse: *Si hoc fecit Petrus quod facere debuit*, inquit Ep. 82. *mentitus est Paulus; quod eum viderit non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, Quisquis enim id facit, quod facere debet, recte utique facit, & ideo falsum de illo dicit qui dicit eum non recte fecisse, quod eum novit facere debuisse*. Ubi certe Augustinus ait solummodo Hieronymum S. Paulo mendacium tribuisse ex consequentia ducta ex ea opinione, qua docebat S. Petrum non peccasse.

Alterum vero & aperte ex eo colligitur quod Hieronymus mendacium officiosum ex quadam dispensatione licitum tunc fuisse Apostolis revera opinatus fuerit; unde non ita male ejus mentem assecutus est Augustinus, cum eum hoc nomine arguit, quod officioso mendacio patrocinaretur.

Quod autem ait Clemens Alexandr. apud Euseb. lib. 1. Hist. Eccles. c. 12. Cepham, huic restitit in faciem divus Paulus, unum fuisse e septuaginta Discipulis, non autem Petrum Apostolorum Principem, merum est commentum; neque enim alium Cepham interpretati sunt cæteri Patres, quem & aperte ibidem designaverat ipse Paulus: versu enim nono, ubi Cepham cum Jacobo & Joanne Apostolis accenset, vocat eos columnas, *qui videbantur columnæ esse*. Quod profecto manifeste indicat hunc Cepham esse unum ex Apostolis, adeoque S. Petrum Apostolorum Principem.

Quonam præcise tempore saluti nociva fuerit Legalium observatio.

NOnnulli existimarunt id referendum esse ad quadragesimum circiter annum post Christi passionem, cum scilicet a Romanis subversum fuit Jerosolymitanum Templum, in quo non licebat Judæis offerre sacrificia; certum est enim sine sacrificiis suis stare non posse quamlibet legem.

Conjiciunt alii non ita omnino finem fecisse cæremonias legis Mosaicæ, ut eas observantis saluti nocivæ fuerint ante

ante tertium sæculum, eo nempe quod S. Justinus Dialogo cum *Tryphone* non damnat eos qui *legalia servabant*, modo in eorum observantiam ex Gentibus conversos adducere non conarentur.

Alii denique fatentur ingenue id esse valde incertum, nec firma ulla ratione constare posse, quanquam, inquiunt, hoc certum sit tunc temporis & dudum non licuisse ejusmodi cæremonias assumere, aut illis uti, quacunque ex causa.

Ego quidem existimo id primis statuendum esse in hac controversia, eorum saluti nociva fuisse legalia, qui ea observabant postquam sufficienter affulserat lux Evangelii, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 103. art. 4. Sed cum omnibus & singulis simul & semel annuntiata non fuerit lex nova, sed citius in quibusdam locis, & in aliis tardius; inde manifeste sequitur, nec certo statui posse quod præcise anno hic & illic nociva fuerit legis Mosaicæ præceptorum & cæremoniarum observatio.

Atque legem antiquam sui cultores peccati reos fecisse facta sufficienti Evangelii promulgatione, ex iis momentis constare debet, quæ superius a nobis laudata sunt, ut ostenderemus hanc legem fuisse abrogatam, novum cultum fuisse institutum, mutatum veterem. Quo pertinent tot insignia Prophetarum oracula, quibus per Mosem & alios Prophetas promiserat Deus legem veterem mutatum iri, venturum Salvatorem, novum fœdus rescisso priori stabiliendum; hæc enim & alia prope similia significabant non fore aliquando licitum utramque simul legem conjugere, quocirca id vitio vertebatur vel in primis Ecclesiæ temporibus & Cerinthianis, & Ebionitis, & Nazaræis, quod legem Mosaicam servari posse & debere acriter contendebant.

Objicies: Si lex vetus saluti Christianorum nociva fuisset, ubicunque sufficiens facta est Evangelii promulgatio, nonnullas illius legis cæremonias nuspiam renovassent Apostoli: sed nonnullas veteris legis cæremonias insigni decreto renovarunt Apostoli, etiam multo post Christi Domini mortem, quod quidem decretum religiose per orbem universum & diutissime secuti sunt Christiani; extat celebre illud decretum, & legitur Act. cap. 15. his verbis: *Visum est Spiritui Sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, a quibus custodientes vos bene agetis.*

Ab immolatis simulachrorum. Hoc est, ab Idolothytis, puta cibis qui immolati erant Idolis, quocirca contaminati censebantur & Idololatriæ participes, qui ejusmodi cibos comedebant. Hic vero magis proprie intelliguntur Idolothyta quam sacrificia, quæ absque ulla dubitatione penitus abhorrebant a vera & Christiana Religione.

Et sanguine, quod accipi non debet tropologice pro homicidio, ut nonnulli interpretantur: Apostoli enim de iis præcipiunt quæ apud Gentiles nefaria non habebantur, ut homicidium, quod natura ipsa horret vehementer & satis prohibet, sed pro esu quocunque sanguinis, sive sit contentus adhuc in animali, sive extractus.

Et suffocato, sive a strangulatis, quorum non ante fusus sit sanguis: quæ prohibenda duxerunt Apostoli, tum quia ejusmodi cibos superstitiose usurpabant Gentiles; tum quia religiose ab iis abstinebant Judæi propter divinum præceptum.

Et fornicatione, ubi fornicatio prohibita est, quia Gentes putabant fornicationem simplicem non esse peccatum; unde etiam frequentissima leguntur Pauli testimonia adversus simplicem fornicationem, nimirum I. Cor. 6. ad Ephes. cap. 5. Galat. cap. 5. Hebr. 13. I. ad Timoth. I. &c. Propter errorem Philo-

so-

sophorum Gentilium, qui eam putabant licitam esse, ut testatur S. Hieronymus in cap. 5. Epist. ad Ephesios.

Atque hoc Apostolicum decretum diutissime vim legis apud Christianos obtinuisse in Ecclesia, aperte demonstrant permulta Scriptorum Ecclesiasticorum testimonia.

S. Irenæus inter Gnosticorum errores id annumerat lib. 1. cap. 1. *Idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab iis putantes, & in omnem diem festum Ethnicorum pro voluntate in honore eorum factum primi conveniunt.* Cap. 23. id crimini vertit Saturnino & aliis quibusdam Hæreticis, quod Idolothytis sine ulla trepidatione, ut ait, utebantur.

Tertullianus Apologetici cap. 9. sic in Ethnicos insurgit: *Erubescat error vester Christianis; qui ne animalium quidem sanguinem in esculentis habemus; qui propterea quoque suffocatis & morticinis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulto. Denique inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admovetis, certissimi scilicet illicitum esse penes illos, per quod exorbitare eos vultis. Porro quale est ut quos sanguinem pecoris horrere confiditis, humano inhiare credatis?*

Origenes Homil. 16. in Num. *Cum tam validis præceptis*, inquit, *cibus sanguinis interdicatur a Deo, ut etiam nos qui ex Gentibus vocati sumus, necessario jubeatur abstinere, sicut iis quæ Idolis immolantur, ita & a sanguine.*

S. Cyprianus lib. de lapsis acriter invehitur in aliquos qui gustaverant simulachris immolata, ubi & profert divinæ animadversionis exemplum, etiam in parvulam nondum rationis usu præditam.

Constat hoc idem ex Minutio Felice in Octavio: *Nobis*, inquit, *homicidium nec videre fas, nec audire, tantumque ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum sanguinem in cibum noverimus.*

Tum ex testimonio cujusdam Bibliadis Martyris, quæ apud Euseb. lib. 5. Hist. cap. 1. sic Ethnicos alloquitur: *Qui fieri posset*, inquit, *ut infantes comederent* Christiani, *quibus ne sanguinem quidem animantium degustare liceret?*

Ex Concilio Gangrensi quod habitum censetur an. 324. can. 2. *Si quis*, inquit, *carnem edentem (præter sanguinem & Idolis immolatum & suffocatum) cum Religione & fide condemnat, velut spem propter hujusmodi perceptionem non habentem, anathema sit.*

S. Augustinus idem docet in quibusdam locis, Epist. 47. quæ est ad Publicolam, quæstioni sibi propositæ *de viatore Christiano famis necessitate victo, si nihil uspiam invenerit nisi cibum in Idolio positum*; sic respondet: *Aut certum est*, inquit, *esse Idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur. Si autem vel non esse scitur, vel ignoratur, sine ullo conscientiæ scrupulo in usum necessitatis assumitur.* Et lib. de bono conjugali cap. 16. *Satius est*, inquit, *mori fame quam Idolothytis vesci.*

Item S. Hieronymus Comment. in Matth. cap. 15. cum sibi hunc locum objecisset; *Si quod intrat in os non coinquinat hominem, quare Idolothytis non vescimur?* Sic respondet: *Sciendum quod ipsi quidem cibi & Dei creatura per se omnis munda sit, sed Idolorum ac Dæmonum invocatio ea faciat immunda.* Et clarius in Comment. in cap. 44. Ezechelis: *Omni generi electo*, inquit, *& Regali & Sacerdotali (quod proprie ad Christianos refertur, qui uncti sunt oleo spirituali) hæc præcepta conveniunt; ut morticinum non comedat, tam de avibus quam de pecoribus, cujus nunquam sanguis effusus est, quod in Actibus Apostolorum de Jerusalem Epistola mo-*

monet, *& captum a bestia*, *quia & ipsum similiter suffocatum est*, *& condemnat Sacerdotes qui in turdis*, *ficedulis*, *gliribus & cæteris hujusmodi hæc aviditate gulæ non custodiunt*.

S. Leo Papa Epistola 129. cap. 5. graviori censura percellit eos, qui cibis immolatitiis erant polluti, *Sive hoc terror extorserit*, *sive fames suaserit*.

His omnibus accedit eandem doctrinam in Galliis expresse definitam sexto sæculo, ut videre est in Can. 20. Concilii Aurelianensis an. 533. ubi sic habetur: *Catholici qui ad Idolorum cultum non custodita ad integrum Baptismi gratia revertuntur*, *vel qui cibis Idolorum cultibus immolatis gustu illicitæ præsumptionis utuntur*, *ab Ecclesiæ cœtibus arceantur*. *Similiter & hi qui bestiarum morsibus extincta*, *vel quolibet morbo aut casu suffocata vescuntur*.

Quod idem apud Germanos sancitum fuit an. 868. in quodam Concil. Vormatiensi Can. 64. his verbis: *Animalia quæ a lupis seu a canibus lacerantur*, *non sunt comedenda*, *nec cervus*, *nec capra*, *si mortui inveniantur* . . . . . *aves vero & alia animalia*, *si in retibus strangulantur*, *non sunt comedenda*.

Zacharias summus Pontifex rem prope similiter scribit in Epist. 13. quæ est ad Bonifacium Moguntinum Archiepiscopum: *Imprimis*, inquit, *de volatilibus*, *id est de graculis & corniculis*, *atque ciconiis quæ omnino cavendæ sunt ab esu Christianorum*, *etiam & fibri*, *atque lepores*, *& equi sylvatici multo amplius cavendi*. Quæ quidem manifeste ostendunt universam & constantem super illa re Latinorum consuetudinem.

Scilicet, hanc præfatam Apostolorum legem dudum renovaverat Leo Imperator in Novell. Constitut. 58. his verbis: *Simul olim legislatori Moysi sanguine non esse vescendum præcepit Deus*: *simul ab istiusmodi cibo abstinere debere a præconibus gratiæ est constitutum*. *Et quanquam tum veteris tum novæ gratiæ tempore illa res vilis habita sit ac nefaria*, *eo tamen contumaciæ*, *immo vecordiæ homines processere*, *ut neutri legi aurem præstent morigeram*. *At contra alii lucri*, *alii gulæ causa*, *summa cum impudentia mandatum contemnunt*, *in escamque qua vesci vetitum est sanguinem convertunt*. *Perlatum est enim ad aures nostras quod intestinis tanquam tunicis illum infartum*, *velut consuetum aliquem cibum ventri præbeant*. *Quod tolerari non debere Imperatoria nostra Majestas rata*, *neque tam impio soli gulæ inhiantium hominum invento*, *nunc præcepta divina*, *nunc Reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens*, *jubet ne quis id scelus neque ad usum suum*, *neque ut emptores detestando cibo contaminentur*, *ullo modo exercere audeat*. *At sciat quicunque dehinc divinum mandatum contemnere*, *sanguinemque in cibum convertere*, *sive emat*, *sive vendat*, *deprehensus fuerit*, *se bonorum publicationi subjiciendum*, *& ubi acerbum in modum flagris cæsus*, *ac cute tenus fœde detonsus erit*, *perpetuo patriæ auxilio mulctandum esse*.

Quapropter eandem consuetudinem semper tenuerunt, atque etiamnum religiose observant Græci, lege insuper expresse lata tum in Concilio Gangrensi, ut supra diximus, tum vero in Synodo Trullana sub finem sæculi septimi Can. 69. *Divina nobis Scriptura mandavit*, inquiunt Patres, *a sanguine suffocato*, *& fornicatione abstinere*. *Eos ergo qui propter lautum & delicatum ventrem cujusque animalis sanguinem arte aliqua esculentum condiunt ac instruunt*, *atque ita illo vescuntur*, *convenienter punimus*. *Si quis ergo deinceps animalium sanguinem quovis modo comedere aggrediatur*, *si sit quidem Clericus*, *deponatur*; *sin autem Laicus*, *segregetur*.

Ergo lex vetus quoad nonnulla saltem præcepta, renovata fuit ab Apostolis hac lege ab ipsis lata, quæ multis

tis sæculis observata fuit in Ecclesia, atque etiamnum vim obtinet apud Græcos, proindeque legalium observatio saluti Christianorum noxia non fuit, ubicunque sufficiens facta est Evangelii publicatio.

Nego maj. dico ex illo Apostolorum decreto, quo una aut altera Judæorum cæremonia videtur quasi renovata, neutiquam colligi posse hanc eandem legem non fuisse abrogatam, & Christianis omnino prohibitam. 1. Quia in illo celebri Apostolorum decreto, nec Circuncisio, nec alia Sacramenta & Sacrificia, in quibus potissimum posita erat lex vetus, minime probantur; eorum observatio non injungitur, non continuatur, quin potius aperte abrogatur: *Visum est nihil ultra imponere vobis quam hæc, &c.* Quibus verbis evacuatur Circuncisio, evacuantur omnia Sacrificia, totaque lex penitus subvertitur. 2. Quia ejusmodi præcepta, quæ in præfato Apostolico decreto continentur, quibus videlicet abstinentia ab Idolothytis, a sanguine, suffocato, & fornicatione, ad summum spectari deberent ut pertinentia ad legem novam, nimirum ab Apostolis emissa, neque inde colligi debet renovatam fuisse legem veterem. 3. demum, quia lex illa abstinentiæ ab Idolothytis &c. nonnisi ad tempus quoddam lata est ab Apostolis, ut Judæi qui ab ejusmodi cibis abhorrebant, facilius cum Gentibus conciliarentur; quo pacto vitaretur omne scandalum, Judæis offensioni non essent Gentiles, & ita utraque gens in unam societatem coalesceret fœdere indissociabili; unde usu abolita fuit hæc lex abstinentiæ, cessante Judæorum & Gentium dissidio, cum utrique plane in unam Ecclesiam adunati sunt.

Atque ex his solum vel similibus causis, & nonnisi ad tempus hanc legem editam fuisse ab Apostolis, ex variis SS. Patrum testimoniis manifeste colligitur; nonnulla tantum ex innumeris adducam, ne longius quam par est, producatur hæcce dissertatio.

Origenes lib. 8. contra Celsum sic habet: *Suffocata fuerunt sanguine non expresso de mortuo; quem quia dæmonum esse cibum vigebat opinio inter Gentiles, ideo ut ex ejus nidore illi pascantur, propterea inhibita sunt, ne illorum nutrirentur cibo, neu nobiscum illiusmodi spiritus coalerentur, si suffocatis vesceremur.*

Omnium vero disertissime S. Augustinus lib. 32. contra Faust. cap. 13. *Si hoc tunc Apostoli*, inquit, *præceperunt ut ab animalium sanguine abstinerent Christiani, ne præfocatis carnibus vescerentur, elegisse mihi videntur pro tempore rem facilem, & observantibus nequaquam onerosam, in qua cum Israelitis etiam Gentes, propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter observarent: simul & admonerentur in ipsa arca Noe, quando Deus hoc jussit Ecclesiam Gentium fuisse præfiguratam, cujus facti Prophetia jam Gentibus ad fidem accedentibus incipiebat impleri. Transacto vero illo tempore quo illi duo parietes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen suis quibusdam proprietatibus distinctius eminebant. At ubi Ecclesia Gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat, quis hoc jam Christianus observat, ut turdos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a cervice percussus nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a cæteris irridentur. Ita omnium animos in hac re tenuit illa sententia veritatis*, (Non quod intrat in os vestrum vos coinquinat, sed quod exit.)

Aliam causam hujus præcepti de suffocato & sanguine quod ab Apostolis latum est, & ab Episcopis identidem renovatum, assignat S. Cyrillus Jerosolymitanus in 4. Catechesi his verbis: *Scripserunt Apostoli & Presbyteri ad omnes*

omnes Gentes Catholicam Epistolam, præcipientes abstinere ab Idolothytis, tum vero a sanguine & suffocato & fornicatione. Multi enim feri homines & more canum viventes sanguinem quidem sævissimarum belluarum in modum lambebant; suffocata vero crudeliter vorabant.

Quibus adde hanc legem Apostolorum, ac præsertim quatenus est de abstinentia a cibis immolatis, apud Christianos diu non viguisse nisi propter scandali periculum; ne scilicet si ejusmodi cibos manducassent, falsorum Numinum quibus consecrati erant, cultores haberentur; quo pacto secum conciliatur Augustinus, qui loco mox citato nihil esse immundum probat ex isto Scripturæ testimonio. *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, qui tamen dixerat lib. de bono conjugali cap. 16. *Satius est mori fame quam Idolothytis vesci*. Si nempe id fieret cum aliquo scandalo, ut ipse declarat lib. 32. contra Faustum cap. 15. ubi examinans cur *non expediat Christianis immolatitio vesci*, hanc rationem adducit, *ne dæmonibus communicasse videantur*. In quem plane sensum intelligi debent quæ superius objiciuntur testimonia SS. Cypriani, Hieronymi & Leonis Papæ.

Denique & ingenue fatendum est ejusmodi disciplinam vi hujus decreti Apostolici introductam, diutissime in nonnullis retentam Ecclesiis, non quod eam putarent absolute necessariam, siquidem non improbant œconomiam aliarum quæ ab illo instituto recesserant; sed ut vel suam erga Apostolos reverentiam significarent, vel singularis temperantiæ specimen exhiberent; id colligitur ex Humberto Cardinali, qui in quodam Dialogo qui habetur tom. 4. Bibl. Patrum, sic respondet ad objectiones Græcorum, qui ex hac decreti Apostolici rescissione inferebant Latinos in ipsas Apostolicas sanctiones sibi potestatem arrogare: *Nos ergo*, inquit, *quamvis a Domino & ab Apostolis licentiam habeamus manducare omnia, quæ nec nostræ, nec fraternæ saluti officiunt; consuetudine tamen Provinciarum & præceptis majorum nostrorum hactenus detenti devitamus comedere nulla, non quia mala, aut immunda sunt, sed quia aut nobis aliquo modo non expediunt, aut longo usu in naturam jam verso horrent.*

De Lege nova.

DE Lege nova quæ aliis nominibus dicitur lex gratiæ, lex fidei, lex amoris, lex Evangelica, Testamentum novum, fuse differit S. Thomas 1. 2. p. 106. quapropter quæstiones, quas sibi super illo negotio proponit, operosius expendere necessarium non duxi; unum duntaxat aut alterum verbum de singulis sigillatim dicemus.

Ac primo legem Evangelicam in se ipsa considerat S. Doctor, & de ea quatuor instituit quæstiones totidem articulis.

Articulo primo quærit utrum lex nova sit lex scripta.

Respondet legem novam principaliter scriptam esse in cordibus fidelium; secundario autem scriptam extrinsecus. Primum ostendit, quia nimirum id quod est potissimum in lege novi Testamenti, & in quo tota virtus ejus consistit, est gratia Spiritus sancti, juxta illud Apostoli ad Rom. 8. cap. *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati*. Alterum vero sic explicat divus Thomas in corpore articuli: *Habet tamen lex nova quædam sic dispositiva ad gratiam Spiritus sancti & ad usum hujus gratiæ pertinentia, quæ sunt quasi secundaria in lege nova, de quibus oportuit instrui fides Christi & verbis & scriptis, tam circa credenda, quam circa agenda*, nimirum quæcumque leges a Christo præscriptæ sunt hominibus.

Articulo 2. quærit utrum lex nova justificet. Re-

Respondet Legem Evangelicam, cum sit ipsa Spiritus sancti gratia, hominem justificare; licet ea quæ scriptis traduntur, nimirum præcepta, ipsum hominem justificare non possint. Primum aperte constat, ut ostendimus in Tractatu nostro de Gratia Dei & Justificatione: alterum autem ex eo manifeste evincitur quod dicit Apostolus 2. ad Corinth. cap. 3. *Littera occidit, Spiritus autem vivificat.* Per litteram enim intelligitur quælibet Scriptura Dei extra homines existens, quæ quidem, ut passim exponit S. Augustinus lib. de Spir. & litt. occideret, nisi adesset interius gratia fidei sanans.

Articulo 3. inquit S. Thomas, utrum lex nova debuerit dari a principio mundi.

Respondet triplici ex causa legem novam dari non debuisse a principio mundi. *Prima est quia lex nova*, inquit, *principaliter est gratia Spiritus sancti, quæ abundanter dari non debuit, antequam impedimentum peccati ab humano genere tolleretur consummata redemptione per Christum.* Secundam rationem repetit ex ipsius legis novæ perfectione; non enim aliquid ad perfectum adducitur statim a principio. Tertiam demum sumit ex eo quod putat oportuisse primum, ut homo sibi relinqueretur per aliquod tempus, & gratia se indigere agnosceret.

Articulo 4. utrum lex nova duratura sit usque ad finem mundi.

Respondet affirmative; siquidem idcirco solum concipi posset legem novam aliquando mutatum iri, quia huic altera succedet longe perfectior; atqui legi Evangelicæ non succedet altera perfectior; quia tanto est unumquodque perfectius, quanto est ultimo fini propinquius: sed nihil potest esse propinquius fini ultimo, quam lex nova; siquidem per se & immediate, hoc est, per sua præcepta & per gratiam Christi ducit homines ad ultimum finem; igitur lex nova duratura est usque ad finem mundi.

Quæstione 107. agit S. Thomas de lege nova collata cum veteri, & quatuor similiter instituit articulos.

In primo quærit utrum lex nova sit alia a veteri.

Respondet legem novam spectari posse dupliciter, nimirum quoad finem & quoad modum quo ducit ad finem. 1. Si lex nova spectetur quoad finem, profecto non differt a veteri; siquidem utriusque legis unus idemque est finis; ad eundem finem, nempe ut homines Deo subdantur, utraque tendit; unde ait Apostolus Rom. 3. *Unus Deus est qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* 2. Si lex nova spectetur quoad modum, quo ducit ad finem ultimum, alia est a lege veteri; alia enim fuerunt præcepta veteris legis, alia sunt novæ: fuit illa lex infirmorum, lex figurarum & timoris; ista vero lex perfectionis, veritatis & charitatis: illa homines veluti per umbras & figuras disponebat, erat enim, ut docet Apostolus ad Galatas 3. capite, veluti *Pedagogus*; hæc vero salutem nostram & Christum ipsum salutis auctorem per Prophetas & umbras præfiguratum exhibet.

In secundo articulo inquirit, utrum lex nova veterem impleat.

Respondet affirmative; 1. Quia lex nova supplet id quod veteri legi deerat, puta hominem justificat, quod lex vetus efficere non poterat; quemadmodum dicit Apostolus ad Rom. cap. 8. his verbis: *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis.* 2. Quia lex nova exhibet præsens, quod vetus figurabat; unde illa dicitur lex veritatis, hæc vero dicitur umbra futurorum.

In tertio articulo quærit sanctus Doctor, utrum lex nova in lege veteri contineatur.

Respondet legem novam in veteri contentam fuisse saltem implicite, quatenus omnia novæ legis præcepta sub aliqua veteris figura latebant; quemadmodum in spica continetur frumentum, arbor in semine.

In quarto quærit, an lex nova sit veteri gravior.

Respondet legem veterem nova graviorem fuisse præceptorum multitudine; at vero contra novam veteri fuisse graviorem quoad exercitium interiorum actuum virtutis. Primum quidem ostendit ex eo quod verissimum est legem veterem plura longe numero imposuisse præcepta, quibus ad opera externa obligabantur Judæi, qualia præsertim fuerunt præcepta cæremonialia numero pene infinita. Alterum vero ex eo colligit, quod *in nova lege*, inquit, *prohibentur interiores motus animi, qui expresse in veteri lege non prohibebantur in omnibus, etsi in aliquibus prohiberentur, in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur*. Quanquam simpliciter dici debeat legem novam veteri leviorem esse, juxta illud Matth. 11. cap. *Jugum meum suave est; & onus meum leve.*

Quæstione demum 107. de his tractat quæ continentur in lege nova, idque pariter in quatuor distinctis articulis.

In primo quærit, utrum lex nova aliquot exteriores actus debeat præcipere vel prohibere.

Respondet decuisse in lege nova exteriores actus Sacramentales institui ad gratiæ susceptionem, tum exteriores actus virtutum præcipi & vitiorum prohiberi, ut gratia justificati, Christo interius in nobis operanti cooperemur ad promerendam vitam æternam. Scilicet ad id primum in lege nova homo tendere debet, ut gratiam Spiritus sancti, quæ manifestatur in fide per dilectionem operante, consequatur; qua ex causa decuit ut quidam externi actus præciperentur, qui nimirum non parum conferunt ad gratiam suscipiendam: alii vero actus prohiberentur, qui ejusdem gratiæ susceptioni impedimento sunt.

In secundo quærit, utrum lex nova sufficienter exteriores actus ordinaverit.

Respondet legem novam exteriores actus Sacramentales & Morales, qui de se ad rationem virtutis pertinent, præcipiendo vel prohibendo sufficienter determinasse; ita ut tamen cæterorum actum exteriorum quosdam singulorum hominum, quosdam Ecclesiæ Præsulum reliquerit arbitrio: Scilicet cum Christus instituit Sacramenta per quæ gratiam consequimur, & præcepta moralia Decalogi renovavit, eatenus lex nova dicitur actus exteriores qui de se ad rationem virtutis pertinent, determinasse; cum autem dicit S. Thomas cæterorum actuum institutionem hominum arbitrio relictam, id intelligit de præceptis cæremonialibus & judicialibus, quorum determinatio posita est in hominum potestate & arbitrio.

Quærit art. 3. utrum lex nova hominem circa interiores actus sufficienter ordinaverit.

Respondet affirmativè, idque ex eo maxime probat quod teste S. Augustino, vel unicus sermo quem Dominus in monte proposuit, totam Christianæ vitæ informationem continet, & interiores hominis motus perfecte ordinat, tum in ordine ad Deum, tum in ordine ad proximum, tum denique in ordine ad se ipsum.

Quarto demum articulo quærit S. Thomas, utrum convenienter in lege nova consilia quædam determinata sint proposita.

Respondet affirmative, quia nempe lex nova lex libertatis est; unde in ea præceptis addi debuerunt consilia, non autem in veteri lege quæ fuit lex servitutis. Consilia porro oportet esse de iis

sis per quæ melius & expeditius potest homo consequi vitam æternam; ut si divitiæ abdicentur per paupertatem, deliciæ carnis per castitatem, superbia per obedientiæ servitutem; in iis quippe tribus fundatur omnis Religio quæ statum perfectionis profitetur, inquit ibidem S. Doctor.

De Lege humana.

LEx humana, ut jam diximus, est ea quæ ab hominibus auctoritatem habentibus præscribitur; ea duplex est, Ecclesiastica quæ a Pastoribus Ecclesiæ: Civilis quæ a Principibus sancitur. Priusquam autem de hac utraque legis humanæ specie dicamus, nonnullas instituemus quæstiones, quæ ad legem humanam in genere spectatam attinent. Ac 1. inquiremus, an sit in hominibus potestas condendi leges, quæ scilicet conscientiam obliget. 2. Utrum id similiter dici possit de lege pœnali. 3. Utrum leges obligent cum periculo vitæ ad sui observationem. 4. Utrum justi etiam & perfecti subjiciantur legi. 5. denique, an & quomodo leges humanæ mutari possint.

An sit in hominibus potestas condendi Leges quæ obligent in conscientia.

INter eos qui potestatem condendi leges hominibus abjudicarunt, illos merito recensere possumus Hæreticos, qui postremis Ecclesiæ temporibus ex vesana quadam & maligna de Episcopis & Pastoribus maledicendi prurigine, ita in ipsam Pontificiam & Ecclesiasticam auctoritatem insurrexerunt, ut aperte negarent ullam esse in Ecclesia potestatem condendi leges, rati posse tantum legitimos Pastores aliquem ordinem externum constituere, qui conscientiam obliget ratione scandali. Hoc ipsum docuerunt Waldenses teste Anton. p. 4. Theol. tit. 11. c. 7. Joannes Wiclefus, ut aperte colligitur ex Conc. Constantiensi sess. 8. item Joannes Hus, ut constat in articulo 15. illius errorum in eodem Conc. Constant. sess. ultima: Tum Lutherus in lib. de captivitate Babylonica cap. de Bapt. Philippus Melancton in Apologia Confessionis Augustanæ art. 28. & Calvinus lib. 4. Instit. cap. 10. & sequentibus. Quin & Lutherus aliique postea nonnulli eandem potestatem quibuslibet Principibus secularibus sustulerunt.

Scilicet fatentur posse homines in dignitate constitutos, ita præscribere subditis quæ sunt legis divinæ, sive quoad doctrinam, sive quoad mores, ut ipsis necessario sit obtemperandum, ad idque subditi cogi possint metu pœnæ; unde & suas habent excommunicationes. Item concedunt ab Ecclesiæ Ministris nonnulla statui posse circa cultum & cæremonias, quæ propter rectum ordinem servari debeant; sed negant in hominibus potestatem esse condendi leges in materia alioqui non præscripta per legem divinam: quæ tamen leges obligent in conscientia & sub pœna peccati. Atque hic præcise status est propositæ quæstionis, ut diligentissime est observandum, quem sane plerique e nostris Theologis minus bene attigerunt; contenti si hoc in negotio velut perfunctorie ostenderint, inesse hominibus potestatem condendi leges, quæcunque tandem sint, quod non inficiantur Hæretici.

Atque ut res melius patefiat, indeque status quæstionis clarius innotescat omnibus, referam ipsissima Calvini verba, quo nullus ex citatis hæreticis in Ecclesiasticas leges scripsit intemperantius; sic vero statum quæstionis proponit lib. 4. Institut. cap. 10. num. 1. *Hæc potestas tractanda nunc est, an Ecclesiæ liceat conscientias obstringere suis legibus, in qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantum hoc agitur ut rite colatur Deus secundum præscriptam a se regulam, & spiritualis libertas quæ Deum respicit, salva nobis maneat. Usus obtinuit*

nuit ut traditiones humanæ vocentur, quæcunque de cultu Dei præter ejus verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & utiles Ecclesiæ constitutiones, quæ vel ad disciplinam, vel honestatem, vel pacem conservandam faciunt. Num. 2. *Hujus generis ergo constitutiones hic impugnare animus est, quæ in hoc feruntur, ut animas intus coram Deo ligent, & Religionem injiciant ac si de rebus ad salutem necessariis præciperent*. & num. 30. *Sed quia hic periculum est*, inquit, *ut ab una parte Pseudo-episcopi prætextum inde captent ad impias suas & tyrannicas leges excusandas, ab altera sint quidam nimis meticulosi, qui superioribus malis admoniti, nullum quemlibet sanctis legibus locum relinquant, hic testari operæ pretium est, eas demum humanas constitutiones me probare, quæ & Dei auctoritate fundatæ & ex Scriptura desumptæ, adeoque prorsus divinæ sint: exemplum sit in geniculatione quæ fit, dum solemnes habentur precationes. Quæritur sitne humana traditio quam repugnare vel negligere cuivis liceat. Dico sic esse humanam, ut simul sit divina: Dei est quatenus pars est decoris illius, cujus cura & observatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem, quatenus specialiter designat quod in genere fuerat judicatum magis quam expositum*. Quid porro de Gersonii hac in re & quorumdam aliorum Catholicorum opinione sentiendum sit, in fine disputationis aperiemus.

CONCLUSIO.

Est in hominibus æqua & legitima potestas condendi leges, seu civiles seu Ecclesiasticas, quæ obligent in conscientia.

Probatur 1. ex Scripturis sacris; & quidem primum de potestate Ecclesiastica. Matth. 16. cap. amplissimam divo Petro adeoque ejus successoribus potestatem tradit Christus his verbis: *Et tibi dabo claves regni Cælorum, & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in Cælis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in Cælis*. Ex quibus non modo colligitur potestas remittendi peccata, sed & puniendi, ligando nempe per leges Pœnitentiæ, quam potestatem traditam fuisse Ecclesiæ Pastoribus abunde patefecit perpetua Ecclesiæ praxis; qua quidem edocti sumus innumeras leges totidem canonibus in administratione Pœnitentiæ conditas, quarum infractio censebatur veram peccati rationem habere.

Atque hæc judiciaria potestas Apostolis & consequenter Episcopis a Christo tradita clarius legitur c. 18. his verbis: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in Cælo; & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in Cælo*. Quæ verba manifeste indicant potestatem puniendi, excommunicandi, pœnas infligendi; unde Apostolus 1. ad Timoth. 5. id genus auctoritatis judiciariæ commemorat. *Adversus Presbyterum*, inquit, *accusationem noli recipere nisi sub duobus aut tribus testibus*. Ubi docet aperte Episcopos esse judices, & consequenter legum condendarum potestatem habere.

Quapropter Act. 15. in Concilio Jerosolymitano pronuntiare non dubitarunt Apostoli. *Visum Spiritui sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine & suffocato, & fornicatione, a quibus custodientes vos bene agetis*. Ubi certe non agitur de qualicunque constitutione, cui liberum sit obtemperare & obliget tantum ratione scandali; sed de vera lege quæ saltem ad aliquod tempus obstringat. 1. Quia ejusmodi lex dicitur onus, *nihil oneris*. 2. Quia quæ statuuntur,

untur, dicuntur necessaria, *quam hæc necessaria*. 3. Id aperte declarant hæc Apostolorum verba, *Nihil ultra imponere vobis*, & alia quæ sub finem capitis leguntur, ubi de Paulo: *Perambulabit autem Syriam & Ciliciam confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum*. Quonam vero pacto decretum hoc Apostolicum in Ecclesiis vim legis obtinuerit, satis, ut puto, a nobis superius expositum est.

Hinc & nomen præcepti, quod nimirum ab Apostolis datum fuerit, passim occurrit in Scripturis. 1. ad Corinth. *Laudo vos*, inquit Paulus, *quod præcepta mea tenetis*. Et 1. ad Thessal. cap. 4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum*. Ubi & videre est hanc potestatem imponendi præcepta esse a Deo, *Per Dominum Jesum*; unde paulo post ait ibidem, *Itaque qui hæc spernit non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum sanctum in nobis*.

Secundo idem aperte legitur in iisdem Scripturis de potestate seculari, hanc datam Principibus docet Christus Lucæ 20. cap. *Reddite*, inquit, *quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo*. Et S. Paulus ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt a Deo, ordinatæ sunt; itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus tributa; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem*. Quæ quoniam expressissima sunt, nulla plane indigent explicatione; ibi enim & potestas ferendi leges ascribitur Principibus, & obediendi necessitas imponitur subditis, *Non tantum propter iram, sed propter conscientiam*.

Eandem doctrinam tradit S. Petrus 1. Epist. cap. 2. his verbis: *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam maleficiorum, laudem vero bonorum, quia sic est voluntas Dei, ut bene facientes obtumescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem. Sed sicut servi Dei, omnes honorate. Fraternitatem diligite. Deum timete. Regem honorificate. Servi subditi estote in omni timore Dominis non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis*. Hoc idem statuerat Deus in veteri Testamento 1. Reg. cap. 8. sic alloquitur Samuelem, *Non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos*. Et Proverb. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt*.

Probatur 2. SS. Patribus & constanti totius Ecclesiæ doctrina, tum quoad spectat leges Ecclesiasticas, tum quoad potestatem in Principibus ferendi leges civiles.

Ac primo universam Ecclesiam semper & in quavis ætate hanc in Pastoribus agnovisse potestatem condendi leges quibus obedire tenerentur Christiani, vel ex eo maxime liquet, quod omnia fere Concilia ab ipsis Apostolorum temporibus aliquos Canones tulerunt, ut fideles ad aliqua observanda obligarent: seu enim ejusmodi canones in aliquo Concilio generali conderentur & ad universam dirigerentur Ecclesiam; seu in aliquo Concilio nationali tantum, aut provinciali editi, nonnisi aliquod regnum vel provinciam spectarent; certum est tamen eos habuisse vim legis proprie dictæ, siquidem satis est ad legem, si feratur communitati perfectæ, qualis est vel una civitas.

Hic vero infinitum esse me oporteat, si vel compendio referam omnia Patrum testimonia, qui pro reverentia his canonibus

nibus necessario debita scripserunt; sic, v. g. legitimam esse legem Ecclesiasticam quæ jejunium Quadragesimæ præscribit, diserte scribunt S. Hieronymus in Epistola ad Marcellam de erroribus Montani; S. Ambrosf. Sermone 25. S. Augustinus Serm. 62. de tempore; S. Chrysostom. Hom. 3. in Genesim ad populum Antioch. S. Basil. Orat. 2. de jejunio; S. Epiphan. Hæresi 75. adversus Aerium; S. Leo Serm. 2. de jejunio.

Unus inter alios audiatur Cyprianus cum loquitur de Ecclesiastica potestate, & de iis qui Ecclesiæ legibus non obtemperant, Epist. 55. quæ est ad Cornelium: *Legi litteras tuas, Frater charissime, quas per Saturum Fratrem nostrum Acolytum misisti, & dilectionis fraternæ & Ecclesiasticæ disciplinæ & Sacerdotalis censuræ satis plenas, quibus significasti felicissimum hostem Christi non novum, sed jam pridem ob crimina sua plurima & gravissima abstentum, & non tantum mea, sed plurimorum Coepiscoporum sententia condemnatum, rejectum a te illic esse, &c.* Et circa medium ait inde obortas Hæreses, quod Sacerdotibus Ecclesiæ non obtemperatur: *Neque enim,* inquit, *aliunde Hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus judex vice Christi cogitatur; cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum Sacerdotum collegium quidquam moveret; nemo post divinum judicium, post populi suffragium, post Coepiscoporum consensum, judicem se jam non Episcopi, sed Dei faceret.*

Uti nec similiter, quoniam res nemini obscura esse potest, congeram hoc loco omnia Patrum testimonia, qui quidem unanimi consensu docent Principibus vel etiam Ethnicis & Hæreticis debitam esse obedientiam; hæc indicare satis sit: nimirum consuli possunt verba S. Polycarpi apud Euseb. lib. 5. Histor. cap. 15. S. Justinus Apolog. ad Antoninum; Athenagoras in Apolog. ad Imperatorem Marcum Aurelium Antoninum; Theophilus Antioch. lib. 1. ad Autolicum; S. Irenæus lib. 5. c. 24. Tertull. Apologetici cap. 30. S. Clemens Alexand. lib. 7. Strom. Origenes lib. 2. & 4. contra Celsum, S. Dionysius Alex. apud Euseb. lib. 4. cap. 10. S. Athanas. Apolog. ad Constant. Optatus Milev. lib. 3. S. Chrysostomus Homil. 23. in cap. 13. Epist. ad Rom. S Augustinus lib. 4. de Civit. Dei cap. 33. S. Bernardus lib 3. de Consider. cap. 4. & alii passim.

Denique & ad id demonstrandum aperte favet ipsa ratio: scilicet inest hominibus potestas condendi leges quæ obligent in conscientia, si lege humana tam civili quam Ecclesiastica multa semper fuerunt demandata & quidem juste & legitime, quæ quidem antea nec lege naturali, nec lege divina ulla præscripta fuerant, in hoc enim, ut supra monuimus, tota versatur hæc quæstio: atqui extant ejuscemodi constitutiones quibus ea præscribuntur, quæ nec dictat ratio naturalis, nec ulla lege divina sancita prius fuerant, quale nimirum est jejunium Quadragesimæ, quod neque ex naturali lege deduci potest, nec a Christo unquam præscriptum fuit; qualis & confessio auricularis, prout annua, quæ similiter, nec jure naturali, nec lege divina præcepta est; igitur inest hominibus potestas condendi leges, quæ obligent in conscientia.

Atque has & alias similes Constitutiones Ecclesiasticas, quæ dudum in Ecclesia vim legis obtinuerunt, tum vero omnium & singulorum Christianorum conscientias ligant, legitime ab Ecclesiæ Pastoribus fuisse editas, in universum ostenditur adversus Hæreticos (neque enim de illis sigillatim plenius tractare præsentis est instituti) ex iis omnibus Scripturæ testimoniis, quæ legi-

legitimis Ecclesiæ Pastoribus præcipiendi, ordinandi, judicandi, & solvendi potestatem ubique tradunt, & ex aliis insuper quæ fidelibus Christianis obedientiam, & subjectionem injungunt; frustra enim Ecclesiæ Pastores toti Ecclesiæ gubernandæ a Christo Domino præfecti sunt; frustra dicuntur Pastores, Præpositi, Superintendentes, Rectores, Principes, nisi leges statuere possint; quemadmodum frustra Reges eligerentur a populis, nisi auctoritatem haberent legum condendarum pro suo nutu & arbitrio (intellige quæ cum æquitate non pugnent); postulat enim ratio naturalis, ut superior alicujus Reipublicæ subditis suis præcipere possit in iis quæ sunt licita & honesta; adeoque ut illis subditi obtemperent.

Sileo quæ ad legum humanarum utilitatem plura & luculentissima commemorare possem; certum est enim nullam plane hominum societatem sine legum adminiculo constare posse; quibus nempe aliqua prohibeantur, alia vero præcipiantur, ut lex ipsa naturalis, uti & divina melius observetur; ea enim est rerum humanarum conditio & fragilitas, ut coram oculis præsentem Dei legem semper non habeant homines; ita ut si in arbitrium cujuslibet relinqueretur hujusce legis observatio, propiori oblivione deleretur; quia ex causa, v. g. ne omnis in Deum cultus, vel ipsa Dei cognitio in singulorum hominum animis obliteraretur, necesse fuit ut Ecclesiæ Pastores pro suo munere statuerent certis diebus orationi esse vacandum; quotannis saltem una vice ad sacram Mensam accedendum; per aliquod tempus, puta per Quadragesimam, jejunandum; & alia id genus, quæ non sine magna Reipublicæ Christianæ utilitate fidelibus imposita sunt.

Objicies: Hæc semper fuit inconcussa Dei voluntas, verbo divino nihil quicquam esse addendum, sufficere mandata Dei, nec alia hominibus injungi debere, ut aperte significatur in utroque Testamento. Deuteron. 4. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, neque minuetis ex eo; custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.* Et cap. 12. *Quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.* Prov. 30. *Omnis Sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se, ne addas quidquam verbis illius & arguaris, inveniarisque mendax.* Matthæi ultimo sic alloquitur Apostolos Christus: *Euntes docete Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti; docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.* Unde sequitur non alia mandata præter divina baptizatis esse proponenda: proindeque haud inesse hominibus potestatem condendi leges, quæ animas coram Deo intus ligent.

Respondeo, nec vel leviter innui his Scripturæ sacræ testimoniis legum condendarum auctoritatem datam non fuisse hominibus. Quod enim vetatur in antiquo Testamento, ne quid addatur ad Dei verbum, nequaquam significat novum aliquod præceptum super leges a Deo latas ad meliorem populi gubernationem imponi non posse; & debere idcirco exulare omnes Traditiones, Canones Conciliorum, Sanctiones Pontificum, uti vult Calvinus.

1. Quia hæc solum dicta sunt pro Judæis qui cum legem haberent innumeris prope cæremoniis & præceptis oneratam, novis fortasse legibus & præceptis non indigebant; cum contra aliter se res habeat in lege Christi Domini, qui, quoniam pauciora præscripsit mandata, curæ Pastorum reliquit, ut alia deinceps pro bono communi statuere possent. Unde ex illo Mosis testimonio nihil colligi posset adversus Christianorum constitutiones.

2. Secum pugnaret Moses, si in sensum Calvini acciperentur ejus verba: jubet enim cap. 17. sub pœna mortis, ut obtemperetur Sacerdotibus vers. 9.

Veniesque ad Sacerdotes Levitici generis, & ad judicem qui fuerit illo tempore; quæresque ab eis qui indicabunt tibi judicii veritatem. Et facies quodcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus. Quæ verba non debent solum intelligi; quasi hac conditione acquiescendum sit Sacerdotum judicio, si videlicet litigantibus judicatum videatur juxta legem Dei, propter isthæc verba, *& docuerint te juxta legem ejus.* Frustra enim a Deo constituerentur ejusmodi Judices, quia semper exciperet pars damnata non judicasse Sacerdotes juxta Dei legem: unde absolute sumi debet illa potestas, quasi subditi judicio Sacerdotis absolute debeant obtemperare; intellige tamen nisi manifeste proculcata videatur divina lex.

Quamobrem hæc verba, *Non addetis ad verbum*, *&c.* in hunc tantummodum sensum intelligi debent, quod legi & præceptis divinis nihil plane detrahatur, *Neque minuetis ex eo;* quasi dicat, volo ut lex ista integre servetur, ita ut nihil ex ea addendo vel minuendo vitietur, aut mutiletur; & ait cap. 5. *Custodite & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis, non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Quemadmodum etiam S. Paulus ad Galat. 1. cap. iis anathema pronuntiat, qui aliud evangelizant præter id quod ipse evangelizavit, *præter*, id est *contra;* in eos etenim scribit qui Christianismo addere volebant Judaismum. Vel *non addetis ad verbum*, quod tanquam meum, a me dictum, a me præceptum dicatis; nulli enim homini licet proprios sermones velut Dei verbum venditare. Neque in alium plane sensum exponi debet testimonium ex Proverbiis depromptum, ut per se patet.

Quod autem ad Matthæi locum attinet, id unum ibi Apostolis injungit Christus, his nempe verbis; *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*, post fidem & baptismum alia etiam præcepta servanda esse; ita ut fides & baptismus ad æternam salutem consequendam minime sufficiant; nec vel unico verbo insinuat cujusvis alterius præcepti imponendi potestatem non inesse Pastoribus Ecclesiæ.

Objicies alia Scripturæ loca, in quibus conqueritur Deus, quod populus humanis constitutionibus & doctrinis subserviat, Isaiæ 29. *Appropinquat populus iste, ore suo & labiis suis glorificat me: cor autem ejus longe est a me; & timuerunt me mandato hominum & doctrinis.* Quæ verba usurpavit Christus Matthæi 15. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me docentes doctrinas & mandata hominum.*

Respondeo, his in locis mandata hominum nihil aliud esse quam falsa hominum præcepta legi divinæ contraria, in quibus summam Religionis suæ constituebant Judæi, cætera hypocritæ, uti ex utroque testimonio constat; ait enim Isaias, *Cor autem ejus longe est a me;* & Christus Dominus, *Cor autem eorum longe est a me*, quia nempe falsam doctrinam contra Domini præcepta introducebant, *coluerunt me*, non juxta id quod a me præceptum est, sed juxta hominum & Scribarum suorum traditiones partim futiles, partim perversas & meæ legi contrarias, ut vulgo docent Interpretes.

Objicit Calvinus alia loca, in quibus Deus passim dicitur unus & solus legislator. Isaiæ 33. *Dominus enim judex noster, & Dominus Legifer noster, Dominus rex noster ipse salvabit nos.* Jacobi cap. 4. *Unus est enim legislator, & judex qui potest perdere & liberare.* Unde sequitur non alium esse legislatorem præter Deum; proindeque haud inesse hominibus legum condendarum auctoritatem.

Respondeo, nec plus virium habere

duo

duo hæc Scripturæ testimonia. In priori enim Deum dicit Isaias legiferum, quia Judæorum legem condiderat, *Dominus legifer noster*; sed neutiquam innuit Deum esse solum legislatorem; adeoque nullas ab hominibus institui posse leges. In posteriori vero loquitur Jacobus de primario legislatore, qui nempe solus suprema auctoritate alios perdere possit & liberare, quanquam alii sint legislatores & Reges ejus ministri, qui suam condendi leges potestatem ab eo acceperint, juxta illud Proverb. 8. jam a nobis laudatum: *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt*.

Objicit insuper Calvinus nonnulla testimonia, in quibus aperte legitur Christianos ab omni lege hominum esse liberos. I. ad Corinth. 7. *Pretio empti estis, nolite servi fieri hominum*, quasi dicat Apostolus, hominibus non esse obediendum cum formidine peccati, siquidem fideles a peccato liberi facti sunt per Christum: in quem sensum ait ad Galat. 4. cap. *Non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit*, & cap. 5. *State, nolite iterum jugo servitutis contineri*. Ex quibus merito infertur leges ab hominibus condi non posse, quæ sub pœna peccati ligare possint.

Respondeo nec in istis Scripturæ locis mentem Apostoli assecutum fuisse Calvinum. Cum enim vetat in Epistola ad Corinth. ne quis fiat servus hominum, id unum monet ut qui semel Christi gratiam, & redemptionem a peccatis suis consecuti sunt, iterum servi peccati non fiant, *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum*. Vel ut alii volunt Interpretes, *Nolite fieri servi hominum*, ita videlicet, ut hominibus serviendo Dei obsequium negligatis. Vel denique, ut exponunt alii, cum sitis per Christum liberi, nec vos in servos vendatis; ut melius Christo serviatis; sed neutiquam vetat Paulus ne obediamus Pastoribus Ecclesiæ, eorumque præcepta servemus.

Quæ autem ex Epist. ad Galatas objiciuntur, nullius plane sunt ponderis: laudat enim Apostolus libertatem a jugo servitutis cæremoniarum legis: totus quippe est in hac Epistola, ut ostendat saluti penitus inutilem legis Mosaicæ circuncisionem, quæ profecto cum Calvini doctrina nihil habent affinitatis.

Objicies: S. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 27. definit peccatum in genere, *Dictum, factum, & concupitum contra legem æternam Dei*. Cui similem reperias apud S. Ambrosium lib. de Paradiso cap. 8. igitur nullum est peccatum contra legem humanam, adeoque lex humana non ligat conscientias sub pœna peccati.

Nego conseq. Est quippe legitima hæc Augustini definitio, tametsi peccata committantur in transgressione legis humanæ, quia nimirum hæc eadem peccata sunt remote saltem contra legem æternam, quæ *ordinem naturalem servari jubet, perturbari vetat*, inquit idem Augustinus: ordo autem postulat, ut leges ferre possint Superiores & Præpositi, quibus obedire teneantur Subditi.

Instabis: Omnes humanas constitutiones expresse rejicit idem S. Augustinus Epist. 55. quæ est ad Januarium cap. 19. ubi sic loquitur: *Quamvis enim neque hoc inveniri possit quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverunt, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur*.

Respondeo eo loci ab Augustino improbari non Episcoporum & Conciliorum statuta, sed quosdam privatorum

abusus; ut manifeste liquet ex verbis immediate præcedentibus: *Omnia itaque talia*, inquit, *quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt, sed pro diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur; ita ut vix aut omnino nunquam inveniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo*. Ex quibus sequitur Augustino probatas fuisse constitutiones vel in Conciliis Episcoporum editas, vel Ecclesiæ consuetudine roboratas.

Objicies: Nec summus Pontifex, nec Concilium ipsum generale declarare potest aliquid esse de fide divina credendum, nisi id contineatur in principiis fidei, videlicet Scriptura vel Traditione; ergo nec quicquam lege lata præcipere possunt, quod sub lege divina aut naturali non continetur.

Respondeo parem utrobique esse rationem; sicut enim Concilium non potest declarare aliquid fuisse a Deo revelatum, adeoque credendum tanquam de fide divina, quod reapse revelatum non sit vel in Scriptura vel in Traditione; ita similiter nec Concilium declarare potest aliquid observandum esse tanquam jure divino stabilitum, quod revera a Deo non fuerit institutum, in hac enim utraque definitione erraret Ecclesia. Sed quemadmodum Ecclesia in Concilio generali congregata aliquid credendum fide saltem humana sub pœna peccati proponere potest fidelibus, & revera edicit in multis Canonibus, tametsi illud non contineatur in verbo Dei & scripto & tradito; ita similiter aliquod præceptum circa mores Christianorum pure humanum, quod conscientias liget, stringatque, instituere potest in materia per legem naturalem aut divinam minime præscripta.

Objicies: Ille solus conscientiam obligare potest, qui Dei gratia privare potest: sed homo quisquis sit gratia Dei alterum privare non potest, quemadmodum ejus non est dare gratiam, sed solius Dei; igitur.

Respondeo negando minor. ut enim possit quis alium obligare sub pœna peccati etiam mortalis, eumque, ut ajunt, Dei gratia privare, satis est si possit ex auctoritate sibi a Deo data præceptum aliquod instituere, ita ut, si homo illud violaverit, consequenter Deus suam substrahat gratiam; neque necesse est ut per eandem facultatem possit homini gratiam divinam conferre: atque in promptu est ratio, quia peccator quando peccat mortaliter, se ipsum consequenter privat Dei gratia, quam profecto sibi dare nunquam potest.

Instabis: Nullus vel Episcopus extra Sacramentum Pœnitentiæ peccata remittere potest; ergo similiter nemo potest, nisi in Sacramento Pœnitentiæ, conscientiam alterius ligare.

Nego conseq. & par. Ratio discriminis est, quia in solo Pœnitentiæ vel Baptismi Sacramento homo agit nomine & auctoritate Dei in ordine ad remissionem peccatorum; at vero in ordine ad ligandum longe sæpius agit, & in pluribus aliis casibus, puta quando leges & præcepta Subditis imponunt superiores.

Objicies: Saltem leges mere civiles latæ a principibus sæcularibus non obligant in conscientia: siquidem mere temporalis est ea Principum sæcularium potestas, a qua manant leges civiles: atqui ligare conscientiam est actus jurisdictionis spiritalis; ergo legibus mere civilibus ligari non possunt hominum conscientiæ.

Disting. min. Est actus jurisdictionis spiritalis ligare conscientiam directe, C. indirecte tantum, N. scilicet conscientias ligant indirecte Principes sæcula-

culares, quatenus aliqua præcipiunt quæ bono Reipublicæ congruunt, quæ quidem præcepta citra peccatum violare non possunt Subditi, quia videlicet eatenus Dei ordinationi resistunt, ut docet Apostolus.

Instabis: Ejus est solummodo ligare, cujus est solvere: atqui Princeps sæcularis conscientias Subditorum solvere non potest; ergo nec ligare.

Nego maj. quia, ut mox dictum est, homo cum peccat, se ipsum ligat, nec tamen solvere se potest; item homo se ipsum voto vel contractu ligare atque obstringere potest, tametsi nunquam seipsum solvere queat. Quanti fieri debeant ejusmodi argumenta nemo non videt, quocirca in illis disjiciendis diutius non immorabimur.

Quæres, an sub peccato etiam mortali conscientiam quandoque astringant leges humanæ.

Respondeo affirmative, idque verissimum est tum de lege Ecclesiastica, tum de civili: siquidem eo manifeste tendunt momenta superius adducta, ex quibus profecto, quoniam evincitur neminem posse sine peccato leges humanas aut spernere aut negligere, debet enim colligi ejusmodi peccatum quandoque esse mortale; unde & id expressè legitur Matth. 18. de lege Ecclesiastica: *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus*. Id est, ejusmodi hominem devita tanquam Hæreticum, ne ejus consortio contagionem trahas; quod quidem scelus gravissimum & mortale manifeste indicat. Unde etiam de lege civili hæc habentur ad Roman. 13. cap. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi damnationem acquirunt*. Damnatio autem æterna soli peccato mortali datur; ergo & sub peccato mortali obligant aliquando leges humanæ.

Quibus vero signis dignosci possit, an leges humanæ sub pœna peccati mortalis obligent, vel solum sub pœna peccati venialis, non ita facile dixeris; variæ sunt super illo negotio Theologorum & Juristarum sententiæ. Hæc plerique assignant quibus certo judicari debeat leges obligare sub pœna peccati mortalis, vel venialis tantum. 1. Si Legislator ipse eam esse suam intentionem perspicue declaraverit. 2. Si legem absolute ferat, neque ullo verbo declaret mentem suam quoad peccatum mortale vel veniale, tunc, ut ait Sotus lib. 1. de justitia quæst. 6. art. 4. res erit pensitanda pro majori vel minori gravitate materiæ. 3. (& istud signum proprie pertinet ad leges Ecclesiasticas) cum aliquid præcipitur, *in virtute sanctæ Obedientiæ*, vel sub *indignatione Dei & obtestatione divini judicii*, ejusmodi verba indicant intentionem Legislatoris obligandi sub peccato mortali. 4. (quoad leges item Ecclesiasticas) quando subjungitur pœna excommunicationis majoris, quæ non incurritur nisi propter peccatum mortale. 5. Cum lex fertur his verbis præceptivis, *mandamus*, *præcipimus*, *prohibemus*, effecit communis usus, ut ejusmodi verba obligationem sub mortali significent. Sextum signum, idque, ut aiunt, omnium certissimum, est communis existimatio communitatis, si nempe legem acceptaverit ut obligantem sub mortali peccato; optima enim legum interpres est consuetudo, cum maxime per se quoque habeat vim legis.

Verum ut puto res omnino æstimari non debet ex singulis illis signis, separatim consideratis: cum agitur enim de peccato mortali aut veniali, existimo istud moraliter & ex materia simul & circunstantiis examinandum; ut enim virtus definita judicio viri prudentis, ita & vitium; quamobrem si materia legis humanæ sit gravis, lex obligat sub peccato mortali; si sit levis, obligat tantum sub veniali, quemadmodum judicari solet de lege divina; is enim mortaliter peccat qui in materia gravi legem

legem divinam transgreditur, ut si, v. g. grave sit mendacium; venialiter autem peccat, si levis sit materia: si leve sit furtum, leve mendacium. Quod autem observare videntur Theologi melioris notæ, is semper mortale peccatum incurrit qui legem infringit ex contemptu; ut enim ait S. Bernardus lib. de præcepto & dispensatione cap. 8. *Contemptus in omni specie mandatorum pondere gravis, & communiter damnabilis est.*

Sententia Gersonii.

QUid super hoc negotio senserit illustrissimus Academiæ Parisiensis Cancellarius Joannes Gersonius, hic pluribus expendemus, ut tanti viri doctrina hac in parte ab omni errore vindicetur contra plurimos non infimæ notæ Theologos, qui quidem id ipsi ascribere non veriti sunt, quod aperte dixerit leges humanas seu Ecclesiasticas, seu civiles, quatenus humanæ sunt, non obligare in conscientiæ & sub pœna peccati mortalis. Hujus sententiæ tanquam minus orthodoxæ Gersonium insimulant Almainus lib. de potestate Ecclesiastica & Laica, quæst. 1. c. 11. Joannes Medina cap. de jejunio quæst. 7. Joannes Driedo lib. 2. de libertate Christiana cap. 1. Adrianus quodlibeto 6. concl. 1. Alphonsus a Castro lib. 1. de potestate legis pœnalis cap. 4. Dominicus a Soto, qui lib. 1. de justitia & jure quæst. 6. art. 4. testatur Lutherum aliosque hujus ætatis Hæreticos in hac perniciosa doctrina Gersonium, insignem aliunde virum, sibi patronum ascisscere. Franciscus a Victoria Dominici a Soto magister, perhibet 1. relectione de potestate Ecclesiæ Sect. 6. doctrinam Cancellarii esse, Papam posse duntaxat sententia excommunicationis punire peccata, quæ sunt directe contra Evangelium, non autem quæ sunt contra legem naturæ. In Gersonium certant quoque Bellarminus libro de Laicis c. 11. & Franciscus Suarez lib. 3. de Legibus cap. 21.

Ubi tamen sciri oportet quosdam esse qui doctrinam Gersonii ultro amplectuntur quantum ad leges civiles & politicas Principum, respuunt vero quantum ad leges Ecclesiasticas & Prælatorum, quos inter numeratur jam laudatus Almainus. Item Philippus Decius in cap. *Non concupiscentiam* de Constitutionibus circa finem lectionis. Joannes de Immola cap. 2. *De majoritate & obedientia.* & in cap. *Cum contingat*, de jurejurando. Ac demum Ludovicus Romanus in L. *Is qui bonus*, ff. de verborum significatione, sicut referuntur a Suarez loco mox citato. Hos porro omnes puto equidem verba doctissimi viri minus attente legisse, ut ex mox dicendis manifeste patebit.

Objiciunt itaque hæc Gersonii verba, quæ leguntur in ejus *Tractatu de vita spirituali animæ*, quem distribuit in sex lectiones, quod nomen *lectionis*, inquit Richerius, *Apologia pro Joanne Gersonio*, a Scholæ Parisiensis more ortum habuit, quoniam olim Doctores Theologi die Sanctæ Euphemiæ solebant quosdam Tractatus sacræ Scripturæ explicandos suscipere, eamque ob causam & nomine & privilegio Doctoris *Regentis* donabantur.

Lectione secunda in proœmio pollicetur Gersonius *se investigaturum pro viribus, qualis est illa lex cujus transgressio vitam spiritualem, quam dat Baptismus Spiritus sancti, adimit & mortis æternæ reum facit. . . . Mecum*, inquit, *& cum aliis sæpe recogito multas ex ignorantia hujus negotii suboriri turbationes in politiis tam Ecclesiasticis quam temporalibus; in hominum præterea conscientiis modo scrupuli vani contemnendi subrepunt, modo contemptus insurgit temerarius & audacior quam satis est: sit insuper (quoniam ignoratur virtus legis divinæ) frequenter irritum mandatum*

tum Dei propter traditiones hominum. Fit amplius de levi jugo Christi & lege libertatis jugum ferreum & onus grave premens cervices Christianorum, dum scilicet aliqui suas omnes leges, suas institutiones, suas regulas & statuta arbitrari volunt accipiendas esse, sicut praecepta legis Dei ad aeternae mortis interitum, si praetereantur, mergentia: Has vero traditiones hominum quis cunctas dinumeret in Canonibus summorum Pontificum, in Constitutionibus Synodalibus Provinciarum aut Dioecesium, Religionum regulis, in Universitatum, Collegiorum & Ecclesiarum Statutis, in Edictis Imperatorum & Principum, in Plebiscitis Communitatum .... *vix potest imbecillitas nostra divinas leges ad numerum parvum gratuita sub benignitate reductas implere. Viam igitur obsitam tot spinis Constitutionum semet involventium & obumbrantium quis inoffenso pede transiliet? Scimus quid dixerit Petrus Apostolus Act. 15. (Quid tentatis Deum imponere jugum super cervicem Discipulorum, quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus?) Hoc animadvertens & pia compassione deplorans egregius Doctor Augustinus ad inquisitionem Januarii; Ipsam, inquit, religionem nostram quam manifestissimis & paucissimis celebrationum Sacramentis, Dei voluit misericordia esse liberam, servilibus premunt oneribus, ut tolerabilior sit conditio Judaeorum, qui legalibus Sacramentis non humanis praesumptionibus subjiciuntur. Si tuo tempore sic dolebas, o sapiens Augustine, quid nostra tempestate dixisses? ubi pro varietate & motu capitum incredibilis est varietas & dissona multiplicitas onerum hujusmodi servilium, & humanarum, prout loqueris praesumptionum.* Ubi expresse testatur Gersonius se mox disputaturum in leges humanas, in Canones summorum Pontificum, in Synodales Constitutiones, Ecclesiarum Statuta, Edicta Principum; eo quod quidam, ut ait, ejusmodi leges volunt ad interitum aeternae mortis, si praetereantur, adducere. Ubi & ad id probandum eadem usurpat Scripturae loca, eademque plane ratiocinia quibus uti solent Haeretici nostri; solemne est enim Haereticis, ut ex eo maxime leges humanas impugnent, quod frequenter irritum faciunt Dei mandatum, quod leve Christi jugum reddant jugum ferreum, quod in hominum conscientiis vanos perinde scrupulos excitent. Hinc praefatum locum ex Actibus Apostolorum depromptum, & Augustini Epistolam ad Januarium solent in sententiae suae confirmationem adducere; quae sane eadem usurpavit Gersonius.

Insuper ejusdem lectionis Corollario secundo legem divinam in eo secernit ab humana, quod lex divina lata sit pro consecutione vitae aeternae, ad finem supernaturalem; leges vero humanae pro solo regimine politico & civili. *Non ideo*, inquit, *praecise dicitur aliqua lex divina seu de jure divino appropriate, quia illam creatura rationalis per revelationem accepit. Itaque fieri potest, sicut in antiqua lege teneo fuisse in pluribus, quod Deus revelet & tradat immediate aliquas leges pro solo regimine politico & civili; quemadmodum de obligatione Regis Israel, de taxatione poenarum civilium & similium diceretur* ... *pro cujus elucidatione, & ut dicti hujus rationabilitas magis innotescat, advertendum est quod homo qui subsistit ex duplici substantia, una spirituali, aeterna, divinaque, alia corporali & mortali, duplicem habet finem, unum supernaturalem, alium naturalem, qui humanus potest dici seu politicus & civilis. Nunc pro consecutione primi finis data sunt leges a Deo proportionata ad finem illum, de quibus est noster principalis sermo, & illas appellamus appropriate divinas, seu Theologicas, seu de jure divino; quemadmodum non omnes virtutes, sed eas duntaxat quae ad Deum immediate diri-*

dirigunt, Theologicas & divinas nominamus, fidem, spem atque charitatem. Proinde ad consequendum finem alterum qui humanus quandoque dicitur, quandoque civilis & politicus, leges aliæ latæ sunt, & ut plurimum per humanam investigationem impositæ. Leges autem quæ non ordinantur ad finem supernaturalem, hoc est, ad vitam æternam, sane non obligant hominum conscientias, & citra ullum peccati mortalis periculum infringi possunt.

Eandem doctrinam longe clarius tradit Cancellarius noster lect. 4. in proœmio, his verbis: *Erit igitur hæc conclusio; Anima rationalis sicut a Deo solo inspirante & influente habet vitam gratiæ, quæ est Baptismus in spiritu sancto, sic ipso deserente solummodo perdit anima vitam hujusmodi præhabitam, dum præceptivæ legis suæ prævaricatrix invenitur. Prima pars de se perspicua, & est ante deducta in secunda lectione. Secundam partem suademus ex hoc quod alius a Deo, sicut non habet potestatem infundere gratiam, sic nec eripere. Ipse præterea solus habet claves vitæ & mortis æternæ, & nemo claudit & nemo aperit. Ista vero concludunt, quod solus potest dare præcepta affirmativa aut negativa, sub pœna mortis æternæ, quia illam infligere solus potest; nullus ergo perdet gratiam, nullus reatum damnationis æternæ incurret, nisi pro quanto divinæ legis præceptivæ transgressor extiterit. Ad hoc est auctoritas Augustini describentis peccatum actuale commissionis, Peccatum, inquit, est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei æternam.*

Et Corollario primo, *Nulla*, inquit, *transgressio legis naturalis aut humanæ; ut naturalis est vel humana, est de facto peccatum mortale. Et appellamus hic peccatum mortale, quod pœna æternæ reatum operatur secundum cursum a Deo jam institutum, non qui posset institui. Addimus præterea, ut naturalis est vel humana, quia eadem lex talis sæpe communicat cum divina; patet Corollarium ex præmissis. Et ex alio quia lex naturalis & humana ut tales sunt, non possunt attingere ad cognitionem æternitatis in pœna vel præmio; non ergo feruntur ad finem talem supernaturalem & plusquam humanum. Rursus frustra darentur leges cum appositione pœnarum quas legislatores infligere nequirent, immo nec de eis in foro suo cognoscere. Alioquin poterit legislator omnes ferre leges suas sub pœna quantalibet possibili vel impossibili, quam absurditatem dicere quis auderet? Sic est de quacunque lege naturali vel humana, quod neque natura, neque homines Prælati vel Principes possent transgressores suarum legum plectere pœna damnationis æternæ, nec de ea ad examen suum per testes aut aliter deducere. Hac ratione fulciunt se Doctores, nominatim Durandus, ponentes præceptum non posse imponi per Prælatos aut Principes super actibus intrinsecis & occultis; quia videlicet illos traducere nequirent ad forum judicii sui, quod non nisi publicum est & de manifestis.*

Corollario quarto, *Omissio*, inquit, *Horarum Canonicarum, transgressio jejuniorum Ecclesiasticorum & generaliter omnium Statutorum, & Regularum, & Canonum, nunquam est mortale peccatum; nisi pro quanto divinæ legi præceptivæ dissonans invenitur. Et ita quantum lex aliqua habet admixtum de lege divina præceptiva tantumdem & non amplius est ejus transgressio mortaliter vitiosa.* Ubi diserte docet Gersonius leges humanas quatenus humanas non obligare sub pœna peccati mortalis.

Addit Coroll. 3. ubi insurgit in eos, qui per novas leges durius faciunt Christi jugum: *Non enim*, inquit, *plus habent in potestate Prælati Ecclesiæ ligare subditos ad aliqua, quæ non sunt tradita in Regula Evangelica professa ab omnibus Christianis, quam habent Abbates super religiosis suis ad obligandum*

eos

eos præter regularem professionem suam, de quibus tamen est sententia. Sancti Thomæ, & aliorum Doctorum concorditer, quod non potest Abbas Monacho præcipere alíud quam in Regula sua professus fuerit.

Denique in sexta lectione versus finem monet Pastores in Scripturis præceptum esse, ut verbo Dei nihil quicquam addant aut minuant. *Verum in cæteris*, inquit, *quæ Christi lege nequaquam firmata sunt, quæ præterea magis ad civilitatem hujus vitæ proficiunt, statuant ipsi quæ statuenda utiliter agnoverint; ita quod statuta hæc in quantum sua sunt haberi velint quasi monita & factitia, quorum infirmi transgressores temporali non æterna mulctatione plectendi sunt. Cæterum paralogizant qui sic argumentantur. Non est potestas nisi a Deo, & quicquid præcipimus, vice Dei præcipimus; quicquid jubemus in terris, illud approbat Deus in cœlis. Omnia igitur præcepta nostra divina sunt & paris ad Evangelium auctoritatis. Plane sic concluderet quicunque Princeps, etiam Paganus, seipsum habere auctoritatem æternæ vitæ & mortis. Sic concluderet omnis Licentiatus in Theologia & Decretis se habere potestatem interpretandi sacram Scripturam & Jura non solum scholastice, sed & doctrinaliter, sed Apostolica auctoritate.* Hactenus Gersonius, ex quibus verbis in forma syllogistica, ut videlicet ejus mentem melius assequamur, sic colligi potest argumentum. Ille existimavit leges humanas non obligare in conscientia sub pœna peccati mortalis, qui expresse in quosdam disputat, qui dicebant leges humanas, hoc est summorum Pontificum Constitutiones, Conciliorum Canones, Ecclesiarum Statuta, & Principum Edicta nonnunquam, si prætereantur, ad æternæ mortis interitum homines adducere: atqui ita se habet Gersonius citata superius lectione secunda in procemio; igitur.

Dist. min. Docet Gersonius leges humanas non posse, si prætereantur, quemquam ad interitum mortis æternæ perducere; hoc intellecto de legibus humanis quatenus humanæ sunt præcise, & nullam cum lege divina habent necessitudinem, C. de legibus humanis quæ aliquam cum lege divina habent affinitatem, N. & subdistinguo, hoc intellecto de quibusdam legibus humanis, C. de omnibus & singulis, N. iterum subdistinguo, docet ejusmodi leges non obligare, hoc est, eandem vim obligandi non habere ac leges divinas, C. ullo plane modo obligare conscientias, & citra ullum peccandi periculum infringi posse, N. Tria sunt in hac responsione, quæ, si verissima sint, ut puto, dubio procul Gersonii doctrinam ab omni erroris suspicione puram atque immunem faciunt.

Scilicet toto in hoc Tractatu de vita spirituali, non semel quidem affirmat leges humanas neminem ad interitum mortis æternæ adducere, neminem sub pœna peccati obligare; sed loquitur de legibus humanis, quatenus humanæ sunt præcise, nullamque cum lege divina habent affinitatem. Et quoniam nunc aliquis colliget non idcirco ab omni errore purum esse Gersonium, quia falsum & erroneum est asserere, leges humanas non obligare in conscientia, quando a lege divina non manant, & aliquid præcipiunt quod lege divina non fuit præscriptum; diximus hoc affirmare Gersonium de quibusdam solummodo legibus, non de omnibus & singulis. Ad cujus rei majorem elucidationem, utque plenius Cancellarii fides vindicetur, addidimus eo sensu illum contendere ejusmodi leges humanas non obligare conscientiam, quod vim eandem stringendi non habeant, qualem omnes agnoscunt in lege divina: quæ quidem tria abunde constant ex iis, quæ leguntur in eodem tractatu de vita spirituali, ut ex eorum fusiori explicatione patefiet.

Ac primo loquitur Gersonius de legibus humanis quatenus humanæ sunt, quando affirmat illas non obligare in foro interiori, idque centies repetit in toto Tractatu. Lectione 4. Coroll. 5. adducto exemplo eorum qui præcepta Medicorum non sequuntur: *Non prorsus dissimiliter est in proposito. Quamvis enim leges humanæ & civiles (ut tales sunt) sint solum pro ordinatione politiæ humanæ, Ecclesiasticæ vel civilis in eis quæ corpus respiciunt, & ita solum merentur punitionem temporalem violatores earumdem, & observatores præmio temporali donantur. Nihilominus ex consequenti & mutua colligatione ac mixtione quam ad leges divinas habent, resultat crimen faciens reos æternæ damnationis ipsos contemptores*, ubi loquitur de legibus humanis & civilibus, *ut tales sunt*.

Corollario X. *Addimus adhuc*, inquit, quod *nulla traditio, vel regula, vel lex, vel determinatio puri hominis qui in talibus fallere potest & fallit, obligat, (ut præcise talis est) subditos ad credendum eam tanquam veritatem fidei aut divinam legem*. & postea. *Volumus tamen*, inquit, *ut notetur vigilanter modus loquendi noster de traditionibus hominum (ut talium præcise sunt) qui fallere in illis & falli possunt*.

Idem paulo ante dixerat Corollario primo ejusdem lectionis: *Nulla*, inquit, *transgressio legis naturalis aut humanæ (ut naturalis est vel humana) est de facto peccatum mortale .... Addimus præterea (ut naturalis est vel humana) quia eadem lex talis sæpe communicat cum divina, patet Corollarium ex præmissis. Et ex alio, quia lex naturalis & humana (ut tales sunt) non possunt attingere ad cognitionem æternitatis, &c.*

Ex quibus abunde, ut puto, efficitur Gersonium, quando statuit hoc in Tractatu leges humanas non obligare in conscientia, verba facere de legibus humanis quatenus humanæ sunt, & nulla cum lege divina habent affinitatem.

Unum tamen, ut cordate fatear quod res est, præsenti loco non levem facessit difficultatem, quid nimirum intelligat Gersonius per leges humanas *quatenus humanas*, leges humanas *quæ cum lege divina nullam habent affinitatem*, leges humanas *quæ præcise humanæ sunt*, leges humanas *quæ a lege divina neutiquam derivaatur*. Hæ siquidem & similes locutiones apud Gersonium non videntur certum & determinatum habere sensum; unde statim colligitur certo sciri non posse, quonam sensu voluerit leges humanas conscientiam obligare non posse. Scilicet aliquando leges humanas quatenus humanas intelligit eas leges, quæ a divina lege nequidem remote proficiscuntur; quo fit ut omnes leges justas seu a Principibus sæcularibus, seu ab Ecclesiæ Prælatis factas putet esse divinas, quia sunt a Deo, *a quo omnis potestas*, inquit Apostolus, aut saltem earum obligationem esse a Deo, quamquam lex ipsa non sit divina, sic loquitur lect. 1. Coroll. 5. *Non ideo dicitur*, inquit, *aliqua lex appropriate vel pure de jure divino, quia ad illam obligat Deus. Facilis est declaratio, quoniam sicut nihil fit absque Deo causante, & nihil est verum absque prima veritate, nam omnis sapientia a Domino Deo est . . . cur non similiter poterit esse obligatio aliqua a Deo quæ non ob hoc appropriate spectabit ad legem divinam?*

Contra vero aliquando & sæpius docet legem dici posse humanam & quidem pure humanam, quantumvis hoc pacto ex divina eruatur: ita Corollario quarto lectionis secundæ, *Lex aliqua*, inquit, *non ideo dicitur divina appropriate, quia ex principiis juris divini deducitur. Primo quia sicut omne verum omni vero consonat, sic omnis lex quantumcumque positiva & humana consonat divinæ legi, immo ex ea deducitur saltem*

tem a Deo & Beatis. *Amplius nulla est lex quae non innitatur principiis istis, Deo jubenti obediendum est, auctorizatis a Deo parendum est, superioribus suis in eo quod superiores sunt non est inobediendum; & ita nulla esset lex pure humana contra id quod veritas habet & usus communis*.

Demum aliquando leges censet humanas ab earum materia, quando nempe versantur circa meram politiam civilem, circa res mere saeculares; quandoque vero ab earum fine, ut cum finem non habent supernaturalem, ad vitam scilicet aeternam neutiquam ordinatae. Unde Coroll. 5. ejusdem lectionis satis superque testificatur se sub variis respectibus leges denominare humanas, *Sequitur*, inquit, *ex praecedentibus coassumptis quibusdam veris, quod eadem lex dici potest de jure divino & naturali & humano seu positivo, sed alia & alia ratione respectu diversorum*.

Ubi paulo post tanquam accuratam legis humanae definitionem, istam profert his verbis: *Lex humana sive positiva praeceptiva pure & appropriate describitur, quod est signum verum humana traditione & auctoritate immediate constitutum, aut quod non infertur necessaria deductione ex lege divina & naturali ligans ad aliquid agendum vel non agendum pro consecutione finis alicujus humani*. Ex qua definitione quam ibi ponit Gersonius tanquam fundamentum eorum quae postea dicturus est, sincere fateor colligi posse leges humanas ab eo accipi pro illis legibus, quae sola hominum auctoritate constituuntur in rebus a Deo nunquam praescriptis; adeoque illum existimasse leges humanas non obligare in conscientia, sumendo leges humanas pro illis legibus, quae ab hominibus feruntur in materia a Deo minime praecepta.

Verum quia in errorem propterea lapsus videretur Gersonius; quandoquidem communis super ista re omnium Theologorum doctrina est, leges humanas obligare conscientiam & sub poena peccati, etiam quando per illas aliquid praescribitur, quod non fuit lege divina constitutum; diximus insuper in nostra responsione id solummodo affirmasse Gersonium de quibusdam legibus, non autem de omnibus & singulis, quod secundum est nostrae responsionis caput.

Id porro manifeste liquet ex multis ejusdem Gersonii testimoniis: in prooemio lectionis secundae jam citato sic loquitur, *Fit amplius de levi jugo Christi & lege libertatis jugum ferreum, & onus grave premens cervices Christiaorum, dum scilicet aliqui suas (omnes) leges, suas institutiones, suas regulas & statuta arbitrari volunt accipiendas esse, sicut praecepta legis Dei ad aeternae mortis interitum, si praetereantur, mergentia*. Ubi Gersonius in eos solum insurgit, qui leges humanas *omnes*, nulla excepta, contendebant sub poena peccati obligare; unde addit verbis immediate sequentibus: *Has vero traditiones hominum quis cunctas dinumeret in Canonibus summorum Pontificum, in Constitutionibus Synodalibus Provinciarum, aut Dioecesum, Religionum Regulis, in Universitatum, Collegiorum, & Ecclesiarum Statutis, in Edictis Imperatorum & Principum, in plebiscitis Communitatum, &c.* Quis vero dixerit omnia & singula illorum Superiorum Statuta, quaecunque tandem sint, & in quacunque materia edantur, conscientias hominum ligare?

Idem habet Corollario tertio, *Circa quod deducitur ulterius*, inquit, *quod non (omnes) Canones summorum Pontificum, vel Decreta sunt de lege divina: Patet hoc ex radice praemissa, quamvis aliae non desint inferius assignandae: Sunt itaque (plures) ejusmodi Canones ad politicam solum conversationem accommodati*. Cum porro dicit Gersonius plures esse Constitutiones humanas, quae mere politicae sunt, aperte fatetur

nonnullas esse quæ in foro interiori obligant.

Scilicet nemo ignorare potest Cancellarium nostrum, quando tam obfirmate contendit leges humanas non obligare conscientiam, in id potissimum incubuisse, ut illis resisteret legislatoribus qui sua passim auctoritate abutuntur, quando leges condunt, sic enim, v. g. loquitur lect. 4. Corol. 4. *Idcirco praeterea legislatores Ecclesiastici & civiles plerumque (sua potestate & auctoritate noscuntur abuti) præsertim Ecclesiastici illi qui quicquid ordinant, quicquid monent, quicquid præcipiunt, volunt pro divinis legibus haberi, par, æquale quoque robur habere per interminationem damnationis æternæ. Neque tamen accusaverim omnes legislatores taliter & talia loquentes.*

Et Coroll. X. *Quamobrem*, inquit, *dicimus pro regula quantum & qualiter licet dubitare de potestate alicujus propter defectum debitæ electionis suæ (aut abusum suæ auctoritatis) tantumdem & aliter licet dubitare de obligatione traditionum suarum, ut suæ sunt præcise*. Unde sequitur mentem Gersonii non ita demum accipi debere, quasi voluerit nullas plane leges humanas obligare conscientiam.

Denique, quod tertium est nostræ responsionis caput, dicimus eo sensu tantum voluisse Gersonium leges humanas non obligare sub pœna peccati, quod vim eandem obligandi non habeant ac leges divinæ; quam sententiam quæ multorum tunc temporis fuit, ubique hic fortiter impugnat, lect. 2. in procemio: *Deum scilicet*, inquit, *suas omnes leges, suas institutiones, suas regulas & statuta arbitrari volunt accipiendas esse (sicut præcepta legis Dei) ad æternæ mortis interitum, &c.*

Quod idem habet vel expressius lect. Coroll. 4. mox citato: *Volunt*, inquit, *pro divinis legibus haberi, par, æquale quoque robur habere per interminationem damnationis æternæ*. Tum vero Corol. X. *Veritates omnes*, inquit, *universales in quibus fundatur legislatorum hominum potestas, sonantes quod (parum habent auctoritatem traditiones suæ cum lege divina) & qui eas spernit, Deum spernit & Deo resistit, necessario debent intelligi, si & quando potestate sua non abutuntur*. Denique Coroll. 11. ait *fatuum esse traditiones Ecclesiasticas & humanas pro lege pure divina suscipere*. Et iterum sub finem Tractatus: *Cæterum paralogizant qui sic argumentantur, non est potestas nisi a Deo, & quicquid præcipimus, vice Dei præcipimus; quicquid jubemus in terris, illud approbat Deus in Cœlis. Omnia igitur præcepta nostra divina sunt & paris ad Evangelium auctoritatis*. Quæ quoniam millies repetit Gersonius, satis aperte significat hoc solum sibi propositum esse, mentem quorumdam impugnare, qui legibus humanis parem auctoritatem ac divinis ascribere non dubitabant.

Quod autem Gersonius, cum docuit leges humanas non obligare conscientiam & in foro interiori, locutus fuerit vel de legibus humanis quatenus humanæ sunt præcise; vel de quibusdam tantum legibus, non de omnibus & singulis, vel demum eo sensu quod par non habeant pondus ac leges divinæ, quod quidem ex omni parte maxime catholicum est; ita ut hæc ejus opinio tandem redeat ad quæstionem pure metaphysicam; ex eo insuper & quidem invicte ostenditur, quod non semel manifeste declaret in toto hoc atque integro Tractatu, inesse hominibus legitimam condendi leges auctoritatem, nec posse quemquam illa infringere sine peccato, sic istud explicat, v. g. lect. 4. Coroll. 5. *Ex hoc quod aliquis peccaret mortaliter transgrediendo Constitutiones aliquas humanarum traditionum, non sufficienter concluditur quod illa Constitutiones obligent ad mortale delictum. Declarabimus istud argumentantes a simili vel minori. Sit aliquis peritus Medicus ordinatus*

natus pro Republica, dicat ille Petro, Do tibi legem pro tua sanitate, quam si transgressus fueris, statim dissolvetur corpus tuum, quod eam conservando convalesces; non bibas vinum purum hoc triduo. Nullus nescit quod Medicus ut Medicus caret facultate condendi leges obligantes ad peccatum mortale, & tamen in casu transgressor hujus legis suæ damnationem incurret .... Non prorsus dissimiliter est in proposito; quamvis enim leges humanæ & civiles ut tales sunt, sint solum pro ordinatione politiæ, humanæ, Ecclesiasticæ vel civilis in eis quæ corpus respiciunt, & ita solum merentur punitionem temporalem violatores earumdem, & observatores præmio temporali donantur. Nihilominus ex consequenti & mutua colligatione ac mixtione quam ad leges divinas habent, resultat crimen faciens reos æternæ damnationis ipsos contemptores.

Et Coroll. 11. *Traditiones Ecclesiasticas & humanas*, inquit, *sicut fatuum esset omnes pro lege pure divina suspicere, ita nihil in omnibus velle de divinis legibus agnoscere nequaquam scandalosa temeritate vacaret.* Porro leges humanas, quæ cum divinis aliquam habent affinitatem, obligare conscientiam & sub pœna peccati constans fuit Gersonii doctrina; proindeque censuit quasdam leges humanas obligare conscientiam & in foro interiori.

Denique lectione sexta sub finem sic disserit: *Prælati & Principes*, inquit, *habent auctoritatem a Deo regendi populum suum per leges & instituta ultra leges divinas inspirata, non quod leges suæ & institutiones censendæ sint divinæ, sed recipiendæ sunt ut salubria monita, nec leviter contemnendæ. Alioquin transgressio pœnam habet non quamlibet, sed qualem possibile fasque est homines infligere. Propterea concludimus majorem deberi obedientiam Prælatis & Principibus in eis in quibus sunt solum velut præcones & nuncii, quam in illis quæ suo relicta sunt arbitrio statuenda.* Ubi duo scribit Gersonius notatu digna: 1. Prælatos & Principes a Deo potestatem accepisse leges condendi ultra leges divinas: 2. Obedientiam illis deberi, etiam in iis quæ pro nutu & arbitrio decernunt.

Ex quibus manifeste perspicuum fit, quam longe lateque ab Hæreticis differat Gersonius; siquidem illi aperte profitentur nullam legem obligare in foro conscientiæ; nisi sit prorsus divina, ut ait Calvinus; quo quidem fulti principio jejunium quadragesimale, & quamcunque aliam a carnibus abstinentiam, vota monastica, vitam cœlibem, aliasque humanas constitutiones respuunt; quod ne cogitavit quidem Gersonius, qui leges humanas, de quibus loquitur, ad eas tantum revocare videtur quæ ad externam politiam attinent, quales sunt leges de ferenda excommunicatione, ut videre est in lectione quarta, Corollario septimo, ubi loquens de constitutionibus Prælatorum sic habet: *Ne vel obsint præceptis Dei propter multitudinem onerosam juxta improperium Christi factum Pharisæis, vel ne credantur ligare ad pœnam æternam, ubi pœna civilis sola reperitur. Doctrina hac præcipue locum habet in materia excommunicationum latæ sententiæ.*

Instabis: Iisdem fere ratiociniis, iisdemque Scripturæ locis utitur Gersonius ad astruendam suam opinionem, quæ postea usurparunt Hæretici, qui ejus vestigia hac in parte calcare videntur, ut constat ex præfatis ejus verbis; ergo revera confundi merito potest cum Hæreticis.

Dist. ant. Iisdem utitur momentis ut ostendat omnes & quascunque leges humanas & civiles, ad externam politiam pertinentes non obligare sub pœna peccati mortalis, C. ut ostendat nullas plane leges humanas obligare conscientiam, quod quidem demonstrandum in se vehementer suscepit Calvinus, N. id

N. id satis superque ex dictis intelligitur.

Instabis: Lect. 3. Coroll. 2. docet universim Gersonius leges humanas prout a divinis distinguuntur, non ordinari ad finem supernaturalem, sed duntaxat politicum & externum: atqui leges quæ non ordinantur ad finem supernaturalem, non obligant in foro interiori; ergo.

Disting. maj. Docet Gersonius leges humanas non ordinari ad finem supernaturalem, hoc intellecto de quibusdam legibus finem temporalem habentibus; quæve ad externam politiam tantum pertinent, C. hoc intellecto de omnibus & singulis legibus humanis, quales sunt leges de jejunio quadragesimali, de cælibatu Sacerdotum, & aliis ejusmodi, N. solutio patet ex dictis.

Instabis iterum. Lect. 4. in proœmio dedita opera probat solum Deum posse leges condere sub pœna peccati, quia sicut solus habet potestatem infundendi gratiam, ita solus potest illam eripere, quia solus habet claves vitæ & mortis æternæ; ergo censuit nullam plane legem humanam posse obligare sub pœna peccati, ut ipse his verbis disertissimis affirmat, *ista vero concludunt, quod solus potest dare præcepta affirmativa aut negativa sub pœna mortis æternæ*.

Dist. conf. Censuit nullam plane legem humanam obligare sub pœna peccati, verba faciens de lege humana quatenus humana est, C. quatenus a lege divina proficiscitur & cum ea aliquam habet necessitudinem, N. cum itaque hæc duo distinxerit Gersonius in eadem lege quam spectabat ut humanam & ut divinam, ut abunde constat ex dictis; mirum profecto nemini videri debet, si dicat solum Deum posse sub pœnam damnationis æternæ leges præscribere; siquidem leges humanæ eatenus sub illa pœna, quæ omnium gravissima est, conscientiam stringere possunt, quatenus auctoritate a Deo concessa instituuntur, consule quæ superius citata sunt ex Coroll. 1. ejusdem lect. 4.

Instabis: Ait Coroll. 13. Prælatos plus non habere potestatis ad ligandos subditos in iis quæ non sunt tradita in Evangelio, quam *Abbates super Religiosis suis ad obligandum eos præter regularem professionem suam*: atqui non potest Abbas aliud Monacho præcipere quam quod in Regula sua professus fuerit, ut docet S. Thomas cum aliis Doctoribus, inquit Gersonius; ergo.

Dist. maj. potestatis qua possint nempe innumeras leges ad nutum & pro arbitrio condere, plus æquo durius facientes jugum Christi, C. qua possint leges ullas ferre quæ conscientiam ligent, N. Patet ista responsio, tum ex eo quod, ut vidimus supra, plerumque docet Gersonius alias leges humanas obligare sub pœna peccati mortalis; tum quia non semel insurgit in eos qui leges humanas numero prope infinitas vellent subditis imponere, quod unum hic videtur esse ejus propositum; observat enim jam magnam partem eorum, quæ statuerunt ipsa Concilia generalia, non servari: *Nam*, inquit, *& in primo vigore Ecclesiasticæ disciplinæ multa severo rigore statuta sunt, quæ modo defluentibus in pejora moribus non solum inutilem, sed impossibilem haberent executionem*. Quibus adde non omnino constare Abbatem aliud Monachis præcipere non posse, quam quod in Regula sua professi fuerint, unde nullum est momentum quod ex ista comparatione petitur; aut sane accipi debet in præfatum sensum; ita ut Prælati non possint in Ecclesia pro nutu & arbitrio quascunque leges condere, quæ cum lege divina nullam habeant affinitatem; quemadmodum Abbates non possunt varia ad arbitrium statuta suis Religiosis præscribere, quæ nimirum cum eorum regulari professione nullam habeant necessitudinem.

In-

Instabis denique: Coroll. 5. ejusdem lectionis comparationem repetit Gersonius ex Medico, aitque constitutiones humanas non aliter obligare conscientiam, quam præcepta Medicorum, sed *nullus nescit*, inquit, *quod Medicus ut Medicus caret facultate condendi leges obligantes ad peccatum mortale;* igitur nec ab hominibus ferri possunt leges quæ obligent sub pœna peccati mortalis.

Dist. maj. Ait constitutiones humanas non aliter obligare conscientiam quam monita Medicorum, quatenus nempe sunt humanæ præcise, C. simpliciter loquendo, quasi sine peccato contemni possint vel etiam infringi, N. hæc solutio jam a nobis superius exposita est; id vero unum certissimum est Gersonium eo loci verba facere de legibus humanis quatenus humanæ sunt, quemadmodum etiam loquitur de Medico ut Medicus est, qui licet careat facultate condendi leges obligantes ad peccatum mortale; efficit tamen *ut transgressor hujus legis suæ damnationem incurrat*, atque ut legitur Coroll. 8. *cujus consilio*, loquitur de Medico, *aliquando parere debemus sub pœna peccati mortalis, dum ex transgressione sui consilii, vel scimus, vel probabiliter & vehementer credimus nos transgressuros legem Dei*. Unde sequitur ne vel minimam erroris suspicionem occurrere in hac Gersonii doctrina; perinde est enim quod leges humanæ dicantur obligare quatenus humanæ sunt, vel quatenus aliquam cum lege divina habent affinitatem; modo ita censeantur obligare, ut earum transgressores æternam damnationem incurrant, quod frequenter affirmat Gersonius & præsenti quidem loco disertissime his verbis: *Nihilominus ex consequenti & mutua colligatione ac mixtione quam ad leges divinas habent, resultat crimen faciens reos æternæ damnationis ipsos contemptores*.

Utrum leges pœnales obligent conscientiam.

Aliter proponitur quæstio, an dentur leges pure pœnales.

Lex pœnalis est ea quæ transgressoribus aliquam statuit temporalem pœnam. Sunt autem aliæ quæ dicuntur pœnales, aliæ vero quæ appellantur pure pœnales. Quæ pœnales sunt, in verbis exprimunt voluntatem præceptivam legislatoris, & præterea pœnam decernunt transgressoribus, ut si edicat Princeps, *Nemo noctu ferat arma, qui vero tulerit, solvet decem nummos*. Quæ autem leges pure pœnales sunt, expressis verbis nec rem præcipiunt, nec prohibent, sed solummodo pœnam statuunt, ut si quis legem ferat hoc pacto: *Qui noctu arma tulerit, solvet decem nummos*.

Certum est legem pœnalem, uti & alias minime pœnales obligare conscientiam, id, inquam, certum est apud Catholicos omnes qui fatentur leges humanas in universum conscientias ligare, ut præcedenti disputatione ostendimus; neque enim lex a legislatore legitime lata conscientiam minus obligat, quando pœnam aliquam temporalem decernit, quam si nullam decerneret.

Sed difficultas est, an, quando legislator legem humanam statuit pure pœnalem, id est, in cujus formula non ponitur expresse verbum præceptivum vel prohibitivum, sed tantum fit comminatio pœnæ temporalis, ejusmodi lex conscientiam obliget, vel solum teneatur transgressor pœnam temporalem lege statutam solvere; quo quidem posito daretur lex pure pœnalis, quod ita sentiunt multi Theologi, quibusdam contrarium opinantibus.

Con-

Conclusio.

Sunt quædam leges pure pœnales, quæ in foro interiori conscientiam non obligant.

Et ratio est: 1. quia si in materia plane indifferenti, quæ nec lege naturali, nec lege divina præcipitur, potest legislator legem ferre vel non ferre; non video cur non possit ejusmodi legem statuere sub hac vel illa pœna; adeoque solam pœnam temporalem apponere.

Secundo, quia mentem legislatoris fuisse hac sua lege non obligari conscientiam, plerumque patefit ex circunstantiis; seu, v. g. quando lex pœnam temporalem nonnisi levissimam statuit, signum est enim nullam tunc esse obligationem culpæ; seu quando nihil est in lege quod vel ad minimum insinuet conscientiam & culpam, tunc enim legem benigne interpretari debemus, eo quod favores sunt ampliandi, odia restringenda.

Tertio, quia falsum est, quod putant contrariæ sententiæ assertores, hujusmodi pœnam quæ per legem statuitur, nonnisi propter culpam præsumptam infligi; ea etenim decernitur propter simplicem transgressionem legis, quia videlicet ita expedit bono Reipublicæ, & quia non est alia legislatoris hac in parte supremi Domini mens atque voluntas; unde istud legimus in regula 23. de Regulis Juris in 6. *sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.*

Quocirca idipsum docet S. Thomas 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 1. *In aliqua Religione*, inquit, *scilicet Ordinis Fratrum Prædicatorum, transgressio talis vel omissio ex suo genere non obligat ad culpam neque mortalem neque venialem, sed solum ad pœnam taxatam sustinendam, quia per hunc modum ad talia observanda obligantur, tamen possent venialiter vel mortaliter peccare ex negligentia vel libidine seu contemptu.*

Ex ista porro doctrina minime consequi volumus leges vectigalium quæ plerumque sunt pure pœnales in foro interiori conscientias subditorum non obligare; ejusmodi enim leges rem statuunt lege naturali & divina debitam, qua nempe tenentur subditi ad regiam Principum dignitatem sustentandam necessaria suppeditare.

Quæres, an gravis pœna, quæ legem aliquam humanam infringentibus decernitur, qualis, v. g. incarceratio, alicujus membri mutilatio, vel mors ipsa sit indicium sufficiens gravis culpæ in transgressione.

Respondeo ita esse, & meo quidem judicio, similes pœnas gravissimas statui non posse, nisi ob gravem culpam; postulat enim legis æquitas, ut pœna æqualiter respondeat culpæ; unde, cum agitur de legibus Ecclesiasticis, ex pœna excommunicationis majoris; quæ inter spirituales gravissima est, infertur culpam mortalem admissam fuisse, eandem itaque colligere debemus ex pœna gravi temporali, si justa nimirum lata sit lex.

Utrum lex humana obliget etiam cum vitæ periculo.

LEges humanas obligare ad sui observationem cum vitæ periculo docent multi Theologi, quos inter primas tenet Cajetanus qui oppositam sententiam putavit erroneam haberi posse; hisce exemplis id confirmant nonnulli: 1. Quia, inquiunt, sine veste sacra, & sine aliis jure humano requisitis nullus potest Missam celebrare etiam cum periculo vitæ; 2. Quia nullus posset nequidem metu mortis contrahere matrimonium cum consanguinea in gradibus prohibitis sola humana lege; 3. Quia Parochus jubente Episcopo manere debet in sua Parochia tempore pestis,

ſtis, ſicut & juſſu Ducis miles in ſtatione ſua cum manifeſto vitæ diſcrimine; 4. Addunt Conſtitutionem Carthuſianorum non veſcendi carnibus, quæ nimirum ab ægrotis obſervari debet.

Alii contendunt legem humanam non obligare cum vitæ periculo, quia videlicet lex poſitiva humana minus obligat quam naturalis, qua tenetur quivis propriam vitam conſervare.

Nos vero mediam inter utrumque extremum ineuntes, dicimus quaſdam eſſe leges humanas cum vitæ periculo obligantes, neque tamen omnes & quaſcunque leges; immo pauciſſimas & raro admodum ſic obligare: atque ut certo judicari poſſit quænam humana lex ſub illa pœna obliget conſcientiam, quæve non obliget; exiſtimamus hanc regulam præ oculis habendam, an videlicet id quod lege præcipitur ita cadat in utilitatem publicam, ut majus bonum ſit obſervare legem quam ſervare propriam vitam; tunc enim dicimus legem obligare cum vitæ periculo, ſecus autem ſi non major ſit Reipublicæ utilitas quæ ex legis obſervatione naſcitur; ita paſſim ratiocinantur plerique Thomiſtæ, Gabriel, Ochamus, Sotus, Vaſquez, & alii contra Cajetanum.

Quamobrem Parochus tempore peſtis tenetur in ſua Parochia commorari cum manifeſto vitæ ſuæ periculo; tum & in bello Dux ita præcipere poteſt militi excubias agere, vel ſtationem ſuam in certo loco tenere, ut neque propter evidens mortis periculum illam deſerere poſſit; quia nempe in illis caſibus agitur de bono publico quod ſemper privato anteponi debet.

Atque hinc contra leges de abſtinentia carnium, de jejunio & aliæ id genus, non obligant conſcientiam cum vitæ periculo, propter rationem oppoſitam, quia nempe id non poſtulat commune Reipublicæ bonum, in publica commoda neutiquam peccat qui frangit jejunium, vel tempore Quadrageſimæ carnes manducat. Porro cum dicimus ob mortis periculum infringi poſſe legem aut prætermitti, non affirmamus peccatum committi poſſe ad vitandam ſcilicet mortem, quaſi lex ſemper maneat, vimque ſuam obligandi retineat; ſed dicimus tunc ceſſare legem & in eo caſu vim obligandi non habere.

Quæres, an Conſtitutio Carthuſianorum de abſtinentia ab eſu carnium etiam in articulo mortis obliget: his verbis concepta eſt, *Quia ſecundum ſanctiſſimam noſtri Ordinis conſuetudinem a ſanctis Patribus noſtris introductam, omnem eſum carnium & omnium quæcunque ex carnibus quomodolibet conſtant, ſive per modum cibi, ſive per modum potionis aut ſorbitionis ſumantur, a noſtro propoſito abjecimus; ſtatuimus ut quicunque noſtri Ordinis profeſſus hujus tam laudabilis inſtitutionis tranſgreſſor extiterit, carnes videlicet comedendo, ſeu alicui perſonæ Ordinis miniſtrando, aut comedentibus vel miniſtrantibus conſentiendo, vel non prohibendo, cum potuerit prohibere, vel qui intra domus ſuæ clauſuram quibuſcunque perſonis carnes miniſtraverit, ſeu ab aliis permiſerit miniſtrari nec prohibuerit, prohibere cum valebit, ſi Prior, vel Vicarius aut Procurator hoc fecerit ipſo facto tanquam ipſius ſuæ profeſſionis calumniator & tranſgreſſor obedientiam perdat, & vocibus ac locis debitis, & cæteris obedientiis Ordinis careat in æternum.*

Reſpondent nonnulli Carthuſiano in periculo mortis ob ægritudinem conſtituto licitum eſſe, immo neceſſarium publice abſtinere a carnibus propter ſcandalum inde venturum, ut putant, quod alii Carthuſiani occaſionem ex eo ſumerent aut legem violandi, aut in ea frequentius diſpenſandi: ita Gerſonius in Tract. de abſtinentia Carthuſianorum qui habetur Alphab. 39. Joannes

annes Major in 4. dist. 38. quæst. 24. concl. 5. & Adrianus quodlib. 1. art. 3.

Respondent alii, non modo publice, cum timetur scandalum aliorum, sed cessante quovis scandalo tam publice quam secreto debere Carthusianum a carnibus vel a cibo ex carnibus condito abstinere, etiamsi ea ratione speret se ex mortis periculo evasurum; ita doctissimus Vasquez in 1. 2. disput. 162. cap. 4. ubi testatur hac in parte se nulla alia auctoritate majori nixum quam sanctissima & antiquissima hujus religiosi instituti consuetudine.

Verum existimo longe probabiliorem esse eorum sententiam, qui dicunt non solum posse Carthusianum & alium quemcunque Religiosum in ægritudine constitutum, sed etiam debere vesci carnibus, si judicio Medicorum sine illis ab ægritudine liberari non possit: quæ sententia est Martini de Magistris q. 3. de abstinentia; Joannis Medinæ cap. de jejunio, quæst. ultima; Almaini in 4. disp. 15. qu. 2.

Et ratio est quia, ut in superiori disputatione diximus, hæc certa est & indubitata regula qua judicari possit an leges humanæ obligent conscientiam cum evidenti mortis periculo, si nempe id quod lege præcipitur, negligi vel omitti non possit sine gravissimo Reipublicæ detrimento: tunc enim dici debet, ut docuimus, legem obligare etiam cum periculo mortis. Quam quidem regulam præ oculis semper habendam esse monet ipse Vasquez disput. 161. cap. 2. qui proinde sibi hac in parte minus constare videtur: atqui, licet in gravissimo mortis periculo carnes edat aut jusculum sorbeat Carthusianus, nullum inde Reipublicæ detrimentum affertur; immo nullum erga alios Carthusianos emergit scandalum, quod saltem legitima ex causa nascatur; ergo Carthusianorum constitutio non obligat, immo non expedit, ubi instat mortis periculum.

Præterea jure naturæ unicuique præceptum est vitam suam servare, ita ut non modo ab omni recta ratione alienum sit mortem sibi asciscere, vel vitæ suæ non consulere, sed & istud præter omnem humanum sensum, quod natura ipsa abhorret, longe positum sit: sed nulla lex humana aut etiam votum obligare potest contra legem naturalem, quæ nunquam in cordibus hominum obliterari potest, nisi & ratio ipsa deleatur; ergo in præfatis circunstantiis non licet Carthusiano abstinere a carnibus.

His accedit fateri Gersonium, Joannem Majorem & Vasquezium in eo casu non posse Carthusianum a carnibus abstinere, in quo alii cibi non adessent quibus vesci posset, quia, inquiunt, præter omnem humanam rationem est tale genus abstinentiæ quo quis cogatur fame perire; tunc enim nulla videretur causa justa & honesta talis abstinentiæ: atqui ex iisdem principiis manifeste colligitur nec licere Carthusiano a carnibus abstinere, monente Medico ægrotum non posse alio remedio vitam tueri quam carnibus; idem est enim ac si volens fame periret, gladio se ipsum interficeret, &c. juxta tritum illud S. Ambrosii, *Non pavisti, occidisti;* igitur vesci carnibus licite possunt Cathusiani instante mortis periculo.

Atque idem & par omnino judicium ferri debet de nonnullis aliorum Religiosorum Constitutionibus, quas puto non obligare cum periculo vitæ, quoniam scilicet justa & publica causa neutiquam exposcit, ut adeo liberaliter vitam suam profundant. Narrat Vasquez apud Hispanias in usu positum fuisse, ut milites S. Jacobi, cum essent in ultimo vitæ articulo constituti, ex lecto extraherentur, & supra crucem ex cinere factam in pavimento morituri collocarentur. Id factum equidem laudo, si hoc sit solummodo insigne humilitatis

tis & pœnitentiæ exemplum, nec inde vitæ salus pendeat; sed si hujusmodi vitæ asperitas causa sit manifesta quemadmodum ex prudenti medicorum judicio colligi debet, ut vel moriatur simpliciter ille Religiosus, vel citius vitam agat, mihi sane non probatur.

An justi & perfecti subjiciantur legibus.

HIc quæstio non est de humana lege tantum, sed & de lege divina, cui similiter neminem justum & perfectum proprie mancipatum docere videntur Hæretici nostri. Scilicet accusari solent a plerisque Catholicis, quod manifeste affirment justum fiducia aut fide sua ita justificari, ut a lege vere liberetur, ac proinde transgressione illius non amittat suam justitiam, si in fiducia quam semel habuit, perseveret.

Non me latet respondere Calvinistas id erroris sibi falso & maxima cum injuria impactum a Catholicis, ut colligitur ex Chamiero hujus sectæ scriptore nobili, qui lib. 15. cap. 6. sic respondet Bellarmino: *Nos accusat*, inquit, *quasi docentes, nulli legi fideles subjici in conscientia & coram Deo, Christumque habere pro redemptore, non pro legislatore, Mosen cum suo Decalogo nihil ad eos pertinere. Sed ille sui semper est similis in nobis calumnia gravandis. At nos longe aliter & distinctius. Libertatem Christianam consideramus in usurpandis omittendisve rebus, quas distinguimus incertas & indifferentes..... Circa res necessarias, legemque adeo moralem constat ex præcedentibus immanem nobis fieri injuriam, cum dicimur ulli nos legi subditos negare coram Deo. Neque enim id de iis veraciter dici potest qui profitentur sibi obedientiam legis divinæ esse necessariam; & quidem ita ut quicunque eam violet, peccati reus sit.*

An jure conqueratur Chamierus, judicari potest ex verbis Calvini quæ huic controversiæ materiam suppeditarunt; sic loquitur lib. 3. Instit. cap. 19. n. 2. *Christiana libertas*, inquit, *in tribus partibus sita est. Prima ut fidelium conscientiæ, dum fiducia suæ coram Deo justificationis quærenda est, sese supra legem erigant, atque efferant, totamque legis justitiam obliviscantur. Nam quum lex, ut alibi jam demonstratum est, neminem justum relinquat, aut ab omni spe justificationis excludimur, aut ab illa solvi nos oportet, ac sic quidem ut nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam justitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere, sed debitorem universæ legis se constituit. Sublata igitur legis mentione & omni operum cogitatione seposita, unam Dei misericordiam amplecti convenit, cum de justificatione agitur.* Ubi Calvinus, meo quidem judicio, revera non docet expresse Deum non posse ferre leges, quæ justum & perfectum hominem ligent, sed ita tamen de Christiana libertate & de negotio justificationis disserit, ut ex illius doctrina manifeste sequatur nullam legis habendam esse rationem, sed ex solo Dei favore & fide, qua quis credit se esse justificatum, pensitandam esse ejus justitiam: unde citra calumniam dici potest docere Calvinistas nulla lege etiam divina obligari justos, hac nempe sua fiducia ab omni lege absolutos. Idem scripserat Lutherus in lib. de libertate Christiana, & in Epist. ad Galatas in argumento, & in cap. 2. & Sermon. de Moïse.

His præluserant Beguardi & Beguinæ qui videlicet non omnes quidem justos volebant a lege humana liberos, sed omnes perfectos, qui vel in hac vita, ut ajebant, ad statum quemdam beatitudinis pervenerant: id colligitur ex Clementina *Ad nostrum*, ubi eorum errores recensentur.

CONCLUSIO.

Justi & perfecti omnes, quandiu hanc mortalem vitam agunt, subjiciuntur legi. Idque aperte & luculenter demonstrant ea omnia Scripturæ testimonia quæ superius adducta sunt, ut legum humanarum institutionem & obligandi vim ostenderemus; his enim momentis efficitur neminem tametsi baptizatum, justum, perfectum, immunem esse a lege; quandoquidem generaliter in universum loquitur Scriptura Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.* Joan. 15. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego præcepta Patris mei servavi.* Ubi Christus Dominus alloquitur justos. Ad Roman. 3. cap. (*Omnis*) *anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, si omnis anima lege tenetur, profecto ab ea non eximuntur justi & perfecti.

Atque per gratiam & fidem Christi neminem ab onere legis immunem, satis intelligitur ex istis Apostoli verbis ad Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidem? absit sed legem statuimus.* Scilicet dixerat Paulus non per legem, sed per fidem justificari homines; id autem sibi objicit, *ergo legem destruimus per fidem*, hoc est, jam necessaria non erit ulla lex, sed gratia; adeoque pacto destruitur virtus legis, & nemo legem observare tenebitur; Et respondet, *absit, sed legem statuimus;* quasi dicat, quin potius per fidem & gratiam dantur vires ad observandam legem, *legem statuimus:* unde sequitur nec justos gratia & fide instructos ab observatione legis esse immunes.

Eleganter vero id olim scribebat S. Chrysostomus, homil. in c. 13. Epist. ad Romanos. *Omnis*, inquit, *potestatibus supereminentibus subdita sit, etiamsi Apostolus sit, si Evangelista, si Propheta, sive quisquis tandem fueris. Neque enim pietatem subvertit ista subjectio; & non simpliciter dicit, obediat, sed subdita sit. Est autem prima hujus constitutionis justitia, quæ & fidelibus cogitationibus satis decora est & honesta: nimirum quod a Deo ordinata sint ista, non enim est potestas nisi a Deo.* Quæ plane eadem fuit aliorum Patrum doctrina, quorum loca paulo supra indicavimus.

Idque demum aperte definivit Conc. Trident. Sess. 6. can. 19. his verbis: *Si quis dixerit nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera, aut decem præcepta non pertinere ad Christianos, anathema sit.* & can. 20. *Si quis hominem justificatum & quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ, sed tantum ad credendum, quasi vero Evangelium sit nuda & absoluta promissio vitæ æternæ sine conditione observationis mandatorum, anathema sit.*

Objiciunt nonnulla Scripturæ loca, in quibus viri saltem justi & perfecti videntur eximi a lege; ad Rom. c. 6. *Peccatum enim vobis non dominabitur; non enim sub lege estis, sed sub gratia.* ad Corinth. 3. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* Certum est autem Spiritum Domini in justis esse, ad Galat. cap. 5. *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege.* At justi Spiritu Dei & gratia ducuntur, habent enim spiritum adoptionis. Denique verbis expressis ad Timoth. 1. *Justo non est lex posita, sed injustis;* ergo justi non subjiciuntur legi.

Respondeo nullius plane momenti esse hæc & similia Scripturæ testimonia, quæ ad astruendam libertatem Christianam congerere solent Calvinistæ.

Ac

Ac primum quidem testimonium nullam omnino continet difficultatem; vel enim per illa verba, *Non estis*, intelligit Apostolus Christianos jam non esse sub lege Mosis, cum sola legis Mosaicæ notitia, utpote qui vivunt sub Christi gratia, qua hoc nomine exhortatur Romanos ne propterea peccent amplius; ut multi interpretantur post S. Augustinum lib. de continentia cap. 3. vel legem eo loci usurpat Paulus pro dominio peccati, quasi dicat, peccatum jam dominari non debet super vos qui *non estis sub lege*, hoc est, qui non estis sub peccato, *sed sub gratia* justificati per gratiam, in quem sensum legem frequenter accipit passim in suis Epistolis.

In secundo testimonio nec vel unicum verbum est, quod leviter insinuet immunitatem justorum a legibus; ibi enim libertas nihil aliud est quam amor justitiæ qui opponitur timori vindictæ, ut scilicet sponte & libere legem impleamus ex amore virtutis, non ex formidine pœnæ, quæ quidem interpretatio familiaris est S. Augustino, ut colligitur ex lib. de spiritu & littera c. 10. & lib. de natura & gratia cap 57. aut si magis ad litteram hunc locum Pauli exponere animus sit, libertas ibi opponitur non obligationi legis, sed obscuritati & ignorantiæ, qua veritas occultabatur in antiquo Testamento; confert enim Apostolus legem veterem cum nova, atque eo nomine novam veteri præstantiorem esse, quod illa nonnisi obscure & sub aliquo veluti velamine sensum quemdam litteralem, qui occidit, Judæis præbuerit, ista vero non per litteram, sed per spiritum gloriam Dei manifestet sine ullo velamine: quæ quidem responsio cuivis totum atque integrum hoc caput legenti perspicua est, vers. 6. sic habet: *Qui & idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non littera sed spiritu, littera enim occidit, spiritus autem vivificat*. & vers. 18. *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem tanquam a Domini spiritu*.

Ad tertium ex cap. 5. Epist. ad Galat. petitum, respondeo his verbis: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*, non intelligere Apostolum eos qui spiritu gratiæ ducuntur, legi non esse subjectos, sed solum eos sibi contrariam non habere legem, quia nempe justus qui legem observat, legis onus non portat, & ita non est sub lege: quo sensu dixerat cap. 3. ejusdem Epistolæ, *omnes qui sub lege sunt, sub maledicto sunt; scriptum est enim, Maledictus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis*. est illa interpretatio S. Augustini Epist. 82. quæ est ad S. Hieron. ubi sic habet: *Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex non implentes legem, dum, non intelligendo gratiæ beneficium, ad facienda Dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt*.

Neque alius demum est sensus istius testimonii quod quarto loco objicitur, *justo non est lex posita*. Quasi nempe dixisset Apostolus, Lex justis nihil asperitatis habet; non est onerosa, locum pœnæ non tenet. *Nam justo*, inquit Anselmus in hunc locum, *non est lex posita, id est imposita ut supra illum sit, in illa enim est potius quam sub illa, quia non sua vita vivit, cui coercendi lex imponitur. Injustus vero sub illa est, quia sua vita vivit, cui coercendi lex imponitur*.

Quæres utrum & suis legibus subjiciantur Legislatores.

Respondent vulgo Theologi suis legibus subjectos esse legislatores quoad vim directivam, non autem quoad vim coactivam; quoad vim quidem directivam, quatenus, inquiunt, non minus eas servare debent legislatores quam subditis; unde & perinde peccarent si propriam legem infringerent. Non autem

quo-

quoad vim coactivam; quasi rei fiant pœnæ impositæ per suam legem, si eam ipsi transgrediantur.

Verum existimo huic quæstioni respondendum, adhibita prius aliqua distinctione; sunt enim, ut puto, quædam leges quibus non subjiciuntur ipsi legislatores, sunt vero aliæ longe plures quibus subjiciuntur, quoad vim scilicet directivam, non autem quoad vim coactivam.

Primo quidem nonnullæ feruntur leges quæ neutiquam ipsos obligant legislatores, quando nempe ejusmodi sunt leges illæ ejusque conditionis, ut solos respiciant subditos, & Principem a quo latæ sunt, non deceant; vel quando Reipublicæ bonum atque utilitas non postulat, ut his legibus se ipsum una cum subditis subjiciat Princeps, ut si, v. gr. lege lata prohibuisset Rex, ne quis in tota civitate gladium portaret, aut ne ullus veste deaurata indueretur, facile intelligitur ejusmodi lege non obligare ipsum legislatorem, quarum scilicet observatio non decet Principis majestatem, qui *non sine causa gladium portat*, nec debet sicut plebejus vestiri.

Secundo, aliis permultis ne dicam fere omnibus ac singulis suis legibus subjicitur legislator: Cum enim, ut a nobis ostensum est initio hujus Tractatus, lex omnis ferri debeat in bonum commune, ordo rerum & recta ratio postulat, ut legislator leges ferendo publicum & commune bonum pro viribus procuret: sed nisi se ipsum suis legibus manciparet, si eas accurate non observaret; adeo sane bonum commune non procuraret, ut potius in magnum Reipublicæ detrimentum id vergeret: lex enim illa tunc temporis in æstimatione subditorum omnino vilesceret, quam viderent ab ipso legislatore minime servatam. Addunt multi eadem lege naturali qua subditus debet Superiori obedire, Superiorem etiam debere tanquam caput ad reliquum Reipublicæ corpus conformari; qui proinde & suis ipse legibus tenetur quoad vim scilicet directivam; unde si Episcopus lege lata in sua Diœcesi vestem talarem Clericis præceperit, profecto huic statuto debet ipse se conformare, nec vestem decurtatam deferre.

Tertio, suis legibus non tenentur legislatores quoad vim coactivam. Siquidem coactio qua pœna repetitur ab eo qui legem infregit, est actus Superioris, cogi vero & impositæ pœnæ subjacere, est solum inferioris; unde sequitur eum solum cogi posse qui est inferior, adeoque legislatorem suis legibus non subjici quantum ad vim coactivam.

An & quomodo lex humana mutari possit.

JAm diximus, ubi de lege naturali, multipliciter legem aliquam mutari posse, videlicet per interpretationem, per tolerantiam, per derogationem, per irritationem, per abrogationem, per dispensationem, addimus & per contrariam consuetudinem; de quibus singulis compendiosas instituemus quæstiones, quoad spectat leges humanas.

Quæres 1. utrum in legem humanam cadat interpretatio.

Respondeo, in leges humanas cadere non modo interpretationem simplicem, sed & Epiikiam. Siquidem Epiikia est judicium quo subditus judicat legem a legislatore in universum latam, hic & nunc non obligare, quia non prævidit legislator novum aliquem casum qui evenit: sed ejusmodi legis explicatio cadit in legem humanam, si enim, v. g. legem tulerit Princeps, ne quis noctu arma ferat in civitate, subito tamen in eam hostes irruant; profecto cuivis privato civi licitum erit legem Principis interpretari per Epiikiam, & judicare in illa circunstantia legem non obligare, eo quod talem hostium irruptionem non prævideràt Princeps, quando legem

legem tulit; igitur lex humana patitur & simplicem interpretationem & Epiikiam.

Quæres 2. utrum lex humana mutari possit per tolerantiam.

Respondeo, non modo licitam, sed & prudentem nonnunquam & necessariam esse tolerantiam. Siquidem tolerantia est tacita quædam dispensatio & indulgentia, qua Superiores permittunt infractionem legis, nec pœnas ullas a transgressoribus reposcunt: atqui licita nonnunquam & necessaria est ejusmodi indulgentia, ut nimirum publica procuretur utilitas, quod primarium est & in condendis legibus principale Legislatoris propositum; persæpe enim majus contingeret malum, si reus puniretur, quam si tacite ipsi condonetur, quemadmodum olim se gerebat S. Cyprianus, ut testatur Epist. 55. his verbis, *remitto omnia, multa dissimulo studio & voto colligendæ fraternitatis*; igitur tolerantia locum habet in legibus humanis.

Quæres 3. utrum lex humana mutari possit per derogationem.

Respondeo affirmative. Siquidem tunc fit derogatio a lege, cum ex parte tollitur lex; derogatio est imminutio legis quoad aliquam sui partem; ut si Ecclesia, quæ pro tempore Quadragesimæ præcipit fidelibus & jejunium & abstinentiam a carnibus, aliquem privatum ab onere jejunii solveret; eatenus enim unam partem legis abrogaret, quod est proprie derogare a lege: atqui nihil impedit quominus fiat ejusmodi legum humanarum imminutio, ab eo nempe qui potestatem habet plene dispensandi, ut mox dicturi sumus; igitur lex humana mutari potest per derogationem.

Quæres 4. utrum lex humana mutari possit per abrogationem.

Respondeo legem humanam abrogari posse, ab eo nempe qui auctoritate pollet in Republica; siquidem abrogatio nihil aliud est quam legis latæ rescissio, revocatio, obliteratio: atqui eadem auctoritate, qua quis in Republica aut civili aut Ecclesiastica legem tulerat in bonum scilicet publicum, potest & illam eandem legem revocare & ex omni parte rescindere; quod quidem contingit potissimum, quando cessat legis constitutæ ratio, aut non patitur subditorum qui eam servare debent infirmitas; igitur lex humana potest abrogari.

Quæres 5. an lex humana mutari possit per irritationem.

Respondeo affirmative. Siquidem in eo posita est irritatio legis, quod antequam acceptata fuerit, vimque obtinuerit, nulla & invalida habeatur: atqui lex humana sic impediri potest & destrui priusquam vim obtinuerit in Republica; si nempe voluntatem mutet Legislator, agnoscens hanc legem justam non esse nec convenienter latam; tum vero si ejusmodi legem ferendi potestatem legitimam non habuerit Legislator, quo quidem in casu ipsi subditi legem irritant; igitur lex humana irritari potest.

Quæres 6. utrum a legibus humanis proprie dicta dispensatio concedi possit.

Respondeo affirmative. Siquidem dispensatio est immunitas ab aliqua lege ad tempus data a legitimo superiore: sed ejusmodi immunitas aliquando juste concedi potest, quando nimirum legitima adest causa; tum quia persæpe id postulat publicum Reipublicæ bonum; tum quia Legislator eadem auctoritate legem rescindere, adeoque ab ea quempiam dispensare potest, qua potuit illam ferre; igitur dispensatio a legibus humanis concedi potest.

Atque hujusce potestatis in Legislatoribus tum Ecclesiasticis, tum civilibus residentis, singula exempla si recensere animus esset, universam historiam utriusque generis hic exscribere necesse foret. De legibus quidem Ecclesiasticis id innumeri propemodum comprobant Concilio-

ciliorum Canones, quibus perspicuum fit, Episcopos identidem eum peccatoribus penitentiæ publicæ addictis remissius egisse, & sic eos a severitate legum Ecclesiasticarum dispensasse. Sunt & alia prope infinita dispensationum ab aliis Canonibus & Regulis exempla, quibus referendis supersedeo: neminem enim latere possunt, nisi in historia Ecclesiastica plane hospes sit & peregrinus. De legibus autem civilibus idem aperte docent historiæ; Principes enim hac sua semper usi sunt auctoritate ad dispensandum, qua noverant se potuisse easdem leges sancire.

Quæres a quibus concedi possit dispensatio.

Respondeo, dispensationem a legibus humanis concedi posse a superioribus qui communitatis curam gerunt, quanquam sint legislatores inferiores; unde hoc nomine a legibus Ecclesiasticis & Canonibus Conciliorum generalium dispensat summus Pontifex tota Ecclesia inferior; quia nempe totius communitatis Ecclesiasticæ curam gerit.

Quæres an superioribus licitum sit dispensare sine causa; de supremo Pontifice potissimum controvertitur.

Respondeo negative, tum quia superior quando sine causa dispensat a lege, officio suo cadit, tenetur enim legum observationi invigilare & quidem jure naturali, quod ita superioribus legis commisit, ut earum sint dispensatores, non domini; tum quia eatenus peccat contra prudentiam quæ nimirum postulat, ut omnes & singulos subditos, quantum fieri potest, adeoque nisi appareat justa quædam causa, ad legis observationem adducat; aliter ut acceptor personarum haberetur; & valde timendi locus esset, ne propterea in æstimatione aliorum leges vilescerent.

Neque aliter de dispensationibus locuti sunt SS. Patres: atque inter alios quam copiose tam eleganter sic differit S. Bernardus libro integro de præcepto & dispensatione, Cap. 2. *Tenent ergo fixam firmamque immobilitatem etiam apud Prælatos quæ ex stabili necessario sunt, sed quatenus charitati deserviunt: Numquid autem hoc ego vel solus sentio? an non vel primus dico? an non hoc ipsum & Papa Gelasius sensit? ait siquidem ubi necessitas non est, inconvertibilia maneant Patrum sanctorum decreta. Leo quoque Papa, ubi inquit, necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum constituta violentur. Et infert, ubi ergo necessitas fuerit ad utilitatem Ecclesiæ, qui potestatem habet, ea dispenset: ex necessitate enim fit mentio legis.*

Et lib. 3. de Consideratione cap. 4. *Quid ergo*, inquit, *prohibeo dispensare? Non sum tam rudis ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem. Denique quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est. Ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est. utilitas dico communis, non propria: Nam cum nihil horum est: non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.* Ubi docet aliorum SS. Patrum auctoritate fultus, sine necessitate vel utilitate saltem non privata sed publica concedi non debere dispensationes.

Quod ipsum solemni decreto sancitum est a Patribus Tridentinis sess. 25. de reformatione cap 18. his verbis: *Sicuti publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius evenientibus casibus & necessitatibus pro communi utilitate satisfiat: sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo personarum rerumque delectu petentibus indulgere, nihil aliud est quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi sacratissimos Canones exacte ab omnibus, & quod etiam fieri poterit indistincte observandos. Quod si urgens justaque ratio & major quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus*

quibus dispensandum esse, id causa cognita ac summa maturitate, atque gratis a quibuscunque ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum, aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur. Ubi & notare est obiter æquam non esse legum dispensationem, sed subreptitiam quæ numerata pecunia conceditur, aperte definiri ab iisdem Patribus.

Atque hinc facile colligitur, sicut superioribus non licet concedere dispensationes sine causa, ita nec ejusmodi dispensationibus uti licitum esse subditis, quando aperte constat eas sine causa fuisse concessas: unusquisque enim tenetur in foro conscientiæ legem observare, quoadusque fuerit ab ea legitime immunis factus; eatenus enim vim suam semper retinet lex; sed ut supponitur legitima non est dispensatio & legitimam non esse aperte constat; ergo licitus non est usus dispensationum quæ sine causa justa & legitima conceduntur.

Vellem tamen hanc nostram de dispensationibus quæ a summis Pontificibus sine causa conceduntur, sententiam cum aliqua restrictione intelligendam, ut scilicet in iis quæ singulos respiciunt, & tertii jura vel statum publicum non lædunt, dispensatio a Pontifice etiam sine causa indulta & licita & valida censeretur, ita illustrissimus Petrus de Marca lib. 3. de Concordia cap. 15. num. 3. cujus sententiæ præcipuum fundamentum in eo constituit, quod perpetuo usu qui jam viget a trecentis annis & ultra in Curia Romana receptum est, ut sine cognitione causæ pleræque dispensationes concedantur, quibus, v. g. irregularitates tolluntur, impedimenta consanguinitatis & affinitatis in tertio & quarto gradu amoventur, beneficiorum pluralitas conceditur; quo quidem usu inductum est, ut pœnis a Canone indictis liberi habeantur, qui dispensationibus illis utuntur, adeo ut nec eorum ordinationes vitiosæ censeantur, nec de matrimoniorum viribus dubitetur: *Itaque*, inquit Marca, *cum præcipuus eorum Canonum effectus per dispensationem indebitam ex consuetudine recepta sublatus sit, scilicet nullitas matrimonii, quid superest quod subditorum conscientias onerare possit? Tanta est vis consuetudinis, ut legem omnino tollere possit, ergo & modum illius solvendæ per dispensationes alioqui indebitas inducere poterit; præsertim cum dispensationis ea sit conditio, ut a consuetudine magnas vires accipiat... Cæterum quanta sit vis consuetudinis in hujusmodi dispensationibus tolerandis, inde patet quod ea quæ a Conciliis œcumenicis instituta sunt in gravioribus negotiis, novis rescriptis dispensatoriis aliam formam quotidie accipiunt: Episcoporum consecratio, quæ sine Metropolitano fieri non debet post abrogatam Pragmaticam Sanctionem, inconsulto Metropolitano tribus Episcopis ad arbitrium summi Pontificis committitur. Duabus Ecclesiis ascribuntur frequenter Clerici contra Canones Concilii Chalcedonensis, dispensationibus indultis ad plura beneficia retinenda. Dispensationes in gradibus prohibitis a Concilio Lateranensi olim rarissimæ, hodie vero sunt frequentissimæ... Multa quoque alia peraguntur quæ summam quidem & eximiam in Romano Pontifice a constitutionibus generalium Conciliorum dispensandi auctoritatem etiam sine causa inesse probant: sed quanta sit vis consuetudinis receptæ quæ his dispensationibus connivet, inde ostenditur, quod in minoris momenti rebus hæ dispensationes ægre recipiantur.. His addendum est Concilium Lugdunense sub Gregorio X. habitum anno 1272. quod ad Romani Pontificis arbitrium retulit de dispensationum sufficientia disquirere. (Et estimare quem modum beneficii sui Pontifex esse voluerit.) Itaque si summo Pontifici placuerit sine causæ cognitione aliquem Canonibus solvere, dummodo status publicus non lædatur, hoc ab eo pendere colligi potest ex Concilio illo Lugdunensi*

si ... at vero si status publicus, aut recepta in regno jura lædantur, amplectenda est sententia eorum qui in universum dispensationes sine justa causa indultas, invalidas esse censent. Quibus certe nihil in hanc rem illustrius afferri potest.

Quæres insuper quodnam sit discrimen inter dispensationem, & privilegium.

Respondeo id esse discriminis quod dispensatio sit immunitas a lege quæ non nisi ad tempus conceditur, privilegium vero detur per modum legis duraturæ: unde privilegium recte definiri potest, *immunitas a lege quæ in alicujus gratiam datur per modum legis.*

Odiosa esse privilegia satis aperte declarat Conc. Trident. sess. 24. de reform. cap. 11. ubi sic habet, *Quoniam privilegia & exemptiones quæ variis titulis plerisque conceduntur, hodie perturbationem in Episcoporum judisdictione excitare & exemptis occasionem laxioris vitæ præbere dignoscuntur, decernit sancta Synodus, ut si quando justis, gravibus & fere necessariis suadentibus causis, &c.* Ubi & decernit Synodus privilegia nonnisi ex justis & gravibus causis concedenda: qui de variis privilegii speciebus, conditionibus & regulis scire voluerit, consulat Canonistas.

Quæres denique, utrum leges humanæ mutari possint per contrariam consuetudinem.

Respondeo affirmative; siquidem docet Ecclesiæ praxis persæpe leges in Conciliis vel etiam generalibus solemni decreto sancitas, nihilominus tamen per contrariam consuetudinem, aut etiam desuetudinem fuisse abrogatas; sic enim v.g. canon editus in Concilio Nicæno primo de duabus Synodis quolibet anno habendis per meram desuetudinem periit; de consuetudine plura dicemus in fine hujusce Tractatus, cui brevem ex professo de consuetudine appendicem subnectemus.

De Lege Civili.

Nonnisi pauca de lege civili nobis nunc tractanda supersunt, quæcunque enim ad hanc legis humanæ speciem attinent, satis & abunde examinata intelliguntur ex iis quæ tum de lege in universum, tum de lege humana diximus. Scilicet ex illis quæstionibus perspicuum fit legem civilem & politicam, cujuscunque sit imperii & regiminis, ferri debere in bonum commune ab eo qui curam habet communitatis & sufficienter promulgari, ut vim obtinere possit obligandi subditos. Constat insuper legem civilem ut & Ecclesiasticam ad jus divinum pertinere, quandoquidem supremam auctoritatem etsi temporalem obtinentibus condendarum legum potestas ab ipso Deo collata est. Quapropter unum circa legem civilem examinandum superesse videtur, quod nempe acceptationem populorum spectat.

De acceptatione Legis Civilis.

Quæstio est utrum ad legem civilem necessaria sit populi acceptatio, ut nempe vim obligandi obtineat. Duplex porro distinguitur modus, quo possit populus legem Principum non acceptare; vel, ut ajunt, duplex est non acceptatio, alia quæ fit quando populus legem respuit statim atque promulgata est; alia vero quæ ex longa contravenientium desuetudine derivatur. De ista non acceptatione nulla plane difficultas est, ut enim mox a nobis observatum est, nihil impedit quominus lex quævis humana aut mera desuetudine, aut contraria consuetudine abrogetur. Quamobrem agitur de priori non acceptationis specie, & quæritur, utrum lex sæcularis Principum ita populorum acceptatione indigeat, ut si ab iis respuatur, nullam proinde obligandi vim retinere possit.

Non

Non desunt inter Theologos & Juristas, qui contendant legem civilem necessario exigere populorum consensum & acceptationem, aut eam saltem, ut alii paulo mitiores docent, quæ a majori multitudinis parte data sit; quæ sententia, quoniam Scripturis manifeste adversatur, viamque sternit populorum rebellioni, vehementer nobis displicet: quocirca sit:

CONCLUSIO.

Leges civiles populorum acceptationem non exigunt, si nimirum latæ sint in regimine aut Monarchico aut Aristocratico; neque enim quæstio proponitur de legibus latis in regimine pure Democratico, in quo nimirum suprema potestas residet in populo.

Probatur vero ex iis Scripturæ testimoniis, quibus supra ostendimus hanc supremam legum condendarum auctoritatem qua pollent Reges & alii Principes, ipsis a Deo fuisse collatam Prov.8. *Per me Reges regnant*, inquit Dominus, *& legum conditores justa decernunt*. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi a Deo*. Et paulo post: *Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes: reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui honorem, honorem*. Item I. Epist. Petri c. 2. *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, &c.* Quam quidem doctrinam tradiderunt unanimi consensu omnes Patres, quorum loca indicavimus in quæstione mox citata.

Ex his autem abunde conficitur leges Principum neutiquam indigere populorum acceptatione, quia nempe hoc uno principio nituntur adversarii, quod potestas Principum, vel etiam Regum in eos a populo immediate derivetur, quasi Respublica ita potestatem præcipiendi transtulerit in Principem, ut sibi facultatem non obediendi reservaverit, quoties nimirum major aut spectabilior multitudinis pars judicaverit mandatum Principis non esse acceptandum; sed aperte falsum est & erroneum hoc principium, ut clare demonstratur ex præfatis Scripturæ locis; neque enim dici potest ab ipsis populis in Principes derivatam esse supremam imperandi & leges condendi potestatem; quandoquidem potestas illa qua pollent dicitur esse a Deo stabilita & ordinata; igitur leges civiles Principum in regimine Monarchico aut Aristocratico non egent populorum acceptatione, ut vim habeant obligandi.

Probatur insuper ratione, 1. enim opinio illa adversariorum viam sternit rebellioni, nullam quippe legem in illa hypothesi condere aut saltem imponere poterit Princeps qui Reipublicæ curam gerit, aut saltem nullam quæ vel minimum oneri sit subditis, penes quos nimirum erit quamcunque legem respuere si libuerit; certum est enim omnem & quamcunque legem aliquid oneris habere, seu ad virtutem exercendam, seu ad vitium coercendum lata sit, 2. quia si ad confirmandam vim legis & obligandi potestatem acceptatio populi requireretur, populus potiorem haberet partem in lege, tota enim vis legis ab eo penderet, absurdum consequens; si quæ sit enim in Principe potestas, stat maxime in ordine ad legem ferendam, unde illud vulgare juris effatum, *Voluntas Principis legis habet vigorem*, 3. demum, quia in definitione legis de ejusmodi acceptatione populorum nulla plane injicitur mentio, quin potius penes solos Principes esse legem condere sublato populi consensu manifeste declaratur, cum lex dicitur facta *ab eo qui curam habet communitatis*.

Objicies : Nonnulla leguntur in *jure* quæ manifeste declarant leges humanas indigere populorum acceptatione, 1. enim Digest. lib. 1. titul. 3. qui est de legibus ; lex a Papiniano definitur , communis Reipublicæ sponsio qua ipsi consentire, & in eam simul cum Principe conspirare Respublica intelligitur, 2. ibidem lege 12. paragr. 1. sic habetur , *Cum leges nulla alia ex causa nos teneant , quam quod judicio populi receptæ sunt ;* 3. Lib. 1. Codicis tit. 14. qui est de legibus Principum , lege octava quæ incipit *Humanum esse* , Theodosius & Valentinianus scribunt ad Senatum hanc in posterum in legibus sanciendis rationem esse servandam , ut res tum primum frequente Senatu pertractetur, nec nisi ex omnium unanimi consensu feratur, 4. Decreti part. 1. dist. 4. cap. *In istis* , leges institui dicuntur cum promulgantur , firmari vero cum moribus utentium approbantur .

Respondeo ex istis aliisque similibus locis id unum colligi posse leges fieri & firmari , cum adjuncta populorum acceptatione ; aliquando & in quibusdam regnis, quando nempe ita placet Principibus voluntatem & consensum populorum sequi , velut æquissimam legis condendæ rationem ; quomodo interdum se se gesserunt Imperatores Romani , ut populorum animos sibi conciliarent, ab omni tyrannidis specie catenus recedentes : sed inde non sequitur supremam non esse in Principibus potestatem condendæ legis , quæ vim obligandi non obtineat nisi subditorum consensu & acceptatione firmetur .

Atque ita lex definitur a Papiniano *communis Reipublicæ sponsio* , eo tamen sensu , quod ad hanc sponsionem seu legem acceptandam Respublica plerumque constringatur , si voluerit Princeps .

Secundo , cum leges dicuntur usu perfici , & judicio populi recipi , id intelligendum est , ita ut ad ejusmodi usum & acceptationem astringatur populus, nec possit ab illa lege desuescere nisi consentiente Principe .

Tertio loco quod ponitur, significat, ut dictum est , hanc legis condendæ rationem æquissimam visam fuisse Theodosio & Valentiniano , qui tamen nec sibi nec aliis legislatoribus hujus conditionis onus imposuerunt .

Denique quod additur ex decreto , adversariis neutiquam favet , esto enim firmentur leges, cum moribus utentium approbantur , tamen ante ejusmodi usum veræ sunt leges, vere latæ, vim obligandi habentes, ut ibidem declaratur his verbis : *Leges institui dicuntur , cum promulgantur* .

Neque in alium plane sensum locutus est Augustinus , cum lib. de vera Religione cap. 31. sic habet : *Sicut in istis temporalibus legibus , quanquam de his homines judicent , cum eas instituunt , tamen cum fuerint institutæ atque firmatæ, non licebit judici de ipsis judicare , sed secundum ipsas* . Ibi enim solummodo agnoscit leges veluti firmius institutas , cum usu & consuetudine roborantur , quod utique verissimum esse fatemur .

De Lege Ecclesiastica .

Circa leges Ecclesiasticas hæc quæruntur . 1. Cujus sit leges Ecclesiasticas condere , num & id competat Laicis . 2. An & quomodo leges Pontificiæ promulgari debeant . 3. Utrum leges Ecclesiasticæ actus etiam internos præcipiant . 4. demum , an liceat Clericis ditiones sæculares possidere.

An leges Ecclesiasticas condere competat Laicis .

Dupliciter intelligitur leges Ecclesiasticas condendi potestatem competere Laicis Principibus ; nimirum , vel ita ut novas leges in materia Religionis , ut & ipsi Ecclesiæ Prælati , san-

sancire possint; vel solum ita ut ea suprema qua pollent auctoritate, legum vel Divinarum vel Ecclesiasticarum executionem suis decretis promoveant; quid super ea re sentiamus mox aperiendum est.

PRIMA CONCLUSIO.

Non licet sæcularibus Principibus novas ferre leges de iis quæ ad Religionem Christianam pertinent, adeoque nec de fidei quæstionibus, nec de Sacramentis, nec de pœnis spiritalibus & canonicis. Siquidem hanc Ecclesiæ gubernandæ rationem & formam præscripsit ipse Christus Dominus, qui fidei controversiarum judices, adeoque legislatores instituit, ut condendi leges in materia fidei potestatem impertierit solis Apostolis eorumque successoribus Episcopis, ut manifeste colligitur ex Matth. 18. cap. his verbis: *Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo; & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Hic solos alloquitur Apostolos, non Laicos, non Principes sæculares, quibus nullum unquam vel simile privilegium impertiit.

Atque id olim præfiguraverat insigne Regis Oziæ exemplum, qui divinam ultionem expertus est, lepra nimirum subito correptus, quod sumpto thuribulo incensum coram Domino adolevisset, quanquam ab eo consilio eum deterrere conatus fuisset Sacerdos, ut legitur lib. 2. Paral. c. 26. his verbis: *Non est officii tui, Ozia, ut adoleas incensum coram Domino, sed Sacerdotum hoc est filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hujusmodi ministerium.* Sed si in Principes, qui in iis quæ cultus divini sunt, sacerdotale munus sibi assumunt, ita excandescit Deus, quid in illos demum qui in materia fidei novas sancire leges auderent?

Hæc porro certa fuit semper & constans omnium SS. Patrum doctrina; rem confirmat universa Ecclesiæ praxis; id definitum est non semel a Conciliis, & agnoverunt ipsi Imperatores, qui non nisi legum ab Episcopis & Conciliis conditarum executioni promovendæ studuerunt, ipsi vero novas sanciendi auctoritatem sibi nunquam arrogarunt; cujus quidem disciplinæ exempla huc adducere nihil necesse est, ne operam in re non necessaria collocemus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Licitum est Principibus laicis leges ferre quæ ad legum tum Divinarum tum Ecclesiasticarum executionem promovendam dirigantur. Nititur primum hæc doctrina exemplis quorumdam Regum Juda, quorum hac in parte pietatem & sollicitudinem commendant auctores sacri. Lib. 1. Paralip. cap. 15. leges Mosis de cultu Dei servando exequendas præcipit piissimus David. Lib. 2. cap. 24. solemni decreto jussit Joas, ut pecunia colligeretur ad instauranda Templi mœnia. Cap. 29. Ezechias abolitum Dei cultum aperto Templo restitutisque Sacerdotibus instauravit, cap. 30. missis in omnem Israel & Judam nuntiis curavit, ut Phase & azymorum solemnitatem observarent. Lib. 4. Reg. c. 23. Josias Rex sanctissimus *jussit Helciæ Pontifici & Sacerdotibus secundi ordinis, & janitoribus, ut projicerent de templo Domini omnia vasa quæ facta fuerant & Baal & in luco universæ militiæ Cœli, & combussit ea foris Jerusalem.*

In nova lege eandem curam & sollicitudinem in religiosissimis Imperatoribus laudarunt Episcopi, vel ab illis aliquando summa vi & studio efflagitarunt, seu de resarciendo cultu divino ageretur, seu ad Canonum Ecclesiasticorum

eorum executionem procurandam, seu ad profligandas hæreticorum novitates. Sic Constantius M. vel antequam Christo nomen dedisset, ut emergente Donatistarum factione pacem Ecclesiæ conciliaret, Romanum indixit Concilium, ac postea dedit aliud Arelatense. In causa Arianorum Osium Cordubensem Alexandriam misit, tum vero magnam Nycænam Synodum convocavit, ubi & ipse adfuit pacis procurandæ causa. Audiendus super ea re Eusebius lib. 1. de vita Constantini Magni cap. 44. *Verum*, inquit, *Ecclesiæ Dei præcipue curam gerens, cum per diversas Provincias quidam inter se dissentirent, ipse, velut communis omnium Episcopus a Deo constitutus Ministrorum Dei Concilia congregavit, nec dedignatus adesse & considere in medio illorum conventu, cognitionis particeps fuit, ea, quæ ad pacem Dei pertinent cunctis procurans. Porro sedebat in medio, tanquam unus e multis protectores quidem cunctosque corporis custodes procul amovens*.

Præclara sunt quæ scribit Theodosius junior in sacra ad Cyrillum Epistola in Concilio Ephesino lecta. *Reipublicæ nostræ constitutio*, inquit, *ea, quæ in Deum est pietate præcipue nititur, multaque inter hanc & illam cognatio & familiaritas intercedit. Nam & ex se invicem pendent, & utraque prosperis alterius successibus incrementa sumit, quandoquidem ut vera Religio justa actione perficitur, ita Respublica utriusque ope nixa florescit. Cum itaque Deus Imperii habenas nobis tradiderit, iisque qui imperio nostro parent, pietatis & securitatis quoddam quasi vinculum nos esse voluerit, harum inter se societatem providentes, & hominibus medios nos præbentes, indivulsam perpetuo conservare contendimus*. Et postea: *Ante omnia autem operam damus, ut Ecclesiasticus Status ejusmodi sit, qui & Deum deceat & temporibus nostris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia, & consensione suam tranquillitatem obtineat, tum per Ecclesiasticarum controversiarum pacem a turbis & sedisionibus liber existat; tum demum ut pia Religio ab omni omnino nota & reprehensione immunis perseveret*.

Hanc vero Imperatorum curam ac veluti Pastoralem sollicitudinem magnificis passim laudibus cumularunt Episcopi, Concilia, & summi Pontifices; sic Theodosio v. g. post Synodum Ephesinam gratulatus est Cœlestinus summus Pontifex in Epistola quæ legitur part. 3. ejusdem Conc. cap. 21. *Vos Christo Deo nostro auctore regnantes hostes impios fidei vestra virtute vicistis, cœlestem revocantes triumphum, per quod religioso munimen in perpetuum præstetis imperio. Vere enim Prophetica glorię vestrę vox convenit, & regnum vestrum dici potest regnum sęculorum omnium, quod defensę fidei meritis propagatur*.

Occurrunt ejusmodi Epistolæ apud S. Leonem qui zelum Imperatorum & ardorem ad exterminandas hæreses ubique commendat, legi possunt Epist. 21. 26. 48. 60. sic vero Epist. 75. ad Leonem Imperatorem cap. 3. *Apud Christianissimum Principem*, inquit, *& inter Christi pręedicatores digno honore numerandum, utor catholicę fidei libertate, & ad consortium te Apostolorum & Prophetarum securus exhortor ... debes incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesię pręsidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, & quę bene sunt statuta defendas, & veram pacem his quę sunt turbata, restituas*.

Sic S. Greg. M. Epist. 32. lib. 4. Mauritio Imperatori gratulatur, quod a Deo constitutus Dominus noster *inter cęteras augustorum ponderum curas, conservandæ quoque sacerdotali charitati rectitudine studii spiritalis invigilabat, videlicet pie veraciterque considerans neminem posse recte terrena regere, nisi noverit divina tractare pacemque Reipublicæ exuni-*

universalis Ecclesiæ pace pendere. Quibus omnibus alia pene similia, vel etiam luculentiora passim videre est in synodalibus Epistolis, quæ singula hic exscribere longum sane foret atque molestum.

An & quomodo promulgari debeant Leges Pontificiæ.

LEges Pontificias, hoc est, Constitutiones summorum Pontificum, de quibus hic movetur quæstio, promulgandas esse, ut vim legis habeant, ex iis abunde conficitur, quæ superius adducta sunt, cum ostendimus legem omnem in universum debere prius promulgari & innotescere, quam subditorum conscientiam ligare censeatur. Quamobrem quæstio est de modo quo fieri debeat isthæc legum Pontificiarum promulgatio; an videlicet sufficiat eas in Romana Curia publicatas fuisse; an vero per singulas Provincias insuper promulgari debeant. Priorem partem tenent Joannes Andreas glossæ in Decretales auctor, Navarrus, Azor, Vasquez, & plerique ex Italia Auctores Romanæ Curiæ plus æquo addicti; contrarium vero docent Panormitanus, Dominicus Soto, Cajetanus & omnes fere Galli, Germani & Hispani cum Illustrissimo Petro de Marca, cui nos majori ex parte eorum collectionem debemus, quæ sumus modo in ejusdem sententiæ defensionem adducturi.

CONCLUSIO.

Leges Pontificiæ, ut & aliæ quæcunque per singulas orbis universi Provincias publicari debent, nec sufficit promulgatio, quæ fiat in Curia Romana.

Id autem potissimum ostenditur ex constanti & perpetua Ecclesiæ praxi, quæ docet hanc semper & ubique fuisse Episcoporum consuetudinem, ut omnium legum & sanctionum etiam in Conciliis generalibus editarum promulgatio per omnes Provinicias illico procuraretur.

Sic enim, ut ordiamur ab ipsis Apostolis, legimus Act. 15. ubi primum coacto Jerosolymis Concilio statuerunt Christianos lege Mosis non ligari, solemne hocce decretum eos confestim misisse his qui erat Antiochiæ, & Syriæ, & Ciliciæ, per Judam & Silam viros primos in fratribus; rati sunt nimirum satis non esse, si ejusmodi sanctio publicata esset Jerosolymis.

Tertullianus eo modo loquitur lib. de pudicitia cap. 1. de Zepherini Romani Pontificis edicto, quo mœchis pœnitentia functis veniam indulgebat; ut aperte significet illud edictum fuisse ad omnes orbis Christiani partes missum, ubique publicatum, & valvis Ecclesiarum affixum.

Arelatense Concilium primum, quod habitum est anno 314. ex omnibus Imperii Constantini Provinciis ad compescendam Donatistarum factionem: curavit sedulo ut per Sylvestrum summum Pontificem de suo decreto certiores fierent omnes Christiani, quemadmodum patet ex Epistola ejusdem Concilii ad Sylvestrum: *Placuit etiam*, inquiunt Patres, *a te qui majores Diœceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari*.

In eundem finem magna Nicæna Synodus suis litteris ad Ægyptios & cæteros Episcopos qui cœtui non interfuerant præscriptis, quæ decreta fuerant significavit, *Eaque litteris*, inquiunt in Epistola synodica, *ad vos praescribere necessarium visum est, ut intelligere possitis, cum quæ ibi in quæstionem & disquisitionem vocata, tum quæ decreta sancitaque sunt*. Cæteris enim Provinciis decreta per eos Episcopos transmissa sunt qui Concilio intererant, ut perspicuum est ex Catalogo quem ea de re texuit Gelasius Cyzicenus lib. 3. cujus inscriptio hæc est, *Catalogus sanctorum Episcoporum per quos sancta, magna & uni-*

universalis Synodus Nicaea coacta misit omnibus in toto orbe terrarum Dei Ecclesiis ea quae ab ipsis per Spiritum Sanctum in ea constituta sunt.

Item, & Synodus Sardicensis Julium Romanum Episcopum rogavit, ut pari cura per omnes Provincias definitiones Concilii publicaret, sic vero mentem suam explicant Epist. synod. ad Julium: *Tua autem excellens prudentia disponere debet, ut per tua scripta, qui in Sicilia, in Sardinia & in Italia sunt fratres nostri, quae acta sunt & quae definita cognoscant, & ne ignorantes eorum accipiant litteras communicatorias, quos extra Episcopatum justa sententia declaravit.*

Praeclara sunt & ad rem maxime pertinentia, quae scribit Hilarius in fragmentis, verba faciens de Episcopis Occidentalibus qui Photinum Syrmiensem ob renovatam Pauli Samosateni haeresim proscripserant; *Decretum*, inquit, *ab Occidentalibus, sicut mos poscebat, ad Orientales mittitur, non injuria extorquendi, ut nunc agitur, assensum, sed instruenda universorum conscientiae consuetudine.*

Idem exequuntur Patres Ephesini Epistola ad singularum Provinciarum & Civitatum Episcopos, Presbyteros, Diaconos, & universum populum data, *Quoniam autem*, inquiunt, *oportebat & absentes a sancta Synodo morantesque in Urbibus & Provinciis ob aliquod impedimentum sive Ecclesiasticum, sive corporeum, non ignorare quae de ipsis sunt constituta.*

Extant vero hac de re duo expressissima Conciliorum generalium statuta, quae videlicet Canonum promulgationem per omnia loca necessariam praecipiunt. Primum est Concilii Lateranensis IV. sub Innocentio III. ubi cum Patres medicis injunxissent infirmos commonefacere, ut tum primum in morbo medicos animarum advocent, & suae saluti aeternae consulant, sic addunt cap. 22. *Si quis autem medicorum hujus nostrae Constitutionis postquam per Praelatos locorum fuerit publicata, transgressor extiterit, tandiu ab Ecclesiae ingressu arceatur, donec pro trangressione hujusmodi satisfecerit competenter.*

Alterum est Concilii Tridentini hoc idipsum vel expressius praescribentis sess. 24. de reformatione matrimonii cap. 1. sub finem, his verbis, *Ne vero haec tam salubria praecepta quamquam lateant Ordinariis omnibus praecipit, ut cum primum potuerint, curent hoc decretum populo publicari ac explicari in singulis suarum Dioecesum Parochialibus Ecclesiis, idque in primo anno quam saepissime fiat, deinde vero quoties expedire viderint. Decernit insuper, ut hujusmodi decretum in unaquaque Parochia suum robur post triginta dies habere incipiat a die primae publicationis in eadem Parochia factae numerando.*

Ex quibus intelligi potest hanc perpetuam fuisse Ecclesiae praxim & Doctrinam, statuta ab ipsis Conciliis edita prius vim legis non obtinere quam per singulas locorum Provincias publicata fuerint.

Eandem porro rationem de suis Constitutionibus promulgandis secuti sunt Romani Pontifices, ut ex nonnullis inter caetera exemplis patefiet.

Siricius in Epistola ad Himerium Tarraconensem cujus consultationibus respondet, illi dat in mandatis, ut haec sua decreta ad aliarum Hispaniae Ecclesiarum Episcopos mittat, ne scilicet ignorantiam juris istius praetexere possent: *Et haec*, inquit, *ad tua consulta rescripsimus, ut in omnium Coepiscoporum nostrorum perferri facias notionem, & non solum eorum qui in tua sunt Dioecesi constituti, sed etiam ad universos Carthaginenses, Baeticos, Lusitanos, atque Callaicos, vel eos qui vicinis collimitant hinc inde Provinciis, haec quae a nobis sunt salubri ordinatione disposita, sub litterarum tuarum prosecutione mittantur. Et quanquam statuta Sedis Apostolicae,*

stolicæ, vel Canonum venerabilia definita, nulli Sacerdotum ignorare sit liberum, utilius tamen & pro antiquitate Sacerdotii tui dilectioni tuæ admodum poterit esse gloriosum, si ea quæ ad te speciali nomine generaliter scripta sunt, pro unanimitatis tuæ sollicitudine in universorum Fratrum nostrorum notitiam perferantur; quatenus & quæ a nobis non inconsulte, sed provide & sub nimia cautela & deliberatione sunt salubriter constituta, intemerata permaneant, & omnibus in posterum excusationibus aditus, qui apud nos nulli patere poterit, obstruatur.

Sane adeo erat necessaria decretorum Siricii per Provincias promulgatio, inquit Marca, in eo saltem jure quod novum condebat, nempe de Sacerdotum dejectione qui ab uxoribus non abstinebant, ut Innocentius de hoc capite ab Exuperio Episcopo Tolosano consultus, rescripserit disparem esse conditionem illorum ad quos pervenit forma Ecclesiasticæ disciplinæ, quæ ab Episcopo Siricio per Provincias commeavit, & eorum qui formam vivendi a Siricio missam scivisse deteguntur: *Illis enim*, inquit Innocentius Epist. ad Exuperium, *ignorationis venia remittetur, ita ut de cætero penitus incipiant abstinere, hi autem sunt omnibus modis submovendi.*

Ad hac consuetudine apud Romanos Pontifices usitata manat, quod Zozimus scribit Epistola ad Episcopum Arelatensem; cum enim statuisset ut sine illius Episcopi formata Epistola nullus Clericorum e Galliarum Provinciis Romam veniens in communionem Romani Pontificis susciperetur, decretum suum publice per Provincias proposuit his verbis, *quam auctoritatem ubique nos misisse manifestum est, ut cunctis regionibus innotescat, id quod statuimus omnimodis esse servandum.*

Item S. Leo Romanus Pontifex sic ad Theodorum Forojuliensem scribit Epistola quæ est 82. *Hæc autem quæ ad interrogationem tuam respondi, ne aliquid contrarium sub ignorantiæ excusatione generetur in Metropolitani tui notitiam facias pervenire, ut si qui forte sunt fratrum, qui de his antea putaverint ambigendum, per ipsum de omnibus quæ ad te scripta sunt, instruantur.* Quibus, ut ego quidem existimo, nihil ad præsentem controversiam accommodatius adduci potest.

Ad cujus tamen veritatis confirmationem merito subjungimus in omni Imperio hanc fuisse Principum curam & sollicitudinem ut per omnia tuarum ditionum loca leges a se latas publice proponerent; eo præcise quod satis non sit eas tantummodo in aula promulgari; neque enim gravius est atque molestius jugum Ecclesiæ quam Principum secularium, cum Christus dixerit, *Jugum meum suave est, onus meum leve.* Id porro ubique semper in more positum fuit. Apud Græcos leges conditæ a Principibus publice proponebantur, & tabulis columnisque affigebantur. Quoad Romanos attinet extat apud Justinianum novella Constitutio quæ est 66. modumque præscribit legum publicandarum, earumque vim cohiber, donec per promulgationem omnibus innotuerint.

Atque idem plane mos nunc obtinet in hocce nostro Galliarum regno quoad Regum nostrorum edicta, quæ primum ad varia regni Parlamenta mittuntur, & deinde ad Seneschallos, qui promulgationi promovendæ in minoribus Civitatibus quibus præsunt, incumbant; eo nimirum animo, quod qui legum sententiam ignorant, nulla religione ad earum observationem teneri possint.

Objicies: Multa sunt quæ in Galliis vim legis obtinent, tametsi non fuerint promulgata; sic, v. g. Decretum Gratiani; libri quinque Decretalium a Gregorio nono collectarum; Sextus Bonifacii, Clementinæ, Extravagantes Joannis XXII. ex quibus simul coalitis componitur Jus Canonicum; quin & ejusmodi

modi decretales in Scholis publice leguntur, & in disputationibus etiam apud Theologos citantur tanquam vim & pondus habentes; unde sequitur manifeste eas vim legis obtinere.

Respondeo ejusmodi collectiones quibus novum comprehenditur Jus Canonicum, neutiquam legis loco haberi apud nos, nisi forte, ex iis monimentis nonnulla in regno propter aliquam peculiarem causam de mandato Principis & publica auctoritate promulgata fuerint; quid enim tandem sit hæc collectio & qua ratione velut jus quoddam novum prodierit, nullus plane ignorat. Post varias Canonum Ecclesiasticorum tum in Oriente tum in Occidente in variis ætatibus adornatas, Gratianus circa annum 1150. collectionem tam Dionysii Exigui quam Isidori, & Ivonis in partes dissectam in unum corpus compegit, novisque Pontificum Constitutionibus, cum multis & Patrum & Conciliorum locis propria auctoritate amplificavit; idque appellatur Decretum Gratiani. Successit Gregorius Papa IX. qui circa annum 1236. alias Epistolas summorum Pontificum ab ætate Gratiani scriptarum simul collegit divisitque in quinque libros. Gregorium imitatus Bonifacius VIII. sextum addit librum Decretalium, qui propterea dici solet Sextus Bonifacii. Clementinæ sunt decreta Concilii Viennensis, sic dictæ quia potissimum factæ a Clemente V. hujus Synodi Præside. Denique est alia collectio Extravagantium, quæ sic dicuntur quod sint extra Gratiani Decretum & sex libros Decretalium, duplicisque sunt generis, aliæ Joannis XXII. aliæ communes, quia non unius sed & aliorum sunt summorum Pontificum.

Ex his facile colligitur quo quidem in pretio habeantur ejusmodi collectiones, quamve auctoritatem obtineant in regno nostro; scilicet, quoniam a regula nostra non deflectimus, vim legis sortiuntur eæ Constitutiones præfatæ collectionis, quæ cum moribus nostris consentientes auctoritate Principis in varias regni partes promulgatæ sunt. Quocirca Auctorum testimonia quæ in *Decreto* collecta reperiuntur privato Gratiani studio, non aliam auctoritatem habere possunt quam apud proprios Scriptores. Quo quidem inniti fundamento singularem fatemur Extravagantium esse rationem, cum a Pontifice Gallo Clementis V. successore editæ sint, Avenione promulgatæ, atque ut plurimum a Gallis acceptæ, quod idem ferri potest judicium de Clementinis, quæ quidem editæ sunt in Concillio Viennensi, a Gallis proinde, apud quos Vienna sita est, promulgatæ & acceptæ.

Hæc porro regula quæ certa & inconcussa tenetur in Regno, ut scilicet nullæ Romanorum Pontificum Constitutiones vim legis obtineant apud nos, quin prius publica Principis auctoritate fuerint promulgatæ, sit vero in potestate Principis eas non approbare, nec sinere ut publicentur; eo maxime nomine justa & legitima reputari debet; quod aliter plerisque his Curiæ Romanæ Constitutionibus multa Regis & Regni, vel etiam Ecclesiæ Gallicanæ jura violarentur. Unde, inquit Suarez lib. 4. de Legibus, quia scientia universalis Papæ non potest ad particularia cujusque Regni extendi, cum fertur a Pontifice Constitutio, quæ cum patriis legibus non consentiat, commonefactio de re decerni debet ad Pontificem.

Neque est quod mos iste ab omni ævo in Gallis usitatus quemquam moveat Curiæ Romanæ plus æquo addictum; siquidem hujus publicæ & authenticæ promulgationis defectu nec ipsa Conciliorum generalium decreta loco legis admittuntur, in quem sensum Concilium Tridentinum dici solet nondum a Gallis receptum, quia nimirum ea qua pollent auctoritate, noluerunt Reges Christianissimi, ut illius Synodi decreta, ad negotium disciplinæ Ecclesiasticæ

cæ pertinentia, in Regno promulgarentur.

Est tamen notatu dignum plerasque & præcipuas Concilii Tridentini Sanctiones, etiam apud nos observari & vim legis obtinere, non quod a Concilio Oecumenico manaverint, sed quia eædem leges in Regiis Constitutionibus latæ sunt, quale est quod in Blesensi contractum matrimonii spectat; sicut & alia capita quæ Gallicanæ Ecclesiæ receptos mores & jura antiqua non infringunt.

Atque hoc non ita interpretari oportet, ac si contumaci animo Concilii Tridentini decreta respuant Principes nostri, cujus nempe placita & auctoritatem religiosissime colunt: quin potius ita se gerere voluerunt in regno, ne quid introduceretur quod cum libertatibus Gallicanis cohærere non posset. Quocirca, inquit Marca, Concilii Tridentini publicatio dilata est ad concordiam alendam, quæ si alia ætate alios mores postulet, integrum erit Regibus nostris ea de re, quæ usui futura erunt, decernere.

Hujus Regum nostrorum consensus necessitas tum prius agnita fuerat occasione decretorum Concilii Basileensis, quod apud Gallos Concilii generalis nomine censebatur; siquidem nostrates Episcopi Carolum VII. de recipiendis Synodi decretis vehementissime sollicitarunt; ea vero post maturam deliberationem, & cum intellexisset Rex Christianissimus ejusmodi statuta cum Gallicanæ Ecclesiæ libertatibus recte cohærere posse, celebri illa *Pragmatica Sanctione* confirmavit, quæ Concilii Basileensis capitibus vim legis publicæ addidit.

Ad hanc demum disputationem illustrandam adduci merito potest, quod anno 1629. die Decemb. 1. a sacra Facultate Parisiensi statutum est, ut initio cujuscunque actus jurejurando quilibet propugnaturus sese obstringeret, nihil unquam se dicturum aut scripturum adversus Conciliorum & summorum Pontificum decreta; sed cum ejusmodi sacramentum visum esset nonnullis eo nomine molestum, quod plura sunt statuta tum Conciliorum tum Pontificum in Galliis minime recepta, ut religio hæc subduceretur, declaratum est hoc juramento ea non comprehendi quæ Ecclesia nostra nondum probavit.

At, inquies, Jus illud Canonicum ex summorum Pontificum Decretalibus compactum, ut & ipsum Gratiani Decretum in multis hujus Regni Scholis prælegitur, in publicis disputationibus ab unoquoque in præsidium suæ causæ adducitur, tum denique & frequenter apud summa Curiarum Tribunalia laudatur a Causidicis; ergo pondus & auctoritatem in Regno vimque legis obtinet.

Nego conseq. Esto enim qualecunque pondus habeat aliqua Romani Pontificis Constitutio, cum de aliquo Ecclesiasticæ disciplinæ capite asserendo agitur; adeoque citari possit nonnunquam in alicujus veritatis confirmationem, quo fere pacto auctoritas divi Thomæ vel alterius similis solet plerumque in rebus Theologicis proferri; Negamus tamen ejusmodi Constitutionem, antequam publica Principis auctoritate promulgetur, vim legis in regno obtinere posse. Hæ porro Decretales publice leguntur in Scholis, non quod ut veræ leges habeantur, sed ut plenius uberiusque omnia quæ ad Jus Canonicum pertinent, studiosis subministrentur, ut olim significavit Rex Christianissimus Philippus Pulcher, in Epistola qua Aurelianensi Academiæ dotes nonnullas impertiit: *Non putet aliquis*, inquit, *nos recipere vel progenitores nostros recepisse consuetudines quaslibet sive leges, eo quod in diversis locis & studiis Regni nostri per Scholasticos legi sinuntur; hæ namque eruditioni & doctrinæ proficiunt, licet receptæ non fuerint.*

Instabis: Cum summus Pontifex sit in universa Ecclesia caput & supremus rector, non videtur quo fundamento ipsi denegetur potestas condendi leges, quæ uni-

universum orbem Christianum ligare possint, in rebus nimirum Ecclesiasticis. Adde quod illa sententia, quæ ad prætensas libertates Gallicanas conservandas constanter a Gallis propugnatur, neutiquam ipsis Romanis Pontificibus probatur.

Respondeo abunde, ut puto, superius ostensum esse & demonstratum invictissimis argumentis, hanc supremam condendi leges auctoritatem non competere summis Pontificibus, quæ nimirum obligent ante publicam promulgationem Regis nomine factam: unde nihil est quod nobis hæc summa Pontificis auctoritas obtrudatur; ita enim summa est, ut non sit plane immensa, aut nullis circumscripta limitibus; quin potius ea vel maxime antiquorum Conciliorum statutis, & uniuscujusque Regni receptis moribus finita.

Neque ab illa, quæ apud nos fundatissima est, doctrina, semper recesserunt summi Pontifices, quin potius huic ultro astipulatus est Leo X. qui Concordata cum Francisco primo inita non nisi post publicam promulgationem & Parlamentorum acceptationem, vim suam habitura consensit, specialiter *Regiæ acceptationis* mentione habita. Quibus adde invaluisse ante pacta illa publica hanc opinionem in Regno, ut gravissimi tum in Theologia tum in Jure Scriptores profitentur, qui nulla unquam censura hac in parte perstricti sunt, atque insuper ut colligitur ex conventu Bituricensi & Pragmatica Sanctione.

Instabis: Nonnulla sunt, quæ quoniam a Concilio Tridentino definita fuerunt, observantur in Regno vimque legis habent, quantumvis auctoritate regia non fuerint promulgata; ejusmodi sunt ea quæ spectant reductionem impedimentorum matrimonii, quæ quidem ad numerum longe minorem & arctiorem contraxit Synodus; tum vero ea quæ ad irregularitates, suspensiones, & casus reservatos attinet, ubi videlicet facultas de illis dispensandi conceditur Episcopo; igitur necessaria non est promulgatio.

Respondeo universam populorum acceptationem, quæ scilicet tacitum involvit Principis consensum, vel locum tenere promulgationis, vel saltem paris esse cum promulgatione roboris; eum præsertim agitur de statutis Conciliorum quæ legem onerosam revocant, jurique communi restituendo consulunt; unde fluxit commune illud effatum in Jure, In favorabilibus necessaria non est promulgatio. Jam vero capitibus mox laudatis, & leges onerosas revocavit Synodus Tridentina, ut per se patet, & jus commune Episcopis antea subductum restituit.

Instabis: Romæ solum, nec in alia orbis Christiani Civitate promulgatur celeberrima illa Constitutio quæ dicitur *Bulla in Cœna Domini*, quod in die Cœnæ Domini quotannis Romæ publicetur; hac autem Bulla anathemati subjiciuntur, quicunque rerum Ecclesiasticarum jurisdictionem ad se trahunt, etiam prætextu *gratiarum illis concessarum;* Igitur cujuslibet legis Ecclesiasticæ necessaria non est promulgatio.

Respondeo illam Constitutionem nullius plane roboris esse in hoc regno propter rationes superius adductas, quibus nempe ostendimus nullam legem apud Gallos vim obtinere, quin prius Regis auctoritate fuerit promulgata. Quibus addo nimis probare, ut ajunt, qui hujus Bullæ auctoritatem vindicare conantur; inde enim sequeretur & nostros Reges anathemate percelli, si in jurisdictionem Ecclesiasticam vel ad minimum involent; quod quidem privilegia Regum nostrorum & ab ipsa Romana Sede concessa & longo usu firmata penitus evertit: Scilicet Galliam diserte excipit Clemens V. a qualibet excommunicationis sententia, nisi ea nominatim designetur.

Obji-

Objicies: Nunc invaluit Ecclesiæ consuetudo, ut qui ab aliqua privatæ Ecclesiæ communione pulsus fuit, habeatur pro excommunicato ubique & in omnibus Provinciis, ut traditur Decreti 2. p. causa 11. q. 3. cap. *Si quis*, ubi sic habetur: *Si quis a proprio Episcopo excommunicatus est, nec eum debere ab aliis suscipi, nisi a suo fuerit receptus Episcopo*. Ad cujus consuetudinis probationem adduci potest quod scribit Innoc. III. de postulat. Prælat. cap. 1. lib. Decret. 1. titul. 5. cum lex solemniter promulgata fuerit, non esse necesse, ut speciali mandato auribus singulorum insinuetur.

Respondeo vitari non posse semel excommunicatos privata alicujus Episcopi sententia, nisi ab iis qui de hac excommunicatione certiores facti sunt; quapropter ea semper viguit in Ecclesia consuetudo, ut si quis a communione Ecclesiastica ejiceretur, Episcopus a quo pulsus fuerat, alios per litteras admoneret, ut patet ex Concil. Ephes. Can. 1. ex Concil. Arauf. an. 441. Can. 11. ex Turonensi 2. an. 567. Can. 8. Quin etiam, ut observat doctissimus Marca, tempore Ivonis excommunicatus ab uno Episcopo, a cæteris Episcopis erat excommunicandus, ut omnibus nota esset lata in reum sententia: *Sic enim*, inquit Ivo Ep. 76. *antiquitus est institutum, & nuper in Arvernensi Concilio omnium Episcoporum qui aderant consensu confirmatum, ut ab uno Episcopo quemlibet pro injuriis Ecclesiasticis excommunicatum vicini quoque Episcopi excommunicent*.

Tantum abest vero, ut adversus nostram sententiam quidquam habeat virium Innocentii III. testimonium, quin potius omnino & aperte nobis favet; ait enim *cum lex solemniter promulgata fuerit*, necesse non esse, ut speciali mandato auribus singulorum insinuetur. Ubi duo sunt apprime notanda, 1. de singulis hominibus loquitur non autem de Provinciis, nemo vero nostrum docuit unquam eam legis promulgationem esse necessariam quæ omnium & singulorum aures tangeret. 2. manifeste supponit Innocentius legem solemniter promulgatam fuisse.

Quibus & alia duo minime spernenda subjungi possunt, 1. Nimis probari hoc argumento adversus nostram conclusionem, probaretur enim neque etiam exigi promulgationem quæ fiat Romæ, quod quidem nec ipsi volunt adversarii. 2. Quæstionem hic propositam esse solummodo de legibus Ecclesiasticis quæ ad universam Ecclesiam dirigantur, qualis profecto non est privata quædam censura ab aliquo Episcopo facta.

Utrum per Leges Ecclesiasticas actus interni præcipiantur.

INter Theologos affirmant nonnulli leges humanas perinde præcipere & prohibere posse actus internos, qui scilicet interius in corde & animo consummantur, ut & externos qui exterius manifestantur; unde, inquiunt, per legem humanam Ecclesiasticam præcipitur attentio in recitandis Horis Canonicis; hanc sententiam, ut refert Vasquez in 1. 2. disput. 160. docuerunt Adrianus quodlib. 8. art. 1. Albertus Pighius lib. 6. Hierarc. Ecclesiast. cap. 26. & Joannes Medina c. de Oratione qu. 15.

Verum opposita sententia ab aliis universim defenditur, qui nimirum dicunt nullum legislatorem etiam Ecclesiasticum potestatem habere in actus omnino internos, si nempe in se, directe, & præcise spectentur, prout interni sunt; ita S. Thomas q. 91. art. 4. & q. 100. art. 9. Durandus in 4. dist. 17. q. 8. & dist. 15. q. 12. Palud. in 4. dist. 17. q. 7. & dist. 15. q. 5. art. 2. Gabriel in Can. lect. 62. Gerson. lect. 4. de vita spirituali coroll. 1. & 2. Anton. 3. p. tit. 24. Angelus verbo *hæreticus*. Syl-

Sylvester verbo *excommunicatio*. Joannes Driedo lib. 3. de libert. Christ. cap. 5. Cajetanus in summa verbo *heresis*. Alphonsus de Castro. Dominicus Sotus & Navarrus qui ab eodem Vasquezio citantur, & quorum sententiam nos amplectimur.

Conclusio.

Actus interni, qui nempe interius in mente & corde consummantur, si per se & præcise ut interni spectentur, non cadunt sub lege humana.

Et ratio est quia legislator non potest præcipere aut prohibere actus, de quibus sententiam ferre non potest: atqui homo sententiam ferre non potest de actibus internis: de iis enim homo judicium ferre non potest quæ scire nequit, nec vel minima conjectura investigare: sed ejusmodi sunt actus interni, seu sensus interiores cordis humani, quando nempe nullo signo sensibili manifestantur; non est enim hominum, sed solius Dei scrutari corda & renes; unde fluxit vulgare istud axioma, De internis non judicat Prætor: igitur lex humana vel etiam Ecclesiastica non fertur de actibus internis prout interni sunt.

Objicies: Lege Ecclesiastica præcipitur fidelibus, ut quotannis confiteantur omnia peccata mortalia etiam occulta & solius cordis & cogitationis: Sed ejusmodi lex, ut per se patet, ad actus pure internos dirigitur, nempe ad peccata cordis: Igitur lex humana quandoque decerni potest de actibus pure internis.

Neg. min. Lex quippe Ecclesiastica de confessione annua id unum præcipit per se & directe quod exterius manifestatur, puta ut unusquisque inter Christianos semel in anno peccata sua confiteatur coram Sacerdote, unde objectum proprie loquendo hujus legis est exterior peccatorum confessio; sint autem ex illis peccatis declarandis quædam pure interna, in corde scilicet hominis commissa, nihil omnino refert, quia non sunt objectum legis Ecclesiasticæ, sed ipsa exterior peccatorum declaratio, hæc sola ex jure humano pendet. Scilicet id solum ab hominibus cognosci potest, an Christianus peccata sua confessus fuerit, sciri vero a nemine potest an quædam peccata cordis omiserit; quo fit ut nulla pœna pro peccatis cordis in confessione Sacramentali minime declaratis infligi possit. Quibus adde nec ipsam confessionem Sacramentalem, in se præcise, ut confessio est peccatorum, pertinere ad legem Ecclesiasticam, sed tantum ut annua est; Christus enim instituit confessionem, & Ecclesia præscripsit ut quotannis fieret; ut fusius ostendetur in Tractatu de Sacramentis.

Objicies: Sunt leges Ecclesiasticæ, quibus præcipitur attentio in recitandis Horis Canonicis, id legitur in cap. *Dolentes, de celebratione Missarum*; sed ejusmodi attentio est actus internus; igitur actus interni plerumque præcipiuntur lege humana.

Dist. maj. Quibus præcipitur attentio in recitandis Horis Canonicis consequenter ad præceptum divinum & virtute ipsius præcepti divini, C. quasi virtute ipsius legis humanæ & Ecclesiasticæ præcipiatur, N. scilicet præcipitur attentio interior in recitatione Horarum, quia nimirum jure divino præcepta est oratio; & iterum jure divino attentionem exposcit oratio; quare cum Ecclesia præcipit orationem exteriorem, consequenter ad jus divinum injungit eam debere fieri cum attentione.

Huic autem dudum tritæ apud Theologos difficultati respondent alii, virtute præcepti humani prohiberi solam distractionem externam, & præcipi contra exteriorem & modestam attentionem; unde sequitur lege humana & Ec-

Ecclesiastica primo per se & directe non præcipi actum interiorem.

Objicies: Ecclesia dispensare potest a votis interius emissis; ergo versari potest circa actum internum.

Respondeo leges Ecclesiæ cadere posse in vota interius emissa, si exterius prodeant, uti reapse prodeunt quando proponuntur & explicantur, non autem si omnino interius maneant; sic enim de iis Ecclesia judicare non potest, nec ad ea cogere.

Respondet Vasquez posse similiter Ecclesiam dispensare a voto aut illud commutare, quando omnino interius manet: Potest enim, inquit, Superior sub conditione dicere, Si tale votum emisisti, ego dispenso tecum aut illud commuto. Ratio autem discriminis inter hæc duo est, quia dispensatio fit ab eo qui habet potestatem nomine Dei remittendi verbum promissionis; hoc autem fieri potest etiamsi votum non innotescat, veluti quisque posset juramentum factum in suam utilitatem ab altero ei remittere, etiamsi omnino interius & in corde factum esset, neque enim ut Superior votum impediat vel immutet, necesse est ut prius illud votum sciat: at vero ut jubeat actum, & de illo legem ferat, oportet ut de illo possit judicare & ad illum cogere; & ideo irritare seu commutare potest interius votum; at vero præcipere aut vetare nequit opus interius, quia nec de illo judicare, nec ad illud cogere potest.

Objicies: Plurimis Conciliorum definitionibus anathematizantur, qui crediderint contra id quod ibi definiunt; ergo pro solo peccato interius admisso infligitur excommunicatio. Quamobrem si quis corde tantum habuisset hæresim & illam deinde ore confiteretur, profecto puniretur tanquam hæreticus, proindeque lex humana potestatem habet in actus interiores.

Respondeo in illis Canonibus & Decretis Conciliorum, in quibus sententia excommunicationis fertur in eos qui contrarium crediderint, non pronuntiari sententiam in hæreticos, qui corde solum & interius conceperunt, sed in eos tantum qui aliquo signo aut opere animum infidelitatis manifestaverint, is enim tanquam hæreticus pœnam excommunicationis incurrere non potest, qui non cognoscitur esse hæreticus: sed nisi quis hæresim suam aliquo signo externo manifestaverit, non cognoscitur esse hæreticus; ergo tanquam hæreticus pœnam excommunicationis incurrere non potest.

Quamobrem falsum est eum tanquam hæreticum esse puniendum, qui hæresim suam in solo animo retinuerit, nec ullo unquam opere externo manifestaverit. Nam confiteri se in hæresim incidisse, non est peccare peccato hæresis interiori, nec hæresim profiteri.

Objicies: In cap. *Commissa cæterum*, *de Election. in 6.* statuitur, ut ille qui susceperit beneficium parochiale sine intentione suscipiendi debitum Ordinem intra annum, nisi revera postea mutata voluntate susceperit illum, debeat resignare beneficium & restituere fructus illius anni; ergo præcipit Ecclesia affectum omnino internum, scilicet intentionem suscipiendi sacros Ordines.

Respondeo hanc beneficii parochialis ejusque fructuum privationem, quæ pendet ex intentione Parochi nominati non fieri proprie, per se, & directe lege humana & Ecclesiastica, sed jure naturali declarato & determinato per Ecclesiam, quatenus omne beneficium ex natura sua datur propter officium, officium autem Parochi in administratione Sacramentorum positum, non fit nisi a Presbytero; & similiter dictat jus naturale, stipendium non mereri qui non laboraverit, adeoque qui intentionem non habuerit accipiendi Presbyterium, quo possit hoc suum munus exercere, quæ cum jure naturali præscri-

scripta sint, eadem suis legibus renovat, statuit & confirmat Ecclesia; quo fit ut Ecclesia per se, proprie, & directe non præcipiat actum internum.

An liceat Clericis ditiones sæculares possidere.

EPiscopis vel aliis quibuscunque viris Ecclesiasticis licitum non esse, jure saltem humano divitias, agros & principatus possidere, clamarunt olim Waldenses seu pauperes de Lugduno, ut refert Æneas Sylvius in lib. de origine Bohemorum cap. 35. Dehinc in omnes Ecclesiarum Præpositos vehementer insurrexit Joannes Wiclephus, quod nempe opimas possiderent dotationes ipsi Sacerdotio conjunctas, ex quibus fluxerunt demum insolita quædam sæcularis pompa, stipatus magnifici, Episcoporum palatia, &c. ut videre est apud Thomam Waldensem lib. 4. doctr. fidei art. 3. his adjungere possumus recentiores hæreticos qui contendunt non licuisse summo Pontifici aliisque Episcopis accipere temporale dominium, sæcularem potestatem; ita Calvinus lib. 4. instit. cap. 11. n. 8. 9. & sequentibus. Petrus Martyr in c. 13. Epistolæ ad Rom. tum vero Magdeburgenses centur. 1. lib. 2. cap. 4. in quos omnes sit

CONCLUSIO.

Et ditiones sæculares & potestatem temporalem juste & legitime possident viri Ecclesiastici.

Ac primo quod attinet ad ditiones sæculares, hæc disciplina quæ nunc viget in Ecclesia, merito colligitur ex veteri Testamento, siquidem licitum fuit Sacerdotibus & Levitis, urbes, agros & vineas possidere, Num. 35. cap. hæc locutus est Deus ad Moysen: *Præcipe filiis Israel, ut dent Levitis de possessionibus suis urbes ad habitandum & suburbana earum per circuitum, ut ipsi in oppidis maneant & suburbana sint pecoribus ac jumentis .... Ipsæque urbes quæ dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his qui plus habent, plures auferentur, & qui minus, pauciores. Singuli juxta mensuram hereditatis suæ dabunt oppida Levitis.* Quod quidem impletum fuisse legimus Josue c. 21.

Non me latet quod dicit Lyranus in hunc locum Num. 35. eas urbes solummodo datas Sacerdotibus quoad usum, non autem quoad dominium; quod quidem probat de Hebron quæ data est Sacerdotibus, ut legitur Josue 21. cujus tamen dominus erat Caleb de Tribu Juda, Josue 14. Verum fallitur Lyranus, constat enim ex Levit. c. 25. sempiternas fuisse Levitarum possessiones quas potuerunt vendere & redimere, sicut alii faciebant Israelitæ. *Ædes Levitarum quæ in urbibus sunt, semper possunt redimi, si redemptæ non fuerint, in jubilæo revertentur ad dominos, quia domus urbium Levitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel. Suburbana autem eorum non veneant, quia possessio sempiterna est.* De Hebron porro legimus Josue 21. solos agros & vineas illius territorii fuisse Caleb; urbem autem & suburbana Sacerdotum. Item Levit. ultimo præcipitur, ut si quis agrum Domino voverit, eum Sacerdotes possideant. Et Jeremias qui Sacerdos fuit & Propheta testatur cap. 32. se emisse agrum.

Atque hoc idem licitum esse Sacerdotibus novi Testamenti, ex eo vel maxime intelligitur, quod ipsis Apostolorum temporibus pecunias suas Ecclesiæ Ministris deferre solebant, act. 4. cap. *Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant & ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat.* Unde Ananias & Saphira agro diven-

divendito pretii partem sibi servantes subita morte percussi sunt, act. c. 5.

Favet insuper quod I. ad Corinth. cap. 9. scribit Apostolus æquum esse, ut qui Evangelium annuntiant, ex Evangelio vivant. *Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? ..... Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Mo si: non alligabis os bovi trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? an non propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus ..... Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altari deserviunt, cum altare participant? Ita & Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.* Ubi Apostolus sex argumentis probat licere sibi aliisque ministris verbi divini stipendium laboris accipere, 1. Exemplis aliorum Apostolorum; 2. Similitudinibus militum, Pastorum, & Agricolarum; 3. Ex lege Mosis; 4. Ex exemplo Sacerdotum & Levitarum veteris Testamenti; 5. Ex Dei & Christi ordinatione; 6. Ex ipsa rei natura quæ dictat omni laboranti deberi ex justitia stipendium.

Quamobrem in decursu temporum vel donationis titulo, vel emptionis seu cessionis nomine, aut demum proprio labore agros, vineas, domos & alia bonorum genera obtinuerunt Clerici, quorum certe & recta esse potest administratio, & legitima est possessio; quidni enim opes terrenas his præfatis titulis possidebunt Clerici, ut & ipsi possident Laici?

Addimus secundo nec quidquam cum lege divina vel jure humano pugnare, quod Ecclesiæ Prælati non modo spiritualia, sed temporalia tractent suprema cum auctoritate, adeo ut unus idemque homo sit Princeps Ecclesiasticus & politicus simul. Id nimirum demonstrant Sanctorum exempla tum e veteri, tum e novo Testamento deprompta.

In veteri quidem Testamento Melchisedech fuit Rex simul & Pontifex, ut patet ex Genes. 14. cap. & Hebr. 7. Moses fuit quoque & Princeps temporalis & summus Pontifex; nam Exodi 18. Judicabat populum. Et cap. 40. Adolevit Domino incensum. Unde Philo lib. 3. de vita Mosis sic de eo loquitur: *Hæc est vita, hic exitus Mosis Regis, Legislatoris, Pontificis, Prophetæ.* Et S. Augustinus quæst. 23. in Levit, *Ambo summi Sacerdotes erant Moyses & Aaron.* De ejus principatu prius dixerat quæst. 68. in Exod. *Sedebat*, inquit, *judiciaria sublimitate solus, populo universo stante*; quibus adde Machabæos usque ad Herodem fuisse simul & Sacerdotes & populi Judaici duces.

In novo autem Testamento certum est tanquam piissimos & sanctissimos celebratos fuisse, qui Episcopis, ac præsertim Romano Pontifici Principatum temporalem concesserunt. Item constat ejusmodi donationes ex Regum & Imperatorum munificentia factas, ab Episcopis vitæ sanctitate conspicuis acceptas fuisse; scilicet ad supremum Episcopatum rite gerendum interdum necessariam esse potestatem temporalem utrique intellexerant.

Objicies hæc verba S. Pauli ad Timotheum qui Episcopus erat, Epistola nempe secunda cap. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit.* Sed qui temporalia tractat, quippe magnas opes & ditiones possidet, necessario implicatur negotiis sæcularibus; ergo ex Apostolo nec

nec ditiones nec dignitates temporales habere debent Ecclesiæ Prælati.

Respondeo mentem Apostoli esse Episcopum Deo & rebus divinis occupatum, debere quantum fieri potest, & prout exposcit bonum Ecclesiæ, ab omnibus negotiis sæcularibus immunem esse, præsertim si a muniis Ecclesiasticis obeundis eum avocent illa negotia temporalia; sed non ita demum intelligi debet Apostolus, quasi ab omni negotio sæculari, quodcunque tandem illud sit, abstinere debeant Episcopi; si nempe illud vergat in bonum & utilitatem Ecclesiæ quam gubernant. Observant insuper quidam Interpretes in hunc divi Pauli locum, vocem Deo non reperiri in Græco nec in quibusdam latinis versionibus, unde accipi deberet hæc sententia tanquam generaliter pertinens ad omnes & quoslibet milites.

Objicies hæc verba Christi, Luc. 22. cap. *Reges Gentium dominantur eorum, vos autem sic*. In quæ verba sic differit Calvinus lib. 4. Instit. c. 11. n. 8. *significavit Dominus*, inquit, *non modo Pastoris officium distinctum esse ab officio Principis, sed res esse magis separatas, quam ut in unum hominem coire queant*.

Respondeo id unum his verbis monere Christum Dominum, non debere Apostolos, qui ad Ecclesiæ gubernationem vocati sunt, Gentilium Principum dominationem æmulari, qui nempe magis ambitiosi & crudeles esse solebant, quam Judæorum Principes qui religione & timore Dei in officio continebantur; quapropter non quoslibet, sed Gentium Principes nominavit, *Reges Gentium dominantur eorum*. Id insuper ex eo maxime confirmant Interpretes quod Matthæus utitur verbo *κατακυριεύουσιν* quod quidem significat *violenter dominantur*, non autem dominantur simpliciter.

Objicies illud Lucæ 12. Christus ait, *Homo, quis me constituit Judicem aut divisorem inter vos?* Ubi scilicet Dominus respuit munus judicandi tanquam minus consentaneum muneri Pastorum; unde Apostoli dicunt Act. 6. c. *Non est æquum nos relinquere verbum Dei & ministrare mensis*.

Respondeo in utroque testimonio admoneri dumtaxat Ecclesiæ Præpositos, ne vilibus officiis ita occupentur, ut majora omittere cogantur, quamobrem in hunc finem Apostoli ita curam ministrandi mensis detulerunt septem Diaconis, ut majoribus vel etiam gubernandis incumberent, ut supra ostendimus.

Appendix de Consuetudine.

Tractatui nostro de legibus brevem hanc de consuetudine subnectimus appendicem, quia consuetudo plerumque vim legis obtinet.

Sumitur quandoque consuetudo pro crebro, frequenti ac familiari usu, vel pro re, tempore ac frequenti hominum usu confirmata, quo sensu consuetudo maximam vim habet & difficulter tolli potest: unde Israelitæ qui ex Ægypto egressi manna habebant, fruebanturque libertate, tamen in Ægyptum redire cupiebant ut servirent Ægyptiis, nempe propter *consuetudinem*, quia in Ægypto assueverant aliis & servituti.

Hic vero nomine consuetudinis intelligitur, jus quoddam usu & moribus stabilitum, tametsi nulla lege sit sancitum: 1. Dicitur *jus quoddam*, quia ut mox ostendemus, vim legis nonnunquam obtinet consuetudo; 2. Additur *usu stabilitum*, ut differat a lege, quæ ferri debet a legislatore, cum e contra consuetudo solis locorum moribus introducatur; unde & subjungitur in definitione, tametsi nulla lege sit sancitum. Hæc porro definitio & alia quæ ad consuetudinis notionem & dotes pertinent, longe melius patefient, si ad

si ad nonnullas, quæ super ea re institui possunt quæstiones, quoad fieri poterit, responderimus.

Quæres primo, utrum aliquid conferat consuetudo ad propugnanda fidei dogmata.

Respondeo consuetudinem nonnunquam aliquid conferre ad fidei defensionem. Id potissimum constat ex controversia, quæ tertio sæculo de baptismo ab Hæreticis collato emersit in Ecclesia: tunc enim utrinque Stephanus, scilicet summus Pontifex, & SS. Cyprianus & Firmilianus in confirmationem suæ sententiæ consuetudinem acriter protulerunt. Sic enim v. g. loquitur Stephanus in hoc celeberrimo Decreto quod tunc temporis emisit, *si quis a quacunque hæresi venerit, nihil innovetur nisi quod traditum est, &c.* Non scripto, sed usu & consuetudine. Item S. Cyprianus qui in contraria sententia versabatur, suæ similiter Ecclesiæ consuetudinem obtendit, Ep. 73. quæ est ad Jubajanum. *Apud nos autem*, inquit, *non nova aut repentina res est, ut baptizandos censeamus eos qui ab Hæreticis ad Ecclesiam veniunt.*

Ac denique Firmilianus Epistola quæ est inter Cyprianicas 75. *Cæterum*, inquit, *nos veritati & consuetudinem jungimus, & consuetudini Romanorum consuetudinem, sed veritati opponimus, ab initio hoc tenentes quod a Christo & ab Apostolis traditum est. Nec meminimus hoc apud nos aliquando cœpisse, cum semper istic observatum sit, ut nonnisi unam Dei Ecclesiam nossemus, &c.* Ex quibus palam fit illos scriptores ex utraque parte usum & consuetudinem suarum ecclesiarum loco probationis adhibuisse ad fidem propugnandam.

Dicam tamen, ut res est, omnino non videntur utrinque in illa materia consuetudinem accipere, quomodo hic sumitur pro jure quodam moribus utentium stabilito in re plane indifferenti, sed consuetudinem usurpare videntur pro traditione quæ initium haberet ab ipsis Apostolis; quo censu certum est apud omnes consuetudinem ad propugnanda fidei dogmata perutilem esse.

Neque objici debent hæc Tertulliani verba lib. de velandis virginibus c. 1. *Veritati nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegium regionum, ex his enim fere consuetudo initium ab aliqua ignorantia vel simplicitate sortita in usum per successionem corroboratur, & ita adversus veritatem vindicatur. Sed Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavit*, quasi aperte doceat consuetudines in auctoritatem adduci non posse. Etenim Tertullianus eo loci de iis consuetudinibus loquitur, quas veritati oppositas supponit; ait enim veritati neminem præscribere posse, quod idem docet & ipse S. Cyprianus Ep. 74. his verbis: *Consuetudo sine veritate vetustas erroris est.*

Quæres utrum in rebus quæ ad mores pertinent, consuetudo vim legis obtineat.

Respondeo affirmative. Id quippe expressis verbis testatur S. Augustinus Epist. 36. olim 86. ad Casulanum cap. 1. *In his enim rebus de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei vel instituta majorum pro lege tenenda sunt.* Eandem doctrinam tradiderat Origenes Homil. 5. in Leviticum, his verbis: *Sed & in Ecclesiasticis observationibus*, inquit, *sunt nonnulla hujusmodi, quæ omnibus quidem facere necesse est, nec tamen ratio eorum omnibus patet. Nam quod, v. g. flectimus genua orantes, & quod ex omnibus cœli partibus ad solam Orientis partem conversi Orationem fundimus, non facile cuiquam puto ratione compertum: & ita de Eucharistia & de cæremoniis Baptismi, &c.* Item S. Epiphanius Epist. 197. ad Diodorum duas sorores successive matrimonio sibi conjungi non posse probat ex Ecclesiæ consuetudine, quam legis

vim obtinere docet : *Principio igitur*, inquit, *quod in ejusmodi rebus maximi momenti est, morem, qui apud nos est, objicere possumus, quod is legis vim habeat ; propterea quod sanctiones istæ a sanctis viris sunt nobis traditæ .... quare etiamsi nihil aliud dici posset, sufficeret mos iste ad cavendum hoc malum*. Sic porro loquuntur & alii Patres.

Quæres tertio quæ consuetudines & & in quibus circumstantiis admitti debeant, vel omnino improbari ; quando sint tolerandæ, vel omnino eradicandæ.

Respondeo in ordine ad varias & diversas consuetudines, tum vero & ad varias circumstantias in quibus versatur, hominem debere se diversimode gerere; in his porro explicandis unum sequemur ducem Augustinum, quo quidem nemo alius præsentes difficultates enucleatius aperuit.

I. igitur privatas consuetudines, de quibus nunc sermo est, ab Apostolicis Constitutionibus & Conciliorum Decretis, vel potius ab illis consuetudinibus quæ universæ Ecclesiæ auctoritate fulciuntur, aperte distinguit, Epist. 54. olim 118. atque ejusmodi privatas regionum consuetudines ab iis hominibus qui in illis commorantur, servandas esse, sed sine scrupulo & vitata omni superstitiosa obstinatione: *Illa autem*, inquit, *quæ non scripta, sed tradita custodimus quæ quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri. Sicuti quod Domini Passio, & Resurrectio, & Ascensio in Cœlum, & Adventus de Cœlo Spiritus anniversaria solemnitate celebrantur, & si quid aliud tale occurrit quod servatur ab universa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Alia vero quæ per loca terrarum regionesque variantur, sicuti est quod alii non, alii quotidie communicant Corpori & Sanguini Domini ; alii certis diebus accipiunt ; alibi nullus dies prætermittitur, quo non offeratur ; alibi Sabbato tantum & Dominico, alibi tantum Dominico ; & si quid aliud hujusmodi animadverti potest, totum hoc genus rerum liberas habet observationes, nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique Christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam forte devenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur indifferenter est habendum, & propter eorum inter quos vivitur societatem, servandum est*. Ecce quo pacto censet Augustinus liberas esse eorum observationes, quæ pro diversitate locorum diversæ sunt.

Addit tamen paulo infra morem Ecclesiæ in qua vivitur servandum esse : *Sensi enim*, inquit, *sæpe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri, per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate, ad certum possunt terminum pervenire (tantum quia subest qualiscunque ratiocinatio cogitantis ; aut quia in sua patria sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit, ubi peregrinationem suam, quo remotiorem a suis, eo doctiorem factam putat) tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment*.

Et cap. 5. ejusdem Epistolæ sic de utroque observationum genere differit, *similiter etiam si quid horum tota per orbem frequentat Ecclesia. Nam & hinc quin ita faciendum sit, disputare insolentissimæ insaniæ est. Sed neque hoc neque illud inest in eo quod tu quæris. Restat igitur ut de illo tertio genere sit, quod per loca regionesque variatur. Faciat ergo quisque quod in ea Ecclesia, in quam venit, invenerit. Non enim quidquam eorum contra fidem fit, aut contra mores hinc vel inde meliores. His enim causis, id est, aut propter fidem, aut propten-*

ten-

mores, vel emendari oportet quod perperam fiebat, vel institui quod non fiebat. Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat.

II. Mens fuit S. Augustini, aliarum, in quibus vita non agitur, regionum observationes non obligare, ut constat ex Epist. 36. olim 86. ad Casulanum, ubi totus est S. Doctor, ut quemdam Urbicum refellat, qui universos fideles per totum orbem terrarum teneri jejunio Sabbati ex eo contendebat, quod jejunare solebant Romæ: *Sed quoniam*, inquit S. Augustinus in fine Epistolæ, *contingit, maxime in Africa, ut una Ecclesia, vel unius regionis Ecclesiæ alios habeant Sabbato prandentes, alios jejunantes, mos eorum mihi sequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commissa est.*

III. Docet aliquando tolerandas esse nonnullas consuetudines, quantumvis saluti hominum inutiles, quæ nimirum sine perturbatione evelli non possent, Epistola 54. jam citata cap. 5. *Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat. Quapropter quæ utilis non est, perturbatione infructuosa consequenter noxia est.*

Sed insigne potissimum est quod scribit S. Doctor de variis consuetudinibus Epist. 55. cap. 18. *Miror sane*, inquit, *quid ita volueris, ut de iis quæ varie per diversa loca observantur, tibi aliqua scriberem; cum & non sit necessarium, & una in his saluberrima regula retinenda sit, ut quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicunque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sit. Si enim eo modo impediat, ut majora studiorum lucra speranda sint, quam calumniatorum detrimenta metuenda; sine dubitatione faciendum est, maxime id quod etiam de Scripturis defendi potest, sicut de Hymnis & Psalmis canendis, cum & ipsius Domini & Apostolorum habeamus documenta, & exempla, & præcepta, &c.*

Cap. 19. *Quod autem instituitur præter consuetudinem ut quasi observatio Sacramenti sit, approbare non possum, etiamsi multa hujusmodi propter nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo quod multa quæ in divinis libris saluberrime præcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, ut gravius corripiatur, qui per octavas suas terram nudo pede tetigerit, quam qui mentem vinolentia sepelierit. Omnia itaque talia quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt, sed pro diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur; ita ut vix aut omnino nunquam inveniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo.* Ubi docet August. eas consuetudines abrogandas, quæ nec Scripturis, nec Ecclesiæ universæ auctoritate fulciuntur, hac tamen adhibita cautione, si commode & sine detrimento rescindi possint.

Ex quibus etiam merito colligitur nullas induci debere novas consuetudines; tum quia ex ejusmodi consuetudinum institutione fit, *ut multa quæ in divinis libris saluberrime præcepta sunt, minus curentur*; tum quia, ut ait, Epist. 54. jam citata, *ipsa consuetudo quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat.*

IN-

INDEX QUÆSTIONUM,

& conclusionum quæ in his duobus Tractatibus continentur.

In Tractatu de Actibus Humanis.

catum

IN TRACTATU DE LEGIBUS.

Quo-

FINIS.

INDEX
RERUM ET MATERIARUM LOCUPLETISSIMUS
ORDINE ALPHABETICO DIGESTUS.

A

B

Fa-

Inno-

pœna

Lex.

Ad

Pro-